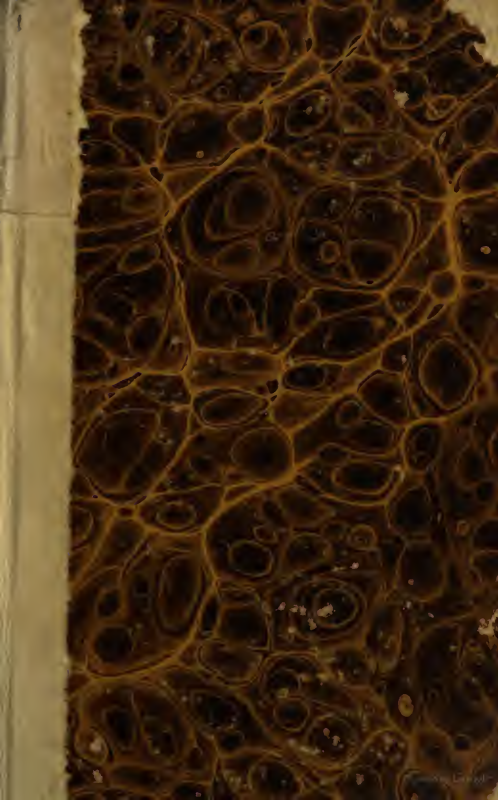

GOTHICARVM ET LANGOBARDICARVM RERVM

Scriptores aliquot veteres;

Ex Bibliotheca Bon. Vulcanii & aliorum.

Catalogus eorum, quæ hoc volumine continentur, est paginis sequentibus.

LVGDVNI BATAVORVM,
Apud Ioannem Maire.
1618.

Ex lib. ...

CATALOGVS
eorum quæ hoc volumine continentur.

PARTE I.

PARTE II.

Illustribus Amplissimisque Viris,

DD:

ORDINIBVS

FRISIÆ,

B. VVLCANIVS *Brugensis* S. P. D.

IENNIVM est, & quod excurrit, Illustres Amplissimique Viri, quòd Agathiam historicum insignem, qui grauissima bella à Iustiniano Imp. aduersus Gothos aliasque bellicosissimas nationes (quas Græcis & Latinis Barbaras appellare placuit,) accuratissimè descripsit, Græcè primus edidi, & post alios interpretes atque interpolatores, quamplurimis locis auctiorem, infinitis (absit verbo inuidia) meliorem reddidi. Qui quidem labor meus cùm publica quadam approbatione, summoque doctorum hominum applausu esset exceptus, magnum mihi calcar additum sentiebam

ad

ad idem in Procopio maximi nominis Histo-rico, qui earundem gentium historiam ante Agathiam luculentissimè descripserat, tentandum, atque adeò præstandum. Omnibus itaque viribus ad optimi huius authoris, sed pessimè ab interpretibus habiti, nouam interpretationem me contuleram, adiutus codice manuscripto quem Clarissimus Amplissimusque vir, & promouendæ ornandæque rei literariæ natus Iac. Aug. Thuanus, supremi senatus Parisiensis præses, ex Bibliotheca regia transscribi curarat, & benignè nobis communicarat. Cùm verò ex accurata huius codicis MS lectione, & veteris versionis Procopianæ cum Græco textu collatione, quamplurimas in exemplari manu exarato lacunas subesse animaduerterem, quæ nulla ratione suppleri posſent absque veteris alicuius ἀντιγράφου ope, cuius quidem nanciscendi spes aliqua mihi affulserat: operæprecium me facturum putaui, si interea dum noua Procopii interpretatio ab historiarum antiquitatisque studiosis hominibus tam auidè à me exspectatur quàm necessariò differtur, leniendo eorum desiderio, & longiusculæ moræ tædio minuendo, Iornandem Episcopum Rauennatem, De origine & rebus gestis Gothorum, Procopio veluti δᾳδοῦχον siue facigerum præmitterem; quippe qui magnam illius de Gothis historiæ lucem esset allaturus. Habet enim profectò Iornandes

multa insignia loca ad vetustissimæ huius nobilissimæque gentis Gothicæ res gestas illustrandas pertinentia, ex historicis veteribus quorum scripta iamdudum magno rei literariæ malo perierunt desumta, cognituque dignissima, neque apud alios vllos historiarum scriptores obuia; Dexippo videlicet, Dione, Prisco, aliisque quos de rebus Geticis scripsisse testatur. E quibus vtinam vnus exstaret Dio, constaret sanè omnibus quantopere non bellicæ tantùm artis gloriâ, sed sapientiæ etiam studiis aliis nationibus Gothi antecelluerint; neque temerè aut falsò à Iornande (cuius vt nimium genti suæ fauentis fidem historicam nonnulli eleuare atque labefactare nituntur) hoc elogii ex Dione Gothis tribui, quòd & corpore & animo Romanis fuerint grandiores, & Barbaris penè omnibus sapientiores, Græcisque propè consimiles. Ego verò vt de laudibus gentis Gothicæ, præclaris videlicet ipsorum studiis, moribus atque institutis, eximiaque omnium disciplinarum scientiarumque cognitione, vt etiam de summa artis bellicæ peritia, armorumque gloria quâ floruerunt, nihil dicam; (nam & hæc multorum historicorum scriptis sunt celebrata, & à Iornande pertractata; & nullus est orbis angulus quo non Gothici nominis splendor pariter & terror peruaserit:) hoc tamen silentio præterire non possum, me vel hoc vno præcipuè no-

mine

mine nobilissimæ huius gentis admiratorem semper fuisse, quòd opinio, imò certa persuasio De immortalitate animorum (maximum meo quidem iudicio ad contemnendam mortem resque fortiter gerendas incitamentum) Gothis ab omni æuo ingenita & quodammodo peculiaris ac propria fuisse videatur. Cùm verò Iornandes omnia quæ ad Gothicæ gentis laudem illustrationemque pertinent accuratè persequatur, neq. Geticæ tantùm sed & Græcæ Latinæque historiæ magnam hic author lucem adferre possit, eamq. ob causam dignus mihi, vt antea dixi, sit visus qui Procopii editioni præmitteretur; ego eum, temporum librariorumque iniuria malè habitum, recensui, multisque locis (omnibus enim quî possem codice MS destitutus) recognoui & castigaui; in certa etiam capita distinxi, breuibusque ea periochis siue argumentis illustraui. Adieci verò etiam alia nonnulla ad res Gothicas pertinentia, quorum Catalogum præcedentes tres pagellæ ostenderunt.

Quæ quidem omnia Vestro, Illustres Amplissimique Viri, nomini inscripsi; primùm quòd ea iure optimo vobis deberi censerem, quibus magnam cum Gothica gente affinitatem intercedere è Clarissimo Amplissimoque p. m. viro D. Ioachimo Hoppero, æterno Frisiorum ornamento, aliquando audire memini; deinde vt exstaret aliquod etiam erga Vos

Frisiam-

Frisiamque vestram literata nobilitate florentem singularis studii obseruantiæque meæ testimonium; quod quidem vt æqui boniq. consulatis, meamque operam Gothicæ gentis & linguæ laudi ac gloriæ pariter & rei literariæ impensam, aduersus vitilitigatores & obtrectatores quoscunque, Amplissimi nominis vestri præsidio tueamini, etiam atque etiam rogo.

Deus Opt. Max. Illustres Amplissimique viri, vos quàm diutissimè seruet incolumes.

Lugduni Batauorum, Anno cIↃ; IↃ; xcvii. Cal. Augusti.

DE

DE

IORNANDE siue IORDANO ita Ioannes Tritemius libro De Scriptoribus Ecclesiasticis.

IORDANVS ex monacho episcopus Gothorum, vir in diuinis Scripturis studiosus, & in secularibus literis competenter eruditus, ingenio mitis, & apertus eloquio, scrutator temporum, & rerum gestarum scriptor insignis. Fertur quædam præclara composuisse volumina, de quibus ad meam notitiam paucissima peruenerunt. Reperi enim tantùm historiarum lib. II. In quorum primo recensuit gesta Romanorum, in secundo verò originem & gesta Gothorum, vsque ad finem regni ipsorum. Claruit autem sub Iustiniano imperatore, anno Domini D. XXX.

Iornandes quæ de parentibus maioribusque suis & de suo vitæ instituto scribat, vide paginam huius editionis 150.

IOR-

IORNANDES CASTALIO

S. D.

VOLENTEM me paruo subuectum nauigio, oram tranquilli litoris attingere & minutos de priscorum (vt quidam ait) stagnis pisciculos legere, in altum, frater Castali, laxare vela compellis, relictoque opusculo quod intra manus habeo, id est, De breuiatione chronicorum, suades vt nostris verbis duodecim Senatoris volumina De origine actuque Getarum, ab olim vsque nunc per generationes regesque descendente, in vnum & hoc paruo libello coartem. Dura satis imperia, & tanquam ab eo qui pondus huius operis scire nolit imposita. Nec illud adspicis, quòd tenuis mihi est spiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam. Superat nos hoc pondus, quod nec facultas eorumdem librorum nobis datur, quatenus eius sensui inseruiamus. Sed vt non mentiar, ad triduanam lectionem dispensatoris eius beneficio libros ipsos antehac relegi. Quorum quamuis verba non recolo, sensus tamen & res actas credo me integrè tenere. Ad quos nonnulla ex historiis Græcis ac Latinis addidi conuenientia; initium finemque & plura in medio mea dictatione permiscens. Quare sine contumelia quod exegisti, suscipe libens, libentissimè lege: & si quid parum dictum est, & tu, vt vicinus genti, commemoras: adde. Ora pro me frater charissime.

IOR-

IORNANDES Episcopus Rauennas DE GETARVM siue GOTHORVM *Origine, & rebus gestis.*

Cap. I.
De totius orbis terrarum diuisione.

MAIORES *nostri, vt refert Orosius, totius terræ circulum Oceani limbo circumseptum triquetrum statuere, eiusque tres partes, Asiam, Europam, & Africam vocauere. De quo tripartito orbis terrarum spacio innumerabiles penè scriptores existunt, qui non solum vrbium locorúmve positiones explanant; verùm etiam, quod est liquidius, passuum miliariúmque dimetiuntur quantitatem. Insulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam maiores, quàm etiam minores, quas*

Cycladas, vel Sporadas cognominant, in immenso maris magni pelago sitas determinant. Oceani verò intransmeabilis vlteriores fines non solum non describere quis aggressus est, verùm etiam nec cuiquam licuit transfretare: quia resistente vlua, & ventorum spiramine quiescente inpermeabiles esse sentiantur, & nulli cogniti, nisi soli ei qui eos constituit. Citerior verò eius pelagi ripa, quam diximus, totiùs mundi circulum in modum coronæ ambiens, fines suos curiosis hominibus, & qui de hac re scribere voluerunt, perquam innotuit, quia & terræ circulus ab incolis possidetur. Et nonnullæ insulæ in eodem mari habitabiles sunt, vt in Oriẽtali plaga, & Indico oceano, Hippodes, Iamnesia, sole perustæ, quamuis inhabitabiles, tamen omnino sui spacio in longum latumque extensæ. Taprobane quoque, in qua exceptis oppidis, vel possessionibus, dicunt munitißimas vrbes, decoram Sedaliam, omnino gratissimam Silestantinam, nec non Etheron, licet nõ ab ali-

quo

quo scriptore dilucidas, tamen suis possessoribus affatim refertas. Habet in parte occidua idem Oceanus aliquantas insulas, & penè cunctas ob frequentiam euntium & redeuntium notas. Et sunt iuxta fretum Gaditanum haud procul, vna Beata, & alia quæ dicitur Fortunata, quamuis nonnulli & illa gemina Galliciæ & Lusitaniæ promontoria in oceani insulis ponant. In quorum vno templum Herculis, in alio monumentum adhuc conspicitur Scipionis. tamen quia extremitatem Galliciæ terræ continent, ad terram magnam Europæ potius, quàm ad Oceani pertinent insulas. Habet tamen & alias insulas interius in suo æstu, quæ dicuntur Baleares, habetque & aliam Meuaniam: necnon & Orcadas numero xxxiiij. quamuis non omnes excultas. Habet & in vltimo plagæ occidentalis aliam insulam nomine Thylen, de qua Mantuanus:

—tibi seruiat vltima Thyle.

Habet quoque hoc ipsum immensum pela-

gus in parte arctoa, id est, septentrionali amplam insulam nomine Scanziam, vnde nobis sermo, si dominus iuuerit, est assumendus: quia gens, cuius originem flagitas, ab huius insulæ gremio velut examen apum erumpens, in terram Europæ aduenit. Quomodo verò, aut qualiter, in subsequentibus (si Dominus donauerit) explanabimus.

Cap. II.

De Britannia insula.

NVNC *autem de Britannia insula, quæ in sinu Oceani inter Hispanias, Gallias, & Germaniam sita est, vt potuero, paucis absoluam. Cuius licet magnitudinem olim nemo (vt refert Liuius) circumuectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. Quamdiu siquidem armis inaccessam Romanis, Iulius Cæsar præliis, ad gloriam tantum quæsitis, aperuit peruiam: deinceps mercimoniis, aliasque ob causas, multis patefacta mortalibus, non indiligenti, quæ secuta est, ætati, cer-*

ti, certius sui prodit situm. quam, ut à Græcis Latinisque autoribus accepimus, persequimur. Triquetram eam plures dixere, cono similem, inter septentrionalem occidentalemque plagam proiectam; uno, qui magnus est, angulo in Rheni ostia spectantem: dehinc correpta latitudine obliqua retro abstractã in duos exire alios: geminoq. latere longiore Galliæ prætendi, atque Germaniæ. In duobus milibus trecentis decem stadiis latitudo eius ubi patentior: longitudo non ultra septem milia centum triginta duo stadia fertur extendi: modò verò dumosa, modò sylvestri iacere planicie, montibus etiam nonnullis increscere: mari tardo circumflua, quod nec remis facilè impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumescat, quia remotæ longius terræ caussas motibus negant. quippe illuc latius, quàm usquam, æquor extenditur. Refert autẽ Strabo, Græcorũ nobilis scriptor, tantas illã exhalare nebulas, madefacta humo Oceani crebris excursibus, ut subtectus sol

per illam penè totam fœdiorem, qui serenus est, diem negetur aspectui, noctem quoque clariorem. In extrema eius parte Memma, quam Cornelius etiam annalium scriptor narrat, metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quàm homines alat. Labi verò per eam & multa quàm maxima relabique flumina, gemmas margaritasque voluentia, Sylorum colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur. Calidoniam verò incolentibus, rutilæ comæ: corpora magna, sed fluida: qui Gallis siue Hispanis à quibusque attenduntur assimiles. Vnde coniectauere nonnulli, quòd ea ex his accolas continuo vocatos acceperit. inculti æquè omnes populi, regesque populorum: cunctis tamen in Calidoniorum metallum concessisse nominandi, autor est Dio celeberrimus scriptor annalium. Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, siluæque illis sæpè sunt domus. Ob decorem ne'scio, an aliam ob rem, ferro pingunt corpora.

corpora. Bellum inter se aut imperij cupidine, aut amplificandi quæ possident, sæpius gerunt; non tantùm equitatu vel pedite, verùm etiam bigis, curribusque falcatis: quos more vulgari Essedas vocant. Hæc pauca de Britanniæ insulæ forma dixisse sufficiat.

Cap. III.

De Scanziæ insulæ situ, & nationibus.

AD *Scanziæ insulæ situm, quam superius reliquimus, redeamus. De hac enim in secundo sui operis libro Claudius Ptolemæus orbis terræ descriptor egregius meminit, dicens: Est in oceani arctoo salo posita insula magna, nomine Scanzia, in modum folij cedri, laterib. pandis post longum ductum concludens se, eius ripas influit oceanus. Hæc à fronte posita est Vistulæ fluuij, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanziæ septentrionali Oceano, trisulcus illabitur, Germaniam Scythiamque disterminans. Hæc ergo ha-*

bet ab oriente vastissimum lacum, in orbis terræ gremio: vnde Vagi fluuius velut quodam ventre generatus in oceanum vndosus euoluitur. Ab Occidente nanque immenso pelago circundatur: à Septentrione quoque innauigabili eodem vastissimo concluditur Oceano, ex quo quasi quodā brachio exeunte, sinu distento, Germanicum mare efficitur. Hic gentes, quæ carnibus tantùm viuunt: ibi etiam paruæ, sed plures perhibentur insulæ esse dispositæ, ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi transierint, luminibus feruntur orbari. ita non solum inhospitalis hominibus, verùm etiam beluis terra crudelis est. In Scanzia verò insula, vnde nobis sermo est, licet multæ & diuersæ maneant nationes, septem tamen earum nomina meminit Ptolemæus. Apum ibi turba mellifica ob nimium frigus nunquam reperitur. In cuius parte arctoa gens Adogit consistit, quæ fertur in æstate media quadraginta diebus & noctibus luces habere continuas: itemq̀ue

brumali

brumali tempore, eodem dierum noctiumque numero lucem claram nescire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio aliis damnoque impar est. & hoc quare? Quia prolixioribus diebus solem ad Orientem per axis marginem vident redeuntem: breuioribus verò nō sic conspicitur apud illos, sed aliter; quia Austrina signa percurrit, & qui nobis videtur sol ab imo surgere, illis per terræ marginem dicitur circuire. Aliæ verò ibi gentes tres Cresennæ, qui frumentorum non quæritant victum, sed carnibus ferarum atque auium viuunt: vbi tanta paludibus fœtura ponitur, vt & augmentum præstent generi, & satietatem ac copiam genti. Alia verò gens ibi moratur Suethans, quæ velut Thuringi equis vtuntur eximiis. Hi quoque sunt, qui in vsus Romanorum Saphirinas pelles, commercio interueniente, per alias innumeras gentes transmittunt, famosi pellium decora nigredine. Hi quum inopes viuunt, ditissimè vestiuntur. Sequuntur deinde diuersarum

turba nationum, Theusthes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida, quorum omnium sedes sub humo plana ac fertili, & propterea inibi aliarum gentium incursionibus infestantur. Post hos Athelnil, Finnaithæ, Feruir, Gautigoth, acre hominum genus, & ad bella promptissimum. Dehinc mixti Euageræ Othingis. Hi omnes excesis rupibus, quasi castellis inhabitant, ritu beluino. Sunt ex his exteriores Ostrogothæ, Raumaricæ, Raugnaricij, Finni mitissimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores: nec non & pares eorum Vinouiloth, Suethidi, Cogeni in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamuis & Dani ex ipsorum stirpe progressi, Erulos propriis sedibus expulerunt: qui inter omnes Scanziæ nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Sunt quanquam & illorum positura Grannij, Aganziæ, Vnixæ, Ethelrugi, Arochiranni, quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui contempto proprio

regno,

regno, ad Theoderici Gothorum regis gremium conuolauit, & vt desiderabat, inuenit. Hæ itaque gentes Romanis corpore & animo grandiores, infestæ sæuitia pugnæ.

CAP. IIII.

Gothi vnde primum egressi, quo pacto paulatim sedes suas promouerint in Scythiam Pontico mari vicinam.

Ex hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum, cum rege suo nomine Berig, Gothi quondam memorantur egressi: qui vt primùm è nauibus exeuntes, terras attigere, ilico loco nomen dederunt. Nam hodie illic, vt fertur, Gothiscanzia vocatur. Vnde mox promouentes ad sedes Vlmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eosque commisso prælio propriis sedibus pepulerunt, eorumque vicinos Vuandalos iam tunc subiugantes, suis applicuere victoriis. Ibi verò magna populi numerositate crescente, etiam

te, etiam penè quinto rege regnante, post Berig, Filimer, Filogud, Arigis consilio sedit, vt exinde cum familiis Gothorum promoueret exercitus, qui aptissimas sedes, locáque dum quæreret congrua, peruenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Ouim vocabantur: vbi delectato magna vbertate regionum exercitu, & medietate transposita, pons dicitur, vnde amnem transiecerat, miserabiliter corruisse, nec vlterius iam cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, vt fertur, tremulis paludibus voragine circumiecta concluditur: quem vtraque confusione natura reddidit inperuium. Veruntamen hodiéque illic & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, commeantium adtestatione, quamuis à longe audientium, credere licet. Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer, dicitur in terras Ouim emenso amne transposita, optatum potita solum. Nec mora, ilico ad gentem Spalorum aduenniunt, consertoque prælio, victoriam adipiscuntur:

tur: exindeque iam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Pontico mari vicina est, properant: quemadmodum & in priscis eorum carminibus penè historico ritu in commune recolitur: quod & Ablabius descriptor Gothorũ gentis egregius verissima adtestatur historia. In quam sententiam & nonnulli consensere maiorum. Iosephus quoque Annalium relator verißimus, dum vbique veritatis conseruit regulam, & origines causarum à principio reuoluit; hæc verò, quæ diximus, de gente Gothorum principia cur omiserit, ignoramus. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, Scythas & natione & vocabulo asserit appellatos: cuius soli terminos, antequam aliud ad medium deducamus, necesse est, vti iaceant, dicere.

CAP. V.

Scythiæ ſitus & deſcriptio. & variæ Gothorum in ea ſedes.

SCYTHIA *ſiquidem Germaniæ terræ confinis, eotenus vbi Hiſter oritur amnis, vel ſtagnum dilatatur Myſianum, tendens vſque ad flumina Tyram, Danaſtrum, & Vagoſolam, magnumque illum Danubium; Taurumque montem; non illum Aſiæ, ſed proprium, id eſt Scythicum, per omnem Mæotidis ambitum, vltraque Mæotida per anguſtias Boſpori vſque ad Caucaſum montem, amnemque Araxem, ac deinde in ſiniſtram partem reflexa, poſt mare Caſpium, quæ in extremis Aſiæ finibus ab Oceano Euroboreo in modū fungi primum tenuis, poſt hæc latiſſima & rotunda forma exoritur, vergens ad Hunnos, Albanos, & Seres vſque digreditur. Hæc inquam patria, id eſt Scythia, longè ſe tendens, lateque aperiens, habet ab oriente Seres, in ipſo ſui principio ad littus*

littus Caspij maris commanentes; ab occidente Germanos, & flumen Vistulæ; ab Arctoo, id est Septentrionali, circundatur Oceano, à meridie Perside, Albania, Hiberia, Ponto, atque extremo alueo Histri, qui dicitur Danubius ab ostio suo vsque ad fontem. In eo verò loci latere, quo Ponticum littus attingit, oppidis haud obscuris inuoluitur, Boristhenide, Olbia, Callipode, Chersone, Theodosia, Pareone, Mirmycione, & Trapezunte, quas indomitæ Scytharum nationes Græcos permisere condere, sibimet commercia præstaturos. In cuius Scythiæ medio est locus, qui Asiam Europamque ab alterutro diuidit, Riphæi scilicet montes, qui Tanain vastissimum fundunt intrantem Mæotida; cuius paludis circuitus passuum milia CXLIIII, *nusquam octo vlnis altius subsidentis. In qua Scythia prima ab occidente gens sedit Gepidarum, quæ magnis opinatisq. ambitur fluminibus. Nam Tisianus per Aquilonem eius Corumque discurrit. Ab africo verò*

co verò magnus ipse Danubius, ab Euro fluuius Tausis secat, qui rapidus ac verticosus in Histri fluenta furens deuoluitur. Introrsus illi Dacia est, ad coronæ speciem arduis alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, quod in Aquilonẽ vergit, & ab ortu Vistulæ fluminis per immensa spacia venit, Vuinidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Sclauini & Antes nominantur. Sclauini à Ciuitate noua, & Sclauino Rumunnense, & lacu qui appellatur Musianus, vsque ad Danastrum, & in Boream Viscla tenus commorantur. hi paludes syluasque pro ciuitatibus habent. Antes verò, qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curuantur, à Danastro extenduntur vsque ad Danubium, quæ flumina multis mãsionibus ab inuicem absunt. Ad littus autem Oceani, vbi tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, Vidioarij resident, ex diuersis nationibus

bus aggregati, post quos ripam Oceani Itemesti tenent, pacatum hominum genus omnino. Quibus in austro adsedit gens Agazzirorum fortissima, frugum ignara, quae pecoribus & venationibus victitat. Vltra quos distenduntur supra mare Ponticum Bulgarorum sedes, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecere. Hinc iam Hunni quasi fortissimarum gentium fœcundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alij Aulziagri, alij Auiri nuncupantur, qui tamen sedes habent diuersas. Iuxta Chersonem Aulziagri, quò Asiae bona auidus mercator importat, qui aestate campos peruagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum inuitauerint pabula; hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium: quos tantorum virorum formidauit audacia. Quorum mansionem primam esse in Scythiae solo iuxta paludem Mæotidem, secundò in Mæ-

sia, Thraciaque, & Dacia, tertiò supra mare Ponticum, rursus in Scythia legimus habitasse: nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in Britannia, vel in vna qualibet insularum in seruitutẽ redactos, & vnius caballi precio quondam redemptos. Aut certè si quis eos aliter dixerit in nostro orbe, quàm quod nos diximus, fuisse exortos, nobis aliquid obstrepit. nos enim potius lectioni credimus, quàm fabulis anilibus consentimus. Vt ergo ad nostrum propositum redeamus, in prima parte Scythiæ, iuxta Mæotidem, commanentes præfati, vnde loquimur, Filimer regem habuisse noscuntur. In secundo, id est, Daciæ, Thraciæque & Mœsiæ solo Zamolxen, quem miræ philosophicæ eruditionis fuisse testantur plerique scriptores annalium. Nam & Zeutam prius habuerunt eruditum, post etiam Diceneum, tertium Zamolxen, de quo superius diximus. Nec defuerunt, qui eos sapientiam erudirent. Vnde & penè omnibus

barbaris Gothi sapientiores semper extiterunt, Græcis que penè consimiles; vt refert Dio: qui historias eorum annalesq́. Græco stilo composuit. Qui dixit primùm Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis & reges, & sacerdotes ordinabantur. Adeo ergo fuere laudati Getæ, vt dudum Martem, quem poëtarum fallacia deum belli pronunciat, apud eos fuisse dicant exortum. Vnde & Virgilius,

Gradiuumque patrem Geticis qui
præsidet aruis.

Quem Martem Gothi semper asperrima placauere cultura. Nam victimæ eius mortes fuere captorum, opinantes bellorum præsulem aptius humani sanguinis effusione placandum. Huic prædæ primordia vouebantur, huic truncis suspendebantur exuuiæ. eratque illis religionis præter cæteros insinuatus affectus, quum parenti deuotio nominis videretur impendi. Tertia verò sedes supra mare Ponticum. iam hu-

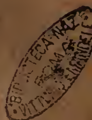
maiores, & vt superius diximus, prudentiores effecti, diuisi per familias populi, Vesegothæ familiæ Balthorum, Ostrogothæ præclaris Amalis seruiebant. Quorum studium fuit primum, inter alias gentes vicinas, arcus intendere neruis, Lucano plus historico quàm poëta testante.

Armeniosq. arcus Geticis intendere neruis.

Ante quos etiam cantu maiorum facta modulationibus citharisque canebant, Ethespamaræ, Hanalæ, Fridigerni, Vuidiculæ, & aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda iactat antiquitas. Tunc, vt fertur, Vesosis Scythis lachrymabile sibi potius intulit bellum, eis videlicet, quos Amazonum viros prisca tradit autoritas. De queis feminas bellatrices & Orosius in primo volumine professa voce testatur. Vnde cum Gothis eum dimicasse euidenter probamus, quem cum Amazonum viris absolutè pugnasse cognoscimus, qui tunc à Boristhene

amne,

amne, quem accolæ Danubium vocant, vsque ad Tanain fluuium circa sinum paludis Mæotidis considebant. Tanain verò hunc dico, qui ex Ripheis montibus deiectus adeò præceps ruit, vt quum vicina flumina, siue Mæotis, vel Bosporus gelu solidentur, solus amnium confragosis montibus vaporatus, nunquam Scythico durescit algore. Hic inter Asiam Europamque terminus famosus habetur. Nam alter est ille, qui montibus Chrinnorum oriens, in Caspium mare dilabitur. Danubius autem ortus grandi palude, quasi ex mari profunditur. Hic vsque ad medium sui dulcis est & potabilis, pisces que nimij saporis gignit, ossibus carentes, cartilaginem tantum habentes in corporis continentiam. Sed vbi fit Ponto vicinior, paruum fontem suscipit, cui ex Ampheo cognomen est, adeo amarum, vt cum sit XL dierum itinere nauigabilis, huius aquis exiguis immutetur, infectusque, ac dissimilis sui, inter Græca oppida Callipidas & Hipanis in mare de-

 fluat.

fluat. Ad cuius ostia insula est in fronte, Achillis nomine. Inter hos terra vastissima, siluis consita, paludibus dubia.

Cap. VI.

Gothi Vesosim Ægyptiorum regem profligant, & Asiam in reditu ex Ægypto subiugant. Item, De Parthorũ origine.

HIC ergo Gothis morantibus, *Vesosis Ægyptiorum rex in bellum irruit: quib. tunc Taunasis rex erat. Quo prælio ad Phasim fluuium, à quo Phasides aues exortæ, in toto mundo epulis potentum exuberant, Taunasis Gothorum rex Vesosi Ægyptiorum occurrit; cumque grauiter debellans, in Ægyptum vsque persecutus est: & nisi Nili amnis intransmeabilis obstitissent fluenta, vel munitiones, quas dudum sibi ob incursiones Aethiopum Vesosis fieri præcepisset, ibi in eius eum patria extinxisset. Sed dum eum semper ibi positum non valuisset lædere, reuertens penè omnem Asiam subiugauit, & sibi*

ſibi tunc charo amico Sorno rege Medorum ad perſoluendum tributum ſubditum fecit. Ex cuius exercitu victores tunc nonnulli prouincias ſubditas contuentes, & in omni fertilitate pollentes, deſerto ſuorum agmine ſponte in Aſiæ partib. reſederunt. Ex quorum nomine vel genere Trogus Pompeius Parthorum dicit extitiſſe proſapiam. Unde etiam hodieque lingua Scythica fugaces, quod eſt Parthi, dicuntur: ſuoque generi reſpondentes, inter omnes penè Aſiæ nationes ſoli ſagittarij ſunt, & acerrimi bellatores. De nomine verò, quòd diximus eos Parthos, id eſt fugaces, ita aliquanti etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi, quia ſuos refugere parentes. Hunc ergo Taunaſim regem Gothorum mortuum inter numina ſui populi coluerunt.

CAP. VII.

Amazones absentibus in prælio maritis, hostium variis incursibus resistunt, & diuersas Asiæ gentes bello superant.

POST *cuius decessum exercitu eius cum successore ipsius in aliis partib. expeditionem gerente, feminæ Gothorum à quadam vicina gente tentatæ, in prædamque ductæ à viris, fortiter restiterunt, hostesque super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Qua parata victoria, fretæque maiori audacia, inuicem se cohortantes, arma arripiunt, eligentesque duas audaciores Lampeto & Marpesiam principatui subrogarunt. Quæ dum curam gerunt, vt propria defenderent, & aliena vastarent, sortitò Lampeto restitit, fines patrios tuendo: Marpesia verò feminarum agmine sumpto, nouum genus exercitus duxit in Asiam, diuersasque gentes bello superans, alios verò pace concilians, ad Caucasum venit: ibique certum*

tum

tum tempus demorans, loco nomen dedit, Saxum Marpesiæ. Unde Virgilius:

Ac si dura silex aut stet Marpesia cautes.

In eo loco vbi post hæc Alexander Magnus portas constituens, Pylas Caspias nominauit: quòd nunc Lazorum gens custodit pro munitione Romana. Hic ergo certum temporis Amazones commanentes confortatæ sunt. Unde egressæ, & Alym fluuium, qui iuxta Garganum ciuitatem præterfluit, transeuntes, Armeniam, Syriam, Ciliciamque, Galatiam, Pisidiam, omniaque Asiæ oppida, æqua felicitate domuerunt: Ionium, Aeoliamque conuersæ, deditas sibi prouincias effecerunt. Vbi diutius dominantes, etiam ciuitates castraque suo nomini dicauerunt. Ephesi quoque templum Dianæ ob sagittandi venandique studium, quibus se artibus tradidissent, effusis opibus, miræ pulchritudinis condiderunt. Tali ergo Scythicæ gentis feminæ casu Asiæ regno potitæ, per centum

penè annos tenuerunt, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias, quas superius diximus, repedarunt, in montem scilicet Caucasum. Cuius montis quia facta iterum mentio est, non ab re arbitror eius tractum, situmque describere, quando maximam partem orbis noscitur circuire iugo continuo. Caucasus ab Indico mari surgens, quà meridiem respicit, sole vaporatus ardescit. Qua septentrioni patet, rigentibus ventis est obnoxius & pruinis. Mox in Syriam curuato angulo reflexus, licet amnium plurimos emittat, in Asianam tamen regionem Eufratem Tigrimque nauigeros ad opinionem maximam perenniū fontium copiosis fundit vberibus. Qui amplexantes terras Assyriorum, Mesopotamiam & appellari faciunt, & videri, in sinum maris rubri fluenta deponentes. Tunc in Borcam reuertens, Scythias terras, iugum antefatum magnis flexibus peruagatur: atque ibidem opinatissima flumina in Caspium mare profundens,

fundens, Araxem, Cyssum, & Cambysen continuato iugo ad Ripheos vsque montes extenditur. Indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum præbens, ad Pontum vsque descendit: consertisque collibus, Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens, in Scythia quoque Taurus vocatur. Talis ergo, tantusque, & penè omnium montium maximus, excelsas suas erigens summitates, naturali constructione præstat gentibus inexpugnanda munimina. Nam locatim recisus, qua disrupto iugo vallis hiatu patescit, nunc Caspias portas, nunc Armenias, nunc Cilicias, vel secundum locum qualis fuerit, facit, vix tamen plaustro meabilis, lateribus in altitudinem vtrinque directis, qui pro gentium varietate diuerso vocabulo nuncupatur. Hunc enim Iammiam, mox Propanisimum Indus appellat: Parthus primum castra post Nisacen edicit. Syrus & Armenius Taurum, Scytha Caucasum ac Ripheum, iterumq. in fine Taurum cognominant:

minant : aliaque complura gentes huic iugo dedere vocabula. Et quia de eius continuatione pauca libauimus, ad Amazones, vnde diuertimus, redeamus.

CAP. VIII.

De Amazonum cum vicinis gentibus concubitu, earumque partubus.

VERITATE *hæ, ne earũ proles rarescerent, à vicinis gentibus concubitum petierunt: facta nundina semel in anno, ita vt futuris temporibus eis deinde reuertentibus in idipsum; quicquid partus masculini edidisset, patri redderet: quicquid verò fœminei sexus nasceretur, mater ad arma bellica erudiret. Siue, vt quibusdam placet, editis maribus, nouercali odio infantis miserandi fata rumpebant: ita apud illas detestabile puerperium erat, quod vbique constat esse votiuum. Quæ crudelitas illis terrorem magnum cumulabat, opinione vulgata. Nam quæ, rogo, spes esset capto, vbi ignosci vel filio nefas habebatur?*

tur? Contra has, vt fertur, pugnabat Hercules, & Melanes penè plus dolo quàm virtute subegit. Theseus verò Hippolyten in prædam tulit, de qua genuit & Hippolytum. Hæ quoque Amazones post hæc habuere reginam nomine Penthesileam, cuius Troiano bello extant clarissima documenta. Nam hæ feminæ vsque ad Alexandrum Magnũ referuntur tenuisse regnum.

CAP. IX.

De viris Amazonum, & eorum rege Telepho. deque eius ortu & rebus gestis.

SED *ne dicas, de viris Gothorum sermo adsumptus, cur in feminis tamdiu perseueret: audi & virorum insignem, & laudabilem fortitudinem. Dio historicus, & antiquitatum diligentissimus inquisitor, (qui) operi suo Getica titulum dedit: quos Getas iam superiori loco Gothos esse probauimus, Orosio Paulo dicente: Hic Dio regem illis post tempora multa commemorat, nomine Telephum. Ne*

verò

verò quis dicat hoc nomen à lingua Gothica omnino peregrinū esse; nemo est qui nesciat animaduerti vsu pleraque nomina gentes amplecti, vt Romani Macedonum, Græci Romanorum, Sarmatæ Germanorum, Gothi plerunque mutuantur Hunnorum. Is ergo Telephus Herculis filius, natus ex Auge sorore Priami, coniugio copulatus, procerus quidem corpore, sed plus vigore terribilis, paternam fortitudinem propriis virtutibus æquans, Herculis genio formæ quoq. similitudinem referebat. Huius itaque regnum Mœsiam appellauere maiores. Quæ prouincia ab oriente ostia fluminis Danubij, à meridie Macedoniam, ab occasu Histriam, à septentrione Danubium habet. Is ergo antefatus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Thessandrum ducem Græciæ interemit: & dum Aiacem infestus inuadit, Vlyssemque persequitur, equo cadente, ipse corruit, Achillisque iaculo fœmore sauciatus, diu mederi nequiuit. Græcos tamen quamuis iam saucius,

cius, è suis finibus proturbauit. Telepho verò defuncto, Eurypilus filius successit in regno, ex Priami Phrygum regis germana progenitus. Qui ob Cassandræ amorem bello interesse Troiano, ac parentibus socero-que ferre auxilium cupiens, mox vt venit extinctus est.

Cap. x.

De variis Gothorũ aduersus reges Persarum, & Macedonum bellis & victoriis.

CYRVS *rex Persarum post grande interuallum, & penè post sexcentorum triginta annorum tempora, Pompeio Trogo testante, Getarum reginæ Thamiri sibi exitiale intulit bellum. Qui elatus ex Asiæ victoria, Getas nititur subiugare, in quibus (vt diximus) regnauerat Thamiris. Quæ cum ab Araxe amne Cyri arcere potuisset accessus, transire tamen permisit, eligens armis eum vincere, quàm locorum beneficio submouere. quod & factum est. & veniente Cyro, prima*

cessit

cessit fortuna Parthis tanta; vt & filium Thamiris, & plurimum exercitum trucidarent: sed iterato Marte, Getæ cum sua regina Parthos deuictos superant atque prosternunt, opimamque prædam de eis auferunt: ibique primum Gothorum gens serica vident tentoria. Tunc Thamiris regina acta victoria, tantaque præda de inimicis potita, in partem Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia est appellata) transiens, ibi in ponte Mœsiæ colitur, & Thamiris ciuitatem suo de nomine ædificauit. Dehinc Darius rex Persarum Hystaspis filius, Antriregiri regis Gothorum filiam in matrimonium expostulauit, rogans pariter atque deterrens, nisi suam peragerent voluntatem. Cuius affinitatem Gothi spernentes, legationem eius frustrarunt. Qui repulsus, furore flammatus est, & octoginta milia armatorum contra ipsos produxit exercitum, verecundiam suam malo publico vindicare contendens; nauibusque penè à Chalcedonia

donia

donia vsque ad Byzantium ad instar pontium tabulatis æquè consertis, petit Thraciam & Mœsiam; ponteque rursus in Danubio pari modo constructo, duobus mensibus crebris fatigatus intaphis vcto millia perdidit armatorum, timensque ne pons Danubij ab eius aduersarijs occuparetur, celeri fuga in Thraciam repedauit: nec Mœsiæ solum credens sibi tutum fore aliquantum remorandi. Post cuius decessum iterum Xerxes filius eius paternas iniurias vlcisci se æstimans, cum suis ducentis & auxiliatorum trecentis milibus armatorum, rostratas naues habens mille septingentas, & onerarias tria milia, super Gothos profectus ad bellum, nec tentata re in conflictu præualuit, animositate constantiæ superatus. Sic nanque vt venerat, absque aliquo certamine suo cum rubore recessit. Philippus quoque pater Alexandri magni cum Gothis amicitias copulans, Medopam Gothilæ filiam regis accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus,

Macedonum regna firmaret. Qua tempestate, Dione historico dicente, Philippus inopiam pecuniæ passus, Udisitanam Mœsiæ ciuitatem instructis copiis vastare deliberat, quæ tunc propter viciniam Thamiris, Gothis erat subiecta. Unde & sacerdotes Gothorum aliqui, illi qui Pij vocabantur, subito patefactis portis, cum citharis & vestibus candidis obuiam sunt egressi, paternis diis, vt sibi propitij Macedones repellerent, voce supplici modulantes. Quos Macedones sic fiducialiter sibi occurrere contuentes stupescunt; & si dici fas est, ab inermibus tenentur armati. Nec mora, acie soluta quam ad bellum construxerunt, non tantùm ab vrbis excidio remouere; verùm etiam & quos foris fuerunt iure belli adepti reddiderunt, fœdereque inito ad sua reuersi sunt. Quem dolum post longum tempus reminiscens egregius Gothorum ductor Sitalcus, CL virorum milibus congregatis, Atheniensibus intulit bellum, aduersus Perdiccam

Mace-

Macedoniæ regem, quem Alexander apud Babyloniam ministri insidiis potans interitum, Athenienſium principatui hæreditario iure reliquerat ſucceſſorem. Magno prælio cum hoc inito, Gothi ſuperiores inuenti ſunt: & ſic pro iniuria, quam illi in Mœſia dudum feciſſent, iſti in Græciam diſcurrentes, cunctam Macedoniam vaſtauere.

Cap. XI.

De Dicenei Boroiſtæ ad Gothos aduentu, qui eos omnem philoſophiam docuit. deque eius ſumma apud Gothos authoritate. Item De Comoſico Dicenei ſucceſſore.

DEHINC *regnante in Gothis Sitalco, Boroiſta Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanorum Sylla potitus eſt principatu, quem Diceneus ſuſcipiens Boroiſta, dedit ei penè regiam poteſtatem: cuius conſilio Gothi Germanorum terras (quas nunc Franci obtinent) depopu-*

depopulati sunt. Cæsar verò, qui sibi primus omnium Romanum vindicauit imperium, & penè omnem mundum suæ ditioni subegit, omniaque regna perdomuit, adeo vt extra nostrum orbem Oceani sinu repositas insulas occuparet, & qui nec nomen Romanorum auditu quidem nouerant, eos Romanis tributarios faceret; Gothos tamen crebro tentans nequiuit subigere. Gaius Tiberius iam tertius regnat Romanis, Gothi tamen suo regno incolumes perseuerant; quibus hoc erat salubre, aut commodum, aut votiuum, vt quicquid Diceneus eorum consiliarius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc vtile iudicantes, effectui manciparent. Qui cernens eorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem penè philosophiam eos instruxit. erat enim huius rei magister. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab eis compesceret: Physicam tradens, naturaliter propriis legibus viuere fecit, quas

vsque

vsque nunc conscriptas Bellagines nuncupant : Logicam instruens, eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos : Practicen ostendens, in bonis actibus conuersari suasit: Theoricen demonstrans, signorum duodecim, & per ea planetarum cursus, omnemque astronomiam contemplari edocuit, & quomodo lunaris orbis augmentum sustinet, aut patitur detrimentum, edixit : solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quib. signis in cœli polo vergentes, aut reuergentes CCCXLIIII *stellæ ab ortu in occasum præcipites ruant, exposuit. Qualis erat, rogo, volūtas, vt viri fortissimi quando ab armis quatriduum vsque vacassent, doctrinis philosophicis imbuebantur? videres vnum cœli positionem, alium herbarum frugumque explorare naturas; istum lunæ commoda incommodaque, illum solis laborem attendere, & quomodo rotatu cœli raptus, retro reduci ad partem occi-*

duam, qui ad orientalem plagam ire festinarit, ratione accepta quiescere. Hæc & alia multa Diceneus Gothis sua peritia tradens, mirabilis apud eos inuenitur; vt non solum mediocribus, imò & regibus imperaret. Elegit nanque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, quos Theologiam instruens, numina quædam & sacella venerari suasit, fecitque sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, vt reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant: reliquam verò gentem Capillatos dicere iussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur. Decedente verò Diceneo, penè pari veneratione habuere Comosicum, quia nec impar erat solertia. Hic etenim & rex illis, & pontifex ob suam peritiam habebatur, & in sua iustitia populos iudicabat.

CAP.

CAP. XII.

De Corillo Gothorum rege. Item Descriptio Daciæ antiquæ. Item Descriptio Danubij.

ET *hoc rebus excedente humanis, Corillus rex Gothorum in regnum conscendit, & per* XL *annos in Dacia suis gentibus imperauit. Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur. Quæ patria in conspectu Mœsiæ trans Danubium corona montium cingitur, duos tantum habens accessus, vnum per Bontas, alterum per Tabas. Hanc Gothicam, quam Daciam appellauere maiores, (quæ nunc, vt diximus, Gepidia dicitur) tunc ab oriente Roxolani, ab occasu Tamazites, à septentrione Sarmatæ & Bastarnæ, à Meridie amnis Danubij fluenta terminant. Tamazites à Roxolanis alueo tantum fluuij segregantur. Sed quia Danubij mentio facta est, non ab re indico pauca de tali amne egregia indicare.*

Nam hic in Almanicis aruis exoriens, LX *habet à fonte suo flumina vsque ad ostia in Pontum vergentia, per mille ducentorum passuum milia hincinde suscipiens flumina in modum spinæ, quæ costas vt cratem intexunt. omnino amplissimus est, qui in lingua Bessorum Hister vocatur, ducentis tantum pedibus in altum aquam alueo habet profundam. Hic etenim amnis inter cætera flumina immanis, omnes superat, præter Nilum. Hæc de Danubio dixisse sufficiat. Ad propositum verò, vnde nos digressi sumus, adiuuante domino, redeamus.*

Cap. XIII.

De Dorpaneo Gothorum rege, & variis eorum contra Romanos sub Domitiano Imp. prœliis & victoriis.

LONGVM *post interuallum, Domitiano Imperatore regnante, eius auaritiam metuentes, fœdus quod dudum cum aliis principibus pepigerant Gothi soluentes; ripam Danubij iam longè possessam*

ſam ab imperio Romano, deiectis militibus cum eorum ducibus vaſtauerunt, cui prouinciæ tunc poſt Agrippam Poppæus præerat Sabinus. Gothis autem Dorpaneus principatum agebat, quando bello commiſſo Gothi Romanis deuictis, Poppæi Sabini capite abſciſſo, multa caſtella & ciuitates inuadentes de parte Imperatoris publicè deprædarunt: qua neceßitate ſuorum Domitianus cum omni virtute ſua in Illyricum properauit, & totius penè reipublicæ militibus ductore Fuſco prælato cum electiſſimis viris amnem Danubium confertis nauibus ad inſtar pontis tranſmeare coëgit, ſuper exercitum Dorpanei. Tum Gothi haud ſegnes reperti, arma capeſſunt, primoque armati conflictu, mox Romanos deuincunt, Fuſcoque duce extincto, diuitias de caſtris militum deſpoliant, magnaque potiti per loca victoria, iam proceres ſuos quaſi qui fortuna vincebant, non puros homines, ſed ſemideos, id eſt Anſes vocauere. Quorum genealogiam vt pau-

 cis

cis percurram, ut quo quis parente genitus est, aut unde origo accepta, ubi finem efficit, absque inuidia qui legis vera dicentem ausculta.

CAP. XIV.

Genealogia Procerum Gothorum, quos illi Anses, id est semideos vocabant. déque eorum origine & fine.

HORVM *ergo (ut ipsi suis fabulis ferunt) primus fuit Gapt, qui genuit Halmal, Halmal verò genuit Augis, Augis genuit eum, qui dictus est Amala, à quo & origo Amalorum decurrit. Et Amala genuit Isarna, Isarna autem genuit Ostrogotha, Ostrogotha genuit Unilt, Unilt genuit Athal, Athal genuit Achiulf, Achiulf genuit Ansilam & Ediulf, Vuldulf & Hermerich; Uuldulf verò genuit Ualerauans; Ualerauans autem genuit Uuinitharium, Uuinitharius quoque genuit Theodemir & Vualemir & Uuidemir: Theodemir genuit Theodericum, Theode-*

Theodericus genuit Amalasuentam, Amalasuenta genuit Athalaricum & Mathasuentam, de Vtherico viro suo, cuius affinitati generis sic ad eam coniunctus est. Nam supradictus Hermericus filius Achiulfi genuit Hunnimundum, Hunnimundus autem genuit Thorismundum, Thorismundus verò genuit Berimund, Berimund genuit Vuidericum, Vuidericus genuit Euthari cum, qui coniunctus Amalasuentæ genuit Athalaricum & Mathasuentam; mortuoque in puerilibus annis Athalarico, Mathasuentæ Vuitichis est sociatus, de quo non suscepit liberum, adductique simul à Belisario in Constantinopolim, & Vuitichi rebus excedente humanis, Germanus patricius fratruelis domini Iustiniani Imperatoris eandem in coniugio sumens, patriciam ordinariam fecit; de qua filium genuit item Germanum nomine. Germano verò defuncto ipsa vidua perseuerare disponit. Qualiter autem, aut quomodo Amalorum regnum destructum

ctum est, loco suo (si dominus voluerit) edocebimus. Nunc autem ad id, unde digressum fecimus, redeamus, doceamusque quando ordo gentis, unde agimus, cursus sui metam expleuerit. Ablauius enim historicus refert, quia ibi super limbum Ponti, vbi eos diximus in Scythia commanere, pars eorum, qui orientalem plagam tenebant, eisque praeerat Ostrogotha (incertum utrum ab ipsius nomine, an à loco orientali) dicti sunt Ostrogothae, residui verò Vesegothae in parte occidua. Et quidem iam diximus, eos transito Danubio aliquantum temporis apud Moesiam, Thraciamque vixisse.

Cap. xv.

De Maximini Imp. è gente Gothica orti mira fortitudine, & quopacto ad Imperium peruenerit, fragmentum sumtum ex Symmachi historiarum lib. v.

Ex eorum reliquiis fuit & Maximinus Imperator, post Alexandrum

drum Mammeæ, vt dicit Symmachus in quinto suæ historiæ libro. Alexandro, inquit, Cæsare mortuo, Maximinus ab exercitu factus est Imperator, ex infimis parentibus in Thracia natus, à patre Gotho nomine Mecca, matre Alana, quæ Ababa dicebatur. Is triennium regnans, dum in Christianos arma commoueret, imperium simul & vitam amisit. Nam hic Seuero Imperatore regnante, & natalem filij diem celebrante, post primam ætatem & rusticam vitam, de pascuis in militiam venit. Princeps Seuerus quidem militares dederat ludos; quod cernens Maximinus, qui erat semibarbarus adolescens, positis præmiis, barbara lingua petit ab Imperatore, vt sibi luctandi cum militibus licentiam daret. Seuerus admodum miratus magnitudinem formæ, (erat enim, vt fertur, statura eius procera vltra octo pedes) iussit eum cum lixis corporeo nexu contendere, ne quid à rudi homine militaribus viris veniret iniuriæ. Tunc Maximinus sedecim

lixas

lixas tanta felicitate prostrauit, vt vincendo singulos nullam sibi requiem intercapedine temporum daret. Hic captis præmiis, iussus est in militiam mitti, primaque ei stipendia equestria fuere. Tertiam post diem, cum Imperator prodierat in campum, vidit eum exsultantem more barbarico, iussitque tribuno vt eum coërcitum ad Romanam imbueret disciplinam. Ille verò vbi de se intellexit principem loqui, accessit ad eum, equitantemque præire pedibus cœpit. Tum Imperator equo adacto in cursum calcaribus incitatum, multos orbes huc atque illuc vsque ad suam fatigationem variis inflexibus interpedauit, ac deinde ait illi: Numquid vis post cursum Thracisce luctari? respondit, Quantum libet, Imperator. Ita Seuerus ex equo desiliens, recentissimos militum cum eodem certare iussit. At ille septem valentissimos milites ad terram elisit, ita vt antea nihil per interualla respiraret. Solus à Cæsare & argenteis præmiis, & aureo torque donatus

tus

tus est, iussus deinde inter stipatores degere corporis principalis. Post hæc sub Antonino Caracalla ordines duxit, ac sæpè famam factis extendens, inter plures militiæ gradus centuriasque strenuitatis suæ pretium tulit. Macrino tamen postea in regnum ingresso, recusauit militiam penè triennium, tribunatusque habens honorem, nunquam se oculis obtulit Macrini, indignum ducens eius imperium, quod perpetratum facinus erat quæsitum ab Heliogabalo. Dehinc quasi ad Antonini filium reuertens, tribunatum suum adiit, & post hunc sub Alexandro Mammeæ contra Parthos mirabiliter dimicauit. Eoque Mogontiaco militari tumultu occiso, ipse exercitus electione absque Senatus consultu effectus est imperator, qui cuncta bona sua in Christianorum persecutione malo voto fœdauit, occisusque Aquileiæ à Pupione, regnum reliquit Philippo. Quod nos idcirco huic opusculo de Symmachi historia mutuauimus, quatenus gentem, vnde agimus, ad regni

Romani

Romani fastigium usq. venisse doceamus. Cæterùm causa exigit vt ad id vnde digressi sumus redeamus.

CAP. XVI.

Gothi antea Romanorū fœderati, ob distracta sibi stipendia hostes facti, Mœsiam Thraciamque vastant, ductu Ostrogothæ regis.

NAM *gens ista mirum in modum in ea parte, qua versabatur, id est Ponti in littore Scythiæ soli innotuit, sine dubio tanta spacia tenens terrarum, tot sinus maris, tot fluminum cursus, sub cuius sæpè dextra Vuandalus iacuit, stetit sub precio Marcomannus, Quadorum principes in seruitutem redacti sunt. Philippo nanque antedicto regnante Romanis, qui solus ante Constantinum Christianus cum Philippo, id est filio fuit, cuius & secundo anno regni Roma millesimum annum expleuit, Gothi, vt assolet, distracta sibi stipendia sua ferentes ægrè, de amicis*

facti

facti sunt inimici. Nam quamuis remoti sub regibus viuerent suis, Reipublicæ tamen Romanæ fœderati erant, & annua munera percipiebant. Quid multa? Transiens tunc Ostrogotha cum suis Danubium, Mæsiam Thraciamque vastauit. ad quem repellendum Decius senator à Philippo dirigitur; qui veniens dum genti nihil præualet, milites proprios exemptos à militia fecit vita priuata degere, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transissent, factaque vt puta in suis vindicta, ad Philippum reuertitur. Milites verò videntes, se esse post hos labores militia pulsos, indignati ad Ostrogothæ regis Gothorum auxilium confugerunt. Qui excipiens eos, eorumque verbis accensus, mox triginta millia virorum armata produxit ad prælium, adhibitis sibi Thaphilis & Astringis nonnullis. Sed & Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui sæpe Romanis infesti sunt; quos tamen post hæc imperante Diocletiano, Galerius

Maximinus Cæsar de ciuitate Reipublicæ Romanæ subiecit. Is ergo habens Gothos & Peucenos, ab insula Peuce, quæ ostio Danubij Ponto mergenti adiacet, Argaitum & Guntheric um nobilissimos suæ gentis præfecit ductores. Qui mox Danubium vadati, & secundò Mœsiam populati, Marcianopolim eiusdem patriæ vrbem famosam metropolim aggrediuntur, diuq. obsessam, accepta pecunia ab his, qui inerant, reliquere. Et quia Marcianopolim nominauimus, libet aliqua de eius situ breuiter intimare. Nam hanc vrbem Traianus Imperator hac re ædificauit, vt fertur, eò quòd Marciæ sororis suæ puella, dum lauat in flumine illo, quod nimiæ limpiditatis saporisque in media vrbe oritur, Potami cognomento, exindeque vellet aquam haurire, casu vas aureum, quod ferebatur, in profundum cecidit, metalli pondere grauatum, & longè pòst emersit; quod certè non erat vsitatum, aut vacuũ sorberi, aut certè semel voratum vndis respuen-

tibus renatare. His Traianus ſub admiratione compertis, ſontique numinis quiddam ineſſe credens, conditam ciuitatem germanæ ſuæ in nomine Marcianopolim nominauit.

CAP. XVII.

Faſtida Gepidarum rex, Oſtrogothæ Gothorum regi bellum infert, Gothi victores euadunt. Item de cognatione inter ſe Gothorum & Gepidarum.

AB *hinc ergo, vt dicebamus, poſt longam obſidionem accepto præmio ditatus Geta, receſſit ad patriã: quem Gepidarum cernens natio ſubitò vbique vincentem, prædisq. ditatum, inuidia ductus, arma in parentes mouet. Quomodo verò Getæ Gepidæque ſint parentes ſi quæris, paucis abſoluam. Meminiſſe debes, me initiò de Scanziæ inſulæ gremio Gothos dixiſſe egreſſos cum Berich ſuo rege, tribus tantùm nauibus vectos ad citerioris Oceani ripam; quarum trium vna nauis, vt aſſolet,*

let, tardius vecta, nomen genti fertur dedisse. nam lingua eorum pigra Gepanta dicitur. Hinc factum est, vt paulatim & corruptè nomen eis ex conuitio nasceretur. Gepidæ nanque sine dubio ex Gothorum prosapia ducunt originem: sed quia, vt dixi, Gepanta pigrum aliquid tardumque signat, pro gratuito conuicio Gepidarum nomen exortum est, quod nec ipsum credo falsissimum. Sunt enim tardioris ingenij, grauiores corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti inuidia, dudum spreta prouincia, commanebant in insula Viscla amnis vadis circumacta, quam pro patrio sermone dicebant Gepidos. Nunc eam, vt fertur, insulam gens Viuidaria incolit, ipsis ad meliores terras meantibus. Qui Viuidarij ex diuersis nationibus ac si in vnum asylum collecti sunt, & gentem fecisse noscuntur. Ergo (vt dicebamus) Gepidarum rex Fastida, qui etiam gentem excitans patrios fines per arma dilatauit, Burgundiones penè vsque ad internecionem deleuit,

deleuit, aliasque nonnullas gentes perdomuit. Gothos quoque malè prouocans, consanguinitatis fœdus prius importuna concertatione violauit: superbaque admodum elatione iactatus, crescenti populo dum terras cœpit addere, incolas patrios reddidit rariores. Is ergo misit legatos ad Ostrogotham, cuius adhuc imperio tam Ostrogothæ quàm Vesegothæ, id est eiusdem gentis populi, subiacebant; inclusum se montium queritans asperitate, siluarumque densitate constrictum; vnum poscens è duobus, vt aut bellum sibi, aut locorum suorum spatia præpararet. Tunc Ostrogotha rex Gothorum (vt erat solidi animi) respõdit legatis, bellum se quidem tale horrere, durumque fore & omnino scelestum armis confligere cum propinquis; loca verò non cedere. Quid multa? Gepidæ in bella irruunt, contra quos ne nimij iudicarentur mouit & Ostrogotha procinctum, conueniuntque ad oppidum Galtis, iuxta quod currit fluuius Aucha, ibique magna

partium virtute certatum est; quippe quos in se & armorum, & pugnæ similitudo commouerat. sed causa melior, viuaxque ingenium iuuat Gothos. inclinata denique parte Gepidarum, prælium nox diremit. Tunc relicta suorum strage, Fastida rex Gepidarum properauit ad patriam, tã pudendis opprobriis humiliatus, quàm fuerat elatione erectus. Redeunt victores Gothi, Gepidarum discessione contenti, suaque in patria nostri in pace versantur, vsque dum eorum præuius existeret Ostrogotha.

CAP. XVIII.

Cniua rex Gothorum post obitum Ostrogothæ exercitum in Mœsiam ducit, & variis præliis Romanos infestat. in quibus Decius cæditur.

POST *cuius decessum Cniua exercitum diuidens in duas partes, nonnullos ad vastandum Mœsiam dirigit, sciens eam negligentibus principibus defensoribus*

sensoribus destitutam. Ipse verò cum septuaginta milibus ad Eustesium, id est Nouas conscendit: vnde à Gallo duce remotus, Nicopolim accedit, quæ iuxta Iatrum fluuium est constituta notissima, quoniam deuictis Sarmatis Traianus eam fabricauit, & appellauit Victoriæ ciuitatem: vbi Decio superueniente Imperatore, tandem Cniua in Hæmoniæ partes, quæ non longè aberant, recessit: inde apparatu disposito Philippopolim ire festinans. Cuius secessum Decius Imperator cognoscens, & ipsius vrbi ferre subsidium gestiens, iugo montis transacto, ad Berrœam venit. Ibíque dum equos exercitumque lassum refoueret, ilicò Cniua cum Gothis in modum fulminis ruit, vastatoque Romano exercitu, Imperatorem cum paucis qui fugere quiuerant ad Thusciam rursus trans Alpes in Mœsiam proturbauit, vbi tunc Gallus dux limitis cum plurima manu bellantium morabatur, collectoque tam exinde quàm de hoste exercitu, futuri belli re-

parat aciem. Cniua verò diu obſeſſam inuadit Philippolim, prædaque potitus, Priſcum ducem, qui inerat, ſibi fœderauit, quaſi cum Decio pugnaturum. Venienteſque ad conflictum, ilicò Decij filium ſagitta ſaucium crudeli vulnere confodiunt. Quod pater animaduertens, licet ad confortandos animos militum dixiſſe fertur; Nemo triſtetur, perditio vnius militis non eſt reipublicæ diminutio: tamen paternum affectum non ferens hoſtes inuadit, aut mortem aut vltionem filij expoſcens, veniensque abrupto Mœſiæ ciuitatem, circumſeptus à Gothis & ipſe extinguitur, imperij finem vitæque terminum faciens. Qui locus hodieque Decij ara dicitur, eò quòd ibi ante pugnam miſerabiliter idolis immolaret.

CAP.

CAP. XIX.

Quo pacto Gallus & Volusianus fœdus cum Gothis inierint; & Æmylianus Mœsiam infestarit.

DEFVNCTO *tunc Decio, Gallus & Volusianus regno potiti sunt Romanorum, quando & pestilens morbus pænè istius necessitatis consimilis, vt nos ante hos nouem annos experti sumus, faciem totius orbis fœdauit, supra modum quoque Alexandriam totiusque Ægypti loca deuastans, Dionysio historico super hanc cladem lachrymabiliter exponente; quam & noster conscripsit venerabilis martyr Christi episcopus Cyprianus in libro cuius titulus est de Mortalitate. Tunc & Æmylianus quidam, Gothis sæpe ob principum negligentiam Mœsiam deuastantibus, vt vidit licere, nec à quoquam sine magno reipublicæ dispendio remoueri, similiter suæ fortunæ arbitratus posse euenire; tyrannidem in Mœsiam arripuit, omnique manu militari ascita, cœpit vrbes &*

populos deuastare. Contra quem intra paucos menses multitudo apparatus accrescens, non minimum incommodum reipublicæ parturiuit; qui tamen in ipso pænè nefario conatus sui initio extinctus, & vitam & imperium, quod inuadebat, amisit. Supradicti verò Gallus & Volusianus Imperatores, quamuis vix biennio in imperio perseuerantes, ab hac luce migrarint; tamen ipso biennio, quo affuere, vbique pacati, vbique regnauere gratiosi, præterquam quòd vnum eorum fortunæ reputatum est, id est generalis morbus: sed hoc ab imperitis & calumniatoribus, qui vitam solent aliorum dente maledico lacerare. Hi ergo mox vt imperium adepti sunt, fœdus cum gente Gothorum pepigere, & nec longo interuallo vtriusque regibus occumbentibus Gallienus arripuit principatum.

CAP.

CAP. XX.

Gothi regnante Gallieno in Asiam inuolant. Dianæ Ephesinæ templum incendunt. Chalcedoniam subuertunt. Troiam vastant. Thraciam infestant.

HOC *in omni lasciuia resoluto, Respa & Veduco, Thuro Varoq. duces Gothorũ sumptis nauibus Asiam transiere, fretũ Hellesponticum transuecti, vbi multis eius prouinciæ ciuitatibus populatis, opinatissimũ illud Ephesi Dianæ templum, quod dudum dixeramus Amazonas condidisse, igne succendunt: partibus Bithyniæ delati, Chalcedoniam subuertêre, quam pòst Cornelius Auitus aliqua parte reparauit. Quæ hodieque quamuis regiæ vrbis ciuitate congaudeat, signa tamen suarum ruinarum aliquanta ad indicia retinet posteritatis. Hac ergo felicitate Gothi qua intrauere partibus Asiæ præda spolioque potiti, Hellesponticum fretum retransmeant, vastantes in itinere suo Troiam Iliumque, quæ vix à bello illo Agamemnoniaco aliquantulum*

quantulum respirantes, rursus hostili mucrone deletæ sunt. Post Asiæ ergo tale excidium, Thracia eorum experta est feritatem. Nam ibi ad radices Hæmi montis mari vicinam Anchialos ciuitatem aggressi mox adeunt, vrbem quam dudum Sardanapalus rex Parthorum inter limbum maris & Hæmi radices locasset. Ibi enim multis feruntur mansisse diebus, calidarum aquarum delectati lauacris, quæ à quintodecimo miliario Anchialitanæ ciuitatis sunt sitæ, ab imo sui fontis igni scaturientes, & inter reliqua totius mundi thermarum innumerabilium loca omnino præcipuè ad sanitatem infirmorum efficacissimæ. Exinde ergo ad proprias sedes regressi.

CAP. XXI.

Maximianus Imp. Gothorum auxilio maximas victorias de Parthis & Persis reportauit. Constantinus etiam eorum auxilio multa præclarè gessit.

POST *hæc à Maximiano Imperatore ducuntur in auxilia Romanorum*

rum contra Parthos rogati, vbi datis auxiliariis, fideliter decertati sunt. Sed postquam Cæsar Maximianus penè cum eorum solatio Narsem regem Persarum Saporis Magni nepotem fugasset, eiusq. omnes opes, simulque vxores & filios deprædasset, Achillemque in Alexandria cum Diocletiano superasset, & Maximianus Herculius in Africa Quinquegentianos adtriuisset, pacem reipublicæ nacti, cœpere quasi Gothos negligere. Nam sine ipsis dudum contra quasuis gentes Romanus exercitus difficile decertatus est. Apparet namque frequenter, quomodo inuitabantur, sicut & sub Constantino rogati sunt, & contra cognatum eius Licinium arma tulere, eumque deuictum & in Thessalonica clausum, priuatum imperio, Constantini victoris gladio trucidarunt. Nam & dum famosissimam & Romæ æmulam in suo nomine conderet ciuitatem, Gothorum interfuit operatio, qui fœdere inito cum Imperatore, XL suorum millia illi in solatia

tia contra gentes varias obtulere; quorum & numerus, & millia usque ad præsens in republica nominantur, id est Fœderati. Tunc etenim sub Ararici & Aorici regum suorum florebant imperio. Post quorum decessum successor regni extitit Geberich, virtutis & nobilitatis eximiæ.

Cap. XXII.

Geberichus Gothorum rex Visumaro Wandalorum regi bellum infert, & vincit. Pauci Wandali è clade superstites Pannoniam à Constantino inhabitandam petunt & obtinent.

GEBERICHVS *Helderich patre natus, auo Ouida, proauo Cniuida, gloriam generis sui factis illustribus exæquauit, primitias regni sui mox in Wandalica gente extendere cupiens contra Visumar eorum regem Asdingorum è stirpe, quæ inter eos eminet, genusque indicat bellicosissimum, Dexippo historico referente, qui eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni*

in anni spatio peruenisse testatur præ nimia terrarum immensitate. Quo tempore erant in eo loco manentes, vbi Gepidæ sedent, iuxta flumina Marisia, Miliare, & Gilfil, & Grissia, qui amnes supradictos excedit. Erant nanque illis tunc ab oriente Gothi, ab occidente Marcomanni, à septentrione Hermunduri, à meridie Hister, qui & Danubius dicitur. Hic ergo Vuandalis commorantibus, bellum indictum est à Geberich rege Gothorum, ad littus prædicti amnis Marisiæ, vbi tunc diu certatum est ex æquali. Sed mox ipse rex Vuandalorum Vuisimar magna cum parte gentis suæ prosternitur. Geberich verò ductor Gothorum eximius superatis deprædatisque Vuandalis, ad propria loca vnde exierat remeauit. Tunc perpauci Vuandali qui euasissent, collecta imbellium suorum manu, infortunatam patriam relinquentes, Pannoniam sibi à Constantino principe petiere, ibique per XL annos plus minus sedibus locatis, Imperatorum decretis

decretis vt incolæ famularunt. Vnde etiam post longum ab Stilicone magistro militum & exconsule ac patricio inuitati, Gallias occupauere, vbi finitimos deprædantes non adeò fixas sedes habuere.

Cap. XXIII.

De Ermanarici regis Gothorum, qui Alexandro Magno ob multas gentes quas perdomuit comparatus fuit, in Erulos, Venetos & Æstrogotos expeditionibus & victoriis.

GOTHORVM *rege Geberich rebus excedente humanis, post temporis aliquod Ermanaricus nobilissimus Amalorum in regno successit, qui multas & bellicosissimas Arctoas gētes perdomuit, suisque parēre legibus fecit: Quem meritò nonnulli Alexandro magno comparauere maiores. Habebat siquidem quos domuerat, Gothos, Scythas, Thuidos in Aunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordensimnis, Caris, Rocas, Tadzans, Athual, Nauego, Bubegentas,*

begentas, Coldas; & cum tantorum seruitio carus haberetur, non passus est nisi & gentem Erulorum quibus præerat Alaricus magna ex parte trucidatam reliquam suæ subigeret ditioni. Nam prædicta gens (Ablauio historico referente) iuxta Mæotidas paludes habitans in locis stagnantibus, quas Græci Ele vocant, Eruli nominati sunt gens quanto velox, eo amplius superbissima. Nulla siquidem erat tunc gens, quæ non leuem armaturam in acie sua ex ipsis elegerint. Sed quamuis velocitas eorum ab aliis sæpe bellantibus non euacuaretur, Gothorum tamen stabilitati subiacuit & tarditati, fecitque causa fortunæ, vt & ipsi inter reliquas gentes Getarum regi Ermanarico seruiuerint. Post Erulorum cædem idem Ermanaricus in Venetos arma commouit, qui quamuis armis disperiti, sed numerositate pollentes, primò resistere conabantur. Sed nihil valet multitudo in bello, præsertim vbi & multitudo armata aduenerit. nam hi, vt

initio expositionis, vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab vna stirpe exorti, tria nunc nomina reddidere; id est Veneti, Antes, Sclaui: qui quamuis nunc ita facientibus peccatis nostris vbique desæuiunt, tamen tunc omnes Ermanarici imperiis seruiere. Æstrorum quoque similiter nationem, qui longissima ripa Oceani Germanici insident, idem ipse prudentiæ virtute subegit, omnibusque Scythiæ & Germaniæ nationibus ac si propriis laboribus imperauit.

CAP. XXIIII.

De Hunnorum execranda origine: veneficarum scilicet cum immundis spiritibus congressu. Et de Hunnorum in Ostro-Gothos Scythicos expeditione: vbi & de immani & terribili Hunnorum vultu.

POST *autem non longi temporis interuallum, vt refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Nam hos, vt refert antiquitas, ita extitisse comperimus. Filimer*

rex

rex Gothorum, & Gandarici magni filius, post egressum Scanziæ insulæ iam quintò loco tenens principatum Getarum, qui & terras Scythicas cum sua gente introisset, sicut à nobis dictum est, repperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Aliorumnas is ipse cognominat, easque habens suspectas de medio sui proturbat, longeque ab exercitu suo fugatas in solitudinem coëgit terræ. Quas spiritus immundi per eremum vagantes dum vidissent, & earum se complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimum edidere; quod fuit primùm inter paludes minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quæ humani sermonis imaginem assignabat. Tali ergo Hunni stirpe creati, Gothorum finibus aduenere. Quorum natio sæua, vt Priscus historicus refert, in Mæotide palude vlteriorem ripam insedit, venatione tantùm, nec alio labore experta, nisi quòd postquam creuisset in populos,

fraudibus & rapinis vicinam gentem conturbauit. Huius ergo (vt assolent) venatores, dum in vlteriori Mæotidis ripa venationes inquirunt, animaduertunt quomodo ex improuiso cerua se illis obtulit; ingressáque palude nunc progrediens, nunc subsistens, indicem se viæ tribuit. Quam secuti venatores, paludem Mæotidem, quam imperuiam vt pelagus existimabant, pedibus transiere. Mox quoque vt Scythica terra ignotis apparuit, cerua disparuit. Quod credo spiritus illi, vnde progeniem trahunt, ad Scytharum inuidiam egere. Illi verò, qui præter Mæotidem paludem alium mundum esse penitus ignorabant, admiratione inducti terræ Scythiæ, & vt sunt solertes, iter illud nulli ante hanc ætatem notissimum, diuinitùs sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rei gestum edicunt, Scythiam laudant, persuasáque gente sua, via quam cerua indice didicere ad Scythiam properant, & quantoscunque prius in ingressu Scytharum habuere,

buere, litauere Victoriæ, reliquos perdomitos subegere. Nam mox ingentem illam paludem transiere, ilico Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos, qui ripæ istius Scythiæ insidebant, quasi quidam turbo gentium rapuere. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitatis victu formaque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subiugauere. Nam & quos bello forsitan minimè superabant, vultus sui terrore nimium pauorem ingerentes terribilitate fugabant, eò quòd erat eis species pauenda nigredine, sed velut quædam (si dici fas est) deformis offa, non facies, habensque magis puncta quàm lumina: Quorum animi fiduciam toruus prodit aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata desæuiunt. Nam maribus ferro genas secant, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt, quia facies ferro sulcata, tempestiuam pilorum gra-

tiam per cicatrices absumit. Exigui quidem forma, sed arguti, motibus expediti, & ad equitandum promptissimi: scapulis latis, & ad arcus sagittasque parati: firmis ceruicibus, & in superbia semper erecti. Hi verò sub hominum figura viuunt beluina sæuitia. Quod genus expeditissimum, multarumque nationum grassatorem Getæ vt viderunt, expauescunt: suoque cum rege deliberant qualiter se à tali hoste subducant. Nam Ermanaricus rex Gothorum, licet (vt superius retulimus) multarum gentium extiterit triumphator, de Hunnorum tamen aduentu dum cogitat, Roxolanorum gens infida, quæ tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum nanciscitur occasione decipere. Dum enim quandam mulierem Sanielh nomine ex gente memorata, pro mariti fraudulento discessu, rex furore commotus, equis ferocibus illigatam, incitatisque cursibus per diuersa diuelli præcepisset: fratres eius Sarus & Ammius germanæ obitum vindicantes,

eantes, Ermanarici latus ferro petierunt: quo vulnere saucius, ægram vitam corporis imbecillitate contraxit. Quam aduersam eius valetudinem captans Balamir rex Hunnorum, in Ostrogothas mouit procinctum: à quorum societate iam Vesegothæ discessere, quam dudum inter se iuncti habebant. Inter hæc Ermanaricus tam vulneris dolorem, quàm etiam incursiones Hunnorum non ferens, grandæuus & plenus dierum, centesimodecimo anno vitæ suæ defunctus est. Cuius mortis occasio dedit Hunnis præualere in Gothis illis, quos dixeramus orientali plaga sedere, & Ostrogothas nuncupari.

CAP. XXV.

Vesegothæ Ostrogothis à Vandalis victis à Valente Imp. Mœsiam habitandam appetunt & obtinent; & quum Christiani fieri cuperent, Valens vt Arianus, prædicatores Arianos ad eos mittit, & perfidiæ suæ veneno inficit.

VESEGOTHAE, *id est, alij eorum socij, & occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant, diuque cogitantes; tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere, ad Valentem Imperatorem fratrem Valentiniani Imperatoris senioris; vt, partem Thraciæ siue Mœsiæ si illis traderet ad colendum, eius legibus viuerent, eiusque imperiis subderentur. Et vt fides vberior illis haberetur, promittunt se, si doctores linguæ suæ donauerit, fieri Christianos. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod vltrò petere voluisset; susceptosque in Mœsiæ partibus Getas quasi*

quasi murum regni sui contra cæteras gentes statuit. Et quia tunc Valens Imperator Arianorum perfidia saucius, nostrarum partium omnes ecclesias obturasset, suæ partis fautores ad illos dirigit prædicatores, qui venientibus rudibus & ignaris, ilicò perfidiæ suæ virus defundunt. Sic quoque Vesegothæ à Valente Imperatore Ariani potius quàm Christiani effecti. De cætero tam Ostrogothis quàm Gepidis parentibus suis per affectionis gratiam euangelizantes, huius perfidiæ culturam edocentes, omnem vbique linguæ huius nationem ad culturam huius sectæ inuitauere. Ipsi quoque (vt dictum est) Danubium transmeantes, Daciam Ripensem, Mœsiam, Thraciasque permissu principis insedere.

CAP. XXVI.

Vesegothi Romanorum ſubditi, ingenti fame preſſi, & à ducibus Romanis peſſimè habiti, ſeſe in libertatem vendicant, & Thracias, Daciamque Ripenſem occupant. Valens Imp. qui eos Arriana perfidia infici curarat, diuina vindicta ab ipſis comburitur.

EVENIT *his vt adſolet gentibus necdū bene loco fundatis, penuria famis: Cœpere autem primates eorum & duces, qui regū vice illis præerant, id eſt Fridigernus, Alatheus, & Safrach exercitus inopiam condolere, negociationemque à Lupicino Maximoque Romanorum ducibus expetere. Verùm quid non auri ſacra fames compellit adquieſcere? Cœperunt duces (auaritia compellente) non ſolùm ouium, boumque carnes, verumetiam canum, & immundorum animalium morticina eis pro magno contradere: adeo, vt quodlibet mancipium in vnum panem aut decem libras in vnam carnem mercarentur. Sed*

iam

iam mancipiis & supellectili deficientibus, filios eorum auarus mercator victus necessitate exposcit. Haud enim secus parentes faciunt; salutem suorum pignorum prouidentes, satius deliberant ingenuitatem perire, quàm vitam; dum misericorditer alendus quis venditur, quàm moriturus seruatur. Contigit enim illo sub tempore ærumnoso Lupicino & ductori Romanorum, vt Fridigernum Gothorum regulum ad conuiuium inuitaret, dolumque ei, vt post exitus docuit, moliretur. Sed Fridigernus doli nescius, cum paucorum comitatu ad conuiuium veniens, dum intus in prætorio epulatus est, clamorem miserorum morientium audiret, iamque alia in parte socios eius reclusos, dum milites ducis sui iussu trucidare conarentur, & vox morientium duriter emissa iam suspectis auribus intonaret; ilicò apertos ipsos dolos cognoscens Fridigernus, euaginato gladio in conuiuio, non sine magna temeritate velocitateque egreditur, suosque socios ab im-

minenti morte ereptos ad necem Romanorum instigat. Qui nacta occasione votiua elegerunt viri fortissimi in bello magis quàm in fame deficere, & ilicò in ducum Lupicini & Maximi armantur occisionem. Illa namque dies Gothorum famem, Romanorumque securitatem ademit: cœperuntque Gothi iam non vt aduenæ & peregrini, sed vt ciues & domini possessoribus imperare, totasque partes septentriovales vsque ad Danubium suo iure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens imperator, mox armato exercitu, in Thraciarum partes digreditur; vbi lachrymabili bello commisso, vincentibus Gothis, in quodam prædio iuxta Hadrianopolim saucius ipse refugiens, ignorantibus quoq. quòd imperator in tam vili casula delitesceret Gothis, igneque (vt assolet) sæuiente ab inimico supposito, cum regali pompa crematus est, haud secus quàm dei prorsus iudicio, vt ab ipsis igne combureretur; quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinasset,

declinasset, & ignem charitatis ad gehennæ ignem detorsisset. Quo tempore Vesegothæ Thracias Daciamque Ripensem post tanti gloriam trophæi, tanquam solo genitali potiti, cœperunt incolere.

CAP. XXVII.

Vesegothæ Theodosio Imp. eis internetionẽ moliente, eo ægrotãte ad Thessaliam Epiros & Achaiam & Pannoniam prædandas digrediuntur. Gratianus Imp. fœdus cum iis init, quod & Theodosius sanxit.

SED *Theodosium ab Hispania Gratianus imperator electum in orientali principatu loco Valentis patrui subrogat, militarique disciplina mox in meliori statu reposita, ignauiam priorum principum & desidiam exclusam Gothus vt sensit, pertimuit. Nam imperator acri omnino ingenio, virtuteque & consilio clarus, cum præceptorum seueritate, & liberalitate, blandicieque sua remissum exercitum ad fortia*

fortia prouocaret. At verò vbi milites principe meliore mutato fiduciam acceperunt, Gothos impetere tentant, eosque Thraciæ finibus pellunt: sed Theodosio principe pænè tunc vsque ad desperationem ægrotante, datur iterum Gothis audacia, diuisoque exercitu, Fridigernus ad Thessaliam prædandam, Epiros, & Achaiam digressus est: Alatheus verò & Safrach cum residuis copiis Pannoniam petierunt. Quod quum Gratianus imperator, qui tunc Roma in Gallias ob incursionem Vuandalorum recesserat, comperisset; quia Theodosio fatali desperatione succumbenti, Gothi magis sæuirent, mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, sed gratia eos muneribusque victurus, pacemque & victualia illis concedens, cum ipsis inito fœdere fecit. Vbi verò post hæc Theodosius conualuit imperator, reperitque Gratianum cum Gothis & Romanis pepegisse fœdus, quod ipse optauerat,

admo-

admodum grato animo ferens, & ipse in hac pace consistit.

CAP. XXVIII.

Atanaricus Vesegothorum rex, Fridigerni successor, à Theodosio Imp. Constantinopolim reuocatus, magnis honoribus ab eo afficitur, ibique moritur. vbi & de Fœderatis, & de Theodosij aduersus Eugenium tyrannum, qui Gallias occuparat, auxilio Visegothorum victoria.

ATANARICVM *quoque regem, qui tunc Fridigerno successerat, datis sibi muneribus sociauit moribus suis benignissimis, & ad se eum in Constantinopolim accedere inuitauit. Qui omnino libenter acquiescens, regiam vrbem ingressus est, miransque: En, inquit, cerno quod sæpe incredulus audiebam, famam videlicet tantæ vrbis: & huc illuc oculos voluens, nunc situm vrbis, commeatumque nauium, nunc mœnia clara prospectans miratur, populosque diuersarum gentium*

quasi

quasi fonte in vno, è diuersis partibus scaturiente vnda, sic quoque militem ordinatum aspiciens; Deus, inquit, sine dubio terrenus est Imperator, & quisquis aduersus eum manum mouerit, ipse sui sanguinis reus existit. In tali ergo admiratione, maioreque à principe honore suffultus, paucis mensibus interiectis ab hac luce migrauit. Quem princeps affectionis gratia pænè plus mortuum quàm viuum honorans, dignæ tradidit sepulturæ; ipse quoque in exequiis feretro eius præiens. Defuncto ergo Atanarico, cunctus exercitus in seruitio Theodosii imperatoris perdurans, Romano se imperio subdens, cum milite velut vnũ corpus efficit, milliáq. illa dudum sub Constantino principe fœderatorum renouata, & ipsi dicti sunt Fœderati. E quibus Imperator contra Eugeniũ tyrannũ, qui occiso Gratiano Gallias occupasset, plus quàm xx millia armatorũ fideles sibi & amicos intelligens secum duxit, victoriáq. de prædicto tyranno potitus, vltionem exegit.

CAP.

Cap. XXIX.

Vesogothæ subtractis sibi à Theodosij filiis consuetis donis, pertæsi otij, Alaricum sibi regem eligunt, & Italiam inuadunt.

POSTQVAM *verò Theodosius amator pacis generisque Gothorum rebus excessit humanis; cœperunt eius filij vtramque Rempub. luxuriosè viuentes adnihilare, auxiliariisque suis id est Gothis consueta dona subtrahere. Mox Gothis fastidium eorum increuit, verentesque ne longa pace eorum resolueretur fortitudo, ordinant super se regem Alaricum, cui erat post Amalos secunda nobilitas, Baltharumq. ex genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis Baltha id est audax nomen inter suos acceperat. Mox vt ergo antefatus Alaricus creatus est rex, cum suis deliberans suasit suo labore quærere regna, quàm alienis per ocium subiacere: & sumpto exercitu, per Pannonias, Stilicone & Aureliano consulibus, & per*

Firmium dextro latere quasi viris vacuam intrauit Italiam. Nullo penitùs obsistente ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio miliario ab vrbe erat regia Rauennate. Quæ vrbs inter paludes, & pelagus, interque Padi fluenta vni tantum patet accessui, cuius dudum (vt tradunt maiores) possessores Eneti id est laudabiles dicebantur. Hæc in sinu regni Romani super mare Jonium constituta, in modum influentium aquarum redundatione concluditur. Habet ab oriente mare, ad quod qui recto cursu de Corcyra atq. Helladis partibus nauigat dextrum latus, primùm Epirum, dein Dalmatiam, Liburniam, Histriamque, & sic Venetias radens palmula nauigat. Ab occidente verò habet paludes, per quas vno angustissimo introitu vt porta relicta est. A septentrionali quoque plaga ramus illi ex Pado est, qui Fossa vocatur Asconis. A meridie idem ipse Padus, quem solum fluuiorum regem dicunt, cognomento Eridanus; ab Augusto imperatore altissima

fossa

fossa demissus, qui septima sui aluei parte mediam influit ciuitatem, ad ostia sua amœnissimum portum præbens, classem CCL *nauium, Dione referente, tutissima dudum credebatur recipere statione. Qui nunc, ut Fabius ait, quòd aliquando portus fuerat, spaciosissimos hortos ostendit, arboribus plenos: uerùm de quibus non pendeant uela, sed poma. Trino siquidem vrbs ipsa uocabulo gloriatur, trigeminaque positione exultat, id est, prima Rauenna, vltima Classis, media Cæsarea, inter vrbem & mare, plena mollicie, arenaque munita, vectationibus apta.*

CAP. XXX.

Alaricus Stiliconem Gothos inopinatò bello adorsum, cædit; Italiã vastat, Romam spoliat. Inde, in Africam cogitans cum spoliis moritur. Vesegothæ Alaricum in aluco fluminis Busentini mira ratione sepeliunt.

VERVM *enimuero quũ in eâ ciuitate Vesegotharum applicuisset exercitus,*

citus, & ad Honoriũ imperatorem (qui intus residebat) legationẽ misisset; quatenus si permitteret, vt Gothi pacati in Italia residerent, sic eos cum Romanorum populo viuere, vt vna gens vtraque credi possit: sin autem aliter, bellando quis quem valeret expelleret; etiam securus qui victor existeret imperaret. Honorius imp. vtramque pollicitationem formidans, suóque cum senatu inito consilio, quomodo eos extra fines Italos expelleret deliberabat. Cui ad postremum sententia sedit, quatenus prouincias longè positas, id est Gallias Hispaniásque, quas iam pænè perdidisset, & Gizerichi eas Vandalorum regis vastaret irruptio; si valeret Alaricus sua cum gente sibi tanquam lares proprios vendicaret, donatione sacro oraculo confirmata. Consentiunt Gothi, hac ordinatione, & ad traditam sibi patriam proficiscuntur. Post quorum discessum nec quicquam mali in Italia perpetratum, Stilico patricius & socer Honorij imperatoris, (nam vtramque

eius

eius filiam, id est Mariam & Ermantiam quas sibi princeps vnam post vnam sociauit, vtramque virginem & intactam deus ab hac luce migrare præcepit) hic ergo Stilico ad Polentiam ciuitatem in alpibus Cocciis locatam dolosè accedens, nihilque mali suspicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ suamque deformitatem ruit in bellum. Quem ex improuiso Gothi cernentes, primò perterriti sunt, sed mox recollectis animis, & (vt solebant) hortatibus excitati, omnem pænè exercitum Stiliconis in fugam conuersum, vsque ad internecionem deijciunt, furibundoque animo arreptum iter deserunt, & in Liguriam post se, vnde iam transierant, reuertuntur; eiusque prædis spoliisque potiti, Æmyliam pari tenore deuastant, Flaminiæque aggerem inter Picenum & Thusciam, vsque ad vrbem Romam discurrentes, quicquid inter vtrumque latus fuit in prædam diripiunt; ad postremum Romam ingressi, Alarico iubente spoliant tantùm: non autem, vt solent gen-

tes, ignem ſupponunt, nec locis ſanctorum in aliquo penitùs iniuriam irrogari patiuntur. Exindéque egreſſi, per Campaniam & Lucaniam ſimili clade peracta; Brutios acceſſerunt: vbi diu reſidentes, ad Siciliam, exinde ad Africam tranſire deliberant. Brutiorum ſiquidem regio in extremis Italiæ finibus interiacens, parte angulorum eius Apennini montis initium facit; Adriaque pelagus vt lingua porrecta à Tyrreno æſtu ſeiungens, nomen quondam à Brutia ſortitur regina. Ibi ergo veniens Alaricus rex Veſegotharum, cum opibus totius Italiæ quas in præda diripuerat, exinde (vt dictū eſt) per Siciliam in Africam quietam patriam tranſire diſponit. Cuius, quia non eſt liberum quodcunque homo ſine nutu dei diſpoſuerit; fretum illud horribile aliquantas naues ſubmerſit, plurimas conturbauit. Qua aduerſitate repulſus Alaricus dum ſecum quid ageret deliberaret; ſubitò immatura morte præuentus rebus exceſſit humanis. Quem nimia dilectione

lugentes,

lugentes, Barentinum amnem iuxta Consentinam ciuitatem de alueo suo deriuant. Nam hic fluuius à pede montis iuxta vrbem dilapsus, fluit vnda salutifera. Huius ergo in medio alueo collecto captiuorum agmine sepulturæ locum effodiunt, in cuius foueæ gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rursusq. aquas in suum alueum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognosceretur, fossores omnes interemerunt.

CAP. XXXI.

Athaulphus Alarici successor Italiam spoliat. Placidiam Theodosij Imp. germanam vxorem ducit. Ex Italia in Gallias, ad exigendos inde Wandalos & Alanos transit. Inde in Hispaniam. ibi interficitur. Item Regericus III. Vesegotharum rex interficitur.

MORTVO *Alarico Vesegotha, Athaulfo eius consanguineo & forma & mente conspicuo tradunt. Nam erat quamuis non adeo proceritate staturæ*

formatus, quantum pulchritudine corporis vultúque decorus. Qui suscepto regno reuertens item ad Romam, si quid primùm remanserat, more locustarum erasit: nec tantùm priuatis diuitiis Italiam spoliauit, imò & publicis, imperatore Honorio nihil resistere praeualente; cuius & germanam Placidiam, Theodosii Imperatoris ex altera vxore filiam, vrbe captiuam abduxit. Quam tamen ob generis nobilitatem, formaéque pulchritudinem, & integritatem castitatis attendens, in Foroliuij Æmyliae ciuitate suo matrimonio copulauit, vt gentes, hac societate comperta, quasi adunata Gothis Republica efficacius terrerentur, Honoriumque Augustum quamuis opibus exhaustum, tamen quasi cognatum grato animo derelinquens, Gallias tendit: vbi cùm aduenisset, vicinae gentes perterritae, in suis se finibus coeperunt continere, quae dudum crudeliter Gallias infestassent; tam Franci, quàm Burgundiones. Nam Vuandali & Alani, quos suprà diximus, per-

missu

missu principum Romanorum utraque Pannonia resedere, nec ibi sibi ob metum Gothorum arbitrantes tutum fore, si reuerterentur, ad Gallias transiere. Sed mox à Gallis, quas ante non multum tempus occupassent, fugientes, Hispania se reclusere, adhuc memores ex relatione maiorum suorum, quid dudum Geberich rex Gothorum genti suæ præstitisset incommodi, vel quomodo eos virtute sua patrio solo expulisset. Tali ergo casu Galliæ Athaulfo patuere venienti. Confirmato ergo Gothis regno in Gallis, Hispanorum casu cœpit dolere, eosque deliberans à Vuandalorum incursibus eripere, per suas opes Barcilonam cum certis fidelibus delectis plebeque imbelli, interiores Hispanias introiuit, vbi sæpe cum Vuandalis decertans, tertio anno postquam Gallias Hispaniasque domuisset occubuit; gladio ilio perforato Vernulfi, de cuius solitus erat ridere statura. Post cuius mortem Regericus rex constituitur. sed & ipse suo-

 rum

rum fraude peremptus, ocyus vitam cum regno reliquit.

CAP. XXXII.

Valia IIII. Veſegoth. rex pace cum Honorio Imp. inita, Placidiam Romanis reddit. Item, de Conſtantino, Conſtante, Iouino & Sebaſtiano Galliæ inuaſoribus.

D EHINC *iam quartus ab Alarico rex conſtituitur Valia, nimis deſtrictus & prudens: contra quem Honorius Imperator Conſtantinum virum induſtria militari pollentem multiſque prœliis glorioſum cum exercitu dirigit, veritus ne fœdus dudum cum Athaulfo initum ipſe turbaret, & aliquas rurſus in Repub. inſidias moliretur, vicinis ſibi gentibus repulſis; ſimulque deſiderans germanam ſuam Placidiam ſubiectionis opprobrio liberare, paciſcens cum Conſtantino, vt aut bello, aut pace, vel quoquo modo ſi eam potuiſſet, ad ſuum regnum reuocaret, eique*

eam in matrimonium ſociaret. Quo placito Conſtantinus ouans cum copia armatorum, & penè iam regio apparatu Hiſpanias petit. Cui Valia rex Gothorum non minori procinctu ad clauſtra Pirenæi occurrit: vbi ab vtraque parte legatione directa, ita conuenit paciſci, vt Placidiam ſororem principis redderet, ſuaque ſolatia Romanæ reipublicæ, vbi vſus exigeret, non denegaret. Eo namque tempore Conſtantinus quidam apud Gallias inuadens imperium, filium ſuum Conſtantem ex monacho fecerat Cæſarem; ſed non diu tenens regnum præſumptum, mox fœderatis Gothis Romaniſque, ipſe occiditur Arelati, filius verò eius Viennæ. Poſt quos item Iouinus ac Sebaſtianus pari temeritate Rempub. occupandam exiſtimantes, pari exitio periere. Nam duodecimo anno regni Valiæ, quando & Hunni poſt penè quinquaginta annos inuaſa Pannonia à Romanis & Gothis expulſi ſunt, videns Valia Vuandalos in ſuis finibus, id eſt Hiſpaniæ ſolo,

ſolo, audaci temeritate ab interioribus partibus Galliæ (vbi eos fugauerat dudum Athaulfus) egreſſos cuncta in prædis vaſtare, eo tempore quo Hierius & Ardaburius conſules extitiſſent; nec mora, mox contra eos mouit exercitum.

Cap. XXXIII.

De Wandalorum regum ſerie in Africa per annos fere centum. vtq. Beliſarius de Gilimere Conſtantinopolim adducto triumpharit, & Africa rurſum Imperio Romano adiecta fuerit. Item de Valiæ morte.

SED *Gizericus rex Vuandalorum iam à Bonifacio in Africam inuitatur, qui Valentiniano principi veniens in offenſam, non aliter quàm ſe malo Reipub. potuit vindicare. Is ergo ſuis precibus eos inuitans, per tractum anguſtum, quod dicitur fretum Gaditanum, & vix ſeptem millibus Africam ab Hiſpaniis diuidit, oſtioq. maris Tyrrheni Oceani æſtum egerit, tranſpoſuit. Erat nanque Gizericus iam*

iam Romanorum clade in urbe notissimus, statura mediocris, & equi casu claudicans, animo profundus, sermone ratus, luxuriæ contemptor, ira turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes prouidentissimus, semina contentionum iacere, odia miscere paratus. Talis Africæ Rempub. precibus Bonifacij, vt diximus, inuitatus intrauit; vbi ad diuinitatem (vt fertur) accepta autoritate diu regnans, ante obitum suum filiorum agmen accitum ordinauit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio; sed ordine quisque & gradu suo, qui aliis superuiueret, id est, seniori suo fieret sequens successor, & rursus ei posterior eius. Quod obseruantes per annorum multorum spatia, regnum feliciter possedere, nec, quod in reliquis gẽtibus adsolet, intestino bello fœdati sunt, suoque ordine vnus post vnum suscipiens regnum, in pace populis imperarunt. Quorum ordo iste ac successio fuit. Primum Gizericus, qui pater & dominus, sequens Hunnericus,

cus, tertius Gundamundus, quartus Transamundus, quintus Hilderich. Quo, malo gentis suæ, Gelimer, immemor ataui præceptorum, de regno eiecto & interempto, tyrannidem præsumpsit. sed non ei cessit impunè quod fecerat. Nam Iustiniani Imperatoris vltio in eo apparuit, & cum omni genere suo, opibusque quibus more prædonis incubabat, Constantinopolim delatus per virum gloriosissimum Belisarium, magistrum militum orientalem, & consulem ordinarium atque patricium, magnum in Circo populo spectaculum fuit, seramque sui pœnitudinem gerens, quum se videret de fastigio regali deiectum, priuatæ vitæ, cui noluit famulari, redactus occubuit. Sic Africa, quæ in diuisione orbis terrarum tertia pars mundi describitur, centesimo ferè anno Vuandalico iugo erepta in libertatem reuocata est regni Romani: & quam dudum ignauis dominis, ducibus infidelibus, à Reip. Romanæ corpore gentilis manus abstulerat, solerti domino & fideli

fideli ductore tunc reuocata, hodieque congaudet. Quanuis & post hæc aliquantum intestino prœlio, Maurorumque infidelitate adtritã se lamentauerit; tamen triumphus Iustiniani Imperatoris à deo sibi donatus, quod inchoauerat ad finem vsque perduxit. Sed nobis quid opus est vnde res non exigit dicere? Ad propositum redeamus. Valia siquidem rex Gothorum adeo cum suis in Vuandalos sæuiebat, vt voluisset eos etiam in Africa persequi, nisi eum casus, qui dudum Alarico ad Africam tendenti contigerat, reuocasset. Nobilitatus nanque intra Hispanias, incruentaque victoria potitus, Tolosam reuertitur; Romano imperio, fugatis hostibus, aliquantas prouincias (quod promiserat) derelinquens, sibique aduersa post longum valetudine superueniente; rebus humanis excessit, eo videlicet tempore, quo Berimundus Torismundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiæ superius diximus, cum filio Vuitiricho ab Ostrogothis, qui adhuc

in

in Scythiæ terra Hunnorum oppreſſionibus ſubiacebant, ad Veſegotharum regnum migrauit. Conſcius enim erat virtutis & generis nobilitatis; facilius ſibi credens principatum à parentibus deferri, quem heredem regum conſtabat eſſe multorum: Quis nanque de Amalo dubitaret, ſi vacaſſet eligere? ſed nec ipſe adeo voluit quis eſſet oſtendere. Et illi iam poſt mortem Valiæ Theodericum ei dedere ſucceſſorem; ad quem veniens Berimund, animi pondere quo valebat eximiam generis ſui amplitudinem commoda taciturnitate ſuppreſſit, ſciens regnantib. ſemper de regali ſtirpe genitos eſſe ſuſpectos. Paſſus eſt ergo ignorari, ne faceret ordinanda confundi. Suſceptusque eſt cum filio ſuo à rege Theoderico honorificè nimis, adeo vt nec conſilio ſuo expertem, nec conuiuio faceret alienum; non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, ſed pro animi fortudine & robore gentis, quam non poterat occultare.

CAP.

CAP. XXXIIII.

Theodericus v. Vesogothorum rex. In hunc Romani cum auxiliaribus Hunnis rupta pace exercitum ducunt. Fœdera firmantur. Attila pacatur. Item de Attilæ aula.

DEFVNCTO Valia, vt superius quod diximus repetamus, qui parum fuerat felix Gallis, prosperrimus feliciorque Theodericus successit in regno, homo summa moderatione compositus, animi corporisque virilitate abundans. Contra quem Theodosio & Festo consulibus, pace rupta Romani Hunnis auxiliaribus secum iunctis, in Gallias arma mouerunt. Turbauerat nanque eos Gothorum fœderatorum manus, quæ cum Cama comite Constantinopolim se fœderasset. Aëtius ergo patricius tunc præerat militibus, fortissimorum Mæsiorum stirpe progenitus, in Dorostena ciuitate, à patre Gaudentio, labores bellicos tolerans, Reipub. Romanæ singulariter natus, qui superbiam Sueuorum,

 rum,

rum, Francorumque barbariem immensis cædibus seruire Romano imperio coëgisset. Hunnis quoque auxiliariis Litorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus mouit procinctum, diuque ex vtraque parte acie ordinata, quum vtrique fortes, & neuter firmior esset, datis dextris, in pristinam concordiam redierunt, fœdereque firmato, ab alterutro fida pace peracta, recessit vterque. Qua pacatur Attila Hunnorum omnium dominus, & pænè totius Scythiæ gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem remissus à Theodosio iuniore Priscus, tali voce inter alia refert. Ingentia siquidem flumina, id est Tysiam, Tibisiamque, & Driccam transeuntes, venimus in locum illum vbi dudum Vidicula Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit. Indeque non longè ad vicum in quo rex Attila morabatur accessimus: vicum inquam, ad instar ciuitatis amplissimæ, in quo lignea

mœnia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus, quarum compago ita solidum mentiebatur, vt vix ab intento posset iunctura tabularum comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticusque in omni decore dispositas. Area verò curtis ingenti ambitu cingebatur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hæ sedes erant Attilæ regis barbariam totam tenentis: hæc captis ciuitatibus habitacula præponebat.

CAP. XXXV.

De Attilæ regis Hunnorum patre, fratribus. deque ipsius, statura, forma & moribus. Item de gladio Martis quem ipse vsurpauit. locus insignis è Prisco historico.

IS nanq. *Attila patre genitus Mundzucco, cuius fuere germani Octar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuisse narrantur, quamuis non omnino cunctorum. Eorum ipse post obitum, cum Bleta germano Hunnorum successit*

 in

in regnum, & vt antè expeditioni quam parabat par foret: augmentum virium parricidio quærit, tendens ad discrimen omnium nece suorum. Sed librante iustitia detestabili remedio crescens, deformes exitus suæ crudelitatis inuenit. Bleta enim fratre fraudibus perempto; qui magnæ parti regnabat Hunnorum, vniuersum sibi populum subiugauit, aliarumque gentium quas tunc in ditione tenebat numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos Vesegothasque subdere peroptabat. Cuius exercitus quingentorum millium esse numerus ferebatur. Vir in concussionem gentis natus in mundo, terrarum omnium metus: qui nescio qua sorte terrebat cuncta, formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, vt elati potentia ipso quoque motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius in fide

semel

semel receptis. Forma breuis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore, originis suæ signa restituens. Qui quamuis huius esset naturæ vt semper magna consideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inuentus, apud Scytharum reges semper habitus. Quem Priscus historicus tali refert occasione detectum. Quum pastor, *inquiens*, quidam gregis vnam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inueniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur: tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incautè calcauerat, effossumq́. protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, vt erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum, & per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum.

conspirare tyrannum, qui optat mundi generale habere seruitium, qui causas prælij non requirit, sed quicquid commiserit hoc putat esse legitimum. Ambitum suum brachio metitur, superbia licentiam satiat; qui ius fasque contemnens, hostem se exhibet naturæ cunctorum. Etenim meretur hic odium, qui in commune omnium se approbat inimicum. Recordamini quæso, quod certè non potest obliuisci. Ab Hunnis casus est fusus, sed quod grauiter agit, insidiis agit appetitum. Unde ut de nobis taceamus, potestis hanc inulti ferre superbiam? Armorum potentes, fauete propriis doloribus, & communes iungite manus. Auxiliamini etiam Reipub. cuius membrum tenetis. Quàm sit autem nobis expetenda vel amplexanda societas, hostes interrogate consilia. His & similibus legati Ualentiniani regem permouere Theodericum. Quibus ille respondit; Habetis, inquit, Romani, desiderium vestrum, fecistis Attilam & nobis hostem. Sequimur

illum

illum quocunque vocauerit, & quanuis infletur de diuersis superbarum gentium victoriis, norunt tamen Gothi confligere cum superbis. Nullum bellum dixerim graue, nisi quod causa debilitat, quando nil triste pauet, cui maiestas arriserit. Acclamant responso comites ducis, lætum sequitur vulgus. Fit omnibus ambitus pugnæ, hostes iam Hunni desiderantur. Producitur itaque à rege Theoderico Vesegotharum innumerabilis multitudo: qui quatuor filiis domi dimissis, id est Friderico & Turico, Rotemero & Himmerit, secum tantùm Thorismund & Theodericum maiores natu participes laboris assumit. Felix procinctus, auxiliantium suaue collegium habere, & solatia illorum, quos delectat ipsa etiam simul subire discrimina. A parte verò Romanorum tanta patricij Aëtij prouidentia fuit, cui tunc innitebatur Respub. Hesperiæ plagæ, vt vndique bellatoribus congregatis, aduersus ferocem & infinitam multitudinem non impar occurreret.

cus, tertius Gundamundus, quartus Transamundus, quintus Hilderich. Quo, malo gentis suæ, Gelimer, immemor ataui præceptorum, de regno eiecto & interempto, tyrannidem præsumpsit. sed non ei cessit impunè quod fecerat. Nam Iustiniani Imperatoris vltio in eo apparuit, & cum omni genere suo, opibusque quibus more prædonis incubabat, Constantinopolim delatus per virum gloriosissimum Belisarium, magistrum militum orientalem, & consulem ordinarium atque patricium, magnum in Circo populo spectaculum fuit, seramque sui pœnitudinem gerens, quum se videret de fastigio regali deiectum, priuatæ vitæ, cui noluit famulari, redactus occubuit. Sic Africa, quæ in diuisione orbis terrarum tertia pars mundi describitur, centesimo ferè anno Vuandalico iugo erepta in libertatem reuocata est regni Romani: & quam dudum ignauis dominis, ducibus infidelibus, à Reip. Romanæ corpore gentilis manus abstulerat, solerti domino & fideli

fideli ductore tunc reuocata, hodieque congaudet. Quanuis & post hæc aliquantum intestino prœlio, Maurorumque infidelitate adtritã se lamentauerit; tamen triumphus Iustiniani Imperatoris à deo sibi donatus, quod inchoauerat ad finem vsque perduxit. Sed nobis quid opus est vnde res non exigit dicere? Ad propositum redeamus. Valia siquidem rex Gothorum adeo cum suis in Vuandalos sæuiebat, vt voluisset eos etiam in Africa persequi, nisi eum casus, qui dudum Alarico ad Africam tendenti contigerat, reuocasset. Nobilitatus nanque intra Hispanias, incruentaque victoria potitus, Tolosam reuertitur; Romano imperio, fugatis hostibus, aliquantas prouincias (quod promiserat) derelinquens, sibique aduersa post longum valetudine superueniente, rebus humanis excessit, eo videlicet tempore, quo Berimundus Torismundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiæ superius diximus, cum filio Vuitiricho ab Ostrogothis, qui adhuc

in

in Scythiæ terra Hunnorum oppressionibus subiacebant, ad Vesegotharum regnum migrauit. Conscius enim erat virtutis & generis nobilitatis: facilius sibi credens principatum à parentibus deferri, quem heredem regum constabat esse multorum: Quis nanque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere? sed nec ipse adeo voluit quis esset ostendere. Et illi iam post mortem Valiæ Theodericum ei dedere successorem; ad quem veniens Berimund, animi pondere quo valebat eximiam generis sui amplitudinem commoda taciturnitate suppressit, sciens regnantib. semper de regali stirpe genitos esse suspectos. Passus est ergò ignorari, ne faceret ordinanda confundi. Susceptusque est cum filio suo à rege Theoderico honorificè nimis, adeo vt nec consilio suo expertem, nec conuiuio faceret alienum; non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, sed pro animi fortudine & robore gentis, quam non poterat occultare.

CAP.

CAP. XXXIIII.

Theodericus v. Vesogothorum rex. In hunc Romani cum auxiliaribus Hunnis rupta pace exercitum ducunt. Fœdera firmantur. Attila pacatur. Item de Attilæ aula.

DEFVNCTO *Valia, vt superius quod diximus repetamus, qui parum fuerat felix Gallis, prosperrimus feliciorque Theodericus successit in regno, homo summa moderatione compositus, animi corporisque virilitate abundans. Contra quem Theodosio & Festo consulibus, pace rupta Romani Hunnis auxiliaribus secum iunctis, in Gallias arma mouerunt. Turbauerat nanque eos Gothorum fœderatorum manus, quæ cum Cama comite Constantinopolim se fœderasset. Aëtius ergo patricius tunc præerat militibus, fortissimorum Mæsiorum stirpe progenitus, in Dorostena ciuitate, à patre Gaudentio, labores bellicos tolerans, Reipub. Romanæ singulariter natus, qui superbiam Sueuo-*

rum, Francorumque barbariem immensis cædibus seruire Romano imperio coëgisset. Hunnis quoque auxiliariis Litorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus mouit procinctum, diuque ex vtraque parte acie ordinata, quum vtrique fortes, & neuter firmior esset, datis dextris, in pristinam concordiam redierunt, fœdereque firmato, ab alterutro fida pace peracta, recessit vterque. Quia pacatur Attila Hunnorum omnium dominus, & pane totius Scythiæ gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem remissus à Theodosio iuniore Priscus, tali voce inter alia refert. Ingentia siquidem flumina, id est Tysiam, Tibisiamque, & Driccam transeuntes, venimus in locum illum vbi dudum Vidicula Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit. Indeque non longè ad vicum in quo rex Attila morabatur accessimus: vicum inquam, ad instar ciuitatis amplissimæ, in quo lignea

mœnia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus, quarum compago ita solidum mentiebatur, vt vix ab intento posset iunctura tabularum comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticusque in omni decore dispositas. Area verò curtis ingenti ambitu cingebatur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hæ sedes erant Attilæ regis barbariam totam tenentis: hæc captis ciuitatibus habitacula præponebat.

CAP. XXXV.

De Attilæ regis Hunnorum patre, fratribus, deque ipsius, statura, forma & moribus. Item de gladio Martis quem ipse vsurpauit. locus insignis è Prisco historico.

IS nanq. *Attila patre genitus Mundzucco, cuius fuere germani Octar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuisse narrantur, quamuis non omnino cunctorum. Eorum ipse post obitum, cum Bleta germano Hunnorum successit*

in regnum, & vt antè expeditioni quam parabat par foret: augmentum virium parricidio quærit, tendens ad discrimen omnium nece suorum. Sed librante iustitia detestabili remedio crescens, deformes exitus suæ crudelitatis inuenit. Bleta enim fratre fraudibus perempto; qui magnæ parti regnabat Hunnorum, vniuersum sibi popúlum subiugauit, aliarumque gentium quas tunc in ditione tenebat numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos Vesegothasque subdere peroptabat. Cuius exercitus quingentorum millium esse numerus ferebatur. Vir in concussionem gentis natus in mundo, terrarum omnium metus: qui nescio qua sorte terrebat cuncta, formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, vt elati potentia ipso quoque motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius in fide

semel

ſemel receptis. Forma breuis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aſperſus, ſimo naſo, teter colore, originis ſuæ ſigna reſtituens. Qui quamuis huius eſſet naturæ vt ſemper magna conſideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inuentus, apud Scytharum reges ſemper habitus. Quem Priſcus hiſtoricus tali refert occaſione detectum. Quum paſtor, *inquiens*, quidam gregis vnam buculam conſpiceret claudicantem, nec cauſam tanti vulneris inueniret, ſollicitus veſtigia cruoris inſequitur: tandemq́ue venit ad gladium, quem depaſcens herbas bucula incautè calcauerat, effoſſumq́: protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, vt erat magnanimus, arbitratur ſe totius mundi principem conſtitutum, & per Martis gladium poteſtatem ſibi conceſſam eſſe bellorum.

CAP. XXXVI.

Attila, suapte natura ad vastandum orbem paratus, à Gizerico Wandalorum rege multis muneribus ad id instigatur. Is, omni ratione discordiam inter Romanos & Gothos serere conatur. sed frustra. Epistola Valentiniani Imp. ad Vesogothos: eorumque responsum.

HUIUS ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gizericus rex Uuandalorum, quem paulo ante memorauimus, multis muneribus ad Vesegotharum bella præcipitat, metuens ne Theodericus Vesegotharum rex filiæ vlcisceretur iniuriam, quæ Hunericho Gizerici filio iuncta, prius quidem tanto coniugio lætaretur: sed postea, vt erat ille & in sua pignora truculentus, ob suspicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam putatis naribus spolians decore naturali, patri suo ad Gallias remiserat, vt turpe funus miseranda semper offerret; & crudelitas, qua etiam mouerentur externi, vindictam

vindictam patris efficacius impetraret. Attila igitur dudum bella concepta Gizerici redemptione parturiens, legatos in Italiam ad Valentinianum principem misit, serens Gothorum Romanorumque discordiam, ut quos prœlio non poterat concutere, odiis internis elideret, adserens se Reipub. eius amicitias in nullo violare, sed contra Theodericum Vesegotharum regem sibi esse certamen, unde eum excipi libenter optaret. Cætera epistolæ usitatis salutationum blandimentis oppleuerat, studens fidem adhibere mendacio. Pari etiam modo ad regem Vesegotharum Theodericum erigit scriptum, hortans ut à Romanorum societate discederet, recoleretq. prœlia, quæ paulo antè contra eum fuerant concitata sub nimia feritate. Homo subtilis antequam bella gereret, arte pugnabat. Tunc Valentinianus imperator ad Vesegothas eorumque regem Theodericum in his verbis legationem direxit. Prudentiæ vestræ est, fortissime gentium, aduersus orbis

 conspi-

conspirare tyrannum, qui optat mundi generale habere seruitium, qui causas prælij non requirit, sed quicquid commiserit hoc putat esse legitimum. Ambitum suum brachio metitur, superbia licentiam satiat; qui ius fasque contemnens, hostem se exhibet naturæ cunctorum. Etenim meretur hic odium, qui in commune omnium se approbat inimicum. Recordamini quæso, quod certè non potest obliuisci. Ab Hunnis casus est fusus, sed quod grauiter agit, insidiis agit appetitum. Vnde vt de nobis taceamus, potestis hanc inulti ferre superbiam? Armorum potentes, fauete propriis doloribus, & communes iungite manus. Auxiliamini etiam Reipub. cuius membrum tenetis. Quàm sit autem nobis expetenda vel amplexanda societas, hostes interrogate consilia. His & similibus legati Valentiniani regem permouere Theodericum. Quibus ille respondit; Habetis, inquit, Romani, desiderium vestrum, fecistis Attilam & nobis hostem. Sequimur

illum quocunque vocauerit, & quanuis infletur de diuersis superbarum gentium victoriis, norunt tamen Gothi confligere cum superbis. Nullum bellum dixerim graue, nisi quod causa debilitat, quando nil triste pauet, cui maiestas arriserit. Acclamant responso comites ducis, lætum sequitur vulgus. Fit omnibus ambitus pugnæ, hostes iam Hunni desiderantur. Producitur itaque à rege Theoderico Vesegotharum innumerabilis multitudo: qui quatuor filiis domi dimissis, id est Friderico & Turico, Rotemero & Himmerit, secum tantùm Thorismund & Theodericum maiores natu participes laboris assumit. Felix procinctus, auxiliantium suaue collegium habere, & solatia illorum, quos delectat ipsa etiam simul subire discrimina. A parte verò Romanorum tanta patricij Aëtij prouidentia fuit, cui tunc innitebatur Respub. Hesperiæ plagæ, vt vndique bellatoribus congregatis, aduersus ferocem & infinitam multitudinem non impar occurreret.

curreret. His enim adfuere auxiliares Franci, Sarmatæ, Armoritiani, Litiani, Burgundiones, Saxones, Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò iam in numerò auxiliariorum exquisiti, aliæque nonnullæ Celticæ vel Germanicæ nationes. Conuenitur itaque in campos Catalaunicos, qui & Mauricij nominantur, C. *leugas, vt Galli vocant, in longum tenentes, &* LXX *in lätum. Leuga autem Gallica mille & quingentorum passuum quantitate metitur. Fit ergo area innumerabilium populorum pars illa terrarũ. Conferuntur acies vtraque fortissimæ; nihil subreptionibus agitur, sed apertum Martem testantur. Quæ potest digna causa tantorum motibus inueniri? aut quod odium in se cunctos animauit armari? Probatum est, humanum genus regibus viuere, quando vnius mentis insano impetu strages sit facta populorum, & arbitrio superbi regis momento deiicitur, quod tot seculis natura progenuit.*

CAP.

CAP. XXXVII.

De iis rebus quæ in ipsorum bellorum motibus prius quàm prælium inter Romanos & Hunnos committeretur acciderunt.

SED *antequam pugnæ ipsius ordinem referamus, necessarium videretur edicere, quæ in ipsis bellorum motibus accidêre, quia sicut famosum prælium, ita multiplex atque perplexum. Sangibanus namque rex Alanorum metu futurorum perterritus, Attilæ se tradere pollicetur, & Aurelianam ciuitatem Galliæ, vbi tunc consistebat, in eius iura transducere. Quod vbi Theodericus & Aëtius agnouère, magnis aggeribus eandem vrbem ante aduentum Attilæ destruunt, suspectumq. custodiunt Sangibanum, & inter suos auxiliares medium statuunt cum propria gente. Igitur Attila rex Hunnorum tali perculsus euentu, diffidens suis copiis, metuens inire conflictum, intusque fugam reuoluens ipso funere tristiorem, statuit per*

haruſpices futura inquirere. Qui more ſolito nunc pecorum fibras, nunc quaſdam venas in abraſis oſſibus intuentes, Hunnis infauſta denuntiant. Hoc tamen quantulum prædixere ſolatij, quod ſummus hoſtium ductor de parte aduerſa occumberet, relictaque victoria, ſua morte triumphum fœdaret. Quumque Attila necem Aetij, quòd eius motib. obuiabat, vel cum ſua perditione duceret expetendam, tali præſagio ſollicitus, vt erat conſiliorum in rebus bellicis exquiſitor, circa nonam diei horam prælium ſub trepidatiõne committit, vt ſi non ſecus cederet, nox imminens ſubueniret, conuerteret partes, vt diximus, in campos Catalaunicos.

CAP. XXXVIII.

Poſitio loci, quo in Catalaunicis campis prælium inter Romanos & Hunnos eſt commiſſum: & Deſcriptio vtriuſque aciei.

ERAT *autem poſitio loci decliui tumore, in modum collis excreſcens.*

Quem

Quem vterque cupiens exercitus obtinere, quia loci opportunitas non paruum beneficium conferret: dextram partem Hunni cum suis, sinistram Romani & Vesegothæ cum auxiliariis occuparunt. Relictoque de cacuminis eius iugo certamine, dextrum cornu cum Vesegothis Theodericus tenebat, sinistrum Aëtius cum Romanis, collocantes in medio Sangibanum, quem superius retulimus præfuisse Alanis, prouidentes cautione militari, vt eum, de cuius animo minus præsumebant, fidelium turba concluderent. Facilè namque adsumit pugnandi necessitatem, cui fugiendi imponitur difficultas. E diuerso verò fuit Hunnorum acies ordinata, vt in medio Attila cum suis fortissimis locaretur; sibi potius rex hac ordinatione prospiciens, quatenus inter gentis suæ robur positus, ab imminenti periculo redderetur exceptus. Cornua verò eius multiplices populi & diuersæ nationes quas ditioni suæ subdiderat ambiebant. Inter quos Ostrogo-

tharum

tharum præeminebat exercitus, Vualamire, & Theodemire & Vuidemire germanis ductantibus, ipso etiam rege, cui tunc seruiebant, nobilioribus; quia Amalorum generis eos potentia illustrabat; eratque & Gepidarum agmine innumerabili rex ille famosissimus Ardaricus, qui ob nimiam suam fidelitatem erga Attilam eius consiliis intererat. Nam perpendens Attila sagacitatem suam, eum & Vualamirem Ostrogotharum regem super cæteros regulos diligebat. Erat namque Vualamir secreti tenax, blandus alloquio, doli ignarus. Ardarich fide & consilio, vt diximus, clarus. Quibus non immeritò contra parentes Vesegothas debuit credere pugnatoribus. Reliqua autem si dici fas est, turba regum, diuersarumque nationum ductores, ac si satellites, nutibus Attilæ attendebant, & vbi oculo annuisset absque aliqua murmuratione cum timore & tremore vnusquisque adstabat, aut certè quod iussus fuerat exsequebatur. Sed solus Attila rex

omnium

omnium regum, super omnes & pro omnibus solicitus erat. Fit ergo de loci, quem diximus, opportunitate certamen. Attila suos dirigit qui cacumen montis inuaderent, sed à Thorismundo & Aëtio præuentus est, qui eluctati collis excelsa vt conscenderent, superiores effecti sunt, venientesque Hunnos montis beneficio facilè turbauere.

CAP. XXXIX.

Attilæ oratio ad Hunnos, qua eos ad prelium aduersus Romanos ineundum exhortatur.

TVNC *Attila, quum videret exercitum causa præcedente turbatum, eum tali ex tempore credit alloquio confirmandum. Post victorias tantarum gentium, post orbem si consistatis edomitum, ineptum iudicauerim, tanquam ignaros rei verbis acuere. Quærat hoc aut nouus ductor, aut inexpertus exercitus. Nec mihi fas est aliquid vulgare dicere,*

nec

nec vos oportet audire. Quid autem aliud vos quàm bellare consueti? aut quid forti suauius, quàm vindictam manu quærere? Magnum munus à natura; animum vltione satiare. Aggrediamur ergo hostem alacres. audaciores sunt semper, qui inferunt bellum. Adunatas despicite dissonas gentes. Indicium pauoris est, societate defendi. En ante impetum terroribus iam feruntur, excelsa quærunt, tumulos capiunt; & sera pœnitudine in campis munitiones efflagitant. Nota nobis sunt, quàm sint leuia Romanorum arma; primo etiam non dico vulnere, sed ipso puluere grauantur. Dum inordinatè coëunt, & acies testudinemque connectunt, vos confligite præstantibus animis, vt soletis, despicientesque eorum acies, Alanos inuadite, in Vesegothas incumbite. Inde nobis est citam victoriam quærere, vnde se continet bellum. Abscisa autem neruis mox membra relabuntur; nec potest stare corpus, cui ossa subtraxeris. Consurgant animi, furor solitus

litus intumescat. Nunc consilia Hunni, nunc arma depromite; aut vulneratus quis aduersarij mortem deposcat, aut illæsus hostium clade satietur. Victuros nulla tela conuenient, morituros & in ocio fata præcipitant. Postremò cur fortuna Hunnos tot gentium victores adsereret, nisi ad certaminis huius gaudia præparasset? Quis denique Mæotidarum iter aperiret maioribus nostris tot seculis clausum ac secretum? Quis adhuc inermibus cedere faciebat armatos? Faciem Hunnorum non poterit ferre adunata collectio. Non fallor euentu, hic campus est quem nobis tot prospera promiserant. Primus in hostes tela coniiciam. Si quis potuerit Attila pugnante ocium ferre, sepultus est. His verbis accensi, in pugnam cuncti præcipitantur.

Cap. XL.

Succeſſus prælij commiſſi inter Romanos & Veſegothos aduerſus Hunnos. Theoderici regis mors. Attila ſe plauſtris vallat.

Et quamuis haberent res ipſæ formidinem, præſentia tamen regis cunctationem hærentibus auferebat. Manu manibus congrediuntur; bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui ſimile nulla vſquam narrat antiquitas, vbi talia geſta referuntur, vt nihil eſſet, quod in vita ſua conſpicere potuiſſet egregius, qui huius miraculi priuaretur aſpectu. Nam ſi ſenioribus credere fas eſt, riuulus memorati campi humili ripa prolabens, peremptorum vulneribus ſanguine multo prouectus, nõ auctus imbribus, vt ſolebat, ſed liquore concitatus inſolito, torrens factus eſt cruoris augmento. Et quos illic coëgit in aridam ſitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: ita conſtricti ſorte miſerabili ſordebant, potantes ſanguinem

ſanguinem quem fudere ſauciati. Hic Theodericus rex dum adhortans diſcurreret exercitum, equo depulſus, pedibuſque ſuorum conculcatus, vitam matura ſenectute concluſit. Alij verò dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Oſtrogotharum, qui tunc Attilanum ſequebantur regimen. Hoc fuit quod Attilæ præſagio haruſpices prius dixerant, quamquam ille de Aëtio ſuſpicaretur. Tunc Veſegothæ diuidentes ſe ab Alanis, inuadunt Hunnorum cateruas, & penè Attilam trucidaſſent; niſi prius prouidus fugiſſet, & ſe ſuoſque ilico intra ſepta caſtrorum, quæ plauſtris vallata habebat, recluſiſſet. Quamuis fragile munimentum, tamen quæſierunt ſubſidium vitæ, quibus paulo antè nullus poterat muralis agger obſiſtere. Thoriſmund autem regis Theoderici filius, qui cum Aëtio collem anticipans, hoſtes de ſuperiori loco proturbauerat, credens ſe ad agmina propria peruenire, nocte cæca ad hoſtium carpenta ignarus incurrit. Quem fortiter dimican-

tem quidam capite vulnerato equo deiecit, ſuorumq́ue prouidentia liberatus, à prœliandi intentione deſiit. Aëtius verò ſimiliter noctis confuſione diuiſus, quum inter hoſtes medios vagaretur, trepidus ne quid incidiſſet aduerſi Gothis, inquirens, tandemq́ue ad ſocia caſtra perueniens, reliquum noctis ſcutorum defenſione tranſegit. Poſtera die luce orta, quum cadaueribus plenos campos aſpicerent, nec audere Hunnos erumpere; ſuam arbitrantur eſſe victoriam, ſcientesq́ue Attilam non niſi magna clade confuſum, bello confugiſſe: quum tamen nil ageret vel proſtratus abiectum, ſed ſtrepens armis tubis canebat, incuſſionemq́ue minabatur: velut leo venabulis preſſus, ſpeluncæ aditus obambulans, nec audet inſurgere, nec deſinit fremitibus vicina terrere. ſic bellicoſiſſimus rex victores ſuos turbabat incluſus. Conueniunt itaque Gothi Romaniq́ue, & quid agerent de ſuperato Attila deliberant. Placet eum obſidione fatigari, qui annonæ copiam

piam non habebat, quando ab ipſius ſagittariis intra ſepta caſtrorum locatis, crebris ictibus arceretur acceſſus. Fertur autem deſperatis in rebus prædictum regem adhuc & in ſupremo magnanimem, equinis ſellis conſtruxiſſe piram, ſeſeque, ſi aduerſarij irrumperent, flammis iniicere voluiſſe; ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in poteſtatem hoſtium, tantorum hoſtium gentium dominus, perueniret.

CAP. XLI.

Thoriſmund Theoderico regi patri ſuo exequias parat, & conſilio Aëtij patricij, qui Hunnis funditus intereptis, male à Gothis metuebat Imperio Romano, ſe recipit & patri ſuccedit. Franci & Gepidæ mutua clade ſe atterunt. Numerus cæſorum prælio inter Rom. & Attilam.

VERVM *inter has obſidionum moras Veſegothæ regem, filij patrem requirunt, admirantes eius abſentiam, dum felicitas fuerit ſubſequuta.*

Quumque diutius exploratum, vt viris fortibus mos est, inter densissima cadauera reperissent, cantibus honoratum, inimicis spectantibus abstulerunt. Videres Gothorum globos dissonis vocibus confragosos, adhuc inter bella furentia funeri reddidisse culturam. Fundebantur lachrymæ, sed quæ viris fortibus impendi solent. nostra mors erat, sed Hunno teste gloriosa, vnde hostium putaretur inclinata fore superbia, quando regis efferre cadauer cum suis insignibus inspiciebant. At Gothi Theoderico adhuc iusta soluentes, armis insonantibus regiam deferunt maiestatem, fortissimusque Thorismund bene gloriosus, ad manes carissimi patris, vt aecebat filium, exequias est prosequutus. Quod postquam peractum est, orbitatis dolore commotus, & virtutis impetu qua valebat, dum inter reliquias Hunnorum mortem patris vindicare contendit; Aëtium patricium, ac si seniorem, prudentiaque maturum, de hac parte consuluit, quid sibi

esset in tempore faciendum. Ille verò metuens, ne Hunnis funditus interemptis, à Gothis Romanorū premeretur imperium; præbet hac suasione consilium, vt ad sedes proprias remearet, regnumque quod pater reliquerat arriperet; ne germani eius, opibus sumptis paternis, Vesegotharum regnum peruaderent, grauiterque dehinc cum suis, & quod peius est, miserabiliter pugnaret. Quo responso non ambiguè, vt datum est, sed pro sua potius vtilitate suscepto, relictis Hunnis, redit ad Gallias. Sic humana fragilitas dum suspicionibus occurrit, magna rerum agendarum occasione intercipitur. In hoc enim famosissimo & fortissimarum gentium bello ab vtrisque partibus CLXII *millia cæsa referuntur, exceptis* XC *millibus Gepidarum & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. Attila igitur discessione co-*

gnita Gothorum, quòd de inordinatis colligi ſolet, & inimicorum magis æſtimans dolum, diutius ſe intra caſtra continuit. Sed vbi hoſtium abſentia ſunt longa ſilentia conſecuta, erigitur mens ad victoriam, gaudia præſumuntur, atque potentis regis animus in antiqua fata reuertitur. Thoriſmund ergo patre mortuo, in campis ſtatim Catalaunicis, vbi & pugnauerat, regia maieſtate ſubuectus, Toloſam ingreditur. Hic licet fratrum & fortium turba gauderet, ipſe tamen ſic ſua initia moderatus eſt, vt nullius reperiret de regni ſucceſſione certamen.

CAP.

CAP. XLII.

Attila de Vesegotharum recessu à Romanis certior factus, ad oppressionem Romanorum omnibus viribus se confert. Aquileiam, Mediolanum, Ticinum, vastat. Leo Papa ad eum accedit & pacem Italiæ certis conditionibus impetrat. Attila ad suas sedes vltra Danubium remeat.

ATTILA *verò nacta occasione de recessu Vesegotharum, & quod sæpè optauerat, cernens hostium solutionem per partes, mox iam securus ad oppressionem Romanorum mouit procinctum, primáque aggressione Aquileiensem obsedit ciuitatem, quæ est metropolis Venetiarum, in mucrone vel lingua Adriatici posita sinus. Cuius ab oriente muros Natissa amnis fluens, à monte Picis elambit, ibíque quum diu multóque tempore obsidens nihil penitus præualeret, fortissimis intrinsecus Romanorum militibus resistentibus; exercitu iam murmurante & discedere cu-*

piente, Attila deambulans circa muros, dum vtrum solueret castra, an adhuc moraretur deliberat; animaduertit candidas aues, id est ciconias, quæ in fastigio domorum nidificant, de ciuitate fœtus suos trahere, atque contra morem per rura forinsecus comportare. Et vt hoc, sicut erat sagacissimus inquisitor, persensit, ad suos inquit; Respicite aues futurarum rerum prouidas perituram relinquere ciuitatem, casurasque arces periculo imminente desere-re. Non hoc vacuum, non hoc credatur incertum; rebus præsciis consuetudinem mutat ventura formido. Quid plus? Animus suorum rursus ad oppugnandum Aquileiam inflammatur. Qui, machinis constructis, omnibusque tormentorum generibus adhibitis, nec mora, inuadunt ciuitatem, spoliant, diuidunt, vastantque crudeliter, ita vt vix eius vestigia, vt appareant, reliquerint. Exhinc iam audaciores, & necdum Romanorum sanguine satiati, per reliquas Venetûm ciuitates Hunni baccha-

bantur.

bantur. Mediolanum quoque Liguriæ metropolim, & quondam regiam vrbem, pari tenore deuastant, nec non & Ticinum æquali sorte deiiciunt, vicinaque loca sæuientes allidunt, demoliunturque penè totam Italiam. Quumque ad Romam animus fuisset eius attentus accedere, sui eum (vt Priscus refert historicus) remouere, non vrbi, cui inimici erant, consulentes; sed Alarici quondam Vesegotharum regis obiicientes exemplum, veriti regis sui fortunam, quia ille post fractam Romam diu non superuixerat, sed protinus rebus excessit humanis. Igitur dum eius animus ancipiti negocio inter ire & non ire fluctuaret, secumque deliberans tardaret, placita ei legatio à Roma aduenit. Nam Leo papa per se ad eum accedit in Acrouentu Mamboleio, vbi Mincius amnis commeantium frequentatione transitur. Qui mox deposito exercitus furore & rediens qua venerat, id est, vltra Danubium, promissa pace discessit; illud præ omnibus denuncians,

cians, atque interminando discernens, grauiora se in Italiam illaturum, nisi ad se Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Placidiæ Augustæ, cum portione sibi regalium opum debita mitteret. Ferebatur enim quia hæc Honoria, dum propter aulæ decus ac castitatem teneretur nutu fratris inclusa, clandestino eunucho misso, Attilam inuitasset, vt contra fratris potentiam eius patrociniis vteretur: prorsus indignum facinus, vt licentiam libidinis malo publico compararet.

CAP. XLIII.

Attila in Alanos trans Ligerim considentes mouet. A Thorismundo rege Vesegothorum conserto prælio in suas sedes fugere compellitur. Thorismundi cædes.

REVERSVS *itaque Attila in sedes suas, & quasi ocij pœnitens, grauiterque ferens à bello cessare, ad orientis principem Marcianum legatos dirigit,*

prouin-

prouinciarum testans vastationem, quod sibi promissa à Theodosio quondam Imperatore minimè persolueret, & inhumanior solito suis hostibus appareret. Hæc tamen agens, vt erat versutus & callidus, alibi minatus, alibi arma sua commouit, & quod restabat indignationi, faciem in Vesegothos retorsit. Sed non eum, quem de Romanis, reportauit euentum. Nam per dissimiles anterioribus vias recurrens, Alanorum partem trans flumen Ligeris considentem statuit suæ redigere ditioni, quatenus mutata per ipsos belli facie, terribilior emineret. Igitur ab Dacia & Pannonia prouinciis, in quibus tunc Hunni cum diuersis subditis nationibus insidebant, egrediens Attila, in Alanos mouit procinctum. Sed Thorismund rex Vesegothorum fraudem Attilæ non impari subtilitate persentiens, ad Alanos tota subtilitate prius aduenit, ibíque superuenientis iam Attilæ motibus præparatus occurrit, consertóque prælio, penè simili eum tenore vt

prius

prius in campis Catalaunicis, à spe remouit victoriæ, fugatumque à partibus suis sine triumpho remittens in sedes proprias fugere compulit. Sic Attila famosus, & multarum victoriarum dominus, dum quærit famam perditoris abiicere, & quod prius à Vesegothis pertulerat abolere; geminatam sustinuit, ingloriusque recessit. Thorismund verò repulsis ab Alanis Hunnorum cateruis, sine aliqua suorum læsione Tolosam migrauit, suorumque quieta pace composita, tertio anno regni sui ægrotans, dum sanguinem tollit de vena, ab Ascalcruo cliente inimicos nunciante, armis subtractis, peremptus est. Vna tamen manu, quam liberam habebat, scabellum tenens, sanguinis sui existit vltor, aliquantos insidiantes sibi extinguens.

CAP. XLIIII.

Theodericus Thorismundi frater rex Vesegotharum Riciarium Sueuorum regem qui Hispaniam inuaserat bello superat. Achiulphum clientem Sueuis præficit. is tyrannidé affectans capite plectitur. Sueui permissu Theoderici Remismundum sibi regem eligunt. Theoderici regis mors.

POST *cuius decessum, Theodericus germanus eius Vesegotharum in regno succedens, mox Riciarium Sueuorum regem cognatum suum repperit inimicum. Hic item Riciarius affinitatem Theoderici præsumens, vniuersam penè Hispaniam sibi credidit occupandam, iudicans opportunum tempus surreptionis incomposita initia tentare regnantis. Quibus ante Gallicia & Lusitania sedes fuere, quæ in dextro latere Hispaniæ per ripam Oceani porriguntur, habentes ab oriente Austrogoniam, ab occidente in promontorio sacrum Scipionis Romani ducis monumentum,*

    tum,

tum, à ſeptentrione Oceanum, à meridie Luſitaniam, & fluuium Tagum, qui arenis ſuis permiſcens auri metalla, trahit cum limi vilitate diuitias. Exinde ergo exiens Riciarius rex Sueuorum, nititur totam Hiſpaniam occupare. Cui Theodericus cognatus ſuus, vt erat moderatus, legatos mittens, pacificè dixit, vt non ſolum recederet à finibus alienis; verùm etiam nec tentare præſumeret, odium ſibi tali ambitione acquirens. Ille verò animo prætumido ait; Si hic murmuras, & me venire cauſaris: Toloſam, vbi tu ſedes, veniam; ibi ſi vales, reſiſte. His auditis, ægrè tulit Theodericus, compacatuſque cum cæteris gentibus, arma mouit in Sueuos; Burgundionum quoque Gnudiacum; & Hilpericum reges auxiliares habens, ſibiq́ue deuotos. Ventum eſt ad certamen iuxta flumen Vrbium, quod inter Aſturicam Hiberiamq́ue prætermeat; conſertoq́ue prælio, Theodericus cum Veſegothis, qui ex iuſta parte pugnabat, victor efficitur, Sueuorum

gentes

gentes penè cunctas vsque ad internecionem prosternens. Quorum rex Riciarius relicta infecta victoria, hostem fugiens, in nauim conscendit, aduersaque procella Tyrrheni ostij repercussus, Vesegotharum est manibus redditus, miserabilem non differens mortem, cum elementa mutauerit. Theodericus verò victor existens, subactis pepercit, nec vltra certamina sæuire permisit, præponens Sueuis, quos subiecerat, clientem Athiulfum. Qui in breui animum ad præuaricationem ex Sueuorum suasionib. commutans, neglexit imperata complere, potius tyrannica elatione superbiens, credensque se ea virtute prouinciam obtinere, qua dudum cum domino suo eam subiecisset. Is siquidem erat Vuarnorum stirpe genitus, longè à Gothici sanguinis nobilitate seiunctus; idcirco nec libertati studens, nec patrono fidem seruans. Quo comperto, Theodericus mox contra eum, qui eum de regno peruaso deiicerent, destinauit. Qui venientes, sine mora in primo

eum certamine superantes, congruam factorum eius ab eo exegerunt vltionem. Captus namque, & suorum solatio destitutus, capite plectitur, sensitque tandem iratum, qui propitium dominum crediderat contemnendum. Tunc Sueui rectoris sui interitum contuentes, locorum sacerdotes ad Theodericum supplices direxerunt. Quos ille pontificali reuerentia suscipiens, non solum impunitatem Sueuorum indulsit, sed & vt sibi de suo genere principem constituerent, flexus pietate concessit. Quod & factum est, & Remismundum sibi Sueui regulum ordinauerunt. His peractis, paceque cunctis munitis, tertiodecimo regni sui anno Theodericus occubuit.

CAP. XLV.

Euricus Vesegotharum rex Theoderico succedit, Romanis Imperatoribus aliis super alios cæsis Gizericus Wandalorum rex Italiam inuadit, Romam vastat. Euricus Gallias inuadit, Britones Romanorum auxiliarios profligat, Aruernam Galliæ ciuitatem occupat.

C*ui frater Euricus percupida festinatione succedens, sæua suspicione pulsatus est. Nam dum hæc circa Vesegotharum gentem & alia nonnulla geruntur, Valentinianus imperator dolo Maximi occisus est; & ipse Maximus tyrannico more regnum inuasit. Quod audiens Gizericus rex Vuandalorum, ab Africa armata classe in Italiam venit, Romamque ingressus, cuncta deuastat. Maximus verò fugiens, à quodam Urso milite Romano interemptus est. Post quem, iussu Marciani imperatoris orientalis, Maioranus occidentale suscepit imperium gubernandum. Sed & ipse non diu regnans, dum*

contra Alanos, qui Gallias infestabant, mouisset procinctum, Dertonæ iuxta fluuium Jra cognomento occiditur. Cuius locum Seuerus inuasit, qui tertio anno imperij sui Romæ obijt. Quod cernens Leo imperator, qui in orientali regno Marciano successerat, Anthemium patricium suum ordinans, Romæ principem ordinauit. Qui veniens ilico Ricimerem generum suum contra Alanos direxit, virum egregium, & penè tunc in Jtalia ad exercitum singularem. Qui multitudinem Alanorum, & regem eorum Beurgum in primo statim certamine superatos, internecioni prostrauit. Euricus ergo Vesegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo iure nisus est occupare. Quod comperiens Anthemius Jmperator, protinus solatia Britonum postulauit. Quorum rex Riothimus cum XII. *millibus veniens, in Biturigas ciuitatem Oceano è nauibus egressus, susceptus est. Ad quos rex Vesegotharum Euricus innumerum*

merum ductans exercitum aduenit, diúque pugnans, Riothimum Britonum regem, antequam Romani in eius societate coniungerentur, superauit. Qui ampla parte exercitus amissa, cum quibus potuit fugiens, ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam, aduenit. Euricus verò rex Vesegotharum Aruernam Galliæ ciuitatem occupauit, Anthemio principe iam defuncto; qui cum Ricimere genero suo intestino bello sæuiens, Romaniam triuisset, ipséque à genero peremptus, regnum reliquit Olibrio. Quo tempore in Constantinopoli Aspar primus patriciorum, & Gothorum genere clarus, cum Ardabure & Patriciolo filiis, illo quidem olim patricio, hoc autem Cæsare, generóque Leonis principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interiit. Et nec dum Olibrio VIII *mense in regnum ingresso obeunte, Glycerius apud Rauennam plus præsumptione quàm electione Cæsar effectus est. Quem anno vix*

 expleto,

expleto, Nepos Marcellini quondam patricij sororis filius, à regno deiiciens, in portu Romano Episcopum ordinauit. Tantas varietates mutationesque Euricus cernens, vt diximus superius, Aruernam occupat ciuitatem, vbi tunc Romanorum dux præerat Decius nobilissimus senator, & dudum Auiti Imperatoris, qui ad paucos dies regnum inuaserat, filius. Nam hic ante Olibrium paucos dies tenens imperium, vltro recessit Placentiam, ibique Episcopus est ordinatus. Huius ergo filius Decius diu certans cum Vesegothis, nec valens antestare, relicta patria maximeque vrbe Aruerniate hosti, ad tutiora se loca collegit. Quod audiens Nepos Imperator, præcepit Decio, relictis Gallijs ad se venire, in locum eius Oreste magistro militum ordinato: qui Orestes suscepto exercitu, & contra hostes egrediens, à Roma Rauennam peruenit, ibique remoratus, Augustulum filium suum Imperatorem effecit. Quo comperto, Nepos fugit in Dalmatias,

tias; ibique defecit priuatus regno, vbi iam Glycerius dudum imperator Episcopatum Salonitanum habebat; Augustulo à patre Oreste in Rauenna imperatore ordinato.

CAP. XLVI.

Odouacer Turcilingorum rex Italiam inuadit & subiugat.

NON *multum post Odouacer Turcilingorum rex, habens secum Scyros, Herulos, diuersarumque gentium auxiliarios, Italiam occupauit; & Oreste interfecto, Augustulum filium eius de regno pulsum, in Lucullano Campaniæ castello exsilij pœna damnauit. Sic quoque Hesperium Romanæ gentis imperium, quod septingentesimo nono vrbis conditæ anno primus Augustorum Octauianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periit, anno decessorum prædecessorumque regni quingentesimo vigesimo secundo, Gothorum debinc regibus Romam Italiamque*

 tenen-

tenentibus. Interea Odouacer rex gentium omni Italia subiugata, vt terrorem suum Romanis indicaret, mox initio regni sui Brachilam comitem apud Rauennam occidit, regnoque suo confortato, penè per quatuordecim annos vsque ad Theoderici præsentiam, de quo in subsequentibus dicturi sumus, obtinuit. Interim tamen ad eum ordinem, vnde digressi sumus, redeamus.

CAP. XLVII.

Euricus Vesegotharum rex Arelatum, Massiliam, & Burgundiones subigit. Moritur. Alaricus Eurici filius, nonus Vesegotharum rex.

EVRICVS *rex Vesegotharum Romani regni vacillationem cernens, Arelatum & Massiliam propriæ subdidit ditioni. Gezericus etenim Vuandalorum rex suis eum muneribus ad ista committenda illexit, quatenus ipse Leonis vel Zenonis insidias, quas contra eum direxerant,*

rant, præcaueret; egitque vt orientale imperium Ostrogothæ, Hesperium Vesegothæ vastarent, vt in vtraque Repub. hostibus decernentibus, ipse in Africa quietus regnaret. Quod Euricus grato suscipiens animo, totas Hispanias Galliasque sibi iam iure proprio tenens, simul quoque & Burgundiones subegit, Arelatoque degens, decimonono anno regni sui vita priuatus est. Huic successit proprius filius Alaricus, qui nonus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus est Vesegotharum. Nam pari tenore, vt de Augustulo superius diximus, & in Alaricis prouenisse cognoscitur, in eis sæpè regna deficiunt, à quorum nominibus inchoant. Quo interim nos prætermisso, sicut promisimus, omnem Gothorum texamus originem. Et quia dum vtraque gentes tam Ostrogothæ, quàm etiam Vesegothæ in vno essent, vt valui, maiorum sequens dicta reuolui, diuisosque Vesegothas ab Ostrogothis ad liquidum sum prosequutus: necesse nobis est, iterum

ad antiquas eorum Scythicas sedes redire, & Ostrogotharum genealogiam actusque pari tenore exponere.

CAP. XLVIII.

Ostrogotharum regum ab Ermanarici regis decessione genealogia, vsque ad Walamirum Thorismundi filium, & Attilæ mortem.

OSTROGOTHAE *Ermanarici regis sui decessione à Vesegothis diuisi, Hunnorum subditi ditioni, in eadem patria remorati sunt, Vuinithario tamē Amalo principatus sui insignia retinente. Qui aui Ataulfi virtutem imitatus, quamuis Ermanarici felicitate inferior, tamē molestè ferens Hunnorum imperio subiacere, paulum se subtrahebat ab illis, suamq. dum nititur ostentare virtutem, in Antarum fines mouit procinctum, eosque duro aggreditur, prima congressione superatur, deinde fortiter egit, regemque eorum Box nomine cum filiis suis & LXX primatibus in*

exemplo terroris cruci adfixit, vt dedititiis metum cadauera pendentium geminarent. Sed cum tali libertate vix anni spatio imperasset, non est passus Balamber rex Hunnorum, sed ascito ad se Sigismundo Hunimundi magni filio, qui iuramenti sui & fidei memor cum ampla parte Gothorum Hunnorum imperio subiacebat, renouatoque cum eo fœdere, super Vuinitharium duxit exercitum, diuque certantibus, primo & secundo certamine Vuinitharius vincit. Nec valet aliquis comme-morare quantam stragem de Hunnorum Vuinitharius fecit exercitu. Tertio vero prœlio subreptionis auxilio ad fluuium nomine Erac, dum vterque ad se venissent, Balamber sagitta missa caput Vuinitharij sauciaus, interemit, neptemque eius Vualadamarcam sibi in coniugio copulans, iam omnem in pace Gothorum populum subactum possedit, ita tamen, vt genti Gothorum semper vnus proprius regulus (quamuis Hunnorum consilio) imperaret.

ret. Et mox defuncto Uuinithario, rexit eos Hunimundus filius quondam regis potentissimi Ermanarici, acer in bello, totiusque corporis pulchritudine pollens: qui post hæc contra Sueuorum gentem feliciter dimicauit. Eoque defuncto, successit Thorismund filius eius flore iuuentutis ornatus, qui secundo principatus sui anno contra Gepidas mouit exercitum; magnaque de illis potitus victoria, casu equi dicitur interemptus. Quo defuncto, sic eum luxere Ostrogothæ, vt XL per annos in eius loco rex alius non succederet, quatenus & illius memoriam semper haberent in ore, & tempus accederet quo Uualamir ambitum repararet virilem, qui erat ex consobrino eius genitus Uuandalario: quia filius eius, vt superius diximus, Berismund, iam contempta Ostrogotharum gente propter Hunnorum dominium, ad partes Hesperias Uesegotharum fuisset gentem sequutus, de quo & ortus est Uedericus. Uederico quoque filius natus est Euthericus, qui

iunctus Amalesuentæ filiæ Theoderici, item Amalorum stirpem iam diuisam coniunxit, & genuit Athalaricum & Mathesuentam. Sed quia Athalaricus in annis puerilibus defunctus est, Mathesuenta Constantinopolim inlata, de secundo viro, id est Germano fratruele Iustiniani imperatoris genuit posthumum filium, quem nominauit Germanum. Sed nobis, vt ordo quem cupimus decurrat; ad Vuandalarij sobolem, quæ trino flore pullulabat, redeundum est. Hic etenim Vuandalarius fratruelis Ermanarici, & suprascripti Thorismundi consobrinus, tribus editis liberis, in gente Amala gloriatus est, id est Vualamir, Theodemir, Vuidemir. Ex quibus per successionem parentum Vualamir in regnum conscendit; adhuc Hunnis eos inter alias gentes generaliter obtinentibus. Eratque tunc in tribus his germanis contemplatio grata, quando mirabilis Theodemir pro fratris Vualamir militabat imperio. Vualamir verò pro altero iubet ornan-

do,

do, Uidemir seruire pro fratribus æstimabat. Sic eis mutua affectione se tuentibus, nulli penitus deerat regnum, quod vtrique in sua pace tenebant. Ita tamen, vt sæpe dictum est, imperabant, vt ipsi Attilæ Hunnorum regis imperio deseruirent. Quibus nec contra parentes Vesegothas licuisset recusare certamen; sed necessitas domini etiam si parricidium iubet, implendum est. Nec aliter ab Hunnorum dominio diuelli potuit gens aliqua Scythica, nisi optata cunctis nationibus in commune, & Romanis mors Attilæ prouenerit, quæ tam vtilis fuit, vt vita mirabilis.

CAP. XLIX.

De Attilæ Hunnorum regis morte ex nimia ebrietate; & de magnificis exequiis ei præstitis.

ATTILA, *vt Priscus historicus refert, extinctionis suæ tempore puellam Ildico nomine, decoram valde, sibi in matrimonium post innumerabiles*

vxores,

vxores, vt mos erat gentis illius, socians: eiusque in nuptiis magna hilaritate resolutus, vino somnoque grauatus, resupinus iacebat, redundansque sanguis qui ei solitè de naribus effluebat, dum consuetis meatibus impeditur, itinere ferali faucibus illapsus eum extinxit. Ita glorioso per bella regi temulentia pudendum exitum dedit. Sequenti verò luce, quum magna pars diei fuisset exempta, ministri regij triste aliquid suspicantes, post clamores maximos fores effringunt, inueniuntque Attilæ sine vulnere necem sanguinis effusione peractam, puellamque demisso vultu sub velamine lachrymantem. Tunc, vt illius gentis mos est, crinium parte truncata, informes facies cauis turpauere vulneribus, vt prælιator eximius non fœmineis lamentationib. & lachrymis, sed sanguine lugeretur virili. De quo id accessit mirabile, vt Martiano principi orientis de tam feroci hoste sollicito in somnis diuinitus adsistens, arcum Attilæ in eadem nocte fractum ostenderet,

quasi quòd gens ipsa eo telo multa præsumat. Hoc Priscus historicus vera se dicit adtestatione probare. Nam in tantum magnis imperiis Attila terribilis habitus est, vt eius mortem in locum muneris superna regnantibus indicarent. Cuius manes quibus modis à sua gente honorati sunt, pauca de multis dicere non omittamus. In mediis siquidem campis, & intra tentoria serica cadauere collocato, spectaculum admirandum & solenniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum electissimi equites in eo loco quo erat positus, in modum Circensium cursibus ambientes, facta eius cantu funereo tali ordine referebant. Præcipuus Hunnorum rex Attila, patre genitus Mundzucco, fortissimarum gentium dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica & Germanica regna possedit, necnon vtraque Romanæ vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, & ne præda reliqua subderent, placatus precibus, annuum vectigal accepit. Quumque hæc omnia pro-

uentu

uentu felicitatis egerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gente incolumi inter gaudia lætus, sine sensu doloris occubuit. Quis ergo hunc dicat exitum, quem nullus æstimat vindicandum? Postquam talibus lamentis est defletus, stravam super tumulum eius, quam appellant ipsi, ingenti commessatione concelebrant, & contraria invicem sibi copulantes, luctum funereum mixto gaudio explicabant, noctuque secreto cadaver est terra reconditum. Cuius fercula primum auro, secundo argento, tertio ferri rigore communiunt, significantes tali argumento potentissimo regi omnia convenisse: ferrum quo gentes edomuit, aurum & argentum, quod ornatum reipublicæ utriusque acceperit. addunt arma hostium cædibus acquisita, phaleras vario gemmarum fulgore preciosas, & diversi generis insignia, quibus colitur aulicum decus. Et ut tot & tātis divitiis humana curiositas arceretur, operi deputatos detestabili mercede tru-

 cidarunt,

cidarunt, emersitque momentanea mors sepelientibus cum sepulto.

CAP. L.

Attila mortuo contentio inter innumeros eius filios de successione orta. Ardaricus Gepidarum rex Ellac Attilæ filium in prælio interficit, reliquos filios ad Ponticum vsque mare fugat. Marcianus Imp. variis Gothis & Gepidis diuersas sedes concedit.

TALIBVS *peractis, vt solent animi iuuenum ambitu potentiæ concitari, inter successores Attilæ de regno orta contentio est & dum inconsultè imperare cupiunt cuncti, omnes simul imperium perdidere. Sic frequenter regna grauat plus copia quàm inopia successorum. Nam filij Attilæ, quorum per licentiam libidinis penè populus fuit, gentes sibi diuidi æqua sorte poscebant, vt ad instar familiæ bellicosi regis cum populis mitterentur in sortem. Quod dum Gepidarum rex comperit Ardaricus, de tot gentibus indignatus,*

tus, velut vilissimorum mancipiorum conditione tractari, contra filios Attilæ primus insurgit, illatumque seruiendi pudorem sequuta felicitate detersit: nec solum suam gentem, sed & cæteras, quæ pariter premebantur, sua discessione absoluit: quia facilè omnes appetunt quæ pro cunctorum vtilitate tentantur. In mutuum igitur armantur exitium, bellumque committitur in Pannonia, iuxta flumen cui nomen est Netad. Illic concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenuerat ditione. Diuiduntur regna cum populis, fiuntque ex vno corpore membra diuersa, nec quæ vnius passioni compaterentur, sed quæ exciso capite inuicem insanirent; quæ nunquam contra se pares inuenerant, nisi ipsi mutuis se vulneribus sauciantes, seipsas discerperent fortissimæ nationes. Nam ibi admirandum reor fuisse spectaculum, vbi cernere erat cunctis, pugnantem Gothum ense furentem, Gepidam in vulnere suorum cuncta tela frangentem, Sueuum

pede, Hunnum sagitta præsumere, Alanum graui, Herulum leui armatura aciem instruere. Post multos ergo grauesque conflictus fauit Gepidis inopinata victoria. Nam triginta ferè millia tam Hunnorum, quàm aliarum gentium, quæ Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius conspiratorumque peremit. In quo prælio filius Attilæ maior natu, nomine Ellac, occiditur: quem tantum pater super cæteros amasse perhibebatur, vt eum cunctis diuersisque filiis suis in regno præferret: sed non fuit voto patris fortuna consentiens. Nam post multas hostium cædes sic viriliter eum constat peremptum, vt tam gloriosum superstes pater optasset interitum. Reliqui verò germani eius eo occiso fugantur iuxta littus Pontici maris, vbi prius Gothos sedisse descripsimus. Cessere itaque Hunni, quibus cedere putabatur vniuersitas. Adeò dissidium perniciosa res est, vt diuisi corruerint, qui adunati viribus territabant. Hæc causa Ardarici regis Gepidarum felix

lix

lix adfuit diuersis nationibus, qui Hunnorum regimini inuiti famulabantur, eorumque diu mœstissimos animos ad hilaritatem libertatis votiuam erexit; venientesque multi per legatos suos ad solum Romanorum, & à principe tunc Marciano gratissimè suscepti, distributas sedes, quas incolerent, accepere. Nam Gepidæ Hunnorum sibi sedes viribus vendicantes, totius Daciæ fines velut victores potiti, nihil aliud à Romano imperio, nisi pacem & annua solennia, vt strenui viri, amica pactione postulauere. Quod & libens tunc annuit Imperator, & vsque nunc consuetum donum est. Nam gens ipsa à Romano suscipit principe. Gothi verò cernentes Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere, Hunnorumque populum suas antiquas sedes occupare; maluerunt à Romano regno terras petere, quàm cum discrimine suo inuadere alienas, accipientes Pannoniam, quæ in longa porrecta planicie habet ab oriente Mœsiam superiorem, à me-

 ridie

ridie Dalmatiam, ab occasu Noricum, à septentrione Danubium. Ornata patria ciuitatibus plurimis; quarum prima Sirmis, extrema Vindomina. Sauromatæ verò, quos Sarmatas diximus, & Semandri, & quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad castrum Martenam sedes sibi datas coluere. Ex quo genere fuit Bliuilas dux Pentapolitanus, eiusque germanus Froilas, & nostri temporis Bessa patricius. Sciri verò, & Satagarij, & cæteri Alanorum cum duce suo nomine Candax Scythiam minorem, inferioremque Mœsiam accepere. Cuius Candacis Alanouuamuthis patris mei genitor Peria, id est, meus auus, notarius quousque Candax ipse viueret fuit; eiusque germanæ filius Gunthigis, qui & Baza dicebatur, magister militum, filius Andagis, filij Andalæ, de prosapia Amalorum descendens. Ego item (quamuis agrammatus) Iornandes, ante conuersionem meam notarius fui. Rugi verò, aliæque nationes nonnullæ Biozimetas, Scan-

diopolim,

diopolim, vt incolerent, petiuere. Hernac quoque iunior Attilæ filius cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes delegit. Emnedzar & Vzindur consanguinei eius in Dacia Ripensi. Vto & Iscalmus, qui ea potiti sunt, multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romaniam dederunt. E quibus nunc vsque Sacromontisij & Fosatisij dicuntur.

CAP. LI.

De Gothorũ qui Minores dicuntur sedibus, & de Vulfila ipsorum pontifice, qui eos literis instituit.

ERANT *siquidem & alij Gothi, qui dicuntur Minores, populus immensus, cum suo pontifice, ipsoque primate Vulfila, qui eis dicitur & literis instituisse, hodieque sunt in Mœsia regione incolentes Eucopolitanam. Ad pedes enim montis gens multa sedit pauper & imbellis, nihil abundans, nisi armento diuersi generis pecorum, & pascuis, siluaque lignorum, pa-*

rum habens tritici, cæterarum specierum est terra fœcunda. Vineas verò nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinum negociantes. nam lacte aluntur.

CAP. LII.

De Ostrogotharum variis post Attilæ mortem sedibus, in Pannonia. vtque Attilæ filios irruentes propulsarint in Scythiam. Deque Ostrogotharum cum Romanis amicitia, obside pacis Constantinopolim misso Theoderico Theodemiri filio.

PLERIQVE *ergo, vt ad gentem vnde agitur reuertamur, id est Ostrogotharum, qui in Pannonia sub rege Vualemir eiusque germanis Theodemir & Vuidemir morabantur, quamuis diuisa loca, consilia tamen habuere vnita. Nam Vualemir inter Scarniungam & Aquam nigram fluuios, Theodemir iuxta lacum Pelsodis, Vuidemir inter vtrosque manebat. Contigit ergo, vt Attilæ filij contra Gothos,*

Gothos, quasi desertores dominationis suæ, velut fugacia mancipia requirentes venirent; ignarisque aliis fratribus super Vualemir solum irruerent. Quos tamen ille, quamuis cum paucis, excepit; diuque fatigatos ita prostrauit, vt vix pars aliqua hostium remaneret, quæ in fugam versa, eas partes Scythiæ peteret quas Danubij amnis fluenta prætermeant, quæ lingua sua Hunniuar appellant. Eoque tempore quum ad fratrem Theodemirem gaudij nuncium direxisset, eo mox die nuncius veniens felicius in domo Theodemiris repperit gaudium. Ipso siquidem die Theodericus eius filius quamuis de Erelieua concubina, bonæ tamen spei puerulus natus erat. Post tempus ergo non multum rex Vualemir, eiusque germani Theodemir & Vuidemir, consueta dum traderent dona à principe Marciano, quæ ad instar strenuæ gentis acceperunt, vt pacis fœdera custodirent, missa legatione ad imperatorem, vident Theodericum Triarij filium, & hunc gene-

re Gothico, alia tamen stirpe, non Amala procreatum, omnino florentem cum suis, Romanorumque amicitiis iunctum, & annua solennia consequentem, & se tantum despici. Ilico furore commoti arma arripiunt, & Illyricum penè totum discurrentes in prædam deuastant. Sed statim imperator animo mutato ad pristinam recurrit amicitiam, missaque legatione, tam præterita cum instantib. munera tribuit, quam etiam de futuro sine aliqua controuersia tribuere compromittit, pacisque obsidem ab eis, quem supra retulimus, Theodericum infantulum Theodemiris accepit. Qui iam annorum septem incrementa conscendens, octauum intrauerat annũ. Quem dum pater cunctatus daret, patruus Vualemir extitit supplicator, tantum vt pax firma inter Romanos Gothosq. maneret. Datus igitur Theodericus obses à Gothis, ducitur ad vrbem Constantinopolitanam Leoni principi. & quia puerulus elegans erat, meruit gratiam imperialem habere.

CAP.

CAP. LIII.

Ostrogothæ post Attilæ mortem in Satagas mouent. Hunnos, duce Dinzione Attilæ filio, obsistentes propulsant. Varia Ostrogotharum cum Sueuis & Sciris prælia. Walemiri mors. Sciri ad internecionem deleti.

POSTQVAM *ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta est, videntes Gothi non sibi sufficere ea quæ ab imperatore acciperent solatia, simulque cupientes ostentare virtutem, cœperunt vicinas gentes circumcirca prædari: primo contra Satagas, qui interiorem Pannoniam possidebant, arma mouentes. Quod vbi rex Hunnorum Dinzio, filius Attilæ, cognouisset; collectis secum qui adhuc videbantur quamuis pauci, eius tamen sub imperio remansisse, Vlzingures, Angisciros, Bittugores, Bardores, veniens ad Bassianam Pannoniæ ciuitatem, eamque circumuallans, fines eius cœpit prædari. Quo comperto Gothi, vbi erant, expeditionemque*

tionemque soluentes quam contra Satagas collegerant, in Hunnos conuertunt, & sic eos suis à finibus inglorios pepulerunt, vt iam ex illo tempore, qui remanserant Hunni, & vsque hactenus, Gothorum arma formident. Quiescente verò tandem Hunnorum gente à Gothis, Hunimundus Sueuorum dux dum ad prædandas Dalmatias transit, armenta Gothorum in campis errantia deprædauit, quia Dalmatiis Sueuia vicina erat, nec à Pannoniis multum distabat, præsertim vbi tunc Gothi residebant. Quid plurimum? Hunimundo cum Sueuis vastatis Dalmatiis ad sua reuertente, Theodemir germanus Vualemiris regis Gothorum, non tantum iacturam armentorum dolens, quantum metuens ne Sueui si impunè hoc lucrarentur ad maiorem licentiam prosilirent; sic vigilauit in eorum transitu, vt intempesta nocte dormientes inuaderet ad lacum Pelsodis, consertoque inopinato prœlio, ita eos oppressit, vt etiam ipso rege Hunnimundo

do capto, omnem exercitum eius, qui gladium euasissent, Gothorum subderet seruituti. Et dum multum esset amator misericordiæ, facta vltione, veniam condonauit, reconciliatusque cum Sueuis, eundem quem ceperat adoptans sibi filium, remisit cum suis in Sueuiam. Sed ille immemor paternæ gratiæ, post aliquod tempus conceptum dolum parturiens, Scirorum gentem incitauit, qui tunc supra Danubium consìdebant, & cum Gothis pacificè morabantur, quatenus scissi ab eorum fœdere, secúmque iuncti, in arma prosilirent, gentemque Gothorum inuaderent. Tunc Gothis nihil mali sperantibus, præsertim de vtrisque amicis vicinis confisis, bellum insurgit ex improuiso, coactique necessitate ad arma confugiunt; solitoque certamine arrepto, se suamque iniuriam vlciscuntur. In eo siquidem prælio rex eorum Vualemir dum equo insidens ad cohortandos suos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit, sessoremque suum deiecit; qui mox inimicorum

lanceis

lanceis confossus, interemptus est. Gothi verò tam regis sui mortem, quàm suam iniuriam à rebellionibus exigentes, ita sunt prœliati, vt penè de gente Scirorum, nisi qui nomen ipsum ferrent, & hi cum dedecore non remansissent, sic omnes extinxerunt.

CAP. LIIII.

Sueuorum reges Hunimundus & Alaricus cum Sarmatis & Sciris, Gepidis & Rugis in Ostrogothas mouentes, maxima clade afficiuntur.

QVORVM *exitium Sueuorum reges Hunimundus & Alaricus veriti, in Gothos arma mouerunt, freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuga & Babai regibus suis auxiliariis eorum deuenissent, ipsasque Scirorum reliquias quasi ad vltionem suam acrius pugnaturas accersentes cum Edica & Vulfo eorum primatibus habuerunt simul secum tam Gepidas, quàm ex gente Rugorum non parua solatia.*

tia; cæterisque hincinde collectis, ingentem multitudinem aggregantes, ad amnem Bolliam in Pannonus castrametati sunt. Gothi tunc Vualemire defuncto, ad fratrem eius Theodemir confugerunt. Qui quamuis dudum cum fratribus regnans, tamen auctioris potestatis insignia sumens, Vuidemire fratre iuniore accito, & cum ipso curas belli partitus, coactus ad arma prosiliuit; consertoque prælio, superior pars inuenitur Gothorum, adeo ut campus inimicorum corruentium cruore madefactus, ut rubrum pelagus appareret, armaque & cadauera in modum collium cumulata, campum plus quàm decem millibus oppleuerunt. Quod Gothi cernentes, ineffabili exsultatione lætantur, eo quod regis sui Vualemiris sanguinem & suam iniuriam cum maxima inimicorum strage vlciscerentur. De innumeranda verò variaq. multitudine hostium qui valuerunt euadere, effugati vix ad sua inglorij peruenerunt.

CAP.

CAP. LV.

Theodemirus rex in Sueuos mouet, eosque vastat & pene subigit. Theodoricus Theodemiri filius pene adhuc puer inscio patre Babai Sarmatarum regem adortus, interimit. Singidonum ciuitatem capit.

POST *certum verò tempus instanti hiemali frigore, amnéque Danubij solitè congelato: (nam istiusmodi fluuius ita rigescit, vt in silicis modum vehat exercitum pedestrem, plaustráque & tragulas, vel quicquid vehiculi fuerit nec cymbarum indigeat lintre) sic ergo eum gelatum Theodemir Gothorum rex cernens, pedestrem ducit exercitum; emensóque Danubio, Sueuis improuisus à tergo apparuit. Nam regio illa Sueuorum ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc iuncti Alemanni etiam aderant, ipsíque alpes erectas omnino regentes: vnde nonnulla fluenta Danubio*

nubio

nubio influunt, nimio cum sono vergentia. Hic ergo taliter munito loco, Theodemir rex hiemis tempore Gothorum ductauit exercitum, & tam Sueuorum gentem quàm etiam Alemannorum vtrasque ad inuicem fœderatas deuicit, vastauit, & penè subegit. Inde quoque victor ad proprias sedes id est Pannonias reuertens, Theodericum filium suum, quem Constantinopolim obsidem dederat, à Leone imperatore remissum cum magnis muneribus gratanter excepit. Qui Theodericus iam adolescentiæ annos contingens, expleta pueritia, octauum decimum peragens annum, adscitis satellitibus patris, ex populo amatores sibi clientesque consociauit, penè sex milia viros; cum quibus inscio patre, emenso Danubio, super Babai Sarmatarum regem discurrit, qui tunc de Camundo duce Romanorum victoria potitus, superbiæ tumore regnabat, eumque superueniens Theodericus interemit, familiamque & censum deprædans, ad genitorem suum

 cum

cum victoria repedauit. Singidonum dehinc ciuitatem, quam ipsi Sarmatæ occupassent, inuadens, non Romanis reddidit, sed suæ subdidit ditioni.

Cap. LVI.

Ostrogothæ pertæsi pacis, Italiam, Gallias & Illyricum infestant. Theodemirus federe cum Romanis inito moritur.

MINVENTIBVS *deinde hinc inde vicinarum gentium spoliis, cœpit & Gothis victus vestitusque deesse: & hominibus, quibus dudum bella alimoniam præstitissent, pax cœpit esse contraria; omnesque cum clamore magno ad regem Theodemir accedentes Gothi orant, quacumque parte vellet ductaret exercitum. Qui accito Germano, missaque sorte, hortatus est, vt ille in partem Italiæ, vbi tunc Glycerius regnabat imperator, ipse verò ceu fortior ad fortius regnum accederet orientale quidem. quod & factum est. Et mox Vuidemir Italiæ terras intrauit,*

& extremum fati munus reddens, excessit rebus humanis, successorem relinquens regni Vidimir filium suum. Quem Glycerius Imperator muneribus datis, de Italia ad Gallias transtulit, quae à diuersis circumcirca gentibus premebantur, adserens vicinos sibi Vesegothas eorum parentes regnare. Quid multa? Vuidemir acceptis muneribus, simulque mandatis à Glycerio Imperatore, Gallias tendit, seseque cum parentibus iungens Vesegothis, vnum corpus efficitur, & sic Gallias Hispaniasque tenentes suo iure defendunt, vt nullus sibi alius praeualeret. Theodemir autem frater senior cùm suis transit Saum amnem, Sarmatis militibusque interminans bellum, si aliquis obstaret ei. Quod illi verentes, quiescunt, imò nec praeualent ad tantam multitudinem. Videns Theodemir vndique sibi prospera prouenire, Naissum primam vrbem inuadit Illyrici: filioque suo Theoderico consociatus adstat, & in villam comites per castrum Herculis

 transmit-

transmittit Vlpianam. Qui venientes, tam eam, quàm & opes mox in deditionem accipiunt, nonnullaque loca Illyrici inaccessibilia sibi tunc primùm peruia faciunt. Nam Heracliam & Larissam ciuitates Thessaliæ primùm præda capta, iure bellico potiuntur. Theodemir verò rex animaduertens tam felicitatem suam, quàm etiam filij; nec hac tamen contentus, egrediens Naisitanam vrbem, paucis ad custodiam derelictis, ipse Thessalonicam petiit, in qua Clarianus patricius à principe directus, cum exercitu morabatur. Qui dum videret vallo muniri Thessalonicam, nec se eorum conatibus posse resistere, missa legatione ad Theodemir regem, muneribusque oblatis, ab obsidione eum vrbis retorquet. Initoque fœdere, Romanus ductor cum Gothis loca eis iam sponte, quæ incolerent, tradidit, id est Ceropellas, Europam, Medianam, Petinam, Bereum, & alia quæ Sium vocantur. Vbi Gothi cum rege suo armis depositis, composita pace quiescunt.

quiescunt. Nec diu post haec & rex Theodemir in ciuitate Cerras fatali aegritudine occupatus, vocatis Gothis, Theodericum filium regni sui designat heredem, & ipse mox rebus humanis excessit.

CAP. LVII.

Theodericus Ostrogotharum rex à Zenone Imp. Romam euocatur, ab eo adoptatur, consulatu & Equestri statua donatur, Odoacrum in Hesperia magna clade afficit. Insignia regis Romanorum assumit.

THEODERICVM *verò gentis suae regem audiens ordinatum imperator Zeno, gratum suscepit, eique euocatoria destinata, ad se in vrbem venire praecepit, dignoque suscipiens honore, inter proceres sui palatij collocauit. Et post aliquod tempus ad ampliandum honorem eius in arma, sibi eum filium adoptauit, de suisque stipendiis triumphum in vrbe donauit; factusq; est consul ordinarius; quod sum-*

mum bonum, primumque in mundo decus edicitur. nec tantum hoc, sed etiam equestrem statuam ad famam tanti viri ante regiam palatij collocauit. Inter hæc ergo Theodericus Zenonis imperio fœdere sociatus, dum ipse in vrbe bonis omnibus frueretur, gentemque suam in Illyrico (vt diximus) residentem, non omnino idoneam aut refertam audiret, elegit potius solito more gentis suæ labore quærere victum, quàm ipse ociosè frui regni Romani bona, & gentem suam mediocriter victitare: secumque deliberans, ad principem ait; Quamuis nihil deest nobis, imperio vestro famulantibus: tantum si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat. Quumque ei vt solebat, familiariter facultas fuisset loquendi concessa; Hesperia (inquit) plaga, quæ dudum decessorum prædecessorumve vestrorum regimine gubernata est, & vrbs illa caput orbis & domina, quare nunc sub regis Turcilingorum & Rugorum tyrannide

fluctuat? Dirige cum gente mea, si præcipis, vt hîc expensarum pondere careas; & ibi, si adiutus à domino vicero, fama vestræ pietatis irradiet. Expedit namque, vt ego, qui sum seruus vester & filius, si vicero, vobis donantibus regnum illud possideam; haud ille, quem non nostis, tyranni iugo senatum vestrum partemque reipublicæ captiuitatis seruitio premat. Ego enim si vicero, vestro dono vestróque munere possidebo: si victus fuero, vestra pietas nihil amittit, imò (vt diximus) lucratur expensas. Quo audito, quamuis ægrè ferret imperator discessum eius, nolens tamen eum contristare, annuit quæ poscebat, magnísque ditatum muneribus dimisit à se, senatum populúmque ei commendans Romanum. Igitur egressus vrbe regia Theodericus, & ad suos reuertens, omnem gentem Gothorum, quæ tamen ei præbuerat consensum, assumens; Hesperiam tendit, rectóque itinere per Sirmas ascendit, vicinas Pannoniæ. Indéque Venetiarum fi-

nes ingressus, ad pontem Sontium nuncupatum castrametatus est. Quúmque ibi ad reficienda corpora hominum iumentorúmque aliquanto tempore resedisset, Odouacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem ille, ad campos Veronenses occurrens, magna strage deleuit, castrísque solutis, fine Italiæ cum potiore audacia intrat; transactóque Pado amne ad Rauennam regiam vrbem castra componit, tertio ferè miliario ab vrbe, loco qui appellatur Pineta. Quod cernens Odouacer, intus se in vrbe communiuit; indéque subreptiuè noctu frequenter cum suis egrediens, Gothorum exercitum inquietat; & hoc non semel, nec iterum, sed frequenter, & penè molitur toto triennio. Sed frustra laborat, quia cuncta Italia dominum iam dicebat Theodericum; & illius ad votum res illa publica obsecundabat. Tantùm ille solus cum paucis satellitibus, & Romanis qui aderant, & fame & bello quotidie intra Rauennam laborabat. Quod dum nihil

proficeret,

proficeret, missa legatione, veniam supplicat. Cui & primùm concedens Theodericus, postmodum hac luce priuauit. Tertioque, vt diximus, anno ingressus in Italiam, Zenonisque imperatoris consulto priuatim habito, suæque gentis vestitum reponens, insigne regij amictus, quasi iam Gothorum Romanorumque regnator adsumit.

Cap. LVIII.

De Theoderici regis vxore Audefleda & concubina, eiusque filiis & filiabus earumque cum variis regibus coniugio aliisque affinitatibus. Item de Mundone grassatore, & de tropheó de Francis parto.

M*ISSA legatione ad Lodoin Francorum regem, filiam eius Audefledam sibi in matrimonio petit. Quam ille gratè libenterque concessit, suos filios Ildebertum, & Cheldepertum, & Thuidepertum credens hac societate cum gente Gothorum, inito fœdere, sociari. Sed*

non adeo pacis ad concordiam profuit ista coniunctio, quin sæpenumero propter Gallorum terras grauiter inter se decertati sunt, & nunquam Gothus Francis cessit, dum viueret Theodericus. Antequam ergo de Audefleda sobolem haberet, naturales ex concubina, quas genuisset adhuc in Mœsia, filias habuit, vnam nomine Theudicodo, & aliam Ostrogotho. Quas mox vt in Italiam venit, regibus vicinis in coniugio copulauit, id est vnam Alarico Vesegotharum, & aliam Sigismundo Burgundionum. De Alarico ergo natus est Amalaricus. Quem auus Theodericus in annis puerilibus vtroque parente orbatum dum fouet atque tuetur, comperit Eutharicum Vuiterichi filium, Beremundi & Toresmundi nepotem, Amalorum de stirpe descendentem, in Hispania degere, iuuenili ætate, prudentia & virtute, corporísque integritate pollentem. Ad se eum facit venire, eiq́; Amalasuentham filiam suam in matrimonio iungit. Et vt ad plenum

progeniem

progeniem suam dilataret, Amalafredam germanam suam, matrem Theodati, qui postea rex fuit, Africæ regi Uuandalorumque coniugem dirigit Trasemundo; filiamque eius, neptem suam Amalabergam Thuringorum regi consociat Hermenfredo. Petzamin quoque suum comitem inter primos electum ad obtinendam Sirmiensem dirigit ciuitatem. Quam ille expulso rege eius Transarico, filio Trasstile, retenta eius matre obtinuit. Indeque contra Sabinianum Illyricum magistrum militiæ, qui tunc cum Mundone parauerat conflictum, ad ciuitatem cognomine Margoplano, quæ inter Danubium, Martianumque flumina adiacebat, cum duobus millibus peditum, equitibus quingentis, in Mundonis solatia veniens, Illyricianum exercitum demoliuit. Nam hic Mundo Attilanis quondam origine descendens, Gepidarum gentem fugiens, vltra Danubium in incultis locis, sine vllis terræ cultoribus debacchatur. Et plerisque abactoribus, Scamarisque

que

que & latronibus vndecunque collectis, turrim quæ Herta dicitur, supra Danubij ripam positam, occupans, ibique agresti ritu prædans vicinos, regem se suis grassatoribus nuncupat. Hunc ergo pænè desperatum, etiam de traditione sua deliberantem, Petza subueniens, è manibus Sabiniani eripuit, suoque regi Theoderico cum gratiarum actione fecit subiectum. Non minus trophæum de Francis per Hibbam suum comitem in Galliis acquisiuit, plus XXX *millibus Francorum in prælio cæsis. Nam & Thiodem suum armigerum post mortem Alarici generi, tutorem in Hispaniæ regno Amalarici nepotis constituit. Qui Amalaricus in ipsa adolescentia Francorum fraudibus irretitus, regnum cum vita amisit. Post quem Thiodis tutor eiusdem regnum ipsum inuadens, Francorum insidiosam calumniam de Hispaniis pepulit, & vsque dum viueret Vesegothas continuit. Post quem Thiodigisglossa regnum adeptus, non regnans defecit, occisus à suis.*

à ſuis. Cui ſuccedens Hactenuſagil, continuat regnum. Contra quem Athanagildus inſurgens Romani regni concitat vires. Vbi & Liberius patricius cum exercitu deſtinatur. Nec fuit in parte occidua gens, quæ Theoderico, dum viueret, aut amicitia aut ſubiectione non deſeruiret.

CAP. LIX.

Theodericus rex ſenex Athalaricum filiæ ſuæ Amalaſuenthæ filium patre orbum regem denunciat, Athalarico immatura morte ſublato mater Theodatum conſobrinum ſuum regem inſtituit. qui illam in inſulam quandam relegat, vbi ſtrangulatur.

SED *poſtquam ad ſenium perueniſſet, & ſe in breui ab hac luce egreſſurum cognoſceret, conuocans Gothos comites, gentiſque ſuæ primates, Athalaricum infantulum adhuc vix decennem filium filiæ ſuæ Amalaſuenthæ, qui Eutarico patre orbatus erat, regem conſtituit, eiſque*

in

in mandatis dedit, ac si testamentali voce denuntians, vt regem colerent, Senatum populumque Romanum amarent, principemque orientalem placatum semper propiciúmq. haberent. Quod præceptum quamdiu Athalaricus rex eiúsque mater viuerent, in omnibus custodientes; penè per octo annos in pace regnarunt. quamuis Francis de regno puerili desperantibus, imò in contemptu habentibus, belláque parare molientibus, quòd pater & auus Gallias occupasset, eis concessit. Cætera in pacis tranquillitate possessa. Dum ergo ad spem iuuentutis Athalaricus accederet, tam suam adolescentiam, quàm matris viduitatem orientis principi commendauit: sed in breui infelicissimus immaturâ morte præuentus, rebus humanis excessit. Tum mater, ne pro sexus sui fragilitate à Gothis sperneretur, secum deliberans, Theodatum consobrinum suum germanitatis gratia accersitum à Thuscia, vbi priuata vita degens, in laboribus propriis erat, in regnum collocauit.

tuit. Qui immemor consanguinitatis, post aliquantum tempus à palatio Rauennate abstractam, in insulam laci Bulsinensis eam exilio relegauit. Vbi paucissimos dies in tristitia degens, ab eius satellitibus in balneo est strangulata.

CAP. LX.

Belisarius à Iustiniano imp. aduersus Gothos cum exercitu mittitur. Siciliam occupat. Gothi Witigim regem sibi eligunt. Theodatum interficiunt. Witigis Rauennam cum Mathasuenta regiisque opibus dedit Romanis.

QVOD *dum Iustinianus imperator orientalis audisset, quasi susceptorum suorum mors ad suam iniuriam redundaret, sic est commotus. Eodem namque tempore de Africa à Vuandalis quum per fidelissimum suum Belisarium patricium reportaret triumphum, nec mora, in ipso tempore madentibus adhuc armis cruore Vuandalico, contra Gothos per eundem*

dem ducem mouit procinctum. Qui dux prudentissimus haud secus arbitratur Getharum subigere populum, si prius nutricem eorum occupasset Siciliam; quod & factum est; Trinacriamque ingresso, mox Gothi qui Syracusanum oppidum insidebant videntes se nihil prævalere, cum suo duce Sinderich vltrò se Belisario dediderunt. Quúmque ergo Romanus ductor Siciliam peruasisset, Theodatus comperiens Euermor generum suum cum exercitu ad fretum, quod inter Campaniam Siciliámq; interiacet, & de Tyrrheni maris sinu vastissimus Hadriaticus æstus euoluitur, custodiendum dirigit. Vbi cùm Euermor accessisset, ad Rhegium oppidum castra composuit. Nec mora, deterioratam causam cernens suorum, ad partes victoris cum paucis & fidelissimis famulis consciis mouit, vltróque se Belisarij pedibus aduoluens, Romani regni optat seruire principibus. Quod Gothorum exercitus sentiens, suspectum Theodatum clamitat regno pellendum,

lendum, & sibi ductorem suum Uuitigim, qui armiger eius fuerat, in regem leuandum. quod & factum est. Et mox in campis barbaricis Uuitigis in regnum leuatus Romam ingreditur, præmissisque Rauennam fidelissimis sibi viris, Theodati necem demandat. Qui venientes, imperata sibi perficiunt, & occisum Theodatum regem, qui à rege missus adueniebat, vt adhuc in campis barbaricis erat, Uuitigim populis nunciat. Inter hac Romanus exercitus emenso freto, Campaniam accedens, subuersaque Neapoli, Romam ingreditur; vnde ante paucos dies rex Uuitigis egressus, Rauennam profectus, Mathasuentam filiam Amalasuenthæ, Theoderici quondam regis neptem, sibi in matrimonium sociarat. Cumque his nouis nuptiis delectatus, aulam regiam fouet Rauennæ, Romæ egressus imperialis exercitus, munita vtriusque Thusciæ loca inuadit. Quod cernens per nuncios Uuitigis, Cumunilam ducem Gothorum manu armis

nu armis

nu armis conferta mittit Perusiam. Vbi dum magnum comitem cum paruo exercitu residentem, obsessione longa euellere cupiunt; superueniente Romano exercitu, ipsi euulsi & omnino extincti sunt. Quod audiens Vuitigis, vt leo furibundus, omnem Gothorum exercitum congregat, Rauennamque egressus, Romanas arces obsidione longa fatigat. Sed frustrata eius audacia, post XIIII *menses ab obsidione Romanæ vrbis aufugit, & se ad Ariminensem oppreßionem præparat. Vnde pari tenore frustratus fugatúsque Rauennam se recepit; & obsessus, nec mora, vltrò se ad partes dedit victoris, cum Mathasuentha iugali, regiísque opibus. Et sic famosum regnum, fortissimámque gentem, diúque regnantem, tandem deinde millesimo & trecentesimo anno victor gentium diuersarum Iustinianus imperator per fidelissimum consulem vicit Belisarium, & perductum Vuitigim Constantinopolim patricij honore donauit. Vbi*

plus

plus biennio demoratus, imperatoríſque in affectu conuictus, rebus exceſſit humanis. Mathaſuentam verò iugalem eius fratri ſuo Germano patricio coniunxit imperator. De quibus poſtumus patris Germaninatus eſt filius, item Germanus. In quo coniuncta Anitiorum gens cum Amala ſtirpe, ſpem adhuc vtriuſque generis domino præſtante promittit. Huc vſque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas, & virorum fortium facta, ac laudanda progenies laudabiliori principi ceſſit, & fortiori duci manus dedit: cuius fama nullis ſeculis, nullis ſilebitur ætatibus. Sic victor ac triumphator Iuſtinianus imperator, & conſul Beliſarius, Vuandalici, Africani, Geticíque dicuntur. Hæc qui legis, ſcito me veterum ſecutum ſcripta, ex eorum ſpacioſis pratis paucos flores collegiſſe, vnde inquirenti pro captu ingenij mei coronam contexerem. Nec me quis in fauorem gentis prædictæ, quaſi ex ipſa trahentem originem, aliqua addidiſſe credat,

quàm quæ legi aut comperi. Nec si tamen cuncta quæ de ipsis scribuntur aut referuntur complexus sum: nec tantum ad eorum laudem, quantum eius laudem, qui vicit, exponens.

SIDO-

SIDONIVS AGRICOLÆ SVO S.

De Theoderico rege Gothico.

SÆPENVMERO postulauisti, vt quia Theoderici regis Gothorum commendat populis fama ciuilitatem, literis tibi formæ suæ quantitas, vitæ qualitas significaretur. Pareo libens, in quantum epistolaris pagina sinit, laudaturus vitæ tam dulcatæ sollicitius ingenuitatem. Ipse etenim est & illis dignus agnosci, queis cùm minus familiariter conuiuatur. ita personam suam deus arbiter, & ratio naturæ, consummatæ felicitatis dote sociata cumulauerunt. Mores autem huiuscemodi, vt laudibus eorum nihil ne regni quidem defraudet inuidia. Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in patulum à planicie frontis in verticem cæsaries refuga crispatur. Ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit. Aurium legulæ, sicut mos gentis est,

crinium superiacentium flagellis opperiuntur Nasus venustissimè incuruus. Labia subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata Pilis intra narium antra fruticantibus cotidiana, succisio. Barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas adusque forficibus euellit. Menti, gutturis, colli non obesi, sed succulenti. lactea cutis, quæ propius inspecta iuuenili rubore suffunditur. Nanque hunc illi crebrò colorem non ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens, aream dorsi humilior inter excrementa costarum spina discriminat: tuberosum est vtrunque musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus, corneum femur, internodia poplitum bene mascula, maximus in minimè rugosis genibus honor, crura suris fulta turgentibus; & qui magna sustentat membra, pes modicus. Si actionem diurnam, quæ est forinsecus exposita, perquiras: antelucanos sacerdotum suorum cœtus minimo comitatu expetit, grandi sedulitate veneratur: quumque sit sermo secretus,

ſecretus, poſſis animaduertere, quòd ſeruet iſtam pro conſuetudine potius quàm pro ratione reuerentiam. Reliquum mane curæ adminiſtrandi regni ſibi deputat. Circumſiſtit ſellam comes armiger; pellitorum turba ſatellitum ne abſit, admittitur; ne obſtrepat, eliminatur: ſicque pro foribus immurmurat excluſa velis, incluſa cancellis. Inter hæc intromiſſis gentium legationibus, audit plurima, pauca reſpondet. Si quid tractabitur, differt: ſi quid expedietur, accelerat. Hora ſecunda ſurgit è ſolio, aut theſauris inſpiciendis vacaturus, aut ſtabulis. Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat; quem tamen, ſi cominus auem feramque aut venanti monſtres aut vianti, manui poſt tergum reflexæ puer inſerit, neruo loróve fluitantibus: quem ſicut puerile computat geſtare thecatum, ita muliebre accipere iam tenſum. Igitur acceptum modò inſinuatis è regione capitibus intendit, modò ad talum pendulum nodi parte conuerſa, languentem chordæ laqueum vagantis digito ſuperlabante proſequitur, & mox ſpicula capit, implet, expellit, quídve cupias

 percuti,

percuti prior admonet, eligis quid feriat: quod elegeris, ferit. Quòd si ab alterutro errandum est, rarius fallitur figentis ictus, quàm destinantis obtutus. Si in conuiuium venitur, quod quidem diebus profestis simile priuato est, non ibi impolitam congeriem liuentis argenti mensis sedentibus suspitiosus minister imponit. Maximum tunc pondus in verbis est: quippe quum illic aut nulla narrantur aut seria. Toreumatum peripetasmatumque modo conchiliata profertur supellex, modo byssina. Cibi arte non precio placent: fercula nidore, non pondere. Scyphorum & paterarum raras oblationes facilius est vt accuset sitis quàm recuset ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italicam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam disciplinam. De luxu autem illo sabbatario narrationi meæ supersedendum est, qui nec latentes potest latere personas. Ad cœpta redeatur. Dapibus expleto somnus meridianus sæpe nullus, semper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, inspicit sollicitè, voluit argutè, mit-

tit inſtanter, ioculanter compellat, patienter expectat. In bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris iraſcitur, in vtriſque philoſophatur. Secundas faſtidit vel timere vel facere. Quarum opportunitates ſpernit oblatas, tranſit oppoſitas; ſine motu euaditur, ſine colludio euadit. Putes illum & in calculis arma tractare. Sola eſt vna cura vincendi. Quum ludendum eſt, regiam ſequeſtrat tantiſper ſeueritatem. Hortatur ad ludum, libertatem, communionemque. Dicam quod ſentio; timet timeri. Denique oblectatur commotione ſuperati; & tunc demum ſibi ceſſiſſe collegam credit, quum fidem fecerit victoriæ ſuæ bilis aliena. Quodque mirere, ſæpe illa lætitia minimis occaſionibus veniens ingentium negociorum merita fortunat. Tunc petitionibus diu antè per patronorum naufragia iactatis abſolutionis ſubitæ portus aperitur. Tunc ego etiam aliquid obſecraturus feliciter vincor, quando mihi ad hoc tabula perit, vt cauſa ſeruetur. Circa nonam recrudeſcit moles illa regnandi, redeunt pulſantes, redeunt ſummouentes, vbique litigioſius fremit ambitus, qui tractus in veſperam cœna regia

interpellante rarescit, & per aulicos deinceps per patronum varietate dispergitur, vsque ad tempus concubiæ noctis excubaturus. Sanè intromittuntur (quanquam rarò) inter cenandum mimici sales, ita vt nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. Sic tamen, quòd illic nec organa hydraulica sonant, nec sub phonasco vocalium concentus meditatum acroama simul intonat. Nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria canit. Rege solùm illis fidibus delinito, quibus non minus mulcet virtus animum quàm cantus auditum. Quum surrexit, inchoat nocturnas aulica casa custodias. Armati regiæ domus aditibus assistunt, quibus horæ primi soporis vigilantur. Sed iam quid meas istud ad partes? qui tibi indicanda non multa de regno, sed pauca de rege promisi. Simul & stilo finem fieri decet, quia & tu cognoscere viri non amplius quàm studia personamque voluisti: & ego non historiam sed epistolam conficere curaui. Vale.

CON-

CONRADI PEVTINGERI
Augustani
DE INCLINATIONE ROMANI IMPERII,
& exterarum gentium, præcipuè Germanorum commigrationibus,

EPITOME.

ATHALARICVS *ex celeberrima Baltborum familia ortus, à Vuisigothis stipendio eorum, quod Athanarico rege defuncto iam annis* XXV, *sub ducibus Cæs. meruissent, Stiliconis perfidia exautoratis, rex constitutus, Thracia vastata Radagasi Gothi, postea in Apennino interempti, exercitui in Pannonia coniunctus; ipsam mox Pannoniam, Illyricum, Noricum, & tandem Italiam ferro & igne populatus, fœdere icto, à Cæs. Honorio Aug. Galliæ partem obtinuit. abiens Saulum Hebræum copiarum ducem contra se per Stiliconem missum profligauit. Inde factus ferocior, vrbem Romam gentium victricem (eius tamen templa iam Christianæ religioni dicata obseruans inuiolata) anno postquam condita est centesimo sexagesimo quarto supra*

ſupra milleſimum, Christianæ verò ſalutis CCCCXII. *Kal. Aprilis, diripuit atque incendit, & post tertium ſiue ſextum diem onustus præda eam dimittens, Gallam Placidiam Caſ. Theodoſij & Flacillæ Augustæ filiam ſecum captiuam ducens in Forocornelij Ataulpho propinquo ſuo copulauit. Campaniam, Lucaniam, & Brutiam deuastando, Conſentiæ demum in fata conceſsit. cuius corpus, ne refoſſum dilaniaretur; accolæ in alneo fluminis Buſenti ſepulchro condiderunt. Habuerunt postea Gothi ſedes apud Vaſcones in prouinciis Toloſanis & Auxitanis. Interim etiam Vuedegiſilus rex cum Vandalis ſuis & Germanis Burgundionibus, cum quibus commilitium fecere Alani, Scythæ origine, cohabitatione tamen Vuandalis proximi: Sueui item à Caſ. Augusto in citeriorem Rheni ripam tranſlati, denuò Gallias atque Hiſpanias ingreſſi ſunt. Burgundiones apud Belgas, Aeduos, Lingones, Veſontios, Matiſconenſes, & Cabilonenſes ſedes à Burgis vicatim constitutis fixerunt. Francones Germanos Rhenum etiam tranſmiſſos, in Galliáſque irruentes, propter veteres ſimultates, in patriam eorum Germanicam, Franconiam repulerunt, Vandalis, Alanis atque Sueuis Hiſpanias occupantibus: ex diuiſione Vuandali*

Bethicam

Bethicam à nomine eorum Vandelosiam dictam, mox etiam Africam Genserico eorum rege, Alani Emeritam, Augustam Lusitaniæ cum omni Gallicia, & Sueui Olixipponem obtinuerunt. soli Austures atque Cantabri tunc in Romanorum fide permanserant. Ad Sueuos deinde Gallicia defecit. Regnauerunt eo loci annis circiter CLXXVII. *donec eandem Lusitanorum partem Andeta Sueuorum rege pulso, Leuogildus Gothorum rex cum Liba fratre eius occupauit. Francones sub Cas. Valentiniano Aug.* III, *cum ducibus eorum Clodione & Meroueo denuò Rheno transmisso, capta primùm Carbonaria silua, & oppidis Cameraco atque Tornaco, regnum in Senonum prouincia apud Aurelianos & Parrhisios constituerunt, & eam partem, quæ inter Rhenum & Mosam, Austriam: & Mosam inter, & Ligerim est sita, Neustriam (vel vt potius credo) Vuestriam à nominibus Germanis vocabant. Inde Franconum vniuersum regnum Orientale Austria Osterrich, Occidentale Vuestria Vuesterrich dictum: quod etiam quisque eruditus monumentis publicis facilè comprobare poterit. Nec Hunnis, Scythis spes commigrandi tunc defuit. hi enim Pannonias, quas pacto à Longobardis habuerant, Attila duce egressi, cum Vuesigothis, Marcoman-*

Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis & Rugis, per mediam ferè Germaniam, & etiam Rhenum transgressi, cæso Gunditario Burgundionum rege, in campis demum Catalaunicis cum Romanis, Francis, Alanis, Gothis, Saxonibus, Lutetianis, Armoritianis, Riparolis, Olibrionibus, Sarmatis, Britonibus, & Lambrionibus conflictu acto, strage maxima commissa, in Pannoniam retrocesserunt. Mox deinde Italiam ingressi, Aquileia vi capta, Venetia prouincia deuastata, Rauennates in deditionem coëgerunt. Sed Leonis Pont. Max. precibus denuò, unde exierant, redierunt. Sic regnorum interitus, & funditùs excisa imperia, nihilq; in terris perpetuum. sed de Langobardorum commigratione ad Paulum Diaconum lectorem remittamus.

NOMINA AVTHORVM

qui à Iornande citantur.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM
Quæ
IORNANDIS DE REB. GETICIS
LIBRO *continentur*.

A.

Fuscus

Sangibanus

FINIS.

ISIDORI

CHRONICON GOTHORVM.

GOTHORVM *antiquissimum esse regnum certum est, quod ex regno Scytharum est exortum. Isti enim sunt quos Alexander vitandos pronuntiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per multa quippe sæcula & regno & regibus vsi sunt: sed quia in chronicis adnotati non sunt, ideo ignorantur. Ex illo autem in historiis inditi sunt, ex quo aduersum se Romani eorum virtutem experti sunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem cursim exponere, & aliqua eorum gesta de historiis libenter retexere.*

ERA CCXIIII. *anno* * *Valeriani & Galieni Impp. Gothi descensis Alpibus, quibus inhabitabant, Græciam, Macedoniam, Pontum & Asiam, atque Illyricum vastauerunt: ex quibus Illyricum & Macedoniam* XV. *fermè annis tenuerunt.*

Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis & Rugis, per mediam ferè Germaniam, & etiam Rhenum transgressi, caeso Gunditario Burgundionum rege, in campis demum Catalaunicis cum Romanis, Francis, Alanis, Gothis, Saxonibus, Lutetianis, Armoritianis, Riparolis, Olibrionibus, Sarmatis, Britonibus, & Lambrionibus conflictu acto, strage maxima commissa; in Pannoniam retrocesserunt. Mox deinde Italiam ingressi, Aquileia vi capta, Venetia prouincia deuastata, Rauennates in deditionem coëgerunt. Sed Leonis Pont. Max. precibus denuò, vnde exierant, redierunt. Sic regnorum interitus, & funditùs excisa imperia; nihilq; in terris perpetuum. sed de Langobardorum commigratione ad Paulum Diaconum lectorem remittamus.

NOMINA AVTHORVM

qui à Iornande citantur.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM
Quæ
IORNANDIS DE REB. GETICIS
LIBRO *continentur.*

A.

Fuscus

Lusitaniæ

FINIS.

ISIDORI
CHRONICON GOTHORVM.

GOTHORVM *antiquissimum esse regnum certum est, quod ex regno Scytharum est exortum. Isti enim sunt quos Alexander vitandos pronuntiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per multa quippe sæcula & regno & regibus vsi sunt: sed quia in chronicis adnotati non sunt, ideo ignorantur. Ex illo autem in historiis inditi sunt, ex quo aduersum se Romani eorum virtutem experti sunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem cursim exponere, & aliqua eorum gesta de historiis libenter retexere.*

ERA CCXIIII. *anno * Valeriani & Galieni Impp. Gothi descensis Alpibus, quibus inhabitabant, Graciam, Macedoniam, Pontum & Asiam, atque Illyricum vastauerunt: ex quibus Illyricum & Macedoniam* XV. *fermè annis tenuerunt.*

 Deinde

Deinde à Claudio Imperatore superati, sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Aug. pro eo quòd tam fortissimam gentem à finibus reipubl. remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio autem auream ei statuam collocauerunt.

ERA CCLXVIIII. *anno* XXVI. *Constantini Imperatoris, Gothi regionem Sarmatarum aggressi, copiosissimis super Romanos irruerunt agminibus. Aduersus quos idem Constantinus aciem instruxit, ingentique certamine vix superatos vltra Danubium expulit; de diuersis gentibus virtutum gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus: quem Romani, acclamante senatu, publica laude prosecuti sunt, quòd tantam gentem vicerit, quòd pacem reipublicæ reformauerit.*

ERA CCCVIII. *anno Valentis* V. *Gothorum gentis administrationem Athanaricus accepit, regnans annos* XIII. *qui persecutionem aduersus fidem communem*

voluit exercere contra eos qui in locis suis Christiani habebantur. ex quibus plerique, quia idolis immolare non adquieuerunt, martyrio coronati sunt: reliqui autem coacti sunt de regno suo exire, & in Romanam transire regionem.

ERA CCCCXV. *anno * Valentis Imp. Gothi aduersum se in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis se cædibus populantes: sed Fridigernum Athanaricus Valentis Imp. auxilio superans, huius rei gratia cum omni gente Gothorum in Arianam hæresim deuolutus est. Tunc Galfilas eorum episcopus Gothicas literas adinuenit, & scripturas sacras in eandem linguam conuertit.*

ERA CCCCXVI. *anno* XIIII. *Valentis Imperatoris, Gothi qui primum Christianos à terra sua expulerant, postmodum ipsi ab Hunis expulsi sunt, transitoque Danubio fluuio, Valentis Imp. potestati se, non depositis armis, dederunt, accepta ab eo ad habitandum Thracia. Sed*

vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis, resumptis armis rebellando Thraciam ferro incendiisque depopulantur, deletoque Romanorum exercitu, ipsum Valentem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem incendunt: vt meritò, iuxta cuiusdam sententiam, ipse ab eis temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat.

ERA CCCCXVIIII. *anno imperij Theodosij Hispani tertio, Athanaricus cum Theodosio ius amicitiæ disponens, mox Constantinopolim pergit: ibique* XV. *die, ex quo fuerat à Theodosio fauorabiliter susceptus, interiit. Gothi autem proprio rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosij Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt.*

ERA CCCCXLVI. *anno* XIIII. *Archadij & Honorij Impp. post Athanaricum duo reges Gothis imperauerunt, qui pacis fœdere rupto, ad deprædandam Romaniam*

maniam se dederunt. Quorum vnus Radagaisus Scytha atque paganus, cum CC. *ferè millibus Italiam belli feritate aggreditur, promittens sanguinem Christianorum diis suis litare si vinceret. Cuius exercitus à Romanis in montuosis locis conclusus, fame est potiùs quàm ferro consumptus: ipse postremùm rex captus est & interfectus.*

ERA CCCCXLVII. *anno Honorij & Archadij Imperatorum, alter ille Alaricus Christianus quidem, sed hæreticus, pro consorte regni amisso in vindictam sanguinis suorum profectus in Italiam, vrbem irruit, & obsessam capit: sicque Roma irruptione atque impetu magnæ cladis euersa est. Tantum autem Gothi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, vt si ingrederentur vrbem, quicunque Romanorum in locis Christi inuenirentur, in eos agere belli iure non liceret, sed ibi & feriendi refrenaretur immanitas, & captiuandi cupiditas coërceretur. sicque post hoc votum aggredientes vrbem, quoscunque*

in locis sacris Christi vel martyrum vel basilicis confugientes inuenerunt, in vastatione vrbis non miserunt, nec cruentus sæuiit in eos gladius, commiserantibus hostibus. Sed & qui extra loca martyrum erant, & nomen Christi vel sanctorum nominabant, & ipsis simili misericordia hostilis furor pepercit. Sic euaserunt multa millia Romanorum, quibus Gothi propter Christum misericorditer pepercerunt. Vnde & huc usque Romani, qui in regno Gothorum consistunt, adeo amplectuntur, vt melius sit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes esse, & graue iugum tributi portare. Gothi autem post tertium diem quo Romam ingressi sunt, nullo hoste cogente sponte discedunt.

ERA CCCCXLVIIII. *anno primo Theodosij minoris, Alarico mox post captam vrbem defuncto, Athaulfus Gothus Italiæ regno præficitur annis septem. Iste quinto regni anno de Italia succedit ad Gallias,*

lias, ibiq. Placidiam filiam Theodosij principis, Archadij & Honorij Imperatorum sororē, quæ à Gothis Romæ capta fuerat, vxorem sibi assumpsit nullo ex ea semine subsistente. Qui dum à Constantio Romano patricio admoneretur, vt relictis Gallijs Hispanias peteret, per quendam Gothum apud Barcilonem inter familiares fabulas iugulatur.

ERA CCCCLIIII. *anno* VII. *Theodosij minoris, post Athaulfum Gothis Sigericus princeps electus est, qui dum ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.*

ERA *& anno quo suprà, Vallia succedens tribus annis regnauit, belli caussa princeps à Gothis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus. mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit: Placidiam sororem eius honorificè reddidit: Romani quoque nominis causa intra Hispanias cædes magnas Barbaris intulit: Wandalos Silingos in*

Betica omnes bello extinxit : Alanos , qui Wandalis & Sueuis potentabantur , adeo * *vt extincto Vtaco rege ipsorum, pauci qui superfuerant oblito regni nomine, Gunderici regis Wandalorum, qui in Gallia resederant , se patrocinio subiugarent. Isti sunt Wandali qui postea Sueuorum obsidione relicta ad Beticam transierunt, captaq. Hispali in Africam migrauerunt. Vallia autem confecto bello Hispaniæ, dum instructa nauali acie in Africam transire disponeret , in fretum Gaditani maris vi tempestatis interceptus , in Hispaniam redire coactus est. Qui deindè per Constantium Romanum patricium ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriæ ad habitandum secunda Aquitania vsque ad Oceanum , cum quibusdam ciuitatibus confinium prouinciarum.*

ERA CCCCLXVII. *anno* * *Theodosij minoris, Theudoridus post Valliam regnat annis* XXIII. *qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat,*

ſat, exercitum mouet, Arelatem nobiliſſimum oppidum Galliæ obſidet: à cuius obſidione imminente virtute Aëtij Romanæ militiæ ducis remotus abſcedit. Extincto autem à Valentiniano Imperatore Eëtio, dum Theudoridus Narbonæ eſſet inſertus, rurſus Theudo à Litorio duce Romanæ militiæ Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primum res proſperas aduerſus Gothos geſſiſſet, denuò reſponſis dæmonum deceptus, in bello à Gothis amiſſo exercitu miſerabiliter ſuperatur: & qui antea hoſtium millibus cæſis feliciter vicerat, dum fallacia dæmonum oracula quærit, ignobiliter victus interiit: Theudoridus autem ſumpto contra Hunos prælio in campis Chatalaunicis ſuperatus occubuit. Gothi autem dimicante Turiſmodo Theudoridi regis filio adeò extitere victores, vt Attila rex Hunorum prælio victus, metu inſequentis exercitus, nuſquam comparuiſſe dicatur.

ERA CCCCXC. *anno Marciani Imp.*

primo, Turismodus filius Theudoridi regnauit anno vno: qui postquam de Hunis triumphauit, dum multa ageret insolentiùs, à Theudorico & Frigdarico est fratribus interfectus.

ERA CCCCXCI. *anno* II. *Marciani imp. Theudoricus post fraternam necem in regnum succedens imperauit annis* XIII. *qui pro eo quòd Imperatori Auito sumendi imperialis fastigij cum Gallis auxilium præbuisset, Aquitanias cum ingenti exercitu & cum ingenti licentia eiusdem Auiti Imperatoris ingreditur. Cui cum magna copia rex Sueuorum Rechiarius occurrens, duodecimo Asturicensis vrbis milliario, apud fluuium qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine superatus est, cæsis suorum agminibus, aliquantis captis, plurimisque fugatis, ipse postremùm rex telo sauciatus fugit. Theudorico autem cum exercitu ad ciuitatem Bragarensem pertendente, die Dominico, etsi incruenta tamen satis lamentabilis eiusdem direptio ciuitatis,*

tis, & Romanorum magna captiuitas fuit. Rechiarius verò ad locum Portuculæ profectus, regi Theudorico captus adducitur. Quo perempto cæteris qui de priori certamine superfuerant sese tradentibus, aliquantis nihilominus interfectis, regnum Sueuorum pœnè destructum est & finitum. Reliqui Sueui, qui remanserant in extrema Galliciæ, Massilæ filiũ nomine Masdrum sibi regem constituunt, regnumque reparatur Sueuorum. Theudoricus autem de Gallicia ad Lusitaniã victor succedens, dum Emeritensem vrbem deprædari moliretur, beatissimæ Eulaliæ martyris terretur ostentis. Mox aduersis sibi nunciis territus, de Emerita egressus, Gallias repetit, & partem exercitus, cum suis ducibus, iterum ad campos Galliciæ dirigit, qui cæsa Asturicensi regione rursum reuertuntur ad Gallias. Nec mora, Gothicus exercitus duce Ceurila à Theudorico ad Hispanias missus succedit, ad Beticam. Post quem sequenti anno Sigericus cum alia parte exercitus

ercitus dirigitur, & Ceurilas reuocatur ad Gallias. Pars autem Gothici exercitus à Sunierico & Nepotiano ducibus ad Galliciam directa, Sueuos apud Lusitaniam deprædatur. In Gallias autem Agrippinus Comes & conciuis Egidio Comiti Romano æmulus, vt Gothorum mereretur auxilia, Narbonam tradidit Theudorico. Pòst aliquot legati Sueuorum ab Arismodo rege Masdræ filio, rege Sueuorum, missi ad Theudoricum venerunt, pacem amicitiamque poscentes. Similiter Theudoricus Arismodo remittit, cum armorum adiectione, munera, directa etiam & coniugi quam haberet. Sallanem quoque legatum denuo Theudoricus mittit ad Arismodum, qui reuersus ad Gallias Theudoricum ab Eurico fratre suo repperit interfectum.

ERA D.IIII. *anno imperij Leonis octauo Euridicus, pari scelere quo frater, succedit in regnum annis* XVIII. *in quo honore prouectus & crimine, statim bello desæuit, parteisque Lusitaniæ deprædatur.*

Qui

Qui priùs capta Pamphilona, Cæsaraugustam inuadit, totamq́ue Hispaniam superiorem optinuit. Terraconensis etiam nobilitatem, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione peremit. In Gallias autem regressus, Arelatum & Massiliam vrbes capit, suoq́ue regno vtramque subiecit. Iste quodam die congregatis in colloquio Gothis, tela quæ habebant omnes in manibus, à parte ferri, alia viridi, alia roseo, alia croceo colore mutata, naturalem ferri speciem aliquandiu non habuisse comperit. Sub hoc rege Gothi legum instituta scriptis habere cœperunt. nam antea tantum moribus & consuetudine tenebantur. Obiit Arelato Euricus morte propria functus.

ERA DXXII. *anno* XI. *Zenonis Imperatoris, Eurico mortuo, Alaricus filius eius apud Tolosensem vrbem princeps Gothorum efficitur, eosq́ue rexit annis* XX. *tribus. Qui cùm à pueritia vitam in otio & conuiuio peregisset, tandem prouocatus à Francis, in regione Pictauensis vrbis*

prælio

prælio inito, extinguitur, eoque interfecto regnum Tolosanum occupantibus Francis destruitur.

ERA DXLV. *anno* XVII. *Anastasij Imp. Geselicus superioris Regis ex concubina filius Narbonæ princeps efficitur, & regnauit annis quattuor: sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauia summus. Denique dum eadem ciuitas à Gundebaldo Burgundionum Rege direpta fuisset, iste cum multis vi, dedecore & cum magna suorum clade apud Barcinonam se contulit. Ibi moratus, quousque regni fascibus à Theudorico fugæ ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africam, Wandalorum suffragium poscit, quo in regnum posset restitui. Qui dum non impetrasset auxilium, mox de Africa rediens, ob metum Theoderici Regis, Aquitaniam petiit. Ibi anno vno delitescens Hispaniam reuersus ab Ebbaue Theudorici Regis duce, duodecimo à Barcinona vrbe milliario commisso prælio superatus in fugam vertitur, captusque*

captusque trans fluuium Druentium Galliarum occiditur.

ERA DXLV. *anno* XXVI. *Anastasij Imperatoris, Theodericus iunior dum iampridem à Thracia & Pannonia veniens, fugato Arnulfo Rege Ostrogothorum, regnasset in Italia annis* X. *&* *octo, rursus expulso Rege Vuisigothorum Geselico, regnauit in Hispania annis* XV. *sicque prius Italo regno potitus, postea Hispaniam rexit, quam superstes eiusdem Amalarico nepoti reliquit. Per hunc dignitas vrbis Romæ non parua est restituta. muros enim eius iste redintegrauit. ob quam causam à senatu inauratam statuam meruit.*

ERA DLXIIII. XIIII. *anno Iustiniani Imperatoris, defuncto Theuderico, Amalaricus nepos eius quinque annis regnauit. Qui cum ab Hildeberto Francorum Rege Narbonæ prælio superatus fuisset, Barcinonam fugiens venit, omniumq. contra se odio excitato, apud Narbonam in foro ab exercitu iugulatus interiit.*

ERA

ERA DLX. *nona, Iustiniani Imp. tempore, post Amalaricum Theudis in Hispania creatur in regnum per annos* XVI. *menses quinque. Qui dum esset hæreticus, pacem tamen concessit Ecclesiæ dei, ut licentiã Catholicis Episcopis daret in unum apud Toletanam urbem conuenire, & quæcunque ad Ecclesiæ disciplinam necessaria existerent, dicere licenterque disponere. Iste Francorum Reges quinque Cæsaraugustam obsidentes, omnemque ferè Terraconensem prouinciam bello depopulantes, misso duce Theudisclo fortiter debellauit, atque à regno suo non pace, sed armis exire coëgit. Vulneratur autem à quodam in palatio, qui iamdiu dementis speciem, ut regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte insaniam, & quasi furore repletus perfodit principem. quo vulnere prostratus occubauit, & vi gladij indignantem animam exalauit. Fertur autem inter effusionem sanguinis coniurasse homines suos, ne quis interficeret percussorem suum, dicens*

recepisse

recepisse se dignam vicissitudinem, quòd & ipse priuatim ducem suum sollicitatum occiderat.

ERA DLXXX. *anno* XII. *Iustiniani Imperatoris interempto Theudi Theudisclus Gothis præficitur. Regnauit anno vno, mensibus* VII. *Hic pari coniuratorum manu inter epulas cœnæ, gladio confossus extinguitur.*

ERA DLXXXIIII. *anno* XVI. *Iustiniani Imperatoris, extincto Theudisclo, Agila Rex creatur, regnans annis quinque. Cuius tertio anno Athanagildus tyrannidem regnandi cupiditate arripuit. Gothi autem Agilam apud Emeritam fide sacramenti oblita interimunt, & Athanagildo se tradunt.*

ERA DXCIII. *anno* XXXVIII. *Iustiniani Imperatoris, Agila perempto, Athanagildus regnum, quod inuaserat, tenuit annis* XVI. *Iste cùm iamdudum sumpta tyrannide Agilam regno priuare quæreret, militum sibi auxilia ab Imp. Iustiniano*

niano popoſcerat, quos poſtea ſubmouere à finibus regni molitus non potuit. aduerſus quos huc vſque confligitur. Nam frequentibus antea prælijs cæſi, nunc verò multis caſibus fracti ac diminuti ſunt. Deceſſit autem Athanagildus Toleto propria morte, vacante regno menſibus quinque.

. ERA DCVIII. *anno ſecundo Iuſtini minoris poſt Athanagildum Liuua Narbonæ regno præficitur, regnauitque annis tribus. qui ſecundo anno poſtquam adeptus eſt principatũ Leuuigildum fratrem ſuum ſocium regni conſtituit, Hiſpaniæque adminiſtrationi præfecit. ipſe autẽ Galliæ regno contentus eſt. ſicque regnum duos capit, cùm nulla poteſtas patiens conſortis ſit. Huic autem in ordine temporum vnus tantùm annus reputatur, reliqui, Leuuigildo adnumerantur.*

ERA DCVIII. *anno ſecundo Iuſtini minoris, Leuuigildus adepto Hiſpaniæ & Galliæ regno ocium periculoſum ratus, regnum bello ampliare ſtatuerat. Subegit Aregenſes.*

Aregenses. cæpit Sabariam. Crospida ab eo deuicta est. Cesserant etiam armis illius omnes rebelles Hispaniæ vrbes. fudit quoque diuerso prælio militem, & quædam castra ab eis occupata dimicando recepit. Erminigildum deinde imperiis suis tyrannizantem obsessum exsuperauit. Postremò bellum Sueuis intulit, regnumque eorum iniuria gentis suæ mira celeritate transmisit, Hispania penè tota potitus. Nam antea gens Gothorum angustis finibus artabatur. Sed obfuscauit in eo error impietatis gloriam tantæ virtutis. Denique iniquæ perfidiæ furore repletus, in Catholicos persecutione commota, plurimos Episcoporum exilio relegauit, & Ecclesiarum reditus & priuilegia tulit. multos quoque terroribus suis in Arrianam hæresim & pestilentiam impulit: plerosque sine persecutione, illectos auro rebusque decepit. Ausus quinetiam inter cætera hæresis suæ contagia, rebaptizare Catholicos, & non solùm ex plebe sed etiam ex sacerdotalis ordinis dignitate, si-

cut Vincentium Cæsaraugustanum de Episcopo apostatam factum, & tanquam à cœlo in inferna proiectum. Extitit autem & quibusdam suorum perniciosus. nam vi cupiditatis & liuoris quosque potentes vt vidit, aut capite damnauit, aut opibus ablatis proscripsit. Aerarium quoque ac fiscum primus iste auxit: primusque inter suos regali veste opertus, solio resedit. Nam ante eum & habitus & consessus communis vt genti, ita & regibus erat. Condidit autem ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filij sui Recopolin nominauit. In legibus quoque ea quæ ab Eurico incondite constituta videbantur correxit, plurimas leges prætermissas adiciens, plerasque superfluas auferens. Obiit propria morte Toleto anno regni sui XVIII.

ERA DCXXXV. *Leuuigildo defuncto filius eius Recaredus regno est coronatus, cultu præditus religionis, & patriis moribus longè dissimilis. Namque ille inreligiosus & bello promptissimus, hic fide pius*

&

& pace praeclarus. ille armorum artibus gentis imperium dilatans, hic gloriosus eandem gentem fidei trophæo sublimans. In ipsis enim regni sui exordiis Catholicam fidem adeptus, totius Gothicæ gentis populos inoliti erroris labe detersa, ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum etiam ad condemnationem Arrianæ hæresis congregauit, cui concilio idem gloriosissimus princeps interfuit, suaque eum præsentia & subscriptione firmauit. In belli quoque gloria satis clarus ac præcipuus extitit. Francis enim cum sexaginta ferè millibus armatorum copiis Gallias irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos, glorioso triumphauit euentu. Nulla vnquam in Hispaniis Gothorum vel maior vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia, residua pars exercitus in fugam versa, Gothis post tergum insequentibus vsque regni sui finibus cæsa est. Sæpe etiam & lacertos contra Romanas insolentias & irruptiones Wasconum mouit, vbi non magis bella tra-

la tractasse, quàm potiùs gentem, quasi in palæstra eludij, pro vsu vtilitatis videtur exercuisse. Prouincias autem pater prælio conquisiuit: iste pace conseruauit, æquitate disposuit, moderamine rexit. Multi quoque aduersus eum tyrannidem assumere cupientes, detecti sunt, suæque machinationis consilium implere non potuerunt. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantamque in vulgus gratiam habuit, & tantam in animo benignitatem gessit, vt in omniũ mentibus influens etiam malos ad affectum sui amoris attraheret: adeò liberalis, vt opes priuatorum, Ecclesiarum prædia direpta à patre & fisco adsociata, iuri proprio restitueret. Adeo quoque clemens fuit, vt populi tributa sæpe indulgentiæ largitione donaret. Multos etiam ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus, opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recondens: sciens ad hoc illi fuisse collatum regnum, vt eo salubriter vteretur, bonis initiis bonum finem adeptus. fi-

dem enim recta gloriæ quamprimum percepit, nouissimè publica confessione pœnitentiæ cumulauit. Quintodecimo anno Toleto morte propria decessit.

ERA DCXL. *anno post Recaredum principem filius eius Liuua regni suscepit sceptra annis duobus: ignobili quidem matre progenitus, sed virtutum indole insignitus: quem in primo flore adolescentiæ Vittericus sumpta tyrannide innocuum regno deiecit, præcisaque eius dextra occidit, anno ætatis* XX. *regni verò secundo.*

ERA DCXLII. *extincto Liuua Vittericus regnum, quod viuente illo inuaserat, sibi vendicat annis* VII. *vir quidem strenuus in armorum arte, sed tamen expers victoriæ. Namque aduersus Romanum militem bella sæpe molitus, nil satis gloriæ gessit, præter quòd milites quosdam Sagontia per duces optinuit. Hic in vita plurima illicita fecit. in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio periit. Mors quippe innocentis inulta in illo non fuit. inter*

ter epulas enim prandij coniuratione suorum est interfectus. Corpus verò eius viliter est exportatum atque sepultum.

ERA DCXL. *octaua, Gundemarus post Vttericum princeps efficitur annis duobus. hic Wascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Toleto propria morte decessit.*

ERA DCLI. *Sisebutus post Gundemarum regali fastigio euocatur, regnans annos* VIII. *menses sex. qui in initio regni sui Iudæos ad fidem Christianam permouens æmulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam. Potestate enim compulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed sicut scriptum est, siue per occasionem, siue per veritatem, Christus adnuntietur. Fuit autem lingua nitidus, literarum studiis ex parte imbutus. In bellicis quoque causis fauorem habuit præliorum. Astures enim rebellantes misso exercitu per ducem suum Richilanem in ditionem suam reduxit. Roccones arduis montibus*

vndique

vndique circumſeptos ſimiliter per duces deuicit. De Romanis quoque præſens feliciter triumphauit, & quaſdam vrbes pugnando ſubegit: adeo clemens poſt victoriam, vt pœnè omnes ab exercitu ſuo hoſtili præda in ſeruitutem redactos precio dato abſolueret, eiuſque theſaurus redemptio captiuorum exiſteret. Hunc alij morbo, alij veneno aſſerunt interfectum. Hi ſunt anni Gothorum regum, ab exordio Athanarici regis vſque ad iſtum Siſebutum, anni CCL. *vnus.* ERA DCLXVI.

Explicit hiſtoria Gothorum.

INCIPIT

HISTORIA WANDALORVM.

VVANDALI *cùm Alanis & Sueuis pariter Hiſpanias ingrediuntur. Hi pace inter ſe inita, ſorte ad inhabitandum ſibi prouinciarum diuidunt*

regiones. Galliciam Wandali & Sueui occupant. Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias. Wandali autem cognomine Silingi Beticam sortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua barbaris dominantibus se subiugunt. In Hispanias Gundericus primus rex Wandalorum successit, regnans in Galliciæ partibus annis XVI. *qui dum rupto fœdere pacis Sueuos in Neruosis montibus obsideret, relicta tandem Gallicia cum omnibus Wandalis ad Beticam trāsiuit: captáque Hispali cum inreuerenter in Ecclesias ipsius ciuitatis manus extendisset, mox Dei iudicio dæmone correptus interiit. Cui Geisericus frater suus ex Catholico apostata factus succedit in regnum annorum sexaginta. qui de Beticæ prouinciæ litore ad Mauritaniam venit, & Africa relicta in Hispaniam transfretauit. Cui Valentinianus occidentis Imperator non valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam Wandali possederant tanquam*

pacifico

pacifico tradidit, conditionibus ab eo sacramenti acceptis ne quid amplius inuaderet. Ille autem sacramenti religione violata Carthaginem peruadit, Siciliam deprædatur, Panormum obsidet, Arrianam pestilentiam per totam Africam intromittit, sacerdotes Ecclesiæ expellit, martyres plurimos efficit. Aduersus quem Theodosius minor Orientis Imperator bellum præparauit, quod ad effectum non venit. Hunis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus Wandalorum à Sicilia reuocatur, & ad defendendos Thraces & Illyrianos transmittitur. Geisericus autem non contentus solis Africæ vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisq. opibus Romanorum per quatuordecim dies, relicto Valentiniano, filias eius multaque millia captiuorum secum tulit. moxque Carthaginem rediit, & per legatos postulata pace à Valentiniano filias eius ei Constantinopolim mittit. sicque post multarum prouinciarum clades & Christianorum

norum spolia atque neces moritur regni sui anno sexagesimo. Hunericus autem filius eius regnauit annis septem, mensibus quinque, habens in coniugio Imperatoris Valentiniani filiam, quam pater eius Roma captiuam cum matre abduxerat, qui & ipse Arriano suscitato furore Catholicas per totam Africam atrocior patre persequitur Ecclesias, tollit sacerdotes, & cuncti ordinis clericos in exilium mittit: monachos quoque atque laïcos quatuor circiter millia exiliis durioribus relegauit, martyres fecit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis perfectè vsque ad finem suũ locuti sunt. Tunc Lætus Leptensis ciuitatis Episcopus glorioso martyrio coronatur. Venericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni sui anno vt Arrius pater eius interioribus cunctis effusis miserabiliter vitam amisit. Cui succedens Guntabundus regnauit XII. *annis, qui statim pacem Ecclesiæ donauit, &*

Catholicos

Catholicos protinus ab exilio reuocauit. Quo defuncto Trasemundus regnauit annis XXVII. *mensibus quatuor. Iste Arriana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, in Sardiniam exilio ex omni Africana ecclesia* CXX. *Episcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Post quem regnauit Hildiris ex filia Valentiniani Imp. genitus à Geiserico captiuata, quæ Hunerico filio suo fuerat iuncta. Regnauitque Hildiris annis septem & tribus mensibus. Iste sacramento à prædecessore suo Trasemundo fuerat obstrictus, ne Catholicis in regno suo Ecclesias aperiret, aut priuilegia restitueret. priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit sacerdotes Catholicos ab exilio reduci & Ecclesias aperiri. Quem Gilimer assumpta tyrannide regno priuauit, & cum filiis carceris custodia mancipauit. Post hæc Gilimer tyrannus regnauit annis tribus, mensibus octo: qui multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinxit, multorumq. substan-*

ſubſtantias tulit. aduerſus quem Iuſtinianus Imp. incitatione Læti Epiſcopi, qui ab Hunerico Wandalorũ rege martyr fuerat factus, exercitum in Africa Beliſario magiſtro militum duce mittit: quem Beliſarius cum omni gente Wandalorum prælio fugauit. Africam cepit centeſimo XVII. *Wandalorum ingreſſionis anno. In ipſo autem Beliſarij occurſu, priuſquam congreſſio fieret, Gilimer tyrannus Hildirim regem cum quibuſdam generis eius affinibus occidit. Beliſarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cum diuitiis ſuis ex rapinis prouinciarum Africæ conquiſitis Conſtantinopolim Iuſtiniano Imperatori duxit: ſicque regnum deſtructum eſt & finitum Wandalorum. Fiunt ſimul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hiſpaniam ingreſſus eſt, vſq. ad Gilimeri caſum & Wandalorum interitum anni* CXX. *tres & menſes ſeptem.*

Explicit hiſtoria Wandalorum.

INCIPIT
HISTORIA
SVEVORVM

SVEVI *duce Hermerico rege cum Alanis & Wandalis simul Hispanias ingressi sunt* ERA CCCCXCVII. *Hi Galliciam cum Wandalis occupant. Wandalis autem transeuntibus Africam, Galliciam soli Sueui sortiti sunt; quibus præfuit Emericus annis quatuordecim. Gallici autem in parte prouinciæ regno suo vtebantur: quos Emericus assidua vastatione deprædans tandem ob morbi dolorem eis pacem dedit: quo morbo diutissimè per annos septem oppressus interiit. Post quem Riccila filius eius successit & regnauit annis octo. Hic iubente patre ab eo missus, Undebotum Romanæ militiæ ducem cum suis omnibus copiis ad Singilium Beticæ fluuium inito bello prostrauit, magnis eius auri argentique copiis occupatis. Post obitum autem*

*autem patris suscepto regno, Hispania ab eo optenta cum Betica, Carthaginenses prouincias in suam redegit potestatem. Quo defuncto Rectiarius succedit in regnum annis nouem. Hic accepta in coniugio Theudoridi regis Gothorum filia in initio regni sui * deprædatur. Mox ad Theudoridum socerum suum profectus Cæsaraugustanam regionem cum auxilio Gothorum rediens deprædatur, irruptaque per dolum Ilerdensi vrbe, egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimum dum Theudoridus rex Hispaniam ingrederetur, inito prælio aduersus eum, primò fugatus, deinde captus occiditur. Occiso Rectiario Sueui bifariè diuisi, pars Fratan, pars Masdram sibi regem constituunt. Masdras autem cum manu Sueuorum statim Lusitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædisq. contractis. Ciuitas etiam Olisepona sub specie pacis intratur. Nec mora, Fratan mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Masdram reuertuntur: regionem Galliciæ adhærentem*

tem flumini Durio deprædantur. Masdras autem peracto tertio anno regni sui iugulatur. Quo extincto inter Frumarium & Remismundum Masdræ filium oritur de regni potestate dissensio. Sed Fumarius, cum manu quam habebat, Flauiensem ciuitatem grandi euertit excidio. Remismundus autem vicina sibi pariter Arigensium loca & Lucensis conuentus maritima populatur. Frumario autem mortuo, Remismundus omnes Sueuos in suam ditionem reuocat, pacem cum Gallicis reformat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: à quo etiam per legatos & arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Lusitaniam transiit. Cimbricam pace deceptam diripit. Olisepona quoque ab eo occupatur: ciues verò qui illic præerant, custodiendos tradidit Lusido. Huius tempore Alax natione Galata, effectus apostata & Arrianus, inter Sueuos regis sui auxilio fidei Catholicæ hostis emersit. cuius seductione Sueui à fide Ca-

 tholica

tholica recedentes, in Arrianum dogma declinant. Post multos deinde reges regnum Sueuorum suscepit Theudemirus: qui fidem Catholicam adeptus, Arrianæ impietatis errore destructo Sueuos vnitati fidei reddidit. Huius temporib. Martinus monasterij Dumiensis episcopus fide & scientia claruit. Cuius studio & pax ecclesiæ reddita est, & multa monasteria condita. Post Theudemirum, Miro Sueuorum princeps efficitur, & regnauit annis XIII. *Hic bellum secundo regni sui anno contra Rocco-nes intulit: deinde in auxilium Liuuigildi Gothorum regis aduersus rebellem filium ad expugnandam Hispalim pergit, ibique vitæ terminum clausit. Cui Eburicus filius in regnum succedit: quem adolescentem Audicas assumpta tyrannide regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non dilata est sententia. mox enim Liuuigildus Gothorum rex Sueuis bellum inferens, optento eodem regno Audicam deiecit, atque detonso eo, post regni*

honorem,

honorem, presbyterij officio consecrauit. Sic enim oportuit, vt quod regi suo fecerat, rursum idem ab alio congrua meriti vicissitudine pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur, quod mansit annis centum xx. *sex.*

Explicit historia Sueuorum.

CHRONICA REGVM WISIGOTHORVM.

ERA quadringentesima, in Gothis primus Rex Atanaricus efficitur. Post hunc Alaricus. Quo in Italia mortuo, Ataulfus eligitur. Isto regnante, Gothi relicta Italia, Gallias ac postea Hispanias occupant. Anni verò regum hac summa notantur.

Atanaricus regnauit annos XIII.
Alaricus regnauit annos XXVIII. in Italia.
Ataulfus regnauit annos VI.
Sigericus regnauit annos VII. alibi semis tantùm D.

Walia regnauit annos III.
Theudoredus regnauit annos XXXIII.
Thurismodus regnauit annos III. alibi vnum.
Theudericus regnauit annos VII. alibi XIII.
Euricus regnauit annos XV.
Alaricus regnauit annos XXIII.
Gesaericus regnauit annos III. & in latebra annum I. alibi XV.
Theudericus de Italia regnat in Hispania tutelam agens Amalerico nepoti suo, per consules, annos XLI.
Amalaricus regnauit annos V.
Theudi regnauit annos XVI. menses VI.
Theudisclus regnauit annum I. menses VI. dies XIII.
Agila regnauit annos V. menses VI. dies XIII.
Athanagildus regnauit annos XV. menses VI.
Vacat regnum menses V. & alibi XIII.
Liuua regnauit annum I.
Liuuigildus regnauit annos XVIII.
Reccaredus regnauit annos XV. menses VI. dies X.
Item Liuua regnauit annum I. menses VI.
Wittericus regnauit annos VI. menses X.
Gun-

Gundenarus regnauit annum I. menſes X dies XIIII.

Siſebutus regnauit annos VIII. menſes XI. dies XVI.

Item Reccaredus regnauit annos III.

Suuintila regnauit annos X.

Siſenandus regnauit annos IIII. menſes XI. dies XVI.

Chintila regnauit annos III. menſes VIIII. dies VIIII.

Iulga regnauit annos II. menſes IIII.

Chindaſuuindus ſolus regnauit annos VI. menſes XIII. dies XX.

Item cum filio ſuo Receſſuindo rege regnauit annos IIII. menſes VIII. dies XII. obiit pridie Kal. Octobris, Era DCLXI.

Receſſuindus ſolus regnauit annos XIII. menſes VII. dies XI.

Obiit Kal. Septembr. D. IIII. feria, hora III. Era DCCX. anno incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti DCCLXXII. anni Cycli decemnoualis VIII. luna III. Idem cum patre ſuo regnauit annos IIII. menſ. VIII. dies XI.

Suſcepit autem domnus Wamba regni gubernacula eodem die quo ille obiit in

ſupradictis Kalend. Septembribus, dilata vnctionis ſollemnitate vſq. in diem XIIII. Kal. Octobris, luna XXI. Era qua ſupra. Idem quoque glorioſus Wamba Rex regnauit annos VIII. menſ. I. dies XIIII. Accepit quoque pœnitentiam prædictus princeps die Dominico exeunte hora noctis prima, quod fuit pridie Idus Octobris, luna XV. Era DCCXVIII.

Suſcepit autem ſuccedente die ſecunda feria glorioſus domnus noſter Eruigius regni ſceptra, quod fuit Id. Octobris, luna XVI. Era DCCXVIII. dilata vnctionis ſollemnitate vſque in ſuperuenientem diem Dominicum, quod fuit XIIII. Kalendas Nouembris, luna XXII. Era qua ſuprà.

EX

EX DESCRIPTIONE PONTI EVXINI

Quæ deſideratur apud Procopium Libro quarto belli Gothici, qui eſt vltimus ogdoadis hiſtoriarum.

* * *

ΥΠΕΡΘΕΝ δὲ σαγίδας, οὐννικὰ ἔθνη πολλὰ ἵδρυνται. τὸ δ' ἐντεῦθεν, εὐλυσία μὲν ἡ χώρα ὠνόμασται. βάρβαροι δὲ αὐτῆς ἄνθρωποι, τά τε παράλια καὶ τὴν μεσόγειον ἔχουσι, μέχρι ἐς τὴν μαιῶτιν καλουμένην λίμνην καὶ ποταμὸν τάναϊν, ὃς δὴ ἐς τὴν λίμνην ἐσβάλλει. αὕτη δὲ ἡ λίμνη ἐς τὴν ἀκτὴν πόντου τοῦ εὐξείνου τὰς ἐκβολὰς ποιεῖται. ἄνθρωποι δὲ οἱ ταύτῃ ὤκηνται, κιμμέριοι μὲν τὸ παλαιὸν ὀνομάζονται, τανῦν δὲ οὐτυργούροι καλοῦνται. καὶ αὐτοῦ καθύπερθεν ἐς βορρᾶν ἄνεμον, τὰ ἄντων ἄπειρα ἵδρυνται. παρὰ δὲ τὸν χῶρον αὐτὸν, ὅθεν ἡ τῆς λίμνης ἐκβολὴ ἄρχεται Γότθοι οἱ τετραξῖται καλούμενοι ὤκηνται, οὐ πολλοὶ ὄντες, οἳ δὴ τὰ χριστιανῶν νόμιμα σεβόμενοι, περιστέλλουσιν οὐδενὸς ἧσσον. τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι καὶ τὴν ἐκβολὴν ταύτην ἐκ λίμνης ἀρξαμένην τῆς μαιώτιδος ἄχρι ἐς τὸν εὔξεινον πόν-

τοι, ἥπερ διήκει ἐς ὁδὸν ἡμερῶν ὥς φασιν εἴκοσι. ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνεμον ὃς ἐνθένδε πνεῖ, ταναΐτην προσαγορεύουσι. εἴτε δὲ τῆς ἀρείου δόξης ἐγένοντό ποτε οἱ Γότθοι οὗτοι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ ἔθνη, εἴτε καὶ ἄλλο τι ἀμφὶ τῇ δόξῃ αὐτοῖς ἤσκητο, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἴσασιν. ἀλλὰ φιλίᾳ τε τανῦν καὶ ἀπραγμοσύνῃ πολλῇ τιμῶσι τὴν δόξαν. οὗτοι ὀλίγῳ πρότερον, λέγω δὲ ἡνίκα πρῶτόν τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τὴν αὐτοκράτορα εἶχεν ἀρχὴν, πρέσβεις τέτταρας ἐς βυζάντιον ἔπεμψαν, ἐπίσκοπόν σφίσι τινὰ δεόμενοι δοῦναι, ἐπεὶ ὅσις μὲν αὐτοῖς ἱερεὺς ἦν, τετελεύτηκει οὐ πολλῷ πρότερον, ἔγνωσαν δὲ ὡς καὶ ἀβασγοῖς ἱερέα βασιλεὺς πέμψειε καὶ αὐτοῖς προθυμότατα ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐπιτελῆ ποιήσας τὴν δέησιν, ἀπεπέμψατο. οἱ δὲ πρέσβεις οὗτοι οὔννων τῶν οὐτουγούρων δείσαντες μὲν τὸ ἐμφανὲς αὐτηκόων πολλῶν ἀποστωμύλοντες ὅτου δὴ ἕνεκα ἥκοιεν, ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ τὰ ἀμφὶ τῷ ἱερεῖ βασιλεῖ ἤνεγκαν. ὡς λαθραιότατά τε ἤγγειλαν ξυγγενόμενοι, ἅπαντα φράζουσιν ὅσα συνοίσειν τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ ἔμελλε, ξυγκρουομένων ἐς ἀλλήλους ἀεὶ τῶν σφίσι προσοικούντων βαρβάρων. ὅν τινα δὲ τρόπον οἵ τε τραξίται καὶ ὅθεν ἀναστάντες ἐνταῦθα ἱδρύσαντο, ἐξερῶ ἔρχομαι. Πάλαι μὲν οὔννων τῶν τότε κιμμερίων καλουμένων πολύς τις ὅμιλος τὰ χωρ-

ρία ταῦτα ἐνέμοντο ὧν ἄρτι ἐμνήσθην. βασιλεύς τε εἷς ἅπασιν ἐξηγεῖτο καί ποτέ τις αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ᾧ δὴ παῖδες ἐγένοντο δύο, ἅτερος μὲν, οὐτουργοὺρ ὄνομα· κουτριγοὺρ δὲ ὁ ἕτερος. οἵπερ ἐπειδὴ αὐτοῖν ὁ πατὴρ τὸν βίον συνεμετρήσατο, τήν τε ἀρχὴν ἄμφω ἐν σφίσιν αὐτοῖς διεδάσαντο, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς ἔδοσαν. οἱ μὲν γὰρ, οὐτίγουροι, οἱ δὲ κουτρίγουροι καὶ ἐς ἐμὲ ὀνομάζονται. οὗτοι μὲν ἅπαντες, τῇδε ᾤκηντο κοινὰ μὲν τὰ ἐπιτηδεύματα ξύμπαντα ἔχοντες, οὐκ ἐπιμιγνύμενοι δὲ ἀλλήλοις. οἱ δὲ, τῆς τε λίμνης καὶ τῆς ἐνθένδε ἐκροῆς ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα ἵδρυνται, ἐπεὶ οὔ τε διέβαινόν ποτε τὰ ὕδατα ταῦτα, οὔ τε διαβατὰ εἶναι ὑπώπτευον, πρὸς τὰ εὐκολώτατα περίφοβοι ὄντες. τοῦ μηδένα ἀποπειράσασθαι αὐτῶν πώποτε, ἀλλ' ἀμελέτητοι τῆς διαβάσεως παντάπασιν εἶναι. Λίμνην δὲ τὴν μαιῶτιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκβολὴν ὑπερβάντι, εὐθὺς μὲν ἐς αὐτήν που τὴν ταύτης ἀκτὴν οἵ τε τετραξῖται καλούμενοι Γότθοι τὸ παλαιὸν ᾤκηντο, ὧν ἐπεμνήσθην ἀρτίως. πολλῷ δὲ αὐτῶν ἄποθεν Γότθοι τε καὶ οὐισίγοτθοι καὶ βανδίλοι, καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ γένη ξύμπαντα ᾤκηντο. οἳ δὴ καὶ σκύθαι ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐπεκαλοῦντο, ἐπεὶ πάντα τὰ ἔθνη ἅπερ τὰ ἐκεῖ χωρία εἶχεν, σκυθικὰ μὲν ἐπὶ κοινῆς ὀνομάζεται ἔνιοι δὲ αὐτῶν σαυρομάται ἢ με-

λάχλανοι, ἢ ἄλλο τι ἐπεκαλοῦντο. προϊόντος
δὲ τοῦ χρόνου φασὶν, εἴπερ ὁ λόγος ὑγιής ἐστι, τῶν
μὲν κιμμερίων νεανίας τινὰς ἐν κυνηγεσίῳ
διατριβὴν ἔχειν: ἔλαφον δὲ μίαν πρὸς αὐτῶν
φεύγουσαν, ἐς τὰ ὕδατα ἐσπηδῆσαι ταῦτα: τούς
τε νεανίας εἴτε φιλοτιμίᾳ εἴτε φιλονεικίᾳ τινὶ
ἐχομένους, ἢ καί τι δαιμόνιον αὐτοὺς κατηνάγκα-
σε, τῇ ἐλάφῳ ἐπισπέσθαι ταύτῃ, μηχανῇ τε με-
θίεσθαι αὐτῆς οὐδεμιᾷ, ἕως ξὺν αὐτῇ ἐς τὴν ἀν-
τιπέρας ἀκτὴν ἵκοντο: καὶ τὸ μὲν διωκόμενον ὅ τί
ποτ᾽ ἦν, εὐθὺς ἀφανισθῆναι. δοκεῖ γάρ μοι ὡς
οὐδὲ ἄλλου του ἕνεκα ἐνταῦθα ἐφάνη ὅτι μὴ τοῦ
γενέσθαι κακῶς τοῖς τῇδε ᾠκημένοις βαρβάροις. τοὺς
δὲ νεανίας τοῦ μὲν κυνηγεσίου ἀποτυχεῖν: μάχης
δὲ ἀφορμὴν καὶ λείας εὑρέσθαι. ἐς ἤθη γὰρ τὰ πά-
τρια ὅτι τάχιστα ἐπανήκοντες, ἔνδηλα πᾶσι κιμ-
μερίοις πεποίηνται, ὅτι δὴ ταύτῃ βατὰ σφίσι τὰ
ὕδατα εἴη. ἀνελόμενοι οὖν αὐτίκα τὰ ὅπλα,
πανδημεί τε διαβάντες, ἐγένοντο μελλήσει οὐδε-
μιᾷ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ. βανδήλων μὲν ἤδη
ἐνθένδε ἀναστάντων ἐπί τε λιβύης ἱδρυσαμένων,
ἐν ἱσπανίᾳ δὲ οὐισιγότθων οἰκησαμένων. Γότ-
θοις οὖν τοῖς ἐς τὰ τῇδε ᾠκημένοις πεδία, ἐξα-
πιναίως ἐπιπεσόντες, πολλοὺς μὲν ἔκτειναν, τοὺς
δὲ λοιποὺς ἐτρέψαντο ἅπαντας. ὅσοι τε αὐτοὺς
διαφυγεῖν ἴσχυσαν, ξὺν παισί τε καὶ γυναιξὶν
ἐνθένδε ἀναστάντες ἀπέλιπον μὲν τὰ πάτρια
ἤθη:

ἤθη· διαπορθμευσάμενοι δὲ ποταμὸν ἴστρον ἐν γῇ τῇ ῥωμαίων ἐγένοντο. καὶ πολλὰ μὲν τοὺς ταύτῃ ᾠκημένους δεινὰ ἔδρασαν· μεταδόντος δὲ βασιλέως ᾠκήσαντο ἐς τὰ ἐπὶ θρᾴκης χωρία· καὶ τὰ μὲν ξυνεμάχουν ῥωμαίοις, τάς τε συντάξεις ὥσπερ οἱ ἄλλοι στρατιῶται πρὸς βασιλέως κομιζόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ φοιδεράτοι ἐπικληθέντες. οὕτως γὰρ αὐτοὺς τότε λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν ῥωμαῖοι: ἐκεῖνο οἶμαι παραδηλοῦντες ὅτι δὴ οὐχ ἡσσημένοι αὐτῶν τῷ πολέμῳ γότθοι, ἀλλ' ἐπὶ ξυνθήκαις τισὶν ἔνσπονδοι ἐγένοντο σφίσι. φοίδερα γὰρ λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ καλοῦσι ξυνθήκας, ἧπέρ μοι ἔμπροσθεν δεδήλωται λόγοις. τὰ δὲ καὶ πόλεμον πρὸς αὐτοὺς διέφερον οὐδενὶ λόγῳ ἕως ᾤχοντο ἀπιόντες ἐς ἰταλίαν θευδερίχου ἡγουμένου σφίσι. τὰ μὲν οὖν τῶν γότθων τῇδε κεχώρηκεν. οὖννοι δὲ αὐτῶν τοὺς μὲν κτείναντες, τοὺς δὲ ὥσπερ ἐρρήθη ἐξαναστήσαντες, τὴν χώραν ἔσχον. καὶ αὐτῶν κουτριγοῦροι μὲν παῖδας καὶ γυναῖκας μεταπεμψάμενοι, ἐνταῦθα ἱδρύσαντο, οὗ δὴ καὶ ἐς ἐμὲ ᾤκηνται: καὶ δῶρα μὲν πολλὰ πρὸς βασιλέως ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζουσι, καὶ διαβαίνοντες ποταμὸν ἴστρον καταθέουσιν ἐσαεὶ τὴν βασιλέως χώραν, ἔνσπονδοί τε καὶ πολέμιοι ῥωμαίοις ὄντες. οὐτίγουροι δὲ ξὺν τῷ ἡγουμένῳ ἐπ' οἴκου ἀποκομίζοντο, μόνοι τὸ λοιπὸν ἐνταῦθα καθιζόμε-

νοι, οἵπερ ἐπειδὴ λίμνης τῆς Μαιώτιδος ἀγχοῦ ἐγένοντο, Γότθοις ἐνταῦθα τοῖς τε τραξίταις καλουμένοις ἐνέτυχον. καὶ τὰ μὲν πρῶτα φραξάμενοι ταῖς ἀσπίσιν οἱ Γότθοι, ἀντικρὺ τοῖς ἐπιοῦσιν ὡς ἀμυνούμενοι ἔστησαν, θάρσει τε τῷ σφετέρῳ καὶ χωρίου ἰσχύϊ θαρσοῦντες. αὐτοὶ γὰρ ἀλκιμώτατοι ἁπάντων εἰσὶ τῶν βαρβάρων· καὶ ἡ πρώτη τῆς Μαιώτιδος ἐκροή, οὗ δὴ τότε οἱ τετραξῖται Γότθοι ἵδρυντο, ἐν κόλπῳ ξυνιοῦσα μηνοειδεῖ, περιβαλοῦσά τε αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον, μίαν ἐπ' αὐτοὺς εἴσοδον οὐ λίαν εὐρεῖαν τοῖς ἐπιοῦσι παρείχετο. ὕστερον δὲ (οὔτε γὰρ Οὖννοι χρόνον τινὰ τρίβεσθαι σφίσιν ἐνταῦθα ἤθελον, οὔτε Γότθοι τῶν πολεμίων ὁμίλῳ ἐπὶ πολὺ ἀνθέξειν οὐδαμῆ ἤλπιζον) ἐς λόγους ἀλλήλοις ξυνίασιν, ἐφ' ᾧ ἀναμιχθέντες κοινῇ ποιήσονται τὴν διάβασιν: καὶ οἱ Γότθοι ἱδρύονται μὲν ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἠπείρῳ παρ' αὐτὴν τῆς ἐκβολῆς μάλιστα τὴν ἀκτήν, ἵνα δὴ καὶ τανῦν ἵδρυνται: φίλοι τε καὶ ξύμμαχοι τὸ λοιπὸν οὐτιγούροις ὄντες ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ σφίσιν ἐνταῦθα βιώσονται τὸν πάντα αἰῶνα. οὕτω μὲν οὖν οἵδε Γότθοι τῇδε ἱδρύσαντο· καὶ τῶν κουτριγούρων, ὥσπερ μοι εἴρηται, ἀπολελειμμένων ἐν γῇ τῇ ἀποθατέρᾳ τῆς λίμνης, ἤδη μόνοι οὐτίγουροι τὴν χώραν ἔσχον, πράγματα ῥωμαίοις ὡς ἥκιστα παρεχόμενοι, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτῶν ἄγχιστα ᾤκηντο, ἀλλ' ἔθνεσι πολλοῖς διειργόμενοι μεταξὺ

μεταξὺ οὖσαν ἀκουσίῳ ἀπραγμοσύνῃ ἐς αὐτοὺς ἔχονται. ὑπερβάντι δὲ λίμνην τε τὴν μαιῶτιδα καὶ ποταμὸν τάναϊν, ἐπὶ πλεῖστον μὲν τὰ τῇδε πεδίων κουτρίγουροι οὖννοι, ὅπερ μοι εἰρήθη, ᾠκήσαντο. μετὰ δὲ αὐτοὺς σκύθαι τε καὶ ταῦροι ξύμπασαν ἔχουσι τὴν ταύτῃ χώραν, ἥπερ σειρά τις ταυρικὴ καὶ νῦν ἐπικαλεῖται, ἵνα δὴ καὶ τῆς ἀρτέμιδος τὸν νεὼν γεγονέναι φασὶν ἧσπερ ποτὲ ἡ τοῦ ἀγαμέμνονος ἰφιγένεια προὔστη. καὶ οἱ σκύθαι τε τῇ χώρᾳ τοὔνομα τοῦτο γεγονέναι φασὶ, σκύθας τε τηνικάδε ξύμπαντας καλεῖσθαι τοὺς ἐνταῦθα ἀνθρώπους, τεκμηριούμενοι τοῖς ἀμφί τε ὀρέστῃ καὶ πόλει Κομάνῃ διηγημένοις μοι ἐς ἐκεῖνο τοῦ λόγου. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων λεγέτω ἕκαστος ὥπη αὐτῷ βουλομένῳ ἐστί. πολλὰ γὰρ τῶν ἑτέρωθι γεγενημένων ἴσως δὲ οὐδαμῇ ξυμπεπτωκότων ἄνθρωποι προσποιεῖσθαι φιλοῦσιν ὡς πάτρια ἤθη, ἀγανακτοῦντες ἢν μὴ τῇ δόκησει τῇ αὐτῶν ἅπαντες ἕπωνται. μετὰ δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα, πόλις θαλάσσιος οἰκεῖται βόσπορος ὄνομα, ῥωμαίων κατήκοος γενομένη οὐ πολλῷ πρότερον. &c.

Ε Α-

EADEM

LATINE.

* * *

SVPRA Sagidas Hunnicæ variæ nationes sitæ sunt. Dehinc autem Eulysia regio appellatur. Barbari autem eius incolæ & mediterraneis locis & ad maris litora habitant ad Mæotim vsque paludem & Tanaim fluuium qui in eam paludem influit. Ea autem palus in Euxini ponti litus labitur. Eius autem regionis accolæ olim quidem Cimmerij nominabantur, nunc autem Vturguri: & supra eos ad Aquilonem Autorum Amera. vltra eum autem locum vnde paludis eruptio incipit, habitant Gothi Traxitæ nomine, non multi, sed qui Christianorum legem colentes, eam accurate tuentur. Vocant autem incolæ Tanaim etiam illam eruptionẽ quæ à Mæotide palude incipiens ad Euxinum vsque pontum pertinet, itinere, vt aiunt, dierum *viginti. quin & qui inde spirat ventum Tanaitem appellant. An autem Gothi isti, quemadmodum & Gothicæ gentes cæteræ, Arrianam olim secuti sint perfidiam,

perfidiam, an aliam aliquam, non dixero, quando nec ipſi id ſciunt. ſed hodie amore multo & tranquillitate hanc doctrinam colunt. Hi paullo ante, nimirum XXI. anno imperij Iuſtiniani, legatos quatuor Byzantium miſerė, Epiſcopum ſibi concedi poſtulantes, quando qui ipſis ſacerdos erat, mortem haud ita dudum obierat. Inaudierant autem & Abaugis ab Imperatore miſſum eſſe Pontificem. Et Iuſtinianus quidem promtiſſime, eorum annuens precibus ad eos Epiſcopum miſit. * Legati autem iſti Hunnorum Vtigurorum cùm à multis quam ob cauſam ad Imp. veniſſent, rogarentur, publicè nulla alia de cauſſa quàm ſacerdotis accipiendi iter ſibi ſuſceptum teſtabantur. Poſtquam verò interius admiſſi clam conuenerunt, quomodo res Romana commiſſis inter ſe qui ſibi vicini erant barbaris, iuuaretur, aperiunt. Qui autem & vnde profecti Traxitæ iſti, ſedes ibi poſuerint, dicam. Olim ingens Hunnorum, qui Cimmerij tunc dicebantur, multitudo ea quæ dixi loca inhabitabat, iisque princeps vnus præerat. Contigit autem olim quendam ex iis duos habere filios, alterum Vturgur nomine, alterum

rum Cutrigur. qui post parentis mortem imperio inter se diuiso, cognomen suum populis sibi subiectis quique tribuerunt. Hi enim Vtiguri, illi Cutriguri hodieque nominantur. Isti omnes ibi habitant studiis quidem inter se per omnia similes, impermixti autem inter se. Hi verò in altera paludis eiusque eruptionis parte sedent, qui olim aquas illas neque traiiciebant, neque traiici posse existimabant, in expeditiora loca facile migrantes, cùm neque transmittere tentarent, neque solliciti de traiectu vllo modo essent. Paludem autem Mæotidem eiusq. eruptionem transgredienti, statim occurrebant olim ad eius oram Gothi Traxitæ nominati, quorum modò memini. Longe autem ab iis Gothi, & Visigothi, & Vandili, & cæteræ Gothicæ nationes omnes, qui & Scythæ superiorib. temporibus dicebantur. quandoquidem communi vocabulo Scythicæ nominabantur nationes eæ omnes quæ loca ea incolebant, earum autem aliquæ Sauromatæ, aut Melanchalæni, aut alio quo nomine. Procedente autem tempore ferunt, si vera est narratio, iuuenes quosdam Cimmerios venatione se exercere solitos,
in

in ceruam incidiſſe, quæ eos cum fugeret, in aquas illas inſilierit, iuuenesque laudis cupidine, an victoriæ amore, an diuino cogente numine, ceruam perſecutos donec ſimul cum ea in aduerſam paludis marginem perueniſſet. Et id quidem quod inſequebantur quidquid illud fuerit, ſtatim euanuiſſe. Videtur enim mihi nulla alia de cauſſa ibi apparuiſſe quam vt male eſſet barbaris, qui ea loca incolebant. Iuuenes igitur iſtos venatu fruſtratos, pugnæ prædæque occaſionem nactos. Quamprimum enim ad patrias ſedes reuerſi, Cimmerios docuerunt tranſmitti aquas illas poſſe. Raptis igitur armis omnes ſimul tranſgreſſi, confeſtim in altera ripæ parte exſtiterunt, Vandilis iam inde digreſſis & in Africa conſtitutis, Viſigothis autem in Hiſpania habitantibus. Gothos igitur locorum incolas aggreſſi multos necant, cæteros in fugam vertunt omnes. Quicunque autem eorum vim effugere potuere, aſſumtis liberis vxoribusque inde profecti ſedes patrias reliquerunt, & Iſtro fluuio tranſito in Romanorum regione conſtiterunt: vbi cum grauiter incolas vexaſſent, in vicinis Thraciæ locis concedente Imp.

 conſede-

consederunt. Et partim quidem Romanis auxiliares erant, & quotannis stipendium ab Imp. sicut cæteri milites, accipiebant, Fœderati cognominati (ita enim Latina voce eos Romani dixere, illud opinor subinnuentes non bello à se victos, sed pactionibus certis amicos factos Gothos. (Fœdera enim Latini pactiones quæ in bello fiunt adpellant, sicut superius à me dictum est.) partim autem bellum cum eis meditabatur, donec Theuderico duce in Italiam peruenerunt. Et Gothorum quidem res ita se habent. Hunni autem eorum partem mactantes, partem, vt dictum est, excubantes, regionem obtinebant. Et ex eis quidem Cutriguri liberis vxoribusque adsumtis ibi consederunt, vbi hodieq. habitant, & munera ab Imp. multa singulis annis percipiunt, & transuecti Istrum fluuium, semper Imp. subiectam regionem populantur, fœderati simul & hostes Romanorum. Vtigouri verò cum suo duce domum redierunt, soli in posterum eam regionem obtinentes. Hi cum prope Mæotidem paludem applicuissent, in Gothos & eos qui Traxitæ dicuntur, inciderunt. Ac primo quidem

Gothi scutis armati obuiam aggredienti-bus processerunt sese defensuri tam virib. suis quam locis fidentes. Hi enim sunt barbarorum omnium fortissimi, & prima Mæotidis eruptio ad quam tunc Traxitæ Gothi habitabāt, in Lunæ speciem sinuata, eosque vndique prope ambiens, ingressum ad eos vnicum eumque admodum angustum inuadentibus præbebat. Postea tamen cum neque Hunni multum temporis ibi terendum sibi esse constituerent, neque Gothi pares se hostium multitudini cernerent, inter se collocuti, traiicere omnes simul deliberant, ea conditione, vt Gothi in continente vltra ripam ad eruptionis ipsius oram sedes figāt, vbi etiamnum habitant, & amici sociique de cætero sint Vtigurorum in perpetuum pari cum Hunnis iure. Ita igitur Gothi ibi habitarunt, & Cutriguris in vlteriore Mæotidis paludis continente, sicut dictum est, relictis, soli Vtiguri eam regionem tenuerunt negotium Romanis minime exhibentes, quorum neque sunt vicini admodum, & interiectis multis nationib. otium vel inuiti colunt quantum ad Romanos attinet. Transmissa autem Mæotide pa-

lude & Tanai flumine, Cutriguri Hunni, ficut dictum à me eſt, magnam partem eius tractus incolunt. Poſt eos Scythæ & Tauri totam occupant eam regionem quæ Lacinia Taurica hodieque dicitur, vbi & Dianæ aiunt fuiſſe templum cuius Agamemnonis filia olim fuit antiſtita. Præterea Scythæ aiunt tum regioni id nomen fuiſſe, tum etiam Scythas vocari eos omnes qui ea loca habitāt, id ex iis conijcientes quæ de Oreſte & Comana vrbe narrata à me ſunt cum de iis mentio incidit. Sed de his ſuum eſto cuiq. iudicium. Pleraque enim quæ vel alibi geſta ſunt, vel etiam nunquam acciderunt, quidam comminiſci gaudent tanquam ſint genuina & vbi nati ſunt, geſta, ægrè ferentes niſi ſuam opinionem cæteri omnes tueantur. Poſt eas verò gentes, vrbs maritima habitatur Boſphorus nomine, non ita dudum Romanis obediens. &c.

Castigationes
IN
ISIDORI
CHRONICON GOTHORVM.

EXIMIA *quædam fuit & singularis* CL. V. *Petri Pithœi I. C. cum Iuris, tum antiquitatis & linguarum historiarúmque cognitio. Testantur id præclara ipsius scripta quibus rem literariam illustrauit, neque de suo tantum seculo sed de omni posteritate quàm optimè est meritus; neque porrò destitisset plura cotidie doctrinæ industriæq́; suæ monumenta edere, nisi ipsum Deus ex hoc mundanæ vitæ ergastulo ad cælestem illum beatorum cætum euocasset. Cuius quidem obitus vt bonis omnibus & doctis viris per quam acerbus accidit, ita hoc eis maximo solatio esse potest, quòd in* CL. V. *Francisco Pithœo I. C. germano illius fratre, optimoq́; λαμπαδέχῳ, par eruditio, iudiciiq́; acrimonia, par etiam de omni literatura bene merendi & voluntas & facultas vigeat; quem vt Deus Reip. literariæ quàm diutissimè seruet incolumem, eiusq́; studia benignitatis suæ aura aspiret, obnixè precamur. Inter alia verò quamplurima monimenta anti-*

quitatis quæ Petrus Pithœus à situ interituq́, vindicauit, sunt etiam Leges Gothorum, & hoc Isidori Chronicon in quo multa sunt scitu dignissima, neque apud alios historicos obuia. Cum vero per inscitiam vti fit librariorum multa in hoc Chronicon errata in supputatione temporum atque Erarum incidissent, eorumq́, me monuisset Illust. V. Iosephus Scaliger, operæprecium me facturum putaui, si eorundem etiam Lectorem admonerem. Neque enim exiguum vsum hæ Castigationes sunt habituræ, ad alia eiusdem farinæ errata quæ in Gregorium Turonensem aliosque scriptores irrepserunt, corrigenda.

PAG. itaque 201. lin. 18. vbi legitur, ERA CCXIIII.] Hic nota vnitatis pro notâ centenarij irrepsit; vt non semel apud Greg. Turon. & alios. Legendum enim CCXCIII; qui erat annus Valeriani & Galieni Impp. tertius.

Ibid. *Anno* * *Valeriani,*] lege, Anno III. Valeriani, vt iam diximus.

202, l. 8. ERA CCLXVIIII;] Hinc excidit, nota centenarij. lege: CCCLXVIIII; qui erat annus Christi Dionysianus CCCXXXI: atque adeò erat XXVI. Constantini Magni, vt noster auctor vult: quandoquidem maxima pars veterum & recentiorum annum primum imperij Constantini statuunt in anno Christi 306. Sed de hâc re consule lib. V. De Emendatione temporum.

Ibid.

Ibid. l. 20. ERA CCCVIII;] Hinc quoque excidit vnus centenarius. Legendum: CCCCVIII; Nam annus quintus Valentis est Christi 369. proinde ERÆ Hispanicæ 407. Valentinianus enim iniit imperium fine Februarij anni Christi 364. Cum autem imperasset annũ vnum, mensem vnum, acciuit ad societatem Imperij Valentem fratrem, anno Christi 365, ERA 403. Ergo annus Valentis quintus erat ERÆ 407.

203, l. 7. ERA CCCCXV. *Anno* XIIII. *Valentis.*] Ex iis quæ supra demonstrata sunt, legendum, Anno XIII. Valentis.

205, l. 9. *Anno Honorij & Arcadij.*] lege, Anno XV. Arcadij. ERA ipsa, & temporum ratio, & Fasti consulares hoc probant.

206, l. 19. ERA CCCCXLVIIII. *Anno primo Theodosii minoris.*] Arcadius obiit Kal. MAI: ERA CCCCXLVI. vnde init Imperium Theodosij minoris Arcadij F. Ergo hîc perperam legeretur: CCCCXLVIIII; pro CCCCXLVI; Sed non est error librarij, cum sequenti capite annus septimus Theodosij minoris sit ERA CCCCLIIII; quæ debebat esse CCCCLII. Biennio enim plus dicit vtrobique. Itaque secundum Isidorum Arcadius obierit Anno Christi 410, ERA 448.

208, l. 20. ERA CCCCLXVII. *anno* * *Theodosii minoris.*] Secundum Isidorum is erat annus Theodosij minoris vicesimus. Itaque haud dubiè Isidorus scripsit ERA CCCCLXVII; anno XX. Theodosij minoris.

209. l. vlt. ERA CCCCXC; *anno Marciani Imp. primo*] v. Kal. Augusti ERA 488, anno Christi

Dionysiano 450. cœpit regnare Marcianus. Hic tamen eius annus primus conijcitur in ERAM 490. Quare vno saltem anno plus dicit, vt & in sequenti capite.

215, l. 3. ERA DXLV, *anno XXVI. Anastasii Imp.*] Legendum; Anno XVII. vt supra.

Ibid. l. 16. ERA DLXIIII; XIIII, *anno Iustiniani*] Locus valde perturbatus. Iustiniani annus primus consurgit ex Anno Christi Dionysiano 527, Indictione v. ERA 565. Proinde annus XIIII. Iustiniâni congrueret ERÆ DLXXVII, qui tamen hic est DLXIIII, haud dubiè nō Isidori, sed librariorum culpa, cum constet Iustinianum nondum iniuisse Imperium ERA DLXIIII.

216, l. 1. ERA DLX *nona*] Certo certius est, hinc excidisse notam denarij, & legendum esse ERA DLXX nona. Vel, quod idem est DLXXVIIII. Id planè confirmat, antecedente capite legendum DLXXVIII.

217, l. 4. ERA DLXXX; *anno* XII. *Iustiniani.*] Hîc nota vnitatis, pro nota quinarij posita. Lege, Anno XVI.

Ibid. l. 10. ERA DLXXXIIII. *anno* XVI.] Hîc nota quinarij pro nota Denarij supposita. Lege; XXI. quanquam vicesimus annus Iustiniani ille erat, non autem vicesimus primus.

Ibid. l. 18. ERA DXCIII; *anno* XXXVIII. *Iustiniani.*] Lege, anno XXVIII. Iustiniani.

218. l. 8. ERA DXVIII] Lege, DXIIII, qui erat annus Christi 566, secundus Iustini Iunioris, ex Idibus Nouembris. Sequenti quoque capite legendum, ERA DXIIII;

237, l. 22. *Anno Incarnationis Domini nostri Iesu Christi* DCCLXXII.] Hîc vnus centenarius abundat. Lege DCLXXII.

Initia itaque regni Gotthorum in Hispania ratione Erarum Hispanicarum, & Annorum Christi ordine qui sequitur distingue.

Anni ÆRÆ Hispanicæ.	Anni Christi.	
407	369	Athanaricus.
410	382	Alaricus cum Radagatho.
449	411	Athaulphus.
454	416	Segericus.
454	416	Wallia.
457	419	Theuderedus.
490	452	Turismundus.
491	453	Theudericus.
504	466	Euricus.
521	483	Alaricus.
544	506	Gesalricus.
549	511	Theudericus.
565	527	Amalaricus.
569	531	Theudis.
586	548	Theudisculus.
587	549	Agila.
592	554	Atanagildus.
605	567	Liuua.
606	568	Leouigildus.
624	586	Reccaredus.

Anni ÆRÆ *Hiſpanicæ*	Anni *Chriſti.*	
639	601	Liuua.
641	603	Wittericus.
648	610	Gundemarus.
650	612	Siſebutus.
659	621	Suinthila.
669	631	Siſenandus.
674	636	Chintila.
678	640	Tulca.
680	642	Chindaſuintus.
710	672	Wamba.
718	680	Eruigius.
725	687	Egiga.
739	701	Witiza.
749	711	Rudericus.

De ratione vero Erarum Hiſpanicarum qui plura cognoſcere velit, adeat Ioſephi Scaligeri libros de Emendatione temporũ, Theſaurum incomparabilem, quem ab ipſo accuratiſſime recognitum, & infinitarum rerum ſcitu digniſſimarum acceſſione locupletatum, proximus, vti ſpero, Autumnus è typographeio Plantiniano in lucem proferet.

INSCRIPTIONES
Regum Gothorum.

† IND. IN. M. WAMBA ℞.
CORDOBA PATRITIA.

*

† SVINTHILA. REX
CORDOBA. TOPRM.

*

† ID. INM. ERVIGIVS ℞.
CORDOBA PATRITIA.

*

† IΔINM. ERVIGIVS. ℞.
† ISPALI. PIVS.

*

† WITTERICVS. RE
† PIVS. ISPALI.

*

† ......WAMBA. ℞.
ISPALI. PIVS.

*

† RECCAREDVS REX.
† PIVS. ISPALI.

*

† SISEBVTVS RE
† ISPALI. PIVS.

*

† SVINTHIL. RE
† IVSTVS. TV: CI.

SVIN-

*

† SVINTILA RE
† PIVS. ELIBER.

*

† SISEBVTVS. RE
PIVS. ELIBERRI.

*

† RECCESVINΘVS ℞
† BRACARA. PIVS.

*

† I. DINM. EGICA ℞. VCTR. B.

*

† RECCAREDVS REX
† EMERITA VICTOR.

*

† SISEBVTVS RE
† EMERETA PIVS.

*

I. DINMN ERVIGIVS ℞.

*

† IND. N. M. WITIZA ℞.

*

† LEOVIGILDVS REX.
TOS ELVORA. IVS.

*

† RECCAREDVS. RE
† TOS ELVBIA.

*

I. DI. NMN. eſt I. $\overline{\text{DI}}$. NMN.
Hoceſt, IN DEI NOMINE.

NOTÆ

NOTÆ

IN

PROCOPII FRAGMENTVM

DE SEDIBVS GOTHORVM.

HVIVS *etiam præclari fragmenti Procopiani editionem, ſumtam ex Deſcriptione Ponti Euxini, quæ cum integro vno Procopij libro deſideràtur in Latinis quotquot adhuc in lucem prodierunt illius authoris editionibus, debemus eiuſdem quem antea laudaui Petri Pithœi diligentiæ. Quod quidem fragmentum quòd magnam rebus Gothicis lucem adferat, ita vt ante annos aliquot Græcè & Latinè Lutetiæ apud Sebaſtianum Niuellium ad calcem Legum Gothicarum eſt editum, Iornando meo adieci. Caſtigationesq́ illius Lutetianæ editionis margini adiectas quæ mihi δυσόχως ἔχειν videbantur in contextum recepi. Errata verò plura quæ librariorum vitio irrepſerant, & adhuc reſident, & interpretem fefellerunt, quoad potero inpræſentiarum corrigam.*

PAG. 239, *lin.* 18. ὀνομάζονται) lege ὠνομάζοντο.

l. 20. τὰ ἄντων ἄμηχα ἵδρυνται) Inſigne hoc erratum vitio, non dubitauerim, librarij in exemplar MS. quo vſus fuit interpres irrepſerat. In Procopio, cuius exemplar nobis Nobiliſſ. Ampliſſ. que vir Aug. Iac. Thuanus conſiliarius Regius

gius, & ſupremæ Curiæ Pariſienſis Præſes, pro ſingulari ſuo ad iuuandam promouendamque rem literariam ſtudio ac beneficentia, tranſſcribi curauit, ita legitur, ἔθνη τὰ Ἀντῶν, deinde ex ductibus ſequentis vocis nonnihil alioquin intricatis, ſatis tamen conſtat legendum ἄμετρα. vt ſit ſenſus planiſſimus : vltra Vturguros Boream verſus infinitas Antarum gentes habitare. De qua gente vide Iornandem pag. 16.

l. 22. ὅι τε πρᾶξιν. *lege* οἱ τε πρᾶξιν.

240. *l.* 7. ἀλλὰ φιλία τελάιων καὶ ἀπραγμοσύνῃ πολλῇ τιμῶσα τὴν δόξαν) Error manifeſtus ſiue potius inſcitia Græculi alicuius ſcribæ, qui pro ἀλλ' ἀφελεία &c. ſubſtituit ἀλλὰ φιλία, interpretem feſellit.

l. 15. περιηματάτα. *lege* προθυμότατα.

l. 17. οἱ δὲ πρέσβεις ὑπὸ ἔννων τῶν Οὐτουργούρων ἐς μὲν τὸ ἐμφανὲς ἀυτηκόων πολλῶν ἀποσιωπίζοντες) Vnica vocula vel omiſſa vel neglecta effecit vt interpres authoris ſententiam minùs aſſequeretur. Scribe itaque, οἱ δὲ πρέσβεις ὑποδέει τῶν ὕννων &c. quorum & ſequentium hic eſt ſenſus: Legati autem hi metu Hunnorum Vturgurorum palam quidem multa quæ ex auditu acceperant muſſitantes atque celantes (nam hoc eſt τὸ, ἀποσιωπίζοντες) cuius rei cauſa venirent, aliud quidem nihil quàm de Epiſcopo detulerunt. Clam verò admodum ad arcanum colloquium admiſſi, omnia aperiunt quæ Romanorum imperio conducibilia fore iudicabant; cùm finitimi barbari aſſiduis inter ſe diſſenſionibus conflictarentur.

l. 21. λαπραιότατα) *lege* λαθραιότατα.

l. 24

l. 24. οἵτε βαξίῳ) *lege* οἱ τετράξιῳ vt ſuprà.

241. *l.* 15. πρὸς τὰ ἀκίνδυνα πρόφοβοι ὄντες) Ita emendaui, cùm antea legeretur in contextu πρόφοι, & in margine poſitum eſſet πρόφοροι. quam lectionem ſecutus interpres vertit, *In expeditiora loca facile migrantes.* Ego verò contenderim legendum πρόφοβοι. vt ſit ſenſus: Eos ad traiectum, qui alioqui facillimus erat, tentandum valde meticuloſos fuiſſe. Cuius quidem metus cauſam ſtatim ſubiungit, τῷ μηδένα ἀποπειράσασθαι αὐτῶν πώποτε. hoc eſt, quòd nemo vnquam aquas illas traiicere tentaſſet.

l. 20. οἵτε τραξίῳ) *lege* οἱ τετραξίῳ.

l. vlt. μελάγχλαινοι) De his & Erulis, & quos Hiſpani *Herreruelos* vocant, Germani *Swarte ruyters*, dicam in Notis meis in Procopij hiſtoriam.

242, *l.* 6. φιλονικία) Erratum typographicum; *lege* φιλονεικία. & *l.* 12. ἄλλου τοῦ *lege* ἄλλου τε. & *l.* 13. τῆδε, *lege*, τοῖς τῆδε. *l.* 20. βανδήλων *lege* βανδίλων.

243, *l.* 18. ἐξαναστήσαντες) In verſione Latina eſt, *Excubantes*, quod quidem veriſimile eſt erratum eſſe typographicum. Lege itaque *Exturbantes.*

l. vlt. καθεζόμενοι) rectius καθεζησόμενοι. & pro eo quod eſt in Latina verſione *obtinentes*, lege *obtenturi.* vel *inſeſſuri.*

244, *l.* 24.) ἐν τῇ γῇ ἀπὸ θατέρα) *lege*, ἐν τῇ γῇ ἐπὶ θάτερα τῆς λίμνης. hoc eſt, in terra ad vtrunq. paludis latus.

245, *l.* 7. ἥπερ σχεδόν τις ταυτικὴ καὶ νῦν ἐπικαλεῖται) Int.

Int. *Quæ Spina Taurica hodieq́ dicitur.* vbi ad marginem appositum erat *Lacinia.* vide an pro σειρὰ legendum sit ἀσειρὰ. vtraque verò lectio mihi parum integra videtur.

l. 17. ἄνθρωποι προσποιεῖσθαι φιλοῦσιν ὡς πάτρια ἤθη) vide an rectius pro προσποιεῖσθαι legi possit προσπταίειν.

Atque hæc quidem nunc temporis in hunc Procopij locum annotasse sufficerit. Plura, quæ fortassis in mentem venient, in Notis meis in totum Procopium, cuius vno, vt supra dixi, libro auctioris nouam versionem adorno, & quàm fieri poterit citissimè in lucem emittam.

FINIS.

IORNANDES Episcopus Rauennas DE REGNORVM AC TEMPORVM *succeßione*.

IORNANDES VIGILIO S. D.

VIGILANTIAE vestræ, nobilissime frater Vigili, gratias refero, quòd me perlongo tempore dormientem vestris tandem interrogationibus excitastis. Deo magno gratias, qui vos ita fecit sollicitos, vt non solùm vobis tantum, quantum & aliis vigiletis, macte virtutis & meriti. Vis enim præsentis mundi cognoscere ærumnas, aut quando cœpit, vel quid ad nos vsque perpessus est, edoceri. Addis præterea, vt tibi,

quomodo respublica cœpit & tenuit, totumque penè mundum subegit, & hactenus vel imaginariè teneat, ex dictis maiorum flosculos carpens breuiter referam: vel etiam quomodo regnum à Romulo, & deinceps ab Augusto Octauiano, in Augustum venerit Iustinianum. Quamuis simpliciter, meo tamen pandam eloquio. Licet nec conuersationi meæ quod admones conuenire potest, nec peritiæ: tamen ne amici petitionibus obuiemus, quoquo modo valuimus, latè sparsa collegimus; & prius ab autoritate diuinarum scripturarum, cui & inseruire conuenit, inchoantes, & vsque ad orbis terræ diluuium, per familiarum capita currentes, deuenimus ad regnum Nini, qui Assyriorum in gente regnans, omnem pænè Asiam subiugauit, & vsque ad Arbacem Medum: qui destructo regno Assyriorum, in Medos illud conuertit,

tit, tenuitque vſque ad Cyrum Perſam. qui itidem Medorum regnum ſubuerſum in Perſas tranſtulit, & exinde vſque ad Alexandrum Macedonem, qui deuictis Perſis, in Græcorum ditionem Rempublicam demutauit. Poſt hoc quomodo Octauianus Auguſtus Cæſar, ſubuerſo regno Græcorum, in ius dominationemque Romanorum perduxit. Et quia ante Auguſtum, iam per ſeptingentos annos, conſulum, dictatorum, regumque ſuorum ſolertia, Romana reſpublica nonnulla ſubegit, ab ipſo Romulo ædificatore eius originem ſumens, in viceſimoquarto anno Iuſtiniani Imperatoris, quamuis breuiter, vno tamen, in tuo nomine, & hoc paruiſſimo libello confeci, iungens ei aliud volumen, de origine actuque Geticæ gentis, quod iam dudum communi amico Caſtalio edidiſſem, quatenus diuerſarum gen-

tium calamitate comperta, ab omni ærumna liberum te fieri cupias, & ad deum conuertas, qui eſt vera libertas. Legens ergo vtroſque libellos, ſcito quòd diligenti mundum ſemper neceſſitas imminet. Tu verò auſculta Ioannem apoſtolum, qui ait, Chariſſimi, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. quia mundus tranſit, & concupiſcentia eius: qui autem fecerit voluntatem dei, manet in æternum. Eſtóque toto corde diligens deum & proximum, vt adimpleas legem, & ores pro me, nobiliſſime & magnifice frater.

IOR-

IORNANDES
DE
REGNORVM AC TEMPORVM
ſucceſſione.

ROMANI, *vt ait Iamblichus, armis & legibus exercentes ſeſe, orbem terræ ſuum fecerunt. Armis ſiquidem conſtruxerunt, legibus autem conſeruauerunt. Quod & ego, ſequens eruditiſſimum virum, dum aliqua de curſu temporum ſcribere delibero, neceſſarium duxi opuſculo meo velut inſigne quoddam ornamentum præponere. Cupio nanque ob inquiſitiones amici fideliſſimi, ex diuerſis voluminibus maiorum prælibans aliquos floſculos, pro captu ingenij mei, in vnum redigere, & in modum hiſtoriunculæ, tam annorum ſeriem, quàm etiam eorum virorum qui fortiter in rempublicam laborauerunt geſta ſtrictim breuiterque colligere. Quod quamuis ſimpliciter reor dictum videri doctiſſimis, gratum tamen fore exiſti-*

mo mediocribus, dum & breuia sine fastidio legant, & sine aliquo fuco verborum quæ lectitauerint sentiant. Ab origine etenim orbis, primaque creatione tam hominum quàm elementorum, vsque orbis terræ diluuium, secundum veridici legislatoris verba Moysi, duo millia ducentos quadraginta & duos annos collegimus. In quibus annis adhuc rudi & simplici hominum natura, non reges, sed familiarum capita in suo genere erant. Quorum tamen ordo huiuscemodi fuit. Adam protoplastus primusque mortalium, vixit annos CCXXX, *& genuit Seth. Seth vixit annos* CCV, *& genuit Enos. Enos autem vixit annos* CLXXXX, *& genuit Cainan. Cainan autem vixit annos* CLXX, *& genuit Malalehel. Malalehel vixit annos* CLXV, *& genuit Iareth. Iareth verò vixit annos* CLXII, *& genuit Enoch. Enoch verò vixit annos* CLXX, *& genuit Mathusalem. Mathusalem vixit annos* CLXXVII, *& genuit Lamech.*

Lamech

Lamech quoque vixit annos centum octoginta octo, & genuit Noë. Noë verò sexcentorum erat annorum, quando diluuium mundi crudelissima facinora expiauit. A cuius regimine, vel ab ipso diluuio vsque ad confusionem linguarum, quæ item ob delicta ædificantium turrim facta est in campo Sennaar & Heber, in quo Hebræorum genus & lingua prisca remansit, quia nec in illa conspiratione interfuit, sunt anni quingenti vigintiquinque per familias, sic. Arfaxat filius Sem, nepos Noë, qui post diluuium anno secundo est genitus, vixit annos CXXXV: *Cainan verò vixit annos* CXXXV, *& genuit Sale. Sale autem vixit annos centum* XXX, *& genuit Heber. Heber quoque vixit annos* CXXX, *& genuit Falech. A confusione verò linguarum, & primatu Heber, à quo Hebræi, & vsque natiuitatem Abræ, quando & primus rex in gente regnabat Assyriorum Ninus, anno regni sui* XLII, *suprascripta familiarum serie, cur-*

 rentes

rentes fiunt anni quingenti quadraginta vnus. Sic Falech vixit annos CXXX, *&* *genuit Ragan; Ragan vixit annos* CXXXII, *&* *genuit Saruch. Saruch autem vixit annos* CXXX, *&* *genuit Nachor. Nachor verò vixit annos* LXXIX, *&* *genuit Thare. Thare quoque vixit annos* LXX, *&* *genuit Abram. Simul ergo ab Adam vsque ad natiuitatem Abræ, id est ab ortu mundi vsque quadragesimum secundum annum regis Assyriorum Nini, vt suprà diximus, per familias capitaque eorum fiunt generationes viginti. Anni autem* IIIM-CCCVIII. *vnde iam relictis familiis, regum seriem prosequamur: & sicut Eusebius seu Hieronymus, primùm Assyriorum, deinde Medorum, Persarumque, & Græcorum regnum percurrentes, ad Romam imperium quomodo delatum sit, vel quali tempore, latius, si dominus permiserit, exequamur.*

Origo ergo regum regnorumque antiqua Assyria nobis amplexanda est; in qua primus

mus Ninus Beli filius, vrbẽ sui nominis fabricãs Niniuen, regnauit annos XLII, *vbi à primo anno ipsius Nini, & vsque in vltimum annum Thonos Concoloros, quem regem Sardanapalum appellant, quem occidit Arbaces Medorum præfectus, regnum illud transferens in Medos, regnatum est à regibus* XXX *&* VI; *per annos* MCCXL; *sic.*

1. *Ninus rex Assyriorum post natiuitatem Abræ, regnauit annos* X.

2. *Semiramis vxor Nini annos* XLII, *hanc dicunt quasi Babyloniæ conditricem, quamuis non legatur quia condidit, sed quia reparauit. Sub ea Abram adolescit in Chaldæa.*

3. *Zameis, qui & Ninias, filius Nini & Semiramidis annos* XXXVIII. *Cuius tricesimotertio anno facta est promissio ad Abraham, quum esset annorum* LXXV.

4. *Arius annos* XXX, *cuius decimo anno centenarius Abraham genuit filium Isaac.*

5. *Aralius regnauit annos* XL. *huius in vltimo regni anno naſcuntur gemini Iſaac, id eſt Iacob & Eſau.*

6. *Xerſes qui & Baleus annos* XXX. *In huius regni tempore Iacob germanum fugiens Eſau, deſcendit in Ægyptum ſolus, ditatusque cum turba aſcendit.*

7. *Armanitres annos* XXXVIII. *Iacob à ſeruitute ſoceri Laban recedens, ad patrem reuertitur.*

8. *Belochus annos* XXXI. *hoc regnante Ioſeph adoleſcens ſomnia ſua fratribus & patri narrauit.*

9. *Baleus annos* XLII. *huius anno triceſimo Iacob penuria famis deſcendit in Ægyptum, ibique filium ſuum reperit præpoſitum terræ totius Ægypti.*

10. *Altadas annos* XXXII. *hoc regnante Iacob defunctus in Ægypto; cuius cadauer Ioſeph cum magno honore locat in terra Chanaan.*

11. *Maminthus annis* XXX. *ſub iſtius regni tempore, moritur Ioſeph, & Hebræos*

bræos deprimunt Ægyptij grauissima seruitute.

12. *Manchaleus annos* XXX. *& hoc regnante seruitus durat in Ægypto Hebræorum.*

13. *Sperus annos* XXX. *huius regni temporibus vltimis, Ambra ex tribu Leui genuit Moysen.*

14. *Mamilus triginta annis. & hoc regnante Moses adolescens omnem philosophiam didicit Ægyptiorum.*

15. *Sparetus annis* XL; *quo tempore Moyses occiso Ægyptio in terram fugit Madiam.*

16. *Ascades annos* XL *huius regni anno octauo Moyses quadringentesimo trigesimo anno repromissionis populum Hebræorum in signis & virtutibus educit ex Ægypto, eisque in eremo per annos quadraginta legem exponit.*

17. *Amyntes* XLV *annis. huius nono anno moritur Moyses, & Iesus Naue ducatum populo præbet.*

18. *Belo-*

18. *Belothus annis* XXV. *ſub quo Othoniel iudex Hebræorum, populum & ſacerdotium continet Finees.*

19. *Belebares annis* XXX. *quo tempore Hebræorum Iudex Aioth, Allophyliq́ue infeſti omnino Hebræis.*

20. *Lamprides annis* XXXVII. *& in huius regno ipſe perdurat Aioth.*

21. *Soſares annis* XX. *& huius temporibus quamuis ſenex, tamen adhuc conſiſtit Aioth, pugnatq́ue cum alienigenis, & vicit adiutus à deo.*

22. *Lampares annos* XXX. *quo regnante Iudæis præerat Debora.*

23. *Pannias annis* XLV, *ſub cuius tempore præfuit Gedeon, qui & Ierobaal.*

24. *Soſarnius annos* XVIIII, *ſub cuius tempore Thola & Abimelech iudices erant Hebræorum.*

25. *Mithreus annis* XXIX. *ſub quo Iudæis præerat Iair.*

26. *Tantanes* XXII. *annis; cuius ſub regno iudices Hebræorum, Heſebon & Labdon.*

Labdon. Nam & ipso tempore Græci Troiam vastauerunt; vnde Æneas fugiens in Italiam venit, se quoque cum Latino Fauni filio, Pici nepote, Saturni abnepote, affinitatis gratia iungens, accepta filia eius in vxorem Lauinia. vnitos Phrygas, Italosque populos nominauere Latinos, & sic deinceps quamuis in pauperrimo regno, locoque angusto, quod dicebatur Agrolaurentum, regnauerunt. Post Latinum Aeneas & successores eius, qui & Siluij Albanique vocati, pro Albana vrbe & pro postumo Aenea eiusdem Aeneæ, qui iccirco Siluius dictus est, quia Lauinia post mortem Aeneæ, timens Ascanij inuidiam, clàm eum in silua generauit, Aeneamque Siluium nominauit. Ante quem, vt superius diximus, Italiæ regnatum est, à Iano, Saturno, Pico, Fauno atque Latino, per annos circiter CLXXX.

27. *Teuteus annos* XL, *sub quo Samson ille vltra fortes fortissimus iudex Hebræorum.*

28. *Tinneus annos* XXX, *hoc regnante anno decimo octauo, Heli sacerdos audito nuncio de morte filiorum, arcáque testamenti ablata, cadens mortuus est.*
29. *Dercilus annos* XL, *sub quo aliquantum tempus, Saul rex Hebræorum, alius verò rex Dauid ex tribu Iuda constitutus regnauit.*
30. *Eupales* XXXVIII. *annis hoc regnante anno tricesimo secundo, Salomon templum domini inchoauit, & perfecit singulare in mundo, per annos septem.*
31. *Laosthenes annos* XLV, *& hoc regnante Assyriis, Salomon regnat Hebræis, Sadoch verò & Achias Selonites prophetant.*
32. *Pritiades annis* XXX. *sub quo iam mortuo Salomone, inter Roboam & Ieroboam regnum diuiditur Hebræorum, & alij Iudæi, alij dicuntur Israëlitæ.*
33. *Ofrathæus annis* XX. *sub isto in parte Iudæorum regnat Iosaphat, Israëlitarum verò celeri morte Nabad & Basa,*
Ela

Ela & Ambri obeuntibus, tenebat regimen Achas cum Hiesabel.

34. *Osrathenes annis* L. *sub quo Ioram, Ochozias, & Godolia, & Ioas parti Iudææ regnabant; Israëli verò Ochozias, Ioram, & Iehu, principatui vnus post alium successerunt.*

35. *Acraiapes annis* XLII. *sub quo Amasias in Iuda regno ascitus obtinet principatum; Israëli verò Ioab, & Ioas, vnus post alium regnat.*

36. *Thonos Concoloros, quem Græci Sardanapalum nominant, annis* XX. *sub quo Iudæorum Azarias, qui & Ozias, Israëlitas verò Roboam. Regnum verò Assyriorum, post numeros annorum mille ducentorum & quadraginta finem tantæ diuturnitatis accepit, ad Medosque translatum est. Nam Arbaces præfectus Medorum, Sardanapalo occiso regnum eius inuasit, & in Medos deduxit.*

REGVM

REGVM MEDORVM SERIES.

ARBACES *Medorum rex annos* XXVIII. *sub quo regnat adhuc Azarias, qui & Ozias, Iudæ in parte. In Israël autem post Roboam paucis diebus fuerat Zacharias, rursúsque Sellum, quibus successerat Manae.*

2. *Sosarinus annis* XXX. *In Iudæ parte regnabat Ioatham, Israëlitis Facee, quando & quintodecimo anno prima Olympias cœpta est numerari. Tunc etenim post innumerabiles, vt ita dicam, Laurenti loci, & Latij reges Siluios Albanósque, qui trecentos per annos in parte Italiæ regnauerunt, quamuis pauperrimè, Amulius rex Numitoris fratris sui filiam Rheam nomine, quæ & Ilia vocabatur, vestalem virginem fecerat. Quæ grauida inuenta, dum scelus suum nititur excusare, à Marte se compressam mentita est. Ex qua genitis duobus, geminos rex exponi præcepit.*

Quos

Quos vagientes meretrix quadam, Lupa nomine, quum audiſſet, ſtatim tollens ad Fauſtulum paſtorem adduxit. Quos Accia vxor eius nutriens, inter alios paſtores conuerſari edocuit.

3. *Madiclis annos* XL. *quo Medis regnante, Judæis regnabat Achas, Iſraëlitis alius Facee. annoque Madicli nono, ſeptima Olympiade, Romulus eiusque germanus, quos inter paſtores enutritos diximus, collecta paſtorum multitudine, Romanæ vrbis ædificia inchoauerunt, ſuoque de nomine iunior, qui germanum peremerat, vrbem vocari Romam præcepit. Cuius actus, ſeriemque ſucceſſorum eius ſaltu quodam prætergrediens, externa regna, vt cœpi, percurram, vt quum ſe locus obtulerit, ad eum ordinem redeam. tantùm qui legis, aduerte, ab origine mundi, ad huius vſque magnæ vrbis exortum annos fuiſſe* IIIIM. DCL.

4. *Cardices annos* XIII. *ſub quo Ezechias filius Achas ſuccedens regnat Iudæis.*

 Nam

Nam Israëlitarum gentes supradicti Madicli quintodecimo anno, à Salmanassar Chaldæorum rege, Medorum sunt in montibus transductæ captiuæ, postquam regnassent in Samaria annos CCL.

5. *Deloces annos* LIII. *huius tempore primo Hebræorum ex Iuda Manasses ductus captiuus, & ferreis vinculis illigatus, fertur pœnitentiam egisse. Cuius & canticum pœnitentiæ legitur. Postea verò reuersus in regno suo, successorem reliquit filium suum Ammon.*

6. *Fraortes annos* XXIII. *sub quo Iosias rex Iudæorum, qui lucos succidit, & gentium idola de suo regno abiecit; deumq. cœli integrè coluit.*

7. *Cyaxares annos* XXXII. *sub quo Iudæis regnat Ioachim, cui successit Heliachim, qui & Ioachim, alterque & Ioachim primo adhuc Cyaxare viuente successit, in quo & finis regni euenit.*

8. *Astyages annos* XXXII. *huius anno octauo Iudæi de Hierosolyma captiuantur à Nabu-*

à Nabuchodonoſor rege. Sic regnum Medorum, quod per annos CCLVIII. *durauit, deſtructum eſt, & in Perſas tranſlatum, quia Cyrus rex Perſarum, Darius Medorum, filius ſupraſcripti Aſtyagis, parentela coniuncti, nepos auunculusque fuerunt: irruentesque ſuper Balthaſar abnepotem Nabuchodonoſor, regem Babyloniæ, id eſt Chaldæorum, regnum eius peruadunt; mortuoque Dario, Cyrus & ſuum, id eſt Perſarum, & affinis ſui Darij, hoc eſt Medorum, cum illo quod captiuauerat, tertio regno obtinuit. Poſt is admodum gentem Perſarum eleuauit. Quæ gens à Cyro prædicto, & vſque ad Darium filium Arſami, regnat per annos plus minus* CCXXX. *& ſic ad Græcos deuenit, poſt reges* XIIII *Perſarum de gente.*

REGNVM MEDORVM IN PERSAS TRANSLATVM.

CYRVS *Persa annos* XXXII. *hic ferè quingenta milia Iudæorum laxata captiuitate regredi fecit in Iudæam: qui constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Quumque à vicinis gentibus impediretur opus, vsque ad Darium remansit imperfectum.*

2. *Cambyses annos* VIII. *& sub isto opus impeditũ à vicinis consistit, nec ædificatur.*

3. *Magi duo fratres regnant mensibus* VIII.

4. *Darius annos* XLVI. *cuius secundo reædificatum est templum à Zorobabel & Iesu filio Iosedech quingentesimo duodecimo anno post primam Salomonis ædificationem, ab Adam verò plus minus* IIII-MDCCCCXXX.

5. *Xerses deinde filius Darij annis* XX *regnauit Persis, Medis, atque Chaldæis.*

6. *Artabanus menses* VII.

7. *Arta-*

7. *Artaxerses, qui Macrochir diceba-tur, annos* XL.

8. *Xerses menses duos.*

9. *Sogdianus menses* VII.

10. *Darius cognomento Nothus annos* XVIII.

11. *Artaxerses Mimmon Darij & Parisatidis filius annos* XL. *Ipse est ab Hebræis qui dicitur Asuerus, sub quo liber Hester confectus est.*

12. *Artaxerses qui & Ochus annos* XXVI. *Hic etenim Sidonem subuertit, Ægyptumq. suo subegit imperio, Syriamq. cunctam inuasit.*

13. *Arses filius Ochi annos* IIII. *Sub quo Iadus Maximus & insignis pontifex Iudæorum.*

14. *Darius filius Arsami annos* VI. *Hunc Alexander Magnus Macedo occidit, regnumq. eius in suum redegit dominium, qui Alexandriam in suo nomine condidit, vbi regnatum est à regibus Græcorum per annos* CCXCVI. *sic.*

REGVM GRÆCORVM SERIES.

ALEXANDER *Magnus post mortem Darij annos* VI.

2. *Ptolemæus Lagi filius annos* XI. *Hic iterum gentem Hebræorum captiuam ducit in Ægyptum.*

3. *Ptolemæus Philadelphus annos* XXVIII. *Hic captiuitate Iudæorum relaxata, muneribusque Eleazaro pontifice Iudæorum placato, diuinas scripturas per septuaginta interpretes ex Hebræa lingua vertit in Græcam.*

4. *Ptolemæus Euergetes annos* XXVI. *Huius temporibus Iesus filius Syrach Sapientiæ librum scripsit.*

5. *Ptolemæus Philopator annos* XVII. *Sub hoc iidem victi Iudæi, & sexaginta milia eorum cæsa ab Antiocho rege Syriæ, quando & pontifex magnus Onias.*

6. *Ptolemæus Epiphanes annos* XXIX. *Hic directo Scopa principe militiæ capit Iudæam.*

Iudaeam; rursusque Scopa superante, Iudaeam sibi sociat in amicitiam Antiochus.

7. *Ptolemaeus Philometor annos* XXV. *Sub hoc rege Aristobulus inde Peripateticus philosophus scripsit commentarios in libros Moysi, & regi obtulit Ptolemaeo. Antiochus agens contra legem Iudaeorum multos interemit. Contra quem Iudas, qui & Machabaeus, arma commouit.*

8. *Ptolemaeus Euergetes annos* XXVIII. *Hoc regnante Ionatas dux Iudaeorum praeclarus, qui cum Romanis & Spartiatis foedus iniit.*

9. *Ptolemaeus Fiska, qui & Soter, annos* XVII. *sub hoc Aristobulus Ionathae filius, rex pariter & pontifex constitit Iudaeorum.*

10. *Ptolemaeus qui & Alexander annos* X. *quo regnante multa Iudaeorum populus tam ab Alexandrinis quàm etiam ab Antiochensibus tolerabat.*

11. *Ptolemaeus qui à matre fuerat eiectus annos* VIII. *Iudaeis tunc regnabat*

Ameus, qui & Alexander.

12. *Ptolemæus Dionysius anno* XXX. *sub cuius regno Alexandra, quæ & Salina, uxor Alexandri regis Hebræorum, Hierosolymis regnat. Ex cuius ætate Iudæos rerum confusio & variæ clades oppresserunt.*

13. *Cleopatra annos* XXII. *qua regnante Iudæi in amicitiam Romanorum se sociantes, eorum iam legibus uiuunt, quia Pompeius sublato regno ab Aristobulo, Hircanum fratrem eius præfecerat. Hanc siquidem Cleopatram Romanus ductor suscipiens Antonius, & suo socians lateri, contra ciues proprios dimicat. Quem Augustus Octauianus in certamine superans Actiatico in littore, egit, ut utrique iugales seipsos perimerent, regnumque eorum in Romanorum Imperium deuenit, ubi & usque hactenus, & usque in finem mundi secundum Danielis prophetiam, regni debetur successio. Et quidem abhinc Augustalis exoritur potestas, quod animo*

mo recondendum est. Augustus Imperator, qui & Octauianus dicebatur, à quo posteri principes vocati sunt Augusti, tam ciues patrios rebelles, quàm etiam gentes externas superans, singularem sibi vindicat principatum, regnans per annos LXII. *Huius quadragesimo secundo imperij, dominus noster Jesus Christus de sancta virgine natus, ut verus deus, ita & verus homo, insignis & virtutibus admirãdis enituit, anno ab origine mundi* VMD. *ab vrbis autem Romæ conditione anno* DCCLV. *Et quia Romanorum regum ordinem actusq. inquirere statuisti, & nos breuiter tuis percontationibus respondere sumus polliciti, necessarium est ergo, nobis ea interim, quæ ad tempora Augusti Imperatoris dicuntur, omittere; & rursus ad Romanæ vrbis primordia repedare, originemque Romuli eius conditoris exponere, simulq. successorum eius, regum consulumque annos actusque ad liquidum demonstrare. qui sunt hi.*

REGVM ROMANORVM SERIES.

AB *origine vrbis Romæ & vsque Tarquinium regem cognomento Superbum, qui expulsus est, numerantur anni* CCXLIII. *Nam primus ille & vrbis & imperij conditor Romulus, fuit à Marte (vt ipsorum verbis loquamur) genitus, & Rhea Siluia: hoc sese sacerdos grauidatam confessa est. Nec mox fama dubitauit quin Amulij regis imperio abiectus in aquam profluentem, cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberis amnem repressit, & relictis catulis lupa secuta vagitum, vbera admouit infantibus, matrisque gessit officium. Sic repertos Faustulus regij gregis pastor tulit in casam, atque educauit. Alba tum erat Latio caput, Iuli opus. Nam Lauinium patris Aeneæ, contempserat. Abhinc Amulius iam septima soboles regnabat, fratre pulso Numitore, cuius ex filia natus erat Romulus.*

lus. Igitur ſtatim prima iuuentæ face patruum ab arce deturbat, auum reponit. Ipſe fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia noua vrbis agitabat. Gemini erant, vter auſpicaretur & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Auentinum, hic Palatinum occupat. Prius ille ſex vultures, hic poſtea duodecim vidit. Sic victor vrbem augurio excitat, plenus ſpei bellatricem fore. id aſſuetæ ſanguini & prædæ aues pollicebantur. Ad tutelam nouæ vrbis, ſufficere vallum videbatur: cuius dum anguſtias Remus increpat, ſaltu tranſiliuit. dubium an iuſſu fratris, occiſus eſt. Prima certè victima fuit, munitionemque vrbis nouæ ſanguine ſuo conſecrauit. Imaginem vrbis magis, quàm vrbem fecerat. incolæ deerant. Erat in proximo lucus. hunc aſylum facit, & ſtatim mira hominum vis. Latini Thuſcique paſtores, etiam tranſmarini Phryges, qui ſub Aenea; Arcades, qui ſub Euandro duce confluxerant. Ita ex va-

riis

riis quasi elementis congregauit corpus vnum, populumque Romanum ipse fecit.

Erat verò vnius ætatis populus. Virorum itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant prædæ fuerunt. Hæc statim causa bellorum. pulsi fugatiq. Veientes. Cæninensium captum ac direptum est oppidum. Spolia insuper opima de rege Agrone Feretrio Ioui manibus reportauit. Sabinis prodita porta per virginem Tarpeiam, non dolo, sed puella pretium rei, quod gerebant in sinistris manibus, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi vt & fidem soluerent, & vlciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso aditu fit pugna, adeo vt Romulus Iouem oraret, fœdam vt suorum fugam sisteret. Hinc templum, & Stator Iupiter. Tandem funeribus interuenere raptæ, laceris comis:

sic

sic pax facta cum Tatio, fœdusque percussum. Secutaque res mira dictu, vt relictis sedibus suis, nouã in vrbem hostes migrarent, & cum generis suis auitas opes pro dote sociarent. Auctis breui viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipubl. imposuit. Iuuentus diuisa per tribus, in equis & armis, vt ad subita bella excubaret, consilium Reipub. penes senes esset, qui ex autoritate patres, ab ætate senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante vrbem, apud Capreæ paludes, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant, ob asperius ingenium. Sed oborta tempestas, Solisque defectio, consecrationis speciem præbuere. Cui rei mox Iulius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore forma, quàm fuisset: mandare præterea, vt se pro numine acciperent. Quirinum in cœlo vocari: placitum diis, vt gentium Roma potiretur.

2. *Successit Romulo Numa Pompilius,*

quem

quem Curibus Sabinis agentem vltrò petiuerunt; ob inclytam viri religionem. Ille sacra, cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille pontifices, augures, salios, cæteraque sacerdotia: annumque in XII menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille ancilia atque palladium, secreta quædam imperij pignora; Ianumque bifrontem, Fidem pacis ac belli; in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, vt ad simulachrum cælestium siderum, custos imperij flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum redegit, vt quod vi & iniuria occuparat imperium, religione atque iustitia gubernaret.

3. *Excepit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cuius honori & virtuti regnum vltrò datum. Hic omnem militarem disciplinam artemque bellandi instituit. Itaque mirum in modum exercitata iuuentute, prouocare ausus est Albanos, grauem &*

diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prœliis vtrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis, Curatiisque, trigeminis hinc atque inde fratribus vtriusque populi fata permissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui superarat Horatius, addito ad virtutem dolo, vt distraheret hostem, simulat fugam; singulósque pro vt sequi poterant, adortus exsuperat. Sic rarum decus aliis, vnius manu parta victoria est; quam ille mox parricidio fœdauit. Nam flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum amorem virginis vltus est ferro; vt audiret leges, nefas: sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus perstat. Nam Fidenates bello missi in auxilium ex fœdere medij inter duos exspectauere fortunam. Sed rex callidus vbi inclinare socios ad hostem videt,

tollit animum quasi mandasset. spes inde Romanis, metus hostibus incussus. sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis distrabit, Albamque ipsam, quamuis parentem, æmulam tamen diruit, quum prius omnes opes vrbis ipsumque populum Romam transtulisset: prorsus vt consanguinea ciuitas non perisse sed in suum corpus redisse rursus videretur.

4. *Ancus deinde Marcius nepos Pompilij ex filia, pari ingenio. Igitur & muro mœnia amplexus est, & influentem vrbi Tiberim ponte commisit; Ostiámque in ipso maris fluminísq. confinio posuit coloniam, iam tunc videlicet præsagiens animo futurum, vt totius mundi opes & commeatus, illo velut maritimo Vrbis hospitio reciperentur.*

5. *Tarquinius postea Priscus, quamuis transmarinæ originis, regnum vltrò petens*

petens accepit, ob industriam atque elegantiam, quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus maiestatem numero amplauit, & centuriis tribus auxit, quamuis Attius Nauius numerum augeri prohiberet, vir summus augurio. Quem rex in experimentum rogauit, fieri ne posset, quod ipse mente conceperat. Ille rem expertus augurio, posse respondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare nouacula possem? Et Augur, potes, inquit, & secuit. inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius, quàm bello promptior. Duodecim namque Thusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde fasces, trabeæ, curules, anuli, faleræ, paludamenta, prætextæ. Inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur; togæ pictæ, tunicæque palmatæ. Omnia denique decora & insignia, quibus imperij dignitas eminet, sumpta sunt.

6. *Seruius Tullius deinceps gubernacu-*

 la

la vrbis inuadit, nec obſcuritas inhibuit; quamuis matre ſerua creatum. Nam eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat, & clarum fore viſa circa caput flamma promiſerat. Ergo inter Tarquinij mortem adnitente regina ſubſtitutus in locum regis, quaſi in tempus regnum dolo partum ſic egit induſtriè, vt iure adeptus videretur. Ab hoc populus Rom. relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, decuriis ac collegiis diſtributus; ſummáque regis ſolertia ita eſt ordinata reſpublica; vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſic maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur.

7. Poſtremus fuit omnium regum Tarquinius, cui cognomen Superbus ex moribus datum. Hic regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm exſpectare; miſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius egit, quàm adquiſierat. Nec abhorrebat moribus

bus Tullia, quæ vt virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento, cōsternatos equos egit. Sed ipse in senatum cædibus, in plebem verberibus, in omnes superbia, quæ crudelitate grauior est bonis, grassatus, quum sæuitiam domi fatigasset, tandem in hostes conuersus est. Sic valida Latij oppida capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabij, Suessa, Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt simulantis transfugam apud hostes hinc fides esset. Quo à Gabiis, vt voluerat, recepto, & per nuncios consulenti quid fieri vellet; eminentia fortè papauerum capita virgula excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes vellet intelligi, ea superbia sic respondit, vt senserat. Tamen de manubiis captarum vrbium templum erexit. Quod dum inauguraretur, cedentibus ceteris diis, mira res dictu, restitere Iuuentas & Terminus. Placuit patribus contumacia numinum, siquidem firma omnia & æter-

na pollicebantur. Sed illud horrendius, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum caput repertum est. Nec dubitauere cuncti, monstrum pulcherrimam imperij sedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis populus Rom. perpessus est, donec aberat libido. Hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Quorum cùm alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiauit. imperium tum regibus abrogatum. Hæc est prima ætas populi Romani & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, per annos, vt diximus, CCXLIII, *quadam fatorum industria tam variis ingenio, vt reipubl. ratio & vtilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentias? Tali opus fuit, vt inuaderet regnum. Quid Numa religiosius? Ita res poposcit, vt ferox populus, deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, vt acueret ratione virtutem. Quid*

ædificator

ædifijs, & [illegible] icus? vt vrbem colonia extendi [illegible] ite iungeret, muro tueretur. Iam [illegible]re pote[illegible]namenta Tarquinij & insignia, [illegible]etur [illegible] principi populo addiderunt ex ipso ha[illegible]u dignitatem? Actus à Seruio census quid effecit, nisi vt ipsa se nosset Romana respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil imò vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, vt agitatus iniuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur, mutatáq. regali dominatione, ad consulum infulas se conferret; qui bini annis singulis, rempublicam gubernantes, sequenti anno ab aliis venientibus succedebantur; scientesq. se annis tantum singulis præesse in populo, ergà alios agebant qualiter eos erga se acturos postea cupiebant. Qui ordo vsque ad Augustum Cæsarem obtinuit priuilegium, per viros nongentos quindecim in annis CCCCLVIII. *Nouem siquidem annis, sine consulibus, sed tantùm sub tribunis plebis fuit, quatuor sine iudicibus.*

riis quasi elementis congregauit corpus vnum, populumque Romanum ipse fecit.

Erat verò vnius ætatis populus. Virorum itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant prædæ fuerunt. Hæc statim causa bellorum. pulsi fugatiq. Veientes. Cæninensium captum ac direptum est oppidum. Spolia insuper opima de rege Agrone Feretrio Ioui manibus reportauit. Sabinis prodita porta per virginem Tarpeiam, non dolo, sed puella pretium rei, quod gerebant in sinistris manibus, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi vt & fidem soluerent, & vlciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso aditu fit pugna, adeo vt Romulus Iouem oraret, fœdam vt suorum fugam sisteret. Hinc templum, & Stator Iupiter. Tandem funeribus interuenere raptæ, laceris comis:

sic

ſic pax facta cum Tatio, fœduſque percuſſum. Secutaque res mira dictu, vt relictis ſedibus ſuis, nouã in vrbem hoſtes migrarent, & cum generis ſuis auitas opes pro dote ſociarent. Auctis breui viribus, hunc rex ſapientiſſimus ſtatum Reipubl. impoſuit. Iuuentus diuiſa per tribus, in equis & armis, vt ad ſubita bella excubaret, conſilium Reipub. penes ſenes eſſet, qui ex autoritate patres, ab ætate ſenatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante vrbem, apud Capreæ paludes, è conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui à ſenatu putant, ob aſperius ingenium. Sed oborta tempeſtas, Soliſque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuere. Cui rei mox Iulius Proculus fidem fecit, viſum à ſe Romulum affirmans auguſtiore forma, quàm fuiſſet: mandare præterea, vt ſe pro numine acciperent. Quirinum in cœlo vocari: placitum diis, vt gentium Roma potiretur.

2. *Succeſſit Romulo Numa Pompilius,*

quem

quem Curibus Sabinis agentem vltrò petiuerunt; ob inclytam viri religionem. Ille sacra, cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille pontifices, augures, salios, cæteraque sacerdotia: annumque in XII menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille ancilia atque palladium, secreta quædam imperij pignora; Ianumque bifrontem, Fidem pacis ac belli; in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit; vt ad simulachrum cælestium siderum, custos imperij flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum redegit, vt quod vi & iniuria occuparat imperium, religione atque iustitia gubernaret.

3. *Excepit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cuius honori & virtuti regnum vltrò datum. Hic omnem militarem disciplinam artemque bellandi instituit. Itaque mirum in modum exercitata iuuentute, prouocare ausus est Albanos, grauem & diu*

diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prœliis vtrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis, Curatiisque, trigeminis hinc atque inde fratribus vtriusque populi fata permissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui superérat Horatius, addito ad virtutem dolo, vt distraheret hostem, simulat fugam; singulósque pro vt sequi poterant, adortus exsuperat. Sic rarum decus aliis, vnius manu parta victoria est; quam ille mox parricidio fœdauit. Nam flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum amorem virginis vltus est ferro; vt audiret leges, nefas: sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus perstat. Nam Fidenates bello missi in auxilium ex fœdere medij inter duos exspectauere fortunam. Sed rex callidus vbi inclinare socios ad hostem videt,

tollit

tollit animum quasi mandasset. spes inde Romanis, metus hostibus incuscussus. sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit, Albamque ipsam, quamuis parentem, æmulam tamen diruit, quum prius omnes opes vrbis ipsumque populum Romam transtulisset: prorsus vt consanguinea ciuitas non perisse sed in suum corpus redisse rursus videretur.

4\. *Ancus deinde Marcius nepos Pompilij ex filia, pari ingenio. Igitur & muro mœnia amplexus est, & influentem vrbi Tiberim ponte commisit; Ostiamque in ipso maris fluminisq. confinio posuit coloniam, iam tunc videlicet præsagiens animo futurum, vt totius mundi opes & commeatus, illo velut maritimo Vrbis hospitio reciperentur.*

5\. *Tarquinius postea Priscus, quamuis transmarinæ originis, regnum vltro*

petens

petens accepit, ob induſtriam atque elegantiam, quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic & ſenatus maieſtatem numero ampliauit, & centuriis tribus auxit, quamuis Attius Nauius numerum augeri prohiberet, vir ſummus augurio. Quem rex in experimentum rogauit, fieri ne poſſet, quod ipſe mente conceperat. Ille rem expertus augurio, poſſe reſpondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam ſecare nouacula poſſem? Et Augur, potes, inquit, & ſecuit. inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace Tarquinius, quàm bello promptior. Duodecim namque Thuſciæ populos frequentibus armis ſubegit. Inde faſces, trabeæ, curules, anuli, faleræ, paludamenta, prætextæ. Inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur; togæ pictæ, tunicæque palmatæ. Omnia denique decora & inſignia, quibus imperij dignitas eminet, ſumpta ſunt.

6. *Seruius Tullius deinceps gubernacu-*

la vrbis inuadit, nec obscuritas inhibuit, quamuis matre serua creatum. Nam eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat, & clarum fore visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinij mortem adnitente regina substitutus in locum regis, quasi in tempus regnum dolo partum sic egit industriè, vt iure adeptus videretur. Ab hoc populus Rom. relatus in censum, digestus in classes, decuriis ac collegiis distributus; summaque regis solertia ita est ordinata respublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac sic maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur.

7. Postremus fuit omnium regum Tarquinius, cui cognomen Superbus ex moribus datum. Hic regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm exspectare; missisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm adquisierat. Nec abhorrebat mori-

bus

bus Tullia, quæ vt virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento, consternatos equos egit. Sed ipse in senatum cædibus, in plebem verberibus, in omnes superbia, quæ crudelitate grauior est bonis, grassatus, quum sæuitiam domi fatigasset, tandem in hostes conuersus est. Sic valida Latij oppida capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabij, Suessa, Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt simulantis transfugam apud hostes hinc fides esset. Quo à Gabiis, vt voluerat, recepto, & per nuncios consulenti quid fieri vellet, eminentia fortè papauerum capita virgula excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes vellet intelligi, ea superbia sic respondit, vt senserat. Tamen de manubiis captarum vrbium templum erexit. Quod dum inauguraretur, cedentibus ceteris diis, mira res dictu, restitere Iuuentas & Terminus. Placuit patribus contumacia numinum, siquidem firma omnia & æter-

 na

na pollicebantur. Sed illud horrendius, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum caput repertùm est. Nec dubitauere cuncti, monstrum pulcherrimam imperij sedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis populus Rom. perpessus est, donec aberat libido. Hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Quorum cùm alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiauit. imperium tum regibus abrogatum. Hæc est prima ætas populi Romani & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, per annos, vt diximus, CCXLIII, *quadam fatorum industria tam variis ingenio, vt reipubl. ratio & vtilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? Tali opus fuit, vt inuaderet regnum. Quid Numa religiosius? Ita res poposcit, vt ferox populus, deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, vt acueret ratione virtutem. Quid*

ædificator

ædifi… icus? vt vrbem colonia extende… ite iungeret, muro tueretur. Iam … namenta Tarquinij & insignia, q… en principi populo addiderunt ex ipso h… u dignitatem? Actus à Seruio census quid effecit, nisi vt ipsa se nosset Romana respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil imò vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, vt agitatus iniuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur, mutataq́. regali dominatione, ad consulum infulas se conferret; qui bini annis singulis, rempublicam gubernantes, sequenti anno ab aliis venientibus succedebantur, scientesq́. se annis tantum singulis præesse in populo, ergà alios agebant qualiter eos erga se acturos postea cupiebant. Qui ordo vsque ad Augustum Cæsarem obtinuit priuilegium, per viros nongentos quindecim in annis CCCCLVIII. *Nouem siquidem annis, sine consulibus, sed tantùm sub tribunis plebis fuit, quatuor sine iudicibus.*

ADMINISTR IO REIP. PER CONS

POST exactos reges an vnum quinis diebus, singulis di us singuli senatorum Rempub. obtinuerunt, & tunc duobus creatis consulibus, Bruto & Collatino, in posterum vsque ad Pansam & Hirtium seruauerunt per annos prænotatos. Et quia omnium consulum nomina actusque conscribere, & mihi tædium, & tibi, qui legis, fastidio fore præcaui; aliqua exinde prælibans, multa supersedi, quod pæne nonnullis iam vsurpatum esse breuiatumq. opus cognoui. Igitur primi consulum Brutus & Collatinus, quibus vltionē sui matrona moriens mandauerat, populus Roman. ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repentè destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen, vt diximus,

ximus, & iure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex; ne potestas solitudine vel mora corrumperetur, consulesque appellauit pro regibus, vt consulere ciuibus suis debere meminissent; tantumque libertatis nouæ gaudium incesserat, vt vix mutati status fidem caperent, alterumque ex consulibus Lucretiæ maritum, tantum ob nomen & genus regium, fascibus abrogatis, vrbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Poplicola, summo studio nisus est ad augendam populi maiestatem. Nam & fasces ei pro concione summisit, & ius prouocationis aduersus ipsos dedit: & ne species arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit. Brutus verò fauori ciuium etiam domus suæ clade & parricidio velificatus est. quippe quum studere de reuocandis in vrbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & in concione media virgis cæcidit, securique percussit, vt planè publicus parens, in locum

liberorum adoptasse sibi populum videretur. Liber iam hinc populus Rom. prima aduersus exteros arma pro libertate corripuit, pro finibus mox, deinde pro sociis, tum gloria & imperio, lacessentibus assiduè vsquequaque finitimis: quippe cum patrij soli gleba esset, sed statim hostile pomœrium, mediusque inter Latium atque Etruscos quasi in quodam biuio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quadam per singulos itum est, & proximis quibusque correptis totam Italiam sub se redigeret. Nam Porsena rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamuis & armis, & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo, in ipsis vrbis faucibus incubaret; sustinuit, repulit, nouissimè etiam tanta admiratione perculit, vt superior vltrò cùm penè victis amicitiæ fœdera feriret. Nam Mucius Scæuola Romanorum fortissimus, regem per insidias in castris ipsius aggreditur. Sed vbi

frustratus

frustratus circa purpuratum eius illatus ictus, teneretur; ardentibus mox focis intulit manum, terroremque geminat dolo. En vt scias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti iurauimus. Cùm interim, immane dictu, hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sed ne sexus quidem muliebris altera laude cessaret; ecce & virginum virtus. vna ex obsidibus regi data, elapsa custodia Clœlia per patrium flumen equitabat. Rex quidem tot tantisque virtutum territus monstris, valere liberosque esse iussit. Tarquinij tamdiu dimicauerunt, donec Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum vulnere mutuò exspirauit, planè quasi adulterum ad inferos vsque sequeretur. Nec secus Latini Amulio Tusculano duce apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur, atque subiiciuntur. Ocriculum atque Corniculum, Soraque & Alsium, eorum vrbes captæ, prouinciaque effecta. de Verulis & de Bouillis pudet,

sed triumphauere Romani. Tibur nunc suburbanum, & æstiuæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur: idem tunc Fesulæ, quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum, quod Herculis saltus: Fregellæ, quod Cæsarea: Tiberis quod Euphrates. Coriolos quoque, proh pudor, inuictos adeo gloriæ fuisse, vt post captum opidum Caius Marcius Coriolanus quasi Numantia aut Africa nomini induceretur. Extant & de Antis spolia, quæ meminimus in suggesto fori, capta hostium classe, infixit: si tamen illa classis. nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis nauale bellum fuit. Peruicacissimi tamen Latinorum Æqui, & Volsci fuere, & quotidiani (vt sic dixerim) hostes. Et hos præcipuè Titus Quintius domuit, ille dictator ab aratro, qui obsessa & penè iam capta Mallij consulis castra egregia victoria recuperauit. Medium erat tempus fortè sementis, quum patricium virum innixum aratro suo lictor in ipso opere deprehendit.

hendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos pecudum more sub iugum misit. Expeditione finita, rediit ad boues rursus triumphalis agricola. Fides numinum, qua velocitate! intra quindecim dies cœptum peractumque bellum prorsus, vt festinasse dictator ad relictum opus videretur. Pari tenore Veientes, Falisci, & Fidenates, tunc magno labore deuicti sunt. Qui modò etsi fuerint, non videntur aliquod reliquisse vestigium. Laborat enim annalium fides, vt Veios, Faliscos, Fidenates fuisse credamus. Galli autem Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole, perinde armis ingentibus, adeo Romano generi terribilis fuit, vt planè nata ad hominum interitum, vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingerent omnia oceano, ingenti agmine prouecti, quum iam media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti

per

per Italiam bacchabantur. Tunc Clusium Thusciæ vrbem obsidebant, vbi pro sociis & fœderatis Romanus interuenit, missis ex more legatis. Sed quod ius apud barbaros, ferocius agunt, & inde ad certamen cum exercitu conuersi Galli, Clusio Romam. Quibus ad Alliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. nō Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnauit. Fuso exercitu, Galli iam mœnibus vrbis appropinquabant, vbi penè nulla erant præsidia. Tum igitur sic, vt nunquam aliàs, apparuit illa vera Romana virtus. Iam primùm maiores natu, amplissimis vsi honoribus in foro coëunt. Ibi deuouente pontifice, diis se manibus consecrant. Statimque in suas quisque ædes regressi sunt, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese reposuerunt; vt quum venisset hostis, in sua quisq. dignitate moreretur. Pontifices autem & flamines, quidquid religiosissimi in templis erat partim in doliis refossa terra

recon-

reconderunt, partim imposita plaustris secum Veios auferunt: virgines ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes vnus è plebe fertur Albinus, qui depositis vxore ac liberis, virgines in plaustrum recepit. adeo tunc quoque in vltimis religio publica priuatis affectibus antecellebat. Iuuentus, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Iouem, vt quemadmodum ipsi ad defendendum templum eius occurrissent, ita ille virtutem illorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque vrbem adeunt. Ibi sedentes in curulibus suos prætextatos senes, velut deos geniosque venerati, mox eosdem postquam esse homines liquebat, alioquin nihil respondere dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis iniiciunt, & totam vrbem igni, ferro, manibus, solo exæquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa

montem

montem vnum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus quoquè omnia experti; quum tamen Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summa rupe deiecit: & vt spem hostibus demeret, quanquam in summa fame, tamen ad speciem fiduciæ, panes ab arce iaculatus est: & stato die, per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce dimisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret: atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosque deos renuntiauit. Nouissimè quum iam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, subitò aggressus à tergo Camillus cæcidit, vt omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret.

Igitur pastorum quondam casa, vrbs enituit, & post seruatam à Manlio faciem, restitutamque à Camillo, acrius etiam vehementiusq. in finitimos surrexit. Nec tamen contenti Romani suis eos mœnibus

expulisse,

expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traherent, sic persecuti sunt ductante Camillo, vt hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit; vnde & Torquatus est dictus. Item in Pomptino agro, quum simili pugna Valerius insidente galeæ sacro alite adiutus retulit spolia, dictusque est ipse Coruinus. Necnon tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria, ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit, ne quis exstaret ex ea gente qui incensam à se Romanam vrbem gloriaretur. Conuersoque à Gallis Torquato, Latini experti sunt, & deuicti. Indeque Sabini, qui eorum belli socij ductante Tatio extitissent, à Curio Dentato subiecti, eorumque loca à Baranio fonte Adriatico tenus mari, igni ferroque vastata, tantæque Romano populo additæ opes, vt nec ipse posset æstimare qui vicerat. Precibus deinde Campaniæ mo-

tus,

tus, non pro se sed pro sociis Samnitas inuadit. Omnium nanque non modò Italiæ tantùm, sed penè toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est. nihil mollius cælo. denique bis floribus vernat. nihil vberius solo. ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. hic ille nobilis portus Caieta, Misenus, tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus & Auernus, quædam maris hostia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuuius Aetnei ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas; Romam Carthaginemque, numeranda. Pro hac vrbe, & his regionibus populus Romanus Samnitas inuadit; gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, & discolori veste, vsque ad ambitum armatam: si fallaciam, saltibus ferè & montibus grassatam: si rabiem ac furorem, sa-

cris legibus humanisque hostis in exitium urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios ac Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit & domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. maximè tamen nota & illustris apud Caudinas Furculas ex hac gente clades, Veturio Posthumioque consulibus accepta est. Clauso per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset euadere, stupens tanta occasione dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, num illos sub iugum mitteret, an occideret. Sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub iugum maluit, ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles,

 Papirio

Papirio duce, horribile dictu, strictis ensibus, per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos hostis auctor fuit. Nec prius finis cædibus datus, quàm iugum sibi promissum Romani & duci Samnitum & hostibus reposuerunt. Hactenus cum singulis gentibus certatum est, mox certatim. sic tamen quoque par omnibus fuit. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiæ populus Samnitum, & reliqui in excidium Romani nominis repentè coniurant. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. latè per Etruriã infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, ante inuius planè, quasi Calydonius vel Hercinius, adeo terrori erat, vt senatus consuli denunciaret, ne tantum periculi ingrederetur. Sed nihil horũ terruit ducem, quin fratre præmisso exploraret accessus. Ille per noctem pastorali habitu speculatus omnia, refert totum iter. Sic Fabius

bius Maximus periculosissimum bellum sine periculo explicuit. Nam subitò inconditos atque palantes aggressus est, captisq; superiorib. iugis, in subiectos suo iure detonuit. Ea nanque species illius fuit belli, quasi in terrigenas è cœlo ac nubibus tela iacerentur. Nec tamen incruenta illa victoria. nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius, more patrio deuotum diis manibus obtulit caput, solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit.

Necdum Etrusco bello exempto, mox sequitur Tarentinum, vnum quidem in nomine, sed multiplex in victoriis. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est totam penè Italiam, & cum his omnibus Pyrrhum regem Epirotarum, Græciæ regem, vna velut ruina pariter inuoluit; vt eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur.

Tarentus Lacedæmoniorum opus, Ca-

labriæ quondam, & Apuliæ, totiusq. Lucaniæ caput, cùm magnitudine, & muris, portuque nobilis; tum mirabili situ; quippe in ipsis Adriæ maris faucibus posita in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum theatrum, quod quidem causa miseræ ciuitati caput fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, cum adremigantem litori Romanam classem vident, atque hostem rati, emicant sine discrimine & insultant. Qui enim? aut vnde Romani? Nec satis. Aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque fœde per obscœnam turpemque dictu contumeliam violant. & hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus, qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus ciuitatem vindicaturus, cum totis viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tem-

pus

pus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore veniebat. Apud Heracleam & Campaniæ fluuium Lirim, Leuino consule prima pugna facta est, quæ tam atrox fuit, vt Ferentanæ turmæ præfectus Obsidius inuectus in regem turbauerit, coëgeritque proiectis insignibus prœlio excedere. Actum erat, nisi elephanti conuerso in spectacula procurrissent bello. Quorum cum magnitudine, tum deformitate, & nouo odore simul ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius quàm erant suspicarentur, fugam stragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus. Iam quippe terror beluarum exoleuerat, & Gaius Minutius quartæ legionis hastatus vnius proboscide abscisa, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt. Nec alius fi-

nis cladi erat, quàm nox dirimeret, postremusque fugientium rex ipse à satellitibus saucius in armis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub Arusinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem, quibus superius, sed cum tota victoria exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam prouectis in primam aciem rursus elephantis, vnum ex illis pullum adacti in caput teli grauis ictus auertit. Qui quum per stragem suorum recurrens stridore quereretur, mater agnouit, seque, quasi vindicare vellet, exhibuit; quum omnia circa quasi hostilia graui mole permiscuit: ac sic eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerunt, secundam parem fecerunt, tertiam sine controuersia tradiderunt. Nec verò tantùm armis, & in campis, sed consiliis & domi quoque intra vrbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam, intellecta Romana virtute, statim desperauit armis, seque ad dolos contulit. nam interemptos cremauit, captiuos-

captiuosque indulgentius habuit, & sine precio restituit, missisque legatis in vrbem omni modo annisus est, vt facto fœdere in amicitiam reciperetur. Sed & bello, & pace, & foris, & domi omnem in partem Romana virtus tum se approbauit. Nec alia magis quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Nec alius pulchrior in vrbem aut speciosior triumphus intrauit. Ante hunc diem, nihil præter pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses. Tum autem, si captiuos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus: si pompam, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque lauticiæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quàm illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non sine sensu captiuitatis submissis ceruicibus victores sequebantur. Post Tarentinam cladem, domiti Picentes, &

caput gentis Asculum, à Sempronio duce; qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam promissa æde placauit. Salentini verò Picentibus additi, caputq. his regionibus Brundisium, cum inclyto portu, M. Atilio duce, & in hoc certamine victoriæ pretium templum sibi pastoria Pales vltrò poposcit. Postremi Italicorum in fidei munere Vulsini opulentissimi Etruscorum implorantes opem, aduersus vos quondam suos, qui libertatem à dominis datam in ipsos erexerant, translataque in se republ. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt.

Domita subactaque Italia, populus Rom. Appio Claudio consule primum fretum ingressus est, fabulosis famæ monstris, æstuque violentum. Sed adeo non est exterritus, vt ipsam illam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur, quod velocitas nauium iuuaretur, statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum tanta celeritate deuicit, vt

ille

ille ipse prius se victum, quàm hostem videret, fateretur.

Duellio Cornelioque consulibus etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quàm cæsa fuerat, centum sexaginta nauium classis in ancoris stetit; vt non arte factæ, sed quodam munere deorum conuersæ in naues atque mutatæ arbores viderentur. Prælij verò forma mirabilis; quum illas celeres volucresque hostium naues, hæ graues tardæque comprehenderent. Longè plus illis nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga rostra. Iniectæ enim ferreæ manus, machinæque validæ, ante certamen multū ab hoste derisæ, coactíque hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparam mersa aut fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quoddam gaudium fuit, quum Duellius imperator non contentus vnius diei triumpho, per

vitam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leue huius prœlij damnum fuit, alter consulum interceptus Asina Cornelius, qui simulato colloquio euocatus, atque ita oppressus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore fere omnia præsidia Pœnorum Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybeoque detraxit. Trepidatum est semel, circa Camerinensium saltum. Sed eximia virtute Calpurnij tribuni militum periculo euasimus. Qui lecta trecentorum militum manu, infessum ab hostibus tumulum occupauit, adeoque moratur hostes, dum exercitus omnis euaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquauit. Hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, & nihil inscripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum iam Sicilia suburbana esset populi Rom. prouincia, serpente latius bello Sardinia adnexa

nexa atque Corsica, transiit Olbiam. ibi Caralæ vrbis excidio incolas terruit, adeoquè omni terra & mari Pœnos fugauit, vt iam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce, iam in Africam nauigabat bellum. Nec defuerant qui in ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent: insuper augente Manlio tribuno metum, in quem, nisi paruisset, securi districta irruisset imperator: metus mortis nauigandi fecit audaciam, mox deinde ventis remisque properatum est, tantusque terror hostici aduentus fuit Pœnis, vt apertis penè portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit ciuitas Clypea. Prima enim à Punico littore, quasi arx & specula procurrit. & hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoque dimicatum est; quum quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens posita apud Bragadam castra vexauerit. Sed omnium victor Regulus,

quum

quum terrorem nominis sui latè circumtulisset, quumque magnam vim iuuentutis ducesque ipsos aut cepisset aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onustam & triumpho grauem in vrbem præmisisset; iam ipsam belli caput Carthaginem vrgebat obsidione, ipsisque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est tantũ, vt plura essent Rom. virtutis insignia, cuius ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conuersis ad externa auxilia hostibus, quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo Regulus victus est, fœdaque clades, Romanisque vsu incognita. nam viuus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepta. quippe diuersa quàm hostis mandauerat censuit, ne pax fieret, nec commutatio captiuorum reciperetur. Sed nec illa voluntario ad hostes suos reditu, nec vltimo siue carcere,

cere,

cere, seu crucis supplicio deformata maiestas. In omnib. admirabilior, quid aliud quàm victor de victoribus? Ad quæ etiam Carthago non cesserat, de fortuna triumphauit. Populus autem Roman. multo acrior intentiórq. pro vltione Reguli, quàm pro victoria fuit.

Metello igitur consule conspirantibus arctius Pœnis, & reuerso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cæcidit Rom. exercitus, ne amplius eam insulam aggredi cogitarent. Argumentum ingens victoriæ centum circiter elephantorum captiuitas. Sic quoque magnas egit prædas, vt gregem illum, non bello, sed venatione cepisset. Appius Claudius consul non ab hostibus sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ibi statim classe demersa, vbi ille præcipitari pullos iusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marcus Fabius Buteo classem iamiam in Africo mari apud Ægimurum ostium in Italiam vltro nauigantem cæcidit. Quantus tum

trium-

triumphus tempestate intercidit cum opulenta præda? Classis aduersis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, insularumque litora impleuit. Magna clades fuit, sed non sine aliqua principis populi dignitate interceptam tempestate victoriam, & triumphum perisse naufragio constat. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque fluitarent, populus Rom. & sic triumphauit. Lutacio Catulo consule tandem bello finem impositū apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec maior aliâs in mari pugna quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis classis, & in ea quasi tota Carthago, quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, leuis, & expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis agebatur quasi habenis, & in hos vel illos ictus mobilia rostra, speciem viuentium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum

inter

inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Superuacuum visum est in arcem murosque sæuire; quum iam in mari esset deleta Carthago.

Peracto quidem bello Punico, nec dum aliquantulum respirato, sequitur Liguricum. Nam Ligures hi, imis Alpium iugis adhærentes, inter Varum Macrámque amnem impliciti, dumis siluestribus victitabant; quos penè maius fuit inuenire, quàm vincere. Tuti siquidem locis & fuga, durum atque velox genus, ex occasione latrocinia magis quàm bella faciebant. Itaque quum diu multumque eluderent saltu, viis, latebris, Deceates, Oxybij, Euburiates, Iuganni, tandem Fuluius latebras eorum igni sepsit, Bebius verò in plana deduxit, Postumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum quo terra coleretur. Post quos mox Galli. Insubribus & his alpium incolis, animi ferarum, corpora

pora plusquam humana erant. Sed experimentum deprehensum est. quippe virtus eorum sicut primo impetu maior quàm virorum est; ita sequens minor quàm feminarum. Alpina corpora humente cælo educata, habent quoddam simile niuibus suis. Cum mox caluere pugna, statim in sudorem eunt, & leui motu quasi sole laxantur. Hi sæpè & aliàs, & Britomaro duce non prius posituros se balthea quàm Capitolium ascendissent iurauerant. Factum autem est, & victos eos Æmilius in Capitolio discinxit. Et quòd dux eorum de Romano milite prædam Marti suo torquem aureum deuouisset, intercepit Iuppiter votum, & de eius ipsius Ariouistinis aliorúmque Gallorum torquibus aureum trophæum Ioui erexit Flaminius. Rex quoque eorum Viridomarus Romana arma Vulcano promiserat. Aliorsum vota ciciderunt. Occiso enim eo, Marcellus tertia post patrem Romulum Feretrio Ioui arma suspendit. Illyrici autem, id est, Veneti

Veneti seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam Titiumque flumen longissimè per totum Adriatici maris littus effusi. Hi regnante Teutana muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. legatos Romanos ob ea quæ deliquerant iure agentes ne gladio quidem sed vt victimas securi percusserunt. Præfectos nauium igni comburunt. Idque quo indignius foret, mulier imperauit. Itaque Gnæo Fuluio Centimalo duce latè domãtur, Strictæ secures in principum colla legatorum manibus litauere. Post primùm autem Punicum bellum, vix quadriennium requies: ecce alterum bellum, minus quidem spacio, (nec enim amplius decem nouem annos tenens) sed adeo cladium atrocitate terribilius, vt si quis conferat damna vtriusque populi, similior victo sit populus ille qui vicit. Vrebat nobilem populum mare ablatum; raptæ insulæ, dare tributa, quæ iubere consueuerat. Hinc vltionem puer Hannibal ad aram

patris iurauerat, nec morabatur. Igitur Saguntus in causam belli deleta est, vetus Hispaniæ ciuitas; & opulenta; fidei erga Romanos magnum quidem sed triste monumentum. Quam in libertatem communi fœdere exceptam; Hannibal causas nouorum motuum quærens, & suis & suorum manibus euertit, vt Italiam sibi rupto fœdere aperiret: Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditam sociæ ciuitatis obsidionem, memores icti quoque fœderis cum Pœnis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim iam nouem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, dum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt. Huius tantæ cladis autor Hannibal poscitur. Tergiuersantibus Pœnis, dux legationis; Quæ, inquit, mora est, Fabius. In hoc sinu bellum pacemque porto, vtrum eligitis? Succlamantibus bellum; Bellum

ergo,

ergo, inquit, accipite. Et excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi pleno sinu bellum ferret, effudit. similis exitus belli initiis fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum vltimæ diræ in illo publico parricidio incendióque mandassent: ita manibus eorum vastatione Italiæ, captiuitate Africæ, ducum & regum qui id bellum gesserunt exitio parentatum est. Igitur simul se in Hispaniam mouit illa grauis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis iamdiu fulmen Saguntino igne conflauit; statim quodam impetu rapta medias fregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis niuibus velut cælo missa descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus, saucius etiam ipse venisset in hostium manus imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in ex-

itium Africæ crescit, nomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia succedit. hic secunda Punici belli procella desæuit, Sempronio consule. Tum callidissimi hostes, frigidum & niualem diem nacti, quum se ignibus prius oleoque fouissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes, nostra nos hieme vicerunt. Thrasimenus lacus tertium fulmen Hannibalis, imperatore Flaminio. Ars noua Punicæ fraudis: quippe nebula lacus, palustribusque virgultis tectus equitatus, terga subitò inuasit pugnantium. Nec de diis possumus queri. imminentem temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes: commissamque aciem secutus terræ tremor, nisi illum horrorem soli equitum virorumque discursus, & motá vehementius arma fecerunt. Quartum, id est penè vltimum vulnus imperij, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emersit, & quadraginta millium cæde patrata nobilitata.

Simul

Simul in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Hannibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt; insuper callidus imperator, in patentibus campis, obseruato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & Eurus ab oriente semper; quasi ad constitutum ita instruxit aciem, vt Romanis aduersus hæc omnia obuersis, quasi secum cœlum tenens, vento, puluere, & sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem; donec Hannibal diceret militi suo, Parce ferro. Ducum alter fugit, alter occisus est, dubium vter maiore animo. Paulum puduit, Varro non desperauit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus: pons de cadaueribus iussu ducis factus, in torrente Vergello: modij duo anulorum missi Carthaginem, dignitatisque equestris taxata mensura. dubium deinde non erat, quin vlti-

mum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Hannibal in Capitolio potuerit (sic Pœnum illum dixisse Maharbalem Hamilcari ferunt) si Hannibal, quemadmodum sciret vincere, sic uti victoria scisset. Sed tum quidem illum, ut vulgo dici solet, aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & auersi à Carthagine dij in diuersum abstulerunt. Et cum victoria posset uti, frui noluit, relictaque Roma, Campaniam Tarentumque perrexit, ubi mox & ipse, & ipsius exercitus ardor elanguit, adeo ut verè dictum sit, Capuam Hannibali Cannas fuisse. Siquidem inuictum Alpibus, indomitumq; armis Campaniæ (quis crederet) soles, & tepentes fontibus Baiæ subegerunt. Permissum est interim Romanis respirare, & quasi ab inferis emergere, arma non erant, detracta sunt templis: deerat iuuentus, in sacramentum liberata seruitia: egebat ærarium, opes suas senatus in medium libens protulit: necnon

pariter

pariter quod in bullis cingulisq. & annulis erat, nec quicquam sibi auri reliquerunt. Eques secutus exemplũ, imitátaq. equitem tribus. Denique vix suffecerunt tabulæ, vix scribarum manus, Leuino Marcelloque consulibus, quum priuatorum opes in publicum referrentur. Quid autem in eligendis magistratibus, quæ centuriarum sapientia, cum iuniores à senioribus consilium de creandis consulibus petierunt? Quippe aduersus hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & vt ita dixerim, reuiuiscentis imperij spes Fabius fuit; qui nouam de Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen nouum & reipublicæ salutare, Cunctator: hinc illud ex populo, vt imperij Scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranosque saltus sic macerauit Hannibalem, vt quia frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Mar-

cello duce, etiam congredi ausus est; cominus venit & pepulit è Campania sua, & ab obsidione Nolæ vrbis excussit. Ausus est & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & terga premere cedentis; quamuis cum, ô pudor, seruili pugnaret exercitu (nam huc usque tot mala compulerunt) sed libertate donatos, de seruitute Romanos fecerunt. ô horribilem in tot aduersis fiduciam, ô singularem animum & spiritum populi Romani: tam arctis afflictisque rebus, vt de tota Italia dubitare debuisset, ausus tamen est in diuersa respicere; quumque hostis in iugulo per Campaniam & Apuliam volitaret, mediamque de Italia Africam faceret, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniamque diuisa per terrarum orbem arma mittebat. Siciliam mandat Marcello. nec diu restituit: tota enim insula in vna vrbe superata est. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracusæ, quamuis Archimedis

ingenio

ingenio defenderetur; aliquando cesserunt. longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ; nisi quòd hactenus profuere, vt pulchritudini victæ vrbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, Insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Sæuitum in vrbes, vrbemque vrbium Caralim, vt gens contumax vilisque mortis, saltem desiderio patrij soli domaretur. In Hispaniam verò missi Gnæus & Publius Scipiones, penè totam Pœnis eripuerunt prouinciam. Sed insidentes Punicæ fraudis insidiæ, alterum ferro castrametantem, alterum, quum euasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in vltionem patris & patrui missus est cum exercitu Scipio, cui iam grande nomen de Africa fata decreuerant. Bellatricem illam viris, armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam iam Hannibalis eruditricem, incredibile di-

ctu, totam à Pyrenæis montibus, in Herculis columnas, in Oceanum recuperauit. Eodem quidem die quo obsessa est Carthago capta est, nescio citius an felicius; quàm facile, vel vna probat; omenque Africanæ victoriæ fuit quod tam facilè victa est Hispaniæ Carthago. Certum est tamen, ad profligandam prouinciam maximè profecisse ducis sanctitatem; quippe qui captiuos pueros puellasque præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectū suum quidem passus adduci, ne quid de virginitatis integritate deliberasse saltem oculis videretur. Hæc in diuersa terrarum populus Romanus. nec ideo tamen visceribus Italiæ inhærentem submouere poterat Hannibalem. Pleraque ad hostem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum plerisque opidis & regionibus excussere Romani. Iam Tarentum tulerant, iam & Capua sedes, domus, & patria altera Hannibalis tenebatur; cuius amissio

tantum Pœno duci dolorem dedit, vt deinde totis viribus Romam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignumque omnium fauore & admiratione hominum ac deorum! compulsus ad vltimos metus ab incepto non desistit, & sua de vrbe sollicitus, Capuam tamen non omisit; sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in vrbem secuta, absens simul præsensque pugnabat.

Quid ergo miramur, mouenti castra à tertio lapide Hannibali iterum ipsos deos restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus, suis imbrium copia effusa est, tantorum ventorum violentia coorta est; vt diuinitùs hostem submoueri, non à cœlo, sed ab vrbis ipsius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & cessit, & in vltimum se Italiæ recepit sinum, quum vrbem tantum non adortam reliquisset. Siquidem ab Hispania Hasdrubal frater Hannibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. actum esset

procul-

proculdubio, si vir ille cum fratre se iunxisset. Sed hunc quoque tantum quod ab Alpe descenderat, apudque Metaurum castrametantem Claudius Nero cum Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimos Italiæ angulos submouerat Hannibalem. Liuius in diuersissimã partem, id est, in ipsas nascentes Italiæ fauces signa conuerterat. Tanto, id est, omni qua longissima est Italia solo interiacente, quo consilio, qua celeritate consules castra coniunxerint, inopinatumque hostem collatis signis oppressérint, neque id fieri Hannibal senserit, difficile dictu est. Certè Hannibal re cognita, quum proiectum fratris caput ad sua castra vidisset; Agnôsco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri non sine præsagio quodam fati imminentis prima confessio. Iam certum erat Hannibalem etiam ipsius confessione posse vinci; sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni æstimabat, asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur

ce igitur Scipione in ipsam Africam tota mole conuersus, imitari cœpit Hannibalem, & Italiæ suæ clades in Africa vindicare. Quas ille, dij boni, Hasdrubalis copias fudit! quos Syphacis Numidici regis equitatus! quæ quantáque vtriusque hostis castra facibus illatis vna nocte deleuit! denique iam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat: sic factum, vt inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem. Non fuit maior sub imperio Romano dies quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi duces, ille Italiæ hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. steterunt diu mutua admiratione defixi: vbi verò de pace non conuenit, signa cecinere. Constat vtriusque confessione, nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari. Hoc Scipio de Hannibalis, Hannibal de Scipionis exercitu prædicauerunt. Sed tamen

men

men Hannibal cessit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & secutus Africam statim terrarum orbis. Post Africam iam vinci neminem puduit, sed æquo iure vbique subacti. Primùm igitur Leuino consule Populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ litora velut triumphante classe peragrauit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat, & manifestam victoriam, quam nata in prætoria puppi laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum, aderant & Rhodij, nauticus populus, quibus à mari consul, à terris omnia equis virisque quatiebat. Bis victus, bis fugatus rex Macedonum, bis exutus castris; quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis, nec sagittis, nec vllo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis vltra morem patebant. Enimuerò Flaminio duce, ad inuios antea populo Romano Chaonum montes, Sauumque am-

nem

nem per abrupta vadentem, & ad ipsa Macedoniæ claustra penetratum victoria fuit. Nam postea nunquam ausus congredi rex, ad tumulos, quos Cynocephalos vocant, vno ac ne eo quidem in iusto prælio opprimitur. In Numidia tunc amici Populi Romani regnabant. Sed Iugurtha contra se bellum mouit Romanorum, propter necem Adherbalis & Hiempsalis Micipsæ liberorum; expugnataque est primum à Metello consule, dehinc à Mario Numidia domita. Mauritaniam verò Bochoris tuebatur. Sed quum collectio omnium Maurorum facta est, Iubas rex videns quæ pugnæ fuisset offensio, mox superatum sese sensit. veneno hausto defecit, omnisq. Mauritania Romanis subacta. Tripolis nanque; & vtraque Mauritania, Sitifensis, & Cæsariensis, similiter Romano iuri, ceterorum formidine tactæ, vltro se subegerunt. Hispanias quamuis, vt superius diximus, Saguntina clades ab amicitiis Romanorum segregasset, Scipio tamen eos

tam

tam gratia quàm virtute rursus coniunxit Romanis, rursúsque resistentes Sylla consul sedauit. Celtiberos similiter cum Numantinis aduersus Romanos insurgentes, Scipio iunior sedauit, compescuit, atque penè subuertit. Cantabri & Astures confisi montium suorum munimine, dum resistere moliuntur, plenissimè demoliti sunt, & in prouinciam redacti. Tarraconenses, Lusitani, Galleci, Carthaginisii, & Seticani contra promontorium Africæ sitæ, omnes vno penè prælio superatæ, & in prouincias Romanas descriptæ sunt. Epirotæ, qui in Illyrico quamuis cum Pyrrho rege suo contra Italiam conspirassent, tamen primùm pacem moliti, secundò ac tertiò rebellantes, cum Achiuis & Thessalis edomiti, Romano iugo subacti sunt. Macedonia namque primum sub Philippo, deinde sub Perseo, tertio sub Pseudophilippo arma contra se prouocauit Romana, oppressáque primo Flaminio consule, secundo à Paulo, tertio à Metello superata, colla submisit,

submisit, Romanaque prouincia facta. Illyriam autem cum Gentione suo rege, Macedonibus auxiliantibus vicit Romanorum Lucius prætor, & in prouinciam redegit. Dardanos Mæsiosque Curione primùm proconsule domuit, primusque omnium Romanorum Danubium amnem vsque profectus, cuncta eius loca vastauit. Pannoniarum quoque regem in certamine superans, idem Lucius redegit in prouinciam vtrasque Pannonias. Amantinos autem qui inter Sauum Draumque flumina insident, rege eorum interempto, ipsa vice Romanam fecit prouinciam. Marcomanni & Quadi in illa Valeria quæ inter Draum Danubiumque interiacet, ab eodem tunc ductore oppressi, finesque inter Romanos & barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum Mesiamque dispositi. Daces autem posthæc iam sub imperio suo Traianus Decebalo eorum rege deuicto, terras vltra Danubium, quæ habent decies centum mille passus, spacia,

in prouinciam redegit. Sed Galienus eos dum regnaret amisit; Aurelianusque imperator, euocatis exinde legionibus, in Mesia collocauit, ibique aliquam partem Daciam mediterraneam; Daciamque Ripensem constituit, & Dardaniam iunxit. Illyricus autem cuncta per partes quidem & membra deuicta, ad vnum tamen corpus aptata est, quæ habet intra se prouincias decem & octo. hæ sunt, Norici duæ, duæ Pannoniæ, duæ Valeriæ, Suenia, Dalmatia, Mesia superior, Dardania, Daciæ duæ, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiros, Praualcs, Creta, simul decem octo. Thracias autem non aliter nisi occasio Macedonici belli fecit aggredi. Diri nanque homines omniumque gentium ferocissimi sunt Thraces, quorum sæuitiam pariter habent & Scordisci, & Emimontij, Asticique, ob quorum immanitatem Romani multa & grauia pertulerunt, crebrisque certaminibus exercitus casus. Ad postremum à Marco Didio & ipsi subacti, &

loca

loca eorum in prouinciam redacta, iugum excepere Romanum. Nam Marcus Drusus intus eos in montibus eorum contriuit, Minutius in Gebro amne eorum multos extinxit & vicit. Rodopeni per Appium Claudium deuicti sunt, & ciuitates maritimas Europæ, quæ dudum Romanæ fuissent, & postmodum rebellassent, Marcus Romanis subegit. Lucullus siquidem primus in Thracia contra Bessos pugnans, eos qui in fortitudine famaque præibant deuicit; Emimontiosque debellans, Pulendenam quæ nunc Philippopolis, & Vstudamam quæ Adrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium. Similiter & capiens ciuitates quæ litori Pontico inhærebant, id est Apolloniam, Galatam, Parthenopolim, & Tomos Istri, omniaque loca vsque ad Danubium subdens, Scythis Romanorum ostendit virtutem. Hactenus ad partes occiduas. nunc quæ in Eoa plaga sunt percurramus. Primum quidem in Asia locum Romani hereditario iure inuenerunt.

uenerunt. Nam Attalus rex, amicissimus populi Romani, humanis rebus excedens, per testamentum suum Romanos suo in regno hæredes constituit: quod panè non ante Romanus populus adiit, nisi & suo labore vicina loca cepisset, id est Lydiam, Cariam, Hellespontum, vtramque Phrygiam. Nam Rhodus opinatissima insula, & totius Adriæ insularum metropolis panè cum omnibus Cycladibus arma pertimescens Romana, iam dudum se fœderatam populo illi coniunxerat, & nauali bello solatia condonabat. Cum quibus Seruilius proconsul directus, quasi piratico bello, obtinuit tamen Pamphyliam, Lyciam, Pisidiamque deuicit, fecitque prouincias. Bithyniam verò Nicomedes rex moriens, testamentali voce reliquit. Gallograeciam autem, id est Galatiam Syriaci belli ruina conuoluit. Fuit nanque inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Mumius, dubium est. Dubiis nanque prœliis fusi fugatique sunt, quamuis

uis sub aduentu hostis sedibus relictis in altissimos se montes recepissent. colonos abegit. Olympum tecti sago & magaba insederant. Utrimque fundis sagittisque detracti, in perpetuam se pacem dederunt: sed alligati miraculo quodam fuere, quum cathenas morsibus & ore tentassent, quum offricandas in vices fauces præbuissent. Nam Orgia Contis vxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam euasit, reuulsumque adulteri caput ad maritum reportauit. Deiotarum siquidem amicum senatus præfecit Galatiæ, sed posthæc Cæsar eos redegit, prouinciamque fecit. Cappadoces quoque sub Epaphra rege constituti, primum per legatos suos Romanorum amicitias petierunt, dehinc Ariobarzane rege succedente, & à Mithridate expulso, vltrò se Romano seruitio tradiderunt, magnamque ciuitatem suam Mazacam in honorem Cæsaris Cæsaream appellauerunt. Post hæc iterum sub Claudio imperatore rex eorum

Archelaus Romam adueniens, quasi amicus populi Romani: ibique defunctus, testamentali voce Cappadociam Romanis dedit; & sic iam ex integro in prouinciam facta est. Pontus à Pompeio deuicta cum suo rege Mithridate, facta prouincia est. Paphlagoniæ Pylemenes rex amicus populi Romani, à multis dum iniquietaretur, Romanorum petiit auxilium. Se quoque dum de inimicis vlcisceretur, defunctus, Romanos per testamentum hæredes reliquit. Hactenus intra Taurum. nunc vlterius transgrediamur, & quæ patriæ aut quibus subiugantibus populo Romano coniunctæ sint, memorabimus. Antiochus Syriæ fortissimus rex magnum apparatum belli contra populum Romanum commouit. trecenta milia siquidem armatorum, currusque falcatos, quamplures elephantos, innumeros turritos, & instar muralis in acie ordine sitos; cui obuiauit Scipio Africani Scipionis frater in Asia ad Magnesiam ciuitatem; commissoque prælio,

Antiochus

Antiochus victus est, percussumque fœdus cum Romanis, ab Asia discessit, & vltra Taurum ex Senatusconsulto regnare permissus est, filiosque eius in obsidatu Romæ deductos post patris obitum regnare genitali loco concessum. Cilices cum Isauris piratæ effecti, & in mari magno sæpè latrocinia concitantes, à Seruilio proconsule victi & prostrati sunt. hic quoque Seruilius primus Romanorum Tauri iugum peruium fecit, triumphansque de eorum spoliis, Isauricus & Cilicus vocatus est. Cyprum Cato classe nauigera directus inuasit. Cypris negantibus habere se aliquid, magnas illic opes reperit, proscriptionibusque multauit. Quod non ferens Gnosius rex eorum, veneno hausto semet occidit, & sic Cyprus Romana facta prouincia. Libyam, id est Pentapolim totam, primo illo Ptolemæo Romanis sub libertate concessam, tamen resistentes dehinc, Appionis consilium populo Romano subdidit. Ægyptus omnis ab amicis Romanorum, id

est Lagitis per Ptolemæos possessa. posthæc Cleopatra & Antonius iure proprio vindicantes, & se & illam amittunt. Montes verò Armeniæ primùm per Lucullum Romana arma viderunt, per quem & Osrœne & Saracenorum phylarchi deuicti Romanis se dediderunt: Mesopotamiámque idem ipse, Nisiben quoque vrbem inuasit. Post quem Pompeius eadem loca ingrediens, Romano confirmauit imperio. Syriam Comagenen iusto prælio Tigrane deuicto inuaserat. Arabes & Palestini eodem Pompeio ductante deuicti sunt. Babylonij autem crebro concertantes, sæpenumero victi, nunquam tamen ad integrum domiti sunt. Quos tamen primùm Lucius Sylla proconsul sub Arsace eorum rege deuicit, ab eoque rogatus per legatos pacem concessit. Secundò dum Lucius Lucullus à Pontico regno Tigranem regem Armeniæ cum decem & octo millibus superatum expelleret, omni Armenia inuasa, ad Mesopotamiam venit,

nit, ibi Nisiben cum fratre regis Parthorum cepit, æqua sorte Persidem cupiens deuastare, nisi Pompeius à Senatu directus ei aduenisset successor. Hic etenim Pompeius ilico veniẽs, mox nocturno prælio in minori Armenia super Mithridatem irruens, XLII *milia Armeniorum prosternens, eius castra succendit. Unde Mithridates cum uxore & duobus satellitibus fugiens Bosporum venit, nimiáque desperatione detentus venenum accepit. Sed dum nec sic mors ei accederet, alterum è duobus satellitibus rogauit vt se perimeret. Pompeius autem maiori Armenia dum persequeretur Tigranem contra Romanos auxilium commodantem, ille in Artaxata vrbe regno deposito, vltro diadema suum Pompeio obtulit: sed Pompeius pietate ductus, vltra minorem Armeniam ei concessit regnare, auferens ab eo Mesopotamiam & Syriam, partemque Phœnicis cum Armenia. Nam Bosporanis Colchisque Aristarchum regem Pompeius*

 præposuit,

præposuit, Albanosque insequens, Orodem regem eorum tertiò superauit, ad postremum rogatus pacem concessit. Hiberiam similiter cum Artace rege in deditione excepit. Sarracenos Arabasque exsuperans, Hierosolymam inde captiuauit. Cum Persis fœdere percusso, reuertens Daphnensem agrum Antiochenis concessit ob nimiam loci amœnitatem pro munere. His & aliis rebus in Syria bene gestis, vnius fœdauit auaritia. Nam Crassus consul, dum Parthico inhiat auro, vndecim legiones penè cum suo capite amisit. Cuius in conspectu & filius hostilibus telis confossus, & ipse peremptus, caputque eius præcisum cum dextera manu, ad regem reportatum ludibrio fuit, neq. indigno: Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est, vt cuius animus auri arserat cupiditate, eius etiam mortuum exsangue corpus auro vreretur. Reliqui verò infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamq. distracti, vix cladis tantæ nun-

cium

cium retulerunt. Hac ergo clade altius Parthi animos eleuantes, per Pacorum ducem Syriam inuadunt, ducemque Labinium, quem dudum ceperant, exercitui præponentes, contra socios, id est Romanos, in prælio dirigunt.

Sed Ventidius Bassus Persas sub vtroque duce Syriam populantes, superatos effugat, Labiniúmque interfecit; Pacorum verò regium iuuenem telis vndique circumseptum extinxit, moxque capite eius dempto & circumlato per vrbes quæ desciuerant, Syriam sine bello recepit. Sic Crassianam cladem Ventidius Pacori capite, Labiniique morte pensauit. Nec sic contentus populus Romanus, Crassianum interitum obliuisci, inde adhuc sæuit in Parthos. Nam Marcus Antonius in Mediam ingressus, contra eos arma commouit, ibi superans eos, deinde cum duabus legionibus inedia hiemeque correptus, vix in Armeniam Parthis sequentibus fugit, ibíque ereptus est. Sub Augusto dehinc

Octauiano Armenij cum Parthis commixti, per Claudium Cæsarem nepotem Augusti ocyus superantur. Armenij siquidem vtilius rati Romanorum amicitiæ reconciliari, & proprias sedes incolere, quàm cum Parthis coniuncti, & sedes perdere, & Romanos infestos habere. Sic quoque dum in partibus orientalium Romanus laborat exercitus, occiduæ plagæ infestæ sunt. Norici qui in Alpibus Noricis habitantes credebant quasi in rupes & niues bellum non posse ascendere: sed mox omnes illius cardinis populos, Brennos, Teutones, Senones, atque Vindelicos, per eundem Cæsarem gladio Romanus vicit exercitus. Quæ tamen fuerit Alpinarum gentium feritas, facile est vel per mulieres ostendere, quæ deficientibus telis, infantes suos afflictos humi in ora militum aduersa miserunt. Nec minore his sæuitia Illyrici pariter accenduntur. Contra quos Augustus è vicino egressus, pontē vnde aquam transiret fieri imperauit. Dumq. aquis &

hostibus

hostibus ad ascensum milites turbarentur, scutum ipse rapuit, & viam primus ingressus est. Tum agmine secuto, cum subruptus multitudine pons succidisset, sauciis manibus & cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium cæcidit. Pannonij verò duobus saltibus, tribus fluuiis, Drao, Sauo, Histroque vallantur, contra quos Vibium misit, qui eos plus feliciter vicit, quàm eorum flumina cursu rapido currant. Dalmatæ similiter siluis commanentes, plurimam partem latrocinando vastabant: ad quos edomandos Vibium mandat, qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque è venis repurgare: Mœsi verò quàm feri, quàm truces erant? vnus ducum ante aciem postulato silentio; qui vos estis? inquit. Responsum est, Romani gentium domini. Et ille, Ita fiet inquit, si nos viceritis. Sed mox ad bellum ventum est, nec classicum audire valuerunt. sic à Marcio superati sunt. Thraces antea sæpe, tunc tamen Ro-

metalca

metalca regnante sibi à Romanis desciscunt. Nam hic barbaros & disciplinæ & signis militaribus assuefecerat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captiuitate rabiem ostendebant. nam cathenas quibus ligati erant morsibus vellicantes, feritatem suam ipsi puniebant. Daciam quoque vltra Danubium sitam, exindeque sæpius elatos, gelato Danubij alueo ad furta in Pannoniam transeuntes, Lentulo misso vicit, expulit, atque subegit. Sarmatas quoque per eundem Lentulum vltra Danubium pepulit. Qui nihil aliud vbi degunt præter niues pruinasque & siluas habent, tantaque barbaries in illis est, vt nec intelligant pacem. Marmaridas verò & Garamantes in orientali hiemali plaga per Quirinum subegit. Germanos, Etallos, Britones, Hispanos, Hiberos, Astures, Cantabros occiduali axe iacentes, & post longum seruitium desciscentes, per se ipse Augustus accedens rursus seruire coëgit, Romanisque legibus viuere. Cleo-

patra

patra verò Alexandrinorum regina ex genere Lagitarum, Ptolemæorumq́ue successor, prius contra viri sui Ptolemæi insidias Caium Iulium Cæsarem interpellauit, qui ob stupri (vt perhibent) gratiam, regnum eius confirmauit, ipsamq́ue in vrbem cum magna pompa deductam Alexandriæ permisit regnare. Cassius Iudæa capta templum spoliauit. Occiso verò in curia Romæ Cæsare Iulio, nepos eius Augustus suscepit principatum, quem Antonius, dum inuideret, nihilq́ue lædere posset, vrbem Romam ingreditur, & ad partes Ægypti, quasi Romanæ prouisor reipublicæ, accedit. Ibi iam viduam à viro regnantem reperiens Cleopatram, se quoque cum illa consocians, cœpit sibi dominationem parare. nec tacitè; sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, in monstrum illud vt mente ita animo cultuq́ue desciuerat. aureus in manu baculus, in latere acinaces, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis. Diadema deerat, vt regina

rex

rex & ipse frueretur. Quòd Augustus Cæsar audiens, à Brundisio Calabriæ in Epirum, vt eum à cœpta remoueret tyrannide, transierat. Nam Antonius omne Actiacum litus iam classibus obsidebat. Sed mox vbi ad prælium ventum est, & Cæsaris classis illius cœpit turbare nauigium; prima mox fuga regina cum aurea puppi veloque purpureo in altum se dedit. Mox secutus Antonius. sed instat vestigiis eorum Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis vtraque Ægypti cornua Paretonium atque Pelusium profuere. Prope fuere, prope manu tenebantur. primus ferrum occupauit Antonius; regina ad pedes Augusti prouoluta tentauit oculos ducis. frustra quidem. nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborat. Quòd vt desperauit à principe, seruariq́ue se triumpho cognouit; incautiorem nacta custodiam, in mausoleum se regum recepit, ibiq́ue maximos,

mos, vt solebat, cultus induta, in referto odoribus solio, iuxta suum se collocauit Antonium, admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. Hic finis bellorum Augusti Cæsaris tam cum ciuibus quàm cum extraneis. Sic quoque Augustus, vt Cæsar Octauianus; quo nullus imperatorum in bellis felicior, nec pace moderatior fuit, ciuilissimus in omnibus; qui ab oriente in occidentem, à septentrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus vna pace compositis, Iani portas ipse tunc clausit, & censum Romæ cum Tiberio cogitans, inuenit hominum nonagies trecenta septuaginta milia, omnemque orbem venientis Iesu Christi natiuitate pacatum censeri præcepit, regnauitque annos quinquaginta sex: sed imperio eius secundo ac quadragesimo anno, Dominus Iesus Christus ex spiritu sancto ac Maria virgine Deus verus ac homo verus nasci dignatus est. quatuordecim residuos annos post Domini aduen-

tum corporali præsentia, in pace regnans, & ipse singularem obtinuit principatum, & posteris eandem imperij potestatem cum suo nomine Augusti derelinquens, rebus excessit humanis, successorem relinquens Tiberium priuignum suum.

Tiberius Augustus Cæsar regnauit annos viginti tres, qui multos reges ad se blandiciis euocatos, nunquam ad propria regna remisit, in quibus & Archelaum Cappadocum regem. Cuius & regno, postquam defunctus est, in prouinciam verso, Masacam ciuitatem eius de nomine suo Cæsaream vocitauit. huius verò anno XVIII *dominus noster Iesus Christus sub Pontio Pilato in Iudæa carne passus est, non deitate.*

Caius Cæsar cognomento Caligula regnauit annos tres, menses decem. hic namque Memmium Regulum coëgit, vt vxorem suam sibi lege filiæ coniugem daret, instrumentaque matrimonij vt pater conscriberet. hæc & his similia perpetrans,

necnon & in templo Hierosolymitano Iouis statuam per Gaium Petronium statuens, & in Alexandria Iudæos per Flaccum Anilium præfectum opprimens, postremo à protectoribus suis in palatio Romæ occisus est, anno ætatis vigesimonono.

Claudius dehinc huic succedens, regnauit annos tredecim, & menses nouem. fecit etiam hic Claudius expeditionem in Britanniam insulam, quam iam nemo ante Iulium Cæsarem neque post eum quisquam adire ausus fuerat, exercitum duxit, ibique sine vllo prælio ac sanguine, intra paucissimos dies, plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orchadas autem insulas intra Britanniam in Oceano positas, Romano adiecit imperio. Ac sexto quo profectus erat mense Romam repedauit, ibiq́ue defunctus est annorum sexagintaquatuor.

Nero nepos Caij Caligulæ regnauit annos tredecim, menses octo: tantaq́ue luxuriæ fuit, vt frigidis & calidis lauaretur vnguentis. Is etenim non solum quidem

non profuit reipublicæ, imò obfuit nimis. Nam duas legiones in Armenia cum ipsa prouincia simul amisit, qui Parthico iugo seruientes, grauem infamiam Romanis dederunt. Iuxta omne scelus & paricidium quod in proprios parentes commiserat, addidit facinus, vt ad instar Troiæ Romam incenderet, manusque iniiciens in Christianos, persecutionem concitat, ipsosque doctores fidei Petrum ac Paulum in vrbe interemit, alterum cruci affigens, alterum capite plectens. eoque cum dedecore regno euulso, Galba in Hiberia, Vitellius in Germania, Ottho Romæ imperium arripuerunt, omnesque tamen celeri interitu interierunt.

Vespasianus apud Iudæam ab exercitu in regnum ascitus, regnauit annis decem. Nam relicto filio suo Tito ad expugnationem Hierosolymorum, ipse Romam profectus regnauit in pace.

Titus filius Vespasiani, idemque Vespasianus debellator Iudææ gentis, regnauit

annis

annis duobus mensibus duobus. hic nanque secundum Josephi fidem, vndecies centena millia Judaeorum fame & gladio interemit, & alia centum millia captiuorum publicè vendidit. Tantam multitudinem in Hierosolymis paschalis festiuitas adunauerat.

Domitianus frater Titi, filius Vespasiani, regnauit annos XV, menses quinque; tantaéque fuit superbiae, vt se deum ab omnibus primùm appellari praeciperet. multosque nobilium exilio relegans, nonnullosque occidens, de substantiis eorum aureas argenteasque sibi statuas fecit, manúsque in Christianos iniiciens, Joannem apostolum & euangelistam, postquam in feruenti oleo missum non potuisset extinguere, in Pathmos eum insulam relegauit, vbi apocalypsim vidit. Cuius crudelitatem non tolerantes Romani, in palatio Romae interficere statuerunt; omnéque quod constituerat irritum fecêre.

Nerua admodum senex regnauit an-

no vno, mensibus quatuor, qui vt priuata vita leuis, leuior fuit in regno, nec quicquam profuit Reipublicæ, nisi quòd Traianum se viuente elegit.

Traianus penè omnium Imperatorum potior regnauit annis XVIII, *mensibus* VI. *hic enim de Dacis Scythisque triumphauit, Hiberósque & Sauromatas, Osdroenos, Arabas, Bosforanos, Colchos edomuit, postquam ad feritatem proruperunt. Seleuciam, & Ctesiphontem, Babyloniamque peruasit & tenuit. Necnon & in mari rubro classem, vnde Indiæ fines vastaret, instituit; ibique suam statuam dedicauit, & post tot labores apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris anno ætatis extinctus est sexagesimo tertio, ossaque eius in vrna aurea collocatâ, & in foro sub columna posita, solusque omnium Imperatorum intra vrbem sepultus.*

Adrianus Italicæ de Hispania natus, consobrinæ Traiani filius, regnauit annis viginti vnum. hic penè nil profuit reipub.

nisi

nisi quòd dudum subuersas Alexandriam & Hierosolymam propriis reparauit expensis, nonnullisque in locis publica relaxauit tributa. Hierosolymam siquidem suo de nomine Æliam appellans, nulli Iudæorum ingredi permisit. Nam claret eum inuidum factis Traiani, quia mox vt ei successit ilicò nulla necessitate faciente exercitum ad se reuocans, Mesopotamiam, Assyriámque, & Armeniam Persis reliquit, Eufratem fluuium finem terminúmque inter Parthos Romanósque constituens. Quo regnante, Aquila Ponticus scripturas de Hebræo transtulit. Adrianus morbo apud Baias quatiente obiit.

Antoninus cognomento Pius cum suis liberis Aurelio & Lucio regnauit annis XXII, *mensibus* III. *Et si non profuit quidquam Antoninus, nullam tamen læsionem respublica sensit. Defunctus est duodecimo vrbis miliario, in villa Sualoris nuncupata, anno ætatis septuagesimo sexto. Regnauit annis* XIX. *mense vno.*

 Marcus

Marcus Antoninus, qui & Verus, & Lucius Aurelius Commodus affinitate coniuncti, æquo iure imperium administrauerunt. E quibus iunior contra Parthos arma mouens, magna egit & fortia, Seleuciamque vrbem eorum cum quadringentis milibus accepit pugnatorum. Senior verò multis sæpe bellis interfuit, sæpiúsque per duces suos triumphum reuexit maxima de gente Quadorum, è quibus cum magna gloria triumphauit. Sed vnus in Alteno apoplexiam passus defunctus est; alter in Pannonia vrbe periit.

Commodus filius Antonini regnauit annis tredecim, magnúmque triumphum de gente reuexit Germanica, & posthæc in domo Vestiliani strangulatus defecit.

Helius Pertinax maior sexagenario, quum præfecturam ageret, ex senatusconsulto imperator creatus, regnauit menses sex. Hic etenim obsecrante senatu vt vxorem suam Augustam, filiúmque Cæsarem appellaret; Sufficere, inquit, debet, quòd

ego

ego ipse inuitus regnaui, quum non mererer. Nimis æquissimus, omniumque communis, quem Iulianus iurisperitus in palatio eius peremit, ipséque postea à Seuero occisus est.

Seuerus genere Afer, Tripolitanus, regnauit annis decem & octo, vltusque est occisionem Pertinacis in Iuliano. se quoque Pertinacem appellauit. Hic etenim Parthos & Adiabenos contra Romanos insurgentes mirabiliter superauit. Arabas quoque interiores ita cæcidit, vt regionem eorum Romanam faceret prouinciam. Sic quoque triumphans, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Iudæorum factus proselytus, item diuinas scripturas ex Hebræo sermone Græca lingua transfudit, suamque condidit editionem. post quem penè tertio anno secutus Theodotion Ponticus, item suam in eodem suo opere editionem scripturarum composuit. Britannicum bellum exortum, vnde Se-

uerus mirabiliter triumphauit.

Antoninus cognomento Caracalla, filius Seueri, regnauit annos septem. Nam ideo hoc nomen nactus est, quòd eiusmodi vestium genera Romæ de manibus erogans, sibi nomen Caracalla, & vesti Antoniana dederit. Sub hoc iterum editio scripturarum diuinarum, quam Quintam vocamus, in Hiericho in dolio reperta est. Hic etenim Imperator, dum contra Persas mouit procinctum, in Osdroenes Edessa defunctus est.

Macrinus præfecturam agens prætorianam, Imperator creatus est. regnauitq. anno vno, occiditurque ab Archelaide.

Marcus Aurelius Antonini Caracallæ filius, templíque Heliogabali sacerdos, imperator factus; anno quarto Emaus in Iudæa constructa, & Nicopolis nominata. Tunc & Africanus egregius scriptor temporum, pro ipsa legationem suscepit ad principem. Sed imperator dum nullum genus obscœnitatis in regno suo quod non

faceret

faceret prætermittebat; occisus est à tumultu militari. regnauit annis III.

Alexander Mameæ filius, ignobilis fortunæ existens, adhuc iuuenis, regni moderationem suscepit; moxque contra Xerxem regem Persarum arma arripiens, mirabiliter de Parthorum spoliis triumphauit. Sub huius item imperio, in Nicopoli Actiaca, id est, Epiro, editio, quæ sexta dicitur diuinarum scripturarum, in dolio reperta est: ipseque Mogontiaco tumultu occiditur militari.

Maximinus genere Gothico, patre Micca, Abaqua Alana genitus matre, sola militum voluntate ad imperium conscendens, bellum aduersus Germanos feliciter gessit; indeque reuertens, contra Christianos intestina prælia, vix annos tres regnans, Aquileiæ à Pupieno occisus est.

Gordianus admodum puer Imperator factus, vix regnauit annos sex. Hic etenim mox vt Romam ingressus est, ilicò Pupienum & Balbinum, qui Maximinum

num occidentes tyrannidem arripuerunt, occidit: Ianumque geminum aperiens, ad Orientem prouectus, Parthis intulit bellum, indeque cum victoria reuertens, fraude Philippi præfecti prætorij haud longè à Romano solo interfectus est.

Philippus imperium impudenter ingressus, regnauit annis septem. Hic etenim filium suum, id est, Philippum consortem regni fecit, ipseque omnium imperatorum Christianus primus effectus est, tertióque anno imperij sui festiuitatem Romanæ vrbis millesimo anno quem expleuerat celebrauit; vrbémque nominis sui in Thracia, quæ dicebatur Pulpudena, Philippopolim reconstruens nominauit.

Decius Pannonia inferiore Bubalia natus, occisis Philippis vtrisque, regnauit anno vno, mensibus tribus. armisque in Christianos erectis, ob Philipporum nominis odium, ipse bellantibus Getis cum filio suo crudeli morte occubuit abrupto.

Gallus & Volusianus regnauerunt

annis

annis duobus, mensibus quatuor. Hi quum aduersum Æmilianum, qui in Mœsia res nouas moliebatur, ex vrbe profecti essent, in Foroflaminij interfecti sunt.

Æmilianus verò tertio mense inuasæ tyrannidis extinctus est.

Valerianus & Gallienus, dum vnus in Rhetia à militibus, alter Romæ à senatu in imperio leuarentur, regnauerunt annos quindecim. Valerianus siquidem in Christianos persecutione commota, statim à Sapore rege Persarum capitur, ibíque seruitute miserabili consenescit. Gallienus illius exitum cernens, Christianis pacem dedit: sed dum nimis in regno lasciuiret, nec virile aliquid ageret, Parthi Syriam Ciliciamque vastauerunt. Germani & Alani Gallias deprædantes, Rauennam vsque venerunt. Græciam Gothi vastantes, Quadi & Sarmatæ Pannonias inuaserunt. Germani rursus Hispanias occupauerunt. idcirco Gallienus Mediolani occisus est.

Claudius regnauit anno vno mensibus octo. Qui Gothos iam per XV *annos Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage deleuit, scilicet vt in curia ei clypeus aureus, & in Capitolio statua aurea poneretur, occisusque apud Sirmium est.*

Post huius mortem Quintilius frater eius à senatu Augustus appellatus, octauo decimo imperij sui die Aquileiæ occisus fuit.

Aurelianus Dacia Ripensi oriundus, regnauit annos quinque, menses sex. Qui mox Tetrico apud Catalaunios prodente exercitu Gallias recepit, expeditioneque facta vltra Danubium, Gothos magnis præliis profligauit, cultoresque diuini nominis persecutus est. Odenatus Palmyrenus ante ipsum collecta rusticorum manu, Persas de Mesopotamia expellens, ipse ea loca inuaserat. Quo occiso, vxor sua orientis tenebat imperium: contra quam expeditionem suscipiens Aurelianus, apud

Hymnas

Hymnas vicum Antiochiæ ſuperauit, Romæque in triumpho viuam perduxit; ac dehinc ſecundò arripiens expeditionem, inter Byzantium & Heracleam in Cenophrurio viæ veteris occiditur.

Tacitus regnauit annos ſex. Quo occiſo apud Pontem, Florianus ſuſcepit imperium, tenuitque diebus trecentis quinquaginta octo. Similiter & ipſe apud Tarſum interfectus eſt.

Probus regnauit annos ſex, menſes quatuor. Hic enim Gallos & Hiſpanos vineas habere permiſit. Quo tempore Saturninus magiſter militum dum ad reſtaurationem Antiochenæ ciuitatis miſſus fuiſſet, abrepta ibidem tyrannide, mox oppreſſus eſt, & Apamiæ interfectus. Ipſe quoque imperator Probus tumultu militari Sirmio in turre quæ vocatur Ferrata occiſus eſt.

Carus cum filiis Carino & Numeriano regnauit annos vndecim, oriundus Narbona Galliæ. Hic admirabiliter pænè omni

omni Perside vastata nobilissimas earum vrbes occupauit, Seleuciam & Ctesiphontem. Bellum Sarmaticum feliciter superauit. Ipse quoque Carus super Tigridem amnem dum castrametaret, fulmine ictus occubuit.

Numerianus autem oculorum dolore tentus, dum in lecticula veheretur, soceri sui Apri insidiis occisus est. fœtor cadaueris vix tertio die agnitus est.

Carinus verò apud Margum in prælio victus occiditur.

Diocletianus Dalmata scribæ filius Imperator elatus, regnauit annis viginti. Hic etenim mox vt in regno eleuatus est, ilicò Aprum in militum concione percussit, iurans sine suo scelere illum Numerianum interemisse, & mox in consortium suum Maximianum Herculium asciuit.

Maximianus rusticorum multitudine oppressa, quos Bagandas dicunt, pacem Gallis reddidit. Quo tempore Carausius sumpta purpura Britannias occupauerat.

Narseus

Narseus rex Persarum Orienti bellum intulerat. Quinquegentiani Africam infestauerant, Achilleus Ægyptum inuaserat.

Ob quæ Constantius, & Galerius, ac Maximianus Cæsares assumuntur in regnum.

Constantius, Claudij ex filia nepos fuit: Galerius in Dacia, non longè à Sardica natus. Atque vt eos Diocletianus etiam affinitate coniungeret, Constantius priuignam Herculij Theodoram accepit, ex qua sex liberos procreauit: Galerius autem Valeriam Diocletiani filiam accepit, vtræque pristina matrimonia repudiantes. Carporum siquidem gens tunc deuicta, & in Romanum solum translata est. Tunc etenim primus omnium imperatorum Diocletianus adorari se vt deum præcepit, & gemmas vestibus calciamentisque inseruit; diademataque in capite ante eum omnes cum chlamyde tantùm purpurea vt à priuatis discernerentur habebant, & vt iu-

dices ceteri salutabantur. Assumpta ergo vnusquisque principum expeditione, Diocletianus Ægypti tyranno octauo mense deuicto, prouinciam cunctam subegit. Maximianus Herculius in Africa Quinquegentianos exsuperauit. Constantius iuxta Lingonas vna die sexaginta milia Alemannorum cæcidit. Galerius Maximianus victus primo prælio à Narseo, ante carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit. Qua verecundia compunctus, secundo viriliter dimicauit, superauit Narseum, vxores eius abegit ac liberos, & cum debito honore à Diocletiano susceptus est. Post quam victoriam mirabiliter Diocletianus & Maximianus Romæ triumpharunt, præcedentibus sibi liberis vxoribusque regis Persarum, prædáque illa ingenti gentium diuersarum. Sic quoq. concitata persequutione in Christianos, Diocletianus in Cappadocia defunctus est. Constantius

* * *

Iulianus apostata regnauit anno vno, mensibus

mensibus octo, relictaque Christianitate ad idolorum culturam conuersus est, multosque blanda persecutione illiciens ad sacrificandum idolis compulit. Ipse quidem vir egregius, & Reipub. necessarius, Parthis ingenti apparatu intulit bellum. Vbi proficiscens, Christianorum post victoriam sanguinem diis suis votauit. Nonnulla Parthorum oppida in deditionem accepit, multaque vi populatus est, castraque aliquandiu apud Ctesiphontem habuit. Vnde egressus, dolo cuiusdam transfugæ in deserta perductus, cum vrentis ardore solis confectus periret exercitus, ipse tantorum discriminum anxius, dum per vasta deserti euagatur incautius, ab obuio quodam hostium equite conto ilia percussus interiit, anno ætatis suæ tricesimo tertio.

Post quem sequenti die ab exercitu Iouianus tribunus domesticorum in regno ascitus est.

Iouianus regnauit menses octo; qui mox necessitate compulsus, Nizibin, &

magnam Mesopotamiæ partem Sapori regi Parthorum contradidit, ipséque odore prunarum præfocatus defunctus est Dadastanis, anno ætatis tricesimo tertio.

Valentinianus & Valens regnauerunt annis tredecim, mensibus quinque. Nam Pannones erant Cibalienses, vtrinque germani. in Nicomedia tribunatum Valentinianus agebat, qui Imperator creatus, fratrem suum Valentem regni socium assumpsit. Ipse verò egregius, & Aureliano similis moribus, nisi quòd seueritatem nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & auaritiam causabantur. relicto germano Orientali in regno, ipse Hesperium tenuit. Quo tunc regnante, alter Valentinianus in Britannia tyrannidem assumens, in continenti oppressus est. Constantinopoli quoque Procopius quidam contra Valentem insurgens, nihilque præualens, vrbe egreditur, & in Phrygiam Salutarem tyrannizans extinctus est, multique partis Procopianæ cæsi atque proscripti.

ſcripti. Valens ab Eudoxio Arianorum episcopo ſuaſus & baptizatus, contra Orthodoxos infeſtus inſurgit.

Gratianum filium ſuum Valentinianus Ambianis imperatorem conſtituit, quem habuit de Seuera priore iugali; & contra Saxones & Burgundiones, qui plus octoginta milia armatorum primùm Rheni in limbo caſtrametaſſent, mouit procinctum, ſed apoplexia ſubitò & ſanguinis eruptione Brigione defunctus eſt.

Tunc Gratianus Valentinianum fratrem, de Iuſtina Sicula vxore natum, in regno conſortem aſſumit. Nam Valentinianus ſenior dudùm laudante Seuera vxore ſua pulchritudinem Iuſtinæ, ſibi eam ſociauit in matrimonio, legesq́ue propter illam conceſſit, vt omnes viri qui voluiſſent, impunè bina matrimonia ſuſciperent; quia ideò populoſa Parthorum gens eſt, quia hoc apud eos ſolenne eſt, & multarum vxorum vnus auditur maritus. Decepta ergo, vt diximus, Iuſtina Valentinianus

nianus edidit ex ipsa quatuor filios, Valentinianum supradictum imperatorem, Gratam, Iustamque, & Gallam. de qua Galla dehinc Theodosius Imperator, Flaccilla defuncta, quæ Arcadium Honoriumque pepererat, Placidiam generauit, quæ mater fuit moderni Valentiniani iunioris imperatoris. Sed nos ad propositum redeamus. Valens Imperator lege lata, vt monachi militarent, nolentes iussit interfici. quando & Theodosius, Theodosii Imperatoris postea pater, multique nobilium occisi sunt Valentis insania. Gratianus Imperator Alemanniorum plus triginta milia apud oppidum Argentarium Galliæ in bello prostrauit, Galliasque pacauit. Gens Hunnorum super Gothos irruens, certos ex ipsis subiugat, alios fugat. Qui venientes in Romaniam, sine armorum suscepti dispositione, per auaritiam ducis Maximi famè compulsi, rebellare coacti sunt; superatisque Romanis in congressione, funduntur in Thracias. Contra quos Valens ab Antiochia

 tiochia

tiochia exire compulsus, in Thraciam proficiscitur, ibique lacrymabili bello commisso, imperator sagitta saucius, in casam deportatur vilissimam, vbi superuenientibus Gothis, igneque supposito, incendio concrematus est. Gothi verò occiso imperatore, iam securi ad vrbem properant Constantinopolitanam, vbi tunc Dominica Augusta Valentis vxor multam pecuniam plebi largita, ab vrbis vastatione hostes submouit, regnumque cognati, vsque dum ille Theodosium ordinasset, fideliter vtiliterque seruauit.

Theodosius Hispanus, Italicæ diui Traiani ciuitatis, à Gratiano Augusto apud Sirmium post Valentis interitum factus est imperator, regnauitque annos XVII; *veniensque Thessalonicam, ab Anatolio sancto episcopo baptizatus est, admodumque Ecclesiæ religiosus enituit propagator, Reipublicæque defensor eximius. Nam Hunnos & Gothos, qui eam sub Valente defatigassent, diuersis prælijs vicit, at-*

que à praua vaſtatione compeſcuit. cum Perſis quoque petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interfecerat, & ſibi Gallias vindicabat, apud Mediolanum vnà cum Valentiniano imperatore aggrediens ab Oriente clauſit, cepit, occidit. Eugenium quoque tyrannum atque Arbogaſtem diuino auxilio præditus vicit, deletis eorum decem milibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius confiſus viribus Arbogaſtis, poſtquam apud Viennam Valentinianum extinxerat, inuaſit; ſed mox ſimul cum vita imperium perdidit. Nam occiſo Arbogaſte deſperans, ſua ſe manu peremit: omnibusque inimicis Theodoſius ſuperatis, in pace rebus humanis apud Mediolanum exceſſit, vtramque Rempub. vtriſque filiis quietam relinquens. Corpus eius eodem anno Conſtantinopolim allatum atque ſepultum.

Arcadius & Honorius fratres, filij Theodoſii Imperatoris, vtrumque imperium diuiſis tantùm ſedibus tenere cœperunt,

runt, id est, Arcadius senior Constantinopolitanam vrbem, Honorius verò Romanam. Tunc Ruffinus patricius Arcadio insidias tendens, Alaricum Gothorum regem vt Græcias deuastaret missis clam pecuniis inuitauit. Porro delectus Ruffinus, ab Italiæ militibus Arcadio cum Gaina comite missis, ante portas vrbis detruncatus est. caput eius cum dextera manu Constantinopoli ad ludibrium circumductum; vxoreque eius exsulata, opes cunctas Eutropius spado promeruit. Gildo Africæ comes à Theodosio dudum ordinatus, ac si iuuenile regnum vtrumque despiciens sibi velle cœpit Africam tenere, & à fratre proprio Mascelzer dum se vidisset deiectum oppressionique vicinum, propria se manu peremit. Gaina verò suprà nominatus comes Constantinopoli ciuile bellum commouens, totam vrbem igni ferroque turbauit, fugiensque ad Hellespontum piratico ritu viuebat. contra quem nauali prælio dato, multi Gotho-

rum eius extincti. ipse quoque bello euadens, mox tamen complectitur. post cuius oppressionem, Isauri per montem Taurum cursitantes, ingens dispendium Reipubl. impetrarunt. contra quos Arbazacius directus, maius continuò rependit incommodum. Hesperiam verò plagam in regno Honorij imperatoris primùm Radagaisus Scytha cum ducentis milibus suorum inundauit. Quem Huldi & Sarus Hunnorum Gothorumque reges superantes, omnes captiuos quos retulerant singulis aureis vendiderunt. Stilico verò comes, cuius duæ filiæ Maria & Thermantia, singulæ vxores Honorij principis fuere, & vtræque virgines sunt defunctæ; spreto Honorio, regnumque eius inhians, Alanorum Sutuorumque gentes donis pecuniisque illectas, contra regnum Honorij excitauit Eucherium filium suum paganum, & Christianis insidias molientem, cupiens Cæsarem ordinare. Qui, cum eodem filio suo deiecto, dolo occisus est. Quo anno & Arcadius

Arcadius orientalis imperator moriens post obitum patris annos XIII *in imperio fuit.*

Theodosius iunior Arcadij filius loco patris successit in imperio, adolescens egregius, regnauitque annos quadraginta tres. Alaricus rex Vuisegothorum vastata Italia Romam ingressus est, opesque Honorij Augusti deprædatus, Placidiam sororem eius duxit captiuam; quam posthac Ataulfo successori suo in matrimonium vt acciperet delegauit. Constantinus tunc quidam Galliis occupatis inuasit imperium. Hostes eius contra eum sæuientes, filiumque eius regno priuare cupientes, monachum fecerunt eum. Ipse Ianus à Gallia reuertens, statim filium suum Constantem ex monacho Cæsarem ordinauit. Sed mox ipse apud Arelatum, filius eius apud Viennam regnum tum vita amiserunt. Itemque eorum exitus immemores Iouinus & Sebastianus in Galliis tyrannidem moliuntur: sed & ipsi ilicò esse desierunt.

Heraclea-

Heracleanus posthæc cum septingentis & tribus nauibus armatis ad vrbem Romam deprædandam venit; contra quem Marinus comes egressus, sic eum perterruit, vt tantùm cum vna naui Carthaginem fugeret, vbi mox ingressus interfectus est. Valia rex Vuisigothorum facta pace cum Honorio, Placidiam sororem eius reddidit: quam Constantio patricio, qui eam reuocauerat, in matrimonio iungens, Honorius rebus excessit humanis. Maximus & Iouinus de Hispanis ferro vincti, adducti, atque interfecti sunt.

Ioannes verò Honorio defuncto regnum Occidentale inuasit. contra quem Placidia creata Augusta, & Valentinianus filius eius Cæsar diriguntur: quem & dolo potius Asparis & Artaburis quàm virtute superauit.

Occiso Ioanne tyranno, Valentinianus Rauennæ imperator à patruele Theodosio ordinatur, cuius germana Honoria dum ad aulæ decus virginitatem suam cogeretur custodire,

custodire, clàm misso clientulo, Attilam Hunnorũ regem inuitat in Italiam. quumque veniente Attila votum suum nequiret explere, facinus quod cum Attila non fecerat cum Eugenio procuratore suo committit. Quam ob rem tenta à germano, & in Constantinopolim Theodosio principi destinata est. Posthæc tertio anno Valentinianus Imperator à Roma Constantinopolim ob suscipiendam in matrimoniũ Eudoxiam Theodosii principis filiam venit, dataq. pro munere socero suo tota Illyria, celebratis nuptiis ad sua regna cum vxore recessit. Africana prouincia per Bonifacium comitem Vuandalis tradita, à Romano iure subtracta est. quia Bonifacius dum in offensam Valentiniani venisset, malo publico se defendere voluit; inuitatoque ab Hispaniis Gizericho Vandalorum rege, dolum quem conceperat peperit. Hunnorum rex Attila iunctis secum Gepidis, cum Ardarico Gothisque & Vualanis, diuersisque aliis nationibus, suis cum regibus,

omnem

omnem Illyricum Thraciamque, & vtramque Daciam, Mœsiam, & Scythiam populatus est. Contra quem egressus Arnegistlus magister militum Mæsiæ, apud Marcianopolim fortiter dimicauit: eo quoque sub se decidente præuentus est, & nec sic quiescens bellare, occisus est. Marcianus Imperator regnauit annos sex, menses sex. Hic enim mox defuncto Theodosio in regno ascitus, Pulcheriam germanam Theodosii, quæ in palatio matura mulier virginitatem seruauerat, in matrimonio adsumens, regnum quod delicati decessores prædecessoresque eius per annos ferè sexaginta vicissim imperantes minuerant, diuina prouisione sic reparauit, vt exultatio ingens cunctis accresceret. Nam cum Parthis & Vuandalis omnino infestantibus pacem instituit, Attilæ minas compescuit, Nobades Blemmyesque Æthiopia prolapsos per Florum Alexandrinæ vrbis procuratorem sedauit, & pepulit à finibus Romanorum, obitúmque Attilæ, & Zenonis

Zenonis Isauri interitum, antequam moreretur felix comperit: infelicium omniumque inimicorum suorum colla domini virtute calcans, sexto anno sextoque mense regnans in pace quieuit. Valentinianus autem occidentalis imperator, dolo Maximi patricij, cuius etiam fraude Aetius perierat, in campo Martio, per Obtilam & Thransfistilam Aetij satellites, iam percusso Cerealio spadone, truncatus est. Imperium quoque eiusdem Maximus inuasit, tertióque tyrannidis suæ mense membratim Romæ à Romanis discerptus est. Gizericus tunc rex Vandalorum ab Eudoxia Valentiniani vxore inuitatus, ex Africa Romam ingressus est, eáque vrbe rebus omnibus exspoliata, eamdem Eudoxiam cum duabus filiabus secum in Africam rediens duxit. Leo Bessica ortus progenie, Asparis patricij potentia ex tribuno militum factus est imperator. Cuius nutu mox Valentiniani apud Rauennam Maioranus Cæsar est ordinatus, qui tertio necdum an-

no

no expleto in regno, apud Dertonam occiditur, locúmque eius ſine principis iuſſu Leonis Seuerianus inuaſit: ſed & ipſe tyrannidis ſuæ tertio anno expleto, Romæ occubuit. Tunc Leo Anthemium diui Marciani generum ex patricio Cæſarem ordinans, Romæ in imperio deſtinauit, Bigelemque Getharum regem per Ardaburem Aſparis filium interemit, Baſiliſcum cognatum ſuum, id eſt, fratrem Auguſtæ Verinæ in Africam dirigens cum exercitu, qui nauali prælio Carthaginem ſæpe aggrediens, ante eam victus cupiditate, pecuniis vendidit regi Vuandalorum, quam in Romanorum poteſtatem redegerat. Aſparem autem patricium, cum filiis Ardabure & Patriciolo, Zenonis generi ſui inſtinctu in palatio trucidauit, occiſoque Romæ Anthemio Nepotem filium Nepotiani, copulata nepte ſua in matrimonio, apud Rauennam per Domitianum clientem ſuum Cæſarem ordinauit. Qui Nepos regno potitus legitimos Glycerium, qui ſibi tyrannico more re-

re re-

re regnum imposuisset, ab imperio expellens, in Salona Dalmatiæ episcopum fecit. Sic quoq. Leo Leonem iuniorem ex Ariadne filia nepotem suum in imperio ordinans orientali, anno sui sextodecimo obijt. Leo iunior mox paucis mensibus quum puerile, ordinanter tamen, rexisset imperium; manu sua genitorem suum Zenonem coronans, imperatoremque constituens, rebus excessit humanis.

Zenon natione Isaurus, gener Leonis imperatoris, regnauit annis decem & septem. Hic etenim dum processibus Chalcedone degeret, subitò Verina Augusta socrus sua fratrem Basiliscum in imperium inducens, Augustum in vrbe appellauit. Quod comperiens Zenon, Chalcedone sine aliqua Reipub. læsione in Isauriam recessit, malens se solum cum Ariadne Augusta exsulare, quàm sua causa Reipubl. aliquid ex bellis ciuilibus incommodum prouenire. Quod Basiliscus cognoscens, Zenonisque fuga lætatus, Marcum filium suum Cæsa-

rem ordinauit. Qui perfidia Nestoriana inflatus, multa contra ecclesiam tentauit protinus agere: sed volente Deo antè inflatus crepuit medius, quàm pœnitens stare potuerat. Nam reuertens Zenon rursus in regnum proprium, & eum, & patrem, & matrem in exilium oppidi Slemnij prouinciæ Cappadociæ destinauit. Vbi quia charitas dei & proximi in illis refrixerat, frigore consumpti sunt, vitamque cum regno amiserunt. Parte verò Hesperiæ, Nepote Imperatore Orestes fugato, Augustulum suum filium in imperium collocauit. sed mox Odouacer, genere Rugus, Thorcilingorum, Scirorum, Herulorumque turbis munitus Italiam inuasit, Augustulumque Imperatorem de regno euulsum in Lucullano Campaniæ castello exilij pœna damnauit. Sic quoque Hesperium regnum Romanique populi principatū, quod septingentesimo nono vrbis conditæ anno primus Augustorum Octauianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periyt, an-

no decessorum regni imperatorum quingentesimo vicesimo secundo: Gothorum dehinc regibus Romam tenentibus. Theodericus autem, Triarij filius, cognomento Strabo, rex Gothorum, à Sciris suis vsque ad Apulum quarto vrbis miliario armatus aduenit: nulli tamen Romanorum noxius, continuò est reuersus. Porrò in Illyricum properans, dum inter suorum mouentia plaustra progreditur, iacentis super carpentum teli acumine pauitantisque equi sui impulsione fixus, transuerberatus interiit, & Reipubl. diem festum morte sua donauit. Vualamero rege Gothorum in bello Scirorum defuncto, Theodemir in regno fratris successit, cum Vuidimero fratre & filio Theoderico. sed missa sorte Vuidimero partes Hesperias, Theodemiro cum filio Theoderico Illyricum obuenit. Relicta ergo Pannonia, alter Italiam, alter Illyricum suscepit populandum: sed vtrique reges mox vbi sortita loca ingressi sunt, ilicò rebus humanis excedunt. Vuidimer

Italia, Illyrico Theodemir relictis filiis decesserunt. Quorum Uuidimer ab Italicis præmiis victus, ad partes Galliæ Hispaniæque, omissa Italia, tendit. Theodericus verò Zenonis Augusti pellectus humanitate Constantinopolim venit, vbi magister militum statim effectus, consulis ordinarij triumphum ex publico dono peregit. Sed quia tunc, vt diximus, Odouacer regnum Italiæ occupasset, Zenon imperator cernens iam gentes illam patriam possidere, maluit Theoderico ac si proprio iam clienti eam committi, quàm illi quem nec nouerat. Secumque ita deliberans, ad partes eum Italiæ mittens, Romanum illi populum senatumque commendat; ouansque rex gentium, & consul Romanus Theodericus in Italiam petit, magnisque prælis Odouacrum vicit, & Rauennam in deditione suscepit. Deinde verò ac si suspectum Rauennæ in palatio iugulans, regnum gentis suæ, & Romani populi principatum prudenter & pacificè per XXX continuit annos.

nos. Ilus autem Isaurus, magister officiorum, & Zenoni imperatori in priuata vita amicissimus, charitatéque coniunctus, dum secretò inde Thraticionem Ariadnes Augustæ, cum eius viro loquutus est, in zelo Augustum concitauit. Qui deliberans eam perimere, vni suorum rem tacitè demandauit. Quod dum ille agere nititur, cuidam cubiculariæ prodit scelus eadem nocte facturum. Regina scelus cognouit, suoque in lectulo eadem quæ rem suggesserat collocata; in episcopium ad Acacium nemine sciente subterfugit. Postera die Zenon rem æstimans perpetratam, dum luctum quendam quasi mœrens simulat, neminem suscepit, Acacius episcopus ingressus, & facti arguit impietatem, veniæque fidem exposcit, Augustamque suspicionis innoxiam compromittit, acceptáque fide, veniæ pactione Augusta reuertitur, secumque dum crebrò deliberat qua sorte de inimico exigat vltionem, nacta (vt opinata est) opportunitatem, vni suorum mandat in

abditis stanti, vt illum à se recedentem perimeret. Qui parens præceptis reginæ, dum auidus ferit in capite, ense non ceruicem, vt cupiebat, sed aurem illius amputauit. Quod periculum euadens Ilus, mox ad vrbem recedens, Zenonique infestus, orientem inuasit. Contra quem Leontius directus, pellicibus verbis illectus, diadema arripuit, simulque Leontius & Ilus Reipubl. inimici effecti, tyranni in partes Syriæ & Isauriæ debachabantur. Additoque supersoluto Isauris dono, omnes simul conspirant contra Zenonem, cuius thesauris in Papyrio castello munitissimo repertis deseuiunt. Sed non post multum ab exercitu Zenonis in eodem castello capti decollatique sunt, & capita eorum Constantinopolim allata, præfixaque hastilibus statuerunt. Sic quoque Zenon superatis inimicis suis, in pace bona quieuit. Anastasius ex silentiario subito ab Ariadne Augusta in imperio assumptus, simulque imperator & maritus innotuit, regnauitq. annis XXVII,

mensibus

mensibus duobus. Contra quem Isauri dum sibi, quòd Ilus tyrannus ille adiecerat donatiuum, & Zenon reconciliationis gratia inuitus largitus est, ab isto fraudantur, arma arripiunt, consertóque prælio, iuxta Cotzianum Phrygiæ ciuitatem castrametati, penè per sex continuos annos Reipubl. aduersantur: vbi & Lilingis eorum & in bello & in consilio præuius, quamuis pedibus ob corporis debilitatem segnis, eques tamen in bello acerrimus, dum peremptus fuisset, omnes Isauri fugerunt, atque dispersi sunt & deuicti, & perquaquam exsilio ablegati, vrbésque eorum nonnullæ solo vsque prostratæ. Variis namque sub Anastasio miles præliis fatigatus, & nunc in Illyrico cum Sabiniano & Mundone ad Margum, nunc cum Pompeio ad Adrianopolim, nunc cum Aristo ad Zortam, nunc cum Parthis in Syria, vt omittam intestinas clades & pugnas in foro regiæ ciuitatis, ad postremum contra Italiam plus piratico quàm

 publico

publico Marte concertans, frustratus est. Sed quòd sit plus dolendum, contra vltimum suum famulum Vitalianum de Scythia per sex annos ciuile bellum extruxit. Is siquidem Vitalianus cum LX *milibus armatorum, tertio penè miliario, non Reipub. sed regi infestus, accedens, multa suburbana regiæ vrbis prædis spoliísque attriuit. Contra quem dum Hypatius nepos Cæsaris cum exercitu numeroso pugnaturus egreditur, antè ab Hunnis auxiliaribus capitur, & Vitaliano turpiter venditur, antè quàm aperto prælio parte aduersa sese inimicus ostenderet. Post quem iterum suus gubernator magisterque militum sæpe superati, sæpe irrisi ab eo & spreti sunt. Sic quoque diuersis partibus inimicorum vallatus agminibus Anastasius sæpe congemuit, nulliúsque tamen meruit inimicorum suorum vindictam audire: sicut nec ipse ecclesiæ iura seruauit, imò mœrens & furens maior octogenario ætatis anno, regníque vicesimo & octauo, rebus excessit*

sit

ſit humanis, contritáque Reſpub. vix Iuſtino ei ſuccedente aliquantulum reſpirauit. Iuſtinus ex comite excubitorum à ſenatu imperator electus annos regnauit IX. Qui mox inhiantes regno ſuo Amantium præpoſitum palatij, Andream & Miſaelem & Ardaburem cubicularios ſentiens, afflixit. Nam Amantium & Andream ferro truncauit, Miſaelem & Ardaburem Perdicam in exilium miſit. Theocritum quoque ſatellitem Amantij, quem idem quoque Amantius ad regnandum clàm præparauerat, comprehenſum carceratumque, ſaxis contiſque ingentibus cæſum, ſalſum in gurgitem iecit, ſepultum tamen, imperio cui inhiauerat eum priuans: fœdúſque cum Vitaliano percuſſit, & ad ſe euocatum magiſtrum militum præſentem & cònſulem ordinari tum fecit: quem rurſus in ſuſpicione habens prioris facti, ſedecim vulneribus in palatio cum Celeriano & Paulo ſatellitibus confoſſum perimit. Hic quoque imperator ante quartum

mensem obitus sui, senectuti suæ consulens & Reipub. vtilitatibus, Iustinianum ex sorore sua nepotem consortem regni successoremque imperij ordinans, rebus humanis excessit. Iustinianus regnat iam iubente domino annos XXIIII. qui vt sceptris genióque ab auunculo suo mancipatus est, mox Parthos bella mouentes destinato exercitu compescuit, & fines proprios tutans, Parthorum sæpe multos occidit. Postea verò facientibus peccatis, in die sabbati sancti paschæ inito certamine, exercitus & non ducis instinctu, in fluuio Euphrate fugiens Parthos, Romanus numerosus ruit exercitus; Illyricúmque sæpe ab Herulis Gepedísque & Bulgaris deuastantibus, per suos iudices frequenter obstitit vi, subtérque cæcidit. Post hæc Hypatium Pompeiúmq. regni sui insidiatores, coadunata manu ciuili Circum ingressos, & Hipatium torque aureo redimitum pro diademate, locáque imperatoris iam occupantem; Pompeium verò sub chlamyde loricatum,

& iam palatium inuadentem, vtrumque detentum ante fores palatij captum cathenatúmque discussit, amputatísque eorum capitibus, antè eos fecit imperium perdere quàm haberent, sociísque eorum qui euaserant hac cæde proscriptis; veluti grandi hoste prostrato de manubiis triumphauit. Eodémque anno post diuturnum immanémque belli laborem, quod contra Parthos Romanorum fuisset gestum sudoribus, per Ruffinum patricium, perque Hermogenem magistrū officiorum, & vtrumque legatum directū ad principem pax depacta est, fœdúsque initum, & munera ab vtroque principe sibi inuicem destinata. Mox quoque soluto de orientali parte exercitu, eumdem ductorem, quem dudum orienti transmiserat, elegit Belisarium, & numerosos fortissimósq. milites deputans, ad australem plagam contra Vuandilos mittit; qui fauente deo qua venerat facilitate, ea celeritate Vuandilos superauit, Libyamque ad corpus totius Reipub. iungens,

gens, Gelimerem regem opesque Carthaginis in urbe regia principi spectante populo obtulit. Cuius nutu remuneratus, consulque ordinarius mox designatus, de manubiis Uuandilicis Belisarius triumphauit. In Italia verò Theoderico rege defuncto, Athalaricus nepos eius ipso ordinante successit, & annos octo quamuis pueriliter viuens, matre tamen regnante Amalasuentha degebat, quando & Gallias diu tētas Francis repetentibus reddidit. Mortuoque Athalarico, mater sua Theodahatum consobrinum suum regni sui participem faciens, non post multum ipso iubente occisa est. Et quia dudum se suumque filium commendauerat principi Iustiniano, is mortem eius audiens doluit, nec passus est inultum transire: sed mox eundem ducem belli qui Pœnorum domitor fuit, & de opibus Uuandilicis triumphans adhuc in fascibus erat, agmini diuersarum præponens nationum, ad partes Hesperias destinauit: qui primo accessu mox Siciliam peruadit,

uadit, duce eius Sinderich superato: vbi dum aliquantum temporis ob ordinandam patriam resideret, comperit in Africa ciuilia bella intestináque prælia debacchari. Nam Stozas penè vltimus militum, & Martini clientulus magistri militum, tyrannidem arripiens, autorque seditiosorum effectus, Cyrillo, Marcello, Fara, aliisque diuersis iudicibus dolo peremptis, in ducem Salomonem sæuiebat, totamque Africam tyrannico ritu vastabat. Emenso ergo Belisarius à Sicilia in Africam pelago, solita felicitate rebelles fugat, prouinciam liberat, Salomonemque rursum Carthagine collocans, Siciliam redit. Vbi mox Eurimund Theodahati Gothorum regis gener, qui contrarius cum exercitu venerat, cernens prosperitatem consulis, vltrò se dedit ad partes victoris, oraturque vt iam anhelanti suo aduentu suspectæ subueniret Italiæ. Constructo ergo Belisarius exercitu, & tam naualia quàm equestria ductans agmina, vallauit Neapolim, paucisque

que

que diebus eam obsidens per aquaductum noctu inuasit, & tam Gothis qui aderant quàm Romanis bellantibus interfectis, vrbem plenissimè spoliauit. Quod Theodabatus animaduertens, Vuitigem vnum inter alios ductorem exercitus præponens, contra Belisarium dirigit. Qui Campaniam ingressus, mox vbi ad campos venisset barbaricos, ilicò exercitus fauorem, quem contra Theodabatum suspectum habebat, rex cepit. & quid, inquit, vultis? At illi; tollatur, inquiunt, de medio, qui cum sanguine Gothorum & interitu sua cupit scelera excusari. factoque impetu in eum, consona voce Vuittigim regem denuntiant. At ille regno leuatus, quod ipse optauerat, mox populi voto consentit, directis è sociis Theodabatum Rauennam reuertentem extinguit, regnumque suum confirmans expeditionem soluit, & priuata coniuge repudiata, regiam puellam Mathesuentam Theoderici regis neptem sibi plus vi copulat quàm amore. Dumque ille nauis

uis nuptiis delectatur Rauennæ, consul Belisarius Romanam vrbem ingressus est, exceptusque ab illo populo quondam Romano & senatu, iam penè ipso nomine cum virtute sepulto, confestim vicina occupat loca, vrbium oppidorumque munimina. Primáque Græca congressione Hunila ductante, Perusinum ad oppidum superat, & plusquam VII. M. *trucidatis, reliquos Rauennam vsque proturbat. Secunda verò cum ipso Vuitige Romanas arces vallante congreditur, machinasque illius & turres quibus vrbem adire tentabat igni consumptas, per anni spatium quamuis inedia laborans deludit. Post hæc ad Ariminum persequutus, exindeq. effugatum, Rauenna clausum in deditionem suscepit: atque vnus consul qui contra Getas dimicat, penè pari euentu de Francis qui cum Theodeberto rege suo plus ducenta milia aduenerant triumphauit. sed quia ad alia occupatus alibi noluit implicari, rogantibus Francis pacem concessit, & sine suo-*

rum

rum dispendio de finibus Italicis expulit, sumptoque rege & regina, simulque & opibus palatij, ad principem qui eum miserat reportauit. Sicque intra pauci temporis spatium Iustinianus imperator per fidelissimum consulem duo regna duasque Respub. suæ ditioni subegit. Quod Parthus comperiens facibusque inuidiæ exardens, in Syriam mouit procinctum, & Callinicum Cæsareámque deuastans, Antiochiam venit. Vbi Germanus patricius cum Iustino filio suo, eodémque consule, postquam ab Africana prouincia remeasset, dum aduentui Parthorum obuiare nequit, relicta vrbe ad partes secessit Ciliciæ. Persæ verò vacuam ab exercitu Antiochiam nacti, populum quidem per Orontis alueum ad Seleuciam maritimam cum militibus mixtis fugientem aspiciunt, nec sequuntur; sed prædas per vrbem certatim diripiunt, vicinasque vrbes & oppida partim inuasa partim pecuniæ quantitate multata prætereunt; & totius Cœlesyriæ

bona sibi vnius in anni spatium penè Parthus assumit. Nec sic quoque recedit, sed iugiter aduersus Rempub. Romanam dimicat. contra quem Vuandalicus & Getuus consul solite destinatur. qui etsi non vt reliquas gentes eam edomuit; tamen vt intra suos se fines recolligeret compulit; fuissetque de hac gente felici duci parta victoria, ni clades in Italia, quæ post eius discessum emerserat, celerem ei successorem dedisset Martinum. Qui etsi viribus impar, consilio tamen quamuis cum Constantiano coniunctio non minor, dum resistere contra Parthos non præualet, ne bella diu teneret, pacem effecit. Cladem verò quam diximus in Hesperia plaga, vt liquidius lector cognoscat, apertius memorabo. Egrediente Belisario consule ab Italia, & , vt diximus, rege & regina, opibusque palatij ad principem reportante; Gothi qui trans Padum in Liguria consistebant, recrudescentes animo ad bella consurgunt, & ordinato sibi regulo Hildebal-

do milite, exiſtunt aduerſi: contra quos dum non vnius ſed diuerſorum tentantur apparatus, illi fortiores effecti perſiſtunt, annique ſpatio vix emenſo Gildebaldus interficitur, & loco eius ſuccedit Errarius: qui & ipſe vix anno expleto peremptus eſt, & in regno malo Italiæ Badiula iuuenis nepos aſciſcitur Gildebaldi. Qui mox & ſine mora Fauentino in oppido Æmiliæ ſolo, prælio commiſſo, Romanum ſuperauit exercitum: & nec diu poſt hæc item per ſuos ad cancellos annonariæ Thuſciæ feliciter dimicans, fugat exercitum, iudices partim donis partim blanditiis ſibi conſociat, totámque Italiam cum ipſa Roma peruadit, omniumque vrbium munimenta deſtruens, cunctos ſenatores nudatos, demolita Roma, Campaniæ terra tranſmutat. Contra quem, vt ſuperius diximus, Beliſarius de oriente digreditur cum paucis, ratus omnem exercitum quem dimiſerat integrum reperire. Et ideo poſtquam Rauennam ingreſſus eſt, nec cum quibus ei obuiaret

obuiaret inuenit; remenso Adriatico mari Epirum reuertitur, vbi Ioannes & Valerianus coniuncti, dum in conciones & iurgia concertant, Totila hostile opus in Italia peragit. Belisarius quoque impatiens tantæ crudelitatis, naualem classem à Sicilia soluens, per Tyrrheni maris æstum, Romani in portus se recepit stationem; egressusque ad vrbem quam vi destructam & desolatam attendit, hortausque socios ad reparationem tantæ vrbis accingitur: vbi necdum vallo circumseptus, infestum experitur Totilam, sed solitis victoriis intrepidus, quamuis cum paucis contra eum egressus, sic effugauit, vt plures fugientes Tiberi demergerentur quàm gladio caderent. Indeque hortatus exercitum, regreditur in Siciliam, quatenus & Romæ faceret copiam annonæ, & vicinus ad fretum, Totilam turbaret in Campania commorantem. Sed vt assolet, rerum immutatione, & principum voluntate diuersa, quiescente in domino Theodora Augusta,

sta, euocatur ad vrbem Belisarius de Sicilia. Post cuius discessum Totila securus, iterata rabie, & furentibus Isauris, inuadit Romam: & sic sumptis vndique viribus, militariq́ue vallatus auxilio ingreditur, cepítque Siciliam. Contra quem Germanus patricius dum exire disponit cum exercitu, Mathesuentam Theoderici regis neptem, & Uuittigi mortuo derelictam, tradente sibi principe in matrimonio sumptam, in Sardicensi ciuitate extremum halitum fudit, relinquens vxorem grauidam, quæ post eius obitum postumum edidit filium, vocauitq́ue Germanum. Qua felicitate sibi Totila comperta, totam penè insultans Romanis deuastat Italiam. In Africa verò à Mauris dudum perempto Salomone, Stozas & Ioannes inuicem singulari certamine corruunt; aliusq̂ue Ioannes, qui Stozas iunior dicebatur, suscepta tyrannide, Guntharim magistrum militum secum esse suadet. Qui interfecto Areobindo, iugalem

galem eius, neptem imperatoris, sibi cupiens sociare, præuenitur ab Artabane. Qui eo in conuiuio trucidato, neptem imperatoris ereptam ad vrbem principi dirigit cum honore, simulque ferreis vinculis colligatum & tyrannum destinauit Ioannem, qui Stoza perempto in eadem successerat tyrannide. Quem in vrbem discussum, manibusque truncatis, ad exemplum cæterorum in patibulo fixit. Ioanni dehinc patricio cognomine Troglita Africæ procuratione commissa, Artabanus euocatus magistri militum præsentis accepit dignitatem. Nec diu intercedente in ipsum principem manus iniicere gestiens, detectus & comprobatus, pietati tamen principali impunitus permansit, & quasi beneuolus congratulatione in Siciliam cum Liberio patricio properauit. Ioannes verò in Africana prouincia feliciter degens, Mauris partis aduersæ per Pacificos Mauros superatis, vna die decem & septem præfectos extinxit, pa-

cemq. totius Africæ iuuante Domino impetrauit. Longobardorum gens, socia Romani regni principibus, & Theodahati sororis filiam, dante sibi imperatore, in matrimonio iungens regi suo, contra æmulos Romanorum Gepidas, vna die pugna commissa, eorum penè castra peruasit, cecideruntque ex vtraque parte amplius quadraginta milia; nec par, vt ferunt, audita est in nostris temporibus à diebus Attilæ in illis locis, præter illam quæ antehac contigerat sub Calluce Magmilide cum Gepidis, aut certè Mundonis cum Gothis, in quibus ambobus autores belli pariter corruerunt. Hæ sunt causæ Romanæ Reipublicæ præter instantiam quotidianam Bulgarorum, Antarum, & Sclauinorum. Quæ si quis scire cupit, annales consulumque seriem reuoluat sine fastidio, reperietque dignam nostri temporis Repub. tragœdiam; scietque vnde orta, quomodo aucta, qualitérve sibi cunctas terras subdiderit, & quomodo iterum

rum eas ab ignaris rectoribus amiserit. quod & nos pro captu ingenij breuiter tetigimus, quatenus diligens lector latius isti legendo cognoscat.

DE GOTHORVM IN HISPANIAM ADVENTV,

& regum serie.

EX

LVCII MARINEI SICVLI

LIBRO SEXTO

De rebus Hispaniæ memorabilibus

GOTHI *tempore Valentis principis ad Danubij ripam iuxta Mœsiam ea conditione consedere, vt non vltra procederent, & vnà omnes Christiani fierent. Valens itaque missis ad eos Arrianis, quorum sectæ se addixerat, totam gentem eo dogmate pollutam reddidit. Post aliquot verò annos, cùm gens barbara non posset à maleficio contineri, coactus Valens aduersus eos proficisci, superatus est & interfectus. Qua victoria illi elati, Constantinopolim cum exercitu confestim petiere, & cum Dominica, quæ Valentis fuerat*

fuerat coniux, muliere sapiētissima, pecunia transegerūt, ac domū pacati se receperunt. Quos Gratianus, qui tunc Orientis imperio successerat, reprimere cupiens, neque bello satis idoneus, Theodosium ex Hispania accersiuit; qui pluribus postea prælijs cum eis commissis, postremo pacem fecit. Qua fretus Atanaricus Rex eorum Constantinopolim vrbis visendæ studio profectus, honorificeque à Theodosio exceptus, ibidem paucis post diebus morbo extinctus est. Quapropter Gothi rege carentes Theodosio tunc militare cœperunt. Sed fraude Stiliconis, vt dicitur, eos Italiam inuadere cupientis exautorati, Rege Alarico creato è Baltonum nobili familia, Pannonias & Illyricum occupantes incommodis omnibus affecerunt. Anno Salutis CCCC. VII. *Coniunctiq. cum Radagaso altero Gothorum rege, de inuadenda Italia cogitarunt. Radagasus itaque primum ingressus ad Appenninum circa Fesulas consedit, vbi locorum angustiis ac montium asperitate*

 fameque

faméque oppressus à Stilicone cum toto exercitu superatur & capitur. Alaricus Rex alter subsequutus in agro Rauennate occurrentem cum copiis Stiliconem habuit. Qui cum triennio bellum cum eis duceret potius quàm gereret, iussu Honorij pacem fecit hac conditione, vt in Galliæ parte considere possent. Post aliquot deinde annos Stilico contra fœdus Gothos in Gallia per Saulem Hebræum in die Paschæ incautos, & ex religione resistere non audentes, adoritur. Postero vero die Alaricus Saulem cum toto exercitu insectatus sustulit. Deinde Stiliconi ab Honorio auxilium petenti missus est successor. Qui eum ob temeritatem quam gesserat obtruncauit. Alaricus rebus fœliciter gestis, in Italiam hostiliter ingressus omnia ferro ignique vastans, vrbem nemini defensam facilè occupat; Anno quadringentesimo duodecimo, vrbis autem conditæ millesimo centesimo quarto. Iussitque primum confugientes ad sacras ædes esse saluos; inde magna ciuium

facta

facta strage, post diem tertium discessit, ac per Campaniam iter faciens populabundus apud Cosentiam ciuitatem morbo correptus interiit. Cui successit Ataulphus, qui & ipse vrbem ingressus, si quid erat reliqui, diripuit, rapta insuper Placidia Honorij sorore, cuius nuptias discedens apud forum Cornelij celebrauit. Cuius consortio dicitur barbari pectus delinitum, vt non ea patraret, quæ sæuiter in Romanos cogitauerat. In animum enim suum induxerat Romam Gothiam vocare. Itaque Italia relicta in Galliam se recepit. Quem postea Theodosius iunior bello petens compulit, vt relicta Narbone & omni Gallia, in Hispaniam confugeret. Vbi breui deinde tempore à suis interfectus est, propterea quòd vrbi Romæ pepercisset. Cui Segericus succedens, & ipse quoque, quòd pacem cum Imperatore fecisset, à suis necatur. Vallias post hunc regnum suscipiens, fœdus cum eodem iniuit, vt ei sedes apud Tolosam in Gallia darentur, Placidiamque viduatam remisit.

remisit. Aduersus insuper & alios Barbaros, qui Hispaniam occupauerant, opes & auxilium pollicitus. His itaque fretus Honorius Constantinum ducem aduersus Alanos & Vandalos misit: Qui totam Hispaniam præter Cantabros vastauerant, & quamquam fusi, fugatique apud Emeritam fuissent, paulo pòst vires redintegrabant. Itaque vno tempore Gothi, Alani, Vandali, Hispaniam possidebant. Valliæ extincto Rhodoricus successit, qui inito cum Aetio fœdere, Valentiniani principis duce, in campis Catalaunicis in Galliam contra Attilam Vnnorum Regem è Pannonia Italiam petentẽ, in prælio occubuit. Cui Turismundus filius successit, qui ab Aetio in Hispaniam ad regnum paternum remissus, paulo post à Theodorico fratre interficitur. Re postremò Romam ad Augustum deducta, Gothi rursus excitati cùm tertiam agri partem in Italia peterent, Orestes Augustuli pater minimè consentiens eis ad Ticinum occurrens in prælio occubuit. Odo-

acer

acer eius miles vir Italicus Gothorum simul & Erulorum auxiliis, vt ait Procopius, fugato Augustulo & omni nobilitate, Romam inuadit, tenuitque annos quatuordecim. Donec Theodoricus Rex à Gothis appellatus, amicitia Zenonis principis fretus, à quo etiam statua honoratus fuerat, petiit vrbis Romæ imperium, si Odoacrum expelli ab eo contingeret. Quo impetrato in Italiam cum maxima manu ingressus eundem ad Aquileiam occurrentem prælio superauit. Ille Romam reuertens ac clausas portas offendens, Rauennam petit, quam breui tempore per Theodorici obsidionem relinquere coactus est. Specie deinde concordiæ inuitatus ab eodem ad cœnam, contra iusiurandum interficitur. Theodoricus post hæc tota potitus Italia Romam pacificus adiit, templisque ac rebus aliis cum omnium gratia restitutis, Rauennam reuertitur, quam sibi regiam delegerat. Eaque animi magnitudine simul & mansuetudine fuit, vt nemini barbarus videretur. Quippe qui

Germa-

Germanum præsulem Ticinensem virum sanctissimum in Burgundiam cum pecunia ad redimendos captiuos miserat, aliaque opera pietatis obiuerat. Quo vita functo eius filia Amalasunta cum paruo filio Atalarico regnum administrauit, adhibito Theodoro propinquo, cuius opera mox interfecta est; ipseque solus regno potitur. Missus interim Bellisarius à Iustiniano in Italiam cum exercitu ad vlciscendam Amalasuntam cum filio, ac Romam tyrannide Gothorum liberandam, Theodorum interfectum offendens, vrbem capit. Gothi itaque tanto priuati imperio, qui ad eam diem annos XLVIII *regnauerant, in Italia;* XXXVIII *sub Theodorico,* VIII *sub Amalasunta & filio, duosque sub Theodoro, Victigem Regem suffecerunt, non regio sane genere, sed probata militia, qui Amalasuntæ filiam Theodorici neptem in matrimonium duxerat. Hic ad vrbis obsidionem cum* CC. *mill. proficiscitur, ac primùm molis Hadrianæ ambitũ cingit, mox*

Por-

Portuense castrũ. Vnde commeatus prohibebat: aquæ ductus XIIII. *rupit. Quare Bellisarius intus pistrinã in Tyberi constituit, qui mos adhuc durat. Liberium Pon. quòd Gothis fauere videbatur, in exilium misit, suffecto Vigilio. Cumque diu resisteret ac multis Vectigem præliis peteret, profligatum ad extremum cum toto exercitu cœpit, ac Constantinopolim in triumphum duxit. Creatis post eum Ildebaldo, deinde Alarico Regibus, ad postremum Totila regnum accepit, cuius pater Tauriscis regnabat, qui cum Bellisario variis præliis congrediens, victor tandem vrbem cœpit, ac euestigio Pelagium Pontificem ad Iustinianum Constantinopolim oratorem de pace mittit, qui rediens retulit Imperatorem nihil aliud respondisse, quàm se Italiæ res semel Bellisario delegasse, cum eo transigeret. Et Totila furiatus tertiam murorum partem vrbis disiecit, Capitolium incendit, omniaque diripuit. Ex quo Dei flagellum cognominatus est. Hunc Totilam Procopius*

magnis

magnis extollit laudibus, vt liberalitate aliisque animi virtutibus praeditum. Cùm tamen alij crudelem ac singulari arrogantia virum taxauerint. Duces plures sub se habuit, inter quos Barbatia princeps nominatur. Postquam Bellisarius ab vrbe discessit, eam recepit, mœnibus ædificiisque refecit, portas restituit, earum clauibus Imperatori missis, Totilam vrbem repetentem ac vi magna obsidentem repulit. Verùm cùm apud portum postea in valetudinem incideret, resque paulatim rursus amitteretur, omni studio per Antoninam vxorem reditum à Iustiniano impetrauit, atque item quinque post annos quàm venerat, reuersus Diogenem cum tribus milibus Romæ præsidio dimisit, qui Totilæ furorem non expectans Centumcellas aufugit. Ille rursus vrbem ingressus mitius se gessit, multaque à se prius vastata restituit. Quod fama est diui Benedicti cõtigisse beneficio: qui incognitum Totilam iuxta cœnobium eius prætereuntem placauerit.

Iuuit

Iuuit etiam Pelagij Pontificis occurrentis cum sago & lachrymis aspectus venerabilis. Ea tempestate plures Iustiniani duces per Italiam diuisi, magnis viribus resistebant, vt scribit Procopius; Ioannes circa vrbem tutandam, Iustinus Florentiam, Constantinus Rauennam, Cyprianus Perusiam, Bessas Spoletum, Mundus Illyricum tuebatur. Vbi post Salonas receptas multasque de Gothis victorias, ad extremum periit. Germanus postremo Iustiniani patruelis in Italiam missus & ipse breuiter interficitur. Deinde Conon, qui Anconæ præfuit, item Vitalianus Bellisarij fratris filius post annos IX. *quàm Totila vrbem secundo ingressus est, cum Narsete, iuuantibusque Longobardis, apud Brixellum prælio congressus interficitur. Narses interea, qui Bellisario successerat, vrbem iterum recuperarat. Deinde Teiam post Totilam regnantem in Apuliam consectatus prælio interfecit. Atque ita demum post annos* XVIII *Gothorum bello*

L *finis*

finis impositus. Qui ab initio regni Theodorici Italiam annos septuaginta duos tenuerunt. Anno Salutis DLXII. *Pax deinde Gothis data ac volentes permissi circa Padum remanere. Qui tamen non contenti sæpe Francorum auxilia quæsiuere; vt testatur Agatius, qui post Procopium scripsit, ac omnem eorum postquàm regno Italiæ sunt eiecti, prosequitur historiam. Ego verò Raphaelem Volaterranum sequutus cùm tantùm quid in Hispania Gothi gesserint, ab initio scribere proposuerim, mihi necesse fuit hæc altiùs explicare, vt eorum in ea res gestæ meliùs apparerent. Nam Theodoricus, quem suprà diximus in prælio Vnnorum cecidisse, tris reliquit filios, Thurismundum, Theodoricum, & Henricum. Thurismundus vlciscendi patris Vnnosque bello persequendi cupidus, Aetio prohibente destitit, & in Hispaniam ad regnum paternum rediit. Qui post annos tris à Theodorico fratre interficitur. Henricus verò alius frater regno Hispaniæ succedens*

ad annos XVIII. tenuit, leges primus scriptas Gothis tradidit, sedente Simplicio & imperante Leone primo, filiumque hæredem reliquit Alaricum II. Qui ex concessione & hæreditate patrui Theodorici, Tolosæ in Gallia regnum obtinuit, vbi sedem constituit. Inde postea expulsus à Clodoueo Francorum rege prælio ingenti, amissis omnibus, quæ in Gallia possidebat, in Hispaniam se recepit, vbi regnauit annos sedecim. Interfectus demum à Childeberto Francorum rege, quòd Clotildem coniugem eius sororem Arrianæ sectæ repugnantem malè tractaret. Post hunc Tenda annos XVII. Quo à suis trucidato, Theodegisilus annos sedecim. Qui ob libidinem in matronas interficitur. Agla annos nouem. Hic aduersus Cordubam bellum sumpsit, in quo eius filius fuit interfectus. Nec multo pòst ipsemet à suis apud Emeritam. Atanagildes annos viginti duos, & ipse apud Toletum interfectus. Leuogildus cum Luiba fratre, & postea solus annos quadra-

ginta sex, regni fines dilatauit. Cantabria deuicta & Andegam Regem Sueuorum è Callecia expulit. Cuius maiores annos CLXXVII *in ea parte regnauerant, & filium Hermogildum, quòd à secta parentum abhorreret, ac Childeberti Francorum Regis orthodoxi filiam duxisset in matrimonium, bello persequutus, & in potestatem redactum supplicio affecit, quem pro martyre colunt. Anno sal.* DLXXII. *circiter ferè tempora Gregorij primi. Recaredus alter filius patri similis, vir Christianissimus, concilium Toleti celebrauit, vbi Arrianam sectam improbauit, à Leandro & Fulgentio præsulibus rite ab incunabulis in fide institutus: cum Francis bellum gessit, ex eisq.* XL. *milia in campis Catalaunicis interfecit. Post hunc Luiba à successore Veterico interficitur. Gundamidus deinde regnauit annos* XXVIII. *Vascones domuit, Romanorum exercitum fugauit: decessit Toleti. Sisebatus orthodoxus fuisse dicitur. Præterea Iudæos omnes expulisse,*

aduersus

aduersus Romanos & Africam feliciter dimicasse. Quo fautore permotus Isidorus præsul Hispalensis concilium habuit contra Acephalorum sectam. Recaredus II. *huic successit. Deinde Suitilla in bello exercitatus: quo duce vsus est olim Sisebatus rex in propulsando Romanorum exercitu. Primusque, vt ait Lucas Tudensis, Hispaniæ monarchiam est assecutus. Deinde successit Sisenandus Suitilla* II. *Tulgas Bidesuindus & Recensuindus imperauit Rex optimus annos* XXIII. *Cuius tempora diuus Illefonsus præsul Toletanus illustrauit. Bamba Rex omni bonitate præditus ab Heringio successore propinatus memoriam amisit, regniq́ue deinde administratione prohibitus, se cœnobio addixit, in quo vixit annos septem, cùm prius octo regnasset. Dum tamen sensus viguit, res præclaras ac indignas tali calamitate gessit. Primùm Vascones, deinde Nemansenses rebelles, præterea Narbonenses perdomuit. Ducem quoque Bitterensem in Gallia res Gotho-*

rum infestantem superauit. Saracenorum naues CCLX. Hispaniæ littus primùm applicantes magna vi animi classe ingenti obuiam missa, partim cœpit, partim depressit. Postremò Toleti concilium celebrauit. Herigius annos tredecim. Egicam generum successorem reliquit. Qui annos XIIII regnauit. Fafillam ducem Tudensem, vt eius vxore potiretur, interfecit. Vitizam filium ei ciuitati præfecit. Qui postea regno successit vir admodum facinorosus. Nam Theodebertum Recensuindi Regis filium paruum olim relictum, cui regnum debebatur, oculis priuauit. At ille diuina benignitate ac prouidentia, ducta nihilominus vxore, Rhodoricum genuit, qui postea regno successit, auxilioque Pelagij patrui, Vitizam vnà cùm filiis captum Cordubæ relegauit.

DE

THEODERICO REGE GOTHORVM,

Sumpta è quarta parte Historiæ Generalis MS. RICOBALDI FERRARIENSIS, Cui titulus est, Pomœrium Ecclesiæ Rauennatis. in quibus nonnulla pleniùs, nonnulla etiam aliter quàm à Iornande scribuntur.

ANNO *Vrbis conditæ* MCCXXVIII. *A natiuitate autem Christi* CCCCLXXVIII; *Odoacer, deiecto de Augustali dignitate Augustulo, Vrbem ingressus est, & totius Italiæ imperio est potitus; quod dum per annos* XIIII. *nullo inquietante tenuisset, adueniens ex Orientis tunc partibus rex Gothorum Theodericus, Italiam possessurus intrauit.*

Vt verò quis fuerit & vnde Theodericus agnoscatur, oportet aliqua præterita memorare. W*alamir Ostrogothorum rex in obsequium Attilæ regis Hunnorum in*

Italia militauit. Ubi verò Attila occubuit, ab Hunnorum se suosque dominio, pristinæ libertatis memor, abduxit. Idem quoque Ardaricus rex Gepidarum ceteræque gentes Hunnis subiectæ fecerunt. At Hunni dolentes, Walemirem eiusque exercitum non solùm se à suæ dominationis iugo excussisse, sed & ceteris gentibus vt similia facerent fuisse incentores, Gothos vt fugitiua mancipia insequentes armis infestant, vt ad seruitutem denuo subigant. Conglobatis igitur suis, Walamir irruit super Hunnos, tantaque cæde debacchatus est, vt de cetero Hunni Ostrogothorum arma metuerent. Leo Imperator cum Gothis mox Illyricum vastantibus fœdus iniuit, ac Theodericum Theodamiris filium ex concubina nomine Arileuna genitum à Walemire eius patre obsidem accepit. Occiso in Assyriis Walemire, Theodimer eius germanus regia iura suscepit. Diuiso deinceps regno, Theodimer Orient is, Widimer verò occidui sortitur imperium deuastandum. Sed

mox vt Widimer in Italiam ingressus est, rebus excessit humanis, successorem regni Widimer filium relinquens. Widimer acceptis à Glicerio Imperatore muneribus, contendit in Gallias, & se cum propinquis Vesogothis iungens vnum efficit populum. Interea Theodimer dum parta Victoria domum reuertitur, Theodericum filium à Leone Imperatore redditum gratanter excepit. Theodericus annum agens XVIII. *patre inscio aliquantis ascitis satellitibus, vicinam sibi Sarmatarum gentem inuadens, opima ex eorum manibus spolia patri prædam portauit. Theodimer mox vita excedente, cunctorum suorum fauore ad regni gubernacula Theodericus ascendit. Quod factum denuntiatum Zenoni, ipse lætanter audiuit; ipsumque ad se Constantinopolim euocatum, magno honore & diuitiis extulit; in tantum vt eum & fascibus sublimaret; quæ dignitas post Imperiale fastigium est prima; erectamq. illi statuam ante suum palatium collocauit. At verò dum*

 huius-

*huiusmodi delitiis Theodericus afflueret apud Constantinopolim, illius gens Ostrogothi, dum eis propter fidei sanctionem prædas agere more solito non liceret, nec ab Imperatore oblata stipendia sufficerent, ceperunt * agere. Execrantur fœdus, vituperant inutilem pactionem; mittuntque continuò ad Theodericum qui dicerent; quòd dum ipse Græcorum epulis superfluit; ipsi inopiæ miserias sustinerent. Hortantur, vt si sibi suisque velit consulere, citiùs redeat; quatenus ne cuncta gens pessum detur, nouas ad habitãdum terras exquirat. His Theodericus auditis ad Zenonem accedit Augustum; questus suorum penuriamque exponit; Italiam sibi dari postulat; absolutionem efflagitat; adiiciens quòd si superaret Odoacrem, Italiamque obtineret, ad eius gloriam redundaret, à quo fuisset directus; si superatus fuisset bello, eius nihilominus lucris accresceret; quandoquidem quotidianorum stipendiorum exactoribus careret. Talia Zeno audiens,*

diens, contristatus est, eò quòd illum nollet amittere. Deliberato tandem consilio, & reipublicæ vtilitate prouisa, eius petitionibus annuit; eique Italicam per pragmaticam tribuens, sacri etiam velaminis dono confirmauit; Senatum illi Populumque Romanum commendans, abire permisit. Egressus Constantinopolim Theodericus, ad suos reuertitur Ostrogothos, hortaturque vt quàm primùm parati sint, vt inde migrent, Italiam possessuri. At verò priusquam in Italiam venirent, Tratillam Gepidarum regem, insidias sibi molientem, bello superans extinxit. Brisam quoque Bulgarorum regem magna cum suis agminibus cæde prostrauit. Egressus itaque à Mysia, cum omni Ostrogothorum multitudine, vniuersaque supellectile, per Sirmium Pannoniasque iter faciens, ad Italiam venit; ac primùm quidem Sontium flumen, quod ab Aquilegia modico obstat, castra posuit, dum vberrimis quæ eo loco habentur pascuis fatigata ex itineris longitudine

gitudine aliquandiu iumenta reficeret. Ibi mox ei cum grandi suorum exercitu, totisque Italiæ viribus Odoacer occurrit. Quem Theodericus libenter excipiens, magno superauit prælio; postremò in fugam conuertit. Exinde Veronam properat Theodericus; vbi Odoacer non minore exercitu illi occurrit in pugnam. Theodericus iterum non procul Verona confligit, cùm Odoacrum in acie ipsum etiam nimia cæde protriuit, & cum suo exercitu dare terga compellit. Quidam metu fugæ præcipites se in Athesim flumen mergunt, & magna ex parte illius vndis implicati suffocantur. Theodericus insequitur fugientes, & Veronam ilico, eius ciuibus cõsternatis, inuadit & occupat. Odoacer cum suis qui euaserant Romam contendit, sed obseratis portis excluditur. qui dum sibi ingressum vetari videt, omnia per quæ iter facit gladio flammisque consumpsit. & inde Rauennam se confert; vtque ibi se tueri aduersus hostes possit, munitionum præ-

parare

parare obstacula cœpit. Theodericus Verona digrediens Mediolanum peruenit. Ibi dum consisteret, magna ad eum multitudo militum, plures Italiæ populi conuenere. Sed paucis interiectis diebus, rursus deditiuus exercitus Tuffa quodam nomine instigante, Odoacris partibus se tradidit. Ea res in tantum Theodericum perterruit, vt se suumque exercitum apud Ticinensium vrbem muniret. Burgundionum rex Gumdibacus talium rerum varietates aspiciens, Liguriam cum ingenti exercitu est ingressus; cunctaque quæ reperire potuit pro voluntate diripiens, infinitam secum ad Gallias captiuorum multitudinē traxit. Theodericus aliquandiu exercitum intra munitiones retinens, demum relictis ibi matre, sororibus, & vniuersi vulgi multitudine, nihil planè dubius de Epiphanij sanctissimi viri fide, cum expeditis armatorum cuneis, ad Odoacris obsidionem Rauennam perrexit. dum eo in loco cui Pinetum nomen est castra posuissent, per triennium fere continuum

tinuum Odoacrem obsedit; qui, dum frequenter ex vrbe cum suis egrediens, eius exercitum inquietaret, nouissimè noctu in castra irruens, magna Theoderici exercitum cæde prostrauit. Verùm ad extremum, fortissimè resistentibus Gothis, in vrbem confugit, nec multo pòst à Theoderico in fidem susceptus, ab eo temulenter peremtus est. Egressis è Ticinensium vrbe Gothis, post triennium, eandem mox vrbem Rugi inuasere, cuncta per circuitum loca, simul & ciuitatem per continuum biennium populatione vastantes, cum adhuc beatus Epiphanius superesset; cuius in tantis periculis sanctitate ciues replebantur afflicti. Epiphanius igitur Episcopus à Theoderico in Gallias ad Gumdibacum pro captiuis redimēdis directus, excepta innumera multitudine, pro quibus precium tribuit, VI. M. captiuorum ob solum sanctitatis suæ reuerentiam concessa secum reduxit. Theodericus extincto apud Rauennam Odoacre, totius Italiæ di-

tionem est adeptus. Mox Romam profectus, à Romanis cum gaudio susceptus est, quibus ille ad subsidium, tritici singulis annis CXXM *modiorum concessit. Post hæc Theodericus vt regni sui vires stabiliret, Audafledam Lodoini Francorum regis filiam sibi in matrimonium iungit. Wandalorum regi Hunerico Amalafredam germanam suam matrimonio sociat. Eius Amalafredæ filiam Malabergam, Turingorum regi Emenfredo; Theodicodo quoque & Ostrogotho filias ex concubina, alteram Alarico Wesogothorum regi, alteram Sigismundo Burgundionum regi consociat. Amalasuentham verò tertiam filiam Eutarico ex Alamanorum stirpe venienti, ex Hispania euocato, tradit. Sic Italiæ nulla gens affinis prætermissa, quæ Theoderico aut coniunctionis affinitate, aut pactionis fœdere sociata non fuerit.*

Et paulo pòst: *Theodericus verò per idem tempus dum pacificè apud Italiam regnaret, per singula quæque loca celebriora,*

regia

regia sibi habitacula construxit. Equum quoque æreum fecit Rauennæ, quem Karulus inde abstulit, vt deferret in Franciam. Sed non perduxit. Nam permansit Papiæ. Posthac Theodericus subita morte est defunctus: cui successit Athalaricus filius ex Amalasuentha genitus.

IN IORNANDEM VARIÆ LECTIONES, & Notæ aliquot

BON. VVLCANII.

STATVERAM *initio, Lector beneuole, Specimen tantùm linguæ Gethicæ edere, eiq; adijcere Iornandem, de Rebus Gethicis, cum iis quæ in editione Basiliensi Petri Pernæ ad eius calcem erant adiecta; quod & feceram. & iam Indice colophonis vice apposito, nihil aliud mihi restare putabam, quàm vt eum in lucem emitterem; quum me amici quidam monuerunt, consultum fore vt & Iornandis librum De regnorum ac temporum succeßione adiungerem; alioquin, fore vt fucus aliquis alienis laboribus insidians, vtrunque hunc librum coniunctim excudi curaret, eaq; ratione typographo fraudem faceret. Quorum quidem consilio eo libentiùs acquieui, quòd in hoc etiam libro multa sint ad res Geticas pertinentia. Quibus adieci nonnulla ex L. Marineo Siculo & Ricobaldo Ferrariensi non absimilis argumenti, tametsi hi Go-*

this parum æquos sese ostendant, studio, vti arbitror, suæ nationis, & barbarorum, vti eos vocant, natiuo quodam odio exstimulati. Superest vt varias aliquot lectiones subiiciam. Superuacaneis enim Lectorem onerare nihil attinet. Si quid verò in contextu ipso sententia id necessario requirente immutaui, eius te suis locis monebo; & nonnulla quæ ad explicationem, tam Gothicorum quàm Latinorum vocabulorum pertinent, aspergam.

PAG. 2. LIN. vlt. Silestantinam. *al.* Sicphantinam Etheron. *al.* & Theron.

4, 2. Scanziam. *alias* Scandiam. *Sic & Plinius eam vocat. Iacobus Zieglerus Scondaniam appellatam fuisse ait; Scondia vero nomen mansisse, quod amœnitatem pulchritudinemq́; significat; quoniam cæli beneficio, telluris obsequio, portuum & emporiorum commoditate, maritimis opibus, lacuum & fluminum piscatione, venatione nobilium ferarum, auri, argenti, æris, & plumbi inexhaustis venis, colonorum in agro exercendo industria, oppidorum frequentia, ciuilibus institutis nulli cedit beatæ regioni.*

6, 3. Memma. *al.* Miniamque,

18. in Calydoniorum concessisse metallum nominandi. *alias* in cal. meatatumque concessisse nomina &c. *forte legendũ* Memmatarum.

7, 18. cedro. *al.* citri.

8, 20. nunquam. *al.* nusquam.

9, 23. viuunt. *rectius* viuant.

10, 21. Granij &c. *al.* Aigrandi, Aganziæ, Vnixi,

Vnixi, Hertelrugi, Arochi, Rannij.

11, 4. infestæ sæuitia pugnæ) *al.* pugnabant beluina sæuitia.

23. applicuere) *Rectius ita quàm*, appellauere.

12, 21. Ouim) *alias* Oium.

13, 9. Iosèphus) *al.* Ioseppus.

16, 4. ad coronæ speciem arduis montibus emunita. *forte* cincta. *Nam ita infra*, corona montium cingitur.

19, 4. Zarabos Tereos) *al.* Tarabostes eos.

20, 12. Hanalæ) *rectius* Amalæ.

21, 1. Danubium *al.* Danabrum.

12. Danubius. *al.* Danaber.

23, 1. Sorno rege) *al.* Sormi regi.

25, 8. Garganum) *al.* Gorgarani.

27, 12. locatim) *al.* elocatim. *al.* paulatim.

19. Iamnium. *forte* Imaum.

31, 16. Thamyris) *al.* Thomiris.

33, 5. Crebris fatigatus intaphis) *alias* c. f. in scaphis. *Locus corruptus. nec quid sibi velit vox intaphis, scio. nisi forte ab Italico* Intopo, *quod occursum illis significat. tametsi & hanc ipsam vocem Italos, vt & Hispanos* Topar *à Gothis mutuatos existimarim.*

12. ducentis) *al.* septingentis.

34, 10. Paternis) *rectius* patriis.

14. tenentur) *alias* terrentur.

37, 1. proprijs legibus viuere fecit, quas vsque nunc Bellagines vocant) *Bellagines Gothicum vocabulum esse nemo mihi persuaserit, sed ex Gothico corruptum. Id verò fuisse crediderim*, Wel-hagen *breuitatis causa ita contractum à* Welbehagen.

quod significat Beneplacitum; ita vt Bellagines, mea-quidē sententia, nihil aliud sint quam Placita principum; quæ fortaßis ijs temporibus, vt & hodie, in hanc formulam desinebant, Want ons alſo geliest. *quod idē est ac si dicas* Want ons alſo welbehaegt. *Quod verò prima vocabuli litera* W *in* B *mutata fuerit, vitio aliarum nationum factum putarim, quibus pronuntiatio gemini* V, *plane est insolens; ac præcipue Hispanis, quos (quemadmodum olim Hebrei Ephrateos pronuntiatione vocis* Schiboleth *semel explorarunt) nulla ratione certius cognoueris, quàm ex vocis alicuius quæ geminum* V *habeat, pronuntiatione. Audies enim statim, pro* Water, & Wijn, *pronuntiantes* Oubater, & Oubyn. *Prius enim* V *in* W, *pronuntiant vt* U *vocalem suo more, scilicet* Ou, *(neque enim* U *breue siue Gallicum agnoscunt) alterum vero* V *in* W, *pronuntiant vt* B. *Quod quidem vitium non tantum in posteriore litera gemini* W *committunt, sed in omnibus aliis vocabulis quorum syllaba aliqua ab* V *consonante initium facit. Qui quidem error in Latinis etiam Glossariis est frequentißimus; in quibus promiscue* B *pro* V *consonante, &* V *pro* B *positum reperias; vt in Glossariis vtriusque linguæ, quæ iam apparo, ostendam. Mirum autem videri non debet, si Vocabulum hoc* Bellagines *ab Hispanis ita corruptum censeam quum verisimile sit Leges hasce à regibus Gothorum in Hispania fuisse conditas. Neque enim Gothi vspiam diutius continuata regum serie quam in Hispania regnum obtinuerunt. & Isidorus eas ipsas Leges Latinas fecit. Sed erit de his alias commodior dicendi locus, quum secundas meas in Origenes Isidori curas edam. vbi & de Longobardicarum*

legum

legum inſcriptione, & de aliis aliorum librorum Veterum appellationibus agam; Laterculi videlicet, Codicis Homerici ἐκ τοῦ νάρθηκος dicti, & vetuſtiſsimi Codicis Hiſpanici, cui titulum faciunt, El Libro del Bezerro.

18. imbuebantur) *rectius* imbuerentur.

38, 4. inuenitur) *al. & quidem rectius* enitnir.

lin. vlt. ſua iuſtitia) *lege*, ſumma iuſtitia.

39, 20. Tamazites) al. Taziges.

40, 1. Almanicis) *al.* Alemanicis.

41, 3. Poppæus) *al.* Oppius.

6. Poppæi) *al.* Oppij.

22. Semideos,id eſt, Anſes vocauere) *Semideos,interpretor Heroas, quos & Heſiodus ἡμιθέους ſiue Hemideos vocat.ſed Heroas de quibus hic ſermo,non in media aëris regione, vt Heſiodus, conſtituimus, ἠέρα ἑσσαμένους, vt ille ait; neque vt Apuleius Lib. De deo Socratis, internuntios atque interpretes deorum facimus; ſed primariæ in gente Gothica nobilitatis ac dignitatis homines. Eadem fere ratione Galli vocant Les pairs de France. Hiſpani, Los grandes del reyno. Vide autem an ab hoc vocabulo* Anſes, *dicta ſit Anſa Teutonica, & Ciuitates Anſaticæ fœderatæ. tametſi non ignoro alios aliam huius vocis interpretationem ſiue Etymologiam adferre.*

42, 10. Horum ergo &c.) *aliâs* Heroum &c. *quam ego genuinam lectionem eſſe cenſeo; hoc eſt Semideorum, quos præcedente pagina* Anſes *vocauit.*

43, 8. Berimund.) *al.* Berimuth.

12. Witichis. *al.* Vitigis. *& ita lin.* 15.

49, 1. Thaphilis & Aſtringis) *alias*, Thaifalis & Aſdingis.

 51, 17. Quo-

51, 17. Quomodo verò Gethæ Gepidæq. sint parentes) *Parentes hic vocat, quos Latini Affines, ratione loquendi vsitata etiam historicis posterioris ætatis. Qua significatione etiam hodie Galli Parens & Parētage, & Hispani Parientes, vocant, & Pariente-sco; & Iulius Capitolinus in Gordianis Parentelam vocat cognationem, siue affinitatem.*

52, 22. Burgundiones) *al.* Burgozones.

53, 20. ne nimij iudicarentur) *al.* ne minor iudicaretur.

l. vlt. fluuius Aucha) *al.* Houna.

54, 3. viuaxque ingenium iuuat) *al.* viuacitasque ingenij iuuit.

11. nostri) *al.* feliciter.

55, 14. iugo montis) *al.* iugo Hemi montis.

56, 15. Veniensque abrupto) *al.* veniensque ad Abitrum &c.

57, 7. pestilens morbus) *al.* pestilens annus morbis.

58, 6. inuadebat) *al.* inhiabat.

59, 7. Thuro Varoque duces) *al.* Taruaroque ducibus.

16. ciuitate) *al. & rectius,* Vicinitate.

20. partibus Asiæ) *al.* partes.

60, 1. respirantes) *al.* se reparantes.

10. à quintodecimo miliario) *al.* ad XII. miliarium.

11. fontis igni) *al.* ignei.

61, 9. quinquegentianos) *al.* Quinquagintanos.

62, 4. Ararici & Aorici) *al.* Ariarici & Atrici.

63, 8. Hermunduri) *al.* Hermundui.

19. col-

19. collecta imbellium suorum manu) *al.* in bellum.

65, 15. fecitque causa) *rectius, fortasse* fuitque causa.

22. sed nihil valet multitudo in bello) *alias & rectius* imbellium.

66, 9. prudentiæ virtute) *al.* prudentia & virtute.

67, 2. post egressum) *legebatur antea,* qui post &c. *expunxi τὸ* qui *vt superuacuum.*

7. Aliorumnas) *al.* Aliorunas. *quæ & hodie vocantur Alrunæ. Hisp. Bruxas.*

10. in solitudinem coëgit terræ) *al.* in solitudine coëgit errare.

68, 7. tribuit) *al.* præbuit.

18. notissimum) *rectius* notum.

l. vlt. quantoscunq. prius in ingressu Scytharum habuere) *Ita habent omnia exemplaria. Sententia tamen videtur postulare, vt pro* prius, *legamus,* obuios.

69, 3. Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos & Boiscos) *al.* Alpidzyros, Aichridzyros, Itimaros, Tuncarser & Bairchos.

70, 17. nanciscitur) *Rectius fortasse,* paciscitur.

73, 10. Gepidis parentibus) *hoc est, affinibus, vt supra.*

11. per affectionis gratiam) *al.* pro causa affectionis.

74, 21. pro magno contradere) *Ita habent exemplaria omnia. Malim tamen legere,* precio magno &c.

75, 2. mercator victus necessitate expo-

 scit)

ſcit) *al.* m. victor famis &c.

9. Lupicino & ductori Romanorum) *vel ſuperest τὸ &, vel legendum eſt* Lupicino & Maximo ductoribus &c.

78, 2. principe meliore mutato) *al.* renouato.

19. inito fœdere) *al.* inita fœdera.

81, 7. generiſque Gothorum) *al.* gentiſq. &c.

82, 1. Firmium *lege* Sirmium.

8. Eneti) *lege* ἀινετοί.

10. in modum influentium aquarum) *Ita habent omnia exemplaria. Non dubitarim tamen quin legendum ſit*, In modum inſulæ, influenium &c.

l. vlt. altiſſima foſſa) *al.* latiſſima.

83, 13. plena mollitie) *Rectius meo iudicio*, plana &c.

84, 7. etiam ſecurus) *ſenſus requirit vt legamus* & iam ſecurus &c.

85, 1. Ermantiam) *al.* Thermantiam.

87, 1. Barentinum amnem) *al.* Buſentum.

88, 12. Foroliuij) *lege* Forocornelij.

90, 13. Conſtantinū) *al.* Conſtantiā. *vt & l.* 21.

91, 5. Clauſtra Pyrenei) *Quæ aliis* clauſuræ *vel* cluſuræ, *Græcè* πύλαι. *vt & Hiſp. Puertos & Sierras. Græci poſterioris æui* κλεισούρας vocant.

92, 2. in partibus Galliæ) *al.* Galiciæ.

5. extiniſſent) *al.* proceſſiſſent.

93, 3. ſermone ratus) *Quædam exemplaria habent* rarus; *hoc eſt verborum paucorum : ſed & prior lectio proba eſt, vt ſit*, Sermone ratus, *quod Græcis* ἀσφαλοεπής. *cui contrarium eſt* ἁμαρτοεπής.

95, 20. Beriſmundus. *al.* Beremuth.

97, 12. ani-

97, 12. animi corporisque virilitate abundans) *Corruptissimus erat hic in omnibus exemplaribus locus, qui ita legebatur*, animi corporisque vtilitate habendus. *pro* vtilitate *tamen, alibi legebatur*, vt illa ætate, *æquè corruptè. Non dubitaui itaque meam emendationem in contextum referre.*

18. Constantinopolim se fœderasset) *al.* Constantinopolim efferasset.

98, 5. mouit procinctum) *Sententia requirebat vt ita emendarem, & in contextum referrem; cum antea passim legeretur*, motus procinctum.

19. Vidicula) *aliàs* Vidigoia.

99, 7. area vero curtis) *Legendum omnino est* Cortis. *Est enim Cors, spatiosissimus Palatij locus, quem Itali Corte & Cortile vocant; Hispani, La corte. Tametsi hi, hac appellatione etiam Palatium ipsum significant.*

l. vlt. Bleta. *al.* Bleda. *Prosper Budam vocat.*

103, 23. vrbis. *al.* orbis.

105, 17. Solatia illorum quos delectat) *Reposui* quos *pro* quibus. *nisi quis illam fortaßis fuisse rationem loquendi illis temporibus velit. Solatia vero frequenter vocat, subsidia.*

107, 17. destruunt) *Rectius legas*, præstruunt.

112, 21. Abscisa autem &c. *lege* Abscisis autem &c.

113, 11. inermibus cedere &c.) *Ita omnino legendum, non* condere.

114, 8. Manu manibus &c.) *lege* Manus manibus.

115, 17. muralis agger) *corruptè antea legebatur* naturalis agger.

21. proturbauerat) *ita rectius quàm* perturbauerat.

117, 6. piram. *lege* pyram.

9. aut in potestatem hostium, tantorum hostium gentium dominus perueniret) *al.* aut in potestatem tantorum hostium gentium dominus perueniret) *vtrobique malè. Sensus autem erit planus si ita legas*, aut in potestatem hostium, tantarum gentium dominus perueniret.

119, 9. miserabiliter) *al.* miseriterque.

15. Sic hum. fragilitas &c.) *al.* Sic.h.f. dum suspicionibus incurrerit, magna plerumq. agendo, occasionem rerum intercipit.

120, 1. de inordinatis) *al.* inopinatis.

122, 12. Non hoc vacuum) *hoc est, Vanum & inane. qua significatione Tacitus non semel Vacuum vsurpat.*

18. in Acrouentu Mamboleio) *al.* In agro Venetum Ambuleio.

123, 20. Qui mox deposito exercitus furore. *al.* Quimox deposuit exercitus furorem.

126, 13. ab Ascalcruo) *al.* Ascalihamo.

139, 4. Balamber) *supra* Balamir.

5. ascito ad se Sigismundo) *al.* accersito ad se Gesismundo.

18. Waladamarcam) *al.* Vallamaricam.

140. habitum) *al.* ambitum.

142, 21. extinctionis suæ) *al.* exitus sui.

143, 2. magna hilaritate) *al.* nimia.

21. & ne præda reliqua subderent) *legendum omnino*, Et ne prædæ reliqua subderet.

145, 7. strauam super tumulum eius &c. concelebrant)

celebrant) *Straua Gothicum vocabulum quid significet, non immerito dubitetur. Commentator Statij, in locum illum Thebaid. 2. Hostiles super ipse it* [ita enim legendum, non vt] *victor aceruos: Aceruos,* « *inquit, Exuuiarum moles. Exuuiæ enim hostium re-* « *gibus exstruebantur mortuis sepultura. Quem ritum* « *sepulturæ hodie quoque barbari seruare dicuntur,* « *quem* STRABAM *dicunt sua lingua.* « *Ego verò* Strauam *vocabulum mere Gothicum*, Straffam *ab illis dictam fuisse contenderim; quod vocabulum supplicium & pœnam significat; vt & hodie apud Germanos & Belgas; à verbo* Straffen, *quod Punire, siue pænam ab aliquo exigere significat. Verisimile itaque est, Hunnos Attilæ non hostilium tantum Exuuiarum aceruis ad tumulum congestis, sed captorum cæde parentasse. Iudicent docti an coniectura mea sit* εὔστοχος.

147, 11. Netad. *al.* Nedæ.

21. cunctis, pugnantem. *al.* contis pugnantem.

22. in vulnere suorum cuncta tela frangentem) *al.* in vulnere suo regum t. f.

149, 12. annua solemnia) *Rectius* solatia.

150, 21. Ego item (quamuis agrammatus) Iornandes, ante conuersionem meam notarius fui) *Demisse de se sentit Iornandes, qui se agrammatum vocat.*

23. Biozimetas. *al.* Bioximetas. *al.* Brizim & Archadiopolim.

151, 3. Emnadzar & Vzindur) *al.* Eumezur & Vltzindur. *al.* Emedzar.

5. Vto & Iscalmus) *al.* Histo Aliuoq. &c.

20. En-

20. Encopolitanam. *al.* Necopolitanam,

ibid. Ad pedes enim montis) *al.* Ad pedes Emi &c.

153, 8. Danubij) *al.* Danapri.

10. Huniuar) *hoc est, Traiectum Hunnorum.*

23. Triarij. *al.* triani.

155, 16. Dinzio) *al.* Dindzic.

158, 21. Vulfo) *al.* Hunulfo.

160, 22. Alpes erectas. *Vide an pro* erectas *legendum sit* Brettias. *Si verò* erectas *omnino, tum intellige arduas admodum & sublimes.*

161. amatores. *hoc est, beneuolos & suarum partium studiosos.*

162, 21. ipse ceu fortior) *Ita emendaui, quum antea legeretur,* fortiter.

163, 15. Saum amnem. *al.* Spadum.

164, 12. Clarianus. *al.* Hilarianus.

22. Sium. *al.* Phtium.

166, 15. tantum si. *lege*, tamen si.

168, 4. resedisset. *al.* consedisset.

169, 19. Audefledam. *al.* Odelfledam.

170, 9. Theudicodo. *al.* Thiudigotam.

171, 2. Theodati. *al.* Theodahati &c. *atque ita deinceps.*

14. Margo plano) Margum planum *supra.*

15. Martianumque. *al.* Margum.

19. Attilanis) *forte* ab Attilanis.

23. Scamarisque) *Legendum forte* Sicariis, *nisi Scamari Gothicum vocabulum fuerit; Sicarium ipsis significans.*

172, 22. Theodigis glossa) *al.* Thodigis Tolosa.

175, 4. vbi

175, 4. vbi paucissimos dies) *al.* vbi Amalasuntha plures dies &c.

19. de Africa à Wandalis) *lege* de Africa & Wandalis.

20. Belisarium) *al.* Bertramum.

176, 15. Euermor. *al.* Euermundum.

177, 8. occisum Theodatum regem. *al.* occiso Theodahato rege.

IN IORNANDEM DE REGNORUM *ac temporum successione.*

LONGUM esset, imo superuacaneum, omnes quotquot sese obtulerunt variantes lectiones annotare; è quibus multæ vitiosæ & nullius rei. Ego eas quæ mihi sunt visæ saniores in contextum retuli. Locos verò aliquot corruptos, quos citra vllam variantis exemplaris opē emendaui, indicabo.

P. 56, L. 17. fabulosis famæ monstris. *lege*, fab. infame monstris &c.

62, 14. Nec maior aliàs in mari pugna) *adde notam distinctionis post* pugna;

64, 16. & de eius ipsius Ariouistinis) *legēdum censuerim*; & de Ariouistinis &c.

66, 2. Igitur Saguntus in causam belli deleta est. *lege*, delecta est.

74, 13. deliberasse s. oculis &c. *lege*, delibasse.

101, 22. ir-

101, 22. irritum fecere) *ita emendaui, quum antea legeretur*, irritum fore.

116, 3. odore prunarum præfocatus) *Ita reposui; quum antea corrupte legeretur*, prouocatus.

133. dum luctum quendam quasi mœrens simulat, neminem suscepit) *Ita mihi visum est legendum; quum antea legeretur*, dum luctum quendam quasi mœrens neminem suscepit.

146. feliciter dimicans, fugat exercitum, iudices partim donis &c. *Ita reposui; quum antea transposita suoq; loco mota verba sententiam turbarent. Ita enim legebatur*, dimicans iudices fugat exercitum, partim donis &c.

150, 20. reperietque dignam nostri temporis Repub. tragœdiam) *Ita visus mihi fuit hic locus emendandus; quum antea ita legeretur*, r. d. n. t. Rempub. tragœdià.

Si quæ fuerint, Amice Lector, vt erũt omnino, in hoc Iornandis De regnorum & temporũ successione libro errata, aut dubia quæ te morentur, ea ex variis Historiæ Romanæ scriptoribus, ipse animaduertere poteris & corrigere. Neque enim mihi nunc temporis hunc tractatum, vt antea testatus sum, edere in animo erat. Sed neque libebat multum in eo castigando operæ ponere; imo ne vacabat quidem, cum ob varias meas, & publicas & priuatas occupationes; tum præcipuè ob arduam quam molior Procopij interpretationem, quæ vel sola totum hominem requirit; quem vt à doctis omnibus auide expectari scio,

ſcio, ita eum de manibus non deponam, donec eorum deſiderio, volente Deo, ſatisfecero. Interea, Iornandes hic meus λαμπαδοῦχου δίκην Procopio præibit, neque exiguam ei lucem adferet. qua & tu fruens, amice Lector, & ſtudiis meis fauens, Vale.

FINIS.

Incipiunt

CAPITA LIBRI PRIMI,

HISTORIÆ LANGOBARDORVM.

CAP. I.

De Germania, quod plures nutriat populos, ideoque ex ea multæ gentes egrediantur.

CAP. II.

De Scandinauia insula, & quia ex ea Winilorum, hoc est, Langobardorum gens est egressa.

CAP. III.

Quod Ibor & Ayo, primi duces Winilorum, cum matre sua Gambara fuerunt.

CAP. IIII.

De septem viris apud Germaniam dormientibus.

CAP. V.

De gente ScritoWinorum.

CAP. VI.

De duobus vmbilicis Oceani maris, qui sunt ex vtraque parte Britanniæ.

CAP. VII.

Quod Winili in Scoringam venerunt, &

quia Ambri & Assi Wandalorum duces eis tributa persoluere mandauerunt.

De

Cap. xv.

De meretrice, quæ ſeptem infantulos peperit, ex quibus Lamiſſio vnus fuit: & de monomachia eius cum Amazone.

Cap. xvi.

Quomodo Bulgares noctu ſuper caſtra Langobardorum irruentes, Agelmundum regem interfecerunt, & filiam eius captiuam duxerunt.

Cap. xvii.

Quomodo Lamiſſio rex effectus eſt, & qualiter Bulgares ſuperauit.

Cap. xviii.

Quod mortuo Lamiſſione, regnum Lechu ſuſcepit; & poſt hunc, filius eius Hildeoc, poſt quem quoque Bodeac regnauit.

Cap. xix.

Bellum inter Edoagar Regem Torcilingorum, & Felecheum regem Rugorum; & quomodo Langobardi ſuperatis ab Odoacre Rugis, eorũ prouinciam poſſederunt.

Cap. xx.

Mortuo Gedeoc, regnauit Claffo, & poſt hunc Tato, qui deleuit regnũ Herulorum.

Cap. xxi.

De morte Tatonis, & regno Wachonis, & quomodo Wacho Suauos ſuperauit; &

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

Incipit

LIBER PRIMVS PAVLI WARNEFRIDI, LANGOBARDI FILII, De gestis Langobardorum.

CAP. I. I.

SEPTENTRIONALIS *plaga, quanto magis ab æstu solis remota est, & niuali frigore gelida, tanto salubrior corporibus hominum, & propagandis est gentibus magis coaptata: sicut econtra omnis meridiana regio, quo solis est feruori vicinior, eo semper morbis abundat, & educandis minus est apta mortalibus. Vnde fit vt tantæ populorum multitudines, Arctoo sub axe oriantur: vt non immerito vniuersa illa regio Tanai tenus, vsque ad Occiduum, licet & propriis loca in ea singula nuncupentur nominibus, generali tamen vocabulo Germania vocitetur, quamuis & duas vltra Rhenum prouincias Romani, cum ea loca occupassent, superiorem inferioremque Germaniam dixerint. Ab hac ergo populosa Germania,*

nia, sæpe innumerabiles captiuorum turmæ abductæ, meridianis populis pretio distrahuntur; multæ quoque ex ea, pro eo quod tantos mortalium germinat, quantos alere vix sufficit, sæpè gentes egressæ sunt, quæ nihilominus & partes Asiæ, sed maxime sibi contiguam Europam, afflixerunt. Testantur hoc vbique vrbes erutæ, per totam Illyricum Galliamque: sed maxime miseræ Italiæ, quæ penè omnium illarum est gentium experta sæuitiam. Gothi siquidem, Wandalique, Rugi, Heroli, atque Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces & barbaræ nationes, è Germania prodierunt.

II. CAP. II.

Pari etiam modo & Winilorum, hoc est, Langobardorum gens, quæ postea in Italia feliciter regnauit, à Germanorum populis originem ducens, licet & aliæ causæ egressionis eorum asseuerentur, ab insula quæ Scandinauia dicitur aduentauit; cuius etiam insulæ, Plinius Secundus in libris, quos De natura rerum composuit, mentionem facit. Hæc ergo insula, sicut retulerunt nobis, qui eam lustrauerunt, non tam in mari est posita, quam marinis fluctibus, propter planitiem marginum, terras ambientibus circumfusa. Intra hanc ergo constituti populi, dum

dum in tantam multitudinem pullulassent, ut iam simul habitare non valerent, in tres, ut fertur, omnem caterüam partes diuidentes, quæ ex illis pars patriam relinquere, nouasque deberet sedes exquirere, sorte perquirit.

CAP. III.

Igitur ea pars cui sors dederat genitale solum excedere, exteraque arua sectari, ordinatis super se duobus ducibus, Ibor scilicet & Aione, qui & germani erant, & iuuenili adhuc ætate floridi, & ceteris præstantiores, ad exquirendas quas possint incolere terras sedesque statuere, valedicentes suis simul & patriæ, iter arripiunt. Horum erat ducum mater, nomine Gambara, mulier quantum inter suos & ingenio acris, & consiliis prouida; de cuius in rebus dubiis prudentia, non minimum confidebant.

CAP. IIII. III.

Haud abre esse arbitror, paulisper narrandi ordinem postponere, & quia adhuc stilus in Germania vertitur, miraculum quod illic apud omnes celebre habetur, sed & quædam alia breuiter intimare. In extremis circium versus Germaniæ finibus, in ipso Oceani littore, antrum sub eminenti rupe conspicitur, vbi septem viri (incertum ex quo tempore) longo sopiti sopore.

quiescunt, ita inlæsis non solum corporibus, sed etiam vestimentis, vt ex hoc ipso, quod sine vlla per tot annorum curricula corruptione perdurant, apud indociles easdem & barbaras nationes, venerationi habeantur. Hi denique quantum ad habitum spectat, Romani esse cernuntur. E quibus dum vnum quidam, cupiditate stimulatus vellet exuere, mox eius vt dicitur brachia aruerunt, pœnaque sua ceteros proterruit, ne quis eos vlterius contingere auderet. Videris ad quem eos profectum, per tot tempora, prouidentia diuina conseruet. Fortasse horum quandoque, quia non aliter nisi Christiani esse putantur, gentes illæ prædicatione saluandæ sunt.

IIII. CAP. V.

Huic loco Scritobini, sic enim gens illa nominatur, vicini sunt, qui etiam æstatis tempore niuibus non carent, nec aliis, vtpote feris ipsis ratione non dispares, quam crudis agrestium animantium carnibus vescuntur; de quorum etiam hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saliendo, iuxta linguam barbaram etymologiam ducunt. Saltibus enim vtentes, arte quadam ligno incuruo, ad arcus similitudinem, feras assequuntur. Apud hos est animal, non satis assimile ceruo, de cuius ego corio, vt fuerat pilis

lis hiſpidum, veſtem in modum tunicæ, genu tenus aptatam conſpexi, ſicut iam fati, vt relatum eſt, Scritobini vtuntur. Quibus in locis circa æſtiuale ſolſtitium, per aliquot dies, etiam noctu clariſſima lux cernitur, dieſque ibi multo maiores, quam alibi habentur; ſicut è contrario, circa brumale ſolſtitium, quamuis diei lux adſit, ſol tamen ibi non videtur, dieſque minimi, quam vſquam alibi, noctes quoque longiores exiſtunt. Quia ſcilicet quanto magis à ſole longius diſceditur, tanto ſol ipſe terræ vicinior apparet, & vmbræ longiores excreſcunt. Denique in Italia, ſicut & antiqui ſcripſerunt, circa diem natalis domini, nouem pedes in vmbra ſtaturæ humanæ, hora ſexta metiuntur. Ego autem in Gallia Belgica, in loco qui Totonis villa dicitur, conſtitutus, ſtatus mei vmbram metiens, decem & nouem & ſemis pedes inueni. Sic quoque contrario modo, quanto propinquius meridiem verſus ad ſolem acceditur; tantum ſemper vmbræ breuiores videntur; in tantum, vt ſolſtitio æſtiuali reſpiciente ſole de medio cæli, in Ægypto & Hieroſolymis, & in eorum viciritate conſtitutis locis, nullæ videantur vmbræ. In Arabia vero hoc ipſo tempore ſol ſupra medium cæli, ad partem Aquilonis cernitur, vmbræque verſa vice contra meridiem videntur.

V.

CAP. VI.

Nec satis procul ab hoc de quo præmisimus littore, contra occidentalem partem, qua sine fine Oceanũ pelagus patet, profundissima aquarum illa vorago est, quam vsitato nomine maris vmbilicum vocamus, quæ bis in die fluctus absorbere & rursum euomere dicitur, sicut per vniuersa illa littora, accedentibus & recedentibus fluctibus, celeritate nimia fieri comprobatur. Huiusmodi vorago siue vertigo, à poëta Virgilio Charybdis appellatur, quam ille in freto Siculo esse suo in carmine loquitur, hoc modo dicens:

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo baratri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.

Ab hac sane de qua diximus vertigine, sæpè naues raptim cursimque adtrahi adfirmantur, tanta celeritate, vt sagittarum per äëra lapsus imitari videantur, & nonnunquam in illo baratro horrendo nimis exitu pereunt. Sæpè cum iam iamque mergendæ sint, subitis vndarum molibus retroactæ, tanta rursus agilitate exinde elongantur, quanto prius adtractæ sunt. Affirmant

mant esse & aliam huiusmodi voraginem, inter Britanniam insulam, Galliamque prouinciam: cui etiam rei adstipulantur Sequanicæ Aquitaniæque littora, quæ bis in die tam subitis inundationibus opplentur, vt qui fortasse aliquantulum introrsus à littore repertus fuerit, euadere vix possit. Videas earum regionum flumina, fontem versus cursu velocissimo relabi, ac per multorum milium spatia, dulces fluminum lymphas, in amaritudinem verti. Triginta ferme VI.
à Sequanico littore Euodia insula milibus distat, in qua, (sicut ab illius incolis adseueratur, vergentium in eandem Charybdim aquarum garrulitas auditur. Audiui quendam nobilissimum Gallorum referentem, quod aliquantæ naues, prius tempestate conuulsæ, postmodum ab hac eadem Charybdi voratæ sunt. Vnus autem ex omnibus viris solummodo, qui in nauibus illis fuerant, morientibus ceteris, dum adhuc fluctibus spirans supernataret, vi aquarum fluentium abductus ad oram vsque immanissimi illius baratri peruenit. Qui cum iam profundissimum, & sine fine patens chaos adspiceret, ipsoque pauore præmortuus, se illuc ruiturum exspectaret, subito quod sperare nõ poterat, saxo quodam superiectus insedit. Decursis siquidem iam omnibus, quæ sorbendæ erant, aquis, oræ illius fuerant margi-

margines denudati. Dumque ibi inter tot angustias anxius, vix ob metum palpitans resideret, dilatamque ad modicum mortem nihilominus opperiret, conspicit ecce subito, quasi magnos aquarum montes de profunda resilire, nauesque quæ absorptæ fuerant, primas emergere. Cumque vna ex illis ei contigua fieret, ad eam se nisu quo potuit apprehendit. Nec mora, celeri volatu prope littus aduectus, metuendæ necis casus euasit, proprij postmodum periculi relator existens. Nostrum quoque, id est, Adriaticum mare, quod licet minus, similiter tamen Venetiarum Hystriæque littora peruadit, credibile est paruos huiusmodi occultosque habere meatus, quibus & recedentes aquæ sorbeantur, & rursum inuasuræ littora reuomantur. His itaque prælibatis ad cœptã narrandi seriem redeamus.

VII. CAP. VII.

Igitur egressi de Scandinauia Winili, cum Ibor & Ayone ducibus, in regionem, quæ appellatur Scoringa venientes, per annos illic aliquot consederunt. Illo itaque tempore, Ambri & Assi, Wandalorum duces, vicinas quasque prouincias bello premebant. Hi iam multis elati victoriis, nuncios ad Winilos mittunt, vt aut tributa Wandalis persoluerent, aut se ad belli

certamina præpararent. Tunc Ibor & Ayo adnitente matre Gambara, deliberant melius esse armis libertatem tueri, quam tributorum eandem solutione fœdare, mandant per legatos Wandalis, pugnaturos se potius, quam seruituros. Erant siquidem tunc Winili vniuersi, ætate iuuenili florentes, sed numero exigui, quippe qui vnius non nimiæ amplitudinis insulæ, tertia solummodo particula fuerint.

CAP. VIII. VIII.

Refert hoc loco antiquitas ridiculam fabulam, quod accedentes Wandali ad Wodan, victoriam de Winilis postulauerint, illeque responderit, se illis victoriam daturum quos primum oriente Sole conspexisset; tunc accessisse Gambaram ad Fream, vxorem Wodan, & Winilis victoriam postulasse, Freamque consilium dedisse, vt Winilorum mulieres, solutos crines erga faciem, ad barbæ similitudinem componerent, maneque primo cum viris adessent, seseque à Wodan videndas pariter è regione, qua ille per fenestram, Orientem versus, erat solitus adspicere, collocarent: atque ita factum fuisse. Quas cum Wodan conspiceret oriente sole, dixisse: Qui sunt isti Langobardi? Tunc Fream subiunxisse, vt quibus nomen tribuerat, victoriam condo-

condonaret; sicque Winilis Wodan victoriam concessisse. Hæc risu digna sunt, & pro nihilo habenda. Victoria enim non potestati est adtributa hominum, sed è cœlo potius ministratur.

CAP. IX.

Certum tamen est Langobardos, ab intactæ ferro barbæ longitudine, cum primitus Winili dicti fuerint, ita postmodum appellatos. Nam iuxta illorum linguam, lang *longam,* Baert *barbam significat. Wodan sane, quem adiecta littera Godan dixerunt, ipse est, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab vniuersis Germaniæ gentibus vt Deus adoratur; qui non circa hæc tempora, sed longe anterius, nec in Germania, sed in Græcia fuisse perhibetur.*

CAP. X.

Winili igitur, qui & Langobardi, commisso cum Wandalis prælio, acriter vtpote pro libertatis gloria decertantes, victoriam capiunt; qui magnam postmodum famis penuriam, in eadem Scoringa prouincia perpessi, valde animo consternati sunt.

CAP. XI.

De qua egredientes, dum in Mauringam

transire

transire disponerent, Assipitti eorum iter impediunt, denegantes eis omnimodis per suos terminos transitum. Porro Langobardi, cum magnas hostium copias cernerent, neque cum eis, ob paucitatem exercitus, congredi auderent, dumque quid agere deberent, decernerent, tandem necessitas consilium reperit. Simulant se in castris suis habere cynocephalos, id est, canini capitis homines. Diuulgant apud hostes hos pertinaciter bella gerere, humanum sanguinem bibere, & si hostem assequi non possint, proprium potare cruorem. Vtque huic assertioni fidem facerent, ampliant tentoria, plurimosque in castris ignes accendunt. His hostes auditis, visisque creduli effecti, bellum quod minabantur, iam tentare non audent.

CAP. XII.

Habebant tamen apud se virum fortissimum, de cuius fidebant viribus, posse se proculdubio obtinere quod vellent, hunc solum præ omnibus pugnaturum obiiciunt. Mandantque Langobardis vt vnum quem vellent suorum mitterent, qui cum eo ad singulare certamen exiret, ea videlicet conditione, vt si suus bellator victoriam caperet, Langobardi itinere quo venerant abirent: sin vero superaretur ab altero, tunc se

Lango-

Langobardis transitum per fines proprios non vetituros. Cumque Langobardi quem è suis potius aduersus virum bellicosissimum mitterent, ambigerent, quidam ex seruili conditione sponte se obtulit, promittit se prouocanti hosti congressurum, ea ratione vt si de hoste victoriam caperet, à se suaque progenie seruitutis naeuum auferrent. Quid plura? gratanter quæ postulauerat esse facturos pollicentur. Aggressus hostem expugnauit & vicit; Langobardis transeundi facultatem, sibi suisque, vt optauerat, iura libertatis indeptus est.

CAP. XIII.

Igitur Langobardi tandem in Mauringam peruenientes, vt bellatorum possint ampliare numerum, plures à seruili iugo ereptos, ad libertatis statum perducunt, vtque rata eorum haberi posset libertas, sanciunt more solito per sagittam, immurmurantes nihilominus, ob rei firmitatem, quædam patria verba. Egressi itaque Langobardi de Mauringa, applicuerunt in Golanda, vbi aliquanto tempore commorati dicuntur. Post hæc Anthabet, Bathaib, pari modo & Vurgundaib, per annos aliquot possedisse: quæ nos arbitari possumus esse vocabula pagorum, seu quorumcunque locorum.

CAP.

CAP. XIIII. X.

Mortuis interea Ibor & Ayone ducibus, qui Langobardos à Scandinauia eduxerant, & vsque ad hæc tempora rexerant, nolentes iam vltra Langobardi esse sub ducibus, regem sibi ad ceterarum instar gentium statuerunt. Regnauit igitur super eos primus Agelmundus, filius Ayonis, ex prosapia ducens originem Gungincorum, quæ apud eos generosior habebatur. Hic sicut à maioribus traditur, tribus & triginta annis Langobardorum tenuit regnum.

CAP. XV.

His temporibus quædam meretrix, vno partu septem puerulos enixa, beluis omnibus mater crudelior, in piscinam proiecit necandos. Hoc si cui impossibile videtur, relegat historias veterum, & inueniet non solum septem infantulos, sed etiam nouem vnam mulierem simul peperisse. Et hoc certum est maxime apud Ægyptios fieri. Contigit itaque vt rex Agelmundus, dum iter carperet, ad eandem piscinam deueniret. Qui cum equo retento miserandos infantulos miraretur, hastaque quam manu gerebat, huc illucque eos inuerteret, vnus ex illis manu iniecta hastam regiam comprehendit. Rex mise-

ricordia motus, factumque altius admiratus, eum magnum futurum pronuntiat. Moxque eum è piscina leuari præcipit, atque nutrici traditum, omni cum studio mandat alendum. Et quia eum de piscina, quæ eorum lingua Lama dicitur, abstulit, Lamissio eidem nomen imposuit. Qui cum adoleuisset, adeo strenuus iuuenis effectus est, vt & bellicosissimus extiterit, & post Agelmundi funus, regni gubernacula rexerit. Ferunt hunc, dum Langobardi cum rege suo iter agentes, ad quendam fluuium peruenissent, & ab Amazonibus essent prohibiti vltra permeare, cum earum fortissima in fluuio natatu pugnasse, eamque peremisse, sibique laudis gloriam; Langobardis quoque transitum parauisse: hoc siquidem inter vtrasque acies prius constitisse, quatenus si Amazona eadem Lamissionem superaret, Langobardi à flumine recederent; sin vero à Lamissione, vt & factum est, ipsa vinceretur, Langobardis eadem permeandi fluenta copia præberetur. Constat sane quia huius assertionis series, minus veritate subnixa est. Omnibus etenim, quibus veteres historiæ notæ sunt, patet, gentem Amazonum, longe antea, quam hæc fieri potuerunt, esse deletam; nisi forte quia loca eadem vbi hæc gesta feruntur, non satis historiographis nota fuerunt, & vix ab aliquo eorum

rum

rum vulgata sunt, fieri potuerit, vt vsque ad id tempus, huiuscemodi inibi mulierum genus haberetur. Nam & ego referri à quibusdam audiui, vsque hodie in intimis Germaniæ finibus gentem harum existere feminarum.

CAP. XVI. XI.

Igitur transmeato Langobardi, de quo dixeramus, flumine, cum ad vlteriores terras peruenissent, illic per tempus aliquod commorabantur. Interea cum nihil aduersi suspicarentur, & essent quieti, longa nimis securitas, quæ semper detrimentorum mater est, eis non modicam perniciem peperit. Nocte denique cum negligentia resoluti quiescerent cuncti, subito super eos Bulgares irruentes, plures ex iis sauciant, multos prosternunt, & in tantum per eorum castra debacchati sunt, vt ipsum Agelmundum regem interficerent, eiusque vnicam filiam sorte captiuitatis auferrent.

CAP. XVII.

Resumptis tamen post hæc incommoda Langobardi viribus, Lamißionem, de quo superius dixeramus sibi regem constituerunt. Qui vt erat iuuenili ætate feruidus, & ad belli certamina satis promptus, non aliud nisi Agelmundi

necem vlcisci cupiens, in Bulgares arma conuertit. Primoque prælio mox commisso, Langobardi hostibus terga dantes ad castra refugiunt. Tunc rex Lamissio ista conspiciens, eleuata altius voce omni exercitui clamare cœpit, vt opprobriorum, quæ pertulerant, reminiscerentur, reuocarentque ante oculos dedecus, quomodo eorum regem hostes iugulauerint, quam miserabiliter eius natam, quam sibi reginam optauerant, captiuam abduxerint. Postremo hortatur, vt se suosque armis defenderent, melius esse dicens in bello animam ponere, quam vt vilia mancipia, hostium ludibriis subiacere. Hæc & huiuscemodi vociferans cum diceret, & nunc minis, nunc promissionibus, ad toleranda eorum animos belli certamina roboraret: si quem etiam seruilis conditionis pugnantem vidisset, libertate eum simul cum præmiis donaret. Tandem hortatu exemploque principis, qui primus ad bellum prosilierat, accensi, super hostes irruunt, pugnant atrociter, & magna aduersarios clade prosternunt. Tandemque de victoribus victoriam capientes, tam regis funus, quam proprias iniurias vlciscuntur. Tunc magna de hostium exuuiis præda potiti, ex illo iam tempore, ad expetendos belli labores, audaces effecti sunt.

CAP.

CAP. XVIII. XII.

Defuncto post hæc Lamißione, qui secundus regnauerat, tertius ad regni gubernacula Lethu ascendit. Qui cum quadraginta ferme annos regnasset, Hildehoc filium, qui quartus fuit in numero regni, successorem reliquit. Hoc quoque defuncto, quintus Gudehoc regnum suscepit.

CAP. XIX.

His temporibus inter Odoachar, qui in Italia per aliquot iam annos regnabat, & Feletheum, qui & Feua dictus est, Rugorum regem, magnarum inimicitiarum fomes exarsit. Qui Feletheus illis diebus vlteriorem Danubij ripam incolebat, quam à Norici finibus idem Danubius separat. In his Noricorum finibus, Beati tunc erat Seuerini cœnobium, qui omni abstinentiæ sanctitate præditus multis iam erat virtutibus clarus. Qui cum hisdem in locis, ad vitæ vsque metas habitasset, nunc tamen eius corpus Neapolis retinet. Hic sæpius hunc de quo diximus Feletheum, eiusque coniugem, cuius vocabulum Gisa fuit, vt ab iniquitate quiescerent, verbis cælestibus monuit. Quibus pia verba spernentibus, hoc quod eis postmodum contigit, longe

antea futurum prædixit. Adunatis ergo Odoachar gentibus quæ eius ditioni parebant, id est, Turcilingis & Herulis, Rugorumque parte, quos iam dudum possederat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnauitque cum Rugis, vltimaque eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regem extinxit. Vastataque omni prouincia, Italiam repetens, copiosam secum captiuorum multitudinem abduxit. Tunc Langobardi de suis regionibus egressi, venerunt in Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur, atque in ea, quia erat solo fertilis, aliquantis commorati sunt annis.

XIII. CAP. XX.

Inter hæc moritur Gudehoc, cui successit Claffo filius suus. Defuncto quoque Claffone, Tato eiusdem filius, septimus adscendit ad regnum. Egressi quoque Langobardi de Rugiland, habitauerunt in campis patentibus, qui sermone barbarico feld *appellantur. Quo in loco dum per trium annorum spacia morarentur, bellum exortum est inter Tatonem atque Rodulfum, Herulorum Regem. Qui cum primitus fœdera necterent, causa inter eos discordiæ ista fuit. Germanus Rodulphi Regis, ad Tatonem ferendæ pacis gratia venerat, qui cum expleta legatione*

patriam

patriam repeteret, contigit vt ante Regis filiæ domum, quæ Rumetruda dicebatur, transitum haberet. Illa multitudinem virorum, & nobilem comitatum aspiciens, interrogabat quis iste esse possit, qui tam sublime obsequium haberet. Dictumque est illi: Rodulphi regis germanum legatione perfuncta patriam regredi. Mittit puella qui eum inuitaret, vt vini poculum dignaretur accipere. Ille corde simplici, vt inuitatus fuerat, venit. Et quia erat statura pusillus, eum fastu superbiæ puella despexit, verbaque aduersus eum irrisoria protulit. At ille verecundia pariter & indignatione perfusus, talia rursus verba respondit, quæ ampliorem puellæ confusionem adferrent. Tunc illa furore femineo succensa, dolorem cordis cohibere non valens, scelus quod mente conceperat, explere contendit. Simulat patientiam, vultum exhilarat, eumque verbis iocundioribus demulcens, ad sedendum inuitat. Talique eum in loco sedere constituit, quo parietis fenestram ad scapulas haberet. Quam fenestram quasi ob hospitis honorem, re autem vera, ne eum aliqua pulsaret suspicio, velamine texerat precioso, præcipiens atrocissima belua propriis pueris, vt cùm ipsa quasi ad pincernam loquens, misce dixisset, illi eum à tergo lanceis perforarent, factumque

est. Mox crudelis fœmina signum dedit, iniqua mandata perficiuntur. Ipseque vulneribus transfixus in terram corruens exspirauit. Ea cum Rodulfo regi nunciata fuissent tam crudele germani funus ingemuit, dolorisque impatiens, ad vlciscendum fratris mortem exarsit, fœdusque, quod cum Tatone pepigerat irrumpens, eidem bellum indixit. Quid plura? Conuenerunt vtrorumque in campis patentibus acies. Rodulfus suos in pugnam dirigit, ipse in castris residens, de spe victoriæ nihil ambigens, ad tabulam ludit. Erant siquidem tunc Heruli bellorum vsibus exercitati, multorumque iam strage notissimi. Qui siue vt expeditius bella gererent, siue vt inlatum ab hoste vulnus contemnerent, nudi pugnabant, operientes solummodo corporis verecunda. Horum itaque viribus Rex indubitanter fidens, dum ipse securus ad tabulam luderet, vnum è suis in arborem quæ forte aderat ascendere iubet, quatenus ei suorum victoriam celerius referret, comminatus eius se caput abscisurum, si Herulorum aciem fugere nunciaret. Is cum Herulorum flecti acies, & à Langobardis eos opprimi conspiceret, interrogatus à rege sæpius quid Heruli gererent, eos optime pugnare respondit. Nec prius malum quod cernebat loqui audens aperuit, quam vniuersæ acies

hosti-

hostibus terga præberent. Qui licet sero tandem in vocem erumpens, ve tibi, inquit, misera Herolia, quæ cælestis domini flecteris ira. Ad hæc verba commotus Rex ait, Numquid fugiunt Heruli mei? At ille, Non, inquit, hoc ego, sed tu Rex ipse dixisti. Tunc vt in talibus fieri assolet, rex ipse & omnes perturbati, dum quid agerent hæsitarent, superuenientibus Langobardis, grauiter cæduntur. Rex quoque ipse nequicquam fortiter faciens, extinctus est. Herulorum vero exercitus dum hac illacque diffugeret, tanta super eos cælitus ira respexit, vt viridantia camporum lina cernentes, natatiles aquas esse putarent. Dumque quasi nataturi brachia extenderent, crudeliter hostium feriebantur à gladiis. Tunc Langobardi patrata victoria, ingentem quam in castris reppererant inter se prædam diuidunt. Tato vero Rodulfi vexillum, quod Bandum appellant, eiusque galeam, quam in bello gestare consueuerat, abstulit. atque iam ex illo tempore, ita omnis Herulorum virtus concidit, vt vltra super se regem omnino non haberent. Iam hinc Langobardi ditiores effecti, aucto de diuersis gentibus, quas superauerant, exercitu, vltrò cœperunt bella expetere, & virtutis gloriam circumquaque protelare.

XIIII. CAP. XXI.

At vero Tato post hæc de belli triumpho non diu lætatus est. Irruit namque super eum Wacho filius germani sui Zuchilonis, & eum ab hac luce priuauit. Conflixit quoq; aduersus Wachonem, Hildechis filius Tatonis, sed superante Wachone deuictus, ad Gepidos confugit, ibique profugus ad vitæ finem vsq; permansit. Quam ob causam Gepidi cum Langobardis ex tunc inimicitias contraxere. Eodemque tempore Wacho super Sueuos irruit, easque dominio suo subiugauit. Hoc si quis mendacium & non rei existimat veritatem, relegat prologum edicti, quem Rex Rothary de Langobardorum legibus composuit, & penè in omnibus hoc codicibus, sicut nos in hac historiola inseruimus, scriptum reperiet. Habuit autem Wacho vxores tres, hoc est, primam Ranicundam filiam regis Turingorum. Deinde duxit Austrigosam filiam regis Gepidorum, de qua habuit filias duas. Nomen vni Wisegarda, quam tradidit in matrimonium Teodeberto regi Francorum. Secunda autem dicta est Walderada, quæ sociata est Cuswald alio regi Francorum, quam ipse odio habens, vni ex suis, qui dicebatur Garipald, in coniugium tradidit. Tertiam vero Wacho vxorem

habuit,

habuit, Herulorũ regis filiam nomine Salingam. Ex ipsa natus est filius quem Waltari appellauit, quique Wachone mortuo super Langobardos iam octauus regnauit. Hi omnes Lithingi fuerunt, sic enim apud eos quædam nobilis prosapia vocabatur.

Cap. XXII. XV.

Waltari ergo cum per septem annos regnum tenuisset, ab hac luce subtractus est. Post quem nonus Audoin regnum adeptus est, qui non multo post tempore Langobardos in Pannoniam adduxit.

Cap. XXIII.

Gepidi ergo ac Langobardi, conceptam iam dudum rixam, tandem parturiunt, bellumque ab vtrisque partibus præparatur. Commisso itaque prælio, dum ambæ acies fortiter dimicarent, & neutra alteri cederet, contigit vt in ipso certamine, Alboin filius Audoin, & Turismodus Turisindi filius, sibi obuij fierent, quem Alboin spata percutiens, de equo præcipitatum extinxit. Cernentes Gepidi regis filium, per quem magna ex parte bellum constiterat, interiisse, mox dissolutis animis fugam ineunt. Quos Langobardi insequentes acriter sternunt,

cæsisque quam plurimis ad detrahenda occisorum spolia reuertuntur. Cumque peracta Langobardi victoria, ad sedes proprias remeassent, regi suo Audoin suggerunt, vt eius Alboin conuiua fieret, cuius virtute in prælio victoriam cepissent, vtque patri in periculo, ita & in conuiuio comes esset. Quibus Audoin respondit se hoc facere minime posse, ne ritum gentis infringeret.. Scitis enim, inquit, non esse apud nos consuetudinem, vt regis cum patre filius prandeat, nisi prius à rege gentis exteræ arma suscipiat.

XVI. CAP. XXIIII.

His Alboin à patre auditis, quadraginta solummodo iuuenes secum tollens, ad Turisendum, cum quo dudum bellum gesserat, regem Gepidorum profectus est, causamque qua venerat intimauit. Qui eum benigne suscipiens, ad suum conuiuium inuitauit, atque ad suam dexteram, vbi Turismodus eius quondam filius sedere consueuerat, collocauit. Inter hæc dum apparatus varij epulas caperent, Turisendus iam dudum sessionem filij mente reuoluens, natique funus ad animum reducens, præsentemque peremptorem eius loco residere conspiciens, alta trahens suspiria, sese continere non potuit: sed tandem dolor in vocem prorupit. Amabilis, inquit,

quit, mihi locus iste est, sed persona quæ in eo residet, satis ad videndum grauis. Tunc regis alter qui aderat filius, patris sermone stimulatus, Langobardos iniuriis lacessere cœpit, asserens eos, quia suris inferius candidis vtebantur fasciolis, equabus, quibus crurum tenus pedes albi sunt, similes esse; dicens. Fœtulæ sunt equæ quas similatis. Tunc vnus è Langobardis ad hæc ita respondit. Perge, ait, in campum Asfeld, ibique proculdubio poteris experiri, quam validè istæ, quas equas nominas, præualeant calcitrare, vbi sic tui dispersa sunt ossa germani, quemadmodum vilis iumenti in mediis pratis. His auditis Gepidi, confusionem ferre non valentes, vehementer in ira commoti sunt, manifestasque iniurias vindicare nituntur. Langobardi è contra parati ad bellum, omnes ad gladiorum capulos manus iniiciunt. Tunc Rex à mensa prosiliens, sese in medium obiecit, suosque ab ira belloque compescuit, interminans primitus eum puniri, qui primus pugnam commisisset, non esse victoriam Deo placitam dicens, cum quis in domo propria hostem perimit. Sic denique iurgio compresso, iam deinceps lætis animis conuiuium peragunt. Sumensque Turisendus arma Turismodi filij sui, ea Alboin tradidit, eumque cum pace incolumem ad patris regnum remisit.

Reuer-

Reuersus ad patrem Alboin, eiusdem conuiua hinc effectus est. Qui dum cum patre latus regias delicias caperet, ordine cuncta retulit, quae sibi apud Gepidos in Turisendi regia contigissent. Mirantur qui aderant, & laudant audaciam Alboin, nec minus adtollunt laudibus Turisendi maximam fidem.

XVII. CAP. XXV.

Hac tempestate Iustinianus Augustus Romanum Imperium felici sorte regebat; qui & bella prospere gessit, & in causis ciuilibus mirificus extitit. Nam per Belisarium patricium Persas fortiter deuicit, perque ipsum Belisarium Wandalorum gentem, capto eorum rege Gelismero, vsque ad internecionem deleuit, Africamque totam, post annos nonaginta & sex, Romano imperio restituit. Rursumque Belisarij viribus, Gothorum in Italia gentem, capto Withicis eorum rege superauit. Mauros quoque post haec Africam infestantes, eorumq; regem Attilam, per Iohannem Exconsulē mirabili virtute protriuit, pari etiam modo & alias gentes belli iure compressit. Quam ob causam propter horum omnium victorias, vt Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanusque diceretur, habere

agnomina

agnomina meruit. Leges quoque Romanorum, quarum prolixitas nimia erat, & inutilis dissonantia, mirabili breuitate correxit. Nam omnes constitutiones principum, quæ vtique multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctauit, idemque volumen Codicem Iustinianeum appellari præcepit. Rursumque singulorum magistratuum, siue iudicum leges, quæ vsque ad duo millia penè libros erant extensæ, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque codicem Digestorum siue Pandectarum vocabulo nuncupauit. Quatuor etiam Institutionum libros, in quibus breuiter vniuersarum legum textus comprehenditur, nouiter composuit. Nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnum volumen redactas, eundem codicem Nouellarum nuncupari sanciuit. Extruxit quoque idem princeps intra vrbem Constantinopolim, Christo domino, qui est sapientia Dei patris, templum, quod Græco vocabulo, ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ, *id est, sanctam sapientiam nominauit. Cuius opus adeo cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inueniri. Erat enim hic princeps fide catholicus, in operibus rectus, in iudiciis iustus, ideoque ei omnia concurrebant in bonum. Huius temporibus Cassiodorus, apud vrbem Romam*

tam

tam sæculari, quam diuina scientia claruit, qui inter cetera, quæ nobiliter scripsit, psalmorum præcipuè occulta potentissime reserauit. Hic primitus consul, deinde senator, ad postremum vero Monachus extitit. Hoc etiam tempore Dionysius Abbas in vrbe Roma constitutus, paschalem Calculum miranda argumentatione composuit. Tunc quoque apud Constantinopolim Priscianus Cæsariensis Grammaticæ artis, vt ita dixerim, profunda rimatus est. Tunc quoque nihilominus Arator Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, poëta mirabilis, actus Apostolorum versibus Hexametris exarauit.

CAP. XXVI.

His quoque diebus beatissimus Benedictus pater & pius, in loco qui Sublacus dicitur, qui ab vrbe Roma quadraginta milibus abest, & postea in castro Cassini, quod Harum appellatur, & magnæ vitæ meritis, & Apostolicis virtutibus effulsit. Cuius vitam, sicut notum est, Beatus Papa Gregorius in suis Dialogis suaui sermone composuit. Ego quoque pro paruitate ingenij mei ad honorem tanti patris, singula eius miracula, per singula disticha Elegiaco metro hoc modo contexui:

Ordiar vnde tuos sacer ô Benedicte triumphos,
Virtutum cumulos ordiar vnde tuos?

Euge

Euge beate Pater, meritum qui nomine prodis,
Fulgida lux fæcli, Euge beate pater.
Nurfia plaude fatis tanto fublimis alumno,
Aftra ferens mundo, Nurfia plaude fatis.
O puerile decus tranfcendens moribus annos,
Exuperanfque fenes, ô puerile decus,
Flos paradyfe tuus defpexit florida mundi,
Spreuit opes Romæ, Flos paradyfe tuus.
Vas pædagoga tulit diremptum pectore trifti:
Læta reformatum vas pædagoga tulit.
Vrbe vocamen habens tyronem cautibus abdit,
Fert pietatis opem vrbe vocamen habens.
Laudibus antra fonāt mortalibus abdita cunctis:
Cognita Chrifte tibi laudibus antra fonant.
Frigora, flabra, niues, fers tu tribus impiger annis,
Temnis amore Dei frigora, flabra, niues.
Fraus veneranda placet, pietatis furta probantur,
Qua facer altus erat, fraus veneranda placet.
Signat adeffe dapes Agapes, fed liuidus obftat,
Nil minus alma fides, fignat adeffe dapes.
Orgia rite colit, quia Chrifto commodat aurem,
Abftemium pafcens Orgia rite colit.
Pabula grata ferunt auidi ad fpelæa fubulci,
Pectoribus lætis pabula grata ferunt.
Ignis ab igne perit, lacerant dum vifcera fentes
Carneus æthereo ignis ab igne perit.
Peftis iniqua latens procul eft deprenfa fagaci,
Non tulit arma crucis peftis iniqua latens.
Lenia flagra vagam fiftūt moderamine mentem,
Excludunt peftem lenia flagra vagam.
Vnda perennis aquæ natiuo è marmore manat,
Arida corda rigat vnda perennis aquæ.

Gurgitis ima calybs capulo diuulse petisti,
Deseris alta petens gurgitis ima calybs.
Iussa paterna gerens dilapsus currit in æquor,
Currit vectus aquis iussa paterna gerens.
Præbuit vnda viā promto ad præcepta magistri,
Cursori ignaro præbuit vnda viam.
Tu quoque parue puer raperis nec occidis vndis,
Testis ades verax, tu quoque parue puer.
Perfida corda gemunt stimulis agitata malignis,
Tartareis flammis perfida corda gemunt.
Fert alimenta corax digitis oblata benignis,
Dira procul iussus fert alimenta corax,
Pectora sacra dolent inimicum labe peremptum;
Discipuli excellum pectora sacra dolent.
Lyris amæna petens ducibus comitaris opimis,
Cœlitus adtraheris lyris amœna petens.
Anguis inique furis luco spoliatus & aris,
Amissis populis anguis inique furis.
Improbe sessor abi, sine dentur marmora muris;
Cogeris imperio, improbe sessor abi.
Cernitur ignis edax falsis insurgere flammis,
Nec tibi gemma micans cernitur ignis edax.
Dum struitur paries lacerantur viscera fratris,
Sospes adest frater dum struitur paries.
Abdita facta patent, patulo produntur edaces.
Muneris accepti abdita facta patent.
Sæue tyranne tuæ frustrantur retia fraudis,
Frena capis vitæ sæue tyranne tuæ.
Mænia celsa Numæ nullo vertentur ab hoste,
Turba grauis vertet mænia celsa Numæ.
Plecteris hoste graui, ne lites munus ad aram,
Munera fers aris plecteris hoste graui.
Omnia

Omnia ſepta gregis, præſcitum eſt tradita genti,
Gens eadem reparat omnia ſepta gregis.
Fraudis amice puer, ſuado capraris ab Hydro
Hydro non caperis fraudis amice puer.
Mens tumefacta ſile, tace & ne carpe videntem,
Cuncta patent vati, mens tumefacta ſile.
Pellitur atra fames delatis cœlitus eſcis,
Nilominus mentis pellitur atra fames.
Pectora cuncta ſtupent, quod eras ſine corpore præſens.
Quod per viſa mones pectora cuncta ſtupent.
Vocis ad imperium ſacris non eſſe ſinuntur,
Interſunt ſacris vocis ad imperium.
Tellus hiulca ſinu corpus propellit humatum
Iuſſa tenet corpus tellus hiulca ſinu.
Perfidus ille Draco mulcet properare fugacem,
Siſtit iter vetitum perfidus ille Draco.
Exitiale malum capitis decuſſit honorem,
It procul imperiis exitiale malum.
Fulua metalla pius, nec habet, promittit egenti;
Cœlitus excepit fulua metalla pius.
Tu miſerande cutem variant cui pelle colubræ,
Incolumem recipis tu miſerande cutem.
Aſpera ſaxa vitrum rapiunt, nec frangere poſſunt;
Illæſum ſeruant aſpera ſaxa vitrum.
Cur prome conde times ſtillam præbere lecyti?
Dolia certe fluunt, cur prome conde times?
Vnde medela tibi ſpes eſt cur nulla ſalutis,
Qui ſemper metuis vnde medela tibi?
Ah miſerande ſenex hoſtili concidis ictu,
Ictu ſed reſipis ah miſerande ſenex.
Barbara lora manus ignaras criminis arcent,

Sponte sua fugiunt, barbara lora manus.
Ille superbus equo reboans clamore minaci,
Stratus humi recubat ille superbus equo.
Colla paterna ferunt extincti viscera nati,
Viuentem natum colla paterna ferunt.
Omnia vincit amor, vinxit soror imbre beatum,
Somnus abest oculis, omnia vincit amor.
Simplicitate placens instar petit alta columbæ,
Regna poli penetrat simplicitate placens.
O nimis apte Deo mundus cui panditur omnis,
Abdita qui lustras, ô nimis apte Deo.
Flammeus orbis habet iustũ super æthera nantem,
Quem pius vssit amor flammeus orbis habet.
Ter vocitatus adest testis nouitatis habendus,
Carus amore patris ter vocitatus adest.
Dux bone bella monens exemplis pectora firmas,
Primus in arma ruis, dux bone bella monens.
Congrua signa dedit vitæ consortia linquens,
Ad vitam properans congrua signa dedit.
Psalmicen assiduus nunquam dabat otia plectro,
Sacra canens obiit psalmicen assiduus.
Mens quibus vna fuit tumulo retinentur eodem,
Gloria par retinet mens quibus vna fuit.
Splendida visa via est facibus stipata coruscis,
Qua sacer ascendit splendida visa via est.
Rupea septa petens nacta est errore salutem,
Errorem euasit rupea septa petens:
Pœmata parua dedit famulus pro munere supplex,
Exul, inops, tenuis, pœmata parua dedit.
Sint precor apta tibi cælestis tramitis index,
O Benedicte pater sint precor apta tibi.

Hymnum

Hymnum quoque singula eiusdem patris miracula continentem metro Iambico Archilochico ita texuimus.

Fratres alacri pectore,
Venite concentu pari,
Fruamur huius inclytæ,
Festiuitatis gaudiis:
Hac Benedictus aurea
Ostensor arcti tramitis,
Ad regna conscendit pater
Captans laborum præmia
Effulsit vt sidus nouum,
Mundana pellens nubila.
Ætatis ipso limine,
Despexit æui florida.
Miraculorum præpotens,
Afflatus alti flamine,
Resplenduit prodigiis
Venturo sæclo præcinens
Laturus esum pluribus,
Panis reformat vasculum,
Arctum petens ergastulum,
Extinxit ignes ignibus.
Fregit veneni baiulam,
Crucis per arma cymbiam,
Coërcuit mentem vagam,
Leni flagello corporis
Funduntur amnes rupibus.
Redit calybs è gurgite,
Currit per vndas obsequens,
Peplo puer vitat necem

Virus patefcit abditum,
Mandata præpes efficit,
Hoftem ruina conterit.
Cedit fremens leo graue,
In imo fit moles leuis:
Rogus migrat fantafticus,
Fractum reuifit fofpitas,
Exceffus abfentum patet.
Rector vafer deprenderis,
Inique poffeffor fugis;
Futura prænofcemini,
Arcana cor non contigit.
Fundantur ædes fomniis,
Tellus vomit cadauera,
Dracone frenatur fugax.
Æther pluit numifmata.
Vitrum refiftit cautibus,
Manant oliuo dolia,
Vinctum refoluit vifio,
Vitam receptant funera.
Tanti poteftas luminis,
Voto fororis vincitur,
Quo plus amat quis plus valet.
Enare quem cernit polum
Non ante feclis cognitum
Noctu iubar effulgorat,
Quo totus orbis cernitur,
Flammifque fubuehi pius
Hæc inter inftar nectaris
Miranda plectro claruit.
Nam pinxit apte lineas
Vitæ facræ fequacibus,

Iam

Iam dux alumni ſat potens,
Adſis gregis ſuſpiriis,
Gliſcat bonis hydrum cauens,
Sit callis vt ſequax tui.

Libet me breuiter referre quod Beatus Gregorius Papa minime in huius ſanctiſſimi patris vita deſcripſit. Denique cum diuina admonitione à Sublacu in hunc vbi requieſcit locum, per quinquaginta ferme milia aduentâret, tres cum corui, quos alere ſolitus erat, ſunt circumuolantes ſecuti, cui ad omne conuiuium, vſque dum hic veniret, duo angeli in figura iuuenum apparentes, oſtenderunt ei quam viam arripere deberet. In loco autem iſto, quidam Dei ſeruus tunc habitaculum habebat, ad quem diuinitus ita dictum eſt

Hiis tu parce locis, alter amicus adeſt;

Huc autem, hoc eſt in Caſſini arcem perueniens, in magna ſe ſemper abſtinentia coarctauit; ſed præcipue quadrageſimæ tempore incluſus & remotus à mundi ſtrepitu manſit. Hæc omnia ex Marci poëtæ carmine ſumſi, qui ad eundem patrem huc veniens aliquot verſus in eius laudem compoſuit, quos in his libellis, cauens nimiam longitudinem, minime deſcripſi. Certum tamen eſt hunc egregium patrem vocatum cœlitus ob hoc ad hunc fertilem locũ, & cui opima vallis ſubiacet, aduenisse, vt hic multorum mo-

nachorum, sicut & nunc Deo præsule facta est, congregatio fieret. His cursim quæ omittenda non erant narratis, ad nostræ seriem reuertamur historiæ.

XVIII. CAP. XXVII.

Igitur Audoin, de quo præmiseramus, Langobardorum Rex, Rodelindam in matrimonio habuit, quæ ei Alboin virum bellis aptum & per omnia strenuum peperit. Mortuus itaque est Audoin, ac deinde Regum iam decimus Alboin, ad regendam patriam cunctorum votis accessit. Qui cum famosissimum & viribus clarum vbique nomen haberet, Chlotarius Rex Francorum, Chlotsiundam ei suam filiam in matrimonium sociauit, de qua vnam tantum filiam Alpsiundam nomine genuit. Obiit interea Turisendus Rex Gepidorum, cui successit Cunimundus in regno. Qui vindicare veteres Gepidorum iniurias cupiens, rupto cum Langobardis fœdere, bellum potius quam pacem elegit. Alboin vero cum Auaribus, qui primum Huni, postea de Regis proprij nomine Auares appellati sunt, fœdus perpetuum iniit, dehinc ad præparatum à Gepydis bellum profectus est. Qui cum aduersus eum è diuerso properarent, Auares, vt cum Alboin statuerant, eorum patriam inuase-

runt.

runt. Tristis ad Cunimundum nuntius veniens, inuasisse Auares eius terminos edicit. Qui prostratus animo, & vtrisque in angustiis positus, hortatur tamen suos primum cum Langobardis confligere. Quos si superare valerent, demum Hunnorum exercitum è patria pellerent. Committitur ergo prælium, pugnatumque est totis viribus. Langobardi victores effecti sunt, tanta in Gepidos ira sæuientes, vt eos ad internecionem vsque delerent, atque ex copiosa multitudine, vix nuntius superesset. In eo prælio Alboin Cunimundum occidit, caputque illius sublatum, ad bibendum ex eo poculum fecit, quod genus poculi apud eos scala dicitur, lingua vero Latina patera vocitatur. Cuius filiam nomine Rosimundam, cum magna simul multitudine diuersi sexus & ætatis, duxit captiuam. Quam quia Clotsuinda obierat, in suam vt post patuit perniciem duxit vxorem. Tunc Langobardi tantam adepti sunt prædam, vt iam ad amplissimas peruenirent diuitias. Gepidorum vero genus ita est diminutum, vt ex illo tempore vltra non habuerunt regem, sed vniuersi qui superesse bello poterant, aut Langobardis subiecti sunt, aut vsque hodie Hunis eorum patriam possidentibus, duro imperio subiecti gemunt. Alboin vero ita præclarum longe lateque nomen

percrebuit, vt hactenus etiam tam apud Baioariorum gentem, quam & Saxonum, sed & alios eiusdem linguæ homines, eius liberalitas & gloria, bellorumque felicitas & virtus, in eorum carminibus celebretur. Arma quoque præcipua sub eo fabricata fuisse à multis huc vsque narratur.

Explicit liber primus, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI SECVNDI.

CAP. I.

QVOMODO Langobardi conducti à Narſete Chartulario, eidem contra Gothos auxilium præſtiterunt.

CAP. II.

Quomodo Narſis Buccillinum & Amingum Francorum ſuperauit, & de morte Leutharij tertij ducis.

CAP. III.

Quomodo Narſis Sinduald Herulorum regulum ſibi rebellantem extinxit.

CAP. IIII.

De ſignis peſtilentiæ & mortalitate, quæ tempore Narſetis Italiam vaſtauit.

CAP. V.

De inuidia Romanorum aduerſus Narſetem.

CAP. VI.

Qualiter Alboin ad ſuum auxilium Saxones adſciuit.

CAP. VII.

Quomodo Alboin cum Langobardis relicta Pannonia ad Italiam venit.

CAP.

CAP. VIII.
Quomodo Alboin ad Italiæ fines veniens montem regis adſcendit, & de biſontibus feris.
CAP. IX.
Quomodo Alboin Venetiarum fines ingreſſus in foro Iulij Giſulfum ſuum nepotem ducem conſtituit.
CAP. X.
Qui reges eo tempore Francis imperabant, & de Benedicto Papa.
CAP. XI.
De morte Narſetis.
CAP. XII.
De Felice Epiſcopo Taruiſiano.
CAP. XIII.
De hoc eodem Felice & Fortunato ſapientiſſimo viro.
CAP. XIIII.
Quomodo Alboin Venetiarum prouinciam cepit.
CAP. XV.
De Liguria ſecunda Italiæ prouincia.
CAP. XVI.
De quinta Italiæ prouincia, quæ Alpes Cottiæ appellantur, & de ſexta quæ Thuſcia dicitur.
CAP.

CAP. XXV.

Quomodo Alboin Mediolanum ingreſſus eſt.

CAP. XXVI.

Quomodo Ticinenſis ciuitas tribus annis obſeſſa eſt, & quia Langobardi Tuſciam inuaſerunt.

CAP. XXVII.

Quomodo Alboin Ticinū ingreſſus eſt.

CAP. XXVIII.

Quomodo Alboin, poſtquam tribus regnauit annis, conſilio ſuæ coniugis, ab Helmechis interfectus eſt.

CAP. XXIX.

Quia Helmechis regnare voluit, ſed non potuit. CAP. XXX.

Quomodo Longinus poſt eorū mortem Albſuindam cum Langobardorum theſauro imperatori direxit: & de Oredeo, quomodo in Conſtantinopolim leonem occidit. CAP. XXXI.

De regno Cleph, qui ſecundus regnauit.

CAP. XXXII.

Quomodo duces Langobardorum per decem annos ſine rege fuerunt, per quos Itali aſubiugata eſt.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

Incipit

LIBER SECVNDVS
De gestis Langobardorum.

CAP. I. I.

IGITVR *cum circumquaque frequentes Langobardorũ victoriæ personarent, Narsis Chartularius Imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellum aduersus Totilam Gothorum regem præparans, cum iam pridem Langobardos fœderatos haberet, legatos ad Alboin dirigit, quatinus ei pugnaturo cum Gothis, auxilium ministraret. Tunc Alboin electam è suis manum direxit, qui Romanis aduersum Gothos suffragium ferrent, qui per maris Adriatici sinum in Italiã transuecti, sociatique Romanis, pugnam inierunt cum Gothis. Quibus vsque ad internecionem deletis, pariter cum Totila suo rege, honorati multis muneribus, victores ad propria remearunt. Omnique tempore, quo Langobardi Pannoniam possederunt, Romanæ Reipublicæ aduersum æmulos adiutores fuerunt.*

CAP. II. II.

His temporibus Narsis etiam Buccellino duci bellum intulit, quem Theudebertus Rex Franco-

rum

rum cum in Italiam introiſſet, reuerſus ad Gallias cum Hamingo alio duce, ad ſubiiciendam Italiam dereliquerat. Qui Buccellinus cum penè totam Italiam direptionibus vaſtaret, & Theudeberto ſuo regi de præda Italiæ munera copioſa conferret, cum in Campania hyemare diſponeret, tandem in loco, cui Tannetum nomen eſt, graui bello à Narſete ſuperatus, extinctus eſt. Hamingus vero dum Widin Gothorum comiti, contra Narſetem rebellanti auxilium ferre conatus fuiſſet, vtrique à Narſete ſuperati ſunt. Widin captus Conſtantinopolim exiliatur. Hamingus vero, qui ei auxilium præbuerat, Narſetis gladio perimitur. Tertius quoque Francorum dux nomine Leutharius, Buccellini germanus, dum multa præda onuſtus ad patriam cuperet reuerti, inter Veronam & Tridentũ juxta lacum Benacum propria morte defunctus eſt.

III. CAP. III.

Habuit nihilominus Narſes certamen aduerſus Sinduald Brebtorum regem, qui adhuc de Herulorum ſtirpe remanſerat, quem ſecum in Italiam veniens, ſimul Odoacar adduxerat. Huic Narſes fideliter ſibi primum adhærenti, multa beneficia contulit, ſed nouiſſime ſuperbe rebellantem, & regnare cupientem, bello ſuperatum

ratum

ratum & captum, celsa de trabe suspendit. Eo tempore quoque Narses patricius, per Dagisteum magistrum militum, virum bellicosum & fortem, vniuersos Italiæ fines obtinuit. Hic Narses prius quidem Chartularius fuit, deinde propter virtutum merita patriciatus honorem promeruit. Erat autem vir piissimus, in religione Catholicus, in pauperes munificus, in reparandis Basilicis satis studiosus, vigiliis & orationibus in tantum studens, vt plus supplicationibus ad Deum profusis, quam armis bellicis victoriam obtineret.

CAP. IIII.

IIII.

Huius temporibus in prouincia præcipue Liguriæ, maxima pestilentia exorta est. Subito enim apparebant quædam signacula per domos, ostia, vasa, vel vestimenta, quæ si quis voluisset abluere, magis magisque apparebant. Post annum vero expletum, cœperunt nasci in inguinibus hominum, vel in aliis delicatioribus locis, glandulæ in modum nucis seu dactyli, quas mox sequebatur febrium intolerabilis æstus, ita vt in triduo homo extingueretur. Sin vero aliquis triduum transegisset, habebat spem viuendi. Erant autem vbique luctus, vbique lacrimæ. Nam, vt vulgi rumor habebat, fugientes cladem

vitare, relinquebantur domus desertæ habitatoribus, solis catulis eas seruantibus, peculia sola remanebant in pascuis, nullo adstante pastore. Cerneres pridem villas seu castra repleta agminibus hominum, postera vero die vniuersis fugientibus cuncta esse in summo silentio. Fugiebant filij, cadáuera insepulta parentum relinquentes. Parentes obliti pietatis viscera, natos relinquebant æstuantes. Si quem forte antiqua pietas perstringebat, vt vellet sepelire proximum, restabat ipse insepultus; & dum obsequebatur, perimebatur; dum funeri obsequium præbebat, ipsius funus sine obsequio manebat. Videres sæculum in antiquum redactum silentium Nulla vox in rure, nullus pastorum sibilus, nullæ insidiæ bestiarum in pecudibus, nulla damna in domesticis volucribus. Sata transgressa metendi tempus, intacta exspectabant messorem, vinea amissis foliis radiantibus vuis illæsa manebat. Hyeme propinquante, nocturnis vel diurnis horis personabat tuba bellantium, audiebatur à pluribus quasi murmur exercitus. Nulla erant vestigia commeantium, nullus cernebatur percussor, & tamen visum oculorum superabant cadauera mortuorum. Pastoralia loca versa fuerant in sepulturam hominum, & habitacula humana facta fuerant confugia bestiarum. Et

hæc quidem mala intra Italiam tantum, vsque ad fines gentium Alamannorum & Boioariorum, solis Romanis acciderunt. Inter hæc Iustiniano principe vita decedente, Iustinus minor Rempublicam apud Constantinopolim regendam suscepit. His quoque temporibus Narses patricius, cuius ad omnia studium vigilabat, Vitalem Episcopum Altinæ ciuitatis, qui ante annos plurimos, ad Francorum regnum confugerat, hoc est, ad Agonthiensem ciuitatem, tandem comprehensum, apud Siciliam exilio damnauit.

CAP. V.

V.

Igitur deleta, vt dictum est, vel superata, Narses omni Gothorum gente, Hunnis quoque, de quibus diximus, pari modo deuictis, dum multum auri, siue argenti seu ceterarum specierum diuitias adquisisset, magnam à Romanis, pro quibus multa contra eorum hostes laborauerat, inuidiam pertulit, qui contra eum Iustino Augusto & eius coniugi Sophiæ, in hæc verba suggesserunt dicentes: Quia expedierat Romanis, Gothis potius seruire quam Græcis, vbi Narses imperat Eunuchus, & nos seruitio premit, & hæc noster piissimus princeps ignorat. Aut libera nos de manu eius, aut certe & vrbem Romam, & nosmet ipsos gentibus trademus. Cumque

hoc Narses audisset, hæc breuiter retulit verba: Si male feci cum Romanis, male inueniam. Tunc Augustus in tantum aduersus Narsetem commotus est, vt statim in Italiam Longinum mitteret præfectum, qui Narsetis locum obtineret. Narses vero his cognitis valde pertimuit; & in tantum, maximè ab eadem Sophia Augusta territus est, vt regredi vltra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cetera, quia eunuchus erat, hæc fertur mandasse, vt eum puellis in gynæceo lanarum faceret pensa diuidere. Ad quæ verba Narses dicitur hæc responsa dedisse; Talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa dum viueret, deponere non posset. Itaque odio metuque exagitatus, in Neapolitanam ciuitatem secedens, legatos mox ad Langobardorum gentem dirigit, mandans vt pauperina Pannoniæ rura desererent, & ad Italiam, cunctis refertam diuitiis, possidendam venirent. Simulq; multimoda pomorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax est, mittit, quatinus eorum ad veniendum animos posset illicere. Langobardi læta nuntia, & quæ ipsi præoptabant, gratanter suscipiunt, deque futuris commodis animos attollunt. Continuo apud Italiam terribilia noctu signa visa sunt, hoc est, igneæ acies in cælo apparuerunt, eum scilicet, qui

qui postea effusus est, sanguinem coruscantes.

CAP. VI. VI.

Alboin vero ad Italiam cum Langobardis profecturus, ab amicis suis vetulis Saxonibus auxilium petit, quatinus spatiosam Italiam cum pluribus possessurus intraret. Ad quem Saxones plusquam viginti millia virorum cum uxoribus simul & paruulis, vt cū eo ad Italiam pergerent, iuxta eius voluntatem venerunt. Hoc audientes Chlotarius & Sigisbertus Reges Francorum, Suauos aliasque gentes in locis, de quibus iidem Saxones exierant, posuerunt.

CAP. VII.

Tunc Alboin sedes proprias; hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, vt si quo tempore Langobardis necesse esset reuerti, sua rursus arua repeterent. Igitur Langobardi relicta Pannonia, cum vxoribus & natis, omnique suppellectili Italiam properant possessuri. Habitauerunt autem in Pannonia annis quadraginta duobus; de qua egressi sunt mense Aprili, per indictionem primam, alio die post sanctum pascha, cuius festiuitas eo anno, iuxta calculi rationem, ipsis Kalendis Aprilibus fuit, cum iam à domini incarnatione, anni quingenti sexaginta octo essent euoluti.

VII. CAP. VIII.

Igitur cum Rex Alboin cum omni exercitu suo, vulgique promiscui multitudine, ad extremos Italiæ fines peruenisset, montem qui in eisdem locis prominet, ascendit; indeque, prout conspicere potuit, partem Italiæ contemplatus est. Qui mons propter hanc, vt fertur, causam ex eo tempore Mons regis appellatus est. Ferunt in hoc monte Bisontes feras enutriri; nec mirum cum vsque ad Pannoniam pertingat, quæ horum animantium ferax est. Denique retulit mihi quidam veracissimus senex, tale se corium in hoc monte occisi bisontis vidisse, in quo quindecim, vt aiebat, homines, vnus iuxta alium, potuissent cubare.

CAP. IX.

Indeque Alboin cum Venetiæ fines, quæ prima est Italiæ prouincia, sine aliquo obstaculo, hoc est ciuitatis, vel potius castri Foro-Iuliani terminos introisset, perpendere cœpit, cui potissimum primam prouinciarum quam cœperat, committere deberet. Siquidem omnis Italia, quæ versus meridiem, vel potius in Eurum extenditur, Tyrrheni siue Adriatici maris fluctibus ambitur, ab occiduo vero & Aquilone, iugis Alpium ita circum-

circumcluditur, vt nisi per angustos meatus, & per summa iuga montium, non poßit habere introitum. Ab orientali vero parte, quæ Pannoniæ coniungitur, & largius patentem & planißimũ habet ingreßum. Igitur, vt diximus, dum Alboin animum intenderet, quem in his locis ducem constituere deberet, Gisulfum, vt fertur, suum nepotem, virum per omnia idoneum, qui eidem strator erat, quem lingua propria Marpahis appellant, Foroiulianæ ciuitati, & toti regioni illius præficere statuit. Qui Gisulfus non prius se regimen eiusdem ciuitatis & populi suscepturum edixit, nisi ei quas ipse eligere voluisset Langobardorum Faras, hoc est, generationes, vel lineas tribueret. Factumque est, & annuente sibi rege, quas optauerat Langobardorum præcipuas prosapias, vt cum eo habitarent, accepit: & ita demum ductoris honorem adeptus est. Poposcit quoque à rege generosarum equarum greges, & in hoc quoque liberalitate principis exauditus est.

CAP. X. VIII.

His diebus quibus Langobardi Italiam inuaserunt, Francorum regnum, mortuo iam rege Chlotario, eius filij quadrifarie regebant diuisum; primusque ex his Aribertus, sedem habebat

apud Parisios, secundus vero Guntramnus, ciuitati præsidebat Aurelianensi: tertius quoque Hilpericus, cathedram habebat apud Suessionas, in loco Chlotarij patris sui: quartus nihilominus Sigisbertus, apud vrbem regnabat Mettensem. Hoc etiam tempore, Romanam Ecclesiam vir Sanctissimus Benedictus Papa regebat. Aquileiensi quoque ciuitati eiusque populis Beatus Paulus Patriarcha præerat. Qui Langobardorum barbariem metuens, ex Aquileia ad Grados insulam confugit, secumque omnem suæ thesaurum Ecclesiæ deportauit. Hoc anno superiori hyeme, tanta nix in planitie cecidit, quanta in summis Alpibus cadere solet. Sequenti vero æstate, tanta fertilitas extitit, quanta nulla ætas asseueratur meminisse. Eo quoque tempore, comperta Huni, qui & Auares, morte Chlotarij regis, super Sigisbertum eius filium irruunt. Quibus ille in Turingia occurrens, eos iuxta Albim fluuium potentissime superauit, eisdemque petentibus pacem dedit. Huic Sigisberto de Hispaniis adueniens, Brunichildis matrimonio iuncta est, de qua ille filium Childebertum nomine suscepit. Rursumque Auares cum Sigisberto in locis, vbi & prius, pugnantes, Francorum proterentes exercitum, victoriam sunt adepti.

Cap. XI.

Narses vero de Campania Romam regressus, ibidem non post multum tempus, ex hac luce subtractus est. Cuius corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus eius diuitiis Constantinopolim est perlatum.

Cap. XII. IX.

Igitur Alboin cum ad fluuium Alpem venisset, ibi ei Felix Episcopus Taruisianæ Ecclesiæ occurrit. Cui Rex vt erat largißimus, omnes suæ Ecclesiæ facultates postulanti conceßit, & per suum Pragmaticum postulata firmauit.

Cap. XIII.

Sane quia huius Felicis fecimus mentionem, libet quoque pauca, nos de venerabili & sapientißimo viro Fortunato retexere, qui hunc Felicem, suum asseuerat socium fuisse. Deniq; hic de quo loquimur Fortunatus, natus quidē in loco qui Duplauilis dicitur fuit, qui locus haud longe à Cenitense Castro, vel Taruisiana distat ciuitate; sed tamen Rauennæ nutritus & doctus, in arte Grammatica, siue Rhetorica, seu etiam metrica, clarißimus extitit. Hic cum oculorum dolorem vehementißimum pateretur, & nihilominus

Felix iste ipsius socius pari modo oculos doleret, vterque ad Basilicam beatorum Pauli atque Iohannis, quæ intra eandem vrbem sita est, perrexerunt, in qua etiam altarium in honorem Beati Martini confessoris constructum propinquam habet fenestram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est constituta, de cuius oleo, mox sibi isti, Fortunatus scilicet & Felix dolentia lumina tetigerunt: Illico dolore fugato, sanitatem quam optabant, adepti sunt. Qua de causa Fortunatus in tantum Beatum Martinum veneratus est, vt relicta patria, paulo ante quam Langobardi Italiam inuaderent, Turonis ad eiusdem beati viri sepulchrum properaret. Qui sibi, vt in suis ipse carminibus refert, illuc properandi per fluentilia Menti & Rounã, perque Osupum & Alpem Iuliam, perque Aguntum castrum, Drauumque & Byrrum fluuios, ac Briones & Augustam ciuitatem, quam Virdo & Lech fluentant, iter fuisse describit. Qui postquam Turonum iuxta votum proprium aduenit, Pictauis pertransiens illic habitauit, & multorum ibidem sanctorum gesta, partim prosa, partim metrali oratione conscripsit. Nouissimeque in eadem ciuitate primum presbyter, deinde Episcopus ordinatus est, atque in eodem loco digno tumulatus honore quiescit. Hic beati

Martini

Martini vitam quatuor in libris Heroico versu contexuit, & multa alia, maximeque hymnos singularum festiuitatum, & præcipue ad singulos amicos versiculos, nulli poëtarum secundus, suaui & diserto sermone composuit. Ad cuius ego tumulum, cum illac orationis gratia aduentassem, hoc Epitaphium rogatus ab Apro, eiusdem loci Abbate, scribendum contexui.

Ingenio clarus, sensu celer, ore suauis,
Cuius dulce melos pagina multa canit;
Fortunatus apex vatum, venerabilis actu,
Ausonia genitus hac tumulatur humo.
Cuius ab ore sacro sanctorum gesta priorum
Discimus: hæc monstrãt carpere lucis iter.
Felix quæ tantis decoraris Gallia gemmis,
Lumine de quarum nox tibi tetra fugit.
Hos modicos promsi plebeio carmine versus,
Ne tuus in populis sancte lateret honor.
Redde vicem misero, ne iudice spernar ab æquo
Eximius meritis posce beate precor.

Hæc paucis de tanto viro, ne eius vitam sui ciues funditus ignorarent, delibauimus; nunc ad historiæ seriem reuertamur.

Cap. XIIII. X.

Igitur Alboin Vincentiam Veronamque & reliquas Venetiæ ciuitates, exceptis Patauio & Montesilicis, & Mantua, cepit. Venetia enim non

non solum in paucis insulis, quas nunc Venetias dicimus, constat; sed eius terminus à Pannoniæ finibus vsque Adduam fluuium protelatur. Probatur hoc Annalibus libris, in quibus Pergamus ciuitas esse legitur Venetiarum. Nam & de lacu Benaco in historiis ita legimus. Benacus lacus Venetiarum, de quo Mintius fluuius egreditur. Eneti enim licet apud Latinos vna littera addatur, Græcè laudabiles dicuntur. Venetiæ etiam Histria connectitur, & vtraque pro vna prouincia habentur. Histria autem ab Histro flumine cognominatur, quæ secundum Romanam historiam, amplior quam nunc est, fuisse perhibetur. Huius Venetiæ Aquileia ciuitas extitit caput, pro qua nunc Forum-Iulij, ita dictum, quod Iulius Cæsar negotiationis forum ibi statuerat, habetur.

XI. CAP. XV.

Non ab re esse arbitror, si etiam ceteras Italiæ prouincias breuiter adtingamus. Secunda prouincia Liguria, à legendis, id est, colligendis leguminibus, quorum satis ferax est, nominatur. in qua Mediolanum est, & Ticinus, quæ alio nomine Papia appellatur. Hæc vsque ad Gallorum fines extenditur. Inter hanc & Suauiam, hoc est, Alemannorum patriam, quæ versus

ſus ſeptentrionem eſt poſita, duæ prouinciæ, id eſt, Rhetia prima & Rhetia ſecunda, inter Alpes conſiſtunt, in quibus proprie Rheti habitare noſcuntur.

Cap. XVI.

Quinta vero prouincia Alpes Cottiæ dicuntur, quæ ſic à Cottio Rege, qui Neronis tempore fuit, appellatæ ſunt, hæc à Liguria in Euru͂m verſus, vſq. ad mare Tyrrhenum extenditur, ab occiduo vero Gallorum finibus copulatur. In hac Aquis, vbi aquæ calidæ ſunt, Dertona, & monaſterium Bobium, Genua quoque & Saona ciuitates habentur. Sexta prouincia Tuſcia eſt, quæ à thure, quod populus illius ſuperſtitioſe in ſacrificiis deorum ſuorum incendere ſolebat, ſic appellata eſt. Hæc habet intra ſe Circium verſus, Aureliam, ab Orientis vero parte Vmbriam. In hac prouincia Roma, quæ olim totius mundi caput extitit, eſt conſtituta. In Vmbria vero quæ iſtius in parte ponitur, Peruſium & lacus Clitorius, Spoletumque conſiſtunt. Vmbria autem dicta eſt, quod imbribus ſuperfuerit, quum aquoſa clades olim populos deuaſtaret.

Cap. XVII.

Septima quoque prouincia Campania, ab vrbe

Roma vsque ad Siler Lucaniæ fluuium perducitur, in qua opulentissimæ vrbes, Capua, Neapolis, & Salernus, constitutæ sunt. Quæ ideo Campania appellata est, propter vberrimam Capuæ planitiem; ceterum ex maxima parte montuosa est. Porro octaua Lucania, quæ nomen à quodam luco accepit, à Silere fluuio inchoat cum Brutia, quæ ita à reginæ quondam suæ nomine appellata est, vsq; ad fretũ Siculum, per ora maris Tyrrheni, sicut & duæ superiores, dextrum Italiæ cornu tenens, pertingit, in qua Pestus & Lanius, Cassianum & Consentia, Rhegiumque sunt positæ ciuitates.

CAP. XVIII.

Nona denique prouincia in Appenninis Alpibus nuncupatur, quæ inde originem capiunt, vbi Cottiarum Alpes finiuntur. Hæ Appenninæ Alpes per mediam Italiam pergentes, Tusciam ab Æmilia, Vmbriamque à Flaminia diuidunt. In qua sunt ciuitates, Feronianus & Montepellium, Bobium & Vrbinum, nec non & oppidum quod Verona appellatur. Alpes autem Appenninæ dictæ sunt à Punicis, hoc est, Hannibale & eius exercitu, qui per easdem Romam tendentes transitum habuerunt. Sunt qui Alpes Cottias & Appenninas, vnam dicant

cant esse prouinciam: sed hos Victorini reuincit Historia, quæ Alpes Cottias per se prouinciam appellat. Decima porro Æmilia, à Liguria incipiens inter Appenninas Alpes & Padi fluenta, versus Rauennam pergit. Hæc locupletibus vrbibus decoratur, Placentia scilicet Parmaque, Regio, & Bononia, Corneliique foro, cuius castrum Imolas appellatur. Extiterunt quoque qui Aemiliam & Valeriam, Nursiamque vnam prouinciam dicerent: sed horum sententia stare non potest, quia inter Aemiliam & Valeriam, Nursiamque, Tuscia & Vmbria sunt cõstitutæ.

CAP. XIX.

Dehinc vndecima prouinciarum est Flaminia, quæ inter Appenninas alpes & mare est Adriaticum posita, in qua nobilissima vrbium Rauenna, & quinque aliæ ciuitates consistunt, Græco uocabulo Pentapolis dictæ. Constat autem Aureliam, Aemiliamque, & Flaminiam, à constratis viis, quæ ab vrbe Roma veniunt, & ab eorum vocabulis, à quibus sunt constratæ, talibus nominibus appellari. Post Flaminiam duodecima Picenus occurrit, habens ab austro Appenninos montes, ex altera vero parte, Adriaticum mare. Hæc vsque ad fluuium Piscarium pertendit, in qua sunt ciuitates, Firmus, Asculus,

lus, & Pinnis, & vetustate consumta Adria, quæ Adriatico pelago nomen dedit. Huius habitatores cum a Sabinis illuc properarent, in eorum vexillo picus consedit, atque hac de causa Picenus nomen accepit.

CAP. XX.

Porro tertia decima prouincia Valeria, cui est Nursia annexa, inter Vmbriam & Campaniam Picenumque consistit; quæ ab oriente Samnitum regionem attingit. Huius pars occidua, quæ ab vrbe Roma initium capit, olim ab Etruscorum populo, Etruria dicta est. Hæc habet vrbes, Tyburim, Carsilis, Reate, Furconam, & Amiternum, regionemque Marsorum, & eorum lacum qui Fucinus appellatur. Marsorum quoque regionem, ideo intra Valeriam prouinciam æstimo computari, quia in catalogo prouinciarum Italiæ minime ab antiquis descripta est. Si quis autem hanc per se prouinciam esse vera ratione comprobauerit, huius rationabilis sententia modis erit omnibus tenenda. Quarta decima Samnium, intra Campaniam & mare Adriaticum, Apuliamque à Piscaria incipiens habetur. In hac sunt vrbes, Theate, Aufidena, Hisernia, & antiquitate consumta Samnium, à qua tota prouincia nominatur, & ipsa harum prouin-

prouinciarum caput ditißima Beneuentus. Porro Samnites nomen accepere olim ab hastis, quas ferre solebant, quasque Græci Samia appellant.

CAP. XXI.

Quinta decima prouinciarum est Apulia, cum sociata sibi Calabria, intra quam est regio Salentina. Hæc ab occidente vel Africo habet Samniũ & Lucaniam: à solis vero ortu Adriatico pelago finitur. Hæc habet vrbes satis opulentas, Luceriam, Sepontum, Canusium, Agerentiam, Brundisium, & Tarentum, & in sinistro Italiæ cornu, quod quinquaginta millibus extenditur, aptam mercimoniis Hydruntum. Apulia autem à perditione nominatur. citius enim ibi solis feruoribus terræ virentia perduntur. Sexta decima prouincia, Sicilia insula computatur, quæ Tyrrheno mari seu Ionio alluitur; de Siculi ducis proprio nomine nuncupatur. Septima decima Corsica. Octaua decima Sardinia ponitur, quæ vtræque Tyrrhenis fluctibus ambiuntur. Porro Corsica, à duce suo Corso, Sardinia à Sarde Herculis filio nominatur.

CAP. XXII.

Certum est tamen Liguriam, & partem Venetiæ, Aemiliam quoque Flaminiamque, veteres

Historiographos Galliam Cisalpinam appellasse. Inde est quod Donatus Grammaticus in expositione Virgilij, Mantuam in Gallia esse dixit. Indeque est quod in Romana historia legitur, Ariminum in Gallia constitutum. Siquidem antiquissimo tempore, Brennus Rex Gallorum, qui apud Senonas vrbem regnabat, cum trecentis millibus Gallorum Senonum ad Italiam venit, eamque vsque ad Seno-Galliam, quæ à Gallis Senonibus vocitata est, occupauit. Causa autem cur Galli in Italiam venerint, hæc fuisse describitur. Dum enim vinum degustassent ab Italia delatum, auiditate vini illecti, ad Italiam transierunt. Horum centum millia non longe à Delphos insula properantes, Græcorum gladiis extincta sunt. Alia vero centum millia in Galatiam ingressa, primū Gallo-Græci, postea vero Galatæ appellati sunt. Et hi sunt quibus doctor gentium scripsit Epistolam Paulus. Centum millia quoque Gallorum, quæ in Italia remanserunt, Ticinum, Mediolanumque, Pergamum, Brexiamque construentes, Cisalpinæ Galliæ regioni nomen dederunt. Istique sunt Galli Senones, qui olim vrbem Romuleam inuaserunt. Sicut enim dicimus Galliam Transalpinā, quæ vltra Alpes habetur: Sic Galliam hac parte quæ infra Alpes est, vocitamus Cisalpinā.

CAP.

CAP. XXIII.

Italia quoque quæ has prouincias continet, ab Italo Siculorum duce, qui eam antiquitus inuasit, nomen accepit. Siue ob hoc Italia dicitur, quia magni in ea boues, hoc est, Itali habentur. Ab eo namque quod est Italus, per diminutionem licet vna litera addita, altera immutata, vitulus appellatur.

CAP. XXIIII.

Italia etiam Ausonia dicitur, ab Ausono Vlyssis filio. Primitus tamen Beneuentana regio hoc nomine appellata est, postea vero tota sic cœpit Italia vocitari. Dicitur quoque etiam Latium Italia, pro eo quod Saturnus Iouem filium suum fugiens, intra eam inuenisset latebram. Igitur postquam de Italiæ prouinciis, vel ipsius nomine, intra quam res gestas describimus, sufficienter est dictum, nunc ad historiæ ordinem redeamus.

CAP. XXV. XII.

Alboin igitur Liguriam introiens, indictione ingrediente tertia, tertio Nonas Septembris, sub temporibus Honorati Archiepiscopi, Mediolanum ingressus est. Dehinc vniuersas Liguriæ ciuitates, præter has quæ in littore ma-

ris sunt positæ, cepit. Honoratus vero Archiepiscopus Mediolanum deserens, ad Genuensem vrbem confugit. Paulus quoque Patriarcha, annis duodecim sacerdotium gerens, ab hac luce subtractus est, regendamque Ecclesiam Probino reliquit.

CAP. XXVI.

Ticinensis eo tempore ciuitas vltra tres annos obsidionem perferens, se fortiter continuit: Langobardorum exercitu non procul iuxta eam ab occidentali parte residente. Interim Alboin eiectis militibus inuasit omnia, vsque ad Tusciam, præter Romam & Rauennam, vel aliqua castella quæ erant in littore maris constituta. Nec erat tunc virtus Romanis, vt resistere possent, quia & pestilentia, quæ sub Narsete facta est, plurimos in Liguria & Venetiis extinxerat, & post annum quem diximus fuisse vbertatis, fames nimia ingruens, vniuersam Italiam deuastabat. Certum est autem tunc Alboin multos secum ex diuersis, quas vel alij reges, vel ipse ceperat, gentibus ad Italiam adduxisse, vnde vsque hodie eorum in quibus habitant vicos, Gepidos, Bulgares, Sarmatas, Pannonios, Suauos, Noricos, siue aliis huiuscemodi nominibus appellamus.

CAP.

CAP. XXVII. XIII.

At vero Ticinensis ciuitas post tres annos & aliquot menses obsidionem perferens, tandem se Alboin & Langobardis obsidentibus tradidit. In quam cum Alboin per portam quæ dicitur Sancti Iohannis, ab Orientali vrbis parte introiret, equus eius in portæ medio concidens, quamuis calcaribus stimulatus, quamuis hinc inde ab stratore verberibus cæsus, non poterat eleuari. Tunc vnus ex eisdem Langobardis, taliter regem allocutus est, dicens: Memento domine Rex, quale votum vouisti. Frange tam durum votū, & ingredieris vrbem. Vere etenim Christianus est populus in hac ciuitate. Siquidem Alboin vouerat, quod vniuersum populum, quia se tradere noluisset, gladio extingueret. Qui postquam tale votum dirumpens, ciuibus indulgentiam promisit, mox equus eius consurgens, ipse ciuitatem ingressus, nulli læsionem inferens, in sua promissione permansit. Tunc ad eum omnis populus in palatium, quod quondam Rex Theudericus construxerat concurrens, post tantas animum miserias, de spe iam fidus futura, cœpit releuare.

XIIII. CAP. XXVIII.

Qui Rex postquam in Italia tres annos, & sex menses regnauit, insidiis suæ coniugis interemptus est. Causa autem interfectionis eius, hæc fuit. Cum in conuiuio, vltra quam oportuerat, apud Veronam lætus resideret, cum poculo quod de capite Cunimundi regis sui soceri fecerat, reginæ ad bibendum vinum dari præcepit, atque eam vt cum patre suo lætanter biberet, inuitauit. Hoc ne cui videatur impossibile, veritatem in Christo loquor, ego hoc poculum vidi in quodam die festo, Ratchis principem vt illud conuiuis suis ostentaret, manu tenentem. Igitur Rosemunda vbi rem animaduertit, altum concipiens in corde dolorem, quem compescere non valens, mox in mariti necem, patris funus vindicatura exarsit. Consiliumque mox cum Helmichis, qui regis Schilpor, hoc est armiger, & collactaneus erat, vt regem interficeret, init. Qui reginæ persuasit, vt ipsa Peredeo, qui erat vir fortissimus, in hoc consilium adsciret. Peredeo cum reginæ suadenti tanti nefas consensum adhibere nollet, illa se noctu in lectulo suæ Vestiariæ, cum qua Peredeo stupri consuetudinem habebat, supposuit, vbi Peredeo rem nescius veniens cum regina concubuit.

buit. Cumque illa, patrato iam ſcelere, ab eo quæreret, quam ſe eſſe existimaret, & ipſe nomen ſuæ amicæ, quam eſſe putabat, nominaſſet, Regina ſubiunxit: Nequaquam vt putas, ſed ego Roſemunda ſum, inquit. Certe nunc talem rem Peredeo perpetratam habes, vt aut tu Alboin interficias, aut ipſe te ſuo gladio extinguat. Tunc ille intellexit malum quod fecit, & qui ſponte noluerat, tali modo in regis necem coactus aſſenſit. Tunc Roſemunda, dum ſe Alboin meridie ſopori dediſſet, magnum in Palatio ſilentium fieri præcipiens, omnia alia arma ſubtrahens, ſpatham illius ad lectuli caput, ne tolli aut euaginari poſſet, fortiter colligauit, & iuxta conſilium Helmichis Peredeo interfectorem, omni beſtia crudelior, introduxit. Alboin ſubito de ſopore expergefactus, malum quod imminebat intelligens, manum citius ad ſpatham porrexit, quam ſtrictius religatam extrahere non valens, apprehenſo tamen ſcabello ſuppedaneo, ſe cum eo per aliquod ſpatium defendit. Sed heu proh dolor, vir bellicoſiſſimus & ſummæ audaciæ, nihil contra hoſtem præualens, quaſi vnus de inermibus interfectus eſt, vniuſque mulierculæ conſilio periit, qui per tot hoſtium ſtrages bello famoſiſſimus extitit. Cuius corpus cum maximo Langobardorum fletu &

lamentis, ſub cuiuſdam ſcalæ adſcenſu, quæ palatio erat contigua, ſepultum eſt. Fuit autem ſtatura procerus, & ad bella peragenda toto corpore coaptatus. Huius tumulum noſtris in diebus Giſelbertus, qui dux Veronenſium fuerat, aperiens, ſpatham eius, & ſi quid in ornatu ipſius inuentum fuerat, abſtulit. Qui ob hanc cauſam vanitate ſolita apud indoctos homines, Alboin ſe vidiſſe, iactabat.

XV. CAP. XXIX.

Igitur Helmichis extincto Alboin, regnum eius inuadere conatus eſt: ſed minimè potuit, quia Langobardi nimium de morte illius dolentes, eum moliebantur extinguere. Statimque Roſemunda Longino Præfecto Rauennæ mandauit, vt citius nauem dirigeret, quæ eos ſuſcipere poſſet Longinus tali nuntio lætus effectus, feſtinanter nauem direxit, in quam Helmichis cum Roſemunda iam ſua coniuge, noctu fugientes ingreßi ſunt, auferenteſque ſecum Albſuindam regis filiam, & omnem Langobardorum theſaurum, velocius Rauennam peruenerunt. Tunc Longinus Præfectus ſuadere cœpit Roſemundæ, vt Helmichis interficeret, & eius ſe nuptiis copularet. Illa, vt erat ad omnem nequitiam facilis, dum optat Rauennatium domina

mina fieri, ad tantum perpetrandum facinus assensum dedit, atque dum Helmichis se in balneo ablueret, egredienti ei de lauacro, veneni poculum, quod salutis esse asseuerabat, propinauit. Ille vbi sensit se mortis poculum bibisse, Rosemundam, euaginato super eam gladio, quod reliquum erat bibere coëgit. Sicque dei omnipotentis iudicio interfectores iniquissimi vno momento perierunt.

CAP. XXX. XVI.

His ita peremptis, Longinus præfectus Albsuindam cum Langobardorum thesauris Constantinopolim ad Tiberium imperatorem direxit. Affirmant aliqui etiam Peredeum pariter cum Helmichis & Rosemunda Rauennam venisse, atque exinde cum Albsuinda Constantinopolim directum esse, ibique in spectaculo populi coram Imperatore leonem miræ magnitudinis occidisse. Cui, vt ferunt, ne aliquid malignum in regia vrbe, quia vir fortis erat, moliretur, iussu Imperatoris oculi euulsi sunt. Qui sibi post aliquod tempus duos cultellos aptauit, quibus in vtrisque suis manicis absconsis, palatium petiit, atque se quædam ad Augusti vtilitatem, si ad eum intromitteretur locuturum promisit. Ad quem Augustus duos sibi familia-

res, qui eius verba susciperent, patricios misit. Qui cũ ad Peredeum venissent, ille ad eos, quasi aliquid eis secretius dicturus propius accessit, atque ambos vtraque manu gladiis, quos absconsos habebat, fortiter vulnerauit, ita vt statim in terram corruerent & expirarent. Sic Samsonis illius fortissimi ex aliqua parte non absimilis, suas iniurias vltus est, & pro amissione duorum luminum, duos Imperatori viros vtilissimos interemit.

XVII. CAP. XXXI.

Langobardi vero apud Italiam, omnes communi consilio Clepb nobilissimum de suis virum, in vrbe Ticinensium sibi regem statuerunt. Hic multos Romanorum viros potentes, alios gladio extinxit, alios ab Italia exturbauit. Iste cum annum vnum & sex menses, cum Massana sua coniuge, regnum obtinuisset, à puero de suo obsequio gladio iugulatus est.

XVIII. CAP. XXXII.

Post cuius mortem Langobardi per annos decem regem non habentes sub ducibus fuerunt. Vnusquisq; enim ducũ suam ciuitatẽ obtinebat. Zaban Ticinum: Vuaillari Bergamum: Alachis Brixiam: Euin Tridentum: Gisulfus Forum-

Iulij. Sed & alij extra hos in suis vrbibus triginta duces fuerunt. His diebus multi nobilium Romanorũ ob cupiditatem interfecti sunt, reliqui vero per hostes diuisi, vt tertiam partem suarum frugum Langobardis persoluerent, tributarij efficiuntur. Per hos Langobardorum duces septimo anno ab aduentu Albuuin, & totius gentis, spoliatis Ecclesiis, sacerdotibus interfectis, ciuitatibus subrutis, populisque, qui more segetum excreuerant, extinctis, exceptis his regionibus, quas Albuuin ceperat, Italia ex maxima parte capta, & à Langobardis subiugata est.

Explicit liber secundus, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI TERTII.

Quomodo

CAP.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER TERTIVS

De gestis Langobardorum.

1. CAP. I.

IGITVR *aliquanti ex ducibus Langobardorum, cum valido exercitu Gallias ingrediuntur. Horum aduentum vir dei Hospitius, qui apud Niceam erat inclusus, sancto sibi reuelante spiritu, longe ante praeuidit, eiusdemque vrbis ciuibus quae mala imminerent praedixit. Erat enim vir iste magnae abstinentiae, & probabilis vitae, qui constrictus carnem catenis ferreis, induto desuper cilicio, solo pane in cibo cum paucis dactylis vtebatur. In diebus autem quadragesimae, radicibus herbarum Ægyptiarum, quibus Eremitae vtuntur, exhibentibus sibi negotiatoribus, alebatur. Per hunc dominus magnas virtutes operari dignatus est, quae scriptae habentur in libris venerabilis viri Gregorij Turonensis Episcopi. Igitur vir iste sanctus aduentum Langobardorum in Gallias hoc modo praedixit. Venient, inquit, Langobardi in Gallias, & deuastabunt ciuitates septem, eo quod increuerit malitia eorum in cōspectu Domini. Est*

enim

enim omnis populus periuriis deditus, furtis obnoxius, rapinis intentus, homicidiis promptus, in quibus non est iustitiæ fructus. Non decimæ dantur, non pauper alitur, non tegitur nudus, non suscipitur hospitio peregrinus. Ideo hæc plaga ventura est super populum istum. Monachis quoque suis præcipiens dixit: Abscedite vos à loco isto, auferentes vobiscum quæ habetis. Ecce enim gens appropiat quam prædixi. Dicentibus illis, Non relinquemus te sanctissime pater, ait. Nolite timere pro me. Futurum est enim vt iniurias inferant mihi; sed non nocebunt vsque ad mortem.

CAP. II.

Discedentibus autem monachis, aduenit exercitus Langobardorum. Qui dum cuncta quæ repererat, vastaret, ad locum vbi vir sanctus inclusus erat, peruenit. At ille per fenestram turris se eis ostendit. Illi vero circumeuntes turrim, dum aditum quærerent, per quem ad eum ingredi possent, & minime inuenirent, duo ex eis adscendentes tectum discooperuerunt illud. Et videntes eum cinctum catenis, indutumque cilicio, dicunt: Hic malefactor est, & homicidium fecit, ideo in his ligaminibus vinctus tenetur. Vocatoque interprete, sciscitan-

tur ab eo quid mali fecerit, vt tali supplicio artaretur. At ille fatetur se homicidam esse, omniumque criminum reum. Tunc vnus extracto gladio, vt eius caput amputaret, mox eius dextra in ipso ictu diriguit, nec eam ad se potuit reuocare. Qui relictum gladium terræ deiecit. Hæc videntes socij eius, clamorem in cælo dederunt, flagitantes à sancto, vt quid eis agendum esset, clementer insinuaret. Ipse vero imposito salutis signo, arens brachium sanitati restituit. Langobardus autem qui sanatus fuerat, & ad fidem Christi conuersus, statim clericus, deinde monachus effectus est, atque in eodem loco, vsque ad finem vitæ suæ, in dei seruitio permansit. Beatus vero Hospitius dum Langobardis Dei verbum loqueretur, duo duces, qui eum venerabiliter audierunt, incolumes patriæ redditi sunt; quidam vero, qui eius verba despexerant, in ipsa prouincia miserabiliter perierunt.

II. CAP. III.

Igitur deuastantibus Langobardis Gallias, Amatus Patricius prouinciæ, qui Guntramno Regi Francorum parebat, contra eos exercitum duxit, commissoque bello terga vertit, ibique extinctus est. Tantamque stragem tunc Langobardi de Burgundionibus fecerunt, vt non possit col-

ſit colligi numerus occiſorum. Ditatique inæſtimabili præda, ad Italiam reuertuntur.

CAP. IIII.

Quibus diſcedentibus Ennius, qui & Mummulus, accerſitus à rege patriciatus honorem emeruit. Irruentibus iterum Langobardis in Gallias, & vſque Muſtiaſcalmes accedentibus, qui locus Ebredunenſi adiacet ciuitati, Mummulus exercitum mouit, & cum Burgundionibus illic proficiſcitur. Circumdatiſque Langobardis cum exercitu, factis etiam conciſis per deuia ſiluarum, irruit ſuper eos, multoſque ex eis interfecit. Nonnullos vero cepit, & regi ſuo Guntramno direxit. Langobardi quoque his patratis, ad Italiam ſunt regreſſi.

CAP. V. III.

Poſt hæc Saxones, qui cum Langobardis in Italiam venerant, in Gallias perrumpunt, & intra territorium Rhegenſe, id eſt, apud Stablonem villam, caſtra conſtituunt, diſcurrentes per villas vrbium vicinarum, diripientes prædas, abducentes captiuos, vel etiam cuncta vaſtantes. Quod cum Mummulus comperiſſet, ſuper eos cum exercitu irruit, multoſque ex eis interfecit, ac donec nox finem faceret, cædere non

cessauit. Ignaros enim repererat homines, & nihil de iis quæ acciderant autumantes. Mane autem facto statuunt Saxones exercitum, præparantes se fortiter ad bellum; sed intercurrentibus nuntiis pacem fecerunt. Datisque muneribus Mummulo, relictis captiuis & vniuersa præda, ad Italiam reuertuntur.

CAP. VI.

Igitur regreßi Saxones in Italiam, assumtis secum vxoribus atque paruulis suis, cum omni suppellectili, rursum ad Gallias deliberant venire, scilicet vt à Sigisberto rege suscepti, eius poßint adiutorio ad patriam remeare. Certum est autem hos Saxones ideo ad Italiam cum vxoribus & paruulis aduenisse, vt in ea habitare deberent. Sed quantum datur intelligi, noluerunt Langobardorum imperiis subiacere. Sed neque eis à Langobardis permissum est in proprio iure subsistere, ideoque æstimantur ad suam patriam repedasse. Hi Gallias ingressuri, duos ex se cuneos faciunt, & vnus quidem cuneus per Niceam vrbem, alter vero per Ebredunum ingressus est, illa reuertens via, quam anno superiore tenuerat. Hi quia tempus meßium erat, colligentes ac triturantes frumenta comedebant, ac suis animantibus ad esum præbebant. Deprædabantur

tur pecora, ſed nec ab incendiis abſtinebant. Qui cum ad Rhodanũ amnem perueniſſent, vt tranſmeato eo regno ſe Sigisberto conferrent, occurrit eis Mummulus cum valida multitudine. Tunc illi viſo eo valde timentes, datis pro redemptione ſua multis auri numiſmatibus, Rhodanum tranſire permiſſi ſunt. Qui dum ad Sigisbertum regem pergunt, multos in itinere negotiatione ſua deceperunt, venundantes regulas æris, quæ ita neſcio quomodo erant colorata, vt auri probati atque examinati ſpeciem ſimularent. Vnde nonnulli hoc dolo ſeducti, dantes aurum & æs accipientes, pauperes ſunt effecti. Peruenientes tandem ad regem Sigisbertum, ad locum vnde prius egreſſi fuerant, redire permiſſi ſunt.

CAP. VII.

Qui dum ad ſuam patriam veniſſent, inuenerunt eam à Suauis & aliis gentibus, ſicut ſupra commemorauimus retineri. Contra quos inſurgentes, conati ſunt eos deſtruere ac delere. At illi obtulerunt eis tertiam partem regionis, dicentes: Simul poſſumus viuere, & ſine colliſione communiter habitare. Cumque illi nullo modo acquieſcerent, debinc obtulerunt eis medietatem; poſt hæc duas partes, ſibi tantum ter-

tiam reseruantes. Nolentibus autem illis, obtulerunt cum terra etiam omnia pecora, tantum vt à bello cessarent. Sed nec iis Saxones adquiescentes, certamen expetunt, atque inter se ante certamen, qualiter vxores Suauorum diuiderent, statuunt. Sed non eis vt putabant, euenit. Nam commisso prælio, viginti millia ex eis interempta sunt... Suauorum vero quadringenti octoginta ceciderunt, reliqui vero victoriam capiunt. Sex millia quoque Saxonum, qui bello superfuerant, deuouerunt se neque barbam neque capillos incisuros, nisi se de hostibus Suauis vlciscerentur. Qui iterum pugnam aggredientes, vehementer adtriti sunt, & sic à bello quieuerunt.

IIII. CAP. VIII.

Post hæc tres Langobardorum duces, id est, Amo, Zaban ac Rhodanus, Gallias irruperunt. Et Amo quidem Ebredunensem carpens viam, vsque Machouillam, quam Mummulus munere Regis meruerat, accessit, ibiq; tentoria fixit. Zaban vero per Diensem descendens vrbem, vsque Valentiam venit. Rhodanus autem Gratianopolim aggressus est. Et Amo quidem Arelatensem debellauit prouinciam, cum vrbibus quæ circumsitæ sunt, & vsque ad ipsum Lapideum campum, qui adiacet vrbi Massiliensi, accedens,

accedens, uniuersa quæ reperire poterat depopulatus est. Aquinensibus autem obsidionem parans, viginti duabus libris acceptis argenti, ab eodem loco discessit. Rhodanus quoque & Zaban, pari modo incendiis & rapinis, loca ad quæ accesserant, demoliti sunt. Quæ cum Mummulo Patritio perlata fuissent, cum valida manu veniens primum cum Rhodano, qui Gratianopolim debellabat, conflixit, & multos de eius exercitu peremit, ipsumq; Rhodanum lancea vulneratum, ad montium excelsa fugere compulit. Qui exinde cum quingentis viris, qui ei remanserant, per deuia siluarum prorumpens, ad Zaban, qui tunc Valentiam vrbem obsidebat, peruenit, eique omnia quæ acta fuerant, nunciauit. Qui pariter dum ad Ebredunensem vrbem omnia deprædantes venissent, ibi eis Mummulus cum innumero exercitu occurrit, commissoque prælio eosdem vicit. Tunc Zaban & Rhodanus Italiam repetentes, Secusium deuenere. Quam vrbem Sisinnius magister tunc militum, à parte retinebat Imperatoris. Ad quem puer Mummuli aduenicns, literas ei directas à Mummulo porrexit, eumque citius aduentare dixit. Quo comperto Zaban & Rhodanus exinde mox ad propria discesserunt. His auditis Amo, collecta omni preda, Italiam rediturus proficiscitur, sed

resistentibus niuibus, prædam ex magna parte relinquens, vix cum suis Alpinum tramitem erumpere potuit, & sic ad patriam peruenit.

CAP. IX.

His diebus aduenientibus Francis, Anagnis castrum, quod super Tridentum, in confinio Italiæ positum est, se eisdem tradidit. Quam ob causam comes Langobardorum de Lagare Ragilo nomine, Anagnis veniens deprædatus est. Qui cum de præda reuerteretur, in campo Rotaliano ab obuio sibi duce Francorum Chramnichis, cum pluribus è suis peremptus est. Qui Chramnichis non multum post tempus Tridentum veniens deuastauit. Quem subsequens Euin Tridentinus Dux, in loco qui Salurnis dicitur, suis cum sociis interfecit, prædamque omnem, quam ceperat, excussit. Expulsisque Francis Tridentinum territorium recepit.

CAP. X.

Hoc tempore Sigisbertus Rex Francorum occisus est; fraude Hilperici germani sui, cum quo bellum inierat. Regnumque eius Childebertus eiusdem filius adhuc puerulus, cum Brunhilde matre regendum suscepit. Euin quoque Dux Tridentinorum, de quo præmisimus, accepit vxorem filiam Garibaldi Baioariorum regis.

CAP.

CAP. XI.

Per hæc tempora apud Constantinopolim, vt supra præmissum est, Iustinus minor regnabat, vir omni auaritiæ deditus, contemptor pauperum, senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, vt arcas iuberet ferreas fieri, in quibus ea quæ rapiebat auri talenta congereret. Quem etiam ferunt in hæresin Pelagianam dilapsum. Hic cum à diuinis mandatis aurem cordis auerteret, iusto dei iudicio, amisso rationis intellectu, amens effectus est. Hic Tiberium Cæsarem adsciuit, qui eius palatiũ vel singulas prouincias gubernaret; hominem iustum, vtilem, strenuum, sapientem, eleemosynarium, in iudiciis æquum, in victoriis clarum, & quod his omnibus supereminet, verissimum Christianum. V.

Hic cum multa de thesauris, quos Iustinus aggregauerat, pauperibus erogaret, Sophia Augusta frequentius eum increpabat, quod Rempublicam redegisset in paupertatem, dicens: Quod ego multis annis congregaui, tu infra paucum tempus prodige dispergis. Aiebat autem ille: Confido in domino, quia non deerit pecunia fisco nostro, tantũ vt pauperes eleemosynam accipiant, vt captiui redimantur. Hoc est enim magnum thesaurum facere, dicente domino; Thesauri- IV

zate vobis thesauros in cœlo, vbi neque ærugo, neque tinea corrumpit, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his quæ tribuit dominus, congregemus in cælo thesauros, & dominus nobis augere dignabitur in sæculo. Igitur Iustinus cum vndecim annis regnasset, amentiam quam incurrerat, tandem cum vita finiuit. Bella sane quæ per Narsetem patricium Gothis vel Francis illata, superius per anticipationem diximus, huius temporibus gesta sunt. Denique & cum Roma temporibus Benedicti Papæ, vastantibus omnia per circuitum Langobardis, famis penuria laboraret, multa millia frumenti nauibus ab Ægypto dirigens, eam suæ studio misericordiæ releuauit.

VI. CAP. XII.

Mortuo ergo Iustino, Tiberius Constantinus, Romanorum regum quinquagesimus, sumsit imperium. Hic cum, vt superius diximus, sub Iustino adhuc Cæsare palatium regeret, & multas cotidie eleemosynas faceret, magnam ei dominus auri copiam subministrauit. Nam deambulans per Palatium, vidit in pauimento domus tabulam marmoream, in qua erat crux dominica sculpta, & ait: Crucem domini qua frontem nostram & pectora munire debemus,

cccc

ecce eam sub pedibus conculcamus. Et citius dicto iußit eandem tabulam auferri. Defossaque tabula atque erecta, inueniunt subter & aliam hoc signum habentem. qui & ipsam iußit auferri. Qua amota, reperiunt & tertiam, iussuque eius cum hæc fuisset ablata, inueniunt magnum thesaurum, habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum, pauperibus adhuc abundantius quam consueuerat, largitur. Narses quoque patricius Italiæ, cum in quadam ciuitatē, intra Italiam, domū magnam haberet, cum multis thesauris ad supra memoratam vrbem aduenit. Ibique in domo sua occulte cisternam magnam fodit, in qua multa millia centenariorum auri argentique reposuit. Interfectisque omnibus consciis, vni tantummodo seni hæc per iuramentum ab eo exigens, commendauit. Defuncto vero Narsete, supradictus senex ad Cæsarem Tiberium veniens, dixit: Si inquit, mihi aliquid prodest, magnam rem tibi Cæsar dicam. Cui ille: Dic ait quod vis, proderit enim tibi, si quid nobis profuturum esse narraueris. Thesaurum inquit, Narsetis habeo reconditum, quod in extremo vitæ positus celare non possum. Tunc Cæsar Tiberius gauisus, mittit vsque ad locum pueros suos, præcedentem vero senem hi sequuntur attoniti. Peruenientesque

tesque ad cisternam, deopertam ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum est, vt per multos dies vix à deportantibus potuisset euacuari. Quæ ille penè omnia secundum suum morem erogatione largiflua dispensauit egenis. Hic cum Augustalem coronam accepturus esset, eumq; iuxta consuetudinem ad spectaculum circi populus exspectaret, insidias ei præparans, vt Iustinianum, Iustini nepotem, ad dignitatem Imperatoriam sublimaret, ille per loca sancta prius procedens, dehinc vocato ad se Pontifice vrbis, cum consulibus ac Præfectis Palatium ingressus, indutus purpura, diademate coronatus, throno imperiali impositus, cũ immensis laudibus in regni gloria cõfirmatur. Quod eius aduersarij audientes, nihilq; ei, qui in Deo spem suã posuerat, officere valentes, magno sunt confusionis pudore cooperti. Transactis autem paucis diebus, adueniens Iustinianus, pedibus se proiecit Imperatoris, ob meritum gratiæ, quindecim ei auri centenaria deferens. Quem ille secundum patientiæ suæ ritum colligens, sibi in Palatio adsistere iussit. Sophia vero Augusta immemor promissionis, quam quondam in Tiberiũ habuerat, insidias ei tentauit ingerere. Procedente autem eo ad villam, vt iuxta ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam iocundaretur, vocato

clam

clam Iustiniano voluit cum sublimare in regno. Quo comperto Tiberius cursu veloci Constantinopolim regreditur, apprehensamque Augustam omnibus thesauris spoliauit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens. Segregatisque pueris eius ab ea, alios de fidelibus suis posuit, qui ei parerent, mandans vt nullus prorsus de anterioribus, ad eam haberet accessum. Iustinianum vero verbis solummodo increpatum, tanto in posterum amore dilexit, vt filio eius filiam suam promitteret, rursumque filio suo filiam eius expeteret. Sed hæc res quam ob causam nescio, minime ad effectum peruenit. Huius exercitus ab eo directus Persas potentissime debellauit, victorque regrediens, tantam molem prædæ, cum viginti pariter Elephantis detulit, vt humanæ crederetur posse sufficere cupiditati.

XIII. VII.

Ad hunc Hilpericus Francorum rex suos legatos dirigens, multa ab eo ornamenta, aureos etiam singularum librarum suscepit, habentes ex vna parte effigiem Imperatoris, & perscriptum in circulo, TIBERII CONSTANTINI PERPETVI AVGVSTI. & ab alia parte habentes quadrigam & adscensorem, continentes scriptum: GLORIA ROMANORVM. Huius in die-

in diebus beatus Gregorius Diaconus, qui post Papa extitit, cum esset Apocrisiarius, apud eandem regiam vrbem, Morales libros composuit, Eutychiumque eiusdem vrbis Episcopum, de resurrectione errantem, in conspectu eiusdem Augusti superauit. Hac etiam tempestate Faroald primus Spoletanorum dux, cum Langobardorum exercitu classem inuadens, opulentam vrbem, spoliatam cunctis diuitiis nudam reliquit.

CAP. XIIII.

Mortuo vero apud Aquileiam Patriarcha Probino, qui Ecclesiam vnum rexerat annum, eidem Ecclesiæ sacerdos Helias præficitur.

CAP. XV.

Tiberius igitur Constantinus, postquam Imperium septem rexerat annis, sentiens sibi diem mortis imminere, vna cum consilio Sophiæ Augustæ, Mauricium genere Cappadocem, virum strenuum, ad imperium elegit, ornatamq; suam filiam regalibus ornamentis ei eam tradidit, dicens: Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum, vtere eo felix, memor semper vt æquitate & iustitia delecteris. Hæc postquam dixit, de hac luce ad æternam patriam migrauit, magnum luctum populis de sua morte relinquens.

Fuit

Fuit enim summæ bonitatis, in eleemosynis promptus, in iudiciis iustus, in iudicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens, ipse quoque est dilectus à cunctis. Quò defuncto Mauricius indutus purpura, redimitus diademate, ad circum processit, acclamatisque sibi laudibus, largitus populo munera, primus ex Græcorum genere in Imperio confirmatus est.

CAP. XVI. VIII.

At vero Langobardi, cum per annos decem sub potestate ducum fuissent, tandem communi consilio Authari Clephonis filium supra memorati principis, regem sibi statuerunt. Quem etiam ob dignitatem Flauium appellauerunt, quo prænomine omnes, qui postea fuerunt, Langobardorum reges feliciter vsi sunt. Huius in diebus ob restaurationem regni, duces qui tunc erant, omnem substantiarum suarum medietatem regalibus vsibus tribuunt, vt esse possit vnde Rex ipse, siue qui ei adhærerent, eiusque obsequiis per diuersa officia dediti, alerentur. Populi tamen aggrauati, per Langobardos hospites partiuntur. Erat sane hoc mirabile in regno Langobardorum, nulla erat violentia, nullæ struebantur insidiæ. Nemo aliquem iniuste angariabat,

gariabat, nemo spoliabat. Non erant furta, non latrocinia, vnusquisque quo libebat, securus sine timore pergebat.

CAP. XVII.

Hoc tempore Mauricius Imperator, Childeberto regi Francorū quinquaginta milia solidos per legatos suos ob hoc direxit, vt cum exercitu super Langobardos irrueret, eosque de Italia exterminaret. Qui cum innumera Francorum multitudine, in Italiam subito introiuit. Langobardi vero in ciuitatibus communientes se, intercurrentibus legatis, oblatisque muneribus, pacem cum Childeberto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito Imperator Mauricius, quia cum Langobardis fœdus inierat, solidos quos ei ob Langobardorum detrimentum dederat, repetere cœpit. Sed ille suarum virium potentia fretus, pro hac re nec responsum reddere voluit.

CAP. XVIII.

His ita gestis Authari rex Brexillum ciuitatem, super Padi marginem sitam, expugnare aggressus est, in quam Droctulf dux à Langobardis confugerat, seque partibus Imperatoris tradens, sociatus militibus Langobardorum exercitui fortiter resistebat. Iste ex Suauorum, hoc est, Ale-

est, Alemannorum gente oriundus, inter Langobardos creuerat, & quia erat forma idoneus, ducatus honorem meruerat. Sed cum occasionem vlciscendæ suæ captiuitatis repperit, contra Langobardorũ illico arma surrexit. Aduersus quem Langobardi grauia bella gesserunt: tandemque eum cum militibus, quos iuuabat exuperantes, Rauennam cedere compulerunt. Brexillus capta est, muri quoque eius ad solum vsque destructi sunt. Post hæc Authari rex cum Smaragdo Patricio, qui tunc Rauennæ præerat, vsque in annum tertium pacem fecit.

CAP. XIX. IX.

Huius sane Droctulft, de quo præmisimus, adminiculo, sæpè Rauennatium milites, aduersum Langobardos dimicarunt. Extructaque classe Langobardos, qui classe vrbem tenebant, hoc adiuuante pepulerunt. Cui cum vitæ explesset terminum, honorabile sepulchrum ante limina beati Vitalis martyris tribuentes, tali eius laudes epitaphio extulerunt:

Clauditur hoc tumulo, tantum sed corpore, Droctulf.
Nam meritis tota viuit in vrbe suis.
Cum Bardis fuit ipse quidem, nam gente Suauus;
Omnibus & populis inde suauis erat.

Terribilis visu facies, sed mente benignus,
  Longaque robusto pectore barba fuit.
Hic & amans semper Romana & publica signa,
  Vastator gentis adfuit ipse suæ.
Contempsit caros, dum nos amat ille, parentes,
  Hanc patriam reputans esse Rauenna suam.
Huius prima fuit Brexelli gloria capti,
  Quo residens cunctis hostibus horror erat.
Qui Romana potens valuit post signa iuuare
  Vexillum primum Christus habere dedit.
Inde etiam retinet dum classem fraude Feroaldus
  Vindicet vt classem, classibus arma parat.
Puppibus exiguis decertans amne Badrino,
  Bardorum innumeras vicit & ipse manus.
Rursus & in terris Auarem superauit Eois,
  Conquirens dominis maxima palma suis.
Martyris auxilio Vitalis fultus ad istos
  Peruenit, victor sæpè triumphat ouans.
Cuius & in templis petiit sua membra iacere,
  Hæc loca post mortem bustis habere iuuat.
Ipse sacerdotem moriens petit ista Iohannem,
  His rediit terris cuius amore pio.

X. CAP. XX.

Denique post Benedictum Papam, Pelagius Romanæ Ecclesiæ Pontifex, absque iussione principis ordinatus est, eo quod Langobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam à Roma progredi. Hic Pelagius Heliæ Aquileiensi Episcopo, nolenti tria capitula Calcedonensis

ensis Synodi suscipere, Epistolam satis vtilem misit, quam Beatus Gregorius, cum esset adhuc Diaconus, conscripsit.

Cap. XXI.

Interea Childebertus Rex Francorum, bellum aduersum Hispanos gerens, eosdem acie superauit. Causa autem huius certaminis ista fuit: Childebertus Rex Ingundem sororem suam Herminigildo, Leuuigildi Hispanorum regis filio, in coniugium tradiderat. Qui Herminigildus prædicatione Leandri Episcopi Hispalensis, atque adhortatione suæ coniugis, ab Arriana Hæresi, qua pater suus languebat, ad catholicam fidem conuersus fuerat, quem pater impius, in ipso sacrato Paschali die, securi percussum interemerat. Ingundis vero post mariti & martyris funus, de Hispaniis fugiens, dum Gallias repedare vellet, in manus militum incidens, qui in limite aduersum Hispanos Gothosque residebant, cum paruo filio capta, atque in Siciliam deducta est, ibique diem clausit extremum. Filius vero eius Imperatori Mauricio Constantinopolim est transmissus.

Cap. XXII.

Rursum Mauricius Augustus, legatos ad Childebertum mittens, eum vt contra Lango-

bardos in Italiam exercitum dirigeret persuasit. Childebertus existimans suam adhuc germanam apud Constantinopolim viuere, legatis Mauricij acquiescens, vt suam posset sororem recipere, iterum aduersum Langobardos Francorum exercitum ad Italiam direxit. Contra quos dum Langobardorum acies properarent, Franci & Alamanni dissensionem inter se habentes, sine vllius lucri conquisitione, ad patriam sunt reuersi.

XI. CAP. XXIII.

Eo tempore fuit aquæ diluuium in finibus Venetiarum & Liguriæ, seu ceteris regionibus Italiæ, quale post Noë tempus creditur non fuisse. Factæ sunt lauinæ possessionum seu villarum, hominumque pariter & animantium magnus interitus. Destructa sunt itinera, dissipatæ sunt viæ, tantumque Atesis fluuius tunc excreuit, vt circa Basilicam Beati Zenonis martyris, quæ extra Veronensis vrbis muros sita est, vsque ad superiores fenestras aqua pertingeret, licet Beatus Gregorius post Papa scripsit, in eandem Basilicam aquam minime introiisse. Vrbis quoque eiusdem Veronensis muri ex parte aliqua eadem sunt inundatione subruti. Facta est autem hæc inundatio, sexto decimo Kal. Nouembris. Sed & tantæ coruscationes & tonitrua fuerunt, quantæ fieri

fieri vix æſtiuo tempore ſolent. Poſt duos quoque menſes, eadem vrbs Veronenſium, magna ex parte incendio concremata eſt.

CAP. XXIIII.

In hac diluuij effuſione in tantum apud vrbem Romam fluuius Tyberis excreuit, vt aquæ eius ſuper muros vrbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alueum eiuſdem fluminis, cum multa ſerpentium multitudine, Draco etiam miræ magnitudinis per vrbem tranſiens, vſque ad mare deſcendit. Subſecuta ſtatim eſt hanc inundationem grauiſſima peſtilentia, quam inguinariam appellant. Quæ tanta ſtrage populum deuaſtauit, vt de ineſtimabili multitudine, vix pauci remanerent. Primumque Pelagium Papam, virum venerabilem perculit, & ſine mora extinxit. Deinde paſtore interempto, ſeſe per populos extendit.

CAP. XXV.

In hac tanta tribulatione Beatiſſimus Gregorius, qui tunc Leuita erat, à cunctis generaliter Papa electus eſt. Qui dum ſeptiformem Letaniam fieri ordinaſſet, intra vnius horæ ſpatium, dum hi dominum deprecarentur, octoginta ex eis ſubito ad terram corruentes, ſpiritum exhalarunt.

larunt. Septiformis autem letania ideo dicta est, quia omnis vrbis populus à Beato Gregorio in septem partes deprecaturus dominum est diuisus. In primo namque choro fuit omnis clerus; in secundo omnes Abbates cum monachis suis; in tertio omnes Abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes laici; in sexto vniuersæ viduæ; in septimo omnes mulieres coniugatæ. Ideo autem de Beato Gregorio plura dicere obmittimus, quia iam ante aliquot annos eius vitam, deo auxiliante, texuimus. In qua quæcunque dicenda fuerant, iuxta tenuitatis nostræ vires, vniuersa descripsimus.

XII. CAP. XXVI.

Hoc tempore isdem Beatus Gregorius, Augustinum, & Mellitum, & Iohannem, cum aliis pluribus monachis timentibus dominum, in Britanniam misit, eorumque prædicatione ad Christum Anglos conuertit.

CAP. XXVII.

His diebus defuncto Helia Aquileiensi Patriarcha, postquam quindecim annos sacerdotium gesserat, Seuerus huic succedens regendam suscepit Ecclesiam. Quem Smaragdus Patricius veniens de Rauenna in Grados, per semet-

ipsum

ipsum à Basilica extrahens, Rauennam cum iniuria duxit, cum aliis tribus ex Histria Episcopis: id est, Iohanne Parentino, & Seuero, atque Vindemio, nec non etiam Antonio iam sene Ecclesiæ defensore. Quibus comminans exilia, atque violentiam inferens, communicare compulit Iohanni Rauennati Episcopo trium Capitulorum damnatori, qui tempore Papæ Vigilij vel Pelagij, à Romanæ Ecclesiæ desciuerat societate. Exempto vero anno, à Rauenna ad Grados reuersi sunt. Quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri Episcopi eos receperunt. Smaragdus Patricius à Dæmonio non iniuste correptus, successorem Romanum Patricium accipiens, Constantinopolim remeauit. Post hæc facta est Synodus decem Episcoporum in Mariano, vbi receperunt Seuerum Patriarcham Aquileiensem, dantem libellum erroris sui, quia trium capitulorum damnatoribus communicarat Rauennæ. Nomina vero Episcoporum, qui se ab hoc schismate cohibuerunt, hæc sunt: Petrus de Altino clarissimus, Ingenuinus de Sabione, Agnellus Tridentinus, Iunior Veronensis, Horuntinus Vincentinus, Rusticus de Taruisio, Fonteius Feltrinus, Agnellus de Acilio, Laurentius de Lunensis. Cum Patriarcha autem communicauerunt isti Episcopi: Seuerus, Paren.inus,

rentinus, Iohannes Patricius, Vindemius, & Iohannes.

XIII. CAP. XXVIII.

Hac tempestate Rex Authari ad Histriam exercitum misit, cui exercitui Euin Dux Tridentinus præfuit. Qui post prædas & incendia, facta pace in annum vnum, magnam pecuniam regi detulerunt. Alij quoque Langobardi in Insula Amacina, Francionem magistrum militum, qui adhuc de Narsetis parte fuerat, & iam se per viginti annos contin ueerat, obsidebant. Qui Francio post sex menses obsidionis suæ, Langobardis eandem insulam tradidit, ipse vero vt optauerat, dimissus à rege, cũ sua vxore & supellectile Rauennam properauit. Inuentæ sunt in eadem insula diuitiæ multæ, quæ ibi de singulis fuerant ciuitatibus commendatæ.

CAP. XXIX.

At vero Flauius Rex Authari, legatos ad Childebertum misit, petens eius germanam suo matrimonio sociari. Cumque Childebertus acceptis muneribus à Langobardorũ legatis, suam germanam eorum regi se daturum promisisset, aduenientibus tamen Gothorum de Hispania legatis, eandem suam germanam, eo quod gentem illam

illam ad fidem catholicam conuersam fuisse cognouerat, repromisit.

CAP. XXX.

Inter hæc legationem ad Imperatorem Mauricium direxit, mandans ei vt quod prius non fecerat nunc contra Langobardorum gentem bella susciperet, atque cum eius consilio ab Italia remoueret. Qui nihil moratus exercitum suum ad Langobardorum debellationem in Italiam direxit. Cui Authari rex & Langobardorũ acies non segniter obuiam pergunt, proque libertatis statu fortiter confligunt. In ea pugna Langobardi victoriam capiunt, Franci vehementer cæsi, nonnulli capti, plurimi etiam per fugam elapsi, vix ad patriam reuertuntur. Tantaque ibi strages facta est de Francorum exercitu, quanta nusquam alibi memoratur. Mirandum sane est, cur Secundus qui aliqua de Langobardorum gestis scripsit, hanc tantam eorum victoriam prætererit, cum hæc quæ præmisimus de Francorum interitu, in eorum historia hisdem ipsis penè verbis exarata legantur.

CAP. XXXI. XIIII.

Flauius vero rex Authari legatos post hæc ad Baioariã misit, qui Garibaldi eorum Regis filiam

ſibi in matrimonium peterent. Quos ille benigne ſuſcipiens, Theudelindam ſuam filiam Authari ſe daturum promiſit. Qui legati reuertentes cũ hæc Authari nuntiaſſent, ille per ſemetipſum ſuam ſponſam videre cupiens, paucis ſecum, ſed expeditis ex Langobardis adhibitis, vnumque ſibi fideliſsimum, & quaſi ſeniorem ſecum ducens, ſine mora ad Baioariam perrexit. Qui cum in conſpectu Garibaldi regis, iuxta morem legatorum, introducti eſſent, & is qui cum Authari quaſi ſenior venerat, poſt ſalutationem verba, vt moris eſt, intuliſſet, Authari cum à nullo illius gentis cognoſceretur, ad regem Garibaldum propinquius accedens, ait: Dominus meus Authari rex, me proprie ob hoc direxit, vt veſtram filiam ipſius ſponſam, quæ noſtra domina futura eſt, debeam conſpicere, vt qualis eius forma ſit, meo valeam domino certius nuntiare. Cumque rex hæc audiens filiam venire iuſsiſſet, eamque Authari, vt erat ſatis eleganti forma, tacito nutu contemplatus eſſet, eique per omnia ſatis complacuiſſet, ait ad regem: Quia talem veſtræ filiæ perſonam cernimus, vt eam merito noſtram reginam fieri optemus, ſi placet veſtræ poteſtati de eius manu, ſicut nobis poſtea factura eſt, vini poculum ſumere præoptamus. Cumque rex id fieri debere annuiſ-

ſet,

ſet, illa accepto vini poculo, ei prius qui ſenior eſſe videbatur propinauit. Deinde cum Authari, quem ſuum eſſe ſponſum neſciebat, porrexiſſet, ille poſtquam bibit ac poculum redderet, eius manum nemine animaduertente digito tetigit, dextramque ſuam ſibi à fronte per naſum ac faciem produxit. Illa hoc ſuæ nutrici rubore perfuſa nuntiauit. Cui nutrix ſua ait: Iſte niſi ipſe Rex & ſponſus tuus eſſet, te omnino tangere non auderet. Sed interim ſileamus, ne hoc patri tuo fiat cognitum. Re enim vera digna perſona eſt, quæ tenere debeat regnum, & tuo ſociari coniugio. Erat autem tunc Authari iuuenili ætate floridus, ſtatura decens, candido crine perfuſus, & ſatis decorus aſpectu. Qui mox à rege commeatu accepto, iter patriam reuerſuri arripiunt, deque Noricorum finibus feſtinanter abſcedunt. Noricorum ſiquidem prouincia, quam Baioariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suauiam, à meridie Italiam, ab aquilonis vero parte Danubij fluenta. Igitur Authari cum iam prope Italiæ fines veniſſet, ſecumque adhuc, qui eum deducebant, Baioarios haberet, erexit ſe quantum ſuper equum cui præſidebat potuit, & toto anniſu ſecuriculam, quam manu geſtabat, in arborem quæ proximior aderat fixit, eamque fixam reliquit, adiiciens hæc

inſuper

insuper verba: Talem Authari feritam facere solet. Cumque hac dixisset, tunc intellexerunt Baioarij, qui cum eo comitabantur, eum ipsum regem esse Authari. Denique post aliquod tempus, cum propter Francorum aduentum, perturbatio Garibaldo regi aduenisset, Theudelinda eius filia cũ suo germano, nomine Gundoald, ad Italiam confugit, seque aduentare Authari sponso nuntiauit. Cui statim ille obuiam cum magno apparatu nuptias celebraturus in campo Sardis, qui supra Veronam est, occurrens, eandem cunctis latantibus in coniugium Idus Maias accepit. Erat autem tunc ibi inter ceteros Langobardorum duces, Agilulf dux Taurinensium ciuitatis. Quo in loco cum perturbato aëre lignum quoddam, quod in regiis septis situm erat, cum magno tonitruorum fragore vi fulminis ictum fuisset, habebat tunc Agilulf quendam de suis aruspicem puerum, qui per artem Diabolicam, quid futurum portenderent ictus fulminum, intelligebat, qui secrete cum Agilulf ad requisita natura resideret, eidem dixit: Mulier ista qua modo regi nostro nupsit, tua non post multum tempus coniux futura est. Quod ille audiens, caput se eius amputaturum, si hac de re amplius aliquid diceret, comminatus est. Cui ille: Ego quidem inquit, occidi possum, sed

fata

fata nequeunt immutari: nam certe ad hoc ista in hanc patriam femina venit, vt tuis debeat nuptiis copulari. Quod ita quoque post factum est. Hoc tempore, quam ob causam incertum, Ansul cognatus regis Authari, apud Veronam est interfectus.

CAP. XXXII. XV.

Hac etiam tempestate Grippo legatus Childeberti regis Francorum, cum à Constantinopoli remeasset, & eidem regi suo, quomodo honorifice ab imperatore Mauricio susceptus fuisset, nuntiasset; & quia iniurias, quas apud Carthaginem perpessus fuerat, imperator ad voluntatem Childeberti regis vltum iri promisisset, Childebertus confestim iterato in Italiam exercitum Francorum cum viginti ducibus ad debellandam Langobardorum gentem direxit. E quibus ducibus, Audualdus, & Olo, & Cedinus, eminentiores fuerunt. Sed Olo cum importune ad Bilitionis castrum accessisset, iaculo sub mamilla sauciatus cecidit, & mortuus est. Reliqui vero Franci cum egressi fuissent ad prædandum, à Langobardis irruentibus passim per loca singula prosternebantur. At vero Audualdus & sex alij duces Francorum, ad Mediolanensium vrbem aduenientes, ibi eminus in campestri-

pestribus castra posuerunt. Quo loco ad eos Imperatoris legati venerunt, nunciantes adesse exercitum in solatio eorum, dicentesque quia post triduum cum eisdem veniemus. Et hoc vobis erit signum, cum videritis villæ huius, quæ in monte sita est, domus incendio concremari, & fumum incendij ad cælos vsque sustolli, noueritis nos cum exercitu, quem pollicemur, aduentare. Sed exspectantes Francorum duces diebus sex iuxta placitum, nullum ex iis quos legati Imperatoris promiserant, venisse contemplati sunt. Cedinus autem cum tredecim ducibus læuam Italiæ ingressus, quinque castella cepit, à quibus etiam sacramenta exegit. Per Placentiam vero exercitus Francorum vsque Veronam venerunt, & deposuerunt castra plurima per pacem post sacramenta data, quæ se eis tradiderant, nullum ab eis dolum existimantes. Nomina autem castrorum quæ diruerunt in territorio Tridentino, ista sunt: Tesana, Maletum, Semiana, Appianum, Fagitana, Cimbra, Vitianum, Brentonicum, Volenes, Ennemase, & duo in Alsuca, & vnum in Verona. Hæc omnia castra cum diruta essent à Francis, ciues vniuersi ab eis ducti sunt captiui. Pro Ferruge vero castro, intercedentibus Episcopis, Ingenuino de Sauione, & Agnello de Tridentino, data est redemptio, pro capite vnius-

vniuscuiusque viri solidi sexcenti. Interea Francorum exercitum, cũ esset tempus æstiuum, propter insueti aëris incommoditatem, dysenteriæ morbus grauiter exagitare cœpit, quo morbo plures interierunt ex eis. Quid plura? Cum per tres menses Francorum exercitus Italiam peruagaretur, nihilque proficeret, neque se de inimicis vlcisci posset, eo quod se in locis firmissimis contulissent, neque regem adtingere valeret, de quo vltio fieret, qui se intra Ticinensem vrbem munierat, vt diximus, infirmatus aëris intemperantia, ac fame constrictus, redire ad propria destinauit. Qui reuertentes ad patriam, intantum famis penuriam perpessi sunt, vt prius vestimenta propria, insuper etiam & arma ad coëmendum victũ præberent, quam ad genitale solum pertingerent.

CAP. XXXIII. XVI.

Circa hæc tempora putatur esse factum, quod de Authari rege refertur. Fama est enim tunc eundem regem per Spoletium Beneuentum peruenisse, eandemque regionem cepisse, & vsque etiam Regium extremam Italiæ ciuitatem vicinam Siciliæ perambulasse. Et quia ibidem intra maris vndas columna quædam esse posita dicitur, vsq; ad eam equo sedens accessisse, eamque de ha-

de hasta suæ cuspide tetigisse dicens: Vsque hic erunt Langobardorum fines. Quæ columna vsque hodie dicitur persistere, & Columna Authari appellari.

CAP. XXXIIII.

Fuit autem primus Langobardorum dux in Beneuento nomine Zotto, qui in ea principatus est per curricula viginti annorum.

XVII.

CAP. XXXV.

Interea Authari rex legationem verbis pacificis ad Guntrammum regem Francorũ, patruum scilicet Childeberti regis, direxerat, à quo legati iidem iocunde suscepti, sed ad Childebertum, qui ei nepos ex fratre erat, directi sunt, vt per eius nutum, pax cum gente Langobardorum firmaretur. Erat autem Guntramnus iste, de quo diximus, rex pacificus, & omni bonitate conspicuus. Cuius vnum factum satis admirabile, libet nos huic nostræ historiæ breuiter inserere, præsertim cum hoc Francorum historia nouerimus minime contineri. Is cum venatum quodam tempore in siluam isset, & vt solet fieri, hac illacque discurrentibus sociis, ipse cum vno fidelißimo tantum suo remansisset, grauißimo somno depressus, caput in genibus eiusdem fidelis sui reclinans, obdormiuit. De cuius ore paruum animal, in

mal in modum reptilis egressum, tenuẽ riuulum propter discurrebat, vt transire posset satagere cœpit. Tunc isdem in cuius gremio quiescebat, spatham suam vagina exemtam, super eundem riuulum posuit, super quam illud reptile, de quo diximus, ad partem aliam transmeauit. Quod cum non longe exinde, in quoddam foramen montis ingressum fuisset, & post aliquantum spaty regressum, super eandem spathã præfatum riuulum transmeasset, rursum in os Gunthranni de quo exierat introiuit. Gunthrannus post hæc expergefactus, mirificam se visionem vidisse narrauit. Retulit enim apparuisse sibi in somnis, quod fluuium quemdam per pontem ferreum transisset, & sub monte quodam introisset, vbi multa auri pondera aspexisset. Is vero in cuius gremio caput tenuerat, cum dormisset, quid de eo viderat, ei per ordinem retulit. Quid plura? Effossus est locus ille, & inæstimabiles thesauri, qui ibidem antiquitus positi fuerant, sunt reperti. De quo auro ipse rex postmodum ciborium solidum miræ magnitudinis & magni ponderis fecit, multisq; illud pretiosissimis gemmis decoratum, ad sepulchrum domini Hierosolymam transmittere voluit. Sed cum minime potuisset, idem supra corpus Beati Marcelli martyris, quod in ciuitate Cauallonno sepultum

 est,

est, vbi sedes regni illius erat, poni fecit, & est ibi vsque in præsentem diem. Nec est vsquam vllum opus ex auro effectũ, quod ei valeat comparari. Sed nos his breuiter, quæ relatu digna erant, contactis, ad historiam reuertamur.

XVIII. CAP. XXXVI.

Interim dum legati Authari regis in Francia morarentur, rex Authari apud Ticinum Nonas Septembris veneno, vt tradunt, accepto moritur, postquam sex regnauerat annos. Statimque à Langobardis legatio ad Childebertum regem Francorum missa est, quæ Authari regis mortem eidem nuntiaret, & pacem ab eo expeteret. Quod ille audiens, legatos quidem suscepit, pacem vero in posterum se daturum promisit. Qui tamen præfatos legatos post aliquot dies promissa pace absoluit. Reginam vero Theudelindam, quæ satis placebat Langobardis, permiserunt in regia consistere dignitate, suadentes ei vt sibi quem voluisset ex omnibus Langobardis virum eligeret, talem scilicet, qui regnum regere vtiliter posset. Illa vero consilium cum prudentibus habens, Agilulfum ducem Taurinatium, & sibi virum, & Langobardorum genti regem elegit. Erat enim isdem vir strenuus & bellicosus, & tam forma, quam animo ad regni guberna-

gubernacula coaptatus. Quem statim regina ad se venire mandauit, ipsaque ei obuiam ad Laumellum oppidum properauit. Qui cum ad eam venisset, ipsa sibi post aliquot verba vinum propinari fecit. Quæ cum prior bibisset, residuum Agilulfo ad bibendum tribuit. Is cum reginæ accepto poculo manum honorabiliter osculatus esset, regina cum rubore subridens, non debere sibi manum osculari ait, quem osculum sibi ad os iungere oporteret. Moxque eum ad suum basium erigens, ei de suis nuptiis, deque regni dignitate aperuit. Quid plura? Celebrantur cum magna lætitia nuptiæ, suscepit Agilulfus, qui erat cognatus regis Authari, inchoante iam mense Nouembrio regiam dignitatem. Sed tamen congregatis in vnum Langobardis, postea mense Maio, ab omnibus in regnum apud Mediolanum leuatus est.

Explicit liber tertius, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

CAPITA LIBRI QVARTI.

Langobardi tenebant inuasit, & quia rex Agilulfus Maurisionem ducem occidit, & quia cum beato Gregorio & Romanis pacem fecit.

CAP. IX.

Epistola beati Gregorij ad Theudelindam reginam.

CAP. X.

Item eiusdem Epistola ad Agilulfum regem.

CAP. XI.

De stella comete, & morte Iohannis Episcopi, & Euin ducis, & de Baioariis.

CAP. XII.

De morte Childeberti Francorum regis, & de bello Auarorum cum Francis, & de transitu Guntramni regis.

CAP. XIII.

Quia Cacanus legatos ad Agilulfum misit, & de pace cum Gallino patricio.

CAP. XIIII.

De pace Agilulfi cum Francis, & de morte Zangrulfi & Warnecautij.

CAP. XV.

De peste apud Rauennam, & mortalitate apud Veronam.

CAP. XVI.

De ſigno ſanguineo in cœlo, & bello Francorum inter ſe.

CAP. XVII.

De morte Ariulfi ducis Spoletani, & de ducatu Thudelapij.

CAP. XVIII.

De prædicatione facta à Langobardis in cœnobio Sancti Benedicti.

CAP. XIX.

De morte Zottonis, & ducatu Arichis.

CAP. XX.

Epiſtola beati Gregorij Papæ ad eundem Arichis.

CAP. XXI.

De captiuitate filiæ regis Agilulfi, & quia rex Agilulfus Cacano artificem direxit.

CAP. XXII.

De baſilica beati Iohannis in Modicia, quam Theudelinda regina ædificauit.

CAP. XXIII.

De palatio quod conſtruxit.

CAP. XXIIII.

De ſubuerſione Patauinæ vrbis.

CAP. XXV.

De pace facta cum Auaribus, & quod Langobardi Hiſtriam ſunt ingreſſi.

CAP.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER QVARTVS

De gestis Langobardorum.

1. CAP. I.

CONFIRMATA *igitur Agilulfi (qui & Ago dictus est) regia dignitate, causa eorum qui ex castellis Tridentinis captiui à Francis ducti fuerant, Agnellum Episcopum Tridentinum in Franciam misit. Qui exinde rediens aliquantos captiuos, quos Brunihildis regina Francorum ex proprio pretio redemerat, reuocauit. Euin quoque dux Tridentinorum ad obtinendam pacem ad Gallias perrexit, qua & impetrata regressus est.*

2 CAP. II.

Hoc anno fuit siccitas nimium grauis à mense Ianuario, vsque ad mensem Septembrium; & facta est magna penuria famis. Venit quoque & magna locustarum multitudo in territorium Tridentinum; quæ maiores erant quam cæteræ locustæ. Hæ, mirum dictu, herbas paludesque depastæ sunt, segetes vero agrorum exiguæ contigerunt. Sequenti quoque anno pari nihilominus modo aduentarunt.

CAP.

CAP. III.

Hiis diebus Agilulfus rex occidit Minulfum ducem de insula sancti Iuliani, eo quod se superiori tempore Francorum ducibus tradidisset. Gaidulfus vero Pergamensis dux in ciuitate sua Pergamo rebellans contra regem se communiuit; sed datis obsidibus pacem cum eo fecit. Rursum se Gaidulfus, in insula Comacina reclusit. Agilulfus vero rex in eandem Comacinam insulam ingressus, homines Gaidulfi exinde expulit, & thesaurum quem ibidem à Romanis positum inuenerat, Ticinum transtulit. Gaidulfus vero iterato Pergamum confugiens, ibique ab Agilulfo rege obtentus, rursus in gratiam receptus est. Rebellauit quoque dux Vlfari contra Agilulfum regem apud Taruisium, & obsessus captusque est ab eo.

CAP. IIII. II.

Hoc anno fuit pestis inguinaria iterum apud Rauennam, Grados & Histriam nimium grauis, sicut & prius ante triginta annos extiterat. Hoc etiam tempore Agilulfus rex cum Auaribus pacem fecit. Childebertus quoque bellum gessit cum consobrino suo Hilperici filio, in quo prælio vsque ad triginta milia hominum cæsa sunt.

sunt. Fuit autem tunc hyems frigida nimis, qualem vix aliquis prius recolebat fuisse. In regione quoque Brionum sanguis de nubibus fluxit. Et interim fluuij quasi riuuli cruoris emanauerunt.

Cap. V.

Hiis diebus sapientissimus & beatissimus Papa Gregorius Romanæ vrbis, postquam alia multa ad vtilitatem sanctæ Ecclesiæ scripserat, etiam libros quatuor de vita Sanctorum composuit, quem codicem Dialogum, id est, duorum locutionem, quia eum colloquens cum suo diacono Petro ediderat, appellauit. Hos igitur libros præfatus Papa Theudelindæ reginæ direxit, quam sciebat vtique & Christi fidei deditam, & in bonis actibus esse præcipuam.

Cap. VI.

Per hanc quoque reginam multum vtilitatis Dei Ecclesia consecuta est. Nam pene omnes Ecclesiarum substantias Langobardi, dum adhuc gentilitatis errore tenerentur, inuaserunt; Sed huius salubri supplicatione Rex permotus, & catholicam fidem tenuit, & multas possessiones ecclesiæ Christi largitus est, atque Episcopos qui in depressione & abiectione erant, ad dignitatis solitæ honorem reduxit.

CAP. VII.

Hiis diebus Taßilo à Childeberto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Sclauorum prouinciam introiens, patrata victoria ad solum proprium cum maxima præda remeauit.

CAP. VIII. III.

Hac etiam tempestate Romanus Patricius & Exarchus Rauennæ, Romam properauit. Qui dum Rauennam reuertitur recepit ciuitates, quæ à Langobardis tenebantur, quarum ista sunt nomina: Sutrium, Polimartiũ, Horta, Tudertum, Ameria, Perusia, Luceolis, & alias quasdam ciuitates. Quod factum cum regi Agilulfo nuntiatum esset, statim Ticino egressus cum valido exercitu ciuitatem Perusium petiit, ibique per dies aliquot Maurisionem ducem Langobardorum, qui se Romanorum partibus tradiderat, obsedit, & sine mora captum, vita priuauit. Huius regis aduentu in tantum beatus Gregorius papa exterritus est, vt ab expositione templi, de quo in Ezechiele legitur, desisteret, sicut ipse quoque in suis homiliis refert. Rex igitur Agilulfus rebus compositis Ticinum repedauit. Nec multum post, suggerente maxime Theudelinda

linda regina sua coniuge, sicut eam beatus Gregorius suis epistolis sæpius admonuit, cum eodem sanctissimo Papa Gregorio, atque Romanis, pacem firmissimam pepigit, eidemque reginæ, idem venerabilis sacerdos, pro gratiarum actione hanc epistolam direxit.

CAP. IX.

Gregorius Theudelindæ reginæ Langobardorum. Quia excellentia vestra ad faciendam pacem studiosius & benigne se sicut solet impenderit, renuntiante filio nostro Probo abbate cognouimus. Nec enim aliter de Christianitate vestra confidendum fuit, nisi quia in causa pacis laborem & bonitatem vestram omnibus monstraretis. Vnde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor vestrum sua pietate regit, vt sicut fidem rectam tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedit. Non enim, excellentissima filia, de sanguine, qui ab vtraque parte fundendus fuerat, paruam te credas adquisisse mercedem. Ex qua re voluntati vestræ gratias referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur, vt bonorum vobis vicem in corpore & anima, hic & in futuro compenset. Salutantes

tes vos præterea paterna dilectione hortamur, vt apud excellentissimum coniugem vestrum illa agatis, quatinus Christianæ reipublicæ societatem non renuat. Nam sicut & vos scire credimus, multis modis est vtile, si se ad eius amicitiam conferre voluerit. Vos ergo more vestro quæ ad gratiam partium pertinent semper studete; atque vbi causa mercedis se dederit, elaborate, vt bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

Cap. x.

Gregorius Agilulfo regi Langobardorum. Gratias excellentiæ vestræ refero, quia petitionem nostram audientes, pacem quam vtrisque esse partibus credebamus profuturam, sicut de vobis confidentiam habuimus, ordinastis. ex qua re excellentiæ vestræ prudentiam & bonitatem valde laudamus, quia pacem diligendo, Deum vos, qui auctor est eius, amare monstrastis. Nam si (quod absit) facta non fuisset, quid agi debuit, nisi vt cum peccato & periculo partium, miserorum rusticorum sanguis, quorum labor vtrisque proficit, funderetur. Sed vt prodesse nobis eandem pa-

cem

cem quemadmodum à nobis facta est, sentiamus, paterna caritate vos salutantes petimus, vt quotiens occasio se dederit, ducibus vestris per diuersa loca, & maxime in his partibus constitutis, vestris præcipiatis exemplis, vt hanc pacē sicut promissum est pure custodiant, & occasiones sibi aliquas non quærant, vnde aut contentio quædam aut ingratitudo nascatur, quatinus voluntati vestræ gratias agere valeamus. Latores vero præsentium literarum, sicut reuera homines vestros, in eo quo decuit affectu suscepimus, quia iustum fuit, vt viros sapientes, & qui pacem factam Deo propitio nuntiarunt, cum caritate & suscipere & dimittere deberemus.

IIII. CAP. XI.

Inter hæc sequenti mense Ianuario, apparuit stella cometa mane & vespere per totum mensem. Eo quoque temporis mense defunctus est Iohannes Archiepiscopus Rauennæ, cuius in locum Marianus ciuis Romanus substitutus est. Euin quoque duce in Tridento mortuo, datus est eidem loco dux Gaidoaldus vir bonus, ac fide catholicus. Hisdem ipsis diebus Baioarij vsque ad duo millia virorum super Sclauos irruunt, superueniente

ueniente Cacano omnes interficiuntur. Tunc primum caballi siluatici & bubali in Italiam delati, Italiæ populis miracula fuerunt.

Cap. XII.

Hac etiam tempestate Childebertus rex Francorum ætatis anno vigesimo quinto cum vxore propria, sicut fertur, vi veneni extinguitur. Huni quoque, qui & Auares dicuntur, à Pannonio in Turingiam ingressi, bella grauissima cum Francis gesserunt. Brunichildis tunc regina cum nepotibus adhuc puerulis Theudeberto & Theuderico regebat Gallias, à quibus accepta Huni pecunia, reuertuntur ad propria. Mortuus quoque est Gunthrannus rex Francorum, regnumque illius Brunichildis regina suscepit, cum nepotibus adhuc paruulis filiis Childeberti.

Cap. XIII.

Per id tempus Cacanus rex Hunorum legatos ad Agilulfum Mediolanum mittens, pacem cum eo fecit. Romanus quoque Patricius moritur, cui Gallicinus successit, & cum Agilulfo rege pacis concordiam iniit.

Cap. XIIII.

Hoc etiam tempore Agilulfus cum Theuderico rege Francorũ pacem perpetuam fecit. Post

hæc Agilulfus rex rebellantem sibi Zangrulfum Veronensium ducem extinxit. Gaidulfum quoque Pergamensem ducem, cui iam bis pepercerat, peremit: pari etiam modo & Warnecautium apud Ticinum occidit.

CAP. XV.

Subsequenti tempore rursus Rauennam, & eos qui circa oram maris erant, pestis grauissima vastauit. Sequenti quoque anno mortalitas valida populos Veronensium attriuit.

CAP. XVI.

Tunc etiam signum sanguineum in cælo apparuisse visum est, & quasi hastæ sanguineæ, & lux clarissima per totam noctem. Theudibertus rex Francorum eo tempore cum Clothario patruele suo bellum gerens, eius exercitum vehementer afflixit.

V.

CAP. XVII.

Sequenti anno Ariulfus dux qui Faroaldo apud Spoletum successerat, moritur. Hic Ariulfus cum bellum contra Romanos in Camerino gessisset, victoriamque patrasset, requirere à suis hominibus cæpit, quis vir ille fuerit, quem ipse in illo bello quod gesserat tam strenue pugnan-

tem vidiſſet. Cui cum ſui viri reſponderent, ſe ibi nullum aliquem fortius facientem quam ipſum ducem vidiſſe; ille ait: Certe multum & per omnia me meliorem ibi alium vidi, qui quotiens me aduerſæ partis aliquis percutere voluit, ille vir ſtrenuus me ſemper ſuo clypeo protexit. Cumque dux ipſe prope Spoletum, vbi baſilica beati martyris Sabini ſita eſt, in qua eiuſdem venerabile corpus quieſcit, aduenisſet, interrogauit cuius hæc tam ampla domus eſſet. Reſponſum eſt ei à viris fidelibus, Sabinum ibi martyrem requieſcere, quem Chriſtiani quotiens in bellum contra hoſtes irent, ſolitum haberent in ſuum auxilium inuocare: Ariulfus vero cum adhuc eſſet gentilis, ita reſpondit: Qui poteſt fieri vt homo mortuus aliquod viuenti auxilium præſtet? Qui cum hoc dixiſſet, equo deſiliens, eandem baſilicam conſpecturus intrauit. Tunc aliis orantibus, ipſe picturas eiuſdem baſilicæ mirari cœpit. Qui cum figuram beati martyris Sabini depictam conſpexiſſet, mox cum iuramento affirmauit dicens, talem omnino eum virum, qui ſe in bello protexerat, formam habitumque habuiſſe. Tunc intellectum eſt beatum martyrem Sabinum eidem in prælio adiutorium contuliſſe. Igitur mortuo Ariulfo, duo filij Faroaldi ſuperioris ducis inter ſe propter ducatum decertan-

tes, vnus ex ipsis quicum victoriam adeptus esset, nomine Theudelapius, ducatum suscepit.

VI. CAP. XVIII.

Circa hec tempora cœnobium beati Benedicti patris quod in castro Caßino situm est, à Langobardis noctu inuaditur: Qui vniuersa diripientes, ne vnum quidem de monachis tenere potuerunt, vt prophetia venerabilis Benedicti patris, quam longe ante præuiderat, compleretur; qua dixit, Vix apud Deum obtinere potui, vt ex hoc loco mihi animæ concederentur. Fugientes quoque ex eodem loco monachi Romam petierunt, secum codicem sanctæ regulæ, quam præfatus pater composuerat, & quædam alia scripta, nec non pondus panis & mensurã vini, & quicquid ex supellectili subripere poterant, deferentes. Cæterum post beatum Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius, post quem Vitalis; ad extremum Bonitus congregationem ipsam rexit, sub quo hæc destructio facta est.

CAP. XIX.

Mortuo igitur Zottone Beneuentanorũ duce, Arigis in loco ipsius à rege Agilulfo missus successit, qui ortus in Foroiulij fuerat, & Gisulfi Foroiuliani ducis filios educarat; eidemque Gi-

fulso consanguineus erat. Ad hunc Arigis extat epistola beati Gregory Papæ in hunc modum directa.

CAP. XX.

Gregorius Arigis Duci. Quia sic de gloria vestra, sicut reuera de filio nostro confidimus, petere à vobis aliqua fiducialiter prouocamur, arbitrantes quod minime nos patiamini cõtristare, maxime in tali re vnde vestra anima multum poterit adiuuari. Indicamus autem propter ecclesias beatorum Petri ac Pauli, aliquantas nobis trabes necessarias esse, & ideò Sabino subdiacono nostro iniunximus, de partibus Bricorum aliquantas incidere, & vt vsque ad mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re solatiis indiget, salutantes gloriam vestram, paterna caritate petimus, vt actionariis vestris qui in loco sunt, deputetis, vt homines qui sub eis sunt, cum bobus suis in eius transmittere solatium debeant; quatinus vobis concurrentibus, melius quod ei iniunximus possit perficere. Nos enim promittimus quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis xenium, quod non sit iniuriosum, transmittemus. Nam scimus nos considerare, & filiis nostris qui

bonam nobis voluntatẽ exhibent, respondere. Vnde iterum petimus gloriose fili, vt ita facere debeatis, vt & nos possimus vobis esse pro præstito beneficio debitores; & vos mercedem pro Sanctorum Ecclesiis habeatis.

VII. CAP. XXI.

Hiis diebus capta est filia regis Agilulfi, cum viro suo Godescalco nomine, de ciuitate Parmensi, ab exercitu Gallicini patricij; & ad vrbem Rauennatium sunt deducti. Hoc quoque tempore misit Agilulfus rex Cacano regi Auarorum artifices ad faciendas naues, cum quibus isdem Cacanus insulam quandam in Thracia expugnauit.

CAP. XXII.

Per idem quoque tempus Theudelinda regina basilicam beati Ioannis baptistæ, quam in Modicia construxerat, qui locus supra Mediolanum duodecim milibus abest, dedicauit, multisque ornamentis auri argentiq; decorauit, prædiisque sufficienter ditauit. Quo in loco etiam Theudericus quondam Gothorum rex palatium construxit, pro eo quod æstiuo tempore locus ipse, vtpote vicinus Alpibus, temperatus ac salubris existit.

CAP.

CAP. XXIII.

Ibi etiam præfata regina suum palatium condidit, in quo aliquid & de Langobardorum gestis depingi fecit. In qua pictura manifeste ostenditur, quomodo Langobardi eo tempore comam capitis tondebant, vel qualis illis vestitus, qualisve habitus erat. Si quidem ceruicem vsque ad occipitium radentes nudabant, capillos à facie vsque ad os dimissos habentes, quos in vtramque partem in frontis discrimine diuidebant. Vestimenta vero eis erant laxa & maximè linea, qualia Angli-saxones habere solent, ornata institis latioribus, vario colore contextis. Calcei vero eis erant vsque ad summum pollicem pene aperti, & alternatim laqueis corrigiarum retenti. Postea vero cœperunt hosis vti, super quas equitantes tubrugos birreos mittebant. sed hoc de Romanorum consuetudine traxerunt.

CAP. XXIIII. VIII.

Vsque ad hæc tempora Patauium ciuitas fortißime militibus repugnantibus Langobardis rebellauit. Sed tandem iniecto igne tota flammis vorantibus concremata est, & iussu regis Agilulfi ad solum vsque destructa est: milites ta-

men qui in ea fuerant Rauennam remeare permißi sunt.

CAP. XXV.

Hac tempestate Agilulfi legati regreßi à Cacano, pacem perpetuam factam cum Auaribus nuntiarunt. Legatus quoque Cacani cum eis aduenìens ad Gallias perrexit, denuntians Francorum regibus, vt sicut cum Auaribus, ita pacem habeant cum Langobardis. Inter hæc Langobardi cum Auaribus & Sclauis, Histrorum fines ingreßi, vniuersa ignibus & rapinis vastauerunt.

CAP. XXVI.

Agilulfo quoque regi tunc nascitur filius de Theudelinda regina, in Modiciæ palatio, qui Adaloaldus est appellatus. Sequenti tempore, Langobardi castrum montis Silicis inuaserunt. Per idem tempus repulso apud Rauennam Gallicino, rediit Smaragdus, qui prius fuerat Rauennæ patricius.

CAP. XXVII.

Igitur Mauritius Augustus postquam vno & viginti annis rexit imperium cũ filiis Theodosio, & Tiberio, & Constantino à Foca, qui fuit strator Prisci Patricij, occiditur. Fuit autem

tem

tem vtilis reipubl. Nam sæpe contra hostes dimicans, victoriam obtinuit. Huni quoque, qui & Auares appellantur, eius virtute deuicti sunt.

CAP. XXVIII.

Hoc anno Gaidoaldus dux de Tridento, & Gisulfus de Foroiulij, cum antea à regis Agilulfi societate discordarent, ab eo in pace recepti sunt. Tunc etiam baptizatus est prænominatus puer Adaloaldus, filius Agilulfi regis, in sancto Iohanne in Modicia, & susceptus de fonte est à Secundo seruo Christi de Tridento, cuius sæpe fecimus mentionem. Fuit autem festi Paschalis dies eo tempore septimo Idus Aprilis.

CAP. XXIX. IX.

Erat autem iis diebus adhuc discordia Langobardis cum Romanis propter captiuitatem filiæ regis. Qua de causa Agilulfus rex egressus Mediolano mense Iulio, obsedit ciuitatem Cremonensem cum Sclauis, quos ei Cacanus rex Auarorum in solatium miserat, & cepit eam duodecimo Kalendas Septembris, & ad solum vsque destruxit. Pari etiam modo expugnauit Mantuam, & interruptis muris eius cum arietibus, dans veniam militibus qui erant in ea reuertendi Rauennam, ingressusq; in eam die Idum

Septembrium. Tunc etiam partibus Langobardorum se tradidit castrum quod Vulturina vocatur. Milites vero Brexillum oppidum igni cremantes, fugerunt. His ita patratis reddita est filia regis à Smaragdo Patricio, cum viro & filiis, ac rebus cunctis: factáque est pax mense nono, vsque ad Kalendas Aprilis, indictione octaua. Filia vero regis mox à Rauenna Parmam rediit, & ob difficultatem partus periclitata, statim defuncta est. Hoc anno Theudebertus & Theudericus reges Francorum, aduersus Clotharium patruum suum dimicarunt, in quo certamine ex vtraque parte multa milia ceciderunt.

CAP. XXX.

Tunc etiam beatus Gregorius migrauit ad Christum, cum iam Focas per indictionem octauam anno regnaret secundo. Cuius in locum ad Apostolatus officium Sabinianus est ordinatus. Fuit autem tunc hiems frigida nimis, & mortuæ sunt vites penè in omnibus locis. Messes quoque partim vastatæ sunt à muribus, partim percussæ vredine euanuerunt. Debuit etenim tunc mundus famem sitimq́; pati, quando decedente tanto doctore, animas hominum spiritalis alimoniæ penuria, sitisque ariditas inuasit. Libet me sane pauca de eiusdem beati Gregorij Papæ scriptis,

scriptis, quandam Epistolam huic opusculo inserere, vt possit liquidius agnosci, quam humilis iste vir fuerit, quantæque innocentiæ & sanctitatis. Hic denique cum accusatus apud Mauritium Augustum eiusque filios fuisset, quòd Malcum quendam Episcopum in custodia pro solidis occidisset, scribens pro hac re Epistolam Sabiniano suo apocrisiario, qui erat apud Constantinopolim, inter cætera sic ait. Vnum est quod breuiter suggeras serenissimis dominis nostris, quia si ego seruus eorum in mortem Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione diuisa esset. Sed quia Deum timeo, in mortem cuiuslibet hominis me miscere formido. Malcus autem isdem Episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit, & abductus est, nesciente me, à Bonifacio notario in domum eius ductus est, ibique prandidit & honoratus est ab eo, & nocte subito mortuus est. *Ecce quantæ humilitatis vir iste fuit, qui cum esset summus Dei Pontifex, se seruum hominum nominauit? ecce quantæ innocentiæ qui nec in morte Langobardorum, qui vtique & increduli*

erant,

erant, & omnia deuastabant, sese voluit admiscere.

X. CAP. XXXI.

Igitur sequenti æstate mense Iulio leuatus est Adaloaldus rex super Langobardos apud Mediolanum in Circo, in præsentia patris sui Agilulfi regis, astantibus legatis Theudeberti regis Francorum, & desponsata est eidem regio puero filia regis Theudeberti, & firmata est pax perpetua cum Francis.

CAP. XXXII.

Eodem tempore Francis cum Saxonibus pugnantibus, magna strages ab vtrisque partibus facta est. Apud Ticinum quoque in basilica beati Petri Apostoli, Petrus cantor fulmine ictus.

CAP. XXXIII.

Sequenti denique mense Nouembrio, rex Agilulfus pacem fecit cum Smaragdo Patricio in annum vnum, accipiens à Romanis duodecim millia solidorum. Ciuitates quoque Tusciæ, hoc est Balneum regis, & vrbs vetus à Langobardis inuasæ sunt. Tunc etiam mense Aprili & Maio, apparuit in cælo stella quam Cometem dicunt. Dehinc Agilulfus rex iterum fecit pacem cum Romanis tribus annis.

CAP.

CAP. XXXIIII.

Hiis diebus defuncto Seuero Patriarcha, ordinatur Iohannes Abbas Patriarcha in Aquileia vetere, cum consensu regis & Gisulfi ducis. In Grados quoque ordinatus est Romanis Candidianus antistes. Rursum mense Nouembrio & Decembrio, stella Cometes apparuit. Candidiano quoque defuncto apud Grados ordinatur Patriarcha Epiphanius, qui fuerat primicerius notariorum ab Episcopis qui erant sub Romanis; & ex illo tempore ceperunt duo esse Patriarchæ.

CAP. XXXV.

Hac ætate Ioannes Consinus inuasit Neapolim, quem de eadem ciuitate non multos post dies Eleutherius patricius expulit, eumque interfecit. Post hæc isdem Eleutherius Patricius eunuchus imperij iura suscepit. Qui dum à Rauenna Romam pergeret, in castro Luceolis à militibus interfectus est, caputq́; eius Constantinopolim Imperatori delatum est.

CAP. XXXVI. XI.

Hac etiam tempestate misit rex Agilulfus Stabilicianum notarium suum Constantinopolim ad Focam Imperatorem. Qui rediens cum

legatis

legatis Imperatoris, facta pace annuali, Agilulfo regi iidem legati imperialia munera obtulere.

CAP. XXXVII.

Focas igitur, vt præmissum est, extincto Mauricio eiusque filiis, Romanorum regnum inuadens, per octo annorum curricula principatus est. Hic rogante Papa Bonefacio statuit sedem Romanæ & Apostolicæ ecclesiæ caput esse omnium Ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana, primam se omnium ecclesiarum scribebat. Idem alio Papa Benefacio petente iussit in veteri fano, quod Pantheon vocabant, ablatis idololatriæ sordibus, ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ, & omnium martyrum fieri, vt vbi quondam omnium non deorum sed dæmonum cultus erat, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. Huius tempore Prasini & Veneti per Orientem & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac se mutua cæde prosternunt. Persæ quoq; aduersus rempublicam grauissima bella gerentes, multas Romanorum prouincias, & ipsam Hierosolymam auferunt: & destruentes ecclesias, sancta quoque profanantes, inter ornamenta locorum sanctorum, etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. Contra hunc Focam Eraclianus qui Africam regebat, rebellauit,

lauit, atque cum exercitu veniens, eum regno vitaque priuauit: remque publicam Romanam, eiusdem filius Eraclius suscepit regendam.

CAP. XXXVIII. XII.

Circa hæc tempora rex Auarorum, quem sua lingua Cacanum appellant, cum innumerabili multitudine veniens, Venetiarum fines ingressus est. Huic Gisulfus Foroiulianus dux cum Langobardis quos habere poterat audacter occurrit. Sed quamuis forti animositate contra immensam multitudinem bellum cum paucis gereret, vndique tamen circumseptus cum omnibus suis pene extinctus est. Vxor vero eiusdem Gisulfi, nomine Romilda, cum Langobardis qui euaserant, siue eorum vxoribus & filiis qui in bello perierant, intra murorum Foroiuliani castri muniuit septa. Huic erant filij Taso & Caco, iam adolescentes, Radoaldus vero & Grimoaldus, adhuc in puerili ætate erant constituti. Habebat vero & filias quatuor, quarum vna Appa, alia Gaila vocabatur, duarum vero nomina non tenemus. Communierant se quoque Langobardi & in reliquis castris, quæ hiis vicina erant, hoc est, in Cormones, Nomaso, Osopo, Artenia, Reunia, Glemona, vel etiam in Ibligine, cuius positio omnino inexpugnabilis existit. Pari etiam modo,

modo, & in reliquis castellis, ne Hunis, hoc est Auaribus præda fierent, se communiere. Auares vero per omnes Foroiulianorum fines discurrentes, omnia incendiis & rapinis vastantes, Foroiulianum oppidum obsidione claudunt, & totis viribus expugnare moliuntur. Horum rex idest Cacanus, dum circa muros armatus cum magno equitatu perambularet, vt qua ex parte vrbem facilius expugnare posset, inquireret, hunc Romilda de muris prospiciens, cum eum cerneret iuuenili ætate florentem, meretrix nefaria concupiuit, eique mox per nuntium mandauit, vt si se in matrimonium sumeret, ipsa eidem ciuitatem cum omnibus qui aderant traderet. Quod rex barbarus audiens, eidem malignitatis dolo quod mandauerat se facturum promisit, eamque in matrimonium spopondit accipere. Illa vero nihil morata, portas Foroiuliensis castri aperuit, & ad suam cunctorumque qui aderant perniciem hostem introduxit. Ingressi vero Auares cũ rege suo Forũ-iulij, vniuersa quæ inuenire poterant, rapinis diripiunt. Ipsamque vrbem flammis concremantes, vniuersos quos reppererant captiuos abducunt, falaciter tamen eis promittentes, quod eos vnde digressi fuerant, Pannoniæ in finibus collocarent. Qui cum patriam reuertentes, & ad

campum quem sacrum nominant peruenissent, omnes qui iam in maiori ætate constituti erant Langobardos, perimere gladio statuunt: mulieres vero & paruulos captiuitatis sorte diuidunt. Taso vero & Cacco seu Rodoaldus filij Gisulfi & Romildæ, cùm hanc Auarorum malitiam cognouissent, statim ascensis equis fugam arripiunt. E quibus vnus Grimoaldum puerulum fratrem suũ, dum existimaret vtpote paruulum super equum currentem se tenere non posse, melius ducens eundem gladio perimere, quam captiuitatis iugum sustinere, eum occidere voluit. Cum igitur vt eum percuteret lanceam eleuasset, puer lacrimans exclamauit, dicens: Noli me pungere, quia possum me super equum tenere. Qui iniecta manu eum per brachium apprehendens, super nudum equi dorsum posuit, eundemque vt se contineret hortatus est. Puer vero frenum equi manu arripiens, fugientes germanos & ipse secutus est. Quo comperto Auares, mox ascensis equis eos persecuti sunt, & reliquis veloci fuga euadentibus, Grimoaldus puerulus, ab vno eorum qui velocius cucurrerat capitur, nec tamen eum suus comprehensor gladio ferire propter paruitatem ætatis dignatus est, sed sibi eundem potius seruiturum reseruauit. Cumque eum ad castra reuertens apprehenso eiusdem

equi freno reduceret, deque tam nobili præda exultaret, (erat enim ipse puerulus eleganti forma, micantibus oculis, lacteo crine perfusus,) qui cum se captiuum trahi doleret, ingentes animos angusto in pectore versans, ensem qualem in illa ætate habere poterat vagina exemit, seque trahentem Auarem, quantulo annisu valuit, capitis in vertice percussit. Moxque ad cerebrum ictus perueniens, hostis ab equo deiectus est. Puer vero Grimoaldus verso equo fugam lætabundus arripiens, tandem fratribus iunctus est, eisque liberatione sui nuntiata, insuper hostis interitu, inæstimabile gaudium fecit. Auares vero omnes Langobardos, qui iam in virili ætate erant, gladio perimunt, mulieres vero & paruulos captiuitatis iugo abducunt. Romildam vero, quæ totius malitiæ caput extitit, rex Auarum propter iusiurandum sicut ei spoponderat nocte vna quasi in matrimonio habuit, nouissime vero duodecim Auaribus tradidit, qui eam per totam noctem vicibus sibi succedentes libidine vexarent. Postmodum quoque palum in medio campo configi præcipiens, eandem in eius acumine inseri mandauit, hæc insuper exprobrando inquiens, talem te dignum est maritum habere. Igitur dira proditrix patriæ, tali exitio periit, quæ amplius suæ libidini, quam ciuium & consangui-

ſanguineorum ſaluti proſpexit. Filiæ vero eius non matris libidinē ſecutæ, ſed caſtitatis amorē ſtudentes, ne ab Auaribus contaminarentur, crudorum pullorum carnes ſibi inter mammas ſub faſcia poſuerunt, quæ ex calore putrefactæ odorem fœtidum exhalabant. Cumque eas vellent Auares contingere, non ſuſtinentes fœtorem, putabant eas naturaliter ita fœtere, procul ab eis cum execratione recedentes, atque dicentes, omnes Langobardas fœtidas eſſe. Hac igitur arte Auarum libidinem puellæ nobiles euadentes, & ipſæ caſtæ ſeruatæ ſunt, & vtile ſeruandæ caſtitatis, ſi quid tale feminis contigerit, mandauerunt exemplum. Quæ poſtea per diuerſas regiones venundatæ, iuxta nobilitatem ſuam dignis ſūnt nuptiis potitæ. Nam vna earum Alamannorum regi, alia vero dicitur Baioariorum principi nupſiſſe.

CAP. XXXIX. XIII.

Exigit vero locus, poſtpoſita generali hiſtoria, pauca etiam priuatim de mea qui hæc ſcribo genealogia retexere, & quia res ita poſtulat, paulo ſuperius narrationis ordinem replicare. Eo denique tempore quo Langobardorum gens de Pannoniis ad Italiam venit, Leuphis meus abauus, ex eodem Langobardorum genere cum eis

pariter aduentauit. Qui postquam aliquot annos in Italia vixit, diem claudens extremum, quinque ex se genitos filios adhuc paruulos reliquit; quos tempestas ista captiuitatis, de qua nunc diximus, comprehendens, omnes ex castro Foroiuliensi, in Auarum patriam exules deduxit. Qui cum per multos annos in eadem regione captiuitatis miseriam sustinuissent, & iam ad virilem peruenissent ætatem, ceteris quatuor, quorum nomina non retinemus, in captiuitatis angustia persistentibus, quintus eorum germanus, nomine Lupicis, qui noster postea proauus extitit, inspirante sibi (vt credimus) misericordiæ autore, captiuitatis iugum abiicere statuit, & ad Italiam, quo gentem Langobardorum residere meminerat, tendere, atque ad libertatis iura studuit repedare. Qui cum iter aggressus fugam arripuisset, tantum pharetram, & arcum, & aliquantulum cibi propter viaticum gerens, nesciretque omnino quo pergeret, ei lupus adueniens comes itineris & ductor factus est. Qui cũ ante eum pergeret, & frequenter post se respiceret, & cum stante subsisteret, atq; cum pergente præiret, intellexit sibi eum diuinitus datum esse, vt ei iter quod nesciebat ostenderet. Cumque per aliquot dies per montium solitudines hoc modo pergerent, panis eidem viatori,

quem

quem exiguum habuerat, omnino defecit. Qui cum ieiunans iter carperet, & iam fame tabefactus defecisset, tetendit arcum suum, & eundem lupum, vt eum in cibum sumere posset, sagitta interficere voluit. Sed lupus ictum ferientis præcauens, ab eius visione elapsus est. Ipse autem recedente eodem lupo nesciens quo pergeret, insuper famis penuria nimium debilis effectus, cum iam de vita desperaret, sese in terram proiiciens obdormiuit, videtque quendam virum in somnis talia sibi verba dicentem: Surge qui dormis: arripe viam in hanc partem contra quã pedes tenes; illac etenim est Italia, ad quam tendis. Qui statim surgens, in illam partem quam in somnis audierat pergere cœpit: nec mora, ad habitaculum hominum peruenit. Erat enim Sclauorum habitatio in illis locis. Quem cum vna mulier iam vetula vidisset, statim intellexit eum fugitiuum esse, & famis penuria laborare. Ducta autem misericordia super eum, abscondit eum in domo sua, & secreto paulatim ei victum ministrauit, nè si ei vsque ad saturitatem alimoniam præberet, eius vitam funditus extingueret. Denique sic competenter ei pastum præbuit, quousque ipse recuperatus vires accipere potuisset. Cumque eum iam validum ad iter faciendum vidisset, datis ei cibariis, ad

quam partem tendere deberet, admonuit. Qui post aliquot dies Italiam ingressus, ad domum in qua ortus fuerat peruenit. Quæ ita deserta erat, vt non solum tectum nõ haberet, sed etiam rubis & sentibus plena esset. Quibus ille succisis, intra eosdem parietes vastam ornum reperiens, in hac suam pharetram suspendit. Qui postea consanguineorum & amicorum suorum muneribus ditatus, & domum reædificauit, & vxorem duxit, sed nihil de rebus quas genitor suus habuerat, exclusus iam ab iis qui eas inuaserant longa & diuturna possessione, conquirere potuit. Iste, vt iam superius præmisi, extitit meus proauus. Hic etenim genuit auum meum Arichim, Arichis vero patrem meum Warnefrid, Warnefrid ex Theudelinda coniuge sua genuit me Paulum, meumque germanum Arichim, qui nostrum auum cognomine retulit. His paucis de propriæ genealogiæ serie delibatis, nunc generalis historiæ reuertamur ad tramitem.

XIIII. CAP. XL.

Mortuo, vt diximus, Gisulfo Foroiuliensi duce, Taso & Cacco filij eius eundem ducatum regendum susceperunt. Hij suo tempore Sclauorum regionem quæ Zellia appellatur, vsque ad locum qui Medaria dicitur, possederunt. Vnde vsque

vſque ad tempora Ratchis ducis, iidem Sclaui penſionem Foroiulianis ducibus perſoluerunt. Hos duos fratres Gregorius Patricius Romanorum in ciuitate Opitergio doloſa fraude peremit. Nam promittens Taſoni vt ei barbam ſicut moris eſt incideret, eumque ſibi filium faceret, ipſe Taſo cum Caccone germano ſuo & electis iuuenibus ad eundem Gregorium nihil mali metuens aduenit. Qui mox cum Opitergium cum ſuis eſſet ingreſſus, ſtatim iſdem Patricius ciuitatis portas claudi præcepit, & armatos milites ſuper Taſonem eiuſque ſocios miſit. Quod Taſo cum ſuis comperiens, audacter ſe ad prælium præparauit, vltimumque ſibi data pace valedicentes, per ſingulas ciuitatis plateas hac illacque diſperſi, quoſcunque obuios habere poterant trucidantes, cum magnam ſtragem de Romanis feciſſent, ad extremum etiam ipſi perempti ſunt. Gregorius vero Patricius propter iuſiurandum quod dederat, caput Taſonis ſibi deferri iubens, eius barbam ſicut promiſerat periurus abſcidit.

CAP. XLI.

His ita peremptis, dux Foroiulianus Graſulfus Giſulfi germanus conſtituitur. Radoaldus vero & Grimoaldus, deſpectui ducentes ſub patrui ſui Graſulfi poteſtate degere, cum eſſent iam

prope iuuenilem ætatem, ascensa nauicula remigantes ad Beneuenti fines perueniunt. Exinde ad Arichim Beneuentanorum ducem, suum quondam pædagogum, properantes, ab eo gratissime suscepti & filiorum loco sunt habiti. Hiis temporibus mortuo Tassilone duce Baioariorum, filius eius Garibaldus, in Agunto à Sclauis deuictus est, & Baioariorum termini deprædantur. Resumptis tamen Baioarij viribus, & prædas ab hostibus excutiunt, & hostes de suis finibus pepulerunt.

CAP. XLII.

Rex vero Agilulfus pacem cum Imperatore in annum vnum, itemque in alterum faciens, cum Francis quoque iterato pacem renouat. Hoc nihilominus anno Sclaui Histriam interfectis militibus lacrimabiliter deprædati sunt. Sequenti quoque mense Martio defunctus est apud Tridentum Secundus seruus Christi, de quo sæpe iam diximus, qui vsque ad sua tempora succinctam de Langobardorum gestis composuit historiolam. Eo tempore rex Agilulfus cum imperatore iterato pacem composuit. Occisus quoque est hiis diebus Theudebertus rex Francorum, & facta est pugna grauissima inter eos. Gundualdus etiam Theudelindæ reginæ germanus, qui

erat

erat dux in ciuitate Astensi, nemine sciente au-ctorem mortis ipsius, hoc ipso in tempore sagitta ictus interiit.

CAP. XLIII.

XV.

Igitur Agilulfus rex, qui & Ago est appellatus, postquam viginti & quinque annos regnauerat, diem clausit extremum, relicto in regno filio suo Adaloaldo admodum puero, cum Theudelinda matre. Sub hiis ecclesiæ restauratæ sunt, & multæ dationes per loca venerabilia largitæ. Sed cum Adaloaldus euersamente insaniret, postquam cum matre decem regnauerat annis, de regno eiectus est, & à Langobardis in eius loco Arioaldus substitutus est. De cuius regis gestis, ad nostram notitiam minime aliquid peruenit. Circa hæc tempora beatus Columbanus ex Scotorum genere oriundus, postquam in Gallia in loco qui Luxouius dicitur, monasterium construxerat, in Italiam veniens à Langobardorum rege gratanter exceptus est, cœnobiumque quod Bobium appellatur, in Alpibus Cottiis ædificauit, quod quadraginta milibus ab vrbe diuiditur Ticinensi. Quo in loco & multæ possessiones à singulis principibus siue Langobardis largitæ sunt, & magna ibi facta est congregatio monachorum.

CAP. XLIIII.

Igitur Arioaldus postquam super Langobardos duodecim annis regnum tenuit, ab hac luce subtractus est. Langobardorum regnum Rothari genere Arodus suscepit. Fuit autem viribus fortis, & iustitiæ tramitem sequens, sed tamen fidei Christianæ non rectam lineam tenens, Arrianæ hæreseos perfidia maculatus est. Siquidem Arriani minorem patre filium, spiritum quoque sanctum minorem patre & filio ad suam perniciem dicunt. Nos autem Catholici patrem & filium & spiritum sanctum, in tribus personis vnum & verum Deum, æquali potentia eademque gloria confitemur. Huius temporibus pene per omnes ciuitates regni eius duo Episcopi erant, vnus Catholicus, & alter Arrianus. In ciuitate quoque Ticinensi vsque nunc ostenditur, vbi Arrianus Episcopus, apud basilicam Sancti Eusebij residens, baptisterium habuit, cum tamen ecclesiæ catholicæ alius Episcopus præsideret. Qui tamen Arrianus Episcopus, qui in eadem ciuitate fuit Anastasius nomine, ad fidem catholicam conuersus, Christi postea ecclesiam rexit. Hic Rothari rex, Langobardorum leges, quas sola memoria & vsu retinebant, scriptorum serie composuit, codicemque

ipsum

ipsum Edictum appellari præcepit. Erat autem iam ex quo Langobardi in Italiam venerant, annus septuagesimus septimus, sicut idem rex in sui edicti testatus est prologo.

CAP. XLV.

Ad hunc regem Arichis dux Beneuenti filium suum Aionem direxit. Qui cum Rauennam venisset, Ticinum pergens, ibi ei Romanorum malitia talis potio data est, quæ eum mente excedere faceret: atq; ex eo tempore nunquam pleni sanique sensus fuit. Igitur cum dux Arichis, huius de quo diximus pater, iam maturus annis ad diem vltimum propinquasset, sciens filium suum Aionem non recti esse sensus, Radoaldum & Grimoaldum iam florem iuuentutis habentes, quasi proprios filios Langobardis qui aderant commendauit; eisque dixit, quod melius eos regere isti, quam Aio filius suus posset.

CAP. XLVI.

Defuncto ergo Arichis, qui ducatum quinquaginta tenuerat annis, Aio eius filius Samnitum ductor effectus est, cui tamen Radoaldus & Grimoaldus, sicut seniori fratri & domino, per omnia paruerunt. Qui Aio cum anno & mensibus quinque Beneuentanum ducatum

regeret,

regeret, venientes Sclaui cum multitudine nauium longe à ciuitate Seponto castra posuerunt: Qui occultas foueas circa sua castra facientes, cum Aio super eos absentibus Radoaldo & Grimoaldo venisset, eosque debellare vellet, equus eius in vnam de eisdem foueis cecidit, atque irruentibus super eum Sclauis, simul cum aliquantis viris extinctus est. Quod cum Radoaldo nuntiatum fuisset, cito veniens, eisdem Sclauis propria illorum lingua locutus est. Cumque propter hoc segniores ad bellum reddidisset, mox super eos irruens, magnaque strage eos prosternens, & Aionis mortem vltus est, & de illis finibus eos qui remanserant hostes fugam petere coëgit.

XVI. CAP. XLVII.

Igitur Rothari rex, Romanorum ciuitates ab vrbe Tusciae Lunense vniuersas quae in littore maris sita sunt, vsque ad Francorum fines cepit. Opitergium quoque ciuitatem inter Taruisium & Foroiulij positam, pari modo expugnauit & diruit. Cum Rauennatibus & Romanis bellum gessit, ad fluuium Aemiliae, quod Scultenna dicitur: in quo bello à parte Romanorum reliquis terga dantibus, octo milia ceciderunt. Eo tempore magnus Romae terrae motus factus est, magnaque fuit inundatio aquarum. Post haec

fuit

fuit clades scabierum, ita vt nullus potuisset mortuum suum agnoscere propter nimiũ inflationis tumorem. Apud Beneuentum vero mortuo Radoaldo duce, qui ducatum quinque rexerat annis, Grimoaldus eius germanus dux effectus est, gubernauitq; ducatum Samnitium annis viginti & quinque. Hic de captiua puella, sed tamẽ nobili, cuius nomen Itta fuit, Romualdum filium & duas filias genuit. Qui cum esset vir bellicosissimus, & vbique insignis, venientibus eo tempore Græcis, vt oraculum sancti Michaëlis Archangeli in monte Gargano situm deprædarentur, Grimoaldus super eos cum exercitu veniens, vltima eos cæde prostrauit.

CAP. XLVIII.

At vero rex Rothari postquam annos sedecim & menses quatuor regnum tenuerat, vita decedens, Langobardorum regnum Rodoaldo suo filio reliquit. Hic cum iuxta basilicam beati Iohannis baptistæ fuisset humatus, post aliquantum tempus quidam iniqua cupiditate succensus, eius sepulchrum noctu aperuit, & quicquid in ornamentis eius corporis reperit, abstulit. Cui beatus Iohannes per visionem apparens, eum vehementer exterruit, eique dixit: Cur ausus es corpus istius hominis cõtingere? Fuerit licet non

recte

recte credens, tamen mihi se commendauit. Quia igitur hoc facere præsumpsisti, nunquam in meam basilicam deinceps ingressum habebis. Quod ita quoque factum est. Quoties enim cumque voluisset beati Ioannis oraculum ingredi, statim velut à validissimo pugill guttur eius feriretur, sic subito retro ruebat impulsus. Veritatem in Christo loquor, hoc mihi ipse retulit, qui hoc ipsum suis oculis factum vidit.

Cap. XLIX.

Rodoaldus igitur post funus patris Langobardorum regnum suscipiens, Gundibergam Agilulfi & Theudelindæ sibi filiam in matrimonium sociauit. Hæc Gundiberga regina ad instar suæ genetricis, sicut illa in Modicia, sic & ista intra Ticinensem ciuitatem, basilicam in honorem beati Iohannis baptistæ construxit. Quam mire ex auro & argento peplisque decorauit, rebusque singulis optime ditauit, in qua & eius corpus tumulatum quiescit. Hæc cum de crimine adulterij apud virum accusata fuisset, proprius eius seruus Carellus nomine, à rege expetiit, vt cum eo qui reginæ crimen ingesserat, pro castitate suæ dominæ monomachia dimicaret. Qui dum cum criminatore illo singulare certamen iniisset, eum cuncto populo astante superauit.

perauit. Regina vero post hoc factum, ad dignitatem pristinam rediit.

CAP. L.

Rodoaldus quoque (vt fertur) dum vxorem cuiusdam Langobardi stuprasset, ab eo interfectus est, postquam septem diebus & quinque regnauerat annis. Huic successit in regni regimine Aripertus, filius Gundualdi, qui fuerat germanus Theudelindæ reginæ. Hic condidit apud Ticinum oraculum domini Saluatoris, quod extra portam occidentalem, quæ dicitur Marenca, situm est, quod ornamentis variis decorauit, & substantiis sufficienter ditauit. XVII.

CAP. LI.

His diebus defuncto Heraclio Augusto, apud Constantinopolim, Heracleon eius filius cum matre Martina regni iura suscepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente successit in locum eius Constantinus germanus eiusdem, alius filius Heraclij, imperauitq; mensibus sex. Hoc etiam mortuo, Constantinus eiusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo & viginti.

CAP. LII.

Circa hæc tempora regis Persarum coniunx nomine Cæsara, de Perside exiens cum paucis suis fideli-

fidelibus, priuato habitu propter Christianæ fidei amorem Constantinopolim venit. Quæ ab Imperatore honorifice suscepta, post aliquot dies vt desiderabat, baptismum consecuta, & ab Augusta de sacro fonte leuata est. Quod vir eius Persarum rex audiens, legatos Constantinopolim ad Augustum direxit, quatinus eidem suam vxorem redderet. Qui ad Imperatorem venientes, verba regis Persarum nunciant, qui suam requirebat reginam. Imperator hæc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit dicens: De regina quam quæritis fatemur nos nihil scire, præter quod ad nos hic aliqua mulier priuato habitu aduenit. Legati vero responderunt dicentes: Si placet vestro conspectui, volumus hanc quam dicitis mulierem videre. Quæ cum iussu Imperatoris aduenisset, mox vt eam conspiciunt, ad eius vestigia prouoluuntur, eique venerabiliter, quod eam suus vir requireret, suggerunt. Quibus illa respondit: Ite, renuntiate regi vestro & domino, quia nisi sicut ego iam credidi, ita & ipse in Christum crediderit, me iam vltra consortem thori habere non poterit. Quid multa? Reuersi legati ad patriam, vniuersa quæ audierant, regi nunciant. Qui nihil moratus, cum sexaginta milibus viris Constantinopolim pacifice ad Imperatorem venit, à

quo gratanter & satis digne susceptus est. Qui cum vniuersis in Christum dominum credens, pariter cum omnibus sacri baptismatis vnda perfusus, & ab Augusto de fonte leuatus, catholica fide confirmatus est. Multisque muneribus ab Augusto honoratus, accepta sua coniuge lętus & gaudens ad suam patriam repedauit. Circa hęc tempora mortuo apud Forumiulij Grasulfo duce Foroiuliensi, ducatum Ago regendum suscepit. Apud Spoletum quoq; Theudelapio defuncto, Atto eidem ciuitati ductor efficitur.

CAP. LIII. XVIII.

Igitur Aripertus, postquam apud Ticinum per annos nouem Langobardos rexerat, diem obiens, regnum duobus filiis suis adhuc adolescentibus, Bertarido & Godeberto, regendum reliquit. Et Godebertus quidem Ticini sedem regni habuit, Bertaridus vero in ciuitate Mediolanensi. Inter quos fratres, facientibus malignis hominibus, discordię & odiorum fomes surrexit, in tantum vt alter alterius regnum inuadere conaretur. Qua de re Godebertus Garibaldum Taurinatium ducem ad Grimoaldum Beneuentanorum strenuum tunc ductorem direxit, inuitans eum vt quantocius veniret, & sibi aduersus germanum suum Bertaridum auxilium

lium ferret, regisque filiam, suam germanam ei se daturum promittens. Sed legatus ipse fraudulenter contra suum dominum agens, Grimoaldum exhortatus est vt veniret, & Langobardorum regnum, quod adolescentes germani dissipabant, ipse arriperet, qui ætate maturus, consilio prouidus, & viribus fortis existeret. Grimoaldus hæc audiens, mox animum ad regnum Langobardorum obtinendum erexit. Ordinatoque apud Beneuentũ Romualdo suo filio duce, ipse cum electa manu Ticinum profecturus iter arripuit, ac per omnes ciuitates quas obuiam habuit, sibi amicos & adiutores ad regnum percipiendum asciuit. Trasemundum vero comitem Capuanum per Spoletum & Tusciam direxit, vt per eas regiones Langobardos suo consortio coaptaret. Qui imperata sibi strenue perficiens, ei cum multis adiutoribus, apud Aemiliam in itinere occurrit. Igitur Grimoaldus cum prope Placentiam cum robusta virorum multitudine aduenisset, Garibaldum, qui legatus ad eum missus à Godeberto fuerat, Ticinum præmisit, vt eidem Godeberto de suo aduentu nuntiaret. Qui ad Godebertum veniens, Grimoaldum citius aduentare dixit. Cumque Godebertus ab eo quæreret, quo in loco eidẽ Grimoaldo hospitium præparare deberet, Garibaldus ita respondit, quod

dignum

dignum esset vt Grimoaldus qui pro eius causa venerat, eiusque sororem accepturus esset, hospitium intra palatium haberet. Quod ita quoque factum est. Nam adueniens Grimoaldus, intra palatium hospitium accepit. Isdem vero Garibaldus, totius nequitiæ seminator, Godeberto persuasit, vt non aliter quam lorica sub veste indutus, cum Grimoaldo locuturus veniret; asserens quia Grimoaldus eum occidere vellet. Rursus isdem fallendi artifex, ad Grimoaldum veniens dixit, quod nisi se fortiter prępararet, eum Godebertus suo gladio perimeret, asseuerans Godebertum quando cum eo ad colloquendum veniret, loricam sub veste gestare. Quid plura? Cum ad colloquium die crastino venissent, & Godebertum post salutationem Grimoaldus amplexatus esset, statim sensit quod loricam sub veste gestaret. Nec mora, euaginata gladio eum vita priuauit, regnumque eius & omnem potentiam inuadens, suæ subdidit ditioni. Habebat autem tunc Godebertus iam filium paruulum nomine Reginbertum, qui à Godeberti fidelibus sublatus & occulte nutritus est. Nec eum Grimuald persequi curauit, quippe qui adhuc infantulus esset. Quo audito Bertaridus qui apud Mediolanum regnabat, quod germanus eius esset extinctus, quanta potuit velocitate fugam arripuit,

atque ad regem Auarum Cacanũ peruenit, vxorem Rodelindam & paruulum filium nomine Cunibertum relinquens, quos Grimoaldus Beneuentũ in exilium direxit. Hiis ita gestis Garibaldus, cuius instigatione & certamine ista patrata sunt, & nõ solũ hæc egerat, sed & fraudem in legatione sua fecerat, dum munera quæ deferre Beneuentum debuerat, non integra deportasset; talium ergo operum patrator, non diu lætatus est. Erat quidam paruus homunculus, ex propria familia Godeberti oriundus, in ciuitate Taurinatium. Is cũ Garibaldum ducem ipso sacratissimo Paschali die ad orationem in beati Iohannis basilicam venturum sciret, super sacrũ baptisterij fontem conscendens, læuaq; manu se ad columellam tugurij cõtinens, vnde Garibaldus transiturus erat, euaginatum ensem sub amictu tenens, cum iuxta eum Garibaldus venisset & pertransiret, ipse eleuato ense, annisu eundem in ceruicem percussit, caputque protinus amputauit. Super quem qui cũ Garibaldo venerant irruentes, multis eum ictuum vulneribus occiderunt. Qui licet occubuerit, tamen Godeberti sui domini iniuriam insigniter vltus est.

Explicit liber quartus, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI QVINTI.

CAP. XVI.

Quomodo rex Grimoaldus Trasemundum ducem apud Spoletum ordinauit, eique suam filiam in matrimonium tradidit. CAP. XVII.

Quod in Foroiulij post Grasulfum Ago ducatum tenuit, & post hunc eorum ductor Lupus effectus est.

CAP. XVIII.

Quomodo Lupus dux contra Grimoaldum rebellauit.

CAP. XIX.

Quomodo ipse dux bellum contra Auares gessit.

CAP. XX.

De morte Lupi ducis, & quomodo Auares Foroiulianorum fines deprædati sunt.

CAP. XXI.

Quomodo Auares nolentes de Foroiulij exire, Grimoaldi astutia expulsi sunt.

CAP. XXII.

De Warnefrido filio Lupi.

CAP. XXIII.

De Wictari Foroiulianorum duce, & de eius victoria.

CAP. XXIIII.

De morte Wictari, & quomodo ei Lan-

CAP.

EXPLICIVNT CAPITA.

Incipit

LIBER QVINTVS

De gestis Langobardorum.

1. ### CAP. I.

CONFIRMATO *itaque Grimoaldus regno apud Ticinum, non multo post tempore iam dudum pactam sibi Ariperti regis filiam, cuius germanum Godebertum extinxerat, duxit vxorem. Beneuentanum vero exercitum, cuius auxilio regnum adeptus erat, multis ditatum muneribus remisit ad propria. Aliquantos tamen ex eis secum habitaturos retinuit, largißimas eis tribuens poßeßiones.*

CAP. II.

Qui postquam comperit Bertaridum profugum Scythiam petisse, & apud Cacanum demorari, eidem Cacano Auarum regi per legatos mandauit, vt si Bertaridum in suo regno detineret, pacem quam Langobardis & secum hactenus habuerat, deinceps habere non posset. Hec Auarum rex audiens, ascito Bertarido dixit ei, vt in quã partem vellet pergeret, ne propter eum Auares cum Langobardis inimicitias contraherent. Bertaridus vero hec audiens, Italiam ad Gri-

ad Grimoaldum reuertens repetiit, audierat enim eum clementißimum esse. Igitur cum ad Laudensem ciuitatem venisset, misit ante se ad Grimoaldum regem Hunulfum sibi fidelißimum virum, qui suum ei aduentum nuntiaret. Hunulfus vero ad regem veniens, Bertaridum in eius fide aduentare nuntiauit. Hæc ille audiens, fidenter promisit in sua eum fide venientem nihil mali passurum fore. Inter hæc Bertaridus adueniens, ad Grimoaldum ingressus, cum eius se vestigiis aduoluere conatus esset, rex eum clementer retinuit, atq; ad os suum adosculumque erexit. Ad quem Bartaridus: Seruus tuus sum inquit, sciens te Christianißimum & pium esse, cum poßim inter paganos viuere, fretus de tua clementia, ad tua vestigia veni. Cui rex vt solebat iurando ita repromisit dicens: Per eum qui me nasci fecit, postquam in meam fidem ad me venisti, nihil mali in aliquo patieris, sed ita de te ordinabo, vt decenter viuere poßis. Tunc ei in spatiosa domo hospitiũ præbens, eum post vitæ laborem, habere requiem iußit, præcipiens eidem ex publico victum, & quæcunque essent necessaria largius ministrari. Bertaridus vero cum ad hospitium sibi à rege præparatum venisset, mox ad eum Ticinensium ciuium cæperũt turmæ concurrere, vt eum vel viderent, vel pristina notitia

titia cognitum salutarent. Verum quid nō mala lingua irrumpere potest? Mox namque venientes ad regem quidam maligni adulatores, regi denuntiant, quia nisi Bartaridus citius vita priuaretur, ipse regnum pretinus cum vita perderet; asseuerantes ob hoc ad eum totam concurrere ciuitatem. Hiis auditis Grimoaldus nimium credulus effectus, & quod promiserat oblitus, in innocentis Bertaridi statim necem accenditur, consiliumque iniit, qualiter eum, quia iam hora tardior erat, in crastinum vita priuaret. Cui denique ad vesperam diuersos cibos, vina quoque præcipua, variaque potionum genera transmisit, vt eum inebriare posset, quatinus multa eadem nocte potatione resolutus, vinoque sepultus, de sua nihil salute cogitare valeret. Tunc vnus qui de eius patris obsequio fuerat, cum eidem Bertarido ferculum regium attulisset, quasi eum salutaturus, sub mensa caput mittens, eidem secrete, quia rex eum occidere disponeret, nuntiauit: Bertaridus vero statim suo pincernæ præcepit, vt sibi in fiala argentea non aliud quam aliquātulum aquæ propinaret. Cumque hij qui diuersi generis potiones ei à rege deferebant, de verbo regis eum rogarent, vt totam fialam biberet, ille in honorem regis se totam bibere promittens, parum aquæ libabat de argenteo ca-

teo calice. Qui ministri dum hæc regi nuntiarent, quod ille auidißime biberet, rex lætus respondit; Bibat ebriosus ille, cras enim pariter eadem vina, mixta cum sanguine refundet. Bertaridus vero Hunulfo citius ad se ascito, de sua morte ei consilium regis nuntiauit. Qui statim ad domum suam puerum misit vt sibi lectisternia afferret, lectumque sibi iuxta stratum Bertaridi fieri præcepit. Nec mora, rex Grimoaldus suos satellites direxit, qui domum in qua Bertaridus quiesceb. t, ne aliquo modo effugere posset, custodire deberent. Cumque cæna finita esset, & egreßis omnibus, Bertaridus tantum & Hunulfus ac vestiarius Bertaridi remansissent, qui vtique ei satis erant fideles, consilium ei aperuit, & obsecrauit eum vt cum Bertaridus fugeret, ipse eum quam diu posset intra eiusdem cubiculum quiescere simularet. Cumque ille se hoc facturum spospondisset, Hunulfus pannos suos lecticarios, & culcitram, vrsinamque pellem, supra dorsum ac ceruicem Bertaridi imposuit, eumque ex consilio quasi rusticanum seruum extra ianuam impellere cœpit, multasque ei iniurias faciens, fuste eum percutere desuper & vrgere non cessabat, ita vt impulsus atque ictus sæpius ad terram corrueret. Cumque eundem Hunulfum regis satellites qui ad custodiam positi

positi erant, requirerent quid hoc esset, seruus iste, inquit, nequam lectū mihi in cubiculo istius ebrij Bertaridi strauit, qui in tantum vino plenus est, vt quasi mortuus ita cubet. Sed satis est quod eius huc vsque amentiam secutus sum, iam deinceps in vita domini regis in domo propria manebo. Hæc illi audientes, & vera quæ audierant esse credentes, læti effecti sunt, & eum pariterque Bertaridum, quem putabant seruum, quia opertum ne agnosceretur habebat caput, locum illis dantes, abire permiserunt. Illis autem abeuntibus, vestiarius ille fidelissimus, obserato diligenter ostio remansit intrinsecus solus. Hunulfus vero Bertaridum de muri angulo, qui est à parte Ticini fluminis, per funē deposuit, eique quos potuit socios coniunxit. Qui arreptis quos in pastu inuenerant equis, eadem nocte ad Astensem properant ciuitatem, in qua Bertaridi amici manebant. Deinde Bertaridus quantocius Taurinensem vrbem petens, ac post claustra Italiæ transgressus, Francorum ad patriam peruenit. Sicque Deus omnipotens dispositione misericordi, & innocentem à morte eripuit, & ex animo bona facientem ab offensione regem seruauit.

LI. CAP. III.

At vero rex Grimoaldus dum Bertaridum

in hospi-

in hoſpitio ſuo quieſcere putaret, ab eodem hoſpitio vſque ad palatium ſuum acies hominum hinc & inde aſtare fecit, vt per eorum medium Bertaridus deduceretur, quatinus effugere minime poſſet. Cumque à rege miſsi veniſſent, qui Bertaridum ad palatium euocarent, & ad oſtium in quo eum quieſcere putabant pulſaſſent, veſtiarius ille qui introrſus erat, rogabat eos dicens: Miſericordiam cum eo facite, eumque paululum quieſcere ſinite, quia adhuc de itinere laſſus, grauiſsimo ſomno deprimitur. Quod cum illi adquieuiſſent, hoc ipſum regi nuntiauerunt, quia adhuc Bertaridus graui ſomno quieſceret. Tunc ille: Sic, inquit, heſterno ſero vino ſe adeo oppleuit, vt adhuc vigilare non poſsit? Quibus tamen præcepit, vt mox eum excitatũ ad palatiũ deducerent. Qui venientes ad ianuam cubiculi, in quo Bertaridum ſperabant quieſcere, cæperunt acrius pulſare. Tunc veſtiarius ille rurſum eos rogare cæpit, vt quaſi eundem Bertaridum aliquantulum adhuc dormire permitterent. Qui irati vociferantes iam ſatis ebrioſum illũ quieuiſſe, mox calcibus eiuſdem cubiculi oſtium confringunt, ingreſsique Bertaridum in lectulo requirunt. Quem cum non inueniſſent, ad requiſita eum naturæ reſidere ſuſpicati ſunt. Quem cum nec ibi reperiſſent, veſtiarium illum interrogant,

rogant,

rogant, quid de Bertarido factum fuisset. Quibus ille fugisse eum respondit. Quem statim capillis apprehensum furentes, eumque verberantes ad palatium pertrahunt, eumque ad regis præsentiam perducentes, fugæ Bertaridi hunc esse conscium, ideoque morte dignissimum dicunt. Quem rex dimitti præcepit, eumque per ordinem, qualiter Bertaridus effugisset, inquisiuit. Ille regi vniuersa sicut acta fuerant retulit. Tunc rex à circumstantibus requisiuit dicens: Quid vobis de homine isto videtur, qui taliter perpetrauit? Tunc omnes vna voce responderunt, eum esse dignum multis suppliciis excruciatum interire. At rex: Per eum qui me nasci fecit, inquit, dignus est homo iste bene habere, qui se pro fide sui domini morti tradere non recusauit. Eumque mox inter suos vestiarios esse præcepit, admonens eum vt sibi eandem fidem, quam erga Bertaridum habuerat, seruaret: multa se ei commoda largiturum promittens. Cum rex requireret quid de Hunulfo factum fuisset, nuntiatum est ei quod in beati Archangeli Michaëlis basilicam confugium fecisset. Qui mox ad eum misit, sponte promittens quod nihil pateretur mali, tantum in sua fide veniret. Hunulfus vero talem regis promissionem audiens, mox ad palatium venit, atque ad regis vestigia prouolutus,

uolutus, interrogatus ab eo est, quomodo aut qualiter Bertaridus euadere potuisset. At ille cum ei cuncta ex ordine retulisset, rex eius fidem & prudentiam collaudans, omnes facultates eius, & quicquid habere poterat, eidem clementer concessit.

Cap. IIII.

Cumque post aliquod tempus rex Hunulfum inquireret, utrum vellet ipsis diebus cum Bertarido esse? ille iureiurando ait, cum Bertarido prius se velle mori, quam usquam alibi in summis deliciis viuere. Tunc rex vestiarium illum requisiuit, dicens, utrum melius ei esset secum in palatio manere, an cum Bertarido in peregrinatione degere. Qui cum ei similia, sicut & Hunulfus, respondisset; rex eorum verba benigne suscipiens, eorumque fidem collaudans, praecepit Hunulfo ut quicquid vellet de domo sua tolleret, pueros scilicet & equos, & diuersam supellectilem, & ad Bertaridum illaesus properaret. Pari etiam modo & vestiarium illum absoluit. Qui omnia sua secundum benignitatem regis sufficienter tollentes, cum eiusdem regis adiutorio Francorum in patriam ad suum dilectum Bertaridum sunt profecti.

III. CAP. V.

Hac tempestate Francorum exercitus de prouincia egrediens, in Italiam introiuit: contra quos Grimoaldus cum Langobardis progressus, hac eos arte decepit. Fugere quippe se eorum impetum simulans, castra sua simul cum tentoriis, & diuersis pariter referta bonis, præcipuéque vini optimi copia, abductis hominibus omnino vacua reliquit. Quo dum Francorum acies aduenissent, existimantes Grimoaldum cũ Langobardis pauore deterritos castra integra reliquisse, mox læti effecti certatim cuncta inuadunt, cœnamque affluentissimam instruunt. Qui dum diuersis epulis, multoque degrauati vino somnoque quieuissent, Grimoaldus super eos post noctis medium irruens, tanta eos cæde prostrauit, vt vix pauci ex eis elapsi, ad patriam valuerunt repedare. Qui locus vbi hoc gestum est prælium Francorum, vsque hodie Riuus appellatur, nec longe distat ab Astensis ciuitatis mœnibus.

IIII. CAP. VI.

Hiis diebus Constantinus Augustus, qui & Constans est appellatus, Italiam de Langobardorum manu eruere cupiens, Constantinopoli egressus per littoralia iter habens, Athenas venit, indeque

indeque mare transgressus, Tarentum applicuit. Qui tamen prius ad solitarium quendam, qui prophetiæ spiritum habere dicebatur, abiit, studiose ab eo sciscitans, vtrum gentem Langobardorum, quæ in Italia habitabat, superare & obtinere posset. A quo cum seruus Dei spatium vnius noctis expetisset, vt pro hoc ipso dominum supplicaret, facto mane ita eidem Augusto respondit: Gens Langobardorum superari modo ab aliquo non potest, quia regina quædam ex alia prouincia veniens, basilicam beati Iohannis baptistæ in Langobardorum finibus construxit, & propter hoc ipse beatus Iohannes pro Langobardorum gente continue intercedit. Veniet autem tempus quando ipsum oraculum habebitur despectui, & tunc gens ipsa peribit. Quod nos ita factum esse probauimus, quia ante Langobardorum perditionem, eandem beati Iohannis basilicam, quæ vtique in loco qui Modicia dicitur est constituta, per viles personas ordinari conspeximus, ita vt indignis & adulteris non pro vitæ merito, sed præmiorum datione, isdem locus venerabilis largiretur.

CAP. VII.

Igitur cum, vt diximus, Constans Augustus Tarentum venisset, egressus exinde Beneuentano-

tanorum fines inuasit, omnesque pene per quas venerat Langobardorum ciuitates cepit. Luceriam quoque opulentam Apuliæ ciuitatem expugnatam fortius inuadens diruit, & ad solum vsque prostrauit. Arentiam sane propter munitissimam loci positionem, capere minime potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneuentum circumdedit, & eam vehementer expugnare cæpit, vbi tunc Romoaldus Grimoaldi filius, adhuc iuuenculus ducatum tenebat. Qui statim vt Imperatoris aduentum cognouit, nutricium suum nomine Sesualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit, obsecrans vt quantocius veniret, filioque suo ac Beneuentanis, quos ipse nutrierat, potenter succurreret. Quod Grimoaldus rex audiens, statim cum exercitu filio laturus auxilium, Beneuentum pergere cæpit. Quem plures ex Langobardis in itinere relinquentes, ad propria remearunt, dicentes: quia expoliasset palatium, & iam non reuersurus repeteret Beneuentum. Interim Imperatoris exercitus Beneuentum diuersis machinis vehementer expugnabat, è contra Romoaldus cum Langobardis fortiter resistebat. Qui quamuis cum tanta multitudine congredi manu ad manum, propter paucitatem exercitus, non auderet, frequenter tamen cum expeditis iuuenibus hostium

castra

castra irrumpens, magnas eisdem inferebat vndique clades. Grimoaldus eius pater cum iam iamque properaret, eundem nutricium eius de quo præmisimus, ad filium misit, qui ei suum aduentum nuntiaret. Qui cum prope Beneuentum venisset, à Græcis captus, imperatori delatus est. Qui ab eo vnde veniret requirens, ille se à Grimoaldo rege venire, eundemque regem citius aduentare nunciauit. Statimque Imperator exterritus consilium cum suis iniit, quatinus cum Romoaldo pacisceretur, vt Neapolim posset reuerti.

CAP. VIII.

Accepta ita obside Romoaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit. Eius vero nutricium Sesualdum ad muros duci præcepit, mortem eidem minatus, si aliquid Romoaldo aut ciuibus de Grimoaldi aduentu nuntiaret, sed potius asseueraret eundem minime venire posse. Quod ille ita se facturum vt ei præcipiebatur promisit; sed cum prope muros aduenisset, velle se Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum citius aduenisset, sic ad eum locutus est: Constans esto domine Romoalde, & habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam scias eum

hac nocte iuxta Sangrum fluuium cum valido exercitu manere, tantum obsecro vt misericordiam exhibeas meæ vxori & filiis, quia gens ista perfida me viuere non sinet. Cumque hoc dixisset, iussu Imperatoris caput eius abscisum est, atque cum belli machina, quam petrariam vocant, in vrbem proiectum est. Quod caput Romoaldus sibi deferri iussit, idque lachrymans osculatus est, dignoque in loculo tumulari præcepit.

CAP. IX.

Metuens igitur Imperator subitum Grimoaldi regis aduentum, dimissa Beneuenti obsidione, Neapolim proficiscitur. Cuius tamen exercitum Mittola Capuanus Comes iuxta fluenta Caloris fluminis, in loco qui vsque hodie Pugna dicitur, vehementer attriuit.

V.
CAP. X.

Postquam vero Imperator Neapolim peruenit, vnus ex eius optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Augusto vt fertur viginti milia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum victoremque spopondit. Qui cum accepto exercitu ad locum cui Forinus nomen est aduenisset, ibique castra posuisset, Grimoaldus qui iam Beneuentum aduenerat, hac audiens,

contra

contra eum proficisci voluit. Cui filius Romoaldus, non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite. Ego Deo fauente cum eo pugnabo, & cum vicero maior vtique gloria vestræ potentiæ adscribetur. Factumque est, & accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficiscitur. Qui prius quam bellum cum eo iniret, à quatuor partibus tubas insonare præcepit, moxque super eos audenter irruit. Cumque vtræque acies forti intentione pugnarent, tunc vnus de exercitu regis nomine Amalongus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Græculum eodem conto vtrisque manibus fortiter percutiens, de sella super quam equitabat sustulit, eumque in äera super caput suum leuauit. Quod cernens Græcorum exercitus, mox immenso pauore perterritus, in fugam conuertitur, vltimaque pernicie cæsus, sibi fugiendo mortem, Romoaldo & Langobardis victoriam peperit. Ita Saburrus qui se imperatori suo victoriæ tropheũ de Langobardis promiserat patrare, ad eum cũ paucis remeans, ignominiam deportauit. Romoaldus vero patrata de inimicis victoria, Beneuentum triumphans reuersus est, patrique gaudium & cunctis securitatem sublato hostium timore conuexit.

CAP. XI.

At vero Constans Augustus, cum nihil se contra Langobardos gessisse conspiceret, omnes sæuitiæ suæ minas contra suos, hoc est Romanos retorsit. Nam egressus Neapoli Romam perrexit. Cui sexto ab vrbe miliario Vitalianus Papa cum sacerdotibus & Romano populo occurrit. Qui Augustus cum ad beati Petri limina peruenisset, obtulit ei pallium auro textum: & manens apud Romanos diebus duodecim, omnia quæ fuerant antiquitus instituta ex ære in ornamentum ciuitatis deposuit, in tantum vt etiam basilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, & conditum fuerat in honorem omnium deorum, & iam ibi per concessionem superiorum principum, locus erat omnium martyrum, discooperiret, tegulasque æreas exinde auferret, easque simul cum aliis omnibus ornamentis, Constantinopolim transmitteret. Deinde reuersus Imperator Neapolim, itinere terreno perrexit in ciuitatem Regium. Ingressusque Siciliam per indictionem septimam, habitauit in Siracusa, & tales afflictiones imposuit populo seu habitatoribus vel possessoribus Calabriæ, Siciliæ, Africæ, atque Sardiniæ, quales antea nunquam auditæ sunt, ita vt etiam vxores à maritis,

ritis, vel filij à parentibus separarentur. Sed & alia multa & inaudita illarum regionum populi sunt perpessi, ita vt nulli spes vitæ remaneret. Nam & vasa & cimelia sanctarum Dei Ecclesiarum, imperiali iussu & Græcorum auaritia sublata sunt. Mansit autem Imperator in Sicilia ab indictione septima vsque in duodecimam: sed tandem tantarum iniquitatum pœnas luit, atque dum se in balneo lauaret, à suis extinctus est.

CAP. XII. VI.

Interfecto igitur apud Siracusas Constante Imperatore, Mecetius in Sicilia regnum arripuit, sed absque Orientalis exercitus voluntate. Contra quem Italiæ militiæ milites, alij per Histriam, alij per partes Campaniæ, alij verò à partibus Africæ & Sardiniæ venientes, vehementer in Siracusas irruerunt, eumque vita priuauerunt. Multi ex iudicibus eius detruncati, multique Constantinopolim perducti sunt: cum quibus pariter & falsi Imperatoris caput est deportatum.

CAP. XIII.

Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ Alexandriam & Ægyptum peruaserat, subito cum multis nauibus venientes Siciliam inuadunt,

Siracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt populorum, vix paucis euadentibus qui per munitissima castra & iuga confugerant montium. Auferentes quoque prædam nimiam, & omne illud quod Constans Augustus à Roma abstulerat ornatum in ære & diuersis speciebus, sicque Alexandriam reuersi sunt.

CAP. XIIII.

Porro regis filia, quam de Beneuento obsidem nomine Gisa sublatam diximus, Siciliam veniens diem clausit extremum.

CAP. XV.

Hoc tempore tantæ pluuiæ tantaque tonitrua fuerunt, quanta ante nullus meminerit hominum, ita vt innumera hominum & animantium milia fulminibus essent perempta. Eo anno legumina, quæ propter pluuias colligi nequiuerant, iterum renata & ad maturitatem vsque perducta sunt.

VII. CAP. XVI.

At vero Grimoaldus ereptis Beneuentanis & eorum prouinciis à Græcis, apud Ticinum ad palatium suum repedare disponens, Trasemundum qui dudum Capuæ comes fuerat, & ei ad perce-

percipiendum regnum strenuissime paruerat, data ei in matrimonium sua filia, Romoaldi altera sorore, eum post Attonem, de quo superius diximus, apud Spoletum ductorem fecit, indeque Ticinum reuersus est.

CAP. XVII.

Siquidem, vt superius præmiseramus, Grasulfo Foroiulianorum duce defuncto, successor eius in ducatu Ago datus, de cuius nomine vsque hodie domus quædam intra Forum Iulij constituta, domus Agonis appellatur. Quo Agone mortuo, Foroiulianorum ductor Lupus efficitur. Hic Lupus in Grados insulam, quæ non longe ab Aquileia est, cum equestri exercitu, per stratam quæ antiquitus per mare facta fuerat introiuit. Et deprædata ipsa ciuitate, Aquileiensis ecclesiæ thesauros exinde auferens deportauit. Huic Lupo quando Grimoaldus Beneuentum perrexit, suum palatiū commendauit.

CAP. XVIII.

Qui Lupus dum rege absente multa insolenter apud Ticinum egisset, quippe quia eum reuersurum non æstimaret, reuertente rege sciens eidem ea quæ nō recte gesserat displicere, Forum-Iulij petens, contra eundem regem suæ nequitiæ conscius rebellauit.

CAP.

CAP. XIX.

Tunc Grimoaldus nolens ciuile bellum inter Langobardos excitare, regi Auarum Cacano mandauit, vt in Forumiulij contra Lupum ducem cum exercitu veniret, eumque bello protereret. Quod & factum est. Nam veniente Cacano cum magno exercitu in loco qui Flauius dicitur, sicut nobis retulerunt seniores viri qui in ipso bello fuerant, per tres dies Lupus dux cum Foroiulianis, aduersus Cacani exercitũ conflixit. Et prima quidem die validum eius exercitum paucis suis vulneratis prostrauit; secunda vero die iam aliquantis e suis vulneratis & mortuis, pari modo multos ex Auaribus extinxit. Tertia vero die iam pluribus ex suis sauciatis, siue peremptis, nihilominus magnum Cacani exercitum deleuit, prædamque copiosam inuasit. At vero die quarto tantam super se multitudinem conspexerunt venientem, vt vix per fugam euadere possent.

CAP. XX.

Ibi itaque Lupo duce perempto, reliqui qui remanserant, sese per castella communiunt. Auares vero per omnes eorum fines discurrentes, cuncta rapinis inuadunt, vel supposito igne combu-

comburunt. Qui cum per aliquot dies hoc facerent, à Grimoaldo eis mandatũm est, vt iam à deuastatione quiescerent. Qui legatos ad Grimoaldum mittunt dicentes, Forumiulij se minime relicturos, quam armis propriis cõquisissent.

CAP. XXI. VIII.

Tunc Grimoaldus necessitate cõpulsus exercitum coadunari præcepit, quatinus Auares de suis finibus exturbaret. In medio itaque campo sua castra cõtra Auarũ hostium componens, cum exercitus partem exiguam haberet, & Cacanus ad eum legatos mitteret, eosdem ipsos quos habebat diuerso habitu variisque instructos armis, ante oculos legatorũm per dies aliquot, quasi nouus iugiter exercitus aduentaret, frequenter transire fecit. Auarum vero legati dum eundem ipsum exercitum, aliis & aliis modis præterire conspiciunt, immensam Langobardorum multitudinem esse crediderunt. Quibus Grimoaldus ita dixit; Cum omni quam vidistis exercitus multitudine statim super Cacanum irruam, & Auarum exercitus disperdam, nisi de Foroiulianorum finibus velociter exierint. His visis & auditis, legati Auarorum cum hæc suo regi nuntiassent, mox cum omni suo exercitu ad proprium reuersus est regnum.

CAP.

IX. CAP. XXII.

Denique Lupo hoc modo vt præmisimus interempto, Warnefridus eius filius voluit in loco patris apud Forumiulij obtinere ducatum. Sed metuens Grimoaldi regis vires, fugit ad Sclauorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum. Qui postea cum Sclauis adueniens, quasi ducatum eorum viribus resumpturus, apud Nemas castrum, quod non longe à Foroiulij distat, irruentibus super se Foroiulianis, extinctus est.

CAP. XXIII.

Deinde ordinatus est apud Forumiulij dux Wectari, qui fuit oriundus de Vincentina ciuitate, vir benignus & populum suauiter regens. Hunc cum audisset Sclauorum gens Ticinum profectum esse, congregata valida multitudine, voluerunt super Foroiulianorũ castrum irruere. Et venientes castra metati sunt in loco qui Broxas dicitur, non longe à Foroiulij. Secundum diuinam autem dispositionem contigit, vt dux Wectari superiori vespere à Ticino reuerteretur nescientibus Sclauis. Cuius Comites cum ad propria (vt assolet fieri,) remeassent, ipse hoc nuntium de Sclauis audiens, cum paucis viris,

hoc

hoc est cum viginti quinque contra eos progressus est. Quem Sclaui cum tam paucis venire conspicientes, irriserunt dicentes, Patriarcham contra se cum clericis aduentare. Qui cum ad pontem Natisonis fluminis, qui ibidem est vbi Sclaui residebant, propinquasset, caßidem sibi de capite auferens, vultum suum Sclauis ostendit, erat enim caluo capite. Quem dum Sclaui quia ipse esset Wectari cognouissent, mox perturbati Wectari adesse clamitant. Deoque eos exterrente plus de fuga, quam de prælio cogitant. Tunc super eos Wectari cum paucis quos habebat irruens, tanta eos strage prostrauit, vt ex quinque milibus viris vix pauci qui euaderent remanerent.

CAP. XXIIII.

Post hunc Wectari Laudari apud Forumiulij ducatum tenuit. Quo defuncto, ei Rodoaldus in ducatum succeßit.

CAP. XXV. X.

Mortuo igitur vt diximus Lupo duce, Grimoaldus rex filiam eius nomine Theuderadam, suo filio Romoaldo, qui Beneuentum regebat, in matrimonium tradidit. Ex qua tres filios, hoc est Grimoaldum, Gisulfum, nec non & Arichis genuit.

CAP. XXVI.

Rex quoque Grimoaldus de omnibus illis qui eum quando Beneuentum profectus fuerat deseruerunt, suas iniurias vltus est.

CAP. XXVII.

Sed & Forumpopilij, Romanorum ciuitatem, cuius ciues eidem aduersa quædam intulerant, Beneuentum proficiscenti, missosque illius euntes & redeuntes à Beneuento sæpius læserant, hoc modo deleuit. Quadragesimarum tempore per Alpem Bardonis Tusciam ingressus, nescientibus omnino Romanis, in ipso Sacratissimo Sabbato Paschali, super eandem ciuitatem, ea hora qua baptismus fiebat, inopinate irruit, tantamque occisorum stragem fecit, vt etiam Diaconos ipsos qui infantulos baptizabant, in ipso sacro fonte perimeret. Sicque eandem vrbem deiecit, vt vsque hodie paucissimi in ea commaneant habitatores.

CAP. XXVIII.

Erat quidem Grimoaldo contra Romanos non mediocre odium, pro eo quod eius quondam germanos Tasionem & Cacconem in sua fide decepissent. Quam ob causam Opitergium ciuitatem, vbi ipsi extincti sunt, funditus destruxit,

xit, eorumq; qui ibi aderant fines, Foroiulianis Taruisianisque & Cenetensibus diuisit.

CAP. XXIX. XI.

Per hæc tempora Bulgarorum dux Alzeco nomine, incertum quam ob causam à sua gente digressus, Italiam pacifice introiens, cum omni sui ducatus exercitu, ad regem Grimoaldum venit, ei se seruiturum atque in eius patria habitaturum promittens. Quem ille ad Romoaldum filium suum Beneuentum dirigens, vt ei cum suo populo loca ad habitandum concedere deberet præcepit. Quos Romoaldus gratanter excipiens, eisdem spatiosa ad habitandum loca, quæ vsque ad illud tempus deserta erant contribuit, scilicet Sepianum, Bouianũ, & Iserniam, & alias cum suis territoriis ciuitates, ipsumque Alzeconem mutato dignitatis nomine de duce Gastaldium vocitari præcepit. Qui vsque hodie in his vt diximus locis habitantes, quamquam & Latine loquantur, linguæ tamen propriæ vsum minime amiserunt.

CAP. XXX.

Igitur extincto, vt diximus, apud Siciliam Constante Augusto, punitoque qui ei successerat Mecentio Tyranno, Romanorum regnum Constantinus Constantij Augusti filius suscepit

pit regendum, Romani ſque principatus eſt annis decem & ſeptem. Conſtantini ſane temporibus Theodorus Archiepiſcopus & Adrianus abbas viri æque doctiſsimi, à Vitaliano Papa miſsi in Britanniam, plurimas eccleſias Anglorum doctrinæ eccleſiaſticæ fruge fœcundarunt. E quibus Theodorus Epiſcopus peccantium iudicia, quantis ſcilicet annis pro vno quoque peccato quis pœnitere debeat, mirabili & diſcreta conſideratione deſcripſit.

CAP. XXXI.

In ſequenti poſt tempore menſe Auguſto, à parte Orientis ſtella Cometes apparuit nimis fulgentibus radiis, quæ poſt in ſemetipſam reuerſa diſparuit. Nec mora, grauis peſtilentia ab eadem parte orientis ſecuta, Romanum populum deuaſtauit. Hiis diebus Donus Papa Romanæ eccleſiæ locum qui Paradiſus dicitur, ante baſilicam beati apoſtoli Petri, candidis & magnis marmoribus mirifice ſtrauit.

CAP. XXXII.

Hac tempeſtate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo rex Grimoaldus pacis firmiſsimæ fœdus inierat. Cuius Grimoaldi vires Bertaridus etiam apud Francorum

corum patriam constitutus metuens, egressus è Gallia, ad Britanniam insulam Saxonumque regem properare disponit.

CAP. XXXIII. XII.

At vero Grimoaldus cum nono die post phlebotomiam in suo palatio constitutus, accepto arcu columbam sagitta percutere nisus esset, eius brachij vena dirupta est. Cui, vt ferunt, medici venenata medicamina supponentes, eum ab hac funditus priuauerunt luce. Hic edicto quod Rothari rex composuerat, aliqua quoque capitula legis quæ ei vtilia visa sunt adiecit. Fuit autem corpore præualidus, audacia primus, caluo capite, barba prominenti, non minus consilio quam viribus decoratus. Sepultum est autem eius corpus in basilica beati Ambrosij confessoris, quam dudum ipse intra Ticinensem construxerat ciuitatem. Hic post mortem Ariperti regis, expleto iam anno vno & mensibus tribus, Langobardorum regnum inuasit, regnauitque ipse annis nouem, relicto Garibaldo filio suo, quem ei Ariperti regis filia genuerat, rege adhuc puerilis ætatis.

Igitur, vt dicere cœperamus, Bertaridus egressus de Gallia nauem ascendit, vt ad Britanniam insulam ad regnum Saxonũ transmearet. Cumque iam aliquantum per pelagus nauigasset, vox XIII.

à littore audita est inquirentis utrum Bertaridus in eadem naue consisteret? Cui cum responsum esset quod Bertaridus ibi esset, ille qui clamabat subiunxit: Dicite illi, reuertatur in patriam suam, quia tertia dies est hodie, quod Grimoaldus ab hac subtractus est luce. Quo audito Bertaridus statim post se reuersus est, veniensque ad littus inuenire personam non potuit, quae ei de Grimoaldi morte nuntiauit. Vnde arbitratus est, non hunc hominem, sed diuinum nuntium fuisse. Exindeque ad patriam rediens, cum ad claustra Italiae venisset, iam ibi omnia obsequia Palatina, omnemque regiam dignitatem, cum magna Langobardorum multitudine praeparatam esse reperit. Exinde itaque Bertaridus Ticinum reuersus, exturbato Garibaldo puerulo à regno, ab vniuersis Langobardis mense tertio post mortem Grimoaldi in regnum leuatus est. Erat autem vir pius, fide catholicus, iustitiae tenax, pauperumque largissimus nutritor. Qui statim Beneuentum misit, exindeque Rodelindam suam coniugem & Cunibertum filium suum reuocauit.

CAP. XXXIIII.

Qui vt regni iura suscepit, in loco illo, qui à parte fluminis Ticini est, vnde ipse olim fugerat,

gerat, monasterium quod Nouum appellatur, domino & liberatori suo, in honorem sanctæ virginis & martyris Agathæ construxit. In quo multas virgines aggregauit, rebusque diuersis pariterque ornamentis eundem locum ditauit. Regina vero uxor eius Rodelinda, basilicam sanctæ Dei genitricis extra muros eiusdem ciuitatis Ticinensis, quæ ad Perticas appellatur, opere mirabili condidit, ornamentisque mirificis decorauit. Ad Perticas autem locus ipse ideo dicitur, quia ibi olim perticæ, id est trabes erectæ steterant, quæ ob hanc causam iuxta morem Langobardorum poni solebant. Si quis enim in aliquam partem, aut in bello aut quomodocunque extinctus fuisset, consanguinei eius intra sepulchra sua perticam figebant, in cuius summitate columbam ex ligno factã ponebant, quæ illuc versa esset, ubi illorum dilectus obisset; Scilicet ut sciri posset in quam partem is qui defunctus fuerat quiesceret.

CAP. XXXV. XIIII.

Igitur Bertaridus cum solus per annos septem regnasset, octauo iam anno Cunibertum filium suum in regno consortem asciuit, cum quo pariter per decem annos regnauit.

CAP. XXXVI.

Cumque in magna pace degerent, & ex omni parte in circuitu tranquillitatem haberent, surrexit contra eos filius iniquitatis, Alachis nomine, per quem in regno Langobardorum perturbata pace, maximæ populorum factæ sunt strages. Hic dum dux esset in Tridentina ciuitate, cũ comite Baioariorum, quem illi Grauionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua castella regebat, conflixit, eumque mirifice superauit. Qua de causa elatus, etiam contra regem suum Bertaridum manum leuauit, atque se intra Tridentinum castellum rebellans communiuit. Contra quem rex Bertaridus progressus, cum eum extrinsecus obsideret, inopinate subito Alachis cum suis ciuitatem egressus, regis castra protriuit, regemque ipsum fugam petere compulit. Qui tamen postmodum faciente Cuniberto regis filio, qui eum iam olim diligebat, in regis Bertaridi gratiam reuersus est. Qui rex cum eum interficere aliquotiens voluisset, Cunibertus eius filius hoc fieri semper prohibuit, reputans eum de reliquo fidelem existere. Nec destitit apud patrem obtinere quinetiam ei ducatum Brexiæ contribueret, reclamante sæpius patre, quod in suam hoc Cunibertus perniciem faceret, qui

ret, qui hosti suo ad regnandum vires preberet. Brexiana denique ciuitas magnam semper nobilium Langobardorum multitudinem habuit, quorum auxilio metuebat Bertaridus Alachis potentiorem fore. His diebus Rex Bertaridus in ciuitate Ticinensi portam contiguam palatio, quæ & Palatinensis dicitur, opere mirifico construxit.

CAP. XXXVII.

Qui cum decem & octo annis, & primum solus, & post cum filio regnum tenuisset, ab hac luce subtractus est, corpusque illius iuxta basilicam domini saluatoris, quam Aripertus eius genitor construxerat, sepultum est. Fuit autem statura decens, corpore plenus, mitis per omnia & suauis. At vero Cunibertus rex Hermelindam ex Saxonum Anglorum genere duxit vxorem. Quæ cum in balneo Theodotem puellam ex nobilissimo Romanorum genere ortam, eleganti corpore, & flauis prolixisque capillis pene vsque ad pedes decoratam vidisset, eius pulchritudinem suo viro Cuniberto regi laudauit. Qui ab vxore hoc libenter audire dissimulans, in magnum tamen puellæ exarsit amorem. Nec mora, venatum in siluam quam Vrbem appellant perrexit, secumque suam coniugem Hermelindam venire præcepit. Qui exinde noctu

egrediens Ticinum rediit, & ad se Theodotem puellam venire faciens, cũ ea concubuit. Quam tamen postea in monasterium, quod de illius nomine intra Ticinum appellatum est, misit.

XV. CAP. XXXVIII.

Alachis vero iam dudum conceptam iniquitatem parturiens, annitentibus Aldone & Grausone Brexianis ciuibus, sed & aliis multis ex Langobardis, oblitus tantorum beneficiorum, quæ in eum rex Cunibertus impenderat, oblitus etiam iusiurandi, quo ei se fidelissimum esse spoponderat cum Cunibertus abesset, regnum eius & palatium intra Ticinum positum inuasit. Quod Cunibertus vbi erat audiens, ad insulam quæ intra lacum Larium non longe à Comò est confugit, ibique se fortiter communiuit. Facta est autem magna tribulatio omnibus qui eum diligebant, & maximè sacerdotibus & clericis, quos omnes Alachis exosos habebat. Erat autem eo tempore Ticinensis ecclesia episcopus, vir domini Damianus, sanctitate præcipuus, liberalibus artibus sufficienter instructus. Is cum Alachis palatium inuasisse conspiceret, ne quid ab eo ipse vel sua ecclesia aduersi pateretur, Thomam diaconum suum, sapientem scilicet & religiosum virum ad eum misit, per quem eidem

Alachis benedictionem sanctæ ecclesiæ suæ transmisit. Nuntiatum est Alachis Thomam diaconum ante fores astare, benedictionemque ab Episcopo detulisse. Tunc Alachis, qui vt diximus omnes clericos odio habebat, ita inquit ad suos. Ite dicite illi: Si munda femoralia habet, intret; sin autem aliter, foris contineat pedem. Thomas vero cum hos sermones audisset, ita respondit: Nuntiate ei quia munda femoralia habeo; quippe qui ea hodie lota indutus sum. Cui Alachis: Ite iterato, & dicite illi quia ego non dico de femoralibus, sed de iis quæ intra femoralia habentur. Ad hæc Thomas ita respondit. Ite dicite illi: Deus solus potest in me in hiis causis reprehensionem inuenire, nam ille nullatenus potest. Cumque eundem diaconum Alachis ad se ingredi fecisset, aspere satis & obiurgando locutus est cum eo. Tunc omnes clericos & sacerdotes pauor & odium tyranni inuasit, æstimantes se eius feritatem tolerare omnino non posse. Cœperuntque amplius Cunibertum desiderare, quoniam peruasorem regni superbum, execrationi haberent. sed non diu eius feritas & cruda barbaries peruasum regnum obtinuit.

CAP. XXXIX. XVI.

Denique cum die quadam solidos super men-

sam numeraret, vnus tremißis de eadem mensa cecidit, quem filius Aldonis adhuc puerulus de terra colligens, eidem Alachis reddidit. Ad quem Alachis sperans puerulum parum intelligere, ita locutus est: Multos ex iis genitor tuus habet, quos mihi in proximo si Deus voluerit daturus est. Qui puer cum vespere domum ad patrem regressus esset, eum suus genitor requisiuit si quid in illo die rex locutus fuisset. Ille patri omnia vt facta fuerant, & quod sibi rex dixerat nuntiauit. Audiens hæc Aldo vehementer pertimuit, fratremque suum Grausonem ascitum, ei omnia quæ rex maligne locutus fuerat nuntiauit. Qui mox cum amicis & his quibus credere poterant, consiliũ inierunt qualiter Alachis tyrannum regno priuarent, priusquam ipse eis aliquam læsionem facere posset. Qui maturius ad palatium profecti, ita Alachis dixerunt: Quid dignaris in ciuitate residere, ecce omnis ciuitas & vniuersus populus tibi fidelis existit, & ebriosus ille Cunibertus ita dissolutus est, vt iam vltra nullas possit habere vires. Egredere & vade in venationem, & exerce te cum iuuenibus tuis, nos autem cum reliquis fidelibus tuis defendemus tibi hanc ciuitatem. Sed & ita tibi repromittimus, vt in proximo inimici tui Cuniberti caput afferamus. Qui eorum verbis persuasus,

suasus, ciuitatem egressus, atque ad Vrbem vastissimam siluam profectus est, ibique se iocis & venationibus exercere cæpit. Aldo vero & Grauso euntes ad lacum Commacinum, ingressique nauem, ad Cunibertum profecti sunt. Ad quem venientes, eius pedibus prouoluti, se contra eum nequiter egisse professi sunt, eiq; quid Alachis malitiose cõtra eos locutus fuerat, vel quale ipsi ad eius perditionem consilium eidem dederunt, nunciauerunt. Quid plura? Fleuerunt pariter & inter se sacramenta dederunt, diem statuentes in quo Cunibertus veniret, vt ipsi ciuitatem Ticinensem contraderent. Quod & factum est. Nam die statuto Cunibertus Ticinum adueniens ab eis libentissime susceptus, palatium suum ingressus est. Tunc omnes ciues, & præcipue Episcopus, sacerdotes quoque & clerici, iuuenes & senes, certatim ad eum concurrentes, omnésque eum lacrymis amplexantes, Deo gratias de eius reuersione inæstimabili gaudio repleti conclamabant. Quos omnes ille vt potuit consolans osculatus est. Nuntius subito ad Alachis peruenit, adimplesse Aldonem & Grausonem quod ei promiserant, & caput Cuniberti attulisse, & non solum caput, sed & totum corpus, eumque affirmans in palatio sedere. Quod ille audiens, animo consternatus est,

multaque

multaque contra Aldonem & Grausonem furibundus & frendens comminans, exinde egressus, per Placentiam ad Austriam rediit, singulasque ciuitates partim blanditiis partim viribus sibi socias asciuit. Nam Vincentiã veniens, contra eum eius ciues egressi, bellum parauerunt, sed mox victi eius socij effecti sunt. Inde exiens Taruisium peruasit, pari modo etiam & reliquas ciuitates. Cumque contra eum Cunibertus exercitum colligeret, & Foroiuliani in eius auxilium iuxta fidelitatem suam vellent proficisci; ipse Alachis ad pontem Liquentiæ fluminis, quod à Foroiulij quadraginta octo millibus distat, & est in itinere Ticinum pergentibus, in sylua quæ Capulanus dicitur latens, cum Foroiulianorum exercitus sparsim veniret, omnes eos sicut veniebant iurare sibi compulit; diligenter cauens ne aliquis ex hiis retro reuersus venientibus hoc aliis indicaret. Sicque omnes à Foroiulij venientes eius sunt sacramentis astricti. Quid plura? Cum omni Alachis Austria, è contra Cunibertus cum suis venientes, in campo, cui Coronatæ nomen est, castra posuerunt.

XVII. CAP. XL.

Ad quem Cunibertus nuntium misit, mandans ei vt cum eo singulare certamen iniret; nec

opus

opus esset vtrorumque exercitum fatigari. Ad quæ verba Alachis minime consensit. Cui cum vnus genere Tuscus ex suis ei persuaderet, virum bellicosum fortemque eum appellans, vt contra Cunibertum audenter exiret, Alachis ad hæc verba respondit: Cunibertus quamuis ebriosus sit & stupidi cordis, tamen satis est audax, & miræ fortitudinis. Nam tempore patris eius, quando nos eramus iuuenculi, habebantur in palatio berbices miræ magnitudinis, quos ille supra dorsum eorũ lanam apprehendens, extenso brachio à terra leuabat, quod ego facere nõ poteram. Hæc ille Tuscus audiens, dixit ad eum: Si tu cum Cuniberto pugnam inire singulari certamine non audes, me iam in tuo adiutorio socium non habebis. Et hæc dicens, proripuit se, & statim ad Cunibertum confugit, & hæc ipsi nuntiauit. Conuenerunt itaque, vt diximus, vtræque acies in campo Coronatæ. Cumque iam prope essent vt se contingere deberent, Zeno diaconus Ticinensis ecclesiæ, qui custos erat basilicæ beati Iohannis Baptistæ, quæ intra eandem sita est ciuitatem, quam quondam Gundiberga regina construxerat, cum nimium diligeret regem, & metueret ne rex in bello periret, ait ad regem: Domine rex, omnis vita nostra in tua salute consistit; si tu in bello perieris, omnes nos iste Tyrannus

rannus

rannus Alachis per diuersa supplicia extinguet. Placeat itaque tibi consilium meum. Da mihi apparatum armorum tuorum, & ego vadam & pugnabo cum isto tyranno. Si ego obiero, tu recuperabis causam tuam; si vero vicero, maior tibi quia per seruum tuum viceris, gloria ascribetur. Cumque hoc rex se facturum esse denegaret, cæperunt eum pauci qui aderant, eius fideles cum lachrymis deposcere, vt ad ea quæ diaconus dixerat, assensum præberet. Victus tandem, vt erat pij cordis, eorum precibus & lachrymis, loricam suam & galeam atque ocreas, & cetera arma diacono præbuit, inque sua persona eum ad prælium direxit. Erat enim ipse diaconus eiusdem staturæ & habitus, ita vt cum fuisset de tentorio armatus egressus, rex Cunibertus esse putaretur ab omnibus. Commissum est itaque prælium, & totis viribus decertatum. Cumque Alachis ibi magis intenderet vbi regem esse putaret, Cunibertum se extinxisse putans, Zenonem diaconum interfecit. Cumque caput eius amputari præcepisset, vt leuato eo in conto, Deo gratias acclamarent, sublata caßide clericum se occidisse cognouit. Tunc furibundus exclamans: Heu me, inquit, nihil egimus, quando ad hoc prælium gesßimus vt clericum occideremus. Tale itaque nunc facio votum, vt si mihi Deus iterum victoriam

riam

riam dederit, quod vnum puteum de testiculis impleam clericorum.

CAP. XLI.

Igitur Cunibertus perdidisse suos conspiciens, statim se eis ostendit, omniumque corda sublata pauore ad sperandam victoriam confortauit. Instruuntur iterum acies, & hinc Cunibertus, inde Alachis ad belli certamina præparantur. Cumque prope essent vt se vtræque acies ad pugnandum contingerent, Cunibertus ad Alachis iterato in hæc verba mandauit. Ecce quantus populus ex vtraque parte consistit, quid opus est vt tanta multitudo pereat? Coniungamus nos ego & ille singulari certamine, & cui voluerit dominus de nobis, dare victoriam, omnẽ hunc populum saluum & incolumen possideat. Cumque Alachis sui hortarentur vt faceret quod Cunibertus illi mandauit, ipse respondit: Hoc facere ego non possum, quia inter contos suos sancti archangeli Michaëlis, vbi ego illi iuraui, imaginem conspicio. Tunc vnus ex illis præ pauore, inquit, cernis quod non est, & tibi iam tarde est modo ista meditari. Conseruntur itaque acies perstrepentibus buccinis, & neutra parte locum dante, maxima populorum facta est strages. Tandem crudelis tyrannus Alachis interiit, & Cunibertus adiuuante domino victoriam cepit. Exercitus XVIII.

tus quoque Alachis, comperta eius morte, fugæ subsidium arripuit, è quibus quem mucro non perculit, Addua fluuius interemit. Caputque Alachis detruncatũ, cruraque eius succisa sunt, informeque tantum truncumque cadauer remansit. In hoc bello Foroiulianorum exercitus minime fuit, quia cum inuitus Alachis iurasset, propter hoc nec regi Cuniberto, nec Alachis auxilium tulit, sed cum illi bellum commisissent, ipsi ad propria sunt reuersi. Igitur Alachis hoc modo defuncto, rex Cunibertus corpus Zenonis diaconi, ante fores basilicæ beati Iohannis quam ipse erexerat, mirificè sepeliri mandauit. Ipse vero regnaturus cũ omni exultatione & triumpho victoriæ, Ticinum reuersus est.

Explicit liber quintus, de gestis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI SEXTI.

CAP. I.

QVOMODO Romoaldus Tarentum cepit, & quomodo Theuderada monasterium Sancti Petri ædificauit.

CAP. II.

De morte Romoaldi, & quomodo corpus Beati Benedicti ad Gallias delatum est.

CAP. III.

De Rodoaldo duce Foro-iuliano, & de Ansfrit qui eius ducatum inuasit.

CAP. IIII.

De Synodo quæ apud Constantinopolim facta est; & de epistola Damiani Episcopi.

CAP. V.

De Eclipsi lunæ & solis; & de pestilentia quæ Romæ & Ticini facta est.

CAP. VI.

Quomodo per antiquũ hostem Aldoni & Grausoni nuntiatum est, quod eos Cunibertus occidere vellet.

CAP. VII.

De Felice Diacono Grammatico.

CAP. VIII.

De Iohanne Bergomensi Episcopo.

CAP. IX.

De stella obscura, quæ tunc apparuit, & de eructatione Vesuuij montis.

CAP. X.

Quomodo gens Sarracenorum Africam cepit, & Carthaginem diruit.

CAP. XI.

De morte Constantini, & regno Iustiniani, & victoria eius de Sarracenis.

CAP. XII.

Quomodo Leo Iustiniani in exilium trusi regnum inuasit.

CAP. XIII.

Quomodo Tiberius Leonem superans, & in carcerem coniiciens, Imperator effectus est.

CAP. XIIII.

Quomodo Papa Sergius Aquileiensem Synodum, nolentem sanctam quintam Synodum suscipere, correxit.

CAP. XV.

De Theodoaldo rege Anglorum, quomodo Romam veniens baptizatus est, statimque obiit.

CAP. LIII.

Quomodo Rex Liutbrandus Pipino Karoli regis filio capillum totondit.

CAP. LIIII.

Sarraceni rursum Gallias repetentes à Francis superantur;&quomodo Liutbrandus in solatium Francorum iuit.

CAP. LV.

De Trasemundo duce Spoletano, & Gisulfo Beneuentano, & Gregorio, & regno Hilprandi.

CAP. LVI.

Quia mortuo Gregorio Gothschalcus in Beneuento dux factus est: & quomodo rex Liutbrandus bellũ in Pentapoli gessit.

EXPLICIVNT CAPITA.

Incipit

Incipit

LIBER SEXTVS

De gestis Langobardorum.

CAP. I.

I.

DVM *ista apud Langobardos trans Padum geruntur, Romoaldus Beneuentanorum Dux, congregata exercitus multitudine, Tarentum expugnauit & cepit, parique modo Brundusium, & omnem illam quæ in circuitu est latißimam regionem suæ ditioni subiugauit. Coniunx quoque eius Theuderada, eodem tempore foras muros Beneuentanæ ciuitatis, Basilicam in honorem Beati Petri Apostoli construxit, quo in loco multarum ancillarum Dei cœnobium instituit.*

CAP. II.

Romoaldus quoque postquam sedecim annos ducatum geßit, ab hac luce subtractus est: post quem eius filius Grimoaldus tribus annis Samnitum populos rexit. Huic in coniugio sociata fuit Wigilinda, soror Cuniberti, filia Bertaridi regis. Defunctoque Grimoaldo Gusulfus eius germanus ductor effectus est, præfuitque Beneuento annis decem & septem. Huic sociata fuit

Winiberta, quæ ei Romoaldum peperit. Circa hæc tempora, cum in castro Casino, vbi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat, aliquantis iam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannicorum vel Aurelianensium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent, eiusdem venerabilis patris, pariterque eius germanæ venerandæ Scholasticæ ossa auferentes, in suã patriam asportauerunt. Vbi singillatim duo monasteria in vtriusque honorem, beati Benedicti, & Sanctæ Scholasticæ constructa sunt. Sed certum est nobis os illud venerabile, & omni nectare suauius, & oculos semper cælestia cõtuentes, cetera quoque membra quamuis in cinerem defluxa, remansisse. Solum etenim singulariter dominicum corpus non vidit corruptionem. Ceterum omnium sanctorum corpora, in æternam postea gloriam reparanda, corruptioni subiecta sunt; his exceptis, quæ ob diuina miracula sine labe seruantur.

CAP. III.

At vero Rodoaldus, quem apud Forumiulij præmisimus ducatum tenuisse, cum ab eadem ciuitate abesset, Ansfrit de castro Reunia ducatum eius absque regis nutu peruasit. Quo comperto

perto Rodoaldus in Histriam fugit, ac deinde nauigio per Rauennam Ticinum ad Cunibertum regem peruenit. Ansfrit vero non contentus ducatum Foroiulianensium regere, insuper contra regem Cunibertum rebellans, regnum eius inuadere voluit. Sed comprehensus in Verona, ad regem ductus, euulsis oculis in exilium retrusus est. Foroiulianorum autem ducatum post hæc, Ado frater Rodoaldi loci seruatoris nomine per annum & menses septem gubernauit.

CAP. IIII.

Dum hæc in Italia geruntur, Hæresis apud Constantinopolim orta est, quæ vnam in domino nostro Iesu Christo voluntatem, & operationem asseuerabat. Hanc autem hæresim excitarunt Gregorius Patriarcha Constantinopolitanus, Macarius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus. Quam ob causam Constantinus Augustus, centum quinquaginta Episcopos congregari fecit: inter quos etiam fuerunt legati sanctæ Romanæ Ecclesiæ, missi ab Agathone Papa, Iohannes Diaconus, & Iohannes Portuensis Episcopus. qui omnes eandem hæresim damnauerunt. Ea hora tantæ aranearum telæ in medio populi ceciderunt, vt omnes mirarentur. Ac per hoc significatum est, quod sordes hæreticæ prauitatis depulsæ II.

pulsæ sint. Et Gregorius quidem Patriarcha correctus est, ceteri vero in sua defensione perseuerantes anathematis vltione perculsi. Eo tempore Damianus Ticinensis Ecclesiæ Episcopus, sub nomine Mansueti Mediolanensis Archiepiscopi, hac de causa satis vtilem rectæque fidei Epistolam composuit, quæ in præfata synodo non mediocre suffragium tulit. Recta autem & vera fides hæc est, vt in Domino nostro Iesu Christo, sicut duæ sunt naturæ, hoc est, Dei & hominis, sic etiam duæ esse credantur voluntates siue operationes. Vis audire de eo quid deitatis est? Ego, inquit, & pater vnum sumus. Vis audire quid humanitatis? Pater maior me est. Cerne secundum humanitatem eum in naui dormientem; cerne eius diuinitatem, cùm Euangelista ait, Tunc surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Hæc est sexta synodus vniuersalis, Constantinopoli celebrata, quæ Græco sermone conscripta, temporibus Papæ Agathonis, exequente ac residente Constantino principe intra septa palatij sui.

CAP. V.

His temporibus per indictionē octauam Luna eclipsin passa est. Solis quoque eclipsis eodem penè tempore, hora diei quasi decima, quinto Nonas

Nonas Maias effecta est, moxque subsecuta est grauissima pestis tribus mensibus, hoc est, Iulio, Augusto, & Septembrio: Tantaque fuit multitudo morientium, vt etiam parentes cum filiis, atque fratres cum sororibus, bini per feretra positi, apud vrbem Romam ad sepulchra deducerentur. Pari etiam modo hæc pestilentia Ticinum quoque depopulata est, ita vt cunctis ciuibus per iuga montium seu per diuersa loca fugientibus, in foro & per plateas ciuitatis herbæ & fruteta nascerentur. Tuncq; visibiliter multis apparuit, quia bonus & malus angelus noctu per ciuitatem pergerent, & ex iussu boni angeli, malus angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quotiens de venabulo ostium cuiuscunque domus percussisset, tot de eadem domo die sequenti homines interirent. Tunc per reuelationem cuidam dictum est, quod pestis ipsa prius non quiesceret, quam in Basilica Beati Petri, quæ ad Vincula dicitur, Sancti Sebastiani martyris altarium poneretur. Factumque est, & delatis ab vrbe Roma Beati Sebastiani martyris reliquiis, mox vt in iam dicta basilica altarium constitutum est, pestis ipsa quieuit.

CAP. VI. III.

Rex vero Cunibertus, dum post hæc cum stratore

tore suo, qui lingua propria Marpahis dicitur, consilium iniret in ciuitate Ticinensi, quomodo Aldonem & Grausonem vita priuare deberet, repente in fenestra, iuxta quam consistebant, vna de maiusculis musca consedit. Quam Cunibertus cultello vt extingueret percutere volens, eius tantum pedem abscidit. Aldo vero & Grauso, dum ad Palatium regis consiliũ nescientes venirent, cum basilicæ sancti Romani martyris, quæ prope Palatium sita est, propinquassent, repente eis obuius quidam claudus vno pede truncatò factus est, qui eis dixit quod eos Cunibertus, si ad eum pergerent, occisurus esset. Qui hæc audientes, magno timore correpti, post altarium eiusdem basilicæ confugerunt. Moxque Cuniberto regi nuntiatum est, quod Aldo & Grauso in basilicam Beati Romani martyris confugissent. Tunc Cunibertus stratorem suum arguere cæpit, vt quid consilium suum prodere debuisset. Cui suis strator ita respondit: Domine mi rex, tu scis, quia postquam hoc consiliati sumus, ego à tuo conspectu non exiui, & quomodo hoc alicui dicere potui? Tunc rex ad Aldonem & Grausonem misit, interrogans eos, ad quid in locum sanctum confugium fecissent? Qui respondentes dixerunt, quia nuntiatum est nobis, quod nos dominus Rex occidere vellet. Iterato

rex misit ad eos, sciscitans quis fuit ille, qui eis nuntiauerit, mandans, vt nisi ei nuntiatorem proderent, eius gratiam inuenire non possent. Tunc illi sicut factum fuerat, regi narrauerunt dicentes, claudum hominem obuium se habuisse, qui vnum pedem truncatum habebat, & genu tenus crure ligneo vtebatur: & hunc fuisse sui interitus nuntium. Tunc intellexit Rex, muscam illam cui pedem truncauerat, malignum spiritum fuisse, & ipsum sui secreta consilij prodidisse. Qui statim Aldonem & Grausonem in sua fide de eadem Basilica suscipiens, eisdem culpam pepercit, & in reliquum eosdem in loco habuit filiorum.

CAP. VII.

Eo tempore floruit in arte Grammatica Felix, patruus Flauiani praeceptoris mei, quem in tantum Rex dilexit, vt ei baculum argento auroque decoratum, inter reliqua suae largitatis munera condonaret.

CAP. VIII.

Per idem quoque tempus Iohannes Episcopus Bergomatis Ecclesiae, vir mirae sanctitatis extitit. Qui cum regem Cunibertum in conuiuio dum sermocinarentur offendisset, rex ei ad hospitium

pitium reuertenti equum ferocem & indomitum, qui immenso fremitu super se sedentes terræ allidere solebat, præparari fecit. Cui cum Episcopus supersedisset, ita mansuetus extitit, vt eum blando incessu vsque ad domum propriam deportaret. Quod rex audiens, & Episcopum ex eo die honore debito coluit, & ei ipsum equum, quem sua sessione dedicauerat, dono largitus est.

IIII. CAP. IX.

Hac tempestate noctu stella iuxta vergilias, cælo sereno, inter domini natalem & theophaniam, apparuit, omnimodo inumbrata, veluti cum Luna sub nube est constituta. Post hæc mense Februario, die media, stella ab occasu exiit, quæ cum magno fulgore in partes orientis declinauit. Dehinc mense Martio Vesuuij eructauit incendium per dies aliquot, & omnia virentia circumquaque præ puluere & cinere illius exterminata sunt.

CAP. X.

Tunc Sarracenorum gens infidelis & deo inimica, ex Ægypto in Africam cum nimia multitudine pergens, obsessam Carthaginem cepit, captamque crudeliter depopulata est, & ad solum vsque prostrauit.

CAP.

CAP. XI.

Inter hæc Constantinus Imperator apud Constantinopolim moritur, & eius minor filius Iustinianus Romanorum regnum suscepit, cuius per decem annos gubernacula tenuit. Hic Africam à Sarracenis abstulit, & cum eisdem pacem terra marique fecit. Hic Sergium Pontificem, quia in erroris illius synodo, quam Constantinopoli fecerat, fauere & subscribere noluit, misso Zacharia protospatario suo, iussit Constantinopolim deportari. Sed militia Rauennæ, vicinarumque partium, iussa principis nefanda contemnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab vrbe Roma & iniuriis pepulit.

CAP. XII.

Contra hunc Iustinianum Leo Augustalem dignitatem arripiens, eum regno priuauit; Regnumque Romanorum tribus annis regens, Iustinianum exulem in Ponto seruauit.

CAP. XIII.

Rursumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum eius inuasit, eumque toto quo ipse regnauit tempore, in eadem ciuitate in custodia tenuit.

CAP. XIIII.

Hoc tempore Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei, quintum vniuersale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus Beati Papæ Sergij monitis instructa, & ipsa cum ceteris Christi Ecclesiis annuere consentit. Facta autem est hæc Synodus Constantinopoli, temporibus Vigilij Papæ, sub Iustiniano principe, contra Theodorum & omnes hæreticos, qui beatam Mariam solum hominem, non deum & hominem genuisse affirmabant. In qua synodo catholicè est institutum vt beata Maria semper virgo, Θεοτόκος diceretur, quia sicut catholica fides habet, non hominem solùm, sed vere Deum & hominem genuit.

CAP. XV.

His diebus Cedoaldus rex Anglorum Saxonum, qui multa in sua patria bella gesserat, ad Christum conuersus Romam properauit. Qui ad Cunibertum regem veniens, ab eo mirificè susceptus est: is cum Romam peruenisset, à Sergio Papa baptizatus, Petrusq. est appellatus, & ad huc in albis constitutus, ad regna calestia migrauit. Cuius corpus in Basilica beati Petri sepultum est, & hoc super se epitaphium descriptum habet:

Culmen,

Culmen, opes, ſobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuuias, proceres, mœnia, caſtra, lares:
Quæque patrum virtus, & quæ congeſſerat ipſe
Cedoald armipotens, liquit amore Dei,
Vt Petrum ſedemque Petri rex cerneret hoſpes,
Cuius fonte meras ſumeret almus aquas,
Splendificumque iubar, radianti carperet hauſtu,
Ex quo viuificus ſplendor vbique fuit,
Perſpicienſque alacer recidiuæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen & inde ſuum.
Conuerſus conuertit ouans, Petrumque vocari
Sergius antiſtes iuſſit vt ipſe pater.
Fonte renaſcentis quem Chriſti gratia purgans,
Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Chriſti,
Cuius conſilium nullus adire poteſt.
Soſpes enim veniens ſupremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, perque vias.
Vrbem Romuleam vidit, templumq. verendum
Aſpexit Petri, myſtica dona gerens.
Candidus inter oues Chriſti ſociabilis ibit,
Corpore nam tumulum, mente ſuperna tenet.
Commutaſſe magis ſceptrorum inſigna credas,
Quem regnum Chriſti promeruiſſe vides.

CAP. XVI.

V.

Hoc tempore apud Gallias Francorum regibus à ſolita fortitudine & ſcientia degenerantibus, hi qui maiores domus regalis eſſe videban-

 tur,

tur, administrare regni potentiam, & quicquid regibus agere mos est, cæperunt, quippe cum cælitus esset dispositum, ad horum progeniem Francorum transuehi regnum. Fuitque eo tempore maior domus in regio Palatio Arnulfus, vir ut postmodum claruit, deo amabilis & miræ sanctitatis. Qui post gloriam sæculi Christi seruitio se subdens, mirabilis in Episcopatu extitit, ac demum Eremiticam vitam eligens, leprosis uniuersa præbens obsequia, continentissime vixit. De cuius mirabilibus apud Mettensem Ecclesiam, vbi Episcopatum gessit, liber extat eiusdem miracula & vitæ abstinentiam continens. Sed & ego in libro quem de Episcopis eiusdem ciuitatis conscripsi, flagitante Angilramno viro mitissimo, & sanctitate præcipue, præfatæ Ecclesiæ Archiepiscopo, de hoc sacratissimo viro Arnulfo, quædam eius miranda composui, quæ modo superfluum duxi replicare.

CAP. XVII.

Inter hæc Cunibertus cunctis amabilis princeps, postquam duodecim annos Langobardorum regnum post patrem solus obtinuit, tandem ab hac luce subtractus est. Hic in campo Coronatæ, vbi bellum contra Alachis gessit, in honorem Beati Gregorij martyris monasteriũ construxit.

Fuit

Fuit autem vir elegans, & omni bonitate conspicuus, audaxque bellator. Hic cum multis Langobardorum lachrymis, iuxta basilicam domini saluatoris, quam quondam auus eiusdem Aripertus construxerat, sepultus est, regnumque Langobardorum Liutberto filio adhuc puerilis ætatis reliquit, cui tutorem Ansprandum virum sapientem & illustrem contribuit.

CAP. XVIII.

Dehinc elapsis octo mensibus, Ragunbertus dux Taurinensium, quem quondam Rex Godebertus cũ extingueretur à Grimoaldo reliquerat paruulum, de quo & superius diximus, cum valida manu veniens aduersus Ansprandum & Rotharit Bergomensium ducem apud Nouarias conflixit, eosque in campo exuperans, regnum Langobardorum inuasit, sed eodem anno mortuus est. VI.

CAP. XIX.

Tunc filius eius Aripertus, iterum bellum parans, pugnauit cum Liutberto rege apud Ticinum, cumq; Ansprando & Ottone, & Tazone, necnon & Rotharit, ac Farone. Sed omnes hos bello exuperans, Liutbertum infantulum viuum in bello comprehendit. Ansprandus quoque fugiens, in insulam se Commacinam communiuit. VII

CAP. XX.

At vero Rotharit dux, Bergamum ciuitatem suam rediens, regnum arripuit. Contra quem rex Aripertus cum magno exercitu proficiscens, expugnata primum & capta Laude, Bergamum obsedit, eamque cum arietibus & diuersis belli machinis, sine aliqua difficultate oppugnans mox cepit, comprehensumque Rotharit pseudo-regem, eius caput barbamque radens, Taurinis in exilium retrusit, quique ibidem post aliquot dies peremptus est. Liutbertum vero, quem ceperat, pari modo in balneo vita priuauit.

CAP. XXI.

Misit quoque exercitum aduersus Ansprandum in Insulam Commacinam. Quo comperto Ansprandus fugit Clauennam, deinde per Curiam Rethorum ciuitatem venit ad Theudebertum Boioariorum ducem; & fuit cum eo per nouem annos. Exercitus vero Ariperti, insulam in qua Ansprandus confugerat, inuadens, eius oppidum diruit.

VII. CAP. XXII.

Rex igitur Aripertus confirmato regno, Sigibrandum Ansprandi filium oculis priuauit, omnesque qui ei consanguinitate iuncti fuerant, diuersis

diuersis modis afflixit. Minorem quoque Ansprandi filium Liutprandum in custodia tenuit, quem quia despicabilem personam, & adhuc adolescentulum esse perspexit, non solum in eius corpore vindictam aliquam minime ingessit, sed eum vt ad patrem suum pergeret, abire permisit. Quod dei omnipotentis nutu factum fuisse, qui eum ad regni gubernacula præparabat, dubium non est. Igitur Liutprandus ad patrem suum in Boioariam profectus, ei de suo aduentu inæstimabile gaudium fecit. Vxorem vero Ansprandi Theuderadam nomine, rex Aripertus comprehendi fecit. Quæ cum se voluntate fœminea reginam futuram esse iactaret, naso atque auribus abscissis, decore suæ faciei deturpata est. Pari etiam modo & germana Liutprandi, nomine Aurona, deformis effecta est.

CAP. XXIII. VIII.

Hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum, Anchis Arnulfi filius, qui de nomine Anchisæ quondam Troiani creditur appellatus, sub nomine maioris domus, gerebat principatum.

CAP. XXIIII.

Mortuo quoque apud Forumiulij Aldone, quem dixeramus loci seruatorem fuisse, Ferdulfus du-

catum suscepit, qui de partibus Liguriæ extitit homo lubricus & elatus. Qui dum victoriæ laudem de Slauis habere cupiens, magna sibi & Foroiulianis detrimenta inuexit. Is præmia quibusdam Slauis dedit, vt exercitum Slauorum in eandem prouinciam sua adhortatione immitterent. Quod ita quoque effectum est. Caussa autem magnæ in eadem Foroiulij prouincia perditionis, ista fuit: Irruerunt latrunculi Slauorum super gregem & pastores ouium, quæ in eorum vicinia pascebantur, & de eis prædas abegerunt. Subsecutus est hos rector loci illius, quem Sculdhais lingua propria dicunt, vir nobilis, animoque & viribus potens, sed tamen eosdem latrunculos assequi non potuit. Cui exinde reuertenti, dux Ferdulfus obuiam factus est. Quem dum interrogaret, quid de illis latrunculis factum esset, Argaid ei (sic enim nomen habebat) eosdem fugisse respondit. Tunc ei Ferdulfus indignans, ita locutus est: Quando tu aliquid fortiter facere poteris, qui Argaid ab Arga nomen deductum habes? Cui ille, maxima stimulatus ira, vt erat vir fortissimus, ita respondit: Sic velit Deus, vt non antea ego & tu Ferdulfe exeamus de hac vita, quam cognoscant alij, quis ex nobis magis est Arga. Hæc cum sibi inuicem vulgaria verba locuti

VIII

fuissent,

fuissent, contigit non post multos dies, vt exercitus Slauorum, pro quorum aduentu Dux Ferdulfus præmia dederat, cum magnis viribus aduentaret. Qui cum castra in summo montis vertice posuissent, & penè ex omni parte difficile esset ad eos accedere, Ferdulfus dux cum exercitu veniens, cœpit eundem montem circuire, vt per loca planiora super eos posset irruere. Tunc Argaid de quo præmisimus, ita Ferdulfo dixit: Memento dux Ferdulfe, quod me esse inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaueris. Nunc autem ira Dei veniat super illum, qui posterior è nobis ad hos Slauos accesserit. Et hæc dicens, verso equo per asperitatem montis, vnde grauis erat ascensus, ad castra contendere cœpit Slauorum. Ferdulfus vero opprobrium ducens, si non ipse per eadem difficilia loca super Slauos irrueret, eum per aspera quæque & difficilia inuiaq; loca secutus est. Quem suus exercitus turpe ducens ducem non sequi, subsequi & ipse cœpit. Videntes itaque Slaui eos per deuexa loca superuenire, præparauerunt se viriliter, & magis lapidibus ac securibus, quam armis contra eos pugnantes, penè omnes deiectos equis peremerunt, sicque victoriam non viribus, sed casu adepti sunt. Ibi omnis nobilitas periit Foroiulianorum; ibi Ferdulfus dux cecidit,

cidit, ibi & ille qui eum prouocauerat extinctus est. Tantique ibi viri fortes per contentionis malum & imprudentiæ debellati sunt, quanti possent per vnam concordiam & salubre consilium, multa milia sternere æmulorum. Ibi tamen vnus è Langobardis nomine Munichis, qui pater post Petri Foroiulianorum & Vrsi Cenetensis ducum extitit, solus fortiter & viriliter fecit. Is cum de equo deiectus esset, & eum vnus de Slauis subito inuadens eius manus fune colligasset, ipse manibus ligatis lanceam ab eiusdem Slaui dextera extrahens, eum cum ipsa percussit, & ligatus per aspera se loca deiiciens euasit. Hæc ideo vel maxime in hac posuimus historia, ne quid alicui per contentionis malum simile contingat.

IX. CAP. XXV.

Mortuo itaque Ferdulfo duce hoc modo, in eius loco ordinatus est Coruulus, qui pauca tempore ducatum tenens, dum regem offendisset, euulsis oculis dedecorose vixit.

CAP. XXVI.

Deinceps vero Pemmo ducatum promeruit, qui fuit homo ingeniosus & vtilis patriæ. Hic patre genitus Billonense, qui de Belluno fuerat: sed

sed propter seditionem quam illic fecerat, in Forumiulij post veniens, ibi pacifice vixit. Hic Pemmo habuit coniugem Ratbergam nomine. Quæ cum esset facie rustica, sæpè maritum deprecabatur, vt se dimissa aliam vxorem duceret, quam tanti ducis coniugem esse deceret. Sed ipse, vt erat vir sapiens, plus eius mores, & humilitatem, verecundamque pudicitiam, quam corporis pulchritudinem, sibi complacere dicebat. De hac ergo coniuge tres Pemmo filios, hoc est, Ratchis & Ratchait, & Abistulfum viros strenuos genuit. Quorum natiuitas humilitatem matris ad gloriam erexit. Qui Dux congregatis omnium nobilium qui in bello, de quo diximus, obierant filiis, sic eos cum suis natis pariter nutriuit, ac si & ipsi ab eo geniti fuissent.

CAP. XXVII.

Hac denique ætate, Gisulfus Beneuentanorum ductor, Suram Romanorum ciuitatem, Hirpinos, atque Arcom, pari modo oppida cepit. Qui Gisulfus tempore Iohannis Papæ, cum omni sua virtute Campaniam venit, incendia & deprædationes faciens, multos captiuorum cepit, & vsque in locum qui Horrea dicitur castra metatus est, nullusque ei resistere potuit. Ad hunc pontifex missis sacerdotibus cum Apostolicis

licis donariis, vniuersos captiuos de eorum manibus redemit, ipsumque ducem cum suo exercitu, ad propria repedare fecit.

x. CAP. XXVIII.

Hoc tempore Aripertus rex Langobardorum, donationē patrimonij Alpium Cottiarum, quæ quondam ad ius pertinuerant Apostolicæ sedis, sed à Langobardis multo tempore fuerant ablatæ, restituit, & hanc donationem aureis exaratam litteris, Romam direxit. His etiam diebus duo reges Saxonum, ad vestigia Apostolorum Romam venientes, sub velocitate vt optabant defuncti sunt.

CAP. XXIX.

Tunc quoque venit Benedictus Archiepiscopus Mediolanensis Romam, & causam egit pro Ecclesia Ticinensi. Sed victus est, eo quod à priscis temporibus Ticinenses Episcopi à Romana fuerant ecclesia consecrati. Fuit autem isdem venerabilis Benedictus Archiepiscopus, vir egregiæ sanctitatis, de quo per vniuersam Italiam bonæ opinionis fama flagrauit.

CAP. XXX.

Igitur defuncto Trasemundo duce Spoletanorum, Faroaldus eius filius in loco patris est subro-

ſubrogatus. Denique Wachilapus germanus fuit Traſemundi, & cum fratre pariter eundem rexit ducatum.

CAP. XXXI.

At vero Iuſtinianus qui amiſſo principatu in Ponto exulabat, auxilio Terebelli Bulgarum regis, regnum rurſus recipiens, eos qui ſe expulerant, patricios occidit. Leonem quoque & Tiberium, qui locum eius vſurpauerant, cepit, & in medio Circo coram omni populo iugulari fecit. Gallicinum vero Patriarcham Conſtantinopolitanum erutis oculis Romam miſit, Cyrumque Abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, Epiſcopum in loco Gallicini conſtituit. Hic Conſtantinum Papam ad ſe venire iubens, honorifice ſuſcepit, ac remiſit. Quem proſtratus in terram pro ſuis peccatis intercedere rogans, cuncta eius Eccleſiæ priuilegia renouauit. Qui cum exercitum in Pontũ mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegauerat, multum eum iſdem venerabilis Papa prohibuit, ne hoc facere deberet, ſed tamen inhibere non potuit.

CAP. XXXII.

Exercitus qui miſſus contra Philippicum fuerat, ad partem Philippici ſe contulit, eumque imperatorem

peratorem fecit. Qui Constantinopolim contra Iustinianum veniens, cum eo ab vrbe miliario duodecimo pugnauit, vicit & occidit, regnumque eius adeptus est. Imperauit autem Iustinianus cum filio Tiberio in hac secunda vice, annos sex, quem Leo in expulsione illius naribus detruncauit. Qui post iterum assumto imperio, quotiens de fluentē guttam rheumatis manu detersit, pene totiens aliquem ex iis, qui contra eum fuerant, iugulari praecepit.

CAP. XXXIII.

Mortuo denique his diebus Patriarcha Petro, Aquileiensis regimen Ecclesiae suscepit Serenus, qui fuit vir simplicitate praeditus, & ad Christi seruitium pronus.

XL.

CAP. XXXIIII.

At vero Philippicus, qui & Bardanis dictus est, postquam in imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo dixeramus, de pontificatu eiectum, ad gubernandum monasterium suum, Pontum redire praecepit. Hic Philippicus Constantino Papae litteras praui dogmatis direxit, quas ille cum Apostolicae sedis consilio respuit. Et huius rei causa fecit picturas in portico Sancti Petri, quae gesta sex sanctarum Synodorum vniuersalium

uersalium retinent. Nam & huiusmodi picturas, cum haberentur in vrbe regia, Philippicus iusserat auferri, statuitque Populus Romanus, ne Haeretici Imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram solidi susciperent. Vnde nec eius effigies in Ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum sollemnia prolatum. Hic cum annum vnum & sex menses regnum gessisset, contra eum Anastasius, qui & Artemius dictus est, insurgens, eum regno expulit, oculisque priuauit, nec tamen occidit. Hic Anastasius litteras Constantino Papae Romam per Scholasticum Patricium & Exarchum Italiae direxit, quibus se fautorem Catholicae fidei, & sancti sexti concilij praedicatorem esse declarauit.

CAP. XXXV. XII.

Igitur postquam Ansprandus apud Boioariam iam nouem expletis annis exudasset, promoto tandem Theudeberto decimo anno Boioariorum ductor exercitu venit Italiam, pugnauit cum Ariperto, & facta est ex vtraque parte multa strages populorum. Sed quamuis ad extremum nox praelium diremisset, certū tamen est, Boioarios terga praebuisse, & Ariperti exercitum victorem ad castra remeasse. Sed dum Aripertus in castris manere noluisset, sed potius Ticinum ciuitatem

ciuitatem introisset, & suis hoc facto desperationem, & aduersariis audaciam præbuit. Qui postquam in ciuitatem ingressus est; & sensisset quia pro hoc facto suum exercitum offensum haberet, mox arrepto consilio vt in Franciam fugeret, quantum sibi vtile duxit, è Palatio aurum sustulit. Qui dum trans fluuium Ticinum grauatus auro natare voluisset, ibi corruens suffocatus aquis extinctus est. Cuius in crastinum diem corpus inuentum, in Palatio ornatum, ac deinde ad Basilicam Domini Saluatoris, quã antiquitus Aripertus construxerat, perlatũ ibique sepultum est. Hic in diebus quibus regnum tenuit noctu egrediens, & huc illacque pergens, quid de eo à singulis ciuitatibus diceretur, per semetipsum explorabat, ac diligenter qualem iustitiam singuli iudices populo suo facerent, inuestigabat. Hic aduenientibus ad se exterarum gentium legatis, vilibus coram eis vestibus siue pelliciis vtebatur, vtque minus Italiæ insidiarentur, nunquam eis pretiosa vina, vel ceterarum rerum delitias ministrabat. Regnauit autem cum patre Ragunberto, siue solus, vsque ad annum duodecimum. Fuit quoque vir pius, eleemosynis deditus, ac iustitiæ amator. In cuius temporibus, terræ vbertas nimia, sed tempora barbarica. Huius germanus Guntbertus eo tempore

pore in Franciam fugiens, ibidem vſque ad ſuæ mortis diem permanſit. Huic fuerunt filij tres, quorum qui maior natu extitit, Ragimbertus nomine, noſtris in diebus Aurelianenſem ciuitatem rexit. Poſt cuius Ariperti funus, Anſprandus Langobardorũ regno potitus, tres menſes ſolummodo regnauit: Vir per omnia egregius, & cuius ſapientiæ rari æquandi ſunt. Cernentes Langobardi huius interitum, Liutprandum eius filium, in regali conſtituunt ſolio. Quod Anſprandus dum adhuc viueret audiens, valde lætatus eſt.

CAP. XXXVI.

Hoc tempore Anaſtaſius Imperator claſſem in Alexandriam contra Sarracenos direxit. Cuius exercitus ad aliud verſus conſilium, ab itinere medio Conſtantinopolitanam vrbem regreſſus, Theodoſium orthodoxum inquirens, imperatorem elegit, atque coactum in ſolio imperij confirmauit. Qui Theodoſius apud Aream ciuitatem Anaſtaſium graui prælio vicit; datoque ſibi ſacramento, eum clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipſe vero vt regnum accepit mox in regia vrbe, imaginem illam venerandam, in qua ſancta ſynodus erat depicta, & à Philippico fuerat deiecta, priſtinum in locum erexit. His diebus Tyberis fluuius ita inundauit,

vt alueum ſuum egreſſus multa Romanæ fecerit exitia ciuitati; ita vt in via lata ad vnam & ſemis ſtaturam excreſceret, atque à porta Sancti Petri vſque ad pontem Miluium aquæ ſe diſtendentes coniungerent.

Cap. XXXVII.

His temporibus multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles, viri & fœminæ, duces & primates, diuini amoris inſtinctu Romam venire conſueuerunt. Apud regnum Francorum tunc temporis Pipinus obtinebat principatum. Fuit autem vir miræ audaciæ, qui hoſtes ſuos aggrediendo ſtatim conterebat. Nam ſupra ſuum quendam aduerſarium Rhenum transgreſſus, cum vno tantum ſatellite ſuo irruit, eumque in ſuo cubiculo reſidentem cum ſuis trucidauit. Bella quoque multa cum Saxonibus, & maxime cum Rathodo Friſionum rege, fortiter geſſit. Hic & alios filios habuit, ſed ex his Karolus præcipuus extitit, qui ei poſt in principatu ſucceſſit.

XIII. ## Cap. XXXVIII.

At vero Liutprandus rex cum in regno confirmatus eſſet, eum Rothari eius conſanguineus perimere voluit. Is enim conuiuium ei in domo ſua apud Ticinum præparauit, in qua

domo

domo viros fortißimos, qui regem conuiuantem extinguerent, armatos abscondit. Quod cum Liutprando nuntiatum fuisset, eum ad palatium suum euocari praecepit; quem, sicut ei dictum fuerat, loricam sub veste indutum ipse manu pertractans repperit. Qui Rotharit cum se detectum cognouisset, statim post se exiliens spatam euaginauit, vt regem perculeret. Econtra rex suum ensem vagina exemit. Tunc vnus è regiis satellibus, nomine Subo, Rotharit à tergo comprehendens, ab eo in fronte vulneratus est. Super quem Rotharit & alij insilientes eum ibidem occiderunt. Quatuor vero eius filij qui non aderant, vbi inuenti ibi perempti sunt. Fuit autem Rex Liutprandus vir multae audaciae, ita vt cum eum duo armigeri eius occidere cogitarent, & hoc ei perlatum fuisset; in profundißimam siluam cum eis solus egressus est, mox euaginatum gladium contra eos tenens, eisdem quia eum occidere cogitauerunt improperauit. Quod vt facere deberent hortatus est. Qui statim eius pedibus prouoluti, ei sunt cuncta quae machinati erant professi. Et de aliis quoque similiter fecit. Sed tamen confeßis, mox tantae malitiae culpam pepercit.

CAP. XXXIX.

Defuncto itaque Gisulfo Beneuentanorum

duce, Samnitum populus Romoaldum eius filium ad regendum se sublimauit.

Cap. XL.

Circa hæc tempora Petronax ciuis Brexianæ vrbis, diuino amore compunctus, Romam venit, hortatuque tunc Gregorij Apostolicæ sedis Papæ, Cassinum castrum petiit, atque ad Sacrum corpus beati Patris Benedicti perueniens, ibi cum aliquibus simplicibus viris, iam ante residentibus, habitare cœpit, qui eundem venerabilem virum Petronacem sibi seniorem statuerunt. Hic non post multũ tempus, cooperante diuina misericordia, & suffragantibus meritis beati Benedicti patris, iamque euolutis fere centum & decem annis, ex quo locus ille habitatione hominum destitutus erat, multorum ibi monachorum, nobilium & mediocrium, ad se concurrentium pater effectus, sub sanctæ regulæ iugo, & beati Benedicti institutione, reparatis habitaculis viuere cœpit, atque hoc sanctum cœnobium in statum, quo nunc cernitur, erexit. Huic venerabili viro Petronaci in sequenti tempore sacerdotum præcipuus & Deo dilectus pontifex Zacharias plura adiutoria contulit, libros scilicet Sanctæ scripturæ, & alia quoque quæ ad vtilitatem monasterij pertinent; insuper & regulam,

lum, quam beatus pater Benedictus suis sanctis manibus conscripsit, paterna pietate concessit. Monasterium vero Beati Vincentij martyris, quod iuxta Vulturnis Fluminis fontem situm est, & nunc magna congregatione refulget, à tribus nobilibus fratribus, hoc est, Tato, Taso, & Paldo iam tunc ædificatum, sicut viri eruditissimi Autberti eiusdem monasterij abbatis, in volumine quod de hac re composuit, scripta significant. Superstite sane adhuc Beato Papa Gregorio Romanæ sedis, Cumanum castrum à Langobardis Beneuentanis peruasum est; sed à duce Neapolitano noctu superueniente, quidam ex Langobardis capti, quidam perempti sunt; castrumquoque ipsum à Romanis est receptum. Pro cuius castri redemptione, pontifex septuaginta libras auri, sicut primitus promiserat, dedit.

CAP. XLI.

Inter hæc defuncto imperatore Theodosio, qui vno solummodo imperium rexerat anno, eius in locum Leo Augustus subrogatur.

CAP. XLII.

Apud Francorum quoque gentem Pipino vita exempto, eius filius Karolus, de quo præmiseramus, licet per multa bella & certamina, de

manu Reginfridi principatum sustulit. Nam cum in custodia teneretur, diuino nutu ereptus aufugit, ac primum contra Reginfridum, cum paucis bis terque certamen iniit, nouissimeque eum apud Vinciacum magno certamine superauit. Cui tamen vnam, hoc est, Andegauensem ciuitatem ad habitandum concessit. Cunctam vero Francorum gentem, ipse gubernandam suscepit.

CAP. XLIII.

Eo tempore Liudprandus rex, donationem patrimonij Alpium Cottiarum Romanæ Ecclesiæ confirmauit. Nec multum post idem regnator Guntrudam filiam Boioariorum ducis, apud quem exularat, in matrimonium duxit, de qua vnam solummodo filiam genuit.

CAP. XLIIII.

Per hæc tempora Faroaldus Spoletanorum ductor Classem Rauennatium ciuitatem inuasit: sed iussu regis Liudprandi, eadem Romanis reddita est. Contra hunc Faroaldum ducem, filius suus Trasemundus insurrexit, eumque clericum faciens, locum eius inuasit. His diebus Theudo Boioariorum gentis dux, orationis gratia Romam ad Beatorum Apostolorum vestigia venit.

CAP.

CAP. XLV.

Apud Forumiulij igitur, sublato è rebus humanis Patriarcha Sereno, Calistus vir egregius, qui erat Taruisianæ Ecclesiæ Archidiaconus, annitente Liutprando principe, Aquileiensem Ecclesiam regendam suscepit. Quo, vt diximus, in tempore, Pemmo Foroiulianis præerat Langobardis. Is cum iam nobilium, quos cum suis natis nutrierat, filios ad iuuenilé perduxisset ætatem, repente ei nuntius venit, immensam Slauorum multitudinem, in locum qui Lauriana dicitur aduentasse. Cum quibus ille iuuenibus super eosdem Sclauos tertio irruens, magna eos clade prostrauit, nec amplius ibi aliquis à parte Langobardorum cecidit, quam Sigualdus, qui erat iam ætate grandæuus. Iste namque in superiori pugna, quæ sub Ferdulfo facta est, duos filios amiserat. Qui cum prima & secunda vice, iuxta voluntatem suam se de Sclauis vltus esset, tertia vice prohibente duce & aliis Langobardis non potuit inhiberi, sed ita eis respondit: Iam satis, inquit, meorum filiorum mortem vindicaui, etiã si aduenerit, lætus suscipiam mortem. Factumque est; & ipse solus in eadem pugna peremptus est. Pemmo vero cum multos inimicorum prostrauisset, metuens ne aliquem suorum

amplius in bello perderet, cum eisdem Sclauis in eodem loco pacis concordiam iniit. atque ex illo iam tempore magis ac magis cœperunt Sclaui Forouiulianorum arma formidare.

XIIII. CAP. XLVI.

Eo tempore gens Sarracenorum in loco qui Septem dicitur, ex Africa transfretantes, uniuersam Hispaniam inuaserunt. Deinde post decem annos cum vxoribus & paruulis venientes, Aquitaniam Galliæ prouinciam, quasi habitaturi ingressi sunt. Karolus siquidem cum Eudone Aquitaniæ principe, tunc discordiam habebat. Qui tamen in vnum se coniungentes, contra eosdem Sarracenos pari consilio dimicarunt. Nam irruentes Franci super eos, trecenta septuaginta quinque millia Sarracenorum intererunt. Ex Francorum vero parte, mille & quingenti tantum ibi ceciderunt. Eudo quoque cum suis super eorum castra irruens, pari modo multos interficiens, omnia deuastauit.

CAP. XLVII.

Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum immenso exercitu veniens, Constantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obsedit; donec multa instantia ad deum cla-

mantibus ciuibus, plurimi eorum fame & frigore, bello & pestilentia perirent, ac sic pertæsi obsidionis, abscederent. Qui inde egressi Bulgarum gentem, quæ est super Danubium, bello aggrediuntur. Et ab hac quoque victi, ad suas naues refugiunt, quibus cum altum peterent, ingruente subito tempestate, plurimi etiam mersis siue contritis nauibus perierunt. Intra Constantinopolin vero, trecenta millia hominum pestilentia interierunt.

CAP. XLVIII.

Liudprandus vero audiens quod Sarraceni depopulata Sardinia, etiam loca illa vbi ossa Augustini Episcopi, propter vastationem Barbarorum olim translata & honorifice fuerant condita, fœdarent, misit eo, & dato magno pretio, accepit, & transtulit ea in vrbem Ticinensem, ibique cum debito tanto patri honore condidit. His diebus Narnia ciuitas à Langobardis peruasa est.

CAP. XLIX.

Eo tempore Rex Liudprandus Rauennam obsedit, Classem inuasit atque destruxit. Tunc Patricius Paulus ex Rauenna misit qui pontificem interimerent. Sed Langobardis pro defen-

ſione Pontificis repugnantibus Spoletanis in Salario ponte, & ex aliis partibus Langobardis Tuſcis reſiſtentibus, conſilium Rauennatium diſſipatum eſt. Hac tempeſtate Leo Imperator apud Conſtantinopolim ſanctorū imagines depoſitas incendit. Romano quoque Pontifici ſimilia facere, ſi imperialem gratiam habere vellet, mandauit. ſed pontifex hoc facere contemſit. Omnis quoque Rauennæ exercitus, vel Venetiarum, talibus iuſsis vno animo reſtiterunt, & niſi eos prohibuiſſet pontifex, Imperatorem ſuper ſe conſtituere fuiſſent aggreſsi. Rex quoque Liutprandus caſtra Æmiliæ, Foronianum, & Montem Bellium, Buxeta & Perſiceta, Bononiam & Pentapolim, Auxiniumque inuaſit. Pari quoque modo tunc & Sutrium peruaſit; ſed poſt aliquot dies, iterum Romanis redditum eſt. Per idem tempus Leo Auguſtus ad peiora progreſſus eſt, ita vt compelleret omnes Conſtantinopoli habitantes, tam vi, quam blandiciis, vt deponerent vbicunque haberentur imagines tam Saluatoris, quam Sanctæ eius genitricis, vel omnium Sanctorum. eaſque in medium ciuitatis incendio concremari fecit. Et quia plerique ex populo tale ſcelus fieri præpediebant, aliquanti ex eis capite truncati, alij corporis parte multati ſunt. Cuius errori Germanus Patriarcha non conſen-

consentiens, à propria sede depulsus est, & eius in loco Anastasius presbyter ordinatus est.

CAP. L.

Romoaldus deniq; dux Beneuenti, vxorem sortitus est, Guntbergam nomine, quæ fuit filia Aurone Liutprandi regis sororis. De qua filium genuit, quem nomine sui patris Gisulfum appellauit. Habuit rursum post hanc & aliam coniugem, nomine Rauigundam, filiam Gaidoaldi Brexiani ducis.

CAP. LI.

Grauis sane per idem tempus inter Pemmonem ducem & Calistum Patriarcham discordiæ rixa surrexit. Causa autem huius discordiæ ista fuit. Adueniens anteriore tempore Fidentius Episcopus de castro Iuliensi, cum voluntate superiorum aucum intra Foroiuliani castri muros habitauit, ibique sui Episcopatus sedem statuit. Quo vita decedente, Amator in eius loco ordinatus est. Vsque ad eundem enim diem superiores Patriarchæ, quia in Aquileia propter Romanorum incursionem habitare minime poterant, sedem non in Foroiulij, sed in Cormones habebant. Quod Calisto, qui erat nobilitate conspicuus, satis displicuit, vt in eius diœcesi, cum duce & Lan-

& Langobardis habitaret Episcopus, & ipse tantũ vulgo sociatus vitã duceret. Quid plura? Contra eundem Amatorẽ Episcopum egit, eumque de Foroiulij expulit, atq; in illius domo sibi habitationem statuit. Hac de causa Pemmo dux, contra eundem Patriarcham, cum multis nobilibus Langobardis consilium iniit, apprehensumque eum ad castellum Pontium, quod supra mare situm est, duxit, indeque eum in mare praecipitare voluit. Sed tamen Deo inhibente minime fecit; intra carcerem tamen eum retentum, pane
XV. *tribulationis sustentauit. Quod Rex Liutprandus audiens, in magnã iram exarsit, ducatumque Pemmmoni auferens, Ratchis eius filium in eius loco ordinauit. Tunc Pemmo cum suis disposuit, vt in Sclauorum patriam fugeret: sed Ratchis eius filius à Rege supplicando obtinuit patri veniam, eumque in regis gratiam reduxit. Accepta itaque Pemmo fiducia quod nihil mali pateretur, ad regem cum omnibus Langobardis, cum quibus consilium habuerat, perrexit. Tunc rex in iudicio residens, Pemmonem & eius duos filios Ratchait & Abistulfum, Ratchis concedens, eos post suam sedem consistere praecepit. Rex vero eleuata voce, omnes illos qui Pemmoni adhaeserant, nominatiue comprehendere iussit. Tunc Abistulfus dolorem non ferens, euaginato*

nato pene gladio regem percutere voluit, nisi eum Ratchis suus germanus cohibuisset. Hoc modo iis Langobardis comprehensis, Hersemar, qui vnus ex eis fuerat, euaginato gladio, multis insequentibus, ipse se viriliter defensans, in Basilicam beati Michaëlis confugit. Ac deinde solus regis indulgentia impunitatem meruit, ceteris longo tempore in vinculis excruciatis.

CAP. LII.

Ratchis denique apud Forumiulij dux, vt dixeramus, effectus, in Carniolam Sclauorum patriam, cum suis ingressus, magnam multitudinem Sclauorum interficiens, eorum omnia deuastauit. Vbi cum Sclaui super eum subito irruissent, & ipse adhuc lanceam suam ab armigero non abstulisset, eum qui primus ei occurrit, claua quam manu gestabat percutiens, eius vitam extinxit.

CAP. LIII.

Circa haec tempora Karolus princeps Francorum, Pipinum suum filium ad Liudprandum direxit, vt eius iuxta morem capillum susciperet. Qui eius caesariem incidens, ei pater effectus est, multisque eum ditatum regiis muneribus, genitori remisit.

CAP. LIIII.

Per idem tempus Sarracenorum exercitus,

rursum

rursum in Galliam introiens, multam deuastationem fecit. Contra quos Karolus non longe à Narbona bellum committens, eos, sicut & prius, maxima cæde prostrauit. Iterato Sarraceni Gallorum fines ingressi, vsque ad Prouinciam venerunt, & capta Arelate, omnia circumquaque demoliti sunt. Tunc Karolus legatos cum muneribus ad Liudprandum regem mittens, ab eo contra Sarracenos auxilium poposcit. Qui nihil moratus, cum omni Langobardorum exercitu in eius adiutorium properauit. Quo comperto gens Sarracenorum, mox ab illis regionibus aufugit. Liudprandus vero cum omni suo exercitu ad Italiam rediit. Multa idem regnator contra Romanos bella gessit, in quib. semper victor extitit, præter quod semel in Arimino, eo absente, eius exercitus cæsus est, & alia vice cum apud vicum Pilleum, rege in Pentapoli demorante, magna multitudo horum, qui regi munuscula vel xenia, vel singularum Ecclesiarum dona deferebant, à Romanis irruentibus cæsa vel capta est. Rursus cum Rauennam Hildebrandus regis nepos, & Peredeo Vincentinus dux obtinerent, irruentibus subito Veneticis, Hildebrandus ab eis captus est, Peredeo viriliter pugnans occubuit. In sequenti quoque tempore Romani solita elatione turgidi, congregati vniuersaliter, habentes in

capite

capite Agathonem Perusinorum ducem, venerunt vt Bononiam comprehenderent, vbi tunc Walcari, Peredeo, & Rothari, morabantur in castris. Qui super Romanos irruentes, multam de eis stragem fecerunt, reliquosque fugam petere compulerunt.

CAP. LV.

His diebus Trasemundus contra regem rebellauit. Super quem Rex cum exercitu veniens, ipse Trasemundus Romam fuga petiit. In cuius XVI.
loco Hildericus ordinatus est. Mortuo autem Romualdo iuniore Beneuentanorum duce, qui viginti & sex ducatum tenuerat annis, Gisulfus eius filius adhuc paruulus remansit. Contra quem aliqui insurgentes, eum moliti sunt extinguere. Sed Beneuentanorum populus, qui suis ductoribus semper fidelis extitit, eos peremerũt, sui ducis vitam seruantes. Qui Gisulfus cum propter ætatem puerilem idoneus ad tantum populum regendum non esset, Liudprandus rex Beneuentum tunc veniens, eum exinde abstulit, & apud Beneuentum suum nepotem Gregorium ducem ordinauit. Cui in matrimonio vxor sociata Giselberga nomine fuit. Ita rex Liudprandus rebus compositis, ad suum solium remeauit: Gisulfumque suum nepotem paterna pietate erudiens,

diens, ei Conibergam, nobili ortam progenie, in matrimonium iunxit. Ipse rex eo tempore in languorē decidens, morti approximauit. Quem Langobardi vita excedere existimantes, eius nepotem Hildeprandum foras muros ciuitatis, ad Sanctæ Dei genitricis Ecclesiam, quæ ad Perticas dicitur, in regem leuauerunt. Cui dum contum, sicut moris est, traderent, in eius conti summitate, cuculus auis volitando veniens, insedit. Tunc aliquibus prudentibus hoc portento visum est significari, eius principatum inutilem fore. Rex autem Liudprandus cum hoc cognouisset, non æquo animo accepit: Tamen de infirmitate conualescens, eum regni sui consortem habuit. Euolutis dehinc aliquot annis, Trasemundus qui Romam fugerat, Spoletum rediens, Hildericum extinxit, rursumque contra regem rebellionis audaciam sumsit.

Cap. LVI.

At vero Gregorius dum apud Beneuentum annis septem ducatum gessisset, vita exemptus est. Post cuius obitum Godeschalcus dux effectus, annis tribus Beneuentanis præfuit; cui in coniugio vxor sociata nomine Anna fuit. Rex ergo
XVII. *Liudprandus talia de Spoleto siue Beneuento audiens, rursum cū exercitu Spoletum petiit. Qui*
Penta-

Pentapolim veniẽs, dum à Fano ciuitate forum Sempronij pergeret, in siluam quæ in medio est, Spoletani se cum Romanis sociantes, magna incommoda regis exercitui intulerunt. Qui Rex in nouissimo loco Ratchis ducem, & eius fratrem Abistulfium, cum Foroiulianis constituit. Supra quos Spoletani & Romani irruentes, aliquos ex eis vulnerauerunt. Sed tamen Ratchis cum suo germano, & aliquibus viris fortissimis, omne illud pugnæ pondus sustinentes, viriliterque certantes, multisque trucidatis, se suosque inde, præter, vt dixi, paucos sauciatos exemerunt. Ibi quidam Spoletanorũ fortissimus, Berto nomine, nominatiue Ratchis acclamans, armis instructus super eum venit. Quem Ratchis subito percutiens, equo deiecit. Cumque eius socij eum perimere vellent, eum pietate solita fugere permisit. Qui manibus pedibusque reptans siluam ingressus euasit. Super Abistulfum vero in quodam ponte duo fortissimi Spoletani à tergo venientes, vnum eorum aduersa cuspide feriens, de eodem ponte deiecit; alterum vero subito ad eum conuersus, vita priuatum post sociũ mersit.

CAP. LVII.

At vero Liutprandus Spoletum perueniens, Trasemundum ducatu expulit, eumque clericum

fecit. Cuius in loco Agibrandum suum nepotem constituit. Cum vero Beneuentum properaret, Gadescalcus, audito eius aduentu, nauem conscendere, atque in Græciam fugere molitus est. Qui postquàm vxorem & cunctam supellectilem suam in nauim imposuisset, & nouissime ille ascendere vellet, irruentibus Beneuentanis Gisulfi fidelibus, extinctus est. Vxor sane illius, cum omnibus quæ habebat, Constantinopolim perlata est.

CAP. LVIII.

Tunc Rex Liudprandus Beneuentum perueniens, Gisulfum suum nepotem iterũ in loco proprio ducem constituit. Rebusque ita compositis, ad suum Palatium remeauit. Hic gloriosissimus Rex multas in Christi honore, per singula loca vbi degere solebat, basilicas construxit. Hic monasterium beati Petri, quod foris muros Ticinensis ciuitatis situm est, & Cælum aureum appellatur, instituit. In summa quoque Bardonis alpe, monasterium, quod Bercetum dicitur, ædificauit. In Olonna nihilominus suo proastio, miro opere in honorẽ Sancti Anastasij martyris, Christo domicilium statuit: in quo & monasterium fecit. Pari etiam modo multa, per loca singula, diuina templa instituit. Intra suum quoque

Palatium,

Palatium, oraculum domini Saluatoris ædificauit, & quod nulli alij reges habuerant, sacerdotes & clericos instituit, qui ei quotidie diuina officia decantarent. Huius regis temporibus fuit XVIII.
in loco, cui Forum nomen est, iuxta fluuium Tanarum, vir miræ sanctitatis, Baodolinus nomine, qui multis miraculis, Christi gratia suffragante, refulsit. Qui sæpè futura prædixit, absentia quoque quasi præsentia nuntiauit. Denique cum Rex Liudprandus in Vrbem siluam venatum isset, vnus ex eius comitibus, ceruum sagitta percutere nisus, eiusdem regis nepotem, hoc est, sororis eius filium Aufusum nomine, nolens sauciauit. Quod rex cernens, valde enim eundem puerum amabat, cum lachrymis eius incommodum lamentari cœpit, statimque vnum è suis equitem misit, qui ad virum Dei Baodolinum curreret, eumque peteret, vt pro vita eiusdem pueri Christũ supplicaret. Qui cum ad seruũ Dei pergeret, puer defunctus est: cui Christi famulus ad se peruenienti, ita dixit: Scio quam ob causam veneris, sed illud quod postulas iam fieri non potest, quia puer ille defunctus est. Quod cum is qui missus fuerat, regi, quod à seruo Dei audierat, renuntiasset, rex licet doluerit, quod effectum supplicationis suæ habere non potuit, tamen quia vir

Domini Baodolinus ſpiritum prophetiæ habuerit, aperte cognouit. Huic quoque non diſsimilis apud Veronenſem ciuitatem Theudelapius nomine fuit, qui inter miranda, quæ patrabat, præſago etiam ſpiritu, multa quæ erant ventura, prædixit. Eo quoque tempore floruit vita vel actibus Ticinenſis Eccleſiæ Epiſcopus Petrus, qui quia regis erat conſanguineus, ab Ariperto quondam rege, apud Spoletum exilio fuerat retruſus. Huic beati martyris Sabini Eccleſiam frequentanti, iſdem venerabilis martyr prænuntiauit, quod Epiſcopus apud Ticinum futurus eſſet. Qui poſtea cum id fuiſſet factum, baſilicam eidem beato martyri Sabino, in ſolo proprio, apud eandem ciuitatem conſtruxit. Hic inter reliquas optimæ vitæ, quas habuit, virtutes, etiam virginitatis flore decoratus enituit. Cuius nos aliquod miraculum, quod poſteriori tempore geſtum eſt, in loco proprio ponemus. At vero Liudprandus, poſtquam triginta & vno anno, ſeptemque menſibus principatũ obtinuit, iam ætate maturus, huius vitæ curſum expleuit. Corpuſque eius in baſilica beati Adriani martyris, vbi & eius requieſcit genitor, ſepultum eſt. Fuit autem vir multæ ſapientiæ, conſilio ſagax, pius admodum, & pacis amator: Bello potens, delinquentibus

clemens,

clemens, castus, pudicus, orator peruigil, eleemosynis largus, litterarum quidem ignarus, sed philosophis æquandus, nutritor gentis, legum augmentator. Hic initio regni sui, Boioariorum plurima castra cepit, plus semper orationibus, quam armis fidens; maxima semper cura Francorum Auarumque pacem custodiens.

Explicit liber sextus Pauli Warnefridi Langobardi Filij,

DE GESTIS LANGOBARD.

ANNOTATIONES
IN
HISTORIAM
PAVLI WARNEFRIDI
LANGOBARDI FILII
De gestis Langobardorum.

Incipiunt

ANNOTATIONES IN HISTORIAM PAVLI WARNEFRIDI, *De gestis Langobardorum.*

IN LIBRVM PRIMVM.

PAG.5. PAVLI WARNEFRIDI] Ita huius autoris verum nomen esse, ipsemet scribit in hac historia lib. IIII. cap. XXXIX. Diaconum eum plera pars vocat, alij etiã Monachum; vt & MS. exemplar: *Pauli Casiniensis Monachi.* Videtur autem primo fuisse Atriensem. nam in veteribus Glossis, vbi sub eius nomine citantur fragmenta Festi, quem hic noster nimis pol magno reip. litterariæ damno lacerauit, Paulus Atheniensis vocatur, quod vir magnus corruptũ putat, scribendumq., *Paulus Atriensis*: qui, vt suspicari licet, tunc temporis Atriensis fuit, postea Diaconus, vltimo vero Monachus. Saxo Grammaticus, eum solummodo Paulum vocat, nullo præterea addito nomine; quẽ, si lubet, vide lib. VIII.

PAG. 6. Plinius Secundus] Libro IIII. cap. XIII.

PAG. 8. Scritobini] Hos à saltando vocatos scribit. Durat hodie illa vox, apud Germanos. nam *Scriten* est diuaricare & diducere pedes, vel

vt Paulo placet, saltare; in quo illi cum Græcis conuenit, qui id σκιρτᾶν dicunt. In nomine dissentit à Procopio, in cuius de bello Gothico lib. II. Σκειτιφίκοι vocantur: ab aliis *Scritofini.*

Pag. 10. A Virgilio Charybdis] Æneid. lib. III. alij tamen etiam Thule adtribuunt, vt & Statius lib. v. Sil. I.

— e refluo circumsona gurgite Thule.

Quod verò additur, naues ibi absorberi, ac rursum euomi, idem tangit & Ouidius Metamorph. lib. XIII. fab. VIII.

Scylla latus dextrum, læuum inquietata Charybdis
Infestat, vorat hæc raptas reuomitque carinas.

Pag. 13. Tunc Fream subiunxisse] Vetustiorem huius fabulę scriptorem Paulo extare non puto: nam & Saxo Grammaticus libro VIII. eius ex Paulo meminit, vbi tamen pro *Frea, Frig* scriptum est. Verba hæc sunt: *Primum itaque Blekingam aduecti, ac deinde Moringam prætermauigantes, ad Gutlandiam se appulerunt, vbi & Paulo teste, autore Frig Dea, Langobardorum vocabulum, quorum postea gentem condiderunt, traduntur accepisse.*

Pag. 14. ab intactæ ferro barbæ longitudine] Inde vocatos Langobardos, etiam Otto Frisingensis scribit lib. II. cap. XIII. de Gestis Friderici Imperatoris. & Gunterus lib. II.

Dicitur à longis ea Longobardia barbis.

à quibus alij dissentiunt, qui eos à Bardis Saxoniæ populis dictos affirmant.

Wodan vt Deus adoratur] Alius erat *Wodan* Deus Sueonum, de quo bene M. Adamus in Septentrionalium populorum historia, nuper ex Gene-

ex Generosissimi Domini Henrici Ranzouij Bibliotheca edita: *In hoc templo* (Vbsola patrio sermone vocato) *quod totum ex auro paratum est, statuas trium deorum veneratur populus, ita vt potentissimus eorum Thor in medio solum habeat triclinium; hinc & inde locum possident Wodan & Fricco. Quorum significationes eiusmodi sunt. Thor, inquiunt, præsidet in aëre, qui tonitrus & fulmina, ventos imbresque, serena & fruges gubernat; alter Wodan, id est, fortior, bella regit, hominumque ministrat virtutem contra inimicos. Tertius est Fricco, pacem voluptatemque largiens mortalibus, cuius etiam simulachrum fingunt ingenti Priapo; Wodanem vero sculpunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent: Thor autem cũ sceptro Iouem exprimere videtur.* Hactenus ille. A nostro vero *Wodan*, quẽm eundem cum Romanorum Mercurio facit, etiamnum hodie Belgæ diem Mercurij *Woensdag* dicunt corrupte, pro Wodensdag. Sic etiam ab vxore Wodani Frea *Freidag* (Danis *Fredag*) id est, Veneris diem deductũ puto: quanquam id nõ certo affirmare ausim. Errauit autẽ & male patriã linguam intellexit P. Nannius, qui putat *Woensdag* à lucro dictum, quia Romanorum Mercurius lucri præses cluebat; quemadmodum nec illud mihi verisimile fit, Freidag dici quasi liberationis diem, quia Venus libertatis Dea. Pro *Wodan* autem Clarissimus I. Lipsius in commentario ad Tacitum legendum censet *Wonstam* vel *Wondam*, à lucro nomine deducto. quod si cui magis placuerit, legat ita.

PAG. 15. Plurimos in castris ignes accendunt]

cendũt] Simile ſtrategema Beliſarij apud Agathiam lib. v. Νυκτὸς δὲ ἐπιγιγνομένης, φρυκτωρείας ἀνῆπτε πολλὰς ἐπὶ μέγα τοῦ πεδίου σκεδαννυμένας. ἵνα δὴ οἱ πολέμιοι ὁρῶντες, οἰηθεῖεν μέγιστον εἶναι τὸ στράτευμα, ταῖς πυραῖς ἀναμετροῦντες. Nec vanum hoc ſtrategema. nam ex igne in caſtris incenſo de hoſtium copiis iudicari ſolitum, etiam Cæſar indicat lib. II. de bello Gallico: *Quæ caſtra, vt fumo atque ignibus ſignificabatur, amplius mille IIX. in latitudinem patebant.*

Pag. 18. Quæ eorum lingua lama dicitur.] *Lamam* vocem etiam apud Feſtum reperies. *Lacuna aquæ collectio, à lacu deriuatur, quam alij Lamam, alij luſtrum dicunt.* Beatus Rhenanus legendum putat *Qualamam*, à ſcaturigine. Nam *quellen* Teutonica lingua ſcaturire ſonat.

Pag. 25. Vexillum quod Bandum appellant] Suidas Βάνδον καλοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ σημεῖον τὸ ἐν πολέμῳ. Gloſſarium Latino-Græcum, *Bandum* λίγνον. legendum σίγνον. Conſtantinus Magnus ad Silueſtrium Papam: Ὁμοίως καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, καὶ πάντα τὰ σίγνα, καὶ τὰ βάνδα, καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος. Hinc Βανδοφόρος. Leo imperator de Bellico apparatu cap. 3. καὶ Βανδοφόρος ἐστὶν ὁ τὸ σημεῖον τοῦ βάνδου βαστάζων. Ita iam olim ab optimo Geſnero editum & emendatum, nec opus fuerat ea denuo ab aliis repeti. ô ſenium! ô mores!

Pag. 26. Vtque rata haberi poſſet libertas] Notandus ritus manumiſſionis. nam qui in Legib. Langobard. Tit. de manumiſſionibus habentur, alterius generis ſunt.

PAG.28. A rege gentis exteræ arma ſuſcipiat] Vide quæ notauit Petr. Pithœus I.C. Aduerſar. lib. 1. cap. 1.

PAG.30. Annos nonaginta & ſex] Alij ita legunt: *annos nonaginta, & iure & vi Romano.* Tamen Regino etiam xc. & VI. annos ponit, alij nonaginta & ſeptem.

Alemannicus, Gothicus] Sic reſtitui ex corrupta Aſcenſiana editione. nam in MS. & Auguſt. tantum erat, *Alamannicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus.* Rectum autem eſſe quemadmodum ſcripſi, confirmat Agathias lib. 1. & ipſe Iuſtinianus loco non vno.

PAG. 31. Ἁγίαν σοφίαν] Vide Procopium de ædificiis Iuſtiniani Cæſaris lib. 1.

PAG.33. Dapes Agapes] Sic indigetabant priſci Chriſtani conuiuia ad quæ pauperes vocabantur. De his bene Tertullianus, vt alia eius loca omittam, Apologetico cap. XXXIX. *Cœna noſtra de nomine rationem ſui oſtendit, vocatur enim ἀγάπη, id quod dilectio penes Græcos. Quantiſcunque ſumptibus conſtet, lucrum eſt pietatis nomine facere ſumptum; ſiquidem inopes quoq; refrigerio iſto iuuamus.* Vide Cyprianum Teſtim. lib. 3. Caſſianum Collat. XXIIII. cap. XII.

PAG.41. Caput eius ſublatum ad bibendum ex eo poculum fecit.] Barbaris hoc receptum. nam de Scythis ita ſcribit Strabo lib. VII. Καὶ μάλιστα τῶν Σκυθῶν ξενοθυτέντων, καὶ σαρκοφαγόυντων, καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμένων. Plinius lib. VII. cap. II. *Priores anthropophagos, quos ad Septemtrionem eſſe diximus, decem dierum itinere*

itinere supra Borysthenem amnem ossibus humanorum capitum bibere, cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora vti. Ammian. Marcell. lib. XXVII. *Scordisci, longe nunc ab iisdem prouinciis disparati, saeui quondam & truces, vt antiquitas docet, hostiis captiuorum Bellonae litantes & Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum humanorum bibentes auidius.*

Scala dicitur.] Nondum exoleuit haec vox, vsitata non Germanis solum, sed & aliis populis. Isidorus Etymolog. lib. XX. cap. V. *Calices, & calathi, & scalae poculorum genera, antea ex ligno facta. vnde & vocata: Graeci enim omne lignū cala dicebant.*

PAG. 43. In eorum carminibus celebratur] Tacitus de moribus Germanorum: *Celebrant carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoriae & annalium genus est.* ad quem locum lege notata doctissimo Lipsio. Non absimilia his fuisse puto carmina quae Bardi decantabant. De quibus Ammian. Marcell. lib. XV. *Bardi fortia virorum illustriū facta heroicis composita versibus, cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt.* Athenaeus lib. VI. ex Posidonio: *Κελτοί, φησι, περιάγονται μεθ' ἑαυτῶν πολεμοῦντες συμβιωτὰς, οὓς καλοῦσι παρασίτους. οὗτοι δὲ ἐγκώμια αὐτῶν καὶ πρὸς ἀθρόους λέγουσιν ἀνθρώπους συνεστῶτας, καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν κατὰ μέρος ἐκείνων ἀκροωμένων. τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι. ποιηταὶ δὲ οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες.*

IN LIBRVM SECVNDVM.

PAG. 49. Narses Chartularius] Glossarium: *χαρτόφυλαξ, Chartularius,* Sed hoc aliis non probatur,

probatur qui discrimen inter χαρτοφύλακα & *Chartularium* faciunt. Suidas eundem esse cum Scriniario dicit: Σκευιάριος, ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου, ὁ αἴρων τὸ σκεύιον, ἤτοι τὸ κιβώτιον. Iam vero χαρτοφύλακα autor Etymologici etiam Σκευιάριον vocat. vt hinc aliquo modo tueri posset interpretatio Glossarij. Officium eius penè ex Leonis & Anthemij verbis colligitur l. 3. C. de canon. larg. titul. vbi sic scribitur: *Chartularios qui de cohortalibus officiis vniuscuiusque prouinciæ largitionales titulos retractare constituuntur.* Emittebant etiam σύμβολα, id est, cōmonitoria, vt D. Cuiacius docuit. Erant sub dispositione Præpositi Sacri cubiculi, ideoque à vetere Scholiaste Iuliani Patricij Constit. XV. Tit. LX. *Cubicularij* interpretantur *Chartularij*. Sic Narsetem, quem alij chartularium vocant, cubicularium nominat Cedrenus Georgius: τῷ κϛ´ ἔτει ἐστάλη Ναρσῆς ὁ Κουβικουλάριος εἰς Ῥώμην, πολεμῆσαι τοῖς Γότθοις. Fit etiam *Magni Chartularij* mentio apud Curopalatam; quemadmodum & *Chartularij magistrorum equitum, & peditum.* C. Theod. l. 5. de diuers. offic. & apparit. quo pertinet Zonaras lib. III. Καὶ Παῦλον τὸν τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστατοῦντα, χαρτουλάριον ἡ Ῥωμαίων οἶδε τοῦτον λέγειν φωνή. cui simile Nicetæ, Θεόδωρος ὁ Χοῦμνος, χαρτουλάριος ὢν τῶν ἱπποστάσεων.

Patriciatus honorem meruit] Hunc honorem summam dignitatem Iustinianus vocat Institut. lib. I. Tit. XII. & quæ sola morte soluatur. *Nam*, vt Cassiodorus scribit lib. VI. Form. II. *mox vt datus fuerit* (hic honor) *in vitæ tempus reliquum homini fit coæuus, ornatus indiuidui cingulum fidele,*

fidele, quod nescit ante deserere, quam de mundo contingat exire,&c. Vide sodes totum locum : nam egregiè huc facit.

Dactyli] Suidas *Δάκτυλοι παρὰ πολλοῖς οἱ βάλανοι τοῦ φοίνικος.* Aliter etiam *Nicolai* dicebantur. Glossæ Isidori : *Nicoldus dactylus*, quod nomen eis indidit Augustus Cæsar, cui creberrime è Syria à Nicolao Damasceno eiusmodi dactyli mittebantur : quos tamen non dactylos fuisse, sed placentas scribunt Hesychius Illustrius in Vitis Philosophorum, & ex eo Suidas in Nicolao Damasc. Pro placentis etiam Serenus Sammonicus vsurpat:

Grana peregrini piperis diffindito quinque,
Nicolao molli quæ mane inserta capesses.

Pag. 55. Strator erat, quem lingua propria Marpahis vocant] Suidas: *Στράτωρ εἶδος ἀξιώματος.* officium autem tale, vt dominum in equum sustolleret, equumque duceret. Spartianus, *Cum illum in equum strator suus leuaret, pugione latus confodit.* Constantinus Magnus: *Καὶ κρατοῦντες τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου αὐτοῦ στράτορος ὀφφίκιον ἐπιτελοῦμεν.* Vnde etiam *Equistratores* & *Protostratores* dicti. Auctor vitæ Cypriani : *Venerunt ad eum principes duo, vnus stator officij Galerij Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat, & alius equistrator à custodiis eiusdem officij*,&c. De protostratoribus videndus Curopalata. Sed & *Statores* hi dicebantur, vt ante citatum exemplum indicat. & hæc inscriptio vetus:

D. M.

D. M.
M. ANTONIVS
HEVTVCAS AN
TONIO FOR
TVNATO. STA
TORI. AVGVSTO
RVM. ALVMNO
BENEMERENTI
FECIT.

Quid autem illud *Marpahis* sit, plane subodorare nequeo; verioremque puto lectionem MS. codicis, in quo *Marhais* legitur. qui sic dictus est, quod iussionem & imperium habeat in equos; sicut *Sculthais* quod in legum transgressores. *Mar* equum fœminam esse pauci non sciunt, vnde etiam *Marscalk*, equarum seruus. Nam *scalk* seruum significat, non Germanis modo, sed & Getis, quos certum est Germanico idiomate vsos. in eorum libris sic legitur, in Cantico Simeonis, quod vidi apud Illust. Iosephum Scaligerum: *Fra leitais scalk theirdana. Nunc dimittis seruum tuum.* Apud hunc nostrum autem Paulum *Stratorem* eundem esse quem Galli *Grand Escuier* dicunt, vir magnus putabat, cuius opinionem hic apponere visum est.

Faras, id est generationes] *Fara* vox etiam in legib. Langobard. legitur: Tit. LXIIII. §. 1. *De eo quod cum Fara migrare permissum*, &c.

PAG. 63. Victorini reuincit Historia] Ita impressi libri. Sed in MS. *Victoris* legitur. Est autem Sextus Aurelius Victor, cuius hæc verba in excerptis imperatorum Romanor. in Nerone;

Pontum in ius prouinciæ Polemonis Reguli permissu redegit, à quo Polemoniacus Pontus appellatus est, itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo.

Pag.65. Quas Græci Saunia appellant] Ita ms. & Augustana editio. Puto tamen legendum, *quas Græci σαυνία appellant*. Hesychius: *Σαύνιον, ἀκόντιον βαρβαρικόν*. quam lectionem Plinius confirmat lib. III. cap. XII. *Samnitium, quos Sabellos & Græci Saunitas dixere, Colonia Bouianum vetus*, &c.

Pag. 67. Italia ab Italis, hoc est vitulis dicta] Ex Festo sumtum.

Pag.70. Schilpor, hoc est, armiger] Magnorum virorum hoc munus erat. Nam de Narsete scribit Corippus, eum armigerum fuisse Iustini; lib. II.

Armiger interea domini vestigia lustrans
Eminet excelsus super agmina vertice Narses.

Curopalata eos Σκυτεῖς vocat: Procopius, vt puto, δορυφόρους. Ita enim de Odoacre lib. I. Belli Gotici, ex ms. Illust. Iosephi Scaligeri, ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς Ὀδόακρος ὄνομα, ἐς τοὺς βασιλέως δορυφόρους τελῶν. Nisi potius ibi δορυφόρους domesticos velis interpretari. nam ita hi dicebantur. Socrates lib. I. cap. XIII. τῶν δορυφόρων τις, οὓς οἰκείους καλεῖ ὁ βασιλεύς. de his lib. XII. Cod. Tit. XVII. & ibi I. Cuiacius I.C. Fit etiam in Notitia Imperij Romani Armigerorum mentio: *Armigeri propugnatores seniores, Armigeri propugnatores iuniores*. Sed illi diuersi ab his fuere: quemadmodum & apud Gunterum lib.7. Armigeros vulgares tantū milites esse puto vel satellites. nam eos veteres Grammatici armigeros interpre-

interpretantur. Sed & apud Paulum nostrũ *αὐτὶ τοῦ Schilpor, Schilphor* legere mallem, quæ vox Germanis vsitata.

IN LIBRVM TERTIVM.

PAG. 80. In libris Gregorij Turonensis] Historiarum lib. VI. cap. VI.

PAG. 83. Factis concisis per deuia] Gregor. Turonens. lib. IIII. cap. XXII. *Actisque codicibus per diuortia siluarum.*

PAG. 86. Neque barbam neque capillos incisuros] Non prætermisit hoc Tacitus de moribus Germanor. Eius hæc verba: *Aliis Germanorum vsurpatum, rara & priuata cuiusque audentia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votiuum obligatumque virtuti oris habitum.* Extat quoque simile votum in Narratione de Apollonio Tyrio: quam si quis tanti fecerit, legat ibi.

PAG. 87. puer Mummuli adueniens] *Pueri* vox sic posita posteriorum temporum scriptoribus nil aliud quam famulum denotat. ea notione Sidonius vsus est, lib. I. Epist. II. *Si venatione nuntiata procedit, arcum lateri innectere cura grauitatem regiam iudicat. Quem tamen, si cominus auem feramque venanti monstres, aut vianti deus obtulerit* (sic lego ex MS. qua aliquando vsus, sceda. vulgo *venanti monstres aut vianti.*) *manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo lorove fluctuantibus.*

PAG. 90. Palatium regeret] Inde *Curapalatij* vocati l. I. C. de Comit. & Tribun. Scholar. De his bene Corippus de laudibus Iustini lib. I.

Cum magni regeres diuina palatia patris,
Par extans curis, solo diademate dispar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palatij.

Agathias eos solummodo *Curatores* dictos scribit lib.v. Ἄνδρα τῇ τε τῶν ὑπάτων ἀξίᾳ τετιμημένον, καὶ πρός γε τὸ φροντίδα τίθεσθαι, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν βασιλέως οἴκων τε καὶ κτημάτων ἀρχὴν εἰληχότα. Κουράτωρας δὲ τούτους καλοῦσι ῥωμαῖοι. Formulam eorum vide apud Cassiodorum lib.vii.

Crucem domini qua frontem] Tertullianus de corona Militis cap. iv. *Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum, ad exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quaecunque nos excusatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.*

Pag. 92. ad dignitatem imperatoriam sublimaret] Optime de hoc ritu Curopalata: Μετὰ δὲ τοῦτο, ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς ἐπαίρεται εἰς ὕψος, καὶ φαίνεται πᾶσι τοῖς κάτωθεν ἱσταμένοις πλήθεσι. κατέχουσι δὲ τὰ μὲν ἔμπροσθεν τῆς ἀσπίδος αὐτός τε ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἀναγορευομένου, ἐὰν ζῶν ᾖ, καὶ ὁ πατριάρχης. τὰ δὲ ἐκ πλαγίων καὶ ὄπισθεν, οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες. ἤγουν δεσπόται, σεβαστοκράτορες, ἐὰν ὦσιν. εἰ δὲ μὴ, οἱ κρείττονες καὶ εὐγενέστεροι τῶν ἀρχόντων: εἰ δ' οὐκ ἐστὶ πατὴρ, τὰ μὲν τῆς ἀσπίδος ἔμπροσθεν ὁ ἐντιμότερος τῶν ἀξιωμάτων ἢ τῶν ἀρχόντων μετὰ τοῦ πατριάρχου. τά δέ γε ὄπισθεν, οὓς εἴπομεν. Corippus lib. 2.

Quatuor ingentem clypeis sublimius orbem
Adtollunt lecti iuuenes, manibusque leuatus
Ipse ministrorum supra stetit.

Plura lege apud Pet. Pythœum I.C. Aduersar. lib.ii. cap.vi. Post leuationem vero à Patriarcha vngeba-

vngebatur. Curopalata: Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαίρει μὲν ὁ νέος βασιλεὺς, ὅ, τι ἂν φορῇ ἐπὶ κεφαλῆς. εὐθὺς δὲ πάντες ὅσοι διείσκονται ἐν τῷ ναῷ ἀποκαλύπτουσι τὰς κεφαλὰς ἵστανται. ὁ δὲ πατριάρχης χρίει σταυροειδῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῷ θείῳ μύρῳ, ἐπιλέγων μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὸ, ἅγιος. Liutprandus lib.VI. *Miro ornatu, miroque apparatu susceptus ab eodem summo pontifice, &c. vnctionem suscepit imperij.* Ideoque sæpissime hæc ita iuncta videbis, in regem sublimatus vnctusque.

PAG.92. Triginta diebus ad vindemiam iocundaretur.] Non nouum hoc apud historicos, maxime illos qui imperatorum vitas scripserunt. Non solum autem vindemiarum tempore feriæ erant, sed & messium: de his agitur Cod.Theod.de Feriis l.2. *Omnes dies iubemus esse iuridicos, illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit, æstiuis feruoribus mitigandis, & autumni fœtibus decerpendis.* Nam tunc temporis causam agere, aut dicam alicui scribere, legibus non licebat. quod & Statius tangit lib.IIII. Siluarum:

Certe iam Latiæ non miscent iurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messesque reuersæ
Dimisere forum, nec iam tibi turba reorum
Vestibulo, queruli que rogant exire clientes.

Minutius Felix in Octauio: *Ad vindemiam feriæ iudiciariam curam laxauerant.* Post electionem quoque imperatoris feriari moris erat. Curopalata: Δέκα δὲ ἐφεξῆς ἡμέρας, ἢ πλείους, ἢ ἐγγὺς ἐλάττους τούτων

(οὐδὲ γὰρ ἐστὶ νενομισμένος ἀριθμὸς ἡμερῶν. ἀλλ᾽ ὅπως ἂν βούλοιτο ὁ βασιλεὺς) ἑορτάζουσι παντελῶς.

Pag. 95. Acclamatis ſibi laudibus] Exempla eius rei abunde in Vitis Imperatorum habentur. Corrippus:

Laudibus innumeris regnantum nomina tollunt,
Iuſtino vitam tercentum vocibus optant.
Auguſta totidem Sophiæ plebs tota reclamat,
Mille canunt laudes vocum diſcrimine mille,
Iuſtinum Sophiamque pares duo lumina mundi
Eſſe ferunt : Regnate pares in ſecula dicunt.
Felices annos dominis felicibus orant.
Inſonuit vox illa diu, tandemque quieuit.

Largitus populo munera] Bis hoc fiebat in electione imperatoris, à Senatorij ordinis viro, vocabanturque ea miſſilia ἐπικόμβια. Curopalata: ῥίπτονται εἰς τὸν λαὸν ἃ λέγουσιν ἐπικόμβια. ἐστὶ δὲ ταῦτα τμήματα ἐκ πανίων κόπτοντες, καὶ ἐν ἑκάστῳ τμήματι νομίσματα χρυσᾶ μὲν τρία, ἀργυρᾶ δὲ τοσαῦτα, καὶ τρία ἐξ ὀβόλων περιδήσαντες, ῥίπτουσιν εἰς τὸ πλῆθος.

Pag. 96. Angariare] Gloſſarium *Angaria*, περιεργασία. Ἀκουσία, ἐργασία. Inde *Angariare* verbum, & *Angarianus*, qui agrum locat vt angariam accipiat, vt habetur in veteribus Gloſſariis. quæ docti viri de angariis & parangariis ſcripſerunt non compilo, quin potius lectorem ad eorum libros remitto.

Pag. 100. Lauinæ] Gloſſæ Iſidori: *Lauina lapſum inferens.* legitur etiam apud D. Hieronymum. Apud Diaconum quoq. in continuatione Hiſtoriæ Eutropij lib. XVIII. *Facta ſunt lacunæ poſſeſſiones ſeu villarum.* Legendum: *Facta ſunt lauinæ*

uina possessionum f. v. nam vulgata lectio plane corrupta.

Pag. 108. Feritam facere] *Ferita*, est plaga siue ictus. Sic explicatur in legibus Langobardor. Tit. III. §. v. Item Tit. x. §. III.

Pag. 113. Ciborium] Poculi genus est in modum foliorum colocasiorum factum, vt interpretatur Scholiastes Horatij Porphyrio, ad illum Sermon. lib. 2. Od. 7. versum.

— obliuiosa leuia Maßico
Ciboria exple.

Hesychius: Κιβώριον, Αἰγύπτιον ὄνομα ἐπὶ ποτηρίου.

IN LIBRVM QVARTVM.

Pag. 123. Homines Gaidulfi] *Homines* hic eo significatu accipiendi, quo apud I Ctos. Sic apud Capitolinum in Pertinace: *Tam lucri cupidus fuit, vt apud vada Sabatia mercaturas exercuerit imperator per homines suos; non aliter quam priuatus solebat.* Sic apud Symmachum *Homo meus*, Epistol. XXVII. lib. III. epist. LIIII. lib. v. Vide D. Cuiacium Obseruationum lib. VIII. cap. XIIII.

Pag. 125. Exarchus] Glossarium Græcolatinum, ἔξαρχοι *Proceres, principes.*

Pag. 135. Capillos à facie vsque ad os dimissos habentes] Etiam hoc Gotis vsitatum fuit. Sidonius Apollinaris lib. I. Epist. II. *Aurium legulæ, sicut mos gentis est, crinium superiacentium flagellis operiuntur.* vbi flagellis crinium significantur cirri, commune Germanorum ornamentum; vnde etiam *cirrigeri* vocantur. vt optime docuit Vir Clarissimus, & nunquam sine

laude loquendus Iustus Lipsius in Notis ad Germaniam Taciti, vbi & quædam de vestitu Germanorum addit, quæ operæ pretium legere.

Hosis vti] Plane Germanicum vocabulum.

Tubrugos byrreos] Isidor. Etymolog. lib. XIX. cap. XXII. *Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias braccasque tegant.*

PAG. 139. Apocrisiario] Isidorus in Glossis: *Apocrisiarius minister Romanæ Ecclesiæ à secretis, legatus à secretis.* Eorum sæpissime in libris I.C^torum^ mentio fit. Dicebantur etiã *Adresponsi*. Nouell. XXV. cap. I. *Habeat item Adresponsum siue apocrisiarium.*

PAG. 141. Primicerius notariorum] *Primicerius* nihil aliud est quam princeps vel primus; quemadmodum *Primicerius Numerariorum, Tabulariorum*: sic etiam dicebatur *Secundicerius*, *Tertiocerius*. Nicephori Gregoræ temporibus hæc appellatio desiit. & primicerium *dominum* appellarunt. Sic ipse scribit Historiæ Romanæ lib. VII. pag. 109. τῆς βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν ἀρχηγὸν, ἀντὶ μεγάλε πριμμικηρίε, μέγαν κύριον ὀνομάζεσι νῦν. De origine nominis diuersi diuersa sentiunt: alij dictos putant quasi primâ cerâ, hoc est albo siue catalogo inscriptos, alij τὸ *cerius* productionem tantum vocis esse, nihilque præterea significare.

PAG. 142. Prasini & Veneti per Orientem] Ita vocabantur factiones aurigarum. de quibus vide Plin. lib. VII. cap. XXXIII. Suetonium in Domitian. cap. VII. Tertullian. de Spectaculis cap. IX. Cassiodorum lib. III. Variar. Epist. XIII. Suidam, Isidorum, Cedrenum initio Imperij Romani.

PAG. 146.

PAG. 146. Palum in medio campo] Receptú etiam hoc genus supplicij Slauis fuit. Helmoldus Historiæ Slauorum cap. LIII. *Quanta enim mortium genera Christicolis intulerint, relatu difficile est, cum his quidem viscera extorserint palo circumducentes, hos cruci affixerunt irridentes signum redemptionis nostræ.*

PAG. 154. Quas sola memoria & vsu retinebat] Ideo Rotharis Rex in peroratione Legum Langobard. *Inquirentes & rememorantes antiquas leges patrum nostrorum.* Vocabantur autem Langobardorum leges *Auricabeones*, quemadmodum Gotorum *Bellagines*. Glossæ Isidori (quas habeo ab Illustrissimo D. Iosepho Scaligero, vnico (quod præfiscine dixerim) meorum studiorum fautore:) *Ancl'abeo vel auricabeo, lex Langobardorum.* De Geticis Iornandes in eorum gestis: *Physicam tradens* (scilicet Diceneus) *naturaliter propriis legibus viuere fecit, quas vsque nunc conscriptas Bellagines nuncupant.* Sed quid voces istæ significent, adhuc quærendum censeo.

IN LIBRVM QVINTVM.

PAG. 176. In basilicam confugium fecisse] Sæpissime hoc apud Historicos & alios scriptores legitur. Vide Tit. Cod. de iis qui ad Eccles. confug. Primum autem hic mos ab Atheniensibus introductus, apud quos ara misericordiæ, (vt vulgo iam notum) constituta erat, quam qui amplectebantur, eis vim fieri leges vetabant; ideo semper locus ille confugis abundabat, vt eleganter Statius scribit Thebaid. lib. XII.

Semper habet trepidos, ſemper locus horret egenis
Cœtibus, ignotæ tantum felicibus aræ.

Sic etiam ad principum ſtatuas confugiebant, l. vnica c. de iis qui ad princip. ſtat. confug. & hoc erat tutiſſimum refugium, vt iam viri doctiſſimi docuerunt. Confugientes quoque ad ſigna militaria, tuti erant ab omni læſione: cauſam puto, quia imperatorum & principum imagines illis plerumque annexæ. Tacitus lib. I. Annal. *Neque aliud periclitanti ſubſidium, quam caſtra primæ legionis: illic ſigna & aquilam complexus, religione ſe tutabatur, & ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet*: &c. Ammian. Marcellin. lib. XXV. *Qui fraudũ conſcius & noxiorũ ad militaria ſigna confugit.*

PAG. 180. Nutricium ſuum] Gloſſarium: *Nutricius* τροφεὺς. Inſcriptio vetus:

MEMMIA TERTVLLA
NVTRICIO SVO ET MATRI
BENE MERENTI. POSTERISQ.
SVIS. ET SIBI.

Vlpianus eos lib. de officio proconſulis *Educatores* vocat, l. 33. D. de manumiſs. vindict. Iuſtinianus lib. I. Inſtitut. Tit. VI. §. V. *aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut alumnum*, quem locum ita expreſſit Theophilus: Καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι παιδαγωγός μου ἐστὶν, ἢ τροφὸς, ἢ τροφεὺς, ἢ ἀλοῦμνος. In alia inſcriptione *Tatæ* appellantur:

TI. CLAVDIO EPAPHRODITO TATÆ
BENEMER. FECER.

Quod vocabulum etiam apud Curopalatam reperitur, vbi τοῦ τατᾶ τῆς αὐλῆς mentio fit. ſed an idem cum hoc ſit, non facile dixerim.

PAG. 182.

PAG. 182. Belli machina quam petrariam vocant.] Sic vocabatur vltimis temporibus, cũ antea *Scorpio* vel *onager*: cuius formã qui nosse auet, legat Ammiani Marcellini lib.XXIII. nam locus nimis longus est vt hic describi debeat. Nicetas Choniates πετροβόλα ὄργανα indigetat, eisque maxime barbaras gentes vti idem scribit lib.III. de Gestis Alexij Angeli: Ἀλλὰ καὶ τὰ πετροβόλα μηχανήματα, οἷς ἐχρῶντο οἱ βάρβαροι.

PAG. 185. Cimelia] Glossarium Κειμήλιον *cimelium*. Hesychius Κειμήλια σκεύη δῶρα, καὶ τὰ ἀπόθετα χρήματα. De priori intelligunt viri docti versum Homeri Iliad. ζ.

— Σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.

Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,

Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.

posterius probat Triphiodorus, de Ilij excidio:

— Πολλὰ δὲ ἐρήμων

Ἥρπαζον θαλάμων κειμήλια. —

Cassiodorus *depositiuas pecunias* vocat: lib. VI. form.VIII. *Depositiuæ quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur ærariis.*

PAG.186. Capuæ comes fuerat] *Comes* hic est præfectus, vt in Notitia Imperij: *Comes Ægypti. Comes Isauriæ. Africæ, Italiæ*, &c. vbi & plura de eius dignitate vide.

PAG.187. Per stratam] *Strata* est via. Victor Episcopus de persecutione Wandalorum, lib.III. *Stratæ vero vel semitæ cadaueribus repletæ, exhalantiũ fœtore mortuorũ gradientes viuos omni ex parte necabant.* Apud Germanos maxime adhuc in vsu est.

PAG.192.

PAG. 192. Miſſoſque illius] *Miſſi* ſunt legati. Leg. Francicarum lib. IIII. cap. VII. lib. III. cap. XII. & alibi.

PAG. 193. Gaſtaldium vocari] Quid ſit, iam ab aliis notatum. legitur ſæpe in Legibus Langobard.

PAG. 197. Olim perticæ id eſt trabes erectæ] Conſulendi de hoc ritu ij) quibus de priſtina litteratura (vt verbis Septimij vtar, antiquus memoriæ tenor reſidet. Ego nil ſimile ſcio.

PAG. 198. Grauionem] Vide leg. Salicas.

PAG. 202. Tremiſſis] *Tremiſſis* genus nummi. Etiam in Legib. Langobard. Tit. CI. §. LXII. Legib. Boioarior. Tit. III. §. I. & alibi.

PAG. 205. Berbices] Gloſſar. *βέρβατον ἀρνίον. Verbella, ouis verbix.* ſic ſcriptū eſt apud Licinium Rufin. Tit. de Abigeatorib. Leg. Francicar. lib. I. cap. LXXV. & paſſim in iſtis legibus.

IN LIBRVM SEXTVM.

PAG. 219. Loci ſeruator] *Loci ſeruatores* ſunt, qui mittuntur à præfectis prætorio, vel comitibus, vel præſidibus iuris dicendi cauſa, vt explicat D. Cuiacius Obſeruat. lib. III. cap. XIIII.

PAG. 225. Protoſpatharius] *Spatharij* erant corporum cuſtodes. Cedrenus: ὅτι σπαθάριος, ὁ σωματοφύλαξ ἐστίν. Inde *Protoſpatharius.* Curopalata: Ὁ πρωτοσπαθάριος λέγεται, ὅτι ἦν κατὰ μὲν τὸ παλαιὸν πρῶτον τῶν σπαθαρίων παραμονῶν· νῦν δὲ οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

PAG. 226. In albis conſtitutus] Cauſa huius

huius ritus explicatur Distinctione IIII. Tit. Quare cand. vest. trad. Christ. *Post baptismum traditur Christianis vestis candida, quæ significat innocentiam & puritatem Christianam, quam post ablatas veteres maculas studio sanctæ conuersationis immaculatam seruare debet ad repræsentandam ante tribunal Christi. Cuncti vero renati albis induuntur vestibus ad ministerium resurgentis Ecclesiæ. Item vtuntur baptizati albis vestibus, vt quorum primæ natiuitatis faciem vetusti erroris pannus fuscauerat, habitus secundæ regenerationis gloriæ præferat indumentum; tegitur enim post sacram vnctionem caput eius mystico velamine, vt intelligat se diademate regni & sacerdotali dignitate potiri.* Huc pertinent l. 5. Cod. Theodos. de Spectacul. illa verba: *Quinquagesimæ diebus, quamdiu cælestis lumen lauacri imitantia nouam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur.*

PAG. 227. Maior domus] Glossæ Isidori: *Archítriclinius maior domus*; dicitur etiam *Prouisor regis aulæ*, vel *Præfectus palatij*. Cedrenus eum *προόικον* vocat; cuius locum, quia vnice huc facit, totú adscribam. In Leone Iconomacho pag. 373. Ἱστορεῖται δέ, ὅτι ἔθος ἦν τὸ ῥῆγα Φραγγίας κατὰ γένος ἄρχειν, καὶ μηδὲν διοικεῖν πλὴν ὅτι ἀλόγως ἐσθίειν καὶ πίνειν. Κατὰ δὲ τὸν Μάϊον μῆνα προκαθέζεσθαι ἐπὶ παντὸς τοῦ ἔθνους, καὶ προσκυνεῖν αὐτοῖς, καὶ ἀντιπροσκυνεῖσθαι ὑπὸ αὐτῶν, δωροφορεῖσθαί τε κατὰ συνήθειαν, καὶ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς, ἔχειν δὲ πρόοικον γνώμην αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔθνους εἰς τὸ διοικεῖν πάντα τὰ πράγματα. Annales Francorum à P. Pithoeo I. C. editi: *Reges quidē dicebantur, sed potestas regis tota apud Maiorem domus habebatur, excepto quod charta & priuilegia Regis nomine scribebantur.*

bebantur, & in Martis campum, qui Rex dicebatur, plauſtro bobus trahentibus vectus, atque in loco eminenti ſedens, ſemel in anno à populis viſus, publica dona ſolemniter ſibi oblata accipiebat, ſtante coram Maiore domus, & quæ deinceps eo anno agenda eſſent populis annuntiante. ſicque rege domum redeunte, cetera regni negotia Maior domus adminiſtrabat.

Pag. 230. Eius caput barbamq. radens] Mos erat priſcus captiuos & bello victos radere, quod & Sidonius Apollinaris tangit lib. VIII. Epiſt. IX.

Sic tonſo occipiti ſenex Sicamber,
Poſtquam victus es elicis retrorſum,
Ceruicem ad veterem nouos capillos.

& alibi in eodem ſcriptore. Sic capio verſum Ouidij:

Iam tibi captiuos mittet Germania crines,
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Morem autem hunc multis ante ſæculis etiam apud alias gentes vſitatum fuiſſe puto, coniecturam ducens ex Deuteronom. cap. XXI. vbi de puella captiua ait: *Quæ radet cæſariem, & circumcidet vngues, & deponet veſtem in qua capta eſt,* &c. Sed & ſupplicij genus erat caput tondi. vnde ſæpiſſime illa verba leguntur *decaluari verberarique.* Cedrenus in Iuſtino pag. 320. Τύψας αὐτὸν καὶ τὴν κεφαλὴν κείρας, καὶ γυμνὸν ὄνῳ ἐπικαθίσας, διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐθριάμβευσε. Vbi etiam vides aſino eum impoſitum. vſitatum enim hoc antiquis fuit, ſupplicio iam iam afficiendos, aſinis aut aliis animalibus impoſitos, in ſpectaculum per plateas ducere. Agathias de Gabazæ interfectoribus,

lib. IIII.

lib. IIII. Καὶ οἱ μετ' ἐπὶ τοῖς ὀρεῦσιν ἥμενοι, καὶ ἀνὰ τὰς λεωφόρους περιενεχθέντες, μέγιστον θέαμα τοῖς Κόλχοις ἦν, καὶ πλείστης ἄξιον ἀλαβείας. Sic Nicetas Choniates Andronicum camelo impositum narrat: lib. II. μεθ' ἡμέρας δέ τινας καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν ἐξορύττεται, καὶ καθεσθεὶς ἐπὶ καμήλου ψωραλέας, διὰ τῆς ἀγορᾶς θριαμβεύεται. Sed hæc sunt alterius loci.

Cum arietibus & diuersis belli machinis] Variæ harum machinarum appellationes. Erant enim quas λίσας vocabant. earum sic meminit Cedrenus pag. 644. αὐτὸς δὲ σκηνὰς ἐκ ξύλων ἔχων πεπηγμένας, βοείαις βύρσαις ἄνωθεν διεσκεπασμένας, καὶ τροχοὺς ἐχούσας ὑπὸ τὰς τῶν βασταζόντων κιόνων βάσεις (λίσας τὰς τοιαύτας κατονομάζουσι μηχανάς) λαοὺς πλήσας δικέλλας φέροντος καὶ σκαπάνας, καὶ ἄλλα γεωργικὰ ὄργανα, ὥστε κατὰ μικρὸν ὑπωθεῖν τὰς λίσας, καὶ τοῖς τείχεσι προσαρμόσαι, &c. Erant etiam quæ dicebantur *clitæ*. Auctor vitæ Karoli Magni à P. Pithœo I. C. editus. *Præparauerunt clitas ad debellandum præ virtute castrum.* Alia quoque genera Turpinus enumerat cap. IX. *Septimo mense aptatis iuxta murum petrariis & mangatellis & troiis.* *Mangatellis* significari putabat vir doctus eas machinas quas Galli *Mantellos* seu *Mantelletos* vocant, id est vineas, de reliquis iudicet lector.

PAG. 232. Rector loci quem Schuldhais nominant] Habetur sæpe hæc vox in legib. Langobard. Tit. CXV. §. I. *Si quis Schultbais aut actorem regis occiderit.* Legib. Langobard, Liutprandi Regis Tit. XX. §. I. & alibi. seruatur etiam nunc in plurimis Germaniæ locis.

Ab arga

Ab arga nomen] Legum Langobardor. Tit.cxx. §. 1. *De eo qui alij Arga dixerit. Si quis alium arga per furorem clamauerit, & negare non poterit, & dixerit quod per furorem dixisset, tunc iuratus dicat, quod eum arga non cognouerit.* Nec dum exoleuit hæc apud Germanos vox, quam ego è Græco deductam puto. nam illi ἀργὸν pigrum & socordem, dicunt.

PAG. 258. Prohastio suo] Scriptum est more isti seculo vsitato; sic *hostium* dicebant quod nos *ostium*, & *harenam* ἀντὶ τοῦ *arenam*. *Probastinum* ergo est προάστειον, id est πρὸ τῆς πόλεως, Latine *suburbanum*. nec aliter hic locus intelligendus.

EXPLICIVNT ANNOTATIONES

In Historiam Langobardorum.

VARIANTES LECTIONES IN PAVLVM WARNEFRIDVM.

Ad quas Lector, si opus fuerit, recurrere potest.

IN LIBRVM PRIMVM.

PAG. 5. *vers. 16. magis coaptata*] al. deest τὸ *magis.*
v. 18. *Morbis abundat*] al. *eo morbis est abundatior.*
Pag. 6. v. 3. *eo quod tantos*] al. *eo quod tantas mortalium turmas germinat, quantas alere, &c.*
v. 9. *misera Italia*] al. *per miseram Italiam.*
v. 11. *Rugi, Heroli*] al. *Hunni, Eruli, Turingi.*
v. 18. *originem ducens*] al. *Originem ducens à Scandania Baltei seu Baltici maris insula, nouarũ sedium quærendarum gratia, ob multitudinem profecta est (licet alia causa egressionis eorum asseuerentur) Cuius, &c.*
ver. 26. *propter planiciem m. t. ambientibus*] Hæc in Ascensiana editione desunt.
marginum] al. *marium.*
Pag. 7. *v.* 3. *quæ ex illis*] al. *quænam ex illis patriam essent relictura, ut nouas sedes exquirerent, sorte disquirunt.*
v. 8. *arua sectari*] al. *arua sectari, & terras petere.*
v. 9. *Aione*] al. *Agione.* & sic infra quoque.
v. 16. *consiliis prouida.*] al. *cum filiis prouida.*
quantũ inter suos] al. *quantum inter barbaros.*
v. 24. *Circium versus*] Sic editio Augustana. MS. *circum versus*, al. *circum versis*, al. *in extremis autem veteris Germaniæ finibus,*
Pag. 8. *v.* 17. *Scritobini*] al. *Scrictofinni.*
v. 19. *nec aliis vt pote*] al. *Nec aliter fieri potest, quã vt crudis agrestium animantium c. v. &c.*
v. 26. *nõ satis assimile ceruo*] aliis deest τὸ *non.*

Pag.9. v.2. sicut iam fati] al. *qua, vt ferebatur Scricfinni vtuntur.*

v.4. per aliquot dies] Hæc verba, vsq. ad illa *quamuis diei*, in Ascensiana editione desunt.

v.10. sole longius] τὸ *longius* aliis deest.

Totonis villa] al. *Turonis villa*.

v.21. intantum vt solstitio] al. *intantum vt circa solstitium æstiuale respicienti solem de medio cœli, in Ægypto & Syene, & eorũ vicinia, nulla, &c.*

Pag.10. v.3. Nec satis] al. *nec multum.*

v.11. siue vertigo] aliis desunt.

v.15. Implacata] al. *implicata.*

v.17. vastos] al. *vasto.*

v.20. vertigine] al. *voragine.*

Pag.11. v.3. Sequanica] al. *Sequanica Aquitanicaque littora.*

v.6. à littore repertus] al. *ad littora deprensus.*

v.14. garrulitas auditur] al. τὸ *auditur* deest.

v.20. aquarum fluentium] al. τὸ *fluentium* deest.

v.27. ora illius] al. *ora illius voraginis denudata relicta erant.*

Pag.12. v.2. vix ob metum] al. *propenso metu palpitansque resideret.*

v.8. apprehendit] al. *accedens apprehendit.*

v.12. Quod licet minus] al. *quod licet Oceano dissimile, tamen Venetiæ Istriaque littora peruadat.*

v.16. inuasura littora] al. *inuaso littore.*

v.20. de Scandinauia] alij addunt, *Seu Scandauia insula.*

Pag.13. v.3. tributorũ eandem] al. *quam tributorum pensione fœdare.*

v 13. ad Wedan] al. *ad Goddanum.* & sic infra quoque.

v.15. quos primum] al. *priores.*

v.20. componerent] al. *dimitterent.*

Pag.14. v.12. Godan dixerunt] al. *Guodan dixerunt.*

v.14. qui non circa] al. *quod non tantum circa.*

v.22. famis penuriam] al. *famem commeatusq; penuriam.*

Pag.15. v.6. decernerent] al. *quærerent.*

v.15. visisque] aliis deest.

Pag.16. v.7. seruitutis nauum] al. *nexum.*

v.22. in Golanda] al. *applicuere sese in Rugulandiam.*

v.24. An-

v. 24. Anthabet] al. *Antaibos, & Bantaibos pari modo, & Burgundaibos dicuntur per annos.*

Pag.17. v 3. Ibor & Ayone] al. *Ibore.* al. *Ebore & Agione.*

v 4. Scandinauia] al. *à Scatinauia seu (vt dixi) Scandauia adduxerunt*

v.9. ducens origine m] al. *ducens & prosapiam & originem Gungingorum.*

Pag.18. v.4. Cum studio] al. *custodia.*

v.17. Amazona eadem] al. *Amazon eundem.*

v.21. Constat sane] al. *constat autem huius assertionis seriem, minus esse veritate suffultam.*

Pag. 19. in intimis] al. *in vltimis.*,

v.12. essent quieti] al. *essent longa sub quiete minime solliciti, securitas, &c.*

v.15. Bulgares] al. *Bulgari.* & sic semper.

v.17. & in tantum] al. *tam diu, tamque atrociter per eorum castra grassantes.*

v.27. non aliud nisi Agelmundi] al. *conseruatoris sui Agelmundi.* al. *alumni s. A.*

Pag.20. v.7. ad oculos] al. *mentis oculos dedecus acceptum, vt eorum, &c.*

v.26. ad expetendos belli] al. *expetendos obeundosque.*

Pag.21. v.5. Lethu] al. *Leth.*

v.6 Hildehoc] al. *Gildeochum filium suum.*

v.7. numero regni] al. *regnum numero fuit, regni successorem reliquit.*

v.8 Gudehoc] al. *Gedoechis.*

v.12. Odoachar] al. *Odoacrem.*

v.13. regnabat] al. *regnarat.*

v.17. à Norici finibus] al. *quam Onerici finis, id est Danuby separat.*

v.18. Noricorum] al. *Onericorum.*

v.19 abstinentiæ sanctitate] al. *omni scientia & prærogatiua sanctitatis præditus.*

v.22. corpus Neapolis] MS. *corpusculum Neapolim.*

P.22. v.1. Adunatis ergo.] al. *Igitur Odoacer gentibus sua ditionis congregatis, vtpote Turgilingis, seu Turingis, Erulis, Rugorumque parte, quam iam dudum possidebat, nec non & Italiæ populis. venit in Rugulandam, pugnansque cum Rugis.*

v.7. Vastataque omni prouincia] al. *Vt itaque Italiam repetens.*

v.11. Rugiland.] al. *Rugulandum.*

patria] al. *regio.*
v. 16. *Gudehoc*] al. *Gedeochus.*
v. 17. *filius suus*] al. *eius.*
v. 18. *Tato*] al. *Tado*, & sic infra quoque.
v. 19. *Rugiland*] al. *Rugulanda.*
Feld] al. *Filden.*
Pag. 23. *legatione perfuncta*] al. *perfunctum.*
v. 8. *puella*] al. *puellam qua eum, &c.*
vini poculum] aliis deest *vini.*
v. 24. *pracipiens atrocissima*] al. *pracipiens pueris suis rem atrocissimam.*
v. 27. *factumque est*] al. *factumque ita est: nam mox crudelis, &c.*
Pag. 24. *v.* 1. *iniqua mandata*] al. *illique mandata peragunt.*
v. 8. *Quid plura?*] hæc aliis desunt.
v. 12. *Erant siquidem*] al. *Erãt enim tunc Erulis bellandi peritia multorumque strage notissimi.*
v. 15. *contemnerent*] al. *se contemnere indicarent.*
v. 20. *ei suorum*] al. *sibi suorum.*
ver. 23. *Herulorum flecti*] al. *aut Erulorum flecti acies, & Langobarbos eos opprimere se videre diceret.*

Pag. 25. *Qui licet*] al. *Tunc enim licet sero in vocem prorumpens.*
v. 3. *Herolia*] al. *Erulia.*
flecteris ira] al. *plecteris ira.*
ver. 12. *Tanta super eos*] al. *tanta amentia cælitus immissa perciti sunt.*
ver. 16. *ingentem quam*] al. *ingentem prædam, quam in castris Rodulfi repperterant inter se diuidunt.*
v. 19. *Bandum*] al. *Banñum.*
super se regem] aliis τὸ *super se* deest.
ver. 24. *aucto de diuersis*] al. *à tot diuersisque gentibus quas superauerant.*
v. 26. *protelare*] al. *prolatare.*
Pag. 26. *ver.* 3. *post hæc.*] al. *post hunc belli triumphum.*
v. 5. *Wacho filius*] al. *Wacho Zachilonis fratris eius filius, vt eum ab hac luce priuaret.*
v. 8. *Gepidos*] al. *Gepidas*, & sic infra quoque variat.
v. 13. *non rei existimat veritatem*] al. *& non esse verum existimat.*
v. 15. *Rex Rothari*] al. *Rotharis.*

ver. 17. *historiola inseruimus*] aliis τὸ *inseruimus* deest.

ver. 19. *Ranicundam*] al. *Rauicundam nomine, filiam, &c.*

v. 20. *Austrigosam*] al. *Hostricosam.*

ver. 23. *Theodeberto*] al. *Theudeberto.* & sic semque in hoc nomine variat.

v. 24. *Giswald*] al. *Supaldo.*

v. 25. *Quam ipse odio habens*] al. hæc verba vsque ad illa *Tertiam vero*, desunt.

Pag. 27. *v.* 1. *Salingam*] al. *Saligam.*

ver. 4. *Lithingi*] al. *Adelingi.*

v. 9. *Waltari ergo*] al. *Waltaritus.* & sic semper.

v. 11. *Audoin*] al. *Audoinus.*

v. 16. *conceptam iam dudum*] al. *concepta iam dudum rixa, tandem in apertum exarserunt bellum, quod ab vtrisque partibus pro facultatibus adparabatur.*

ver. 21. *Alboin filius Audoin*] al. *Alboini filius Audoinus.*

v. 23. *Alboin*] al. *Alboinus.* & sic semper.

v. 25. *magna ex parte.*] al. *magna sua partis bella constiterant.*

Pag. 28. *ver.* 2. *Langobardi victoria*] aliis τὸ *Langobardi* deest.

v. 5 *in prælio victoriam*] alij *virtutem.*

ver. 7. *comes*] al. *communis.*

v. 15. *Turisendum.*] al. *Turisindum.*

v. 16. *dudum gesserat*] al. *paulo ante gesserat.*

v. 22. *apparatus varij*] al. *apparatas epulas sumerent.*

Pag. 29. *v.* 5. *quia suris inferius*] al. *quia in suris.*

v. 7. *Similes esse*] al. *esse persimiles, additque dicens, faciles sunt equæ quas refertis, seu simulatis.*

Fatula] al. *Fatiles.*

v. 13. *vilu iumenti*] al. *pili iumenti.*

ver. 18. *manus iniiciunt*] al. *adiiciunt*, MS. *mittunt.*

v. 23. *hostem perimit*] al. *hospitem.*

v. 25. *conuiuium*] al. *consilium.*

v. 27. *eumque cum pace*] al. *eumque ad patris regnum incolumem redire permisit.*

Pag. 30. *v.* 1. *patrem Alboin*] al. *Alboinus tam*

claris armis insignitus, mox eiusdem conuiua effectus est.

v.4. quæ sibi] al. *quæ illi. regiæ cōtigissent*] al. *regiæ mensæque contigissent.*

v.13. Belisarium] MS. *Bellisarium.* al. *Bilisarium.*

v.19. Withicis] al. *Witichiso.*

v.21. Regem Attilam] MS. *Antalam.* aliij *Attalam,* al. *Anitalan.*

v 22. Exconsulem] al. *proconsulem.*

Pag.31. v.2. nimia erat]al, *non minima.*

v.8. iudicum leges] al. *iudicum iurisconsultorumque leges.*

v.9. duo millia] al. *quæ penè ad duo millia librorum erant extensa.*

v.16. codicem Nouellarum] al. *Nouellam.*

Pag.32. v.10. profunda rimatus] al. *profunda scrutinia.*

v.16. & pius] al. *pater primum.*

Sublacus] al. *sublaco.*

v. 18. in castro Cassini] al. *in Cassino.*

quod Harum] al. *Aurum,* al. *Clarum* vel *Bacrum.*

Pag.32. Ordiar vnde tuos] Omnes hi versus vsque ad 27. caput Ascensianæ editioni desunt.

Pag. 33. v.15. Fers tu tribus] al. *perfers tribus.*

Pag.35. v.8. Pellitur atra fames] Aliis hi duo versus desunt.

v. 13. vocis ad imperiū] al. *Vocis ad imperium temnunt dare frena loquelis. E bustis fugiunt vocis ad imperium.*

v.23. Tu miserande] al. *Tu miserande' cutem varia cum pelle colubræ.* MS. *variant cui fella colubri.*

v.28. certe fluunt] al. *cerne fluunt.*

v.30. metuis vnde medela] al. *perimis vnde medela.*

Pag.36. v.6. viuentem natum] al. *viuendi.*

Pag 40. v.7. Langobardorum rex] al. *Lang. rex nonus, qui ex Radelinda coniuge Alboinum, de quo iam pluscula scripsimus, post multa præclare gesta fato concessit. Post cuius funus iustaque peracta Alboinus sæpe nominatus rex decimus ad regendam Langobardorum cunctorum, &c.*

v.16. Alpsiundam] al. *Albisindam.*

v.20. Langobardis fœdere] al. *Langobardis à patre icto fœdere.*

v.26. è diuerso properarent] al. *præpararentur.*

*Pag.*41.*v.*3.*Prostratus animo & vtrisque*] al. *p. a. tristisque & in ang.*

*v.*18.*Clotsuinda*] al.*Chlodsuinda.*

*v.*24.*superesse bello*] al.*bello superstites esse poterant.*

*v.*26.*Duro imperio subiecti*] hæc aliis desunt.

*Pag.*42. *Baioariorum*] al. *Bauinariorum.*

IN LIBRVM SECVNDVM.

PAG.47. *v.*11. *Langodardos faderatos*] al. *Langobardos sibi faderatos.*

*v.*12. *Albuin*] al.*Alboinum.*

*v.*14. *electã è suis manum*] al. *electam ei bellatorum manum.*

*v.*15. *Gothos*] al. *Gethas.*

*v.*16. *Buccellino*] al. *Bucilino.* & sic semper.

*Pag.*48.*v.*7. *Taunetum*] al. *Tanneta.*

*v.*9. Wdin] al. W*idino.*

*v.*12. *exiliatur*] al.*in exilium abiit.*

*v.*15. *Leutharius*] al. *Leuthardus.*

*v.*22.*Sindualdˌ*] al. *Sindualdum.* al. *Idual d.*

Brebtorum] al. *Bretonorum*, al.*Brionum*, al. *Bentorum*, al. *Britonorum.*

*v.*24. *simul Odoacar*] hoc aliis deest.

*Pag.*49. *v.*9.*reparandis*] al. *recuperandis.*

Pag. 50. *v.*2. *peculia*] al. *pecuaria.*al.*pecora.*

*v.*6. *in summo silentio*] al. *in summa vastitate & silentio.*

*v.*12. *Dum funeri obsequiũ*] al. *Dum conferre obsequium defunctis pramed itabatur, ipse sine obsequio futurum cadauer remanebat.*

*v.*15. *Nulla vox in rure*] al. *Nulla vox audiebatur nisi gementium in morte; nullus pastorum,&c.*

Pag. 51. *v.*2. *Alamannorum*] al. *Alemannorum vel Baioariorum.*

*v.*7. *Cuius ad omnia*] MS. *Qui ad omnia studia.*

*v.*10. *Agonthiensem*] al. *Magontinensem.*

*v.*15. *Hunnis quoque*] al. *His quoque.*

*v.*20. *inuidiam pertulit*] al. *contraxit.*

*Pag.*52. *v.*3. *Tunc Augustus*] al. *Iustinus Augustus.*

*v.*11. *Gynaceo*] MS. *Gynececeo.*

*v.*14. *deponere*] al. *deponere ac detexere.*

v.15. Neapolitanam ciuitatem] al. *Neapolim Campaniæ ciuitatem secedit; vnde legatos.*

Pag.53.v.1. coruscantes] al. *tali coruscatione protendentes.*

v.4. ab amicis] MS. *inimicis.*

v.5. spatiosam Italiam] al. *spatiosam regionem.*

v.11. Suauos] al. *Suenos* & sic semper.

v.18. repeterent] al. *recipe ent.*

Pag.54.v.25. in Eurum] MS. *in Corum.*

v.26. Adriatici maris] al. *Adriani maris.*

Pag.55.v.5. planissimum.] al. *plenissimum.*

ver.11. Gisulfus] al. *Sigulfus.*

v.14. Faras] al. *Pharas, hoc est, g..t. ad habitandum. Itaque annuente rege, quas optauit.*

v.27. Aripertus] al. *Heribertus.*

Pag 56.v.3. Hilpericus] al. *Chilpericus.*

v. eod. Suessiones.] al. *Senonas.*

v.5. Sigisbertus] al. *Sigibertus.*

v.10. Aquileia] al. *Aquilegia.* & sic infra.

v.12. Hoc anno] Hæc verba, vsque ad illa, *Sequenti vero*, aliis desunt.

v.19. Albim] MS. *Alpem.* al. *Alben.*

Pag.57. v.3. Campaniæ] MS. *de Samnio.*

v.2. non post multum temporis] al. *paulo post.*

ver.10. fluuium Alpem] al. *fluuium Plauem* al. *Blauem.*

v.11. Taruisiana] al. *Taruisana.* & sic infra.

v.25. seu etiam metrica] al. *Geometrica.*

Pag.58.v.1. oculos doleret] al. *eorundem dolore laboraret.*

v.7. mox sibi isti] al. *postquam fratres isti.*

v.13. Italiam inuaderent] al. *Italiam inuaderent, ipsius sanctissimas reliquias in Gallia sitas visitare decreuerit: quod iter suũ per flumina, montes, valles, oppida, pagos, ipse in carminibus suis dilucide describit Qui postquã.*

v.16. fluentilia Mentę] al. *fluenta Tiliamenta. & Reunam.* al. *Reuniam.*

v.17. Aguntũ] al. *Agantum.*

v.20. Lech] al. *Lecha.*

v.21. Turonum] al. *Turonos.*

Pag.59.v.7. ab Apro] ita MS. al. *à presbytero.*

v.9. Ingenio clarus] Hi versus in Ascensiana editione desunt.

v.26.

v.26.exceptis Patauio,&c.] MS. & Auguſtana editio, *Exceptis Patauium & Montem Silicis & Mantuam.*

Pag.60. v.3. Adduam] al. *ad Duam.*

v.8. Enetienim] al. *Henetum enim, licet apud Latinos aſpiratio in v. vertatur, Græci laudabilem dicunt.*

v.21. Secunda prouincia Liguria] al. *Secunda igitur poſt Venetiam eſt Lyguria.*

ver.24. Ticinus] al. *Ticinum.*

v.27. Alemannorum patriam] al. *prouinciam.*

Pag.62. v.7, Cottia] al. *Coccia.* & ſic ſemper.

v.8. Cottio] al. *Coccio.*

v.9. in Eurum] MS. *in Corum.*

v.11. in hac aquis] al. *copulatur in aquis.*

v.13. Saono.] al. *Sauona.*

v.22. Spoletumque] MS. *Spoletiũ.* al. *Spoletinum.*

Pag.62. v.1. ad Siler] al. *Silerum.*

ver.3. Silernus] al. *Silernum.*

v.8. Brutia] MS. *Briccia,*

v.12. Peſtus & Lamus] al. *Peſtum & Lamum.*

ver.19. pergentes] al. *extenſa.*

v.21. Ferronianus] al. *Fermonanum.*

v.22. Montepellium] MS. *Mons Bellium,* al. *Mons Bellus.*

v.24. Appennina] al. *Apenina.*

à Punicis] al. *Penis.*

Pag 63. Victorini] MS. *Victoris.* al. *Sed tales dictores reuincunt hiſtoria.*

v.8. Imolas] al. *Imola.*

v.10. ſed horum ſententia] al. *Sed eorum ſententia, quia mendax ſit in multis probatur.*

v.19. Pentapolis dicta] MS. & alij, *Quæ Græco vocabulo Pentapolim appellantur.*

ver.21. ab vrbe Roma veniunt] al. *ad vrbem Romam ducunt.*

ver.24. Picenus] al. *Picenum.*

v.26. Piſcarium] al. *Piſcariam.*

v.27. Firmus Aſculus] al. *Firmũ, Aſculum, Pinna, quæ iam vetuſtate conſumta eſt, & Adria.*

Pag 64. v.12. olim ab Etruſcorum populo] aliis hæc verba deſunt.

v.14. Carſilis] al. *Carſulos* vel *Carſiolis.*

Furconam] al. *Furcanum* vel *Furconium.*

v.25. Theate] al. *Theata.*

v.26. Hisernia] al. *Esernia* (*quae est antiquitate consumpta.*)

Pag. 65. v.1. Beneuentus] al. *Beneuentum.*

v.2. accepere olim ab hastis] al. *accepere olim à Samnio colle, quē primum insederunt.*

v.11. Sepontum] al. *Sipontum. Caruisium.*

v 23. à Sarde] al. *Sardo.*

Pag. 66. v.15. properantes] al. *grassantes.*

v.17. Galatiam] al. *Galactiam.*

Pag 67. v.24. Tertio Nonas] al. *ad Nonas Septemb.*

Pag. 68. v.17. Pestilentia] al. *pestis inguinaria.*

Pag. 69. v.10. à stratore] MS. & alij: *hinc inde hastarum verberibus &c.*.

v.20. nulli læsionem inferens] hæc verba aliis desunt.

v.23. Theudericus] al. *Theodericus.* & sic semper.

v.24. post tantas animum miserias] Ascensiana editio: *post tantam miseriam de spe iam fidens, capit animum ad meliora futura leuare.* Augustana editio ἀντὶ τοῦ *releuare* habet *reuelare.*

Pag. 70. v.13. Ratchis principem.] al. *Ratichis.*

v.19. Helmichis] al. *Helmige*

v.22. Peredeo] al. *Peredeum.*

Pag. 71. v.15. Helmichis Peredeo] al. *iuxta consilium initii, Peredeum & Helmigem interfectores.*

v.24. de inermibus] MS. *de incestis.* al. *de inertibus.*

v.26. famosissimus] al. *fortunatissimus.*

Pag. 72. v.5. Giselbertus] MS. *Gislepert.*

v.8. indoctos homines] al. *indoctos homines purgando Alboinum id iussisse iactabat.*

v.17. quae eos] al. *se & Helmigem.*

v.21. Albsuindam.] al. *Albisindam,* & sic infra.

Pag. 73. v.3. egredienti ei] al. *egredienti mortis poculum, quod salutare asseruit propinauit.*

v.27. ad quem Augustus] al. *ad quem Tiberius Augustus.*

Pag. 74. v.4. ambos vtraque manu] al. *ambos cultris illis è manica tractis grauiter ita sauciauit, vt statim in terram corruentes exspirarent.*

v.14. Cleph.] al. *Clobem seu Clephem.*

v.19. Massana] al. *Messona vel Ansare.*

Zaban] al. *Zabanus Ticinum: Alboinus Mediolanum.*

Wail-

Waillari] al. Wallarus.

v.27. *Eum Tridentum.* al. *Comus Trentum seu Tridentum.*

Pag. 75. *v*.3. *ob cupiditatem*] al. *cupiditatem ducum.*

v.4. *per hostes.*] al. *hospites* vel *partes.*

v.10. *exceptis his regionibus*] al. *in iis regionibus.* In MS. autem totum hoc caput ita legebatur: *Itaque mortuo Cleph, per decem annos absque rege fuere Langobardi: tantummodo duces praerant.*

IN LIBRVM TERTIVM.

PAG. 81. *v*.27. *Vocatoque interprete*]al *vocatumque in partem, interrogant.*

Pag. 82. *v*.4. *amputaret. mox eius*] al. *amputaret, dextram erigit, sed eius dextra mox.*

v.11. *Sanatus*] MS. *renatus.*

v.23. *Patricius prouincia*] al. *Pat. prouincia Alemannica.*

Pag 83. *v*.8. *Mustiascalmes*] al. *Mustiam Scalmes*, vel *Musciam Scalmes.*

v.10. *Bargundionibus*] al. *Francis.*

v.21. *Stablonem.*] al. *Stalbonem.*

Pag. 84. *v*.25. *tempus messium*] al. *tempus messium erat colligendarum, metentes ac triturantes frumenta comedebant.*

Pag. 85. *v*.6. *Rhodanum*] al. deest.

v.9. *regulas aeris*] al. *bracteas & laminas areas, pro aureis: erant enim ita nescio quo fuco colorata.*

v.20. *Suauis*] al. *Sueuis.* & sic semper.

Pag. 86. *v*.1. *nolentibus illis*] al. *n. Saxonibus.*

v.12. *incisuros*] al. *rasuros.*

v.18. *Zaban*] al. *Laban.* & sic semper. Gregor. Turonensis eũ *Raban* vocat.

v.20 *Machouilla*] al. *Machonem villam.*

Pag. 87. *Aquinensibus*] al. *Aquensibus.*

v.17. *ibi eis Mummulus*] al. *Mummulum cum exercitu occurrentẽ habuerunt, commissoque pralio ab eodem victi sunt.*

v. 20. *Secusium*] al. *Segusium.*

v.22. *ad quem puer*] al. *ad quem puer a Mummulo missus litteras pertulit, Mum-*

Mummulum aduentare significantes.

Pag. 88. *v.* 6. *Anagnis*] al. *ad Magnos*: & sic infra quoque.

v. 8. *Lagare Ragillo*] al. *Largare Rugilo*. Sed & ita in MS. legitur: *Quam ob causam Comes Langobardorum id ..... volens Ragilo nomine Anagnis veniens depredatus est eam.*

v. 14. *Euin*] al. *Eoinus*. & sic infra.

v. 25. *Brunhilde*] al. *Brunichilde.*

v. 27. *Garibaldi*] al. *Gondobaldi.*

Pag. 90. *v.* 5. *in saeculo*] al. *in caelo.*

v. 6. *vndecim annis*] al. *duodecim.*

v. 7. *amentiam quam, &c.*] al. *amentia quam incurrerat, tandem vitam finiuit.*

v. 13. *famis penuria*] al. *violentia.*

v. 14. *Ægypto dirigens*] al. *dirigens Tyberius.*

v. 18. *Iustino*] al. *Iustino Imperatore.*

v. 23. *subministrauit*] al. *suppeditauit miro quodam iudicio.*

Pag. 91. *v.* 17. *seni*] al. *puerulo, qui per iuramentum ab eo obstrictus erat commendauit.*

v. 18. *supradictus senex*] al. *supradictus puer iam senex effectus.*

v. 26. *praecedentem vero senem hi sequuntur adtoniti*] haec aliis desunt.

Pag. 92. *habuerat*] al. *Tyberio fecerat.*

P. 93. *v.* 4. *victus quotidiani*] al. *victum quotidianũ & amictum relinquens.*

v. 14. *directus, Persas*] al. *in Persidem missus Persas p. d.*

v. 20. *Hilpericus*] al. *Chilpericus.*

v. 21. *aureos*] al. *nummos.*

vers. 26. *quadrigam*] al. *equum.*

Pag. 94. *v.* 5. *Faroald*] al. *Pharoaldus.*

v. 13. *Probino*] aliis deest.

v. 22. *ei eam tradidit*] al. *eidem nuptum dedit.*

vers. 26. *Patriam*] aliis deest.

Pag 95. *v.* 7. *laudibus*] al. *laudibus & plausibus.*

ver. 8. *Graecorum*] al. *in Graecorum imperio confirmatus.*

v. 22. *adhaererent*] al. *aderant.*

Pag. 96. *v.* 7. *solidos*] al. *solidorum.*

v. 17. *detrimentum*] al. *expulsionem.*

v. 24. *Droctulf*] al. *Drostrulfus.*

Pag.97. ver.1. hoc est, Alemannorum] hæc aliis desunt.

ver. 2. erat forma idoneus ducatus honorem meruerat. Sed cum] hæc aliis desunt.

v.3. occasionem] al. *occasionem secum quærebat.*

v.4. reperit] al. *tandem reperit.*

v.23. tantum sed corpore] alias *Droctulfus corpore solo.*

v.25. in vrbe] al. *orbe.*

v.26. Cum Bardis] al. *Ex validis fuit ipse quidem, nam gente Suaua.*

Ortus adhuc iuuenis captus ab hoste fuit.

Pag.98. v.1. mente benignus] al. *corda benigna.*

ver. 3. Hic & amans] al. *Arma sequens semper Romana.*

v.8. post signa iuuare] al. *præsigna.*

v. 11. classem fraude Faroldus] al. *classem classibus, arma*

Armis opponit, mœnia nostra diu.

v.13. Puppibus] al. *Lango hic Bardorum vires contriuit opesque Ipsorum, titulis clarus ad astra datis. Martyris auxilio.*

v.20. bustis habere iuuat] al. *fausta futura putans.*

v.21. petit ista Ioannem] al. *moriens hæc dona petiuit, Quis exaratis latus ad astra abiit.*

Pag.99. v.12. Leandri] al. *Heleandri.*

v.19. qui in limite] al. *Qui limitem Hispanii aduersus Gothos protegebant.*

Pag. 100. v.15. lauina] al. *lacuna.*

v.26. sextodecimo Kal.] al. *inundatio Kal. Nouemb.*

Pag.103. v.4. nec non etiam Antonio iam sene Ecclesia defensore] hæc al. desunt.

v.13. à Dæmonio non iniuste correptus] al. *Smaragdus autem Patricius iuste correctus successorem, &c.*

v.24. Horuntius Vincentinus] al. *Horontius Herentius.*

ver.26. Laurentius de Lunensis] al. *Velunensis, Maxentius Iuliensis, & Adrianus Polensis.*

Pag.104. Euin] al. *Eoinus.*

v.10. Amacina] al. *Amarina.* al. *Cumacina.*

v.15. optauerat] al. *obtulerat.*

Pag.105. v.2. repromisit] al. *eorum regi promisit, legationemque ad Imperatorem, &c.*

v.14. In ea pugna Langobardi] al. *ita vt Langobardi vince-*

vinceret omnes. Galli autem vehementer afflicti, etsi multi capti, plurimi tamen per fugam elapsi.

Pag 170. *v.*14. *candido crine*] al. *flaua caesarie.*

*v.*16. *patriam reuersuri*] al. *cum suis in Italiam reuersus est. N.f.f abscedens.*

*Pag.*108. *v.*1. *feritam*] al. *ictum seu feritam.*

v. 19. *aruspicem puerum*] al. *aruspicina peritum.*

*Pag.*109 *v.*1. *sed fata nequeunt immutari*]al. hæc verba desunt.

*v.*11. *a Constantinopoli remeasset*] al. *Constantinopoli legatione perfunctus cum eidem regi, &c.*

*v.*19. *Andualdus*] al. *Aldoaldus & Holo.* & sic semper.

*v.*21. *Bilitionis*] MS. *Libitionis.*

Pag 110. *tredecim ducibus*] MS. *tredecim millibus.*

*v.*17. *post sacramenta data*] al. *Post sacramenta autem data, gentes, quae se eis crediderant perempta sunt, nullam ab eis dolum existimantes.*

*v.*20. *Maletum*] al. *Maletunum, Sermosanum.*

*v.*21. *Cimbra*] al. *Cumbra. Britianũ*, vel *Brixianũ.*

*v.*22. *Volenes*] al. *Belones*, al. *Balonesene, Mase.*

v. 26. *de Sauione*] al. *de Saluone & Agirello de Tridento.*

Pag 111. *v.*1. *solidi sexcenti*] al. *solidus vnus vsque ad solidos sexcentos.*

*v.*12. *infirmatus aëris intemperantia*] al. *exercitus, vt dixi, labefactus aëris intemperie.*

*v.*14. *famis penuriam*] al. *famis violentiam.*

*v.*16. *coëmendum*] MS. *comedendum.*

*v.*22. *Spoletiũ*] al. *Spoletum.*

*Pag.*112. *v.*6. *Langobardorum*] al. deest.

*v.*14. *sed ad Childebertum*] al. *ac ad.*

*v.*16. *nutum*] al. *votum.*

*Pag.*113. *v.*27. *Cauallono*] al. *Cabillonensi.*

*Pag.*115. *v.*1. *Quem statim*] al. *Cui regina statim ad se vt mandarat venienti obuiam ad Laumellum oppidum properauit, & accepto poculo vinum propinari fecit.*

*v.*9 *manum osculari*] al. *sibi manum, sed os osculari.*

*v.*11. *regni dignitate*]al. *regni dignitate adeunda decretum suum aperuit.*

*v.*15. *Sed tamen*] al. *Sed tunc paucis tantũ congregatus in vnũ Langobardis, postea mense Maio, &c.*

IN LIBRVM QVARTVM.

PAG. 122. *v.* 8. *causa eorum*] al. *ad redimendos eos qui Tridento captiui, &c.*
v. 12. *Brunihildis*] al. *Brunechildis.*
v. 14. *Euin*] *Eoinus* vel *Ennius.*
v. 21. *penuria famis*] al. *penuria annona & fames valida.*
v. 24. *paludesque*] al. *fruticesque.*
Pag. 123. *v.* 3. *Minulfum*] al. *Menulfum.*
v. 4. *Sancti Iuliani*] al. *Sancti Iulij.*
v. 6. *Gaidulfus*] al. *Gandulfus vero Bergomensis dux in ciuitate sua Bergomo.*
v. 8. *cum eo*] al. *cum rege.*
v. 9. *Gaidulfus*] al. deest.
v. 11. *homines Gaidulfi*] al. *auxiliares Gaidulfi.*
v. 15. *obtentus*] al. *captus.*
v. 16. *Vlfari contra*] al. *Vlfaris dux Taruisinus contra Agonem seu Agilulfum.*
v. 24. *Auaribus*] al. *Abbaribus.* & sic infra.
v. 26. *Hilperici*] al. *Chilperici.*
Pag. 124. *v.* 4. *Et interim fluuij*] al. *Et intra Rheni fluuij aquas riuulus cruoris emanauit.* al. *Et interni fluuij riuulus aquas cruoris emisit.* al. *Et Materna fluuij, &c.*
v. 8. *Romana urbis*] al. *Romana urbis Episcopus.*
v. 16. *actibus*] al. *artibus.*
Pag. 125. *v.* 14. *Horta, Tudertum*] MS. *Hortestuder.* al. *Hortam Faider.*
v. 15. *Perusia*] al. *Perusium.*
v. 19. *Maurisionē*] al. *Mauritionem.*
v. 26. *rebus compositis*] al. *extincto Mauritione.*
Pag. 127. *v.* 7. *gratiam*] al. *gratiam & conciliationem.*
v. 24. *debuit*] al. *habuit.*
Pag. 128. *v.* 6. *exemplis*] al. *epistolis.*
v. 9. *ingratitudo*] al. *seditio.*
v. 24. *Euin quoq;*] al. *Eoino quoque seu Ennio.*
v. 25. *Gaidoaldus*] al. *Gandoaldus.*
Pag. 130. *v.* 2. *Gaidulfum*] al. *Gandulfum quoque Bergomensem.*
v. 4. Warnecautium] al. Wernecausum.
v. 17. *Clothario*] MS. *Lothario.* & sic infra quoq.
v. 22. *Faroaldo*] al. *Farualdo.*

Pag. 131.

Pag.131.v.13.solitum haberent] al. *præsidium haberent, ac eum propterea in suum auxilium vocarent.*

Pag.132.v.1.unus ex ipsis] al. *Alter eorum Theudelapius nomine victoria potitus ducatum suscepit.*

v.25. Arigis] al. *Arichis.* al. *Arigiso.*

Pag.133.v.9. minime nos] MS. *neminem vos.*

v.14. Briccorum] al. *Brixiorum.* al. *Brictonum.*

Pag.134.ver.19. Modicia] al. *Modacia.* & ita alibi quoque.

v.20. construxerat] Quæ sequuntur solummodo in Ascensiana editione habentur...... *construxit pro se & pro viro suo, & pro filiis ac filiabus; & cunctis Langobardis Italiensibus, vt ipse S.Ioannes pro nobis interpellator sit ad dominum deum nostrũ Iesum Christum pro nobis, nos omnes vnanimiter pollicemur illi omni anno in die natiuitatis suæ, hoc est, VIII. Kalend. Iulij, de nostris facultatibus transmissuros honorifice ad oraculum eius vt per illius interpellationem habeamus iuuamen domini nostri Iesu Christi, tam in bello, quam in aliis locis omnibus, quocunque ituri sumus. Ab illo ergo die in omnibus actibus eorum cœperunt inuocare S.Ioannem, vt illis praberet auxilium, in virtute domini nostri Iesu Christi, & illi omnes permanebant illæsi: victoresque extiterunt super cunctos aduersarios suos. Locus autẽ ille supra Mediolanum duodecim millibus est, quem regina dedicandũ curauit, multisque ornamentis auri & argenti mirifice decorauit, prædiisque ditauit, familiasq; & possessiones multas eidem loco addixit in honorem S.Ioannis Baptistæ. Dicamus assertionem scripturæ, Theodelindæ Reginæ, Offert gloriosissima Theodelinda regina vna cum filio suo Adalwaldo rege, S.Ioanni patrono suo de dono dei, & de dotibus, chartulam suæ donationis quam in suorum præsentia scribere fecit. Si quis quolibet tempore hanc testem voluntatis suæ corruperit, in iudicij extremi die cum Iuda traditore damnetur. Ordinatio vero eius talis fuit. De rebus S.Ioannis*

annis nullo modo se debet aliquis intromittere, nisi tantum sacerdotes qui ibi deseruiunt die ac nocte, tamquam famuli ac famula, qui ibi subiecti sunt communiter debeant viuere. Quoniam vero in MS. & Augustana editione deerant, ideo in textum recipere nolui.

Pag. 135. *v.*4. *& de Langobardorum gestis depingi fecit. In qua pictura*] al. hæc desunt.

v. 16. *pene aperti*] al. *pedis aperti.*

*v.*18. *hosis vti*] al. *consutis vti. Super equos equitantes tributos byrreos mittebant.*

*Pag.*136. *v.*5. *Auaribus*] al. *Auaribus Hunnis.*

*v.*17. *Adaloaldus*] al. *Adaloald.* al. *Adalualdus*, & sic infra.

*v.*26. *à Foca*] al. *Constantino & Auocante, qui fuit strator.*

*Pag.*137. *v.*6. *Gaidoaldus*] al. *Gandoaldus.*

v. 10. *in S. Ioanne*] al. *in Ecclesia S. Ioannis.*

*v.*14. *septimo Idus Aprilis*] hæc aliis desunt.

*v.*26. *veniam*] MS. *viam.*

*Pag.*158. *v.*2. *Vulturina*] al. *Vulturnia.*

*v.*3. *Brexillũ*] al. *Brixellum.*

*v.*7. *mense nono*] al. *menses nouem.*

*v.*22. *partim vastata sunt à muribus*] hæc al. desunt.

*Pag.*139. *v.*5. *filios*] al. *filium.*

*ver.*19. *sed die*] al. *sed die quod me causam nescientè à Bonifacio notario, &c.*

*v.*25. *hominum*] al. deest.

*Pag.*240. *v.*8. *regis Francorum, & desponsata est eidem regio puero filia regis Theudeberti*] hæc aliis desunt.

*v.*20. *pacem*] al. *inducias.*

*Pag.*141. *v.*6. *Romanus*] al. *Romanus.*

*v.*10. *Epiphanius*] al. *Epiphanias.*

*ver.*26. *Stabilicianum*] al. *Stablicianum.*

*Pag.*142. *v.*12. *alio*] al. *eodem.*

*v.*20. *Persa*] al. *Per se.*

*v.*24. *inter ornamenta*] al. *veterum ornamenta locorum & communium, etiam vexillum sanctum Dominicæ crucis asportarunt.*

Pag. 143. *v.*18. *Caco*] al. *Cato.* & sic infra.

*v.*21. *Appa*] al. *Pappa.*

*v.*25. *Cormones*] al. *Conihona.*

Nemaso] al. *Nemas*, al. *Memaso, Osopio.*

V v.26.

ver. 26. Reunia] al. *Reumari.*

Glemona] MS. *Glemenia.*

Ibligine] al. *in Bilige*, al. *Mibligine.*

Pag.144.v.2. Auaribus] al. *Auaribus seu Bauaribus.*

v 7. id est, Cacanus] al. *iam dictus Cacanus.*

Pag.145.v.4. & paruulos sorte captiuitatis diuidunt, Taso vero] al. hæc desunt.

v.5. filij Gisulfi] al. *cetérique Gisulfi & Romildæ filij.*

v.24. suus comprehensor] al. *tamen cum comprehensum.*

v.27. cumque eum] al. *cumque hostis a.c.r.a.e.e. freno eum reducendo, de tam, &c.*

Pag.146. v.7. seque trahentem Auare] al. *inque hostis præeuntis caput, quantulo annisu valuit, percussit.*

Pag.147.v.11. Auarum] al. *Auarorum* & ita semper.

v.12. vtile exemplum] MS. *vtilem formam.*

v. 26. Leuphis] al. *Leuchis vel Leupchis.*

Pag.148.v.12. Lupicis] al. *Lupechis.*] al. *Leupehis.*

Pag 149.v.24. competentes &] al. *sicque competentem ei victum præbuit, donec vires recuperauit.*

Pag.150. v.24. Cacco] al. *Cato.* & sic infra.

v.26. Zellia] al. *Aglia.*

Pag.151. v.5. Nam promittens] al. *Nam cum promitteret Tasoni barbam vt moris est incidere, eumque filium fateretur.*

ver.7. iuuenibus] al. *muneribus, ad eundem Opitergium cum suis esset ingressus, statim dictus patricius, &c.*

ver.15. hac illacque dispersi] al. *per singulas ciuitatis plateas in se irruentes trucidantes, cum magnam, &c.*

v. 27. patrui sui Grasulfi] al. deest *Grasulfi.*

Pag.152.v.3. Arichim] MS. *Ratchis.*

v.7. in Agunto] al. *in Magunti.*

ver.26. inter eos] al. *inter Francos.*

Gundualdus.] al. *Gundoaldus.*

Pag.153. v.9. Adaloaldo] al. *Adalualdo.* & sic semper.

ver.18. Scotorum] al. *Gothorum.*

v.19. Luxouius] al. *Luxouium* vel *Lexouium.*

ver. 26. Langobardis] al. *principibus Langobardicis.*

Pag 154.

*Pag.*154. *v.*6. *Arodus*] al. *Haroldus.*

*ver.*19. *apud basilicam*] al. hæc verba vsque ad illo, *alius Episcopus præsideret*, in aliis desunt.

*v,*23. *ciuitate fuit*] al. *ciuitate præsedit, fuit, &c.*

*Pag.*155. *ver.*9. *Ticinum*] MS. *Cannum.*

*ver.*22. *quinquaginta*] MS. *quinque.*

*Pag.*156. *v.*1. *Seponte*] al. *Siponto*, al. *Sipontina.*

*ver.*6. *de eisdem foueis*] al. *in vnam foueam cecidit, vbi à Slauis interemptus periit. Superueniens autem Radoaldus, cum vno de eisdem Slauis propria illorum lingua locutus est. Cumque eos propter hoc facinus saniores ad bellum vidisset, mox super eas.*

*v.*18. *Tuscia Lunensa*] al. *ab Luna vrbe Tuscia.*

*ver.*23. *Sculteuna*] al. *Sculteria.*

*v.*24. *à parte Rom.*] al. *Romanorum reliquis aperte terga dantibus.*

*Pag.*157. *v.*4. *qui ducatum quinque rexerat annis*] Hæc verba al. desunt.

v 8. *cuius nomen Itta fuit*] al. hæc desunt.

*ver.*11. *Græcis*] al. *Sarracenis.*

*v.*17. *annos sedecim*] al. xv.

*Pag.*158. *v.*25. *pro castitate*] al. *pro contestatione castitatis suæ dominæ.*

*Pag.*159. *v.*21. *mensib. sex*] al. *mensib. septem. Hinc etiam Constantinus.*

*v.*26. *Persarum coniux*] al. *Persarum regina Casarea nomine.*

*Pag.*160. *v.*7. *Augustum*] al. *Imperatorem.*

*ver.*21. *vestro & domino*] al. *vestro nuper marito meo.*

*v.*22 *ego iam credidi*] al. *iam in Christum credo.*

*Pag.*161. *v.*1. *satis digne*] al. *multum.*

*v.*10. *Theudelapo*] al. *Theodelappo.*

*ver.*14. *Aripertus*] al. *Aribertus.*

*v.*17. *Bertarido*] al. *Berthari*, al. *Parthariso & Gundeberto.* & sic semper.

*Pag.*162. *v.*12. *quas obuiam habuit*] al. *per quos iter habuit.*

*v.*15. *Spoletum*] MS. *Spoletium.*

*v.*18. *Æmiliam*] al. *Æmiliam viam.*

*Pag.*163. *eius causa*] al. *in eius auxilium.*

*ver.*4. *Nam adueniens Grimoaldus intra palatium hospitium accepit*] al. hæc desunt.

ver.9. asserens quia Grimoald.] al. *asserens se suspicari quod eum Grimoaldus.*
v.18. gestaret. Nec] al, *gestaret, idque ad eadem sui factum causatus, illico euaginato gladio, &c.*
ver.22. Reginbertum] al. *Raginpertum*, al. *Rambertum.*
v.26. quod germanus eius esset extinctus] al. hæc desunt.
Pag.164. v.1. Auarum] al. *Auarum seu Hunnorum.*
ver.5. certamine] al. *conamine.*
v.15. columellam] MS. & al. *Columnellam.*
v.18. cum iuxta Garibaldus] al. *cum Garibaldus propius accessisset amoto amictu, nisu ingenti eiusdem in ceruicem ensem incussit. Super quem, &c.*

IN LIBRVM QVINTVM.

PAG.170. v.7. *Confirmato*] al. *Confirmatus dehinc Grimoaldus in regno.*
v.10. Godebertum] al. *Gundebertum.*
Pag.171. v.4. Hunulfum] al. *Vnulfum* al, *Anulfo.*
v.7. eius fide aduentare] al. *ad eius fidem confugere.*
v.16. vinoque sepultus] al. *vino somnoque sepultus.*
v.18. ferculum] MS. *poculum.*
Pag.173. v.14. vestiarius] al. *Partharithus cum suo vestiario remansit.*
v.20. lecticarios] MS. & al. *lectaricios.*
Pag.174. v.18. amici manebant] al. *amici manebãt, & qui adhuc Grimoaldo rebelles extabant.*
Pag.175. ver.14. hesterno sero] al. *hesterna cæna. Quem cum non inuenissent, ad requisita eum natura residere suspicati sunt*] al. hæc desunt.
Pag.176. v.1. factum fuisset] al. *factum fuisset, remque omnem intellexisset, mox ad eum, &c.*
Pag.178. v.24. Constantinus] al. *Constantius*, & sic infra quoque.
Pag.179. v.39. abiit] al. *consultturus adiit.*
ver.7. vt pro hoc ipso dominum supplicaret.] In Ascensiana editione ita hæc leguntur: *Vt pro hoc ipso dominum deum consuleret fideliter agebat, prompto corde preces ad dominum fundens ac dicens:*

Domine

Domine Iesu Christe rex regum & lumen verum, qui misisti spiritum Sanctum in specie ignis in Apostolos tuos, transmitte spiritum Sanctum consolationis tuæ in os meum, vt possim cõsilium rectum dare hominibus istis, qui venerunt in tuo nomine ad me. Eadem hora visæ sunt ei tres personæ spirituales, quarum vna archangeli Michaëlis, secunda Ioannis Baptistæ, tertia apostoli Petri. Tunc vnus ex illis dixit ad solitarium: Dic imperatori Cõstantio quod ad talem rem, quam habet in corde suo dispositam, domini voluntas adhuc non est. Gens Langobardorũ qui in Italia habitãt superari nunc ab aliquo nõ potest, quia regina quædam, quæ ex alia prouincia venit, basilicam in honore dei & Sancti Ioannis Baptistæ construxit in Longobardorum finibus, & ornauit eam facultatibus honorificis, fecitque vt famuli & famulæ & reliqua ibidem deo seruientibus subiecta sint, & sacerdotes in ipso oratorio Deo fideliter seruiant, & propter hoc ipse Sanctus Ioannes pro Langobardorũ gente continue intercedit. Ipsa vero gens suppliciter ac deuote de suis facultatibus in honorem Dei & Sancti Ioannis Baptistæ omni anno in die natiuitatis dicti Baptistæ domini munera offert, ad conseruandum ipsum oratorium. Locus in Modœcia dicitur. Veruntamen tibi dicturi sumus in deo Veniet tempus & dies quando ipsum supra memoratum oratorium omnes habitatores terræ huius habebũt despectui, & omnes eius facultates inde expellent, & famulos ac famulas qui ibi subacti sunt propter facultates eorũ sæpè affligent, & sacerdotes, qui nunc ibi deo seruiunt, die ac nocte inquieti erũt nimis, & auferentur quæ eorum sunt. Propter quod ducetur vita eorum in amaritudine. Quando hæc inchoabuntur & vos cernetis fieri, certe tunc ipsa gens peribit cum omnibus quæ ad illos pertinent, & stabunt in impróperium omnibus gentibus quæ in circuitu illorum sunt. Et dixit ad eos solitarius: Obsecro clementiam vestram, si conuersi

fuerint ad superiorē promissionem & conuersationem suam, nonne inuenient misericordiam? Responderuntque: Scis quid veritas dixit, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Eadem autem hora à conspectu eius euanuerunt. Facto autem mane ita eidem Constantio Augusto, vt supra scriptum est, per ordinem omnia diligenter reuelauit. Tunc imperator libenter accepit verba eius. Quod nos ita actum, &c.

Pag. 180. ver. 3. *Luceriam quoque*] al. *Luceriam quoque opulentam ciuitatem & Apuliam oppugnatam fortius, &c.*

v. 5. *Arentiam*] al. *Acheruntiam.* al. *Agerentiam.*

v. 9. *Romoaldus.*] al. *Romualdus.* al. *Rumualdus.*

v. 23. *è contra Romoaldus*] al. *Et quamuis Romualdus cum Langobardis suis totum exercitū aquo marte inuadere non auderet, frequenter tamen, &c.*

Pag. 181. v. 22. *velle se Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum eius aduenisset:* Hæc al. desunt.

Pag. 182. v. 1. *Sangrum fluuium*] al. *iuxta sacrum fluuium.*

v. 15. *Muttola*] al. *Micola* al. *Mitula.*

v. 15. *Caloris*] al. *Calbris.*

v. 22. *ab Augusto*] al. *ab eo.*

v. 23. *Romoaldo*] al. *Grimoaldo.*

v. 25. *Forinus*] al. *Foranus* al. *Formius.*

Pag 183. v. 2. *non est opus*] al. *non est opus, inquit, pater optime te proficisci.*

ver. 5. *Factumque est*] al. *Annuente itaq; rege, cum parte exercitus in Saburreum egreditur.*

v. 12. *Amalongus*] al. *Amelongus.*

Pag. 184. v. 10. *Pallium auro textum*] al. *Pallium auro textili; sed manens Romæ per dies duodecim.*

v. 22. *ciuitatem Regium*] al. *regiam.* MS. c. *ciuium.*

Pag. 185. v. 15. *Sardiniæ.*] al. *Sardiniæ Syracusas venientes eum vita priuarunt.*

Pag. 186. v. 11. *sublatam diximus*] al. *sublatam ab imperatore diximus.*

v. 24. *eorum prouinciis*] MS. *Græcorum primitiis.*

v. 26. *repedare disponens*] al. *repedauit. postquam disposuerat de Trasemundo, qui dudum Capuæ Comes fuerat, &c.*

*Pag.*187. *v.*4. *parnerat*] al. *strenuam operam nauauerat.*

*Pag.*188. *v.*8. *Fluuius*] al. *Flouius.*

*Pag.*189. *v.*4. *Forumiulij se minimè*] MS. *Forumiulianis neminem se relicturos, quos armis propriis cõquisissent.* al. *se Forumiulij minimè relicturos, vt quod armis propriis conquisissent.*

*v.*8. *exercitum coaduna ri*] al. *exercitum quem potuit cõgregare capit: &c.*

*v.*18. *aliis modis præterire*] al. *aliis & aliis habitibus armisque instructum per transire conspicerent, diuersos esse putantes, immensam Langobardorum.*

*Pag.*190. *v.*4. *Warnefridus*] MS. *Arnefridus.*

*v.*10. *Nemas*] al. *Neumasum.*

*v.*16. *Wectari*] MS. *Iuuectari*, & sic infra quoque.

v.eod. Vincentina] al. *Vincentia.*

*v.*18. *Ticinum*] al. *Ticinum ad regem profectum.*

*Pag.*191. *v.*1. *viginti quinque*] al. XXVI.

*v.*5. *Natisionis*] al. *Natisonis.*

*v.*17. *Landari*] al. *Landheri.*

*v.*18. *Rodoaldus*] al. *Radoaldus.*

*v.*26. *Arichis*] al. *Arichitum.*

*Pag.*192. *v.*7. *Forum Popilij*] al. *Forum populi.*

*v.*9. *missos*] al. *legatos.*

*v.*25. *Tassionem*] al. *Tassonem & Catonem.*

*Pag.*193. *aderant finis*] al. *habuerant fines.*

*Pag.*193. *v.*14. *spatiosa*] al. *pretiosa.*

*ver.*16. *Sepianum*] al. *Sepiam.*

v. eod. Iserniam] al. *Eserniam.*

*v.*18. *Gastaldum*] al. *pro duce Gastaldum.*

*v.*26. *Mecentio*] al. *Meretio.* al. *Mozentio.*

Pag 194. *v.*15. *Insequenti post*] al. *in secundo post anno.*

*v.*14. *nimis*] al. *minus fulgentibus radiis, qua diuersa postmodum diripuit.*

*Pag.*195. *ver.*6. *phlebotomiam*] MS. & al. *flebotomum.*

*Pag.*196. *v.*16. *Garibaldo*] al. *Grimoaldi puerulo.*

*Pag.*197. *v.*2. *liberatori*] al. *liberatori suo Deo.*

*v.*5. *ornamentis*] al. *possessionibus.*

*v.*13. *Si quis enim.*] Hæc verba vsque ad illa *ponebant.* al. desunt.

*Pag.*198. *v.*9. *Grauionẽ*] al. *Granionẽ aut Grauinum.*

v.25. apud patrem] al. *patrem onerare precibus donec ei, &c.*

Pag.199.v.7. Palatinensis] al. *Placensis.*

Pag.200. v.15. ad insulam] al. *in insulam quæ non longe à Cornacino lacu est confugit.*

Pag.201. v.3. quoniam peruasorem] al. *peruersorem.* al. *quando maiori superbum inuasorem regni execrationi haberent. Sed non multum diu feritas & cruda barbaries vi inuasum regnũ obtinuit.*

Pag.202. v.1. tremissis] al. *triens* MS. *tremensis.*

v.9. ille patri omnia] al. *ille autem patri omnia vt facta fuerant nota fecit, ad quæ Aldo vehementer extimuit.*

v.16. regno priuarent] al. *regno vitaque priuar.*

v.21. dissolutus] al. *desertus & destitutus.*

Pag.204.v.3. Austriam] al. *Istriam.*

v.9. reliquas ciuitates] al. *reliquas ciuitates vt contra Chunibertum exercitum colligeret, vtque Foroiuliani in eius auxilium, &c.*

v.21. cum omni Alachis] al. *Quid plura? Alahis & tota Istria contra Chunibertum cum suis venientes in campo, &c.*

Pag. 207. ver.4. perdidisse suos] al. *suos fere victos ad fugam spectare conspiciens.*

v.8. Cumque prope essent] al. *cumque iam propinqua acies essent, & se vtraque ad pugnandum conferrent.*

IN LIBRVM SEXTVM.

PAG. 217. *v.15. Beneuentanæ ciuitatis*] al. deest *Beneuentana.*

v.24. Wigilinda] al. *Winilinda.*

Bertharidi] al. *Parthariti.*

Pag.218.v.1. Winiberta] al. *Winiperga.* al. *Winniperga.*

v.2. castro] al. *monte.*

v.5. Cenomannicorum vel Aurelianensium] al. *Ceromannorum vel Aurianensium.*

ver. 16. defluxa, remansisse] MS. *illibata remansisse.*

ver.26. Ansfrid] al. *Aufridus.*

Rennia] al. *Reuma.*

Pag.219. v.9. loci seruatoris] al. *loci seruationis.*

ver. 23. *Portuensis Episcopus*] al. *Episcopus Tulensis.*

Pag. 222. *ver.* 5. *de maiusculis musca*] al. *de auiculis musca.*

v. 19. *debuisset*] al. *ausus esset.*

Pag. 224. *v.* 17. *Vesuuij eructauit*] al. *Bebius eructauit.*

ver. 24. *in Africam*] al. *ex Ægypto & Africa.*

Pag. 225. *v.* 8. *terra marique*] al. *transmaria.*

Pag. 226. *v.* 2. *quintum vniuersale*] al. *quæ tunc vniuersale.*

v. 13. *Θεοτόκ@.*] MS. *semper virgo, non sicut Theodorus dicebat, sed sicut catholica, &c.*

Pag. 227. *v.* 6. *fonte meras*] al. *fonte sacras sumeret albus aquas.*

ver. 11. *Fonte renascentis*] al. *Vnda renascentum (quæ Christi gratia) purgans.*

ver. 15. *arce poli*] al. *alta poli.*

Pag. 228. *v.* 15. *Angilramno.*] al. *Angelramno,* al. *Ageltramo.*

ver. 26. *Alachis*] al. *Alahim.*

Pag. 229. *v.* 21. *Filius eius Aripertus*] al. *Tunc filius Godeberti regis, nomine Aribertus, Rex factus est iterum bellum.*

v. 23. *Ottone*] al. *Totone* al. *Zotone & Tarzone.*

v. 24. *Farone*] al. *Pharaone* al. *Pharone.*

Pag. 230. *v.* 7. *Bergamum*] al. *Pergamum* al. *Bergomum.*

v. 6. *capta Laude*] al. *expugnata Laudepompeia.*

v. 9. *Rotharit pseuderegem*] al. *Rotarithum & Freodonem regem.*

v. 17. *Commacinam*] al. *insulam Comacinam. Illi vero per Coriam Rhedonum ciuitatem venit ad Theodebertum, &c.*

Pag. 231. *v.* 3. *quem quia despicabilem*] al. *quem quia vilem sibi personam habuit & adhuc adolescentem esse conspexit, non solum in corpus eius non sæuit, &c.*

v. 17. *Aurona*] al. *Auruna.* MS. *Aurora.*

ver. 21. *Anchis*] al. *Anchises.*

v. 26. *Aldone*] MS. *Adone.*

Pag. 232. *v.* 1. *de partibus Liguriæ*] MS. *qui de partibus Liguriæ Laudem de Slanis.*

v. 13. *Sculdhais*] MS. *Sculdaizo,* al. *Sculdabom.*

v. 18. *Argaid*] al. *Arga ait et (sic enim nomen habebat)*

bat) num Slauos frustra secutus est qui eosdem fugisse respondit.

v.21. Argaid] al. deest.

Pag.234. v.27. Billonensi] al. *Billione, qui de Bellione non fuerat, sed propter, &c.*

Pag.235. ver.11. Abistulfum] al. *Abistolfum*, al. *Aistulfum.*

ver.12. natiuitas] al. *gnauitas.*

v.20. ductor, suram] al. *dux Orsuram.*

Hirpinos] al. *Hirpinum atque Auxinium.*

Pag.236. ver.4. Ticinenses Episcopi] MS. *Ticinensis Episcopatus Roma fuerat Ecclesia congregata.*

ver. 26. Trasemundo] al. *Trasimnldo.*

Pag.237. v.1. Deniq; Wachilapus] al. *cum quo Wolchila eius frater eundem rexit ducatum.*

ver.7. Terebelli] al. *Trebellij.*

ver.9. Leonem] al. *Leontium.*

v.12. Gallicinum] al. *Gallinicum*, & sic infra.

Pag. 238. vers. 8. guttam rheumatis] al. *guttam emanantem manu detersit, &c.*

v.23. Pontum] al. deest.

Pag.239. v.3. iusserat auferri] al. *iusserat deleri, & sanctorum statuas & imagines ex omnibus templis eradi, iussitque vt de Hompusio Romanus clerus Constantinopolitana Ecclesia consentiret. Quapropter statuunt cum Papa populus Romanus.*

Pag.240. ver.10. in palatio ornatum] al. *ordinatum*; al. *in palatium perlatum.*

ver.25. Ragunberto] al. *Ragimberto.* al. *Godiberto seu Tangiberto, quam solus, &c.*

Pag.241. ver.6. Ansprandus] al. *Lansprandus.* & sic infra quoque.

v.16. ad aliud versus consilium] al. *aliud aduersus eum capiens consilium ab itinere medio.*

v.20. Aream] al. *Nicenam*; al. *Niceam.*

Pag.242. v.10. primates] al. *priuati.*

Romam venire] al. *de Britannis Romam venire.*

v.15. Rhenum transgressus] al. *per Hinum fluuium, qui iuxta Danubiũ fluit, transgressus.*

ver.19. Rathodo] al. *Rabboto*, al. *Ratpoto Phrisiorum.*

Pag.244. v.2. sublimauit] al. *suscepit*.

v.5. Petronax] al. *Petronas*.

Pag.245. v.6. Tato,Taso.] al. *Rhasone, Catone, & Tato*.

Pag.246. v.1. Reginfridi] al. *Raginfridi* & sic infra.

ver.5. Vinciacum] al. *prouinciam*.

v.6. cui tamen vnam, hoc est, Audegauensem ciuitatem ad habitandum concessit] al. hæc desunt.

Pag.246. ver.15. Guntrudam] al. *Guntrundam filiam Theodeberti Boioariorum*.

v.21. Classem] al. *classe Rauennatium*.

ver.27. vestigia] al. *vestibula*.

Pag.247. v.12. Lauriana] al. *Laurina*.

ver.16. Sigualdus] al. *Siualdus*.

v.21. eis] al. *duci*.

Pag 248. v.7. Septem] al. *Septa*.

v.11. habitaturi ingressi] al. *habitatores perpetui ingressi*.

Pag.249. ver.2. pertasi obsidionis] al. *ac sic per tempus obsidionis, &c.* al. *ac sic perterriti ab obsidione*.

vers.20. His diebus Narnia ciuitas à Langobardis peruasa est.] al. hæc desunt.

ver.25. Classem] al. *obsedit classe*.

v.26. ex Rauenna] al. *Rauennam*.

Pag.250. v.2. Salarioponte] al. *Solariopara*.

ver.13. Foronianum] al. *Fenoriarum & montem bellum*: supra lib.2. *Montepellium* vocauit.

Pag.251. v.10. Ranigundam] al. *Raingundam*. al. *Ragimundam*.

v.11. Brexiani] al. *Brixiani*.

ver.16. discordia ista fuit] al. *discordia fuit Fidentius Episcopus Foroiuliensis. Anteriori tempore de voluntate superiorum ducum intra Foroiuliam castri muros habitauit*.

ver.25. Cormones] al. *in Commune*.

Pag.253. v.11. Carniolam] al. *Carmolam*.

v.17. claua quam manu] al. *eleuata securi quam manu, &c.*

v.21. Pipinum] al. deest.

Pag.255. ver.2. comprehenderent] al. *caperent*.

v.26. rebus compositis] al. *rebus Beneuentanis compositis*.

Pag.256.v.5. muros ciuitatis] al. *muros ciuitatis Ticinensis.*

Pag.257.ver.1. à Fano ciuitate] al. *dum à Fano Fortunæ forum Sempronij peteret.*

v.23. post socium mersit] al. *vita priuauit & fluuio immersit.*

Pag.258.v.1.Agibrandum] al. *Ansprandum.*

vers.14. proprio] al. *pristino.*

vers.20. Cælum aureum] al. *& cælum quod aureum.*

ver.23. suo probastio] al. deest.

Pag.259.v.6. Baodolipus] al. *Bandolinus.*

Pag.260. v.3. Theudelapius] al. *Theolapius.*

v.7. vita vel actibus] al. *vitalibus actibus.*

ver.19. in loco proprio ponemus] al. *suo loco in Episcoporum vitis ponemus.*

VARIARVM LECTIONVM
FINIS.

CATA-

CATALOGVS TRIGINTA REGVM LANGOBARDORVM.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

B.

Basilica.

C.

Hilde-

Lithin-

T.

Tuder-

Withi-

FINIS.

IOHANNES TRITEMIVS
ABBAS SPANHEIMENSIS
In Catalogo de Scriptoribus Ecclesiasticis.

PAVLVS Monachus Cassiniensis cœnobii, ordinis S. Benedicti, natione Italus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæcularibus litteris nobiliter doctus, ingenio subtilis & clarus eloquio, propter scientiam apud Carolum Imperatorem in magno pretio habitus fuit. Hic olim ante conuersionem suam Diaconus fuit Aquilegiensis Ecclesiæ, & Desiderii vltimi regis Langobardorum Cancellarius, & cum eodem captus à Carolo in Galliam ductus, demum Monachus factus est. Scripsit tam metro quàm prosa oratione non pauca volumina, de quibus ego tantum reperi subiecta. Rogatu Adelburgæ filiæ Desiderii regis addidit

Ad Chronicon Eutropii lib. 11.
Gesta Episcoporum Metensium.lib. 1.
Vitam Gregorii Papæ primi.lib. 1.
Vitam S. Arnulphi. lib. 1.

Vitam

Vitam S. Benedicti metricè. lib. I.
Gesta Langobardorum. lib. VI.
Hymnos plures diuerso metro. lib. I.
Epistolarum ad diuersos lib. I.

Iussu Caroli ordinauit historias & lectiones per totum annum, singulis festiuitatibus sanctorum congruentes. Et alia multa digessit & scripsit. Claruit eiusdem Caroli Magni temporibus, ANNO D. CC. LXXX.

Desiderii huius Paulus non meminit, quemadmodum nec Haistulphi qui ante hunc regnanit, Anno D. CC. LIII. *vt scribit Regino, apud quem plura lib* II. *de his duobus regibus volenti legere licet.*

ERRATA.

PAG. 14. vers. 12. *Gvvodan.* p. 85, 3. *regi* s. *S.* vers. 9. *legulas.* p. 92, 18. *diebus.* p. 107, 24. *residebat.* p. 139. 21. *& in domum.* p. 172, 22. *phiala.* p. 187, 3. *Cacconem.* p. 207, 5. *sublato.* p. 229, 10. *Reginbertus.* p. 257, 14. *nominatim.* p. 273, 9. *pro* canticorum *leg.* Simeonis. p. 286, 24. tonderi. *Sunt autem hîc quædam omissa, quæ velim addi. Ita ergo lege:* Sed & supplicii genus erat caput tonderi. Huc respexit Apule. Miles. lib. IX. *frontes litterati, & capillum semirasi, & pedes annulati.* cum quo belle conuenit Gunterus lib. VII.

——— exusta candenti fronte metallo,
Detonsáque coma, post verbera pulsus abibit.

inde sæpissimè illa verba, &c.

Hæc monere volui, reliqua tute lector emendabis.

COMMENTARIOLVS

Viri cuiuſdam docti Anonymi

IN

LITERAS GOTHICAS.

ex Vetuſtiſſimo quodam Codice argenteo (vt eum vocat) ſumptas.

λ Β Γ ꝺ Є ϝ G h Η ψ Ι Κ

λ Μ Ν Ꝗ Π Θ Ꝁ S Τ ɑ n

Y ʒ X

á, b, c, d, é, f, g, h, eta, th, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, v, u, y, z, ch.

X non habent, ſed eius loco k s vtuntur. Obſerua differentiá inter λ .i. A, & λ .i. L. In A, poſterior tractus non æquat prioré. Caute etiam diſtantia inter Π & n obſeruanda, Π anguſtius eſt. n laxius. Eſt autem codex ſcriptus literis capitalibus. nam in numeris eſt q paruum. Sermo Gethicus eſt Gallico téperatus. nam & genitiuis Latinis ſempet vtitur. & a pro ad. In genere

tamen Germaniſſat. Obſerua autem & differentiam inter K & K illud k eſt. hoc r.

DE VERA PRONVNCIATIONE Y ET H.

Ypſilon omnibus linguis non i ſed u tenue eſt, quod paruũ & Gallicum vocant, ad diſtantiam u Germanici, quod Ebræi vau, Græci ου vel ȣ vocant. ſic enim ad differentiam ω μεγάλου, ο μικρὸν dicunt, & ad differentiam ἦτα quod e craſſum eſt, ε ψιλὸν, id eſt, tenue. Soli Latini hic cæteris gentibus ſunt infœliciores, vt qui vtraque ſimiliter ſignant. Non quod in pronunciando non ſeruarint diſcrimen, ſed ſcribendo. Annotauit enim Diomedes Latinos etiam tunc temporis aliter pronunciaſſe o longum quam breue. Idem de u paruo & magno cenſendum: omninò enim aliter pronunciabant *ſalûtem* quam *cutem*; cum nunc nihil interſit. Quod autem vulgo dicitur, Latini y non habent: ſciendum quod literam quidem non habent, ſed ſonum nihilominus habent, ſed cum

cum eum non ſignant peculiari nota, hoc barbari ſunt,& magnam in pronunciatione corruptelam pepererunt, quam Germani quoque imitantur. Iam enim eo deuentum eſt, vt nuſquam gentium y, u dicatur, ſed i. *η* non e ſed i. Quo fit vt Latinis & Teutonibus deſint literæ quibus u paruum & e longum à paruo & longo diſtinguant. At Gethæ hîc fœliciſſimi ſunt, vt & in diphthongis. Nam Græcis & Latinis diphthongi quoque præter au & eu omnes vitiatæ ſunt; cum *αι* e, *οι*, *ει*; *η* ſonant i. ſed barbari omnes hîc valent; ſoli Latini qui cæteros præ ſe barbaros iactant, barbariſſimi ſunt. Inualuit tamen vſque adeo error, vt omnes ſcholæ Græcanicæ & Latinæ y, i dicant, non *η*; *ἦτα* non e ſed i. Cum autem veſter codex iſtis literis vere, id eſt, multo aliter vtatur, veritas detegenda fuit. Adeo autem nunquam iſti interpreti venit in mentem vt y pro i vteretur, plerumque pro gemino vtitur. quaſi ſimplum parum eſſet: neque aliud geminum v habent. Hinc *Werpen*, *Wein*, *Weiben*, *Werden* ſcribunt *Yerpen*, *Yein* &c. vbi niſi lector moneatur Y u eſſe non i. *ierpen*, *iein*, *ieiben*, *ierden* legat; quæ omnia

Teutonum idioma repudiaret. Ad germanam igitur veteremque pronunciationem prouocat præſens codex; magnique ſolœciſmi collegia & ſcholas redarguit, ſeque ab Italorum conuicio, qui Gethicum ſermonem irrident, vindicat, ipſiſq. conuicium hærere demonſtrat. Cæterum priſcos Latinos *υ* Græcum u ſonuiſſe, infinita documenta ſunt. primum quod *αυ* & *ευ* non ai & ei, ſed au & eu vertunt, vt voces aula & euangelion, euge, eugenios & ſimiles monſtrant. Ita pro *βότρυς* botrus, pro *φυγὴ* fuga, *κύβος* cubus, *πύξις* buks, *ῥύτωρ* *ruter*. Græcis enim *ruter* a *ῥύω* ſoluo protegoque deducitur, quod peregrinos a graſſatoribus vindicarent. Ebræi Cerethi & Phelethi vocant, nos *ſchutzen*. ſed lege *riter*; non congruat: vt nec, ſi pro *κύσαι* kiſai. *κύσαι* enim *kuſſen* eſt oſculari. cui cum *κύσαι* nihil commune eſt. Huc pertinent *τύμβος* tumba, *νὺξ* nox. *τύχον eyn tuk*: id eſt, *μέγα κακὸν*. *ὗς* ſus. *κύμινον* Cuminum, Cumen. lege ſiminum, vt nunc collegia, plane ridiculum ſit. Adeoque auis quam omnes vbique linguæ a gemino clamore *κυκκυ* vocant, iſtorum mutationem irridet. Irridet item apud Ariſtophanem

nem in Pluto ſycophanta, quem poëta inducit nidorem culinæ hac litera exprimentem toto iambico trimetro *ὐῦ ὐῦ ὐῦ ὐῦ ὐῦ ὐῦ*. quod tum demum luceſcit ſi ſpiritum odorantis attrahas, non effles. Ita *ὑπὲρ* ſuper. *ὑπὸ* ſub. *κύρετες curetzer* dicunt. Item *κύρια* curia, prætorium *eyn Herenhauß* a *κύριος* dominus. Vnde & *κυριακή kirch* etiamnunc dicitur. Vnde Heſychius habet *κυρία ἐςὶν ἐκκλησία*. lege *ſyria*, e domo regio fiat. Vel a curis dicta vox videatur, vt ille ineptiit, qui luſit, *A multis curis curia dicta venit.* Cum curia natura primam breuiet. ſicut & Curius apud Iuuenalem,

Sed tu vera puta Curius quod ſentit &
ambo Scipiadæ. Nam & Curius a

Græco *κύριος* eſt.

u craſſum *ου* reddũt. ita Paulus Romana nomina *ῥοῦφος* & Ι'*ούνιος* reddidit. audito u magno in eis: Iunius enim nõ eſt a iuuene, ſed Iunone vel Iano, qui Ebraice *μονοσυλλαβικῶς Ιαῦν* dicitur, vnde *Ιωνες*. Ebræi paruũ u his punctis ∵ ſignarũt, quod Græci *υ* reddiderunt. Hinc pro Lud Lydiã habent, pro Aſſur Aſſyria, pro Tzur Tyrus. lege Tirus. nihil congruat. Sed barbaris &

propriis nominibus potenter refelluntur: nam & nos recte Cyprium æs *cuperen* dicimus, scholæ male siprium: nam bis eadem syllaba peccant, & cum y in i, & k in c vel s sonant. Cum K ante a,u,o proprio in sono seruandum sit. Item in omnibus diphthongis ab his vocalibus incipientibus. Vnde καὶ kai legendum est, non se, vt vulgo fit. Neque sesar sed kaisar, quomodo hanc veritatem omnes vbique gentes retinent. Nam scholæ faciunt næ intelligendo vt nihil intelligant. Facit huc quod Paulus finale us nominum Latinorum os reddit: congruunt autem valde o paruum & u paruum: ita pro Tertius, Rom. 16. vertit τέρτιος pro Gaius, gaios. nunquam sic relaturus nisi us u paruo, id est, sono ypsilou efferri sensisset. Nam o paruum illud est quod in nostratibus *ohm honen*, *ponen* sonat. Breuiter *sohn* filius, in singulari o magnum est, in plurali paruum: vt u in singulari *brûder*, magnum est, in plurali paruum. quare Gethicus & Græcus scriptor plurale per y scriberet; nam Latini, vt dixi, hic toti deficiunt. Germani subueniunt errori û & ú. Habet igitur lector sonum literarum restitutum.

vt nunc demum qua differentia ypsilon tenue u dicatur possit intelligi. Alioqui y, vt visum est, non sit i tenue, sed i crassissimum, adeo vt nihil cum eo commune habeat. Huic sententiæ Plautus fauet, cum y, u vertit. quod in prologo Amphitryonis lucet, cum versus prologi literis tituli incipit. Vbi igitur ad y deuenisset, quo Latini carebant, eam literam quæ sonum eius æquaret substituit, u inquam. Ita medioxumus pro medioxymus; item optumus, maxumus scribebant, cum u paruum in vocibus audirent, quod posteriores in i verterunt. V autem magnum & ω protensis & laxioribus labris sonandum est quam paruum, quod lucet in *muhn*, *kuhn*, *suhn*, pro forte, nam *sun* pro sole u magnum est. Vestales recte dominus sonant, cum o paruum sit. Male autem Galli qui omne u tenuant, vt contra male Germani qui omne u producunt. In genealogia Christi, autor Leui nomen bis duplici Υ signat LeΥΥi. vbi nisi monitus sit lector, Υ u esse, ad ciuitatem Hollandicam, vel lapideas tegulas descendat pronunciatio. Reuocanda est igitur mens à consuetudine, his duntaxat, qui hunc codicem legere recte & intelli-

gere velint. Nam in cæteris idiomatibus altius actus est error, quam vt corrigi possit: tamen tam pudendus est & luculentus, vt etiam angelos omnium linguarum & proprietatis peritos offendat, i pro u, & s, pro k, audientes. Vbi & illud dicendum, quod liber hic veram figuram ypsilou seruauit, quam Latini cum Græcis olim amiserunt, Virgilio teste, qui literam Pythagoræ describens, accliuem vocat, & ascensu quidem difficilem, verum in summo quietam sedem præbentem, hac forma Y quam proinde virtuti confert. Cum igitur scribitur υ, vt nullum ascensum habeat, sed tantum sedem, nimirum corruptio intelligitur. Si Pythagoras hecatomben fecit, ea inuenta & excogitata; par est, vt tam preciosum depositum qua decet integritate seruemus. Quod citra hanc annotatiunculam sit, cur μυ silentij nota sit, intelligi non possit. u enim, id est, υ mutum quiddam innuit, nam hinc mutus, & Græcum verbum *μύω*, quod Latinè musso est, Teutonice *mucken* & *mummelen*, verba non clare proferre. vnde myſtes sacerdos dicitur, quia sacramentorum ritum celare profanos debet; & myſteria,

quorum

quorum administratio & consecratio tacite fit, ne profanis innotescat: hinc & mugio, & mugitus, cum vox non exit in loquelam, sed intra mugitum manet. Agnoscit studiosus omnia silentij vocabula, tam apud Græcos quam Latinos & Teutones a litera silente nata esse. Vndè & prouerbium est. *ne my quidem*, & mutæ nouem, quod ad finem dictionis consilescát. Contra liquidæ quinque, quod liquide, id est, clare sonent: quale in primo Aeneidos hemistichio agnoscitur, *Arma virumq; cano.*

Et, *At tuba terribili sonitu Taratantara dixit.*

Item, *Quadrupedante putrem sonitu quatit vngula campum.*

Vnde monet Quintilianus, literas quò vocaliores sunt & plus spiritus habent, hoc gratiora vocabula reddere, & iucundiorem orationem. Cum autem bucolicum carmen materia humile esset, hinc & ingeniosus poëta voces & orationem consimilem accommodauit. quod primo statim hemistichio lucet, vbi omnia humilia sunt & quasi mutiunt. *Tityre tu patulæ*, Vnde & hic *deductum* carmé profitetur. Tantum de sono & figura Y.

DE PRONVNCIATIONE

H T A.

HAC litera vtitur argenteus codex Mar. 14. Nam quà nos legimus, Et ceperunt eum adoleſcentes, codex habet, *grHpen*. Vbi ſi pro *n*, i ſones, ex præterito præſens facias, graui ſolœciſmo. Nouerit igitur ſtudioſus *η* non *ι* eſſe quod imperiti putant, ſed e longum valere: Cui opponitur ε pſilon, id eſt, e tenue & obſcurũ. Neque enim vocales tenues dicuntur vt conſonæ, quarum tenuitas aſpirationi opponitur. Eſtque is proprius ſonus *η*, qui eſt balantium ouium atque caprarum, autore Appione Grammatico Græco, cum ait, Μηκᾶσθαι ἐστι κράζειν ὡς αἴξ, id eſt, mecaſtai eſt ſonare vt capra. Conſentit Heſychius. a quo ſono & oues μῆλα dicuntur: nos *blê* dicimus, ſed eo ſono qui in *bê*, *dê*, *bêlen*, *gêuen*, *bêden*, *êten*, *wêrden*, *mêten*, *bêtau*, *bêrtha* auditur, vt nonnihil ad a accedat. Vnde & altera facile in alteram tranſit. φήμη, φάμα. μήτηρ, μάτηρ. bntauus, batauus. Quare non *ita* ſed *eta* dicenda ſit, quomodo beta, theta & zeta dicuntur, non bita, thita, zita.

Neque

Neque verum eſt quod quidam tradunt, *η* in e longum mutari; non mutatur, ſed vt apud Græcos eſt vſurpatur. ſemper enim & natura e longum eſt, non *ι*. Sic Iuuenalis ait,

Hoc diſcunt omnes ante alpha & beta puellæ.

Alioquin cur ε pſilon dicatur oſtendere nequeant. Secutus eſt igitur hic doctiſſimus interpres germanum literæ ſonum, quem nulla alia vel vocali vel diphthongo exprimere poterat. Vndę & præclara huius veſtigia ſuperſunt, maxime in propriis, Græciſque nominibus. Neque enim ἥρως hiros eſt, neque ἠχὼ icho. Secutus eſt hanc proprietatem & Paulus in Rom. nominibus, cum Clemens κλήμης. Felix φήλιξ reddit, φῆστος non φέστος audita e longa. Qualiter enim audiebat, ſtilo rettulit, vnde & a ſingulare in *n* tranſit, *hamel*, *hemel.* Fefellit noſtros aduerbium *ita*, quod huic elemento ſimile videbatur. Pontificum atque imperatorum eſſet tam luculentos errores publicis edictis caſtigare. Vbi rurſus turpiſſimum eſt Latinos a Gethis ſuperari. Figura autem duplicis ε eſt εε, vt figura ω magni, gemini *oo*. quæ ſi coniungantur ω reddunt.

DE
PRONVNCIATIONE
r. ɡ. k. Q.

C ſuum ſonum habet ante ι & ε pſilon, quale ſonat in cædo, occido, ita vt a t incipere videatur, ne ſ, eſſe putetur. ɡ iiſdem literis, & in genere omnibus vocalibus præſcribitur, ſed ſuo ſono. qui in gimel, gula & geme agnoſcitur. Has duas literas Græci & Ebræi confundunt. Latini, Gethæ & Germani diſtingunt. K tantum a, o, u, & diphthongis iſtarum præponitur, & proprium ſonum habet. qui tenuem mutam facit, qualis in nomine eius agnoſcitur. Q, eadem eſt cum k, niſi quod u includit; quare vbi hæc ſubiicitur, ſuperflua eſt. Græci eius loco κ vtuntur. Ebræi literam habent, quam falſo κof vocant, vere ɋof nominandam, alioqui κaf habent, quæ & κof ſit. nunc ɋof u complectitur, ac proinde literæ phi ſeu pi ſubiicitur, quomodo Romanis & Gethis, id eſt, Teutonibus. Male igitur ſcribunt Latini, quotidie, quis, quia; recte Gethæ, qui u includunt ſcribentes qotidie, qis, qia, qoniam. Cum enim q comprahenderet u, putabant

bant superfluum si præterea annotaretur. Quod monendum erat, ne quem in nouo idiomate nouitas offenderet. Tum u exprimendum sit, si dictio per κ scriberetur: quomodo Græci faciũt qui loco q. κ vsurpant κουῖντος scribentes pro Quintus. Aliquando tamen Græci κ simpliciter pro q ponunt & n intelligunt, vt cum κολοκυνθὶς scribunt pro coloquyntis. ἄκυλα pro aqula. nam iota suppressit Paulus. Errant igitur in hac litera in primis Ebraistæ cum kof pro qof vocant. Errant & Latini, cum u subiiciunt geminum, si simplum satis sit; aut vnicum, si alia vocalis sequatur. Errant & Græci cum ea nõ vtuntur: ita enim fit vt Quados & Cattos eadem litera incipiant, cum singulæ dictiones suis natiuis elementis essent efferendæ, ac proinde alphabetum singulis ex peregrinis elementis supplendum. Quo fit vt nullum alphabetum absolutius sit Getharum, qui vndique quod ad veram pronunciationem faceret mutuati sunt. X & Ψ ps. non habent. sed clarius reddunt, nempe per ks. & ps.

Z debet pronunciari quasi ts vel ds. vt nostri scribunt *zo Collen*: est enim duplex consona. Ita Ebræi Ezras scribunt, sed

Esdras

Esdras vertunt. Et Zorobabel scribendum est, sed Tsorobabel legendum, ne in sonum s degeneret. Norunt hanc literæ vim & Græci. Figura Θ, Græcis maiusculum theta est, quomodo figura th Getharum Græcis ps est. ꝩ maiusculum u Gethæ recte pingunt. Latini male, cum eius loco v ponunt: quod cum formam Græci ny habeat, errorem multis parit. Ita Michael Ritius historicus cum alicubi legisset, THEVDIS qui rex Gothorum fuit, Thendius reddidit: cum Latini intelligi velint Theudis. Eadem ratione TEVTONES fierent Tentones. Nos tamen ꝩ infra claudimus, u, ne quem offendat vsus Gethicus. Idem error illos fefellit qui DAVOS Danos legerunt. Cum Daui Dahæ sint, qui & Daci dicuntur, vicini Getharum. Dani autem seu Dêni vicini Holsatorum. Præstiterat igitur scribere Theυdis & Daυυs, quam Thevdis & Davvs. Neque dubium est primos nomothetas scripturæ scripsisse Dαυυs & Theυdis, quod librarij postmodum verterunt in v. Gethæ igitur caudam adiecerunt, ne ν putaretur. vbique Y scribentes vt oportuit. Quin & Ȥ bene ac veteri more cũ cauda notant,

cum

cum alias z ſine cauda r eſſe credatur. De cætero igitur qui ſapiunt, caudulam hanc ſupponant. Neque dubium eſt quin maiores capitale f ſcripſerint Gethico more F quod ad digamma Æolicũ vergit F. Cum autem Gethæ neque o neque ω habeant, ſed illius loco ꝗ huius vice au, ſuſpicionem faciunt illis nullum ſonum o in vſu fuiſſe: nam ꝗ videtur ad u deflectere, quod Græci ȣ ſcribunt: vnde & ſæpe ad finem loco us vtuntur. Lector tamen o legat, quoties ꝗ occurrit. Nam IꝗHANNES ſcribũt & IꝗSEF. Vincunt & Latinos in maiuſculo h quod Latini ſcribunt H. cum hoc ἦτα Græcorum ſit. Monemus hæc, non quaſi mutandum quicquam a receptis velimus: Sunt enim eius generis pleraque quæ ſcire oporteat non vſurpare. Artem ſciamus aiunt, vſum teneamus. Y tamen & H in u paruũ & e magnum vertenda ſunt & legenda. Capitalibus literis Romanorum vt vulgo pinguntur, nihil alienius. Quandoque vocales omittũt, vt cum nos ſcribimus *vnter*, *nauder*; tum vocalis ipſius conſonantis intelligenda eſt.

COM-

ALTER COMMENTARIOLVS in ALPHABETVM GOTHICVM, & Notas Lombardicas

in Vetutissimo quodam codice repertas.

QVEMADMODVM D. vestra monet, ita est. Omnino enim præsens opusculum interpres est alterius operis, nempe Vocabularij, quod pag. 5. sub finem D. 8. Commentarium vocat. Quod Lombardice, id est, vernaculo Italorum sermone, sed litera barbarica scriptum esse certa documenta sunt. Varia enim fex hominum influxit in Italiam post annum Christi nati cccc. Videtur autem litera esse Gothorum natiua. Nam eam qua argenteus codex pictus magis est quam scriptus, intra Italiam commenti sunt. Præsens litera partim Ebraissat, partim Græcissat, interdum Latinissat, quædam peculiaria habet. Et præsens quidem opusculum tantum primas literas vel syllabas repræsentat.

tat operis principalis; cuius vſus fuit, aulicos legatos, qui Gothi erant, docere Lombardice, vt intra Italiam cum principibus Italicis poſſent perorare: quomodo aulæ ſemper alunt polyglottos. Interpres Lombardiſmum ſuum prodit, cum ſcribit:

EXPLICIT CAPITVLO VI.

INCIPIT CAPITVLO VII.

ITALI enim dictiones plerumque o finiunt. Quandoque Capitula pro Capitulo ponit, exprimens videlicet exemplar. Alioquin ſcriptorem non indoctum fuiſſe, ænigmata, & quæ de feſtis mutabilibus ſcripſit teſtantur. Noſtram ſententiam probat vltimus quaternio, vbi propria vrbium Italicarum & vicinarum nomina, prima litera prænotantur; vbi adiecimus lecturam nominum, vt & literas barbaras declararem, & veterem ſcribendi morem oſtenderem. Variat enim in tantum Latina litera, vt plerumque Oedipo opus ſit vel Delio natatore, quorum ego hic vicem præſto, vt nuper quoque, quamquam hic proprie.

Cum ænigmata duo proponat, crucem

ingeniosis. quod librarius non ignorabat, cum ad finem subiecit, Sudat qui legit. primum ita habet:

Prima sonat. Quarta respondet. Secunda cum quinta, nomen est auis. Alterum est: *Quina & fœmina trina, arbor in sylua, scripta literis* XIII. *Sublatis tribus, vix inuenies vnam de mille.* Sudat qui legit.

Vbi sciolus quispiam crasa cauda pro XIII. substituit VIII. satis arguens suam inscitiam. Et sensi equidem quid vellent problemata, sed memor Persiani illius, *Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter*: Item, *Secretum meum mihi*, malim alios quoque periclitari. Certe quum primum legerem, x aureis redemissem solutionem, adeo satius est, teste Sapiente, *Videre quod concupiscas, quam quod nescias.* Saltem hic proferant sua acumina, qui alios præ se fungos & truncos putant. Cæterum post Gregorij tempora scriptum esse arguit, quia de diebus Rogationum differit. Literæ initiales nonnũquam diffident, ob synonyma: nonnunquam diffidere videntur, quod eadem litera barbaris varie notaretur; vt & apud Græcos: Comperi enim eandem trifariam aut quadrifariam scribi

ſcribi ob tractum currentis literæ variantem. Porro Italicum idioma eſſe quod ſcriptor interpretatur agnoſcitur, cum toto opere, tum præcipue E. i. vbi legitur *G* gratus, *IG* ingratus. vbi vides *I*, & *G* per modum abbreuiaturæ. Item *G* gratioſa, *IG* ingratus. *G* gens, ~*G* ingens. Vbi tractum *I* ex obliquo in rectum mutant. In vltimo quaternione plus exemplorum habes.

ALPHABETVM.

a

b ebr.

cæ *c.* *k.* ebr. Hinc eſt quod Latini vtuntur 9 loco con. Sæpe c. pro g vſurpant, vt b pro p. & contra. mutas enim confundunt barbari, vt & noſtri ob. op. of.

d ebr.

e

f

g

h

i

l Hanc & rectam trahunt. . lo.

m

n

o Hinc vo. ſcribunt per contractionem. Argenteus codex vtitur quoque pro. o.

p Hanc etiam aſpirate ſcribunt, idq. ebraico fere more ebræi ſcribunt .

q Prima figura accedit ad noſtrum Q. ſecunda fere ad noſtrum

r
ſ
t
u,v
x
y.

noſtrum q. vt videas hâc veterem fuiſſe ſcripturam; & alias illis, vt nobis quoq;, capitales, alias vulgares fuiſſe literas, quo modo & Græcis.

Vocales Ebræorum more conſonantibus ſubnotant. Vtuntur cc pro a. Hinc ſcribunt glccrea. .i. glarea. hccb. habitudo. cclget, alget. girect, girat. Cuppcc, pa. phccſiccna, phaſiana. nccuis, na. Multa barbariſſat, venatrex, pro trix. Breuiter trex ſemper pro trix ſcribit, more & vitio idiomatis quod exprimit: bccllcc ex ballatrex: pro bellatrix; vt agnoſcas Lombardiſmum. Nam eiuſmodi infinita ſunt. Ne autem ſingularem hic eruditionem expectes aut profunda myſteria. Nam & hoc beneficij eſt, monſtrare nullum eſſe beneficium aut operæprecium.

INITIVM LIBRI.

ſuper	nam
inſuper	iam
deſuper	tam
exſuperat	tamquam
ſubter	tamen
me	veruntamen
nec	etiam
neque	ſed etiam
adque	ſed tamen
eraſum. SED	etiam atque etiam
ſedſi	etiamſi
ſed vt	etiamum
ſed cum	

etiam-

etiamnunc
etiamne
& tamen
adtamen
ſi tamen
cum
te cum
ccetcum
mecum

ſecum
inicum
perinicum
abſque
denique
ſique
& cetera.

Post folia vero 17. hoc modo scriptum est.

EXPLICIT
CAPITVLAS
V I.
INCIPIT
CAPITVLO
VII.

A
E
I
O
V
BA
Baſ
be
beſ
bi

bis

bo

bos

bu

bus

be

ANNOTATA.

Obſerua quam varient literæ, propemodum vt apud Græcos eadem ſcribitur trifariam, quadrifariam aut plurifariam cum adhærent, præſtruuntur & ſequuntur. Exemplum habes in Θ θ ϑ.

Habent quoque ſuas abbreuiaturas.

Et rursum post folia XI. *hoc modo habetur.*

EXPLICIT CĀP̄
PRIM̄ EX
COMM̄ SEC̄
INCIP̄ CAP̄
SECVNDO.

vertit

euertit &c.

Item post decem folia ita habetur.

EX COM̄
PRIM̄ IN
QVOD CON-
TIN̄ CAP̄ X.

purpora

purporatus

purporarius

purporeus

Hinc

Hinc post tria folia inueni Imperatorum Rom. nomina, quæ asscribere libuit.

POTESTAS

mageſtaſ

cæſar

cæſarium

cæſaries

britanicus

drurſus

gaius ceſſer

tiberius ceſ-ſer

claudius

clodius

tiberius

nero

nero ceſſer

germanicus

germa-nicuſ

germa-nicus

galba

otho

vitellius

veſpaſianus

veſpaſia-

vespasianus

imperator

titus

titus imperator

imperator titus

domicianus

domicianus

cefer domicianus

domicianus

imperator

nerua

nerua cefer

cesar nerua

nerua imperator

imperator nerua

traianus

traianus cesser

ceser traianus

traianus

imperator

adrianus

adrianus ceser

ceser adrianus

adrianus

imperator

antoninus

antoninus ceser

ceser antoninus

antoninus

imperator

diuus

diuus iulius

diuus claudius

diuus augustus

diuus

diuus titus

diuus nerua

diuus traianus

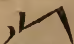
diuus adrianus

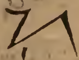
diuus antoninus.

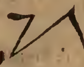
Sub

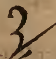
Sub finem autem, quod & Campanus monuit, habet nomina ciuitatum Italicarum, his ferme figuris.

PVTEOLI

puteolani

neopolo

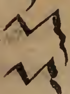

neopolitani

baiæ

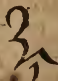

baiani

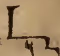

quumæ

quumani

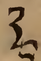

meſeni

meſenenſis

bauli

lenternum

ſunueſa

ſubueſa

ſubueſola

capua

pataueum

capis

priuis, &c.

SALV-

SALVTATIO ANGELICA

LVCÆ, CAP. I.

Verſ. 28. Aue gratia plena, Dominus tecum,

24. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.

Eadem Gothicè.

FAΓINQ ANSTAIAN
dAhAFTA FĀ MIψ
ψns ψinψidq ψn
IN ninqN GAh
ψinψidqĀ KKAN
niψANS ψEINIS

HOC EST,

Verſ. 28. *Fagiro anſtaiau dahafta, fan mith thus.*

42. *Thiu-*

42. *Thiutida thu in vinon;gab thiu thidol kran vithans theinis.*

ORATIO DOMINICA

MATTHÆI, CAP. VI.

Vers. 9. Pater noſter qui es in cælis, Sanctificetur nomen tuum;

10. Adueniat regnum tuum; Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra.

11. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

12. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

13 Et ne nos inducas in tentationem; Sed libera nos à malo; quia tuum eſt regnum, potentia; & gloria in ſecula, Amen.

EADEM GOTHICE.

𐌰𐍄𐍄𐌰 𐌿𐌽𐍃𐌰𐍂 𐌸𐌿

𐌹𐌽

𐌹̈𐌽 𐌷𐌹𐌼𐌹𐌽𐌰 𐍅𐌴𐌹𐌷𐌽𐌰𐌹
𐌽𐌰𐌼𐍉 𐌸𐌴𐌹𐌽 𐌵𐌹𐌼𐌰𐌹
𐌸𐌹𐌿𐌳𐌹𐌽𐌰𐍃𐍃𐌿𐍃
𐌸𐌴𐌹𐌽𐍃 𐍅𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰
𐍅𐌹𐌻𐌾𐌰 𐌸𐌴𐌹𐌽𐍃 𐍃𐍅𐌴
𐌹̈𐌽 𐌷𐌹𐌼𐌹𐌽𐌰 𐌾𐌰𐌷
𐌰𐌽𐌰 𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰𐌹 𐌷𐌻𐌰𐌹̈𐍆
𐌿𐌽𐍃𐌰𐍂𐌰𐌽𐌰 𐌸𐌰𐌽𐌰
𐍃𐌹𐌽𐍄𐌴𐌹𐌽𐌰𐌽 𐌲𐌹̈𐍆
𐌿𐌽𐍃 𐌷𐌹𐌼𐌼𐌰𐌳𐌰𐌲𐌰
𐌾𐌰𐌷 𐌰𐍆𐌻𐌴𐍄 𐌿𐌽𐍃
𐌸𐌰𐍄𐌴𐌹 𐍃𐌺𐌿𐌻𐌰𐌽𐍃

SIGλIMλ SYλSYE
GλH YEIS λFλETλM
ψλĪ SKnλλMInN
SλKλIM. GλH NI
BKIΓΓλIS nNS IN
FKλISTnBNGλI λK
λλnSEI nNS λF
ψλMMλ nBIλIN
nNTE ψEINλ IST
ψInλλNΓλKλI GλH
MλħS GλH YnλψnS
IN λIYINS λMEN

Hoc

Hoc eſt.

Verſ. 9. ATTA *vnſar thu in himina, Weihnai namo thein*;

10. *Vimai thiudinaſſus theins*; *Wairthai Wilga theins, ſue in himina gah ana airtha.*

11. *Hlaif vnſarana thana ſinteinan gif vns himmadagā*;

12. *Gah aflet vns thatei ſculanſigaima ſua ſue gah Weis afletam thaī ſculam vnſaraim*;

13 *Gah ni briggais vns in fraeſtubngai*; *ak lauſei vns af thamma vbilin*; *vnte theina iſt thingardi gah mahs gag Wulthus in aiwins, Amen.*

CANTICVM VIRGINIS.

LVCÆ, CAP. I.

Verſ. 46. MAGNIFICAT anima mea Dominum,

47. Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.

48. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ; Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

49. Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius.

50. Et misericordia eius à progenie in progeniem timentibus eum.

51. Fecit potentiam in brachio suo; dispersit superbos mente cordis sui.

52. Deposuit potentes de sede; & exaltauit humiles.

53. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.

54. Suscepit Israël puerum suum, memorari misericordiæ suæ

55. (Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius) in secula.

MIKIλEIδSλI ψλλλ
MEINλ F̄N̄ Gλh SψEI;
TNEIδ λhMλ MEINS
δn Tψ̄ λ NλSGλNδ
MEINλMMλ nNTE
INSλO δn h NλIψEI:
Nλl ψIηGλS SEINλI:
ZλS

ZᴧS SλI λλλIS FKλM:
hIMMλN ηλησλΓGλN
MIK λλλλ KηηGλ
ηNTЄ ΓλΤλΨIσλ
MISIMIKIλЄIN Sλ
MλhTЄIΓλ Gλh
ΨЄIh NλM ᴧIS Gλh
λKMλhλIKTЄI IS
IN λλσINS λλσЄ
ΨЄIMᴧΓλNσλM INλ
ΓλΤλΨIσλ SΨIN:
ΨЄIN IN λKMλ SЄI:

NλMMλ ƌISTλhIƌλ
MIKIλψnhITλNSΓλ
hnΓƌλI hλIKTINS
SϵINIS Tλƌkλn:
SIƌλ MλhTϵITλNS
λF STRλλM Gλh nS:
hλnhIƌλ Γλ h NλI:
ΨIƌλNS ΓKϵƌλΓλNS
ΓλSRTIƌλ ψIn ψϵ
Gλh ΓλBIΓNλNƌλNS
INSλNƌIƌλ λλn:
SλNS hλϵIBIƌλ

IS-

ISRAEL A ÞIUMAGU
SEIMAMMA GAMU=
NANDS ARMAHAIR
TEINS SWASWE RO=
DIDA DU ATTAM UN=
SARAIM ABRAHAMA
JAH FRAIW ÏS UN=
DAIW

Hoc est.

Verſ. 46. MIKILEIDSAI *wala meina ſan*;

47. *Gah ſweigneid ahma meins du God anaſgang meinama.*

48. *Vnte inſack du h naigenai thinges ſeinaizes. ſai allis fram himmam vaudacgan mik alla kunga.*

49. *Vnte catawida mis mikelein ſa mahtiga; gah Weih nam eis.*

50. *Gah armahairtei is in aldins alde thei mogandam ina.*

51. *Catawida ſwinthein in arma ſeinama; diſtahida mikil thuhtanſca hugdai hairtins ſeins.*

52. *Cadrauſida mahteigans af ſtolam, gah vſhauida ca h naiwidans.*

53. *Credens caſotida thuite; gah cabicnandans inſandida lauſans.*

54. *Haibida Iſraël a thiumaca ſeinãma camunands armahairteins.*

55. *Swaſue rodida du attam vnſaraim, Abrahama gah fraiw is vnd aiw.*

CANTICVM SIMEONIS.

LVCÆ CAP. 2.

Verſ. 29. NVNC dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum Verbum tuum, in pace.

30. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.

31. Quod

31. Quod parasti ante faciem omnium
populorum:
32. Lumen ad reuelationem Gentium,
& gloriam plebis tuæ Israel.

𐍆𐍂𐌰 𐌻𐌴𐌹𐍄𐌰𐌹𐍃 𐍃𐌺𐌰𐌻𐌺
𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰𐌽𐌰 𐍆𐍂𐌰𐌿𐌾𐌹:
𐌽𐍉𐌽𐌳𐍆̄𐌰 𐌱𐌹 𐍅𐌰𐌿𐍂𐌳𐌰
𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰𐌼𐌼𐌰 𐌹𐌽
𐌲𐌰𐍅𐌰𐌹𐍂𐌸𐌾𐌰 𐌸𐌰𐌽𐌳𐌴
𐍃𐌴𐍈𐌿𐌽 𐌰𐌿𐌲𐍉𐌽𐌰
𐌼𐌴𐌹𐌽𐌰 𐌽𐌰𐍃𐌴𐌹𐌽 𐌸𐌴𐌹:
𐌽𐌰 𐌸𐍉𐌴𐌹 𐌼𐌰𐌽𐌰𐌽:
𐍅𐌹𐌳𐌴𐍃 𐌹𐌽 𐌰𐌽 𐌰𐌽𐌳𐍅:
𐌰𐌹𐍂𐌸𐌾𐌰 𐌰𐌻𐌻𐌰𐌹𐌶𐍉

𐌼𐌰𐌽𐌰𐌲𐌴𐌹𐌽𐍉 𐌻𐌹𐌿𐌷𐌰𐌸
𐌳𐌿 𐌰𐌽𐌳𐌷𐌿𐌻𐌴𐌹𐌽𐌰𐌹
𐌸𐌹𐌿𐌳𐍉𐌼 𐌾𐌰𐌷 𐍅𐌿𐌻𐌸𐌿
𐌼𐌰𐌽𐌰𐌲𐌴𐌹𐌽 𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰𐌹
𐌹𐍃𐍂𐌰𐌴𐌻

Hoc eſt.

Verſ. 29. FRA *leitai ſcalck teinana frauginond fan bi Waurda theinamma in gaWairthga:*

30. *Thande ſegun augona meina naſein theina.*

31. *Thoei manan Wides in an andwairthga allaiZo manageino:*

32. *Liuhath du andhuleinai thiudom gah Wulthu managein theinai Iſraël.*

B. Vul-

B. Vulcanius Lectori.

HABES, *Beneuole Lector, Commentarium Anonymum De literis linguáque Getarum, & de Notis Lombardicis, ita vt ad manus meas peruenit fideliter typis expressum. Cui subiungam alia nonnulla quæ hinc inde ab amicis accepi, ad illustrationem huius linguæ pertinentia. Alphabeta videlicet diuersi generis, & Inscriptiones antiquas variis in locis repertas.*

Primum Alphabetum Gothicum, quod CL. V. Daniel Rogersius à D. Ioanne Bilde præfecto regio in Gothlandia insula ad se missum Anno 1556. Nobiliss. Amplissimoq. viro D. Philippo Marnixio Sanct. Aldegondij Domino communicauit.

a b c d e f g h i k l

m n o p q r s t u x.

Secun-

Secundum Alphabetum Gothicum, quod idem Daniel Rogersius nactus est à Cancellario Danico ante annos, vt ipse testatur, 36.

a b c d e f g h i k l m

n o p q r s t u x y z æ

Tertium Alphabetum ab eodem Daniele Rogersio profectum, quod is à D. Carolo Dansæo Oratore Gallico apud Danos acceperat, plane conuenit cum eo quod habet Olaus Magnus in Historia Gothorum Sueonumque lib. 1. cap. 7.

Sequens inscriptio exstat Tiraquellij in Selandia Cimbrica, rudi & antiquo saxo incisa, quod quidem saxum idem Daniel

niel Rogersius sibi à D. Arnoldo Witfeldio ostensum fuisse testatur, Anno 1588. 30. Iulij, & inscriptionis huius exemplar sibi ab eodem datum.

ᛁᚢᚠᛋᚠᚼᛁᚦ ᚦᚼᛁᛋᛁ

ᛁᚾᚾᛋᛁᚼᚢᚹᚠᚼᚱᚦᛁᛡᚽ

ᚢᚠᚦᚨᚼᛋᚢᛁᚦᚼᛁ

ᚱᛁᚠᚾᛡᛁᚴᛏᚱᛋᚢᛋᛏᛁᛦ

ᚢᚴᚠ.ᛋ ı ᛋᚼᛏᛁᛋᛏᚼᛁᚠ

ᚠᚢᚾᚢᚴᚹᚢᛁᚱᛋᚼᛁᚢᚠ

ᚴᚨ ᛄ ᚢᚴᚼᛁ

ᚢᛁᚦᛁᚼᛁᚱᛒᛁᚼᛁᚹᚼᛁᚼ

ᚢᚠᚱᚦᚼ ᛡᛁᚹᚢᛁᛦᛁ

Item

Item hæc.

[illegible]

Quartum Alphabetum cum ſequentibus Inſcriptionibus mihi communicauit Ill. V. Ioſephus Scaliger Iul. Cæſ. F.

[illegible]

a b c d e f g h i k l m

[illegible]

n o p q r s t u.

Inſcriptio monumenti Gormonis, Thyræ vxori poſiti.

[illegible]

Inſcriptio

Inſcriptio monumenti Haraldi regis parentibus ſuis Gormoni & Thyræ poſiti.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Subiunctæ erant hiſce Inſcriptionibus interpretationes tametſi non ad amuſſim cum illis conuenientes.

Gormo Kominga Kube diſſe offuer Thyre kona.

Haraldt Kong bygt kiercke kybb diſe offuer Germ fader ſin, och offuer Thyre mutter ſinſe.

Haralder keſß offuer Danmarck.

Reperio etiam hæc in Schedis Commentariolo

mentariolo De lingua Gothica annoxis.

INIST ПKλПFЄTПS

IПNS YЄKS NIBλIN

IΓλПKψλI SЄINλI

HOC EST,

. *Niſt praufetes vnſvers niba in gabaurtai ſeinai.*

Non eſt propheta niſi in patria ſua.

Item hoc

λIYλΓΓЄλGΩ ψλIKh

MλKKП λNλSTΩλЄIψ

Aiwangyelgo thairh Marcum anaſtodeith.

Euangelium ſecundum Marcum Euangeliſtam.

Vbi notandum eſt, apud Gothos, more Græcorum γ ante γ ſonare vt *n.* eodemque à Gothis quo à Græcis modo ſcribi.

DE GOTHORVM QVI HODIE TAVRICAM Chersonesum incolunt lingua.

OPERAE PRECIVM *mihi videtur hoc loco inserere quæ Augerius Busbequius Caroli V. Imp. apud Turcarum Imp. legatus, in suis De Legatione Turcica Epistolis, de gentis quæ hac etiamnum tempestate Tauricam Chersonesum incolit lingua disserit. Iuuabit enim non parum, meo quidem iudicio, peregrinarum, imò verò patriæ nostræ, hoc est, Teutonicæ linguæ studiosos, harum rerum cognitio. Is itaque Epistola quarta hæc habet:*

Non possum hoc loco præterire quæ de gente accepi quæ etiamnum incolit Tauricā Chersonesum, quam sæpe audiueram sermone, moribus, ore deniq. ipso & corporis habitu originem Germanicam referre. Itaque me diu cupiditas tenuit videndi ab ea gente aliquem, & si

fieri poſſet, eruendi aliquid quod ea lingua ſcriptum eſſet, ſed hoc conſequi non potui. Caſus tamen vtcunque deſiderio meo ſatisfecit. Cùm eſſent duo illinc delegati qui neſcio quas querelas nomine eius gentis ad principem deferrent, meique interpretes in eos incidiſſent, memores quid eis mandaſſem ſi id vſu veniret, ad prandium illos ad me adduxerunt. Alter erat procerior, toto ore ingenuam quandam ſimplicitatem præ ſe ferens, vt Flander videretur aut Batauus: alter erat breuior, compactior corpore, colore fuſco, ortu & ſermone Græcus, ſed qui frequenti commercio non contemnendum eius linguæ vſum haberet. Nam ſuperior vicinitate & frequenti Græcorum conſuetudine ſic eorum ſermone imbiberat, vt popularis ſui eſſet oblitus. Interrogatus de natura & moribus illorum populorum, congruentia reſpondebat. Aiebat gentem eſſe bellicoſam, quæ complures pagos hodieque incoleret, ex quibus Tartarorum regulus, cum expediret, octingentos pedites ſclopetarios ſcriberet, præcipuum ſuarum copiarum firmamentum: primarias eorum vrbes, alteram Mancup vocari, alteram

ram

ram Sciuarin. Ad hæc multa de Tartaris eorumque barbarie: in quibus tamen singulari sapientia non paucos reperiri memorabat. Nam de rebus grauissimis interrogatos, breuiter atque appositè respondere. Ea de caussa nō temere dictitare Turcas, reliquas quidem nationes scriptam in libris habere sapientiam, Tartaros libros suos deuorasse, ideoque in pectoribus eam habere reconditam, quam promant cùm opus sit, & veluti diuina fundant oracula. Nunc adscribam pauca vocabula de multis quæ Germanica reddebat. Nam haud minus multorum planè diuersa à nostris erat forma, siue quòd eius linguæ natura id ferat, siue quòd eum fugiebat memoria, & peregrina cum vernaculis mutabat. Omnibus vero dictionibus præponebat articulū *tho* aut *the*. Nostratia aut parum dissimilia hæc erant.

Brot,	Panis	*Schuuester*,	Sorot
Plut,	Sanguis	*Alt*,	Senex
Stul,	Sedes	*Wynth*,	Ventus
Hus,	Domus	*Siluer*,	Argentum
Wingaert,	Vitis	*Goltz*,	Aurum
Regen,	Pluuia	*Korn*,	Triticum
Bruder,	Frater	*Zalt*,	Sal

 Fisch,

Fisch,	Piſcis	*Brunna,*	Fons,
Hooft,	Caput	*Wagen,*	Currus
Thurn,	Porta	*Appel,*	Pomum
Stern,	Stella	*Schieten,*	Mittere ſagittam
Son,	Sol	*Schlipen,*	Dormire
Maen,	Luna	*Kommen,*	Venire
Tag,	Dies	*Singen,*	Canere
Oogen,	Oculi	*Lacken,*	Ridere
Bard,	Barba	*Criten,*	Flere
Handa,	Manus	*Geen,*	Ire
Boga,	Arcus	*Breen,*	Aſſare
Miera,	Formica	*Schuualth,*	Mors.
Rinck,	Anulus		

Knauen tag erat illi, Bonus dies, nam *knauen* Bonum dicebat, & pleraque alia cum noſtra lingua non ſatis congruentia vſurpabat, vt:

Iel,	Vita, ſiue ſanitas
Ieltsſch,	Viuus, ſiue ſanus
Iel vburt,	Sit ſanum
Marzus,	Nuptiæ
Schuos,	Spohſa
Statz,	Terra
Ada,	Ouum
Ano,	Gallina
Telich,	Stultus

Stap,	Capra
Gadeltha,	Pulchrum
Atochta,	Malum
Wichtgata,	Album
Mycha,	Ensis
Schediit,	Lux
Borrotsch,	Voluntas
Cadariou,	Miles.
Kilemsch kop,	Ebibe calicem
Tzo Warthata,	Tu fecisti
Ies Warthata,	Ille fecit
Ich malthata,	Ego dico.

Iussus,ita numerabat: *Ita,tua,trià,fyder, fyuf,seù,senene, athe, nyne, thyne, thynita, thunetua ,thunetria , &c.*

Viginti dicebat *Stega*,xxx.*treythien.* XL. *furdetthien.* Centum,*Sada.* mille,*Hazer.*

Quinetiam cantilenam eius linguæ recitabat cuius initium erat huiusmodi:

Wara Wara ingdolou
Scu te gira Galtzou
Hæmisclep dorbiza ea.

SPECIMEN

Veteris Linguæ

TEVTONICÆ.

EXSTAT apud me exemplar Harmoniæ quatuor Euangeliorum, quam Tatianus B. Iuſtini diſcipulus, & (vt Victoris Capuæ Epiſcopi verbis vtar, quibus in Præfatione quam huic Harmoniæ præfixit vtitur) fortaſſis adhuc B. Iuſtini lateri adhærens, ſolerti compaginatione diſpoſuit; quem quidem Victorem Xiſtus Senenſis in Bibliotheca ſacra ſcribit claruiſſe Anno Domini 481. E cuius Harmoniæ Euangelicæ vetuſtiſſima interpretatione Teutonica depromam nonnulla, quæ huius linguæ ſtudioſi cum Gothica conferre poſſint, eaque ſeſe oblectare tantiſper dum Harmoniam illam integram Latinè pariter & Teutonicè edam. Qua quidem interpretatione Teutonica, crediderim nullum in ea lingua exſtare ſcriptum antiquius.

SALV-

SALVTATIO ANGELICA

ITA SE HABET.

1. HEIL *vuiſthu gebono follu, truchtin mit thir. Giſegenot ſis thu in vuibon.* & paulo poſt: *Inti giſegenot, ſi thie vuahſmo thinero vuamba.*

CANTICVM MARIÆ

VIRGINIS.

2. MIKKILOSO *mîn ſela truchtin.*

Inti giſab mîn geeſt in Gote, minemo heilante.

Bithiu vuantha her geſchouuota odmuotiſinero thiuui.

Seno nu fon thiu ſaliga mih quedent alla cunnu.

Bithiu vuanta mir teta mikilu thie tar mahtig iſt; inti heilag ſin namo.

Inti ſin miltida in cunnu inti in cunnu inan forhtanten.

Teta maht in ſinemo arme; Ziſpreitta vbarhubtige muote ſines herzen.

Nidar giſatta machtige van ſedale; inti arhuob odmuotige.

Hungerente giſulta guoto; inti otage forliet itale.

Inphiheng Israel sinan knecht, zigi muntigonne sinero miltidu,

So her sprach zi vnsen fateren, Abrahame inti sinemo samen ziuuerolti.

CANTICVM ZACHARIÆ.

3. GIVVIHIT *si truchtin got Israelo. Bithiu vuaunta vuisotha inti teta losunga sinemo folke.*

Inti arrichta horn heiliuns in huse Dauids sines knechtes.

So her sprah thurub mund heilagero, thie fon auerolt vuarun sinero vuizageno.

Heil fon vnsaren fianton, inti fon hexti allero thie vnsch hazzorun.

Zi tuonne miltida mit vnsaren faterun; inti zi gihugenne sinero heilagun giuuozneßi.

Thero eidbusti thie er suor zi Abraham vnsaremo fater sih vns zi gebanne.

Thaz vzan forhta fon hentin vnsero fianto arloste thionomes iun.

In heilagnesse inti in rechte fora imo, alle vnsaren tagen.

Thu knecht vuizago thes hohisten bisthu ginennut. Fora feris vuarlibho fora truhtines auuuzzi, zi garuuenne sinan vugo.

Zi gebanne vuiſt nom heili ſinemo folke, in forlazneſſi iro ſuntono.

Thurub innuouilu milſida vnſares gotes, inten vuiſotha vnſih vfgan fon hohi.

Inliuhten then thie thar in finſtarneſſin inti in ſcuuen todes ſizzent, zi girihtenne vnſera fuozzi in vuog ſibba.

CANTICVM SIMEONIS.

4. N v *forlaz thu thruchtin thinan ſcalc.*

After thinen vuortun in ſibba.

Bithiu vuanta giſahun minu ougun thinan heilant.

Then tu giantuurtites fora anuuze allero folco.

Lioth zi inriganneſſe thiotono, inti zi diuridu thines folkes Iſraelo.

Exſtat etiam apud me vetuſtiſſimum exemplar MS. Cantici Canticorũ cum Expoſitione è Teutonico & Latino ſermone miſta. Cuius authorem nominat Xiſtus Senenſis Bibliothecæ ſanctæ lib. 4. Villeramum, monachum Benedictinum, Abbatem Marſpurgenſem, quem ſcribit edidiſſe in Cantica Canticorum ex diuerſi generis carminibus proſa intermiſtis, Commentariorum libros tres, iocunda

varietate compositos, & ad imitationem librorum Martiani Capellæ De nuptiis Philologiæ & Mercurij cócinnatos, quos Epithalamium De nuptiis Christi & Ecclesiæ attitulauit. Eorum initium est: Cùm maiorum studia &c. Claruisse verò ait sub Henrico III. anno Domini 1070. Meus Codex MS. Latina Willerami Carmina non habet. In fronte tantum libri hæc recentiore manu scripta reperio: Incipit Præfatio Willerammi (ita enim eum nominat) Babinbergensis Scholastici, Fuldensis monachi in Cantica Canticorum: *Cùm maiorum studia intueor quibus in diuina pagina mediocriter floruere, cogor huius temporis feces deflere, cùm iam fere omne literale defecit studium, solumq; auaritiæ, inuidiæ & cõtentionis remãsit exercitium. Nam &c.* Adiuncta sunt etiam hæc è Willerammi ecphrasi quam carmine scripsit.

VOX SYNAGOGÆ.

Quem sitio votis nunc oscula porrigat oris,
Quem mihi venturum promserunt organa Vatum
Nunc etiam per se præsens dignetur adesse,
Oscula præbendo, sua dulcia verba loquendo.
Vbera nanque tui precellunt pocula vini

Suauiter

Suauiter vngentis flagrantia fit preciosis,
Mitificans veterem tua lenis gratia Legem.
Gratis iustificat quos Lex punire iubebat,
Hosq́ tuis donis dum spiritualiter vngis,
Reddunt praclaram post turpia crimina famam.
Sponse tuum nomen olei pradulce liquamen
Quod se dilatat dum largo pectore manat.
Gratia non stillat, sed & ipsa voce redundat,
Christicola dicti nam sunt de nomine Christi.
Inde places teneris tu dulcis sponse puellis.
Scilicet vna salus in te sanctis animabus
Quas renouat lauacrū, vestit stola iusticiarum.

Quorum carminum tametsi exigua sit (prout illius ætatis ἀφέλεια ferebat) elegantia atque concinnitas, non exiguum tamen vsum habere possunt ad Cantici ipsius & Teutonicæ ecphraseos sensum plenius penitiusque percipiendum. Ego itaque cùm nudam hanc Teutonicæ in Canticū Canticorum ecphraseos editionem iamdudum in animo habuissem: tamen cùm Latinam Willerammi expositionem mihi deesse viderem, eamq. apud virum quendam doctum mihique amicissimum exstare intelligerem, qui ea coniunctim in publicum edere constituisset, iisque

iisque insuper adiicere suas in Teutonicam Ecphrasin obseruationes ac Notas, quibus linguam illam illustrauit, quas iam paratas mihi ostẽdit CL.V. Paulus G.F.P.N. Merula Hist. Prof. collega & amicus meus; libens ei cessi, & à mei codicis Teutonici editione destiti, nihil addubitans, quin qũa ille est variarum linguarum cognitione & iudicij acrimonia præditus, quàm optimè φιλοτεύτοις, suis laboribus & commentationibus sit consulturus. Ego interea, initium tantum Teutonicæ illius ecphraseos quæ apud me exstat nunc temporis adiiciam, vt illius gustum aliquem studiosus Lector percipiat, dum se & Harmoniæ meæ Euangelicæ, & Cantici huius plena, hoc est, Latino-Teutonica editione explere possit.

VOX ECCLESIÆ OPTANTIS CHRISTI ADVENTVM.

Osculetur me osculo oris sui.

CHVSSER *mih mit demo chusse sines mundes. Dicco gebiezer mir sine chunst* per prophetas. *nu chomer selbo vnde chusse mih mit tero souzze sines Euangelij.*

Quia

Quia meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis; & odor vnguentorum tuorũ ſuper omnia aromata.

Wanda bezzer ſint dine ſpunne demo wine. Si ſtinchint mit ten bezziſten ſalbon. Diu ſuozzi dinero gnade iſt bezzera, denne diu ſarphi dero legis. *alſo iz chit*: Lex per Moyſen data eſt: gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. *Diu ſelba gnada iſt gemiſchet mit miſlichen gebon des heiligen geiſtes. mit den du machoſt*, ex peccatoribus iuſtos, ex damnandis remunerandos.

Oleum effuſum nomen tuum.

Din namo iſt vzgegozzenez ole.
Din namo iſt witeno gebreittet: wande vone dir Chriſto, heizzen wir Chriſtiani.

ANNOTATIO MARGINALIS.

O ſponſe, quod olim non erat. quia notus in Iudæa Deus tantum olim. Dum enim clauſum mánet, minus redolet; effuſum verò plurimùm. Ita & nomen Chriſti per effuſionem huius vnguenti, id eſt, gratiam Spiritus ſancti quam effudiſti in eis abundè.

Habeo etiam eâdem lingua Rythmum vetuſtiſſimum, De vita S. Annonis Colonien-

Colonienſis Archiepiſcopi, cuius initium tibi etiam Benigne Lector, communicabo. Neq. enim dubito quin etiam eius lectio, tametſi recentior eſſe videtur illâ quã Cantica Canticorum eſt conſcriptũ, magnæ tibi & voluptati, & ad locupletandam vernaculam noſtram linguam vtilitati ſit futura.

INDER *Werilde aneginne dü licht ward vnde ſtimma.*

Du diu vroue godiſhant; diu ſpechin werch geſchuph ſo manigualt.

Du deiti god ſini werch al in zuei, diſi werlt iſt daz eine deil.

Daz ander iſt geiſtin, danmiri liſit man daz zua Werilte ſin

Diu eine da Wir inne birin, diu ander iſt geiſtin.

Du gemengite der Wiſe godes liſt

Vanden zuein ein Werch, daz der mennisch iſt;

Der beide iſt, corpus *vnte geiſt,*

Dannin iſt her na dim engele aller meiſt.

Alle geſchaft iſt in dem menniſchen,

So iz ſagit daz Euangelium.

Wir ſulin vncir dritte Werelde celin,

So Wir daz diu criechen horin redin.

Edem

Edem selben erin ward gescaphin
Adam hauiter sich behaltin.
Du sich Lucifer duze vbile geuieng
vut Adam diu Godes wort vbirgieng.
Du balch sigis got destimer; daz her andere
sini werch sach rechte gen.
Den manen vnten sunnen;
die gebin ire lich mit wunnen;
Die sterrin bihaltent ire vart;
si geberent vrost vnte hizze so starc
Daz fuir hauit vfuert sinin zug,
dunner vnte wint irin vlug,
Die wolken dragint den regin guz.
nider wendint wasser irin vluz:
Mit blumm cierint sich diu lant,
mit loube dekkit sich der walt.
Daz wilt hauit den sinen ganc,
scone ist der vugelsanc.
Ein iuuelich ding diu e noch hauit
di emi got van erist virgab.
Ne were die zuei geschephte
die her geschaph die bezziste.
Die virherten sic in diu dobeheit
dannin hukin sic diu leiht.
Vnt ist wi der vient virspun den man
zi scalke wolter vn hauin
So vurter cir hellin, die vunf werlt alle.

Vnze

Vnze got gesante sinin sun, der irloste uns
von den sunden.
Ce ofere wart her vur uns bracht
de wi dode nam her sini macht.
Ce hellin vur her ane sunden,
her herite si mit gewelde.
Der duuel virlos den sinin gewalt,
wie wurdin al in vrie gezalt.
In der doufe wurde wir Christo man
den heirrin sulin wir minnan.
Vp huf Christ sinis crucis vanin,
die zueilf bodin hiz her in diu lant varin.
Vane himele gaf her un die craft,
daz si vberwanden diu heidenscaphit. &c.

Exhinc declarat quibus regnis atque prouinciis singuli Apostoli Christi Euangelium annunciarint. atque ita tandem ad Annonem descendit, cuius vitam eleganter describit.

Habes, benigne lector, Specimen non vnum vnius eiusdemque linguæ Teutonicæ veteris. E qua quamplurima significantissima vocabula locupletandæ ornandæque patriæ nostræ, hoc est, Teutonicæ linguæ depromi possunt. E quibus in gratiam φιλο-

τόυτόνων

τῶν τόνων (*neq. enim hæc ſcribo exteris hominibus, qui præ vernacula ſua, ſiue potius Notho Latina lingua reliquas quas Barbaras indigetāt, ſuperciliosè contemnunt, & magnificis ſpecioſisq. titulis Gloſſaria, ſiue Theſauros De lingua ſuæ diuitiis conſcribunt, cùm Diuitias ne nominare quidem poſſint, niſi mutuato à Teutonibus vocabulo*) *paucula quædam è multis adſcribam.*

VOCABVLA ALIQVOT *Veteris Linguæ* TEVTONICÆ.

Ambacht,	Seruus.
Barn,	Filius.
Burch,	Ciuitas.
Cuuit,	Grex.
Drou,	Comminatio.
Drut,	Dilectus.
Geheizan,	Pollicitatio.
Geili,	Laſciuia, proteruia,
Gilumfida.	Oportunitas.
Gomman,	Vir, Maritus.

Graue,	Præſes.
Haluin,	Summitates montium, vnde fortè, Alpes.
Heilbaſiono,	Sacerdotes,
Holdin.	Adiutores,
Itmalentage,	Die feſto.
Iemer,	Semper.
Labal;	Peluis.
Labban,	Pallium.
Lâchen,	Placere.
Lidin,	Sicera.
Loccha,	Cincinni.
Magin,	Cognata.
Man,	Homo.
Mihhil,	Magnus.
Miſilſucht,	Lepra.
Moina,	Nequaquam.
Quena,	Vxor.
Reue,	Vterus.
Spunnen,	Vbera.
Saban,	Linteum.
Sachs,	Gladius longus.
San,	Cito.
Scaffanera;	Prægnans.
Sige,	Victoria.
Samin,	Tanquam.
Thiornan,	Virgo.

Thiu

Thia,	Ancilla.
Vnberenti,	Sterilis.
Vngireh,	Tumultus.
Vrebehelin scheltc,	Petulás accuſatio.
Wamba,	Venter.
Winister,	Siniſter.
Vzaz,	Sed.
In zeſo,	à dextris.
Zitenweiſtaron.	Magiſtratus.
Zuibar.	Amphora.

De quibus aliiſque id genus quamplurimis vocabulis, alius erit commodior ex profeſſo diſſerendi locus.

EXCERPTA EX HIST. NITHARDI, LIBRO TERTIO.

LIBET *hic Coronidis loco adponere nonnulla ex Nithardi Angilberti filij Karoli Magni Imperat. ex Berthâ filia nepotis, historiâ, De diſſenſionibus filiorum Ludouici Pij, quam* CL. V. P. *Pithœus* I. C. *in Annalibus & Hiſtoriis Francorum ab An. Chriſti* DCC-

VIII. *ad ann.* DCCCCXC, *publici iuris fecit. In qua quidem Nithardi historiâ exstat Iusiurandum à Carolo & Ludouico præstitum, alterum Romana, alterum Teudisca lingua conscriptum, quæ non inutilia nec iniucunda cognitu studiosis linguarum fore iudicaui. Verba Nithardi ita se habent:*

Cumque Karolus quædam Romana linguà perorasset, Ludouicus, quoniam maior natu erat, prior hæc se seruaturum testatus est:

Prodon amur & pro Xpian poblo & nostro commun saluament dist di en auant in quant des sauir & podir me dunat, si saluarei eo cist meon fradre Karlo & in adiudha & in cadhuna cosa si cum om per dreit son fradra saluar dist ino quid il mi altre si fazet & abludher nul plaid nunquam prindrai qui meon vol cist meon fradre Karle in damno sit.

Quod cùm Ludouicus explesset, Karolus Teudisca lingua sic hæc eadem verba est testatus:

In Godes minna induithes Xpannes folches ind unser bedhero gealtnissi fon thesemo da-

*ge * frammor desso fram * so mir Got geuuiz ei indi madh furgibit so hald ihtis an minan bruher scal inti vtha zermigsoso maduo indimit luherem in nothe in mit hing nege gango themimam vuillan * imo ce scadhen vuerhen.*

Sacramentum autem quod vtrorumque populus quisque propria lingua testatus est, Romana lingua sic habet.

Si Lodhuuigs sagrament que son fradre Karlo iurat conseruat, & Karlus meos sendra de suo part ñ les tanit, si io returnar non lint pois ne io ne neulscui eo returnarint pois in nulla aiudha contra Lodhuwig nunliiuer.

Teudisca autem lingua:

Oba Karl then eid then er sineno bruodher Ludhuwige gezuor geleistit, indi Luduwig min herro then er imo gesuor forbrihchit, ob ih ina nes arwuendenne mag, noh ih, noh thero, noh hein thenihes iruuenden mag Wider Karle imo ce follus tine Wirdhit.

SPE-

SPECIMEN
Veteris Linguæ
SAXONICÆ
qua Angli ante annos mille vsi fuerunt.

NON abs re mihi facturus ſum viſus, ſi ad Gothicæ & Teutonicæ linguæ, veteris etiam Saxonicæ Specimen aliquod adiicerem. Cuius quidem linguæ; quæ & characteribus nonnullis à noſtrate & Latina differt, quamplurima præclaræ vetuſtatis monimenta manuſcripta in Archiuis & Bibliothecis Angliæ exſtare audio. E quibus hoc quod ad manus meas peruenit, digniſſimum iudicaui, quod à ſitu interituque vindicetur. Eſt verò id, Epiſtola Ælfredi regis Angliæ, ſcripta ad Wulfſigeum Epiſcopum, in qua declarat ſe Paſtorale Gregorij Papæ Romani, inter alia varia ac multiplicia regni ſui negocia, è Latina lingua in Anglicam tranſtuliſſe, & ad vnamquamque Epiſcopi ſedem in regno vnum exemplar tranſmiſiſſe. Quæ quidem Epiſtòla exſtat

ad

ad calcem Historiæ quam Ioannes Asserus antistes Shyreburnensis, qui illi à sacris quondam fuit, de Regis huius rebus gestis conscripsit. De quo in historia Eliensi lib. 2. ita scriptum esse testatur: *Aluredus acerrimi ingenij princeps, per Grimbaldum & Ioannem doctißimos monachos tantum instructus est, vt in breui librorum omnium notitiam habuerit, totumque nouum & vetus Testamentum in eulogiam Anglicæ gentis transmutauerit.* Regem certè pacis bellique artibus florentissimum, & progagandæ religionis Christianæ studiosissimum fuisse, ex ipsius historia, & Epitaphio ei adiecto constat. quod quidem hoc loco adiicere libuit, authore, ni fallor, Henrico Huntingdon.

Nobilitas innata tibi probitatis honorem
Armipotens Aelfrede dedit, probitasq; laborem;
Perpetuumq; labor nomen: cui mista dolori
Gaudia semper erant, spes semper mista timori.
Si modò victor eras, ad crastina bella pauebas:
Si modò victus eras, & crastina bella parabas.
Cui vestes sudore iugi, cui sica cruore
Tincta iugi, quantum sit onus regnare probarunt.

Non fuit immensi quisquã per climata mundi
Cui tot in aduersis vel respirare liceret:
Nec tamen aut ferro contritus ponere regnum,
Aut gladio potuit vitæ finisse labores.
Iam post transactos vitæ regniq; dolores,
Christus ei sit vera quies, sceptrumq; perenne.

Mortuus est anno Domini 900. postquam regnasset annos 29. & dimidium.

Hanc verò Ælfredi historiam Dayus typographus literis Saxonicis excudit. in quibus paucula aliquot (nimirũ f. g. r. s. t. z. & abbreuiationes nõnullæ) à Latinis discrepant; Epistola vero Ælfredi interlinearem habebat interpretationem Anglica lingua quæ hodie est in vsu conscriptam. quam ego, simulque illius Latinam versionem adiiciendam curaui, vt studiosus Lector Saxonicam veterem cum Anglica & nostrate Teutonica lingua conferre possit.

This is the Preface how S. Gre-
This is feo forefpræc hu S. Gre-
gorie this booke made, which
gorius thas boc gedihte the
men the Pastoral doe call.
man Paftoralem nemnath.

Ælfred Kyng wysheth greetyng
ÆLFRED Kyning hateth gretung
to Wulffige Bishop hys worthy lo
Wulffige Bifceop his worthum lu-
uely & frendly, & thee to know Iwyll,
flice and freondlice; and the cythan hate,
that to me it comth very often in mynde, what maner
that me cō fwithe oft on gemynd;hwylce
of wifemē long fince were. throughout the English nation, both
witan geo wæron geond Angelcyn;ægther
of the spirituall degree as of the temporaltie,
ge godcundra hada ge woruldcundra;
& how happy the tymes then were amōgst all the
and huge fæliglica tida tha wæron geond
English nation, & how the kinges which than
Anglecyn ; and hu tha cyningas the thone
the gouernment had of the people, God &
anweald hæfdon thæs folces ; Gode and
his will writen they obeyed, & how
his ærynd writum hyrfumodon ; and hu
they both in theyr peace & in their expeditiō of war,
hi ægther ge heora fybbe ge heora fydo;
& in their gouerning within borde or at home
and ge heora anweald innan borde gehe-
helde, & also without their noblenes did spread, &
aldon; and eac vt hira ethel rymdon ; and

 hu

hovv they then sped, asvvell in
hu him tha ſpeow; ægther gemid wige
as in vviſdome. And alſo the deuine
gemid wiſdome. And eac tha godcundan
orders hovv earnest they vvere asvvell about
hadas hu georne hi wæron ægther geym-
preaching, and about learnyng, & about
be lara; geymbe leornunga; and ymbe
all the seruices that they to God should
ealle tha theowdomas the hi gode ſceol-
do. And hovv men out abroade vviſdome
don; and hu man vt on borde wiſdome
& doctrine hither in this land sought, & hovv vve
and lare hider on land ſohte; and hu we
the ſame novv must abroad get, if vve them ha
hi nu ſceoldon vte begitan; gif we hi hab-
ue shall So cleane it was fal-
ban ſceoldō. Swa clæne heo wæs othfeal-
len amongst the english nation, that very fevv vve-
len on Angelcynne; that ſwithe feawa wæ-
re on this ſide Humbre vvhich their seruis-
ron be heonan Humbre the hira thenun-
ce could vnderstand in English, or
ge cuthon vnderſtandan on Engliſc; oth-
e'r furthermore an epistle from latin
the furthon an ærendgewryt of ledene
into English to declare, & I vvene that not
on Engliſc areccan; and ic wene that naht
many beyond Humbre I vvere not.
monige begeondan Humbre næron.
So fevv of them vvere, that I also
Swa feawa heora wæron; that ic furthon
one onely may not remember by
ânne ænlepne ne mæg gethencan beſu-

than

ſouth Thamiſe vvhen as I to reigne undertoke.
than Thamiſe tha tha ic to rice feng.
God almighty be thanked, that vve novv
Gode ælmightigum ſy thanc; that we nu
any vs ſhall haue a teacher Ther-
ænigne an ſteal habbath lareowa. For-
fore I thee bid, that thou do as I beleeue
tha ic the beode; that thu do ſwa ic gelyfe
that thou vvilt, that thou vvith theſe vvorldly
that thu wylle; that thu the thiſſa woruld-
thinges to them povvreſt out, as thou oftneſt
thinga to tham geæmtige; ſwa thu oftoſt
mayeſt, that thou that vviſdome vvhich to thee
mæge, that thu thone wiſdome the the
God geueth vvhere ſoeuer thou to them beſtovv
God ſealde thær thær thu hine befæſtan
may thou beſtovv. Thinke vvhat maner of puniſhments to vs then
mæge befæſt. gethenc hwilce witu vs tha
ſhallcomen for this vvorld, vvhen as vve
becomon for thiſſe woruld; tha tha we
it neyther our ſelues haue loued, ne
hit na hwæther ne ſelfe ne lufedon; ne
alſo to other menh aue leftat. The
eac othrum mannum ne lyfdon. Thone
names only vve haue loued, that vve chriſtians
naman anne we lufdon; that we criſtene
vvere, & very fevv the ducties.
wæron; and ſwithe feawa tha theawas.
VVhen I this all do mynde, then bethought
Tha ic this eal ge munde; tha gemunde
I alſo hovv I ſavv before ſuch thyme as it all
ic eac hu ic geſeah ær tham the hit eal
ſpoyled vvas & burned, hovv the
forheregod wære and forbærned; hu tha
circan

churches throughout all the english nation stode with orna-
circan geond eal Angelcyn ſtodon math-
ments & bookes filled, & also with a great mul-
ma and boca gefylled; and eac micel mæ-
titude of gods seruantes, & then very little
niu godes theawa; and tha ſwithe lytſe
fruite of their bookes wist they, bicause that they
feorme thara boca wiſton; fortham the hi
of the no thyng understand might, bi-
hira nan thing ongitan ne mihton; for-
cause that they were not in their own countrey language
tham the hi næron on hira agenge theode
written. Euen so they seyd our elders
awritene. Swilce hi cwædon ure yldran
the which these places before helde, they loued
tha the thas ſtowa ær heoldon; hi lufedon
wisdome & through the same they gate
wiſdome and thurh thone hi begeton
weale & to us left it. Here a man may yet
welan and vs læſdon Her mon mæg gyt
see theyr swathe, but we them cannot
geſeon hira ſwæth; ac we him ne cunnon
after enquire, because we haue
æfter ſpyrgean; fortham we habbath
beth let go aswell welth as also
ægther forlæton ge thone wela gethone
wisdome, for that then we wouldnot to the
wiſdom; for tham the we noldon to tham
view with our mynde stoupe. When I then
ſpore mid ure mode on lutan. Tha ic tha
this all mynded, then wondred I grea-
this eall gemunde, tha wundrode ic ſwi-
tly at their godly wisemen which long ago were
the thæra godera witena the geo wæron
geond

throughout the english nation, & thoſe bookes fully
geond Angelcyn; and tha bec be fullan
all learned had, that of them then
ealle geleornod hæfdó, that hira tha nan-
no part they vvould not into their ovvn coũtry ſpeech
ne dæl noldon on hira agenge theode
turne, but I then quickly again my ſelfe
wendan; ac ic tha ſona eft me ſylfum
aunſvvered, & ſayd: they vveened not that
andwyrde, and cwæth: hi ne wendon that
euer men ſhould ſo retchleſſe beco-
æfre men ſceoldon ſwa receleaſe wur-
me, & thus learning ſo decay. Therfore
dan, and ſco lar ſwa othfeallan: Forthære
vvillingly they it let alone, & vvould
wilnunge hi hit forleton; and woldon
that heare the more vvisdome in this land vvould be,
that her the mara wiſdome on láde wære;
as vve more languages they underſtode. Then re-
thi we ma getheoda cuthon. Tha ge-
membred I hovv the lavv vvas firſt in the Hebrue
munde ic hu ſco æ wæs æryſt on Ebreiſc
ſpeach found, & after that the Greekes had
getheode fundon; and eft tha Grecas ge-
learnedit, then turned they it into their
leornodon; tha wendon hi hit on hira
ovvne ſpeech vvhollie, & alſo all other
agenge theode ealle; and eac ealle othra
bookes, & again the latine people as ſoone as after
bec; and eft ledenware ſwa ſome ſiththan
they it had learned, they tranſlated it vvholly
hi hic geleornodon; hi wendon ealle
through vviſe interpreters, into their ovvne
thurh wiſe wealhſtodas on heora agenge
theode

language, & eke all other christen people
theode; and eac alle othra cristene theodã
some part therof into theyr owne tonge
sumne dæl hira on hira agenge theode
haue turned. Therfore me thinketh better if
wendon. For thi me thingeth betere gif
you so thinke, that we also some bookes
geow swa thincth; that we eac sume bec
which demed most nedefull be for all
tha themed be thyrfysta syn eallum
men to understand, that we them into that
mannũ to witanne; that we tha on that
language turne that we all knowe
getheode wendon the we ealle gecnáwan
may, & bring to passe, as we very easily
mægen; and gedon swa we swithe eathe
may with gods helpe, if we than
magon mid godes fultume; gif we tha
quietnes haue, that all the youth
stylnesse habbath, that eall seo geogudth
that nowe is in the english nation of freeborne men,
the nu is on Angelcynne freora manna,
such as that wealth haue, that they them
thara the tha speda hæbben; that hi tham
maintayne may be to learnyng commit-
befeolan mægen syn to leornungã othfæ-
ted, that while that they none other occupation
ste; tha hwile the hi nanre otherre note
can, until first that they well conne
nemægen; oth fyrst the hi wel cunnen
englisch writing to read. Let teach men after-
englisc gewrit arædan. Læremon sith-
ward further in latin speech, those that
than furthor on leden getheode; tha the
man

men further thenh vvill, & to higher
man furthor læran wylle; and to herran
degree do vvill. VVhen I mynde hovv thus
hade don wylle. Tha ic gemunde hu ſeo
learnyng of the latine tonge before thus fallen
lar leden gecheodes ær thyſum aſeallen
vvas throughout the english nation, & though many
wæs geond Angelcyn; and theah manega
could skil the english vvriting to read. Then be
cuthon Engliſc gewrit arædan. Tha on
gan I amongst other diuers &
gan ic gemong othrum miſlicum and
manifold busineſſes of thu kingdome,
monigfealdum biſgum thiſſes kynerices;
thu booke to vvynde into english that is na-
tha boc wendan on engliſc the is genem-
med in latin Paſtoralis, & in english
ned on leden Paſtoralis; and on engliſc
the Heardmans booke, somtime vvord by vvorde,
Hirde boc; hwilum word be worde;
somtime vnderſtanding for vnderſtanding, euen as I then
hwilum angit of andgite; ſwa ſwa ic hi
had learned at Plegmund myne Arch-
geleornode æt Plegmunde minum Ærce-
bishop, & at Aſſere my Bishop,
biſcope; and æt Aſſere minon Biſcope;
& at Grimbolde my maſſe prieſt,
and æt Grimbolde minū mæſſe preoſte;
& at Iohn my maſſe prieſt.
and æt Iohanne minum mæſſe preoſt.
After that I of thē than learned had ſo
Siththam ic hi tha geleornod hæfde ſwa
as I then vnderſtode hovv I to thē moſt vnderſtandingly
ſwa ic hi forſtod ſwa ic hi andgitlicoſt
areccan

reach might, I them into english turned,
areccan meahte; ic hi on englisc awende,
& to eche bishop sea in my kingdome
and to ælcum biſcep ſtole on minum rice
vvyll one sende, & upon eche one there
wylle ane on ſendan; and on ælcre bith
is a stile that is of fifty markes, &
an æſtel ſe bith on fiftigum mancessa; and
I bid in gods name that man
ic bebeode on godes naman that man
that style from these bookes take not, nor the
thone æſtel fram thære bec ne do; ne tha
bookes from the same mynstre, vnknovvn hovv long
boc fram tham mynſtre; vncuth hu lange
there so learned bishops be. So as
thær ſwa gelærede biſcepas ſyn. Swa ſwa
novv god be thanked euery vvhere there are. Therfore
nu gode thanc wel thwar ſindon. For thi
I vvould that they alvvayes at theyr places
ic wolde that hi ealne weg æt thære ſtowe
vvere, except the bishop them vvith him
wæren; buton ſe biſcop hi mid him
haue vvill, or els they to some place lende
habban wylle; oththe heo hwær to læne
be, until that some other be vvritten out.
ſy; oththe hwa othre bi write.

Hæc

Hæc est Præfatio ostendens quemadmodum Papa Gregorius hunc librum fecit, quem homines Pastorale nuncupant.

ÆLFREDVS Rex optat salutem Wulfsigeo episcopo dignissimo beneuole & amanter. Et te scire volo quòd mihi sæpenumero in mentem venit, quales sapientes diu abhinc extiterunt in Anglica gente, tam de spirituali gradu, quàm de temporali, quamque fœlicia tum tempora fuerunt inter omnes Angliæ populos, quemadmodumque reges qui tunc gubernationem habebant plebis, Deo & eius voluntati scriptæ obsecundarint, vtque in sua pace, & bellicis suis expeditionibus, atque regimine domestico, domi se semper tutati fuerint, atque etiam foris nobilitatem suam dilatauerint, quomodoque tunc temporis tam sapientia quàm prudentia floruerint. Præterea de gradu spirituali hominis, quàm diligentes fuerint tam docendo, quàm discendo, omnibúsque officiis exequendis quæ Deo præstare debebant. Insuper

quemadmodum extranei sapientiam & doctrinam hîc in hac nostra terra quondam quæsierint: nósque iam (versa vice) peregrinari oportet ad eam adipiscendam: adeò funditus concidit apud gentem Anglicanam, vt paucissimi fuerint cis Humbrum qui vel preces suas communes, in sermone Anglico intelligere potuerant, vel scriptum aliquod è Latino in Anglicum transferre. Tam sanè pauci fuerunt, vt ne vnum quidem recordari possim ex australi parte Thamesis, tùm cùm ego regnare occæperam. Gratiæ Deo omnipotenti sint quòd nunc tandem aliqui in sede sint qui docere queunt. Quamobrem te iubeo vt facias (quemadmodum te facturum credo) nimirum vt tu qui mundana hæc illis profundis quàm potes sæpe, eam sapientiam quam tibi Deus largitus est, illis vbicunque poteris vicissim impertias. Cogita quales pœnæ super nos tandem venturæ sunt propter hunc mundum, cùm neque nosmetipsi sapientiam adamauerimus, neque eam alijs reliquerimus. Nomina tantùm diligimus, quia Christiani nuncupamur, paucissimi verò officiis Christianorũ defungimur.

gimur. Hæc omnia quoties in memoriam reuoco, subit etiam cogitatio, quemadmodum cuncta hîc in Anglia viderim, priusquam deleta fuissent omnia & incensa, vtpote templa per omnem Anglicanam gentem steterint ornamentis & libris instructa, magnaque insuper multitudine seruorum Dei repleta. Quamuis certè fructum perexiguum ex libris suis perceperint, quandoquidem intelligere illos nequibât, eo quòd patrio sermone neutiquam conscriberentur. Qui quidem hac oratione vsi sunt, Maiores nostri qui hæc quondam loca obtinuerunt, sapientiam adamauerunt, & per illam opes sibi conflarunt, nobisque reliquerunt: Quorum sapientiæ impressam nos veluti orbitam vidimus, sed eam adipisci non potuimus, Nam & opes & sapientiam planè perdidimus, quoniam ingenij neruos omnes ad eius contemplationem contendere noluimus. Cùm igitur hæc omnia cogitatione complecterer, magnopere admirabar præclaros illos sapientes qui diu ab hinc per vniuersam gentem Anglicanam floruerunt, atque illos libros penitus omnes perdidicerant, quamobrem noluerunt ho-

rum partem aliquam in patrium sermonem transferre. Veruntamen protinus mihimet ipsi respondebã, videlicet, quòd maiores illi nostri neutiquã opinati sunt, homines vnquam adeò socordes futuros, aut rem literarum in tantum vnquam prolapsuram: ideoque consulto id omisisse, existimantes eò vberiorem hac in terra sapientiam futuram, quò plures à nostris linguæ pernoscerentur. Tum verò venit mihi in mentem legem Dei primum in Hebræo sermone fuisse inuentam, atque postea Græcos cùm eandem didicissent, eam vniuersam, & alios insuper omnes libros, in suam linguam vertisse, nec non Latinos etiam, quamprimum ipsi eam intelligentia comprehendissent, per prudentes interpretes suo sermone eandem expressisse: eodemque modo omnem vndiq. Christianam plebem partem eius aliquam in linguam domesticam transtulisse. Quapropter optimum censeo, (si tu quoque sic existimas) vt nos libros aliquos quos maximè necessarios arbitrabimur, qui ab omnibus intelligantur, eosdem in linguam quam omnes intelligunt conuertamus: efficiamusque (quod certe

certè ope diuina perfacilè poterimus si pace pertruamur) vt omnis iuuentus quæ nunc est gentis Anglicæ (eorum præsertim hominum qui liberi nati sunt, opesque habent quibus eos ad id alere possunt) literis addiscendis addicatur: vtque priùs artem nullam imbibant, quàm Anglica poterint scripta perlegere. Postea autem homines in Latinis literis eos instituant quos volunt ampliùs erudire, atque ad altiorem gradum prouehere. Cùm itaque mecum considerabam, quomodo isthæc doctrina sermonis Latini, per omnem gentem Anglicanam antehac obsoleuisset, (quamuis plurimi potuissent Anglica scripta legere) tum inter alia varia ac multiplicia negotia huius regni, cœpi librum hunc vertere in sermonem Anglicanum: (qui Latinè Pastoralis nuncupatur, Anglicè verò *the Heardmans booke*) aliquando verbum de verbo exprimens, interdum autem sensum ex sensu, sicuti egomet ea didiceram à Pleimundo Archiep. meo, & Assero antistite meo, necnon Grimbaldo, & Iohanne mihi à sacris. A quibus posteaquam librùm ita didicissem, vt penitus perciperem quemadmodum facillimè

me ad eius intelligentiam peruenire possem, in Anglicum sermonem eum conuerti, & ad vnamquamque episcopi sedem in regno vnum misi, superque singulos libros stilum, qui est quinquaginta mancussæ. Et ego præcipio in Dei nomine ne quis de libris hunc stilum tollat, neque librum de templo, incertum cum sit, quàm diu futuri sunt tales eruditi Præsules, quales nunc (honos Deo) vbique sunt. Quapropter volo vti libri suis semper in locis remaneant, nisi illos Pontifex habere voluerit, aut commodatos alicui dederit, donec alij ex illis describantur.

SPE-

SPECIMEN
Linguæ Persicæ.

DABO etiam *Persicæ linguæ duas pagellas. Aliquam enim eius esse cum Teutonica affinitatem vel ex eo constat, quod multa vocabula vtrique linguæ inter se sunt communia. E quibus depromam nonnulla quæ* CL. V. *Franciscus Raphelengius Hebraicæ linguæ Professor, & multarum aliarum exoticarum linguarum peritissimus, ex R. Saadiæ Pentateucho quadrilingui, in quo etiam est Persica interpretatio, collegit, mihiq́; communicauit:*

Band,	Vinculum.	*Mus,*	Mus.
Berader,	Frater.	*Must,*	Mustum.
Begryst,	Fleuit.	*Murd,*	Mortuus est.
Casti,	Cista.	*Nau,*	Nouus.
Choda,	Deus.	*Nam,*	Nomen.
Dandan,	Dens.	*Phedar,*	Pater.
Dochtar,	Filia.	*Quepha,*	Ceruix.
Drog,	Mendacium.	*Ses,*	Sex.
Gryst,	Tenuit.	*Star,*	Stella.
Lab,	Labium.	*Ta,*	Vsque ad
Madar,	Mater.	*Tu,*	Tu.

Adscribam & initium Geneseos ex Persica interpretatione, prout in illo Quadrilingui Pentateucho Hebraicis characteribus erat conscriptum, vt Studiosi linguarum etiam huius gustum aliquem percipiant.

In principio creauit Deus cœlum & ter-
Dar aval afrid choda mar an asman, vemar an-
ram.
zenim.
Et terra erat inanis & vacua Et tenebræ sup. faciem
Veanzemin bud thohi vbevan; Vetarici abar rui
abyssi. Et spiritus Dei incubabat super faciem aqua-
tehom vbadi chodaij vezida scheva abar rui anab
Et dixit Deus Fiat lux Et facta est lux.
Vegoft choda, Baschad roschni: Vebud roschnai.
Et vidit Deus lucem quod esset bona Et
Vebedid choda mar an roschnaij ceh neco; Ve-
diuisionem fecit Deus inter lucem & inter
guda card choda meian an roschnaij vmeian an
tenebras.
tarici.
Et appellauit Deus lucem diem & tenebras vocauit
Vbecand choda beroschnaij roz, vebetarici cand
noctem. Et facta est vespera & factum est mane Dies vnus.
schab. Vebud eivar, vebud bamdad roz iakeh.
Et dixit Deus. Fiat expansio in medio aquarum
Vegoft choda, Baschad farden dar meian anab,
& sit diuisionem faciens inter aquas & aquas.
vebaschad guda cuna meian ab beab.
Et fecit Deus expansionem & diuisionem fecit
Vbecard choda mar an fardah: veguda card
inter aquas quæ subter expansionem & inter aquas
meian anab antse az ferad befardah, vmeian anab
quæ supra expansionem & factum est ita.
antse az bala befardah. vbud hamtsenin.
Et appellauit Deus expansionem cælum & facta est ves-
Vbecand chodai befardah asman, vbud ei-
pera & factum est mane Dies secundus.
var vbud bambad roz duiomi, &c.

PARERGON,

SIVE

SPECIMEN CANTABRICÆ,

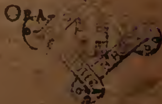
Hoc eſt,

Veteris Vaſconum linguæ.

SPECIMEN hoc Cantabricæ linguæ PARERGON inſcripſi, quòd videlicet ad præſens inſtitutum quo de Gothica & vetere Teutonica Saxonicaque lingua agimus, parum aut nihil pertineat; vtpote nihil cum eis affinitatis habens. Libuit tamen mihi id Corollarij loco adiicere, vt lingua paucis hactenus nota vel audita innoteſcat; & Studioſis linguarum diligentius in eam inquirendi fructumque aliquem ex ea percipiendi materiem ſuppeditem. Eſt autem Cantabrica lingua, quæ hodie Vizcayna ſiue Vaſconica vocatur. (Vizcayam enim olim Vaſconiam dictam fuiſſe autumo) nunc verò vulgò Bazque, ſiue Bazcuence appellatur. Cuius vſus hodie eſt non in Vizcaya tantùm, verumetiam in finitimis ei & circumiacentibus prouinciis, Alaba, Guipuzcoa,

Nauarræ etiam regno, & Bearnensi ditione. Quam quidem linguam plerique Veterem Hispanicam fuisse arbitrãtur, quæ, cùm in aliis illius regni prouinciis, ob frequentes diuersarum gentium irruptiones & multorum in eis seculorum dominationem, ita fuerit corrupta vt nihil ferè natiui retinuerit, eiectis nimirum indigenis, & coloniis eò deductis, Vizcayni eisque finitimæ gentes linguam suam integram conseruarunt. quod quidem inde factum existimo, quòd gentes bellicosissimæ, & regiones naturâ situque locorum munitissimæ, vel ab exteris nationibus nunquam ita fuerint subactæ, vt indigenæ sedes mutare fuerint coacti; vel quod externæ nationes gentis indomitæ ferocia & locorum asperitate deterritæ, diutius ibi commorari noluerint. Mansit itaque hæc Vasconum lingua in hunc vsque diem integra, tametsi ob multa cum vicinis Gallis commercia, peregrina etiam multa illius gentis vocabula in eam irrepserint crediderim tamen eos, si linguam suam excolere velint, perinde ac nos Belgæ, nullius externæ linguæ adminiculo ad omnes animi sensa propriè apteque explicanda indigere.

indigere. Propriam verò ac natiuam Vaſconum linguam cùm multi ante annos non multos crediderint, vel alioqui malignè ſparſerint, ſcribi non poſſe, (quaſi vero lingua quæ pronũciari poteſt ſcribi nequeat) eò libentius Specimen hoc linguæ Cantabricæ Philoglottis exhibui, ſimulque vt Illuſtriſſimæ principis Ioannæ D'Albret, Reginæ Nauarræ, præclarum omniumque Chriſtianorum principum imitatione digniſſimum in propagando Euangelio ſtudium elucceſcat; cuius auſpiciis authoritateque Nouum Ieſu Chriſti Teſtamentum Cantabrica lingua, interprete Ioanne de Liçarrague de Briſcous politiſſimis typis excuſum eſt ab accuratiſſimo celeberrimoque typographo Petro Hautin, Rupellæ, Anno Domini CIↃ. IↃ. LXXI. E qua editione Orationem Dominicam (ne te multis onerem) adiiciam, cum Indice vocabulorum aliquot Cantabricorum quæ in meum vſum ſtudiosè iamdudum collegeram: è quibus Studioſe Lector velut ex vngue de tota lingua iudicare poſſis.

ORA-

ORATIO DOMINICA

CANTABRICE.

GVRE *aita ceruë tan aicena, Sanctifica bedi hire icena,*
Ethor bedi hire rehumà. Eguinbedi hire vorondatea ceruän beçala lurrean-ere
Gure eguneco oguia iguc egun.
Eta quitta tetzague gure corrac, nola gucre gure çorduxey quittatzen baitrauegu.
Eta ezgaitzala sar eraci tentationetan, baina deliura gaitzac gaitzac gaitch totic.

INDEX

Vocabulorum aliquot Cantabricorum.

AITA,	Pater.
Ahardi,	Sus.
Ahoa,	Os.
Aker,	Hircus.
Alaba,	Filia.
Alcandorea,	Interula.
Amar,	Mater.
Anaya,	Frater.
Andrea,	Domine.
Araguia,	Caro.
Arguia,	Lux.
Ardoa,	Vinum.

Ardia,

Ardia,	Ouis.
Arima,	Anima.
Arraya,	Piſcis.
Arrebua,	Soror.
Aretze,	Vitulus.
Aſtoa,	Aſinus.
BACVST,	Video.
Baina,	Sed.
Baldin,	Si.
Bat.	Niſi, Præterquam.
Begui,	Oculus.
Belça,	Nigrum.
Beraz,	Merces.
Berria,	Nouum.
Bertan,	Statim.
Beſſoa,	Brachium.
Bihar,	Cras.
Bihotza,	Cor.
Bildotza,	Agnus.
Burua,	Caput.
CAHAGVI,	Vinum.
çaldi,	Equus.
çahar,	Senex.
Cergati,	Quare.
Cerua,	Cælum.
Chori,	Auis.
Cubac,	Vtres.
Curia,	Album.
DEABRVAC,	Diabolus.
Dohatſu,	Beati.
ECEN,	Etenim.
Echea,	Domus.

Edatendot,

Edatendot,	Bibo.
Ederra,	Formosus.
Egun,	Hodie.
Eguzquia,	Sol.
Emazthea,	Mulier.
Echiaz,	Digitus.
Escua,	Manus.
Etche,	Domus.
Eure,	Tuus.
Eztà,	Non.
GAITZERRAITEAC,	Obtrectationes
Gatza,	Sal.
Goicea,	Manè.
Gorria,	Rubrum.
Gorputza,	Corpus.
Gucia,	Omnis.
HAICE,	Ventus.
Halatotz,	Propterea.
Handiric,	Magnum.
Haortchoa,	Puer.
Haraguia,	Caro.
Herioa,	Mors.
Hi,	Tu.
Hilebete,	Mensis.
Hordia,	Vini potor.
Hortza,	Dens.
IAINCOA,	Deus.
Ian,	Comedere.
Iauna,	Dominus.
Ibaya,	Flumen.
Içarra,	Stella.
Icena,	Nomen.

Idià,	Bos.
Itsassoac,	Mare.
LANDA,	Ager.
Lonaca,	Dormio.
Lurra,	Terra.
MAHATSAC,	Vuæ.
Mihia,	Lingua.
NAVC,	Sum.
Ni,	Ego.
Nola,	Quomodo.
Non,	Quia.
ODEYA,	Nubes.
Odola,	Sanguis.
Oguia,	Panis.
Ohea,	Lectus.
Oinac,	Pes.
Ora,	Canis.
Orduan,	Tunc.
SABELCO,	Venter.
Senarra,	Maritus.
VICITZEA,	Vita.
Vncia,	Nauicula.
Vra,	Aqua,
Vria,	Villa,
Vrthé	Annus.

RATIO

RATIO NVMERANDI

APVD CANTABROS.

I.	*Bat.*
II.	*Bi.*
III.	*Irũ.*
IIII.	*Lau.*
V.	*Boſt.*
VI;	*Sey.*
VII;	*çaçpi.*
VIII;	*çorci.*
IX;	*Vedraci.*
X;	*Amar.*
XX;	*Oguéy.*
XXX;	*Oguéy tamar.*
XL;	*Berroguéy.*
L;	*Berroguey tamar.*
LX;	*Yruroguéy.*
LXX;	*Iruroguéy tamar.*
LXXX;	*Lauroguéy.*
LXXXX;	*Lauroguéy tamar.*
C;	*Eun.*

FINIS.

APPENDIX.

POTERAM *quidem, Studiose lector, hoc loco plurimarum etiam aliarum inter se diuersarum linguarum specimina adiicere, quæ latissimè per vniuersum orbem terrarum diffusæ, apud potentissimas florentissimasq́; nationes hodie sunt in vsu; earum præcipuè quas Græci & Latini fastidiosè Barbaras vocant; vt Philoglotti ex mutua earum inter se collatione, quid quæque vel cum Gothica, vel Teutonica, vel alioquin ipsæ inter se affinitatis habeant iucundè pariter vtilitérque inuestigare possent. Ceterùm cùm Francofurti editũ sit anno* 1592. *ex typographeo Ioannis Spiessij,* SPECIMEN XL. *diuersarum atque inter se differentium linguarum & dialectorum, à Ieronymo Megisero è diuersis authoribus collectarum; quibus oratio Dominica est expressa: supersedendum mihi huic operæ esse duxi. Adiiciam tantùm eandem orationem Frisica lingua expressam, & ab eo omissam, ac præterea initium libri Geneseos Cimbrica siue Wallica, quæ vetus Britannica fuisse creditur, redditum. idémque Islandica lingua expressum. Pleniorem enim harum duarum linguarum gustum qui capere voluerit, facilè se expleuerit lectione Bibliorum quæ Cimbrica*

brica lingua excusa sunt Londini anno 1558; & quæ Islandica lingua edita sunt Holæ in Islandia anno 1580; ac denique libro cui titulus ἀρχαιονομία, hoc est, Priscæ Anglorum leges ab Ina, Aluredo, Edouardo, Guthruno, Ethelstano, Edgaro, Ethelredo, & Canuto regibus Anglorum conditis; quæ Londini per Ioannem Daium anno 1568. vetere Saxonum non solùm lingua sed & characteribus, ab iis qui hodie in vsu sunt lōgè diuersis, excusæ sunt cum Latina interpretatione Guilielmi Lambardi, & difficiliorum & ab vsu communi remotiorum vocabulorum quæ in illis legibus passim occurrunt explicatione.

ORATIO DOMINICA

LINGVA FRISICA.

Ws haita dw derstu biste yne hymil, Dyn name wird heiligt. Dyn ryck to komme. Dyn wille moet schœn opt yrtryck as yne hymil. Ws deilix brœ jow ws jwed. In veriou ws ws schylden, as wy vejae ws schyldnirs. In lied ws naet in versicking. din fry ws vin it qwæd, Din dyn is it ryck, de macht, in de heerlickheyt yn yewicheyt. So mœttet wese.

Gene-

Genefeos capitis primi initium Lingua Cambrica fiue Wallica.

Yn y dechreuad y creawd Duw y nefœdd ar ddaiar. Y ddaiar oed afluniaidd, a gwag,a thy wyllch [ydordd] ar wyneb y dyfnder; ac yfpryd Duw yn ymfymmud ar wyneb y defroedd.

Yna Duw addy wedodd, biddod goleuni a goleuni a fu. Yna Duw a welodd y goleani mai da [oedd] a Duw wahanod rhwug y polenni ar tywyllch. A Duw a alwod y goleuni yn ddhydd ar tywyllch a alwodd yn nos: ar hw yr a fu, ar borau a fu, y dydd cyn taf.

Initium Genefeos CAP. I. *Lingua Iflandica.*

Iupphacht skapade Gud himen og iord. Og iorden var oyde tom,og myrkur var yfer vnderdiupinu. Og Gudz ande foordift yfer votnen. Og Gud fagde, verde lios, og par vard lios. Og Gud fand Liofet var gott. Pa skilde Gud hofit fra myrkrunun. Og kallade Liofid, Dag, eñ myrkrid, not. Paward af kuellde, og morno fa fyrfte dagur. Og Gud

ſagde, Par Verde ein feſting a mille vatnauam. og ſurd skal skilia votnen huor fra odrum. Pa giorde Gud eina feſting, og skilde votnen ſin vorn einder feſtinguñe, fra poim votnũ ſin vorn yfer feſtinguñe. Og pad skiede ſo. Og Gud kallade feſtingena himen. Pa vard vt af knelide og morne ſa añar dage.

DE
NVBIANIS

erronibus quos Itali CINGAROS *appellant, eorumque lingua.*

TAMETSI *vereor ne quis mihi Horatianum illud occinat,*

——amphora cœpit
Inſtitui, currente rota cur vrceus exit?

quippe qui Commentarium De lingua Gethica pollicitus, varia aliarũ linguarum, quæ parum aut nihil cum ea affinitatis habeant, Specimina lectoribus obiiciam: Non poſſum tamen adhuc manum, quod aiunt, de tabula, quin De lingua Nubianorum qui erronum inſtar incertis ſedibus cateruatim vniuerſum orbem terrarum peruagan-

peruagantur pauca hisce chartis illinam quæ ab Illustri Viro Iosepho Scaligero accepi, quòd ea ad gentis, & linguæ paucis notæ cognitionē pertinentia Philoglottis nō ingrata fore confidam. NVBIANI *inferioris Aegypti partibus contermini sub Patriarcha Alexandrino sacra, lingua Elkupti celebrarunt. Multi Episcopatus in eorum finibus fuerunt. Ante hos* CLX. *plus minus annos à Sultano Aegyptij sedibus suis pulsi Palæstinam, Syriam, & Asiam minorem mendicorum specie peruagantes, traiecto Hellesponto, Thraciam & circum Danubianas regiones incredibili multitudine inundarunt. Itali Cingaros vocāt, Galli Bohemos; quòd indidem ex Boëmia prima illorum eis notitia. Item Aegyptios, quòd Nubiam etiam ipsi Nubiani minorem Aegyptum vocent. Nubæ à Stephano ipsi & νομάδες vocantur, & Claudiano libro primo ad Stiliconem,*

Venerat & paruis redimitus Nuba
sagittis.

Metropolis eorum CONDARI *non solùm hodie ab ipsis vocatur; sed & in Mappa mundi Turcica notata est. Templorum eximiorum etiā hodie multa extant vestigia; & qui supersunt de illa calamitate in suis sedibus, Christianos etiamnum hodie sese profitentur, sed sine*

vllis Episcopis, templis, & sacrorum solemnibus. Sæpe ab Imperatore siue NEGVS *Abyssinorum Episcopos petentes non impetrarunt; sed penuria Episcoporum in Abyssinis, vel metu arenosas solitudines, & Muhamedanorum iniuriæ obnoxias adeundi. Omnino Nomades & latrones sunt, cuiusmodi etiam illorum progenies Cingari isti, qui non solùm mores maiorum suorum, & furtorum licentiam, sed etiam linguam retinuerunt; cuius nos quædam pauca hic coniecimus. non solùm vt eam lectori proponeremus, sed etiam eos argueremus, qui hariolantur hanc linguam ab ipsis confictam esse, neque vspiam terrarum nisi inter ipsos errones Cingaros in vsu esse. In quo sanè non sunt audiendi.*

INDEX

VOCABVLORVM

Linguæ Nubianorum Erronum.

Achan,	*Oculus.*
Bacró,	*Aries, Veruex.*
Bal,	*Capillus.*
Bar,	*Lapis.*
Beinck,	*Diabolus.*
Bern,	*Rota fasciis inuoluta quam capiti imponunt mulieres Nubianæ.*

Brischin-

Briſchindo,	*Pluuia.*
Buchos,	*Liber.*
Bul,	*Culus.*
Cheleue,	*Tripudiare, h. fortis aſpiratio.*
Cheron,	*Caput.*
Chiral,	*Caſeus.*
Chor.	*Barba hîc ch. pronuntiandum vt Hiſpanicè.*
Chouri,	*Culter. ch. Hiſpanicum.*
Chriſtari,	*Scrinium.*
Dade,	*Pater.*
Daio,	*Mater.*
Deuel,	*Cælum, Deus.*
Erani,	*Nobilis matrona.*
For,	*Penna, Calamus ſcriptorius.*
Foros,	*Vrbs.* φόρος *, vulgare idioma Græcorum.*
Gad,	*Camiſia.*
Gagi,	*Mulier.*
Gaue,	*Burgus.*
Gourou,	*Bos.*
Guigiebe,	*Cantare.*
Hanro,	*Enſis. H. fortis aſpiratio.*
Harmi,	*Thorax. h. fortis aſpiratio.*
Haue,	*Comedere.*
Heroy,	*Tibia cum coxendice.*
Iuket,	*Canis.*
Kan,	*Auris.*
Kangheri,	*Eccleſia.*
Krali,	*Rex. Bohemicum eſt.*
Kaſcht,	*Tu bibis.*
Lein,	*Fluuius.*

Loue,	*Argentum.*
Maasz,	*Caro. Bohemicum.*
Manosch,	*Vir.*
Manron,	*Panis.*
Moi,	*Os, oris. στόμα.*
Mol,	*Vinum.*
Momeli,	*Candela.*
Mucia,	*Brachium.*
Nak,	*Nasus.*
Nay,	*Vnguis.*
Panin,	*Aqua.*
Papietis,	*Papyrus.*
P-hou,	*Terra. P & h separatim vna syllaba efferenda, non vt φ.*
Philatti,	*Castrum. φυλακή.*
Piassa,	*Nos bibimus.*
Piaue,	*Ego bibo.*
Piela,	*Ille bibit*
Piesá kan,	*Vos bibitis.*
Plachta,	*Linteus.*
Rai,	*Nobilis.*
Ser buchos?	*Quomodo nominaris? ch. Hispanicum.*
Sonakai,	*Aurum.*
Taxtai,	*Patera argẽtea. X. Hispanicum.*
Thuochan,	*Vestis.*
Tirachan,	*Pallium.*
Troupos,	*Corpus.*
Valin,	*Calix vitreus.*
Vast,	*Manus.*
Vodros,	*Lectus.*
Vouda,	*Porta.*

Xai,

Xai,	*Filia.*
Xauca,	*Filius. X. pronuntiandum vt Hispanice.*
Yago,	*Ignis.*
Yanguſtri,	*Anulus.*
Yanre,	*Oua.*

De idiotiſmo aliorum quorundam Erronum, à Nubianis non admodum abſimilium.

SPECIMEN *hoc linguæ Nubianorum, occaſionem mihi dedit cogitandi de idiotiſmo (neque enim linguam appellare libet) Erronum quorundam qui auorum imo patrum noſtrorum memoria oppida omnia & pagos peruagari, & templorum fores cateruatim obſidere ſolent, & inauditis technis atque impoſturis vulgo fucum faciebant; Nubianis illis non abſimiles; eo tamen ab iis diuerſi, quòd cum Nubiani Chiromantices & præterita futuraque diuinandi prætextu fallerent, hi ſanctimoniæ alicuius ſimulatione & peregrinationis ab ipſis inſtitutæ ad loca variis diuis dicata, quos diuerſorum atrociſſimorum morborum quibus ſeſe obſeſſos fingebant* ἀποτροπαίυς *ſiue auerruncatores prædicabant, miſeram plebem*

densissimis ignorantiæ tenebris immersam atque obcæcatam, & pia quadam credulitate ad commiserationem ipsorum adductam pecunia emungebant. Nubianos illos, quos Itali, vt diximus, Cingaros Vocant; Hispani, Gitanos, hoc est Aegyptios; Belgæ, Heydenen, *hoc est Gentiles propriam sibi ac peculiarem prouinciæ è qua orti fuerunt linguam habuisse Ios. Scaliger censet, cuius iudicio authoritatique libens acquiesco. Horum vero de quibus nunc agimus idiotismum, vt linguam natiuam appellare non ausim, ita non omnia eorum vocabula commentitia esse crediderim, sed è vetere aliqua lingua petita; aut si omnia in vniuersum sunt fictitia, mirari libet eorum non minorem in effingendis nouis vocabulis industriam, quàm in consuendis technis vafriciem. De quibus cum exstet libellus Teutonica lingua ante annos quinquaginta conscriptus, qui Errones hosce in* XXVIII. *classes siue sectas distribuit, & singulis propriam appellationem qua tum temporis noti fuerunt inditam scribit, vnum vero omnibus communem idiotismum siue linguam fuisse; Indicemque vocabulorum quibus illi vtebantur adscribit. è quibus paucula quædam annotabo, liberum de iis iudicium Lectori relinquens.*

Adon

Adon,	*Deus.*
Alchen,	*Ire.*
Baey,	*Vinum.*
Bult,	*Lectus.*
Botten,	*Edere.*
Bufen,	*Bibere.*
Bucht,	*Pecunia.*
Cuyfen,	*Verberare.*
Claffor,	*Vestis.*
Crommer,	*Iudex.*
Creu,	*Caro.*
Coxe,	*Gallina.*
Dofch,	*Vestimenta.*
Diftel,	*Templum.*
Dille,	*Puella.*
Deyfter,	*Alea.*
Erlat,	*Dominus, Herus.*
Flader,	*Balneum.*
Fonck,	*Ignis.*
Fonckelen,	*Assare & Elixare.*
Floy,	*Aqua.*
Flick,	*Famulus.*
Galle,	*Sacerdos.*
Gripelick,	*Digitus.*
Genffen,	*Furari.*
Glyde,	*Scortum.*
Horffelen,	*Rixari,*

Houele,	*Canis.*
Houtz,	*Rusticus.*
Har,	*Pulex.*
Ionen,	*Fallere.*
Kroener,	*Vir.*
Krax,	*Monasterium.*
Klems,	*Carcer.*
Laurette,	*Glis.*
Lyms,	*Indusium.*
Laus,	*Ouum.*
Leems,	*Lectus.*
Molſamer,	*Proditor.*
Prepeſen,	*Libri.*
Priemer,	*Sacerdos.*
Quien,	*Canis.*
Quiſten,	*Loqui.*
Rippaert,	*Saccus.*
Roſch,	*Cereuiſia.*
Ryſtert,	*Stramen.*
Ree,	*Grauis morbus.*
Sancke,	*Templum.*
Smixe,	*Butyrum.*
Soens,	*Nobilis.*
Stuppaert,	*Farina,*
Smalkagel,	*Adulter.*
Screns,	*Hypocaustum.*
Suye,	*Crumena.*

Trewael,	*Calceus.*
Voppen,	*Mentiri.*
Zickusz,	*Cæcus.*
Zoeuele,	*Caput.*

Atque hæc quidem De Erronum istorum idiotismo dicta sufficiant. Existimauerim autem Gallos & Hispanos suos etiam habuisse huius generis Errones. qui inter se lingua vulgo incognita vterentur; quam quidem inconditam linguam putarim Gallos, Iargon; *Hispanos* Ierigonce *appellasse; nisi fortassis ipsam etiam Nubianorum linguam ita appellarint. Tu Benigne Lector iudica, simulque ignosce, si tibi hisce affaniis molestiam aliquam creaui.*

ERRA-

ERRATA

aliquot ſuis locis corrigenda.

p. 13, l. 23.) χ *&* ⫰ *non habent* : Legendum omnino Ξ ſiue ξ & ⫰ &c. Nam ξ literæ poteſtatem exprimunt Getæ per ks.

p. 14, l. 11. THEVDIS) Scriptum fuerat more Gothorum THEn𐌳IS. cuius vocis media litera Gothis eandem poteſtatem habet quam u.

l. 16. DAVOS) Et hoc ſcriptum erat litera n quæ idem valet atque u.

p. 35, l. 4. *Vimai.* forte *Winay.*

p. 66, l. 9. *Non eſt propheta)* adiunge *ſine honore.* Nam hoc eſt Gothice *vnſwers.*

p. 52, l. 13. *Schuualth. Mors.* Hæc vox tametſi apud Buſbequium hoc loco poſita erat reponenda tamen eſt inter ea vocabula quæ cum Teutonica lingua non conueniunt.

FINIS.

